[C. 2-7256-47—I Ed.—250

Andhra University Series: No. 42

ద్విపద భారతము

సంపుటము 3

(భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ పర్వములు)

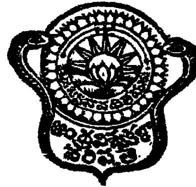
గ్రంథకర్తలు:

భీష్మపర్వము ద్రోణపర్వము	...	తిమ్మయ
కర్ణపర్వము శల్యపర్వము సౌప్తికపర్వము స్త్రీపర్వము	...	సోమన

విద్వాన్.

గంటి జోగి సోమయాజి. ఎం. ఏ., ఎల్. టి.,

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిష త్ప్రచురణ శాఖాధ్యక్షులు:

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తుచే ప్రచురితము

రాజమహేంద్రవరము: సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ నందు

శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు గారిచే ముద్రితము.

1950

Price Rs. 15/-]

[వెల రూ. 15/-

మూడుసంపుటముల సెట్టు - వెల రూ. 35/-

Andhra University Series: No. 42

ద్విపద భారతము

సంపుటము 3

(భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ పర్వములు)

గ్రంథకర్తలు:

భీష్మపర్వము
ద్రోణపర్వము ... తిమ్మయ

కర్ణపర్వము
శల్యపర్వము
సౌప్తికపర్వము
స్త్రీపర్వము ... సోమన

విద్వాన్.
గంటి జోగి సోమయాజి. ఎం. ఏ., ఎల్. టి.,
ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిష ద్ప్రచురణ శాఖాధ్యక్షులు:

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తుచే ప్రచురితము

రాజమహేంద్రవరము: సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్ నందు
శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు గారిచే ముద్రితము.

1950

Price Rs. 15/-] [వెల రూ. 15/

ఉపోద్ఘాతము

•••○O○•••

ఆంధ్ర దేశమునందలి యముద్రితాంధ్రవాఙ్మయమును సేకరించి ప్రచురించు తలంపుతో, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు చాలకాలమునుండియు తంజావూరు మొదలైన స్థలములలోనున్న యముద్రితగ్రంథములను వాని ప్రతులను సంపాదించుచున్నారు. ఈసందర్భమున 1938 వ సంవత్సరమునుండియు తంజావూరు సరస్వతీమహాలులోని తాళపత్రగ్రంథములకుఁ బ్రతులు తయారుచేయించుచునే యున్నారు. అట్లుసంపాదించిన యనేక గ్రంథములలో ద్విపదభారతమును సంస్కరించి ముద్రించుట కారంభించిరి. ఆకాలమున ఈకార్యము సాగించుటకు అధ్యక్షులుగా శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు నియమింపఁబడిరి. 1949 వ సంవత్సరము జనవరిలో వీరు ఉద్యోగమునుండి విశ్రాంతిపొందిరి. అప్పటికి ద్విపద భారతములోని మొదటిసంపుటము (అనగా ఆది సభా పర్వములు) ముద్రించి ప్రకటింపఁ బడినది. రెండవసంపుటము ఉద్యోగపర్వాంతము వారిపర్యవేక్షణమునసే వెలసినది. 1949వ సంవత్సరము అక్టోబరుమాసములో ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ప్రచురణశాఖకు నన్నధ్యక్షునిగా నియమించుటచే మిగిలిన గ్రంథమును నేను సరిచూడవలసి వచ్చినది. కర పర్వము తుదియాశ్వాసమునుండియు స్వర్గారోహణ పర్వాంతము పరిశీలించు నవకాశము నాకేర్పడినది.

ఈ ద్విపదభారత ముద్రణమున కాధారము చాలవఱకుఁ దంజావూరిలోని తాళపత్రమాతృక యొక్కటియే. సౌప్తిక స్త్రీపర్వములకు తిరుపతిలో వేఱొక తాళపత్రమాతృకయుండఁగా దానిని తెప్పించి గ్రంథమును బరిశీలించి యాప్రతులయందలి పాఠాంతరములతో నా రెండుపర్వములను ముద్రించితిమి. తమ తాళపత్రమాతృకలను బంపి మా ప్రయత్నమును సఫలముచేసిన శ్రీ తిరుపతి వెంకటేశ్వర ప్రాచ్య విద్యాపరిశోధనాలయాధ్యక్షులకు మాకృతజ్ఞత.

ఈ ద్విపదభారత ముద్రణము నిర్వహించుటలో మొదటినుండియు సహాయులుగా శ్రీ కొమ్మనమంచి జోగయ్యశర్మగారు పనిచేయుచున్నారు.

వాల్తేరు
7-6-50

విద్వాన్ సోమయాజి,
ప్రచురణశాఖాధ్యక్షుఁడు.

విషయసూచిక

భీష్మపర్వము - ప్రథమాశ్వాసము

విషయము — పుటసంఖ్య

భీష్మపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము

భీష్మపర్వము - తృతీయాశ్వాసము

విషయము — పుటసంఖ్య

భీష్మపర్వము - చతుర్థాశ్వాసము

విషయము | పుటసంఖ్య

భీష్మపర్వము — పంచమాశ్వాసము

ద్రోణపర్వము — ప్రథమాశ్వాసము

ద్రోణపర్వము — చతుర్థాశ్వాసము

ద్రోణపర్వము — పంచమాశ్వాసము

కర్ణపర్వము – ప్రథమాశ్వాసము

కర్ణపర్వము – ద్వితీయాశ్వాసము

విషయము | పుటసంఖ్య

కర్ణపర్వము — తృతీయాశ్వాసము

కర్ణపర్వము — చతుర్థాశ్వాసము

విషయము		పుటసంఖ్య

కర్ణపర్వము - పంచమాశ్వాసము

శల్యపర్వము — ప్రథమాశ్వాసము

శల్యపర్వము — ద్వితీయాశ్వాసము

సౌప్తికపర్వము — ద్వితీయాశ్వాసము

స్త్రీపర్వము — ప్రథమాశ్వాసము

స్త్రీపర్వము — ద్వితీయాశ్వాసము

విషయము | పుటసంఖ్య

భీష్మపర్వము

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీరామచంద్ర, యాశ్రితవార్ధిచంద్ర, । చారు నిర్మలగాత్ర, శశి సూర్యనేత్ర,
పంకజగర్భసంభవ భవప్రముఖ । కింకరార్చిత, దశగ్రీవసంహార,
అర్ణవదర్పాపహార, యా కుంభ । కర్ణాది రాక్షస ఖండనోద్దండ,
ఖండేందుధర చాపఖండనచండ, । కాండ సమగ్ర, యాఖండలవినుత,
దశరథరాజనందన, సార్వభౌమ, । అసదృశకీర్తి దిగంత విశ్రాంత,
పరమాత్మ, తారకబ్రహ్మస్వరూప, । గిరిజసన్నుత, జానకీచిత్తచోర,
శరణాగతుని నన్ను జాల రక్షించి । వరుసతో వినఁగ దేవా! చిత్తగింపు.
జనమేజయుఁడు తొల్లి సకలభారతము । మునివల్లభునిచేత ముద మొప్ప వినుచు
వరుస నుద్యోగపర్వము విన్న వెనుకఁ । బరమహర్షముతోడఁ బలికె నక్కథకు:
"అనఘాత్మ, మాతాత లట్లు సంగ్రామ । మొనరించుకొఱకునై యుద్ధోర్విఁ గదిసి
తరువాత నేమివర్తనము గావించి? । రెఱిఁగింపవే! నాకు నింతయు." ననిన
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపింపఁదొడఁగె నా వృత్తాంతమెల్ల:
"కౌరవ పాండవాగ్రణు లివ్విధమున । భూరి కురుక్షేత్రమున దండు విడిసి
సమరసన్నాహంబు సమకూర్చుచోట । క్రమముతో నిట నంబికాతనూభవుఁడు
గాంధారియును దానుఁ గనకపీఠమున । సంధిల్లఁ గూర్చుండి సంజయుఁ బలికె:
"జూదంబె వాదమై సుతుల కిరీతి । భేదమై యంతలుపెట్టఁ జూచితివె!
హరి వచ్చినప్పుడే యక్కటా సంధి । యరుదారఁ జేయలేఁ డయ్యె రారాజు.
పాండవోత్తములకుఁ బద్మపత్రాక్షు । దండ గల్గుట కొంత తలఁపలేఁ డయ్యె.
ఏ నుపేక్షింపఁగా నిట్లయ్యె; నొకఁడు । మానుపనేర్చునే మఱి కర్మఫలము."

ధృతరాష్ట్రుని కడకు వేదవ్యాసుఁ డరుదెంచుట

అనునంత నచటికి నరుదెంచె నమర । మునివంద్యుఁ డా వ్యాసమునివల్లభుండు.
కడునొప్పు నీలమేఘముఁబోలెఁ బల్ల । జడలు బాలార్కుని సఖ్యంబు నేయు
పుణ్యతీర్థోదక పూర్ణ పుణ్యైక । గణ్యకమండలు కరమున వెలుఁగ
దండధారుని సముద్దండ గర్వంబు । దండింపఁగల యోగదండంబు దాల్చి
చనుదెంచి యమ్మహీశ్వరునిచేఁ బూజ । లనువారఁ గైకొని యర్థి నిట్లనియె:

"కాలంబు డగ్గఱెఁ గాన భూపతుల । కాలంబు సమకూరె హస్తిపురీశ !
కురురాజు తన వృథాకోపంబె కాని । పరబుద్ధి వినఁడు నిర్భర గర్వరేఖ.
ఏమిచేయఁగవచ్చు నిది యీశ్వరాజ్ఞ । యోమహీనాథ, నీవుఱక చింతిలకు.
వలనొప్ప నిట్టి దుర్వహసంగరంబు । తెలియఁ జూచెదవన్న దృష్టి నీకిత్తు.
ఆ వాంఛ గలిగిన నడుగు వరమ్ము । నీ." వన్న మునితోడ నృపుఁ డిట్టులనియె :
"ఎక్కుడు వాంఛచే నిట్టిఘోరాజి । చక్కఁ జూడఁగనోప సంయమితిలక !
అన్నదమ్ములు భూమికై పోరిరనఁగ । విన్నవారలకెల్ల వెంగెంబుగాదె !
ఈ వరంబొల్ల నా కిఁకొక్కవరము । దేవ, యీయవె! కృపాదృష్టి గల్గినను.
పాండవ కౌరవ ప్రధనవర్తనము । లొండొండ వివరింప నొకనిఁ జాలింపు."
అనిన నమ్మౌని కృపార్ద్రచిత్తమున । ఘను సంజయునిఁజూచి కడువేడ్కఁ బలికె :
"అనిలోనికేఁగి నీవరుదెంచి పతికి । వినిపింపు మచ్చటి విధమెల్లఁ దెలియ.
ఆ రెండు తెగలవారాడు వాక్యములు । వారి వర్తనములు వారి యెన్నికలుఁ
గలుగు రహస్యప్రకార భాషణలు । వలయు దివారాత్రవర్తన స్థితులుఁ
దలఁచిన మాత్ర నంతశ్శీమలోనఁ । దెలియునట్లుగ నీకు ధీర, యిచ్చెదను.
మఱియు నయ్యాజిఁ గ్రుమ్మఱు మహాయుధము । లెఱియఁ దాఁకకయుండ నిత్తువరంబు.
సమరవీక్షణకాంక్షఁ జనుదెంచు సురల । గముల రూపములు వాక్యములుఁ జిత్తములు
భావంబులును దేటపడునట్టి తెఱఁగు । వేవిధంబుల మనోవేగంబు నిత్తు."
అని సంజయునకు మహావరంబిచ్చి । చనియె నమ్మౌని స్వేచ్ఛావిహారమున.
అంత సంజయుతోడ నంబికాసూనుఁ । డెంతయుఁ బ్రీతితో నిట్లని పలికె :
"చూచితే! కురు పాండు సుతు లకారణము । భూచక్రమునకునై పోరుచున్నారు.
ఇదిగాక తొంటిభూమీశులు నిట్లు । మది మది నవనికై మత్తులై పోరి
పృథివిఁ గూలినవారు పెక్కని విందుఁ । బృథివి నెట్టి విశేషబృందంబు గలదొ ?
యిది నాకుఁ దెలియ నీవెఱిఁగింపు." మనిన । సదమల వాక్పోఢి సంజయుఁ డనియె :

సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు భూపరిణామంబు చెప్పుట

"జానొప్ప నీధరాచక్ర విశేష । మే నెంతవాఁడ నీ కెఱుఁగఁ జెప్పఁగను.
ఐన నా యెఱిఁగినయంత చెప్పెదను । మానవేశ్వర, విను మహీ మహత్త్వంబు.
నానాప్రకారమై నడచు చరాచ । రానీకములు భూమి నవతారమందు ;
నిండె వర్ధిలు వెక్క నిందె యడంగు ; । సందేహమే భూమి సకలంబు తాన.

అరసిచూడఁగ శబ్ద మాకాశగుణము ; । పరఁగు మారుతము శబ్దస్పర్శములను ;
రూఢి శబ్దస్పర్శ రూపగుణంబు । లాటపట్టైయుండు నా తేజమునకు.
రుచిర శబ్దస్పర్శ రూప[1]రసంబు । లుచితంబులై యుండు నుదకంబునకును.
ఇన్ని గుణంబులు నెసఁగ గంధంబు । వన్నెయై యొప్పారు వసుధకు నెపుడు.
అదిగానఁ బంచ[2]భూతాధికం బనఁగఁ । బొదలిన యీ క్షోణిఁ బొగడ నచ్చెరువు.
మేరువనంగ భూమీధరంబొకటి । భూరి భయంకరాద్భుత పుణ్యభూమి.
వివరింపఁ బదియారువేల యోజనము । లవనిఁ గ్రుంగిన పాద మమ్మేరువునకు.
భ్రాజితంబుగ నెనుబది నాల్గువేలు । యోజనంబులు దాని యూర్ధ్వభాగంబు.
అట్టి మేరువు దక్షిణాంగంబునందుఁ । బుట్టె [3]నుత్తాల జంబూవృక్ష మొకటి,
దివ్య తేజోభాగ్యదీప్తుల నడరు । నవ్యసుదర్శన నామకంబునను.
విస్తారమై రెండువేలు నేనూరు । ప్రస్తుత యోజన ప్రఖ్యాతి పొడవు.
దానిపండులు మహీస్థలి మహానినద । మై నిరతము రాలి యవియుచునుండు.
ఆ రస మెమ్మొక్కయేరై మేరువునకు । భూరి ప్రదక్షిణంబుగ నేఁగుదెంచి
పొనర నుత్తర కురుభూములు చొచ్చి । వనధిఁ గూడుటఁజేసి వసుధేశతిలక !
భూమి నత్తటిని జంబూనది యయ్యె ; । ఆ మహానది సోఁకి యచటఁ బైఁడయ్యె.
జంబూనదీతోయ సంసర్గమహిమ । జాంబూనదఖ్యాతి సంధిల్లెఁ బసిఁడి;
కానదీతోయంబు లానిన మనుజు । లేనాశమును జెంద రెఱుఁగరు ముదిమి.

... ... । ... ...

ఇట్టి సర్వమునకు హేతువై పరఁగు । నట్టి జంబూమహీజాఖ్యానమునను
బొలిచె నిద్దీవి జంబూద్వీప మనఁగ, । వెలసె సుదర్శనద్వీపంబు ననఁగ.
మొదలను లవణసముద్ర ముద్రితము । ఇది కడునొప్పారు నేమి చెప్పెడిది.
ఓ దేవ, యీదీవి కుత్తరసీమఁ । బ్రోది గల్గిన మేరు భూధరంబునకు
నిటఁ బ్రదక్షిణముగా హేమకూటంబు । నట నిషధంబు హిమాచలేంద్రంబు
శ్వేతపర్వతమును శృంగవంతంబు । నాతరువాత నీలాద్రియు నమరు.
ఇట్టి శైలములకు నెల్ల రాజనఁగఁ । బట్టు గల్గిన మేరుపర్వతాగ్రమున
మునులుఁ గిన్నరులుఁ గింపురుష గంధర్వ । ఘన సిద్ధ సాధ్య[4]దిక్పతు లాదియైన

1. గుణంబు. 2. భూతాత్మకం 3. నుత్పాత. 4. దిక్పతులు నాదైన. (మా)

దేవయోనులు మహాదివ్యసౌఖ్యముల । నేవిధంబుల ననుభవించుచుండుదురు.
మొనగట్టి తత్ప్రాంతమునఁ గర్ణికార । వనమున సకలదేవతలును గొలువ
హిమశైలపుత్రీసమేతుఁడై శివుఁడు । విమలసౌఖ్యంబుల విహరింపుచుండు.
మొదల జంబూద్వీపమునఁ గలయట్టి । సదమల వస్తువిస్తారంబు వినుము.
కర మొప్పఁ దొమ్మిది ఖండంబు లగుచు । వరుసంబులనఁగ నివ్వసుధలోఁ *బరఁగు.
ధరణీశ, శృంగవంతము మధ్యసీమ । వరుస నైరావత వర్షమై పరఁగు.
కీర్తికెక్కిన శ్వేతగిరిప్రాంత పుణ్య । వర్తి హైరణ్మయవర్షమై పరఁగు.
తగిలి నీలాద్రి కుత్తరదక్షిణముల । నెగడె నారమణక నీలావృతములు.
జగదేక దేవతాస్థానమౌ మేరు । జగతీధరేంద్ర ప్రాచ్య ప్రతీచ్యముల
లాలిత కేతుమాలాఖ్యవర్షంబుఁ । జాల భద్రాశ్వవర్షమును శోభిల్లు.
ఉరుతర హేమకూటోత్తరమందు । హరి వరుషంబునా నలరారుచుండు.
సరి హిమవంతు పార్శ్వములఁ గింపురుష । వర్షంబు భారతవర్షంబు నమరు."
అనిన సంజయుఁ బల్కె నాంబికేయుండు : । "వినవలెఁ జెప్పవే! విశదంబుగాఁగ,
జలనిధులను సమస్తద్వీపములను । వెలయు ప్రభావంబు విశ్రుతక్రమము."
నావుడు నతఁడు భూనాథునిఁ బలికె : । "ఈ విధంబంతయు నెఱిఁగింతు వినుము,
రీతైన లవణవారిధి నట్టనడుమ । భూతి విఖ్యాత జంబూద్వీప మమరు.
మొదల నిక్షుసముద్ర ముద్రితంబగుచుఁ । బొదలెఁ బ్లక్షద్వీపభూమి యెంతయును.
తేనియ మున్నీరు తిరిగి కొల్వఁగను । ధీనుతి శాల్మలీద్వీప మొప్పారు.
భూపాల, ఘృతమహాంభోరాశి నడుమ । దీపితంబగు కుశద్వీపంబు పొలుచు.
దధి మహాంభోరాశి తను జుట్టికొలువ । నధిప, క్రౌంచద్వీప మలరారుచుండు.
క్షీరవారాశివేష్టితమై నిధాన । గౌరవంబగుచు శాకద్వీప మమరు.
అరుదైన శుద్ధోదకాంబుధి తన్ను । దిరిగిరాఁ బుష్కరద్వీపంబు చెలఁగు.
అమర నెన్బదివేలు నార్నూరు యోజ । నములు జంబూద్వీప నవ్యవిస్తృతము.
ధీర, చూడఁగ దాని ద్విగుణప్రమాణ । ... ...
మన శాల్మలీద్వీప మధికమై పరఁగు । ... ...
తెగువమై శాల్మలీద్వీపంబుకంటె । ద్విగుణమై విను కుశద్వీపంబు నెగడు.

---

* 'జంబూద్వీపము' కర్త అధ్యాహార్యము.

దానికి రెట్టియై తనరారుచుండు । జానొప్పఁగాను క్రౌంచద్వీపభూమి.
అందుకు నినుమడై యలరారు నెపుడు । క్రందుకొనంగ శాకద్వీప మధిప!
ఈరీతి నొండొంటి కెక్కుడై పుణ్య । సారమ్ములై మహాసౌఖ్యమ్ములగుచుఁ
బరఁగు నీదీవులఁ బర్వతమ్ములును । వర పుణ్యనదులును వస్తుసంఘములు
ధనధాన్య వస్తు వితానంబు దివ్య । మునులు దేవాలయంబులు ననంఖ్యములు.
అంతకుఁ గర్తయు [1]నాప్రహర్తయును । శాంతచిత్తుండైన సర్వేశ్వరుండు
డాకొన్న కపట నాటకసూత్రధారి । వైకుంఠపతి భక్తవత్సలుం డెపుడు
నగణిత కనకమయంబైన యట్టి । ... ...
భూతప్రభూతముల్ పుణ్యాష్ట చక్ర । చేతో జవప్రభాంచిత శకటమునఁ
గమలావినోద ప్రకార పరాయ । ణమునఁ గృపామూర్తి నటియింపుచుండు."
అనిన నద్భుతమంది యటఁ దలనూఁచి । జనపాలవరుఁడు సంజయున కిట్లనియె :
"క్రొంచెంబులోపలఁ గొంచెమీ వరున ; । మించుకనేల తా రెందేలవలసి
రణమిట్లు చేయఁ గౌరవ పాండవులకు । గణుతింప నగుఁబాటు కాదొకో తమకు!
లుబ్ధ[2]బుద్ధులొకింత లోఁగరుగాక । లబ్ధమెయ్యది బంధులను జంపుకొనఁగ ? "
ననిన సంజయుఁ డను : "నజ్జెల దేవ! । విను మింతయును నీకు విస్తరించెదను.
ధర లుబ్ధబుద్ధి నీతనయుఁడే కాని । యరయఁ బాండవులకు నత్యాశ లేదు.
నీబుద్ధి హరిబుద్ధి నీతి గైకొనక । సౌఖలు కలుపుచే క్షితి దెచ్చుకొనియె.
వారు పూనికదీర్చి వచ్చినఁ గొనక । వారక తా బలవంతుఁడు వోలె
భువిలోని తగవునఁ బొసఁగ వారలకు । నవరాజ్య మీకున్నఁ జంపకుండుదురె!
అట్టుండె నీవర్షమందు వర్తించు । నట్టి విభూతి పాయక యెఱింగింతు.
మలయశైలము శుక్తిమంతము వింధ్య । యలమహేంద్రము పారియాత్రాచలంబు
తగుసహ్య ఋక్షవంతములన గోత్ర । నగము లేడు చెలంగు నరనాథతిలక!
ఇందు నానాధాన్య హేమమాణిక్య । సందోహములు ఘటించఁగ ననువగును.
తగరంబుఁ గంచును దామ్రంబు నినుముఁ । దగు గంధ వస్తుసంతతి యిందు దొఱకు.
గంగయు సరయువుఁ గావేరి పెన్న । తుంగభద్రయు శతద్రువు తామ్రపర్ణి
తమస నర్మద వితస్తయు విపాశయును । యమున బాహుదయు నేత్రావతియు ననఁగఁ

---

1. నాపహర్తయుఁ బ్ర. 2. బుద్ధుల కింత లొంగరు (మూ).

దలఁచినమాత్రఁ బాతకరాశినెల్ల । నలియఁజేసెడు పుణ్యనదు లనేకములు.
కాంచి శ్రీశైలంబుఁ గాశి వెండియును । సంచిత పుణ్యదేశము లనేకములు.
గాంధార కాంభోజ గౌళాంగ వంగ । సింధు కర్ణాట కాశ్మీర సౌరాష్ట్ర
పటు విదేహ త్రిగర్త పాండ్య సింహాది । ఘటిత దేశము లిందె గలవు భూపాల!
వరుస నష్టాదశవర్షంబు లందు । వర పుణ్యసతులును వారకాంతలును
గమనీయ రూపరేఖా విలాసముల । నమరుదు రిందు నేమని చెప్పవచ్చు!
కావున దీనికై క్షత్త్రియవర్గ । మేవిధంబునఁ బోర కేల మానుదురు?
అన్నదమ్ములు తండ్రి యన రెత్తిపోయి; । యెన్నికఁ బోరాడి యేలుదు రుర్వి.
అదిగాన మనవార లవనికై యిట్లు । ఎదిరి పోరాడుట యొగ్గుగా దనఘ!"
అనిన సంజయుని వాక్యములకు మెచ్చి । మనుజేశుఁ డతని సన్మానించి పలికె:
"రమణ, నీవింకఁ గౌరవ పాండు సుతుల । సమరంబుఁ జూచి యచ్చటి విశేషములు
వినిపింపు మాకును విశదంబుగాఁగ." । అనుటయు సంజయుఁ డాప్రొద్దె యరిగి
పది దివసంబులు భీష్ము బవరంబు చూచి । పదునొకండవనాఁడు పతిఁ గానవచ్చి
యతని యంఘ్రుల నుత్తమాంగంబు మోపి । సతులు భీతిల నొక్కజాము వాపోయి,
యిదియేమి సంజయ, యిదియేమి యనఁగఁ । బదరి భీష్మునిపాటు పతితోడఁ జెప్పె.

భీష్ము మరణమువిని ధృతరాష్ట్రుఁడు వలవించుట

చెప్పినఁ "బిడుగాటుచే" నద్రిగూలు । చొప్పునఁ బడి మూర్ఛసోఁకుగాఁ గూలి,
హాహాధ్వనులతోడ నంగనలెల్ల । నోహటించిన శిశిరోపచారములఁ
గొంత దెప్పిరియు డగ్గుత్తికవెట్టి । యంతంత నాతఁ డిట్లని ప్రలాపించె:
"హా జాహ్నవీపుత్త్ర! హా లోకమిత్త్ర! । హా జగన్నుతలీల! హా శౌర్యలోల!
హా [1]సోమకులచంద్ర! హా కౌరవేంద్ర! । హా సాధుగుణసక్త! హా విష్ణుభక్త!
ఎవ్వాఁడు నినుగూల్చె! నెట్లు గూలితివి! । ఎవ్వఁడు రక్షించు నింకఁ గౌరవుల!
భృగురాము గెలిచిన బిగువెందుఁబోయె! । పగరగెల్చిన బాహుబల మెందుఁబోయె!
ప్రకటిత శస్త్రసంపద యెందుఁబోయె! । అకట! పాండవవార్ధి నడఁగితే భీష్మ!
పటుపైన శాత్రవ ప్రాణవాయువుల । నెటఁ బ్రజ్వరిల్లెడి నీప్రతాపాగ్ని
కౌంతేయ కరముక్త కాండవర్షమున । నింతటిలో నాఱె నేమిసేయుదును!
పొసఁగ నాకెవ్వరు బుద్ధిచెప్పెదరు! । వసుమతి నింక నెవ్వనికి మ్రొక్కుదును!

1. హేమ. (మూ)

ఇల జాహ్నవీ వంశ మింక నెక్కడిది! । తలఁప జూదంబకదా యింతచేసె!
వడి నిన్ను జంపినవాని చేతులకు । నడరిన కురుసేన లడ్డమే తండ్రి!"
అనియేడ్చి మఱియు నిట్లను సంజయునకు : । "అనఘాత్మ! యింతసత్యమె భీష్మపాటు!
భ్రమపుట్టి తప్పఁజెప్పవుగదా నీవు! । సమరోర్వి నతఁడేల సమయు నల్పమున!
కాదేని శౌరి చక్రము వైవవలయు; । కాదేని శివుఁ డుదగ్రతఁ గూల్పవలయు!
ఒండేని నతఁ డేయకుండెనో గాక! । ఖండింప[1] నెట్లోపు గాంగేయు నొకఁడు!
సైంధవుం డెటపోయె? శకుని యేమయ్యె? । గాంధారికొడుకు లెక్కడనుండి రపుడు?
గురుఁడు తోడ్పడఁ డెట్లు? గురుతనూజాది । కురుసేన లతని దిక్కును జూడరైరె?
భూభుజోత్తముఁడుఁ గృపుండు నేమైరి? । ఏభంగిఁ బోరాడె నిరువాగు నపుడు?
బవరంబు నాకు నేర్పఱుతుగా." కనిన । నవనీశుతోడ నిట్లనియె సంజయుఁడు:

యుద్ధవిశేషములను సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిఁగించుట

"ఏమనిచెప్పుదు నిభపురినాథ! । ఈ మహాసంగ్రామ మెట్లు వర్ణింతు!
భారతయుద్ధంబు భక్తితో విన్న । వారికిఁ బుణ్యంబు వర్ధిల్లుచుండు.
మునుపు వేదవ్యాసముని కృపఁజేసి । వినిపింతు నే నీకు విస్తారముగను.
అనఘాత్మ, వినుము నిన్నారాత్రి వీడు । కొనిపోయి నీపెద్దకొడుకు వేలంబు
చొచ్చితి; నపుడు నీసుతుఁడు [2]కొల్విచ్చి । మెచ్చుగా బీఠంబుమీఁద నున్నాఁడు.
హితులు మంత్రులుఁ బురోహితులుఁ దీర్పరులు । మతిమంతులఖిలసామంతులుఁగొలువఁ,
దఱిమి మృత్యువునైనఁ దంష్ట్రలు పెఱికి । విఱుగఁదోలెడిపాటి వీరయోధులును,
గణుతింప నింద్రునిఁ గైకొన నట్టి । మణి సువర్ణ కిరీట మకుట వర్ధనులు,
భద్రాత్ముఁడగు వీరభద్రునికంటె । రౌద్రభీకరు లతిరథ సమరథులు,
శలుఁడు శల్యుండు నశ్వత్థామ కృపుఁడు । కలశసంభవుఁడుఁ గేకయులు సైంధవుఁడు
దండనాథులుఁ ద్రిగర్తులును దుశ్శాస । నుండు బాహ్లీక వికర్ణులుఁ జేరికొలువఁ
జామరద్వయముచే సామ్రాజ్యలక్ష్మి । తామరతంపరై తన్నాశ్రయింప,
'కడియ కొత్తకు సముఖావాహహో' యనుచు । నదటు [3]సందడి వేత్రహస్తులు జడియఁ,
గొలువున్నవేళ నా కురురాజుఁ గాంచి । తలఁకక యేను బాదములకు నెఱఁగి
కొలిచియుండితి; నంతఁ గురుకులేశ్వరుఁడు । పలికె దిగ్దేశభూపతుల నీక్షించి :
"నరనాథులార, పాండవులకు మనకుఁ । గరము భీకరమైన కదనంబు గలిగె.
ఇట్టిరణంబులో నీభీష్ముఁ డరులఁ । బట్టి చంపఁగఁ జలపట్టియున్నాఁడు.

1. నెట్లోపు 2. క్రొవ్విచ్చి. 3. సందుల. (మూ).

అంధకారముఁ జింప నర్కుండు కుముద । బంధుని తోడాసవడునె! యొండైన.
అట్టుండె మీసైన్యమంతయు నిపుడు । గట్టి ముగ్గరములుగాఁ దీర్పఁ" డనుచు
ననిచిన వారు సాహసభావలాడి । చనిరంత నాత్మీయసైన్యంబులకును.
అట్టిచో గాంగేయుఁ డధిపతిఁ జూచి । పుట్టిన భయమెల్లఁ బోవ నిట్లనియె:
"కౌరవ్య, వెఱవకు; కౌంతేయవరుల । ఘోరాజిఁ గూల్చి నీకును జయంబిత్తు.
ఒకనాఁట వేవుర నురుకాంతి రత్న । మకుటవర్ధనులఁ జంపక జోడువిడువ.
నిజము పార్థులఁ జంపి నీచేత నుర్వి । ప్రజల నేలింతు నాపలుకు పాలింతు."
ననిన సంతోషించి యహికేతనుండు । తన దండనాథుఁ గీర్తనచేసి పలికె:
"నేఁడుగదా భీష్మ, నీ ప్రతాపాగ్ని । వేడిమి నాతోడ వెడలనాడితివి.
తొలుతఁ గార్యము[1]చెప్పి తుదముట్ట దానిఁ । దలకొనుటెల్లఁ బెద్దల రీతిగాదె!
హరిహర బ్రహ్మాదులైన దేవతలు । పరిగణింతురు నీప్రభావవర్తనలు.
దానికిఁ దగఁ బాండుతనయుల గెల్చి । పూనిక నాకీవె భూమి యంతయును."
అని వెండియును బల్కె: 'ననఘ, యీసేన । కనువైనయట్టి వ్యూహంబుపన్నింపు."
నావుడు నద్దండనాథుఁ డవ్విభుని । యానతి వహియించి యతిసంభ్రమమునఁ
దవిలి ద్రోణుఁడుఁ దానుఁ దాలకేతనము । నవవేదికాకేతనముఁ దేజరిల్ల
బలముల మెలఁగి యేర్పఱచి యేర్పఱచి । సొలవక మేటిపోఁజులు దీర్చి తీర్చి
తూర్పు పిఱుందుగా దొరలను నునిచి । దర్పించి మొనలముందటఁ దాను నిలిచెఁ
బడమర మొగమైన భానుండుపోలెఁ । బడ[2]నాయితంబైన పండునుబోలె.
వలపటఁ గృపుని నశ్వత్థామ నునిచి । వలచి దాపటఁ గృతవర్మ మద్రపుల
వడి వెన్క భూరిశ్రవసుని బాహ్లీకు । నడుమఁ గుమాళ్లతో నరపతి నునిచి,
యతనిపజుందటఁ బ్రతిజ్ఞాశీలుఁడైన । యతివీరు సంశప్తకాధీశుఁ బెట్టి,
మఱియు సామంతుల మగఁటిమి భటులఁ । దరువాతగా నిల్పి తగిన తావులను
గొలఁదిగానని యేనుఁగులకుఁ దేరులను, । పొలివోని యారథంబులకు గుఱ్ఱముల,
నాయుత్తమాశ్వంబులకు విలుకాండ్ర । నాయుధంబులవారి నట నిల్వఁ బనిచి,
మానుషవ్యూహంబు మానుషాలోక । నానంద భయరౌద్రమైయుండఁ బన్ని,
నిజము దీనికి నిది నిర్ణయంబనుచుఁ । బ్రజల నియోగించు బ్రహ్మయుఁ బోలె
నందఱ నియమించి యాహవోత్సాహ । కందళితాత్ముఁడై గాంగేయుఁ డొప్పె.

---

1. దప్పి తుదిముట్టైనేని. 2. నాయతము. 3. గా నియ్యేనుఁగులకు. (మూ)

ఇట్టి రాజవ్యూహ మొందఱ నణఁప । బుట్టెనో యని భీతిపుట్టె లోకులకు.
అది లోకములఁద్రిమింగ నభవుండు తెఱచు । వదనంబుఁబోలె నుజ్జ్వల భీమరేఖ.
కనుఁగొనవచ్చిన ఘన సిద్ధ సాధ్య । దనుజ గంధర్వ విద్యాధరాధిపులు
ఆసేన కడగట్టు హావణు గంభీర । మాసంభ్రమముఁ జూచి యాశ్చర్యపడిరి.

పాండవయోధులు యుద్ధమునకు వెడలుట

అటమున్న ధర్మరా జతివైభవమునఁ । బటహ భేరీ భూరి భాంకార మడరఁ,
దుహినాంశు లిలఁ బెక్కు తోఁచెనో యనఁగ । బహుభంగి ధవళాతపత్త్రముల్ వెలుఁగ
నురుభాగ్యమునఁ దన్ను నూరులం తేసి । ధరణినాయకుల రథంబులు గొలువఁ,
దురగఖురోద్ధూత ధూళి యచ్చరల । శిరసుపూవులతోడఁ జెలుములు సేయ,
వరుసఁ గేతన మణివ్రాత దీధితులు । ఖరకర కిరణ సంఘములతో నొరయఁ,
గై సేసి రథమెక్కి కదలె నల్గడల । భాసిల్లు చతురంగబలములు గొలువ.
అతనివెంటనె కూడి యనిలసంభవుఁడు । ప్రతిలేని భూషణప్రభలు శోభిల్ల
సంగరం బొదవిన సంతోషమహిమఁ । బొంగారు భుజము లద్భుతముఁ బుట్టింప
డాకాల బిరుదు కూడక యెత్తరాని । భీకర మణిగండ పెండెంబు దాల్చి,
కౌరవనయన భీకర భూరి ఘోర । ధారల గద బాహుతలమునఁ దాల్చి,
క్రందొప్పఁ దన పరాక్రమము లందంద । వందిమాగధకోటి వర్ణనసేయ,
[1]హావణించి భేరి కాహళ శంఖ పటహ । రవములతో మహారథమెక్కి వెడలె.
ఇట్టి భీముని వెంట నింద్రనందనుఁడు । చుట్టును బహురాజసుతులు సేవింపఁ,
జెలఁగి దేవేంద్రుఁ డిచ్చిన కిరీటంబు । ధళధళాయతకాంతిఁ దరుణార్కుఁ బోల,
గరుడాంకచోదితోత్కట ధవళాంగ । హరి సమన్విత రోహణాద్రిప్రమాణ
కపికేతనాభీల ఘంటికాఘోష । విపుల ప్రభాభాను విస్ఫురద్రథము
నుదయాద్రి నెక్కు సూర్యుఁడుపోలె నెక్కి । కొదలేని ముత్యాల గొడుగులనీడఁ
దను నుత్తమౌజోయుధామన్యు లెపుడు । ఘన చక్రరక్షకఖ్యాతి సేవింప,
కాలకేయ నివాతకవచాది రిపులఁ । జాలఁ దిన్నట్టి యక్షయబాణములును,
కంటక త్రిపురారి కటకంఠశిరము । గెంటుగాఁ బగులఁ దాఁకిన గాండివంబు,

1. హావళైక. (మా).

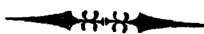
కావున ధర్మంబుగలిగిన నిన్ను । ద్రోవక జయము చేరుట దుష్కరంబె!
అదియునుగాక మహాసత్వధనులు । ...   .
విరటుండు శంఖుండు విను ఘటోత్కచుఁడు । దొరలు వెండియును యోధులు ధురంధరులు
నీకు నున్నా ; రట్టి నృపులలో నొకఁడ । చీకాకుపడఁ గురుసేన మోదెడిని.
గాండీవ మిపుడు తెక్కలు వచ్చినట్లు । మండలేశ్వర, మాఱు మలయుచున్నదియు.
దొనలలో నస్త్రసందోహంబు వెడలి । పనుపు మమ్మని తీవ్రపడఁజొచ్చె నధిప !
వడముడి గద కౌరవవ్యూహమునకు । విడు విడు మనఁజొచ్చె వేగిరింపుచును.
దానిపై నీలావు తలఁపవుగాక । దానవావళినైన దండింపఁగలవు.
ఇట్టి నీవలిగిన నెవ్వండు నిలుచు ? । కొట్టివైపించెదు కురుసేన నేఁడు.''
అనిన సంతోషించి యధిపతి తెలిసి । యనిమిషేశ్వరసూతి నపుడు వీక్షించి,
" మును కౌరవవ్యూహమునకుఁ దగంగ । ఘనతరవ్యూహ మొక్కటి పన్నఁబనుపు.''

ధృష్టద్యుమ్నుఁ డచలవ్యూహము పన్నుట

అనిన నాతఁడు ద్రుపదాత్మజు నచల । మను మహావ్యూహంబు హవణింపఁ బనిచె.
పనిచినఁ బనిఁబూని పాండవమంత్రి । తననేర్పు మెఱసి యెంతయు మొనదీర్చె.
ఆ యచలవ్యూహమందున ద్రొప । దేయు లుత్తరుఁడు మాద్రేయు లార్జునియుఁ
దను పరివేష్టింపఁ దా నగ్రభాగ । మున నిల్చెఁ దనర భీముఁడు రక్షగాఁగ.
జగతికి వ్రేఁగైన సైన్యముల్ గొలువఁ । దగఁ జేకితాన సాత్యకి సమేతముగ
జననాథ, మత్స్య పాంచాల వల్లభులు । తనరి రా దక్షిణోత్తర భాగములను.
నడుమ ఘంటాఘోషణస్ఫురద్ద్యుతుల । ముడివడ నేనుఁగుమొత్తముల్ గొలువ,
కనకరథంబెక్కి ఘనకీర్తు లనఁగఁ । జను ధవళచ్ఛత్రచామరల్ మెఱయ
వసుమతీసురులకు వస్త్రహేమంబు । లొసఁగుచు వారిజయోక్తులు వినుచు
ధర్మజుఁ డుండెఁ బంతములాడు దొరల । కర్మిలి నుచితవాక్యములఁ జెప్పుచును.
ఆతనిముందట నమరేంద్రసుతుని । చేత నెంతయు సురక్షితుఁడై శిఖండి
పరఁగ గంగాతనూభవుని కట్టెదుర । విరసంబుతో నిల్చె విల్లును దాను.
ధృష్టకేతుఁడు, సహదేవుండు మిగుల । స్రష్టలై వెనుకపార్శ్వములఁ గీల్కొనిరి.
ఇట్టచలవ్యూహ మెదిరికి భయము । చుట్టములకు జూడ సుఖమును నగుచుఁ
గరులు శైలములుగా, గంధర్వచయము । తరఁగలుగా, యోధతతి మీలుగాఁగ

గాడుగులు నురుగుగాఁ గుంభినీపతులు । జడిగొన్న మణులుగా శరధినిబోలె.
ఎఱుపుఁ దెల్పును నల్పు హేమవర్ణంబు । మెఱయు జోళ్లు ధరించి మేలైనదొరలు
ఆఁబోతులును బోలె నాసేనలోన । సాఁబాలు తారమై చరియించి రపుడు.
పడగలు భాస్కరప్రభ నభోవీధి । నెడగలుగఁగ జోపి యిరులు గ్రమ్మఁగను
బ్రహ్మసృష్టియుఁ బోలె బహురూపగతుల । బ్రహ్మాండభయదమై భాసిల్లె నధిప!
ఉర్వీభారకులెల్ల నొకచోటఁ గూడ । నుర్వీభారము శేషుఁ డోర్వలేఁడయ్యె.
ఇ ట్టిరువాగునం దేర్పడఁ గూడి । పుట్టనివాఁడును బుట్టి బాల్యంబు
విడువనివాఁడును వృద్ధు రోగియును । బడఁతులుఁ దప్ప భూప్రజ యుద్ధమునకు
హావణుతో నేతెంచి.'' రని సంజయుండు । నవభంగి ధృతరాష్ట్రునకుఁ జెప్పె ననుచు
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపింప నమ్మహీవిభుఁడు హర్షించి
తరువాతి దైన కథా ప్రసంగంబు । నెఱిఁగింపవే నాకు నింతయు ననిన,
సాకేతపురవాస, చతురవిలాస, । కాకుత్స్థకుల పూర్ణ కలశాబ్ధిసోమ,
మునియాగరక్షక, పురహార వినుత, । ఘనవిరాధచ్ఛేద, కామితఫలద,
జననాథ, జనకరాజాత్మజారమణ, । వనధిబంధన, రఘువల్లభ, శరణు.
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీధరిత్రిజనాథ, జితదైత్యనాథ, । సాధుజనస్తుత్య, సత్యచారిత్ర,
ప్రవిమల గుణహార, భక్తమందార, । రవికులాంబుధిచంద్ర, రఘురామచంద్ర !
అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పఁదొడఁగె । సవినయస్ఫూర్తిఁ జనమేజయునకు :
ధృతరాష్ట్రుఁడా రెండు తెఱఁగులవారి । వితతవర్తనములు విని కలంగుచును
పలికె సంజయుతోడ భయమాత్మనిగుడ : । ... ...
"సరి నిట్లు గూడిన సైన్యద్వయమున । నురుగర్వరేఖయు నుబ్బు కడంక
యధికమైయెందుండె?" ననినసంజయుఁడు: । "బుధపూజ్య,యీగుణంబులు రెంటసమము;
లైనను కృష్ణార్జునానుభావమున । నానేత్రముల కది యధికమై తోఁచె.
అనిలవశంబున నాసేనకరుల । ఘనమదధారల గంధమే తేర
మత్తాళిగర్వంబు క్రమ్మంద సీకరుల । యుత్తుంగ మదధార లువ్వాన దిగును.
ఆసేన వివిధ దివ్యాయుధప్రభల । మాసెను మనసేన మహితాస్త్రరుచులు.
ఇవియెల్ల నీసూనుఁ డిచ్చఁ గైకొనక । బవరంబునకు వచ్చు బరవసంబెఱిఁగి
దేవత లలర నొత్తిరి పాంచజన్య । దేవదత్తంబులు ధృతి నాదిమునులు.
ఆ మహాధ్వనులు గర్జాభావ మగుడు । నీమొన వర్షించె నెత్తురువాన.
చేతప్పి ధరవ్రాలు సేనాస్త్రతతులు । భీతి నవ్వానలోఁ బిడుగులఁ బోలె.
ఆనేల సైనికహారాళి రాలి । వానతారలవలె వర్తింపఁజొచ్చె.
ఇట్టి యుత్పాతంబు లేటికి మాను । నెట్టన కృపుఁడును నీసైన్యపతియు
గురుఁడును దేరులెక్కుచుఁ బాండవులకు । గురుతరాభ్యుదయంబు గోరుచునుండ.
అది యట్లు దగుఁగాదె! యన్యాయి గెలుపు । మదిఁగోర రార్యులు మాట లెట్లున్న.
అప్పుడు దుర్యోధనాదులు దిశలు । గప్పు తూర్యధ్వని క్రందుకొనంగ
నాహవోత్సాహమై యాసైన్యయుగము । వాహనరవముల వరశస్త్రరుచుల
వీరభాషణముల విలుగోల పూన్కిఁ । దారాపథముఁ గప్పు దండియార్పులను
జడిగొన్న జడధియు జడధియుఁ దాఁకు । వడువు సంధిలఁ జేరవచ్చుచో దేవ,
తనహస్తమెత్తి మందాకినీసూనుఁ । డనియె నయ్యుభయసైన్యంబులు వినఁగ :

"ఒకమాట పల్కెద నోసేనలార! । ప్రకటించి, వినుఁ డిది బవరంబుపాడి.
ఒకనితోఁ బోరాడ నొకఁ డేయరాదు ; । వికటమూర్ఛితుఁడైన వెసఁ జంపరాదు ;
విరథు నిర్గత[1]చాపు విరిదలవాని । గిరి ప్రమాను పుట్ట నెక్కినవాని మఱియుఁ
బడినఁ, గైదువు జాఱిపడిన, వెడంగు ।.పడిన, నాజికి వెలువడిన, లోఁబడిన,
బంటుఁ జంపఁగరాదు ; పతియాజ్ఞయిదియు ; । వింటిమి వినమని విధము లెన్నకుఁడు."

థర్మరాజు పాదచారియై భీష్మునియొద్దకుఁ బోవుట

అని సమయముచేసె ; నాసమయమున । ధనువు జోడును డించి ధర్మనందనుఁడు
మోడ్చిన కేలును మూర్ఛభావంబు । నూడ్చిన హృదయంబు నుడిగిన పలుకుఁ
బాదచారము నచ్చుపడఁ దేరుడిగ్గి । మీఁదంబు చొరఁగ, సమీరనందనుఁడుఁ
దమ్ములు దొరలు మొత్తమ్ములై బలుని । తమ్ములు గూడి రా ధర్మజుఁ గదిసి
యతనిపూఁ పెఱుఁగక యర్థి నిట్లనిరి : । "కతమేమి నీకిట్లు కదలిరా నసఘ!
ఎంతకార్యంబైన నేమున్నవార ; । మింతదీనత మీకు నిట్టు లర్హంబె!
పన్నిన పగతులపై నొంటి నిట్లు । సన్నాహములు డించి చనుట ధర్మంబె!
తేకువ పోనాడి [2]తిరుగుదే! మనదు । కాఁకకుఁ గాని యీ కౌరవులార్వ.
ఇందఱుఁ గలుగ నీకేల యీదైన్య! । మందఱు నినుజూడ, నరులు మమ్మాడ.
ఏలపోయెదు! నిలు మింతట." ననుచు । నోలి భీమార్జును లొగి మాద్రిసుతులు
శైనేయ సౌభద్ర సైన్యేశముఖ్యు । లూనిన ధృతి నడుగ, నొకమాటయైన
నాడక యతఁ డేఁగ, హరి వారిఁ గదిసి । "ఓడక మీకేల యూఱ కిట్లడుగ?
ఈతని తలఁపు నాకెంతయుఁ దెలియు ; । ఇతఁడు భీష్ముని ద్రోణు నిట శల్య కృపుల
నాజిసేయ ననుజ్ఞ యడుగఁ బోయెడిని ; । రాజిల్ల నటుగాని రాదు జయంబు ;
మీరు నిల్చుట మేలు మెండయి పోక ; । ధారుణీనాథు చిత్తమువచ్చు దీన."
అనిన భీమార్జునయములు సాత్యకియు । వనజనాభుఁడు తక్క వఱలినవారు
నిలిచి సన్నద్ధులై నృపుఁ జూచుచుండి ; । రలయక మఱికొంద ఱాసేననుండి
"శరణని వచ్చెఁబో శమననందనుఁడు! । కురునృపాలుండు గైకొనఁబోఁడుగాని.
అతఁడేల శరణను నర్జునాగ్రజుఁడు! । ధృతి సంధిఁగోరి యేతెంచెనో గాక!
అదియు నేల తలంచు హరి గల్గియుండ! । పదిలుఁడై కురురాజుఁ బట్ట రానోపు.
పట్టిన మనమేల పట్టంగనిత్తు । మెట్టిదో కనుఁగొంద మితనిచిత్తంబు."

1. జీవు. 2. తిరుగుదే మనల । కొంకమ గాక......లార్వ. (మూ)

అనిరి కొందఱు; గొంద: “ ఔక్లల తలఁప! । వినుత ధర్మాధర్మవిదుఁడు ధర్మజుఁడు
ఏఁటికి వచ్చెనో! యీ భీష్మగజము । వేఁటాడ ననువులు వెదకఁ రానోపు.”
అని పలుకుచునుండ నాయుధప్రకర । ఘనతర సన్నాహ గంభీరమైన
యల కురువ్యూహంబు యమసూతి సొచ్చి । తలఁకక భీష్మురథంబు డగ్గఱుచు
నామంబు నొడివి ప్రణామంబు చేసి । రామశిష్యునకు భూరమణుఁ డిట్లనియె:
“ పెద్దకాలంబయ్యె భీష్మ, మిమ్మేను । దద్దయు నేఁడైన దర్శింపఁగలిగె.
కీర్తిమంతుఁడనైతిఁ గృతకృత్యభావ । వర్తనంబును గల్గె వసుధలో నాకు.
ఇవె సేన లేఁ గొన్ని [1]మొనఁగిన వెన్ని । సవరించి తెచ్చితి సంగ్రామమునకు.
పెనఁకువ మిముబోఁటి పెద్దలమీఁద । మొనలఁ దేవలసెను మూర్ఖభావమున.
దేవ, నిన్నెదిరించి తెంపుతో రణము । గావించువాఁడనై కడుభక్తి మున్న
యాజిసేయ ననుజ్ఞ యడుగ వచ్చితిని; । రాజ, మాకిదిగదా రణజయం.” బనిన
లీల భీష్ముఁడు నవ్వి: “ లెస్స వచ్చితివి; । మేలు, నీవిట నన్ను మించిరాకున్న
శపియింపఁ గలవాఁడ శమనకుమార! । చపలత లేదింకఁ జాల మెచ్చితిని;
అడుగుము వరమిత్తు నరుల నీకొఱకుఁ । బొడుమన్నఁ బొడఁగాని బొంకాడరాదు.”
అనుటయు ధర్మ[2]రా “ జట్లగుఁగాక; । ఘన కౌరవార్థమై కదనంబు నడపు;
హితమీవు తలఁపు మా కింతియచాలు; । ధృతి నింక నొకమాట దేవ, యడిగెదను;
గినియక విను మాకు గెలుచు నుపాయ । మనఘాత్మ, కృపగల్గి యానతి యీవె!”
అనిన మోమున మందహాసంబు మొలవ । మనుమని వీక్షించి మగఁటిమిఁ బలికె:
“ చేత విల్లుండిన శివ హరి బ్రహ్మ । దైతేయ యక్ష గంధర్వుల గెలుతు;
అట్టైన నీవు నన్ననిఁ బెడఁబాపు । దిట్టతనంబులు దెల్పెద వెనుక;
నిది వేళగాదు నీ విపు డేఁగు.” మనిన । మదినుబ్బి తాతకు మఱియును మ్రొక్కి
‘ అరుల నిర్జింతుగా’ కనెడు దీవనలఁ । బొరసి భీమాదులు పొదివి యేతేర

ధర్మజుఁడు గురు కృప శల్యుల చేత రణమున కనుజ్ఞాతుఁ డగుట

గురునకుఁ గృపునకుఁ గోరి శల్యునకు । నరపతి పాదప్రణామముల్ సేసి
యాజిసేయ ననుజ్ఞ యందఱ నడిగి । యోజతో వారి జయోక్తుల నలరి
గురుఁజూచి ‘ నాగెల్పు కోరవే!’ యనిన । “ నొరులు గోరఁగనేల! యోరాజ, నీకు;
నగధారి మంత్రియై నడపుచున్నాఁడు; । పగ యడంచి సుఖంబు పాటింతుగాక.”

---

1. మొసవిన యెన్ని. 2. రాజట్లగాక. (మూ)

యనినంత గురునకు నతఁడు కేల్మోగిచి । "విను మొక కార్యంబు విన్నవించెదను:
కినియకు మేరీతి గెలుతుము మిమ్ము? । అనిమిషేశ్వరుఁడు మీకడ్డంబుగాఁడు;
ఆనతియిచ్చి నన్ననుతుగా." కనిన । నాననాబ్జమున నవ్వలర నగ్గురుఁడు:
"కైదువుచేనున్నఁ గఱకంఠుఁడైన । నాదెస రాలేఁడు నవసంగరముల.
పనివడి యేనొక ప్రాయోపవేశ । మున నస్త్రసన్న్యాసముద్ర నుండినను
చంపఁబుట్టినవాఁడు సంధిల్లనేని । చంపుఁ; బ్రాయోపవేశములాగు వినుము.
పుట్టి యెన్నఁడు బొంకు పొరయనివాఁడు । బెట్టిదంబుగఁ బ్రాణభీతి వాక్యంబు
నని మొనఁ బల్కిన నస్త్రసన్న్యాస । మొనరింతు." నని ద్రోణుఁ డున్నట్లు పలికి
'జయసిద్ధి నీకు నౌఁ జను' మన్నఁ గదలి । రయమొప్పఁ గృపు ధర్మరాజంతఁ గదిసి
యతని వధోపాయ మడుగ సాహసము । గతిఁగూడకున్న, నాక్రమ మాతఁ డెఱిఁగి
దైవమిచ్చినయట్టి తన యవధ్యత్వ । మావిభునకుఁ దెల్పి "యని మిమ్ముఁగాతు;
సందియంబేటికి? జయసిద్ధి నిన్ను । జెందుఁ బొ." మ్మని యంప శీఘ్రంబె యతఁడు
శల్యునిఁ గదిసి యంజలిచేసి పలికె: । "శల్య, నీతో మున్ను చాటితిఁ దెలియ;
కర్ణకఠోరవాక్యములఁ గయ్యమునఁ । గర్ణుచిత్తము నీరు గావింతు నంటి;
వది మఱవకు చాలు." ననిన శల్యుండు । "వదలక యిది చెప్పవలదు వేమాఱు;
జయసిద్ధి నీకు నీశ్వరుకృపఁ జేకు; । ప్రియముతోఁ జను." మన్నఁ బృథివీశ్వరుండు
హోతల వరియించి హోమంబుకొఱకు । నాతత సన్నద్ధుఁడగు యజ్వఁబోలెఁ
దలమొత్తి ప్రజచూడఁ దమ్ములు గొలువ । నలయక వైరిసైన్యములోన వెడలి
వచ్చుచో, నది చూడవచ్చి కర్ణుండు । పచ్చికదిబ్బపై బలములుఁ దాను
బార్థులఁ గ్రీఁగంటఁ బాఱఁజూచుచును । అర్థిమైనుండంగ, హరి వానిఁ గదిసి
"పోరాడి భీష్ముండు పొలియునందాఁక । నూఱట నున్నాఁడ వోకర్ణ, నీవు.
నిలుకాల నూఁక్యుండు నిలువఁడుగానఁ । దలకొనఁదగు నీకుఁ దండ్రివిధంబు.
కౌరవార్థరణంబు గలిగినదాఁకఁ । జేరి పాండవులకుఁ జేదోడుగమ్ము;
పురుషార్థివని నిన్ను బొగడు లోకములు; । చిరకీర్తి శరవిద్య చీరువో దింత.
పన్నగధ్వజుఁ డేమి పాండవు లేమి । యెన్నంగ సరి నీకు నేతెంతుగాక."
అనినఁ గోపమువచ్చి యంగాధిరాజు । కనలుట యెదిరికిఁ గానరానీక
ధనువుతోనే ప్రాణధార వోయుటలు । వినవె కౌరవులకు! విశ్వమెఱుంగ.
ఏననంతుండనే యిరునాల్కలేదు; । దానవాంతక, పొమ్ము ధర్మజుఁ గూడ.

మాలోని జగడంబు మఱి నీకుఁ దడవ । నేల! మీలోని కేనేల వచ్చెదను!"
అనిన మెచ్చిన భావ మతఁడు నటించి । చనుదెంచె; నిచ్చట శమననందనుఁడు
చని చని నిలిచి నీసైన్యంబుచూచి । యనియెను గేలెత్తి యందఱు వినఁగ:
"అపుడు వింటిమి వినమనక నామాట । నృపులార, వినుఁడు సంధిలె రణద్వయము.
మా విజయమునమ్మి మామాట నమ్మి । రావలసినవారు రండు వచ్చినను.
తోఁడఁబుట్టినవారితోఁడి మన్ననలు । వేడుకఁ జేయుదు వేఱుసేయకను.
ఇపుడు వచ్చుటయ మేలిది వేళ." యనిన । నృపు లూరకున్నచో నీపుత్రుఁ డొకఁడు
అనఘు, వైశ్యాపుత్రుఁడగు యుయుత్సుండు । తనపోఁజుఁ దాను గాంధారేయు విడిచి
విఫలవృక్షము పక్షి విడిచి వేవేగ । సఫలవృక్షము చేరు చందంబు దోఁప
ధర్మజుఁ గూడినఁ దా నన్నయట్లు । సగ్మిలిఁ బాలించె నతని ధర్మజుఁడు.
సవతితల్లిసుతుండు సతము గాదనుట । సువిదితము య్యె నీసుతుల కారాక.
అంత ధర్మజుఁడు రథారూఢుఁ డగుచుఁ । గాంతి దిక్కులఁ బర్వఁ గవచంబుఁ బూని
తూణీర కార్ముకాదులు ధరియింప । రాణమై నఖిలతూర్యములు ఘోషించె.
హస్తిబృంహితములు హయహేషితములుఁ । బ్రస్తుతిధ్వనులు నంబరమెల్లఁ గప్పె.
అంతఁ దమ్ములు యోధు లరదంబులెక్కి । యంతంతఁ గవచశస్త్రాదులు పూని
పరగి పూర్వవ్యూహభావమై నిలువ, । నిరువాగుప్రజలు ననేకమార్గములఁ
పాండవు లరులచేఁ బడునట్టి పాట్లు, । అండజధ్వజు సంధి కనిచిన క్రమము,
హరిఁబట్టఁ గురురాజు హాపణించువిధము, । గురు భీష్మ కృపు లాడుకొనిన వాక్యములు,
హరి పాండవులకుఁ దోడైన క్రమంబుఁ । బరిగణించిరి మృత్యుభయ మాత్మఁ గదుర.'
అని సంజయుఁడు చెప్ప నాంబికేయుండు: । "వినుము కౌరవ పాండవేయ సైన్యములు
భూరి కురుక్షేత్రమున దండుగూడి । యేరీతిఁ బోరాడి రిల సంచలింప?
తలపోయ మోక్షప్రదంబైన చావు । కలుగుట యల్పమే కర్మజీవులకు?
గంగనాడఁగనేల గయఁ జేరనేల । రంగైన యోగమార్గములఁ బోనేల
సన్యసింపఁగనేల సవనకర్మములు । విన్యసింపఁగనేల విను మిట్టిచోట
స్వామికార్యార్థమై చచ్చినభటుల । కేమార్గమున ముక్తి యెదురుగా వచ్చు?
వీరలకథ నాకు వివరింపు." మనిన, । ఆ రాజవరున కిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:
"పాండవవ్యూహంబు పరికించి నృపతి । గుండియబెదర [1]నగ్గురుఁ గానఁబోయి,

1. కన్గొని రాజుపోయి । ద్రోణశిష్యుండును ద్రుపదసూనుఁడును. (మూ).

"ద్రోణ, నీశిష్యుండు ద్రుపదసూనుండు । బాణారి మెచ్చంగఁ బన్నిన యొడ్డు
చూచితే! యీనేర్పు సురలకు లేదు ; । రాచపుంజములోనే రచియించినారు.
శైనేయ మాత్స్య పాంచాలురు చేకి । తానుండు పురజిత్తు ద్రౌపదేయులును
ఘనుఁడు పాండ్యుండు శిఖండి హైడింబు । లొనర యుధామన్యుఁ డుత్తమౌజుండు
నభిమన్యుఁ డాదిగా నందున్న యోధు । లభినవోత్సాహులు [1]హరినరోపములు.
అదిగాక భీమార్జునాభిరక్షితము ; । త్రిదశులకైనను దృష్టింపరాదు.
మన మొనఁగల యోధమండలి వినుము । మును నిన్ను గృపుని భీష్ముని జెప్పనేల !
భూరిశ్రవుఁడు ద్రోణపుత్రుఁడు శల్యుఁ । డారయ భగదత్తుఁ డనుజవర్గమును
శకుని భోజాధీశ సైంధవ ప్రముఖు । లకలంకబలులు మహాత్ము లున్నారు.
ఉండిన నేమి వారోపుదు రణంపఁ, । బాండవతతి నని పట్టుదు నాకు.
కావున మీరెల్ల గాంగేయు రక్ష । గావింపుఁ డట్లైనఁ గలుగు జయంబు."
అనుచోట సింహనాదానంతరమున । జననాథ, భీష్ముండు శంఖ మొత్తినను
ఈరేడుజగములు నిట్టట్టు పడియె ; । తారుమారయ్యె విధాతమంత్రములు.
అంత శంఖధ్వని నందఱుఁ జేయఁ । గొంతయైన భయంబు గొనరు పాండవులు.
ఉభయదళంబులు నొక్కటఁ దూర్య । విభవంబు మెఱయించి వివిధయత్నములఁ
దలపడుచున్నంత దైత్యారి యొత్తెఁ । బలితారిజన్యంబు పాంచజన్యంబు.
శతమఖసుతుఁ డంత సంప్రీతి నొత్తె । ధృతలోకచిత్తంబు దేవదత్తంబు.
గుణి భీముఁడును నొత్తె ఘోరతమీఱ । రణభూమిఁ జెవికి వేంద్రంబు పౌండ్రంబు.
[2]శస్త్రమైన యజాతశత్రుండు నొత్తె । విస్తరింపఁగ నంత విజయంబు జయము.
నమితవైరివిభూతి నకులుండు నొత్తె । [3]శమితశరోధి శేషమును ఘోషమును.
దినకరద్యుతి సహదేవుండు నొత్తె । మనుజ బాష్పదమైన మణిపుష్పకమును.
తక్కటియోధులుఁ దమతమ ధృతికి । నిక్కగా శంఖంబు లెలమి నొత్తినను
జగముల జనులు మూర్ఛాప్రభావమునఁ । దెగిపడ్డ తనువులై తెలిసిరవ్వెనుక.
కవ్వడి యవ్వేళ గాండీవధనువు । నెవ్వడితో నెత్తి నెమ్మి సారించి
పలికెఁ గృష్ణునిఁజూచి : " పద్మపత్రాక్ష ! । నిలుపుము పోనీక నీ తురంగముల.
తెలియ నిందెవ్వరు దివురుచున్నారొ ! । తొలుత నా కెవ్వనితోఁ దాఁకవలెనో !

---

1. హరిణరోషములు. 2. శాస్త్ర. 3. శవిత. (మూ).

ఏతూపులకు నెవ్వఁ డేపాటి యగునొ! । చూతము రథ మొక్కచో నిల్పు." మనిన
హరియుఁ బార్థుఁడు చెప్పినట్లు సేయుటయు । శిరమెత్తి పార్థుఁ డాసేన వీక్షించి
సఖులు బంధులు నందు సాఁబాలు నున్న । ముఖవికాసముదప్పి మోహించి యపుడు
గాండీవ మటుపెట్టి ఘనుఁడు గూర్చుండి । పుండరీకాక్షునిఁ బొసఁగ నిట్లనియె:

అర్జునుఁడు స్వజనసంహారమునకు శంకించి మోహావిష్టుఁ డగుట

"ఇందు నిందఱు విందు లిందీవరాక్ష, । మందునకును శత్రుమాత్రుండు లేఁడు.
పిన్నలు మామలు పెద్దలు తండ్రు । లన్నలు ముత్తాత లనుజులు సుతులు
వియ్యంకు లార్యులు విద్యాగురులును । నెయ్యురు వీర లేనృపుని జంపుదును!
చండాలుఁడునుగూడఁ జాలఁ డీపనికి; । పండితోత్తమ, నన్ను బనుతురే యిట్లు!
ఒకగూటిపిల్లల మొకరియాడువార । మకట! యిందఱఁబట్టి యణఁపనోపుదునె!
నేఁగాక చేతులు నిడుపైనఁ దల్లిఁ । గౌఁగిలించెడువారు గలరె తక్కొరులు!
చెనఁటి కౌరవుఁ డింత చేయుఁగాకేమి । మనకైనఁ గొంత ధర్మము త్రోవ వలదె!
నిశిత చక్రమువైచి నీవైన వీరి । విశసింతుగాని నే విశిఖంబు దొడుగ."
అనిన పార్థునిఁజూచి యబ్జనాభుండు । తనకార్య మనువుగాఁ దలఁచి యిట్లనియె:
"ఎక్కడి కృపవుట్టె నీవేళ నీకు? । తక్కుము మనకు బాంధవుఁ డెవ్వఁ డిందు?
బంధుసంకల్పంబు పరమమూఢులకు । నంధపరంపరై యరుదెంచుచుండు.
ఇతఁడు బంధుఁడు నాకు నితఁ డన్యుఁడనుట । మతిలోన నెలకొన్న మమతసత్త్వంబు.
ఆ మమత్వము డించి యఖిలబాంధవుల । నీమాఱు చూడుమా యెట్లున్నవారొ!
వారును దమ కర్మవశమునఁ బుట్టి । రేరీతి నటుపోదు; రిట మాన్పరాదు.
నీవు చంపుటయును నీచేత వీరు । చావు పాలగుటయుఁ జర్చింప మిథ్య.
అనుపాటి యగులీల నా జగన్మయుఁడు । తనువిశేషంబులు ధరియించు విడుచు.
సుర నర వృక్షాది సుభగదేహములు । పురుషున కెపు డెన్నిపో వెన్నిరావు!
లలి జీర్ణవస్త్ర మొల్లక క్రొత్తచీర । వెలయఁ దాల్చినమాడ్కి వినుము జీవుండు
ఆరయ వార్థకమగు మేను విడిచి । సారెకుఁ జొచ్చు శైశవమైన తనువు.
కావున దేహవికార మేమియును । జీవాత్మ సోఁకదు; జీవుఁ డద్వయుఁడు
నిత్యనిశ్చింతుండు నిత్యనిర్మలుఁడు । సత్యసంకల్పుండు శాశ్వతుం డతఁడు.
జీవాత్మ చెడునను చీఁకును గలఁడె! । జీవుఁ డెవ్వఁడుగాఁడు చింతింప నేను.
ఏను లీలార్థమై యీసృష్టిమైనఁ, । బూని చరాచరంబులు నిందులోనఁ
బుట్టినయట్లగుఁ బోయినట్లగును । గట్టియైనట్లగుఁ గరగినట్లగును.

ఏగతిఁ బోదునో యేది లోకంబొ। వేగదెన్నఁడు నని వేఁగినట్లగును
కలవోలె నీచింత గలుగుఁ గాకేమి। తలఁప జీవుఁడు శుద్ధతనుఁడు కౌంతేయ!
ఘనములు పైఁబొఱఁ గమలాప్తుఁడున్న। యనువున నుండు దేహములేఁగ నాత్మ.
విశ్వాస మొప్ప వివేకివై చూడు। విశ్వంబు నాకంటె వేఱు గా." దనుచు
మఱియు నధ్యాత్మమర్మములఁ బార్థునకుఁ। దెఱఁగొప్ప నజ్ఞానతిమిరంబు మాన్పి
బంధుకృపా[1]సక్తిఁ బాపి పోటునకు। బంధునిఁగావింపఁ బార్థుఁ డుప్పొంగి:
"యీవు శ్రీగురుమూర్తి వేను శిష్యుండ। దేవ, నాకడఁగె సందేహంబులెల్ల.
ఏచినవేడ్కతో నేను మీమూర్తి। చూచెదఁ గృపతోడఁ జూపవే నాకు.
అందు ననేక మహాదేవగణము,। లందు ననేక మహామునిశ్రేణి
పొడ గానవచ్చు; నద్భుత చరాచరము। లుడుగక చూపవే యోకృష్ణమూర్తి!
మిము నెఱింగెదనన్న మెఱయు నజ్ఞాన। తిమిరంబుచేఁ గానఁ దీఱదెప్పుడును.
నేఁడు భాగ్యవశాన నిన్నెఱింగితిని;। వేఁడితిఁ జూపవే విశ్వరూపంబు!
మును యశోదాదేవి మువ్వాఱు చూచె। నన విందు నీదు దివ్యాకారవిధము.
నన్నును జూడవే నవకృపాదృష్టి। నన్నెగల్గిన భక్తవత్సల!" యనిన,
హరియుఁ గ్రీడికి దివ్యమగు దృష్టినిచ్చి। నిరుపమగతిఁ జూడ నిజమూర్తిఁ జూపె.
అందు ననేక సప్తాంబురాసులును। మందరాది సమస్త మహితశైలములు,
శంఖచక్ర గదాసిశార్ఙ్గ సంఘములుఁ। బుంఖానుపుంఖమౌ భుజములు నమరె.
జయ విజయులు మఱి శాంభవీదేవి। నయమొప్ప శ్రీలక్ష్మి నయభక్తిఁ గొలువ,
ఘన నవబ్రహ్మ లేకాదశ రుద్రు। లనిమిషేశ్వర వహ్ను లమరి రంగముల;
అశ్వినీదేవత లంతక వరుణ। విశ్వులు వసువులు వెలసి రూరువుల.
బహుసమస్త మకుటాగ్రభాగంబులందు। రహిఁ కెక్కఁ బెక్కైన రవిమండలములుఁ,
బరగిన రోమకూపముల సంధులను। గురుతర బ్రహ్మాండకోటులుఁ బొడమె.
అభినవ వృష్ణి భోజాంధక వీరు। లుభయపార్శ్వంబుల నొప్పారి రపుడు.
కటిమేఖలమున నక్షత్రలోకంబు। ఘటిత మౌక్తికభాతిఁ గరము శోభిల్లె.
ప్రళయాగ్నులునుమండెఁ; బ్రళయవాయువులు।నెలకొనె; నుత్పాత[2]నిచయంబువొడమె;
సురదుందుభులు మ్రోసె; సురపుష్పవృష్టి। గురిసె; ధరిత్రి సంక్షోభించె నపుడు,

1. సక్త. 2. నియమంబు లొడమె. (మూ)

నారద సనక సనందనాదులును । బారాశరాది తపఃపరాయణులు
గరుడ విద్యాధర ఖచర తుంబురులుఁ । బరమవైష్ణవులును ఫణికులేంద్రులును
జయజయధ్వనులతో సన్నుతుల్ సేయ । భయదోగ్ర విశ్వరూపము చూడనొప్పె.
అప్పు డర్జునుఁడు సాష్టాంగప్రణామ । మప్పరమాత్మున కతిభక్తిఁ జేసి:

అర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుని దివ్యరూపంబు గనుఁగొని స్తుతించుట

"సర్వజ్ఞ! సర్వేశ! సర్వభూతాత్మ! । సర్వసహాధార! శరణంబు నీకు.
దేవ! దేవకీపుత్ర! దేవేంద్రవంద్య! । నీవిశ్వరూపంబు నేర్తునే చూడ!
సరిగాదు రవిసహస్రము దీనిరుచికి; । సరిగావు గగనలక్షులు నున్నతికిని;
అమరు లీమూర్తిలో నణఁగుచున్నారు; । కమలాసనుఁడు నిందుఁ గలియుచున్నాఁడు;
చంద్రార్కనయనదంష్ట్రాకరాళములు । సాంద్రాననము లిందు సంఖ్యకుమీఱె.
అంబరాభరణంబు లవి పెక్కుగంటి; । నంబరంబగు జగంబులనెల్లఁ గంటి;
అదె నిన్ను జూచెద రఖిలదేవతలు; । నదె నిన్ను బొగడెద రఖిలసంయములు;
వారల నీముఖోజ్జ్వలవహ్నులందు । వారె కౌరవులెల్ల వచ్చి కూలెదరు;
ఏ నిన్ను మఱచితి నెవ్వరో యెఱుఁగ । నీనులారఁగఁ జెప్పవే! వణంకెదను."
అనినఁ గృష్ణుఁడు పల్కె: "నర్జున, యేను । ఘనలోకసంహారకరుఁడఁ గాలుండ.
నీవు కయ్యంబు మానితిగాన రిపుల । నే వధించెదనని యేఁగుదెంచితిని.
కావున వీరి నేఁ గడతేర్తు విడువ; । నీవును నిచ్చమై నిలిచిన నిలుము.
ఆనతో వచ్చిన యస్త్రదేవతలు । నీసమరము గోరి నేఁడు నున్నారు.
అడిచి పాల్మాలింప నవి యొల్లవేల? । వడి నరాతులఁ జంపి వసుధ గైకొనుము."
అనినఁ గవ్వడిపల్కె: "నట్ల చేసెదను; । నను గటాక్షింపుము నాతప్పు లోర్వు.
మనుజుఁగాఁ జింతించి మందెమేలమున । ననఘ, యేమంటినో! యాధ్యుండ వీవు.
మిమ్ము సఖుండని మేనబావనుచు । నమ్మి నవ్వుదు లోకనాయక, యెఱుఁగ.
ఉర్విహా రీమూర్తినోపరు చూడఁ । బూర్వప్రకారమై పొడసూపు." మనినఁ
గరుణాసమేతుఁడై గరుడవాహనుఁడు । నరునికై తొంటి మానవమూర్తి దాల్చి
చెన్నార నొగలిపైఁ జేరోలఁబట్టి । యన్నవ నగవుతో నాక్రీడిఁ బలికె:
"ఏమహాత్ములకైన నెఱుఁగఁ జొప్పడని । మామూర్తి చూచితే! మనుజేంద్ర, నీవు.
సమరంబులో బంధుసంజ్ఞ శాత్రవుల । నమయింపఁ జాలుదా చాలవా?" యనిన
నతఁడు సిగ్గున నుత్తమాంగంబు వాంచి । వితతాయుధము వట్టి వెన్నుని జూచి
మఱియు నధ్యాత్మమర్మము లనేకములు । తరవాయిగొని యడిగి తనసొమ్ముఁజేసి

హరిభక్తి ముక్తికి నాధారమనియు, । హరిభక్తి భాగవతానందమనియు,
హరిభక్తి వేదవేదాంతార్థమనియు, । హరిభక్తి యతిరహస్యమనుగాఁ దెలిసె.
విను మిట్టి తెఱఁగులు వినఁ గనుంగొనఁగ । జననాథ, వ్యాసప్రసాదంబు నాకు.
అనయంబు నేను విన్నంత కన్నంత । వినిపింప నిదె కంటి వింటివే?" యనిన
నతఁ: "డేను వింటిఁ గృతార్థుండనైతి; । సుతుల సంగర మింక సువ్యక్తముగను
వర్ణింపు మునుము నెవ్వరు తాఁకి?" రనిన । వర్ణించె నతఁడు నవ్వసుధేశ్వరునకు.
మునుపు తాఁకినవాఁడు మూర్ఖు నీసుతుఁడు ; । వెనుకఁ దాఁకిరి పాండవేయు లుగ్రమున.
అప్పటి సంరంభ మమరేంద్రుఁడైనఁ । దప్పక యొక్కింత దర్శింప నోడు.
బలధూళి యొకటి యేర్పఱుపరాకుండె ; । బలఘోష మొకటి యేర్పఱుపరాకుండె.
గొడుగులుఁ బడగలుఁ గోలలఁ ద్రెవ్వి । కడునాడు మింటిపై గ్రద్దలలోన.
మొనల నెత్తురుటేర్లు ముంచు నన్ననుచు । వనధి డాఁగఁగఁ బోలు వలయాద్రిగుహల.
పొడు పట్టు పొరిగొను పోనీకు పొదువు । మడు వ్రేయు మనుమాట లఖిలంబు నిండె ;
సకల దిక్కుల కస్థి శల్య కపాల । శకటాంగములు ద్రెవ్వ చప్పుళ్లు పరఁగె ;
ఘనతర శస్త్రాస్త్రఘట్టన లెసఁగె ; । అనలకణంబు లయ్యాజిఁ గిక్కిఱిసె ;
చఱచి దిక్కులఁజొచ్చు సమయతూర్యముల । బెరసె దేవస్త్రీల పెండ్లితూర్యములు ;
తొండంబు లొండొంటితోఁ జుట్టి పెనఁగు । శుండాలములపోరు చూడ వ్రేఁగయ్యె ;
రథికులు తలపడి రౌద్రశస్త్రాస్త్ర । మథిత పరస్పర మకుటాగ్రులైరి ;
పటహ భేరీ శంఖ భాంకార[1]ఘోష । ఘటితమ్ములై దిశల్ కంపింపఁదొడఁగె.
ఆ మహారణములో నాభీష్మురథము । నేమిఘోషము మించి నేల చించుచును
జరియింప భీష్ముచేఁ జదియు తేరులును, । ధర వ్రక్కలై వ్రాలు దంతావళములు,
తుత్తుమురై నేలదొరుఁగు నశ్వములు, । మొత్తములై త్రెవ్వి మ్రొగ్గు కాల్బంట్లు
పడియెడు దొరలునై పాండవసేన । తడఁబడఁ దొడఁగినఁ, దనపేరు వాడి
వడముడి భీష్ముతో వచ్చు సైన్యముల । నడిమికిఁ దన తేరు నడిపించి కడిమి
గద వ్రేసెఁ గొందఱ గడిదలల్ వగిలి । ముదురు నెత్తురుగ్రక్క మొగి వెన్కఁ ద్రొక్క.
వెన వ్రేసెఁ గొందఱ విశిఖవేగమునఁ । [2]గసిమసంగినరీతిఁ గడిమిమైఁ గూల.
అదలించెఁ గొందఱ నాగ్రహోద్వృత్తిఁ । జదికిలఁబడి కుంద సైన్యముల్ మ్రంద.

---

1. ఘోర । ఘటితమై. 2. కసిమసంబు చెడినేల. (మూ)

కరిచొచ్చి విఱిచిన కదళీవనంబు । కరణి వాయుజుఁ డిట్లు కడిమిఁ బెంపొంద,
దుర్మర్షణుండును దుశ్శాసనుండు । దుర్ముఖుండును మఱి దుష్ప్రహాహ్వయుఁడు
చిత్రసేనుఁడు వృషసేనుఁడు చారు । చిత్ర వివింశతి చిత్రదృక్కులును
బురుమిత్రుఁడును మహీభుజుఁ డాత్మమెచ్చ । శరములవృష్టిఁ గీచకవైరిఁ దాఁకి
జ్యాఘోషములు దిశాచక్రంబు గప్ప । నాఘూర్ణితాత్ములై యప్పుడు గవియఁ
గవలు సైన్యపుఁడు శిఖండి సౌభద్రు । లవనీధవునితమ్ము లాదిగా దొరలు
పవనసూనునకుఁ దోడ్పడి రట్టిచోట । నవఖండములుఁ దూలె నాఁటి యుద్ధతికి.
ఇటుచూడఁ గౌరవ్యులే గెల్తురనఁగ । నటుచూడఁ బార్థసైన్యము గెల్చుననఁగ
నుభయ బలంబులు నొక్కటఁ దాఁకె । విభులర్థిఁ బురికొల్ప విధి కేళినల్ప.
కరిఘంటికాధ్వని ఘనఘోటకముల । యురుహేష మసిఘట్టనోత్తుంగరవము
భేరీమృదంగాది భీషణధ్వనికిఁ । దారెక్కడై మ్రోసె దశదిక్కులద్రువ.
ఉదయించు నెత్తుట నొదుఁగు వెండియును । ఉదయించు నెత్తుట నొదుఁగు రజంబు.
అయ్యుదయాస్తమయంబుల విధము । చయ్యన నెఱిఁగించె సంసారవిధము.
కమలబాంధవుఁ బ్రోఁకు కప్పురుధూళి । నమరొన్న రాహువుచందంబు దోఁపఁ
ద్రిదశులఁ గప్పిన తెల్లనిధూళి । కదనోర్వి కొకమేలు కట్టునై తోఁచె.
ఖచర కాంతలఁ జేరు కట్టెఱ్ఱధూళి । యుచిత పల్లకపంక్తియొప్పు దీపించె.
పన దిశాభిత్తులఁ బట్టినధూళి । పసిఁడి పూఁత విధంబు భాసిల్లఁ జేసె.

భీష్ముని ప్రథమ దివస యుద్ధము

అప్పుడు నీపుత్రుఁడలర భీష్ముండు । తప్పక దారుణాస్త్రముల వర్షముల
యమసూతి సేనాగ్ని నార్పఁజేయుటయు, । నమరేంద్రసూనుఁ డాయతిరథు నంత
గాండీవ నిర్ముక్త కాండప్రచండ । చండాంశుకరముల సరి నాక్రమింపఁ
బరశురామునిచేతఁ బరఁగిన శరము । లురురాజకలకలం బొర్వపన్నట్లు
శాంతనవోన్ముక్తశరములు పాండు । సంతతి నెల్ల జర్జరితంబు చేసె.
కినిసి సాత్యకి యంతఁ గృతవర్మఁదాఁకి । ధనువును జోడును ధరపాలు చేయ
నతఁ డొండువింట శరావళిఁ దొడిగి । ధృతి నేసె సాత్యకి తిరుగుడు పడఁగ.
కోసలుం డభిమన్యు ఘోరాజిఁ జెనకి । యా సుభద్రకుమారు నలుగులఁ గప్పి
తానును గర్జుచందంబు వహించి । రా నన్నగతిఁ బోయె రణభూమి విడిచి.
భీమసేనుని మనభీముండు దాఁకి । భీమాస్త్ర శతముల బిట్టు గప్పినను
అతఁ డీతనిమార్గణావళి నఱికి । కేతు చాప చ్ఛత్ర కృపణుఁ గావించె.

యువరాజు నకులుని నుగ్రోగ్రబాణ । నవతి గ్రుచ్చిన నల్గి నకులుఁ డా ధూర్తు
నింతి ద్రౌపదిఁ దొల్లియీడ్చిన కేలు । వ్రంతలుగా నేసె వజ్రబాణముల.
ధృతి దుర్ముఖుఁడు సహదేవునిఁ దాఁకి । శిత [1]శిలీముఖములు చిచ్చులు గురియ
నరువది నాటిన నన్నియు నాటి । నఱికె దుర్ముఖు తేరు నకులానుజుండు.
శమనతనూజుండు శల్యునిఁ దాఁకి । యమితాస్త్రములఁ గప్ప నతఁడు తద్ధనువు
నఱికిన, వేఱొక నవచాప మెత్తి । వఱపె నమ్ములు మద్రపతిమీఁద నృపుఁడు.
శరగురుఁ దాఁకి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డారు । శరముల విలుద్రుంపఁ జాలఁ గోపించి
గురుఁ డొండు ధనువునఁ గోలలు దొడిగి । యరి ముంచె గిరిని దోయధి ముంచినట్లు.
మాగధ సహదేవు మగటిమిఁ దాఁకి । భోగి భోగనిభుండు భూరిశ్రవుండు
శరములఁ దద్భుజాస్తంభంబు నొంప । నురము నొంచె నతండు నుగ్రాస్త్రతతిని.
ధృతి బాహ్లికునిఁ దాఁకి ధృష్టకేతుండు । శతసంఖ్య గడచిన శరముల గ్రువ్వ
నతఁడు నట్టిశరాళి నాతనిఁ బొదువ । శతమఖవృత్రుల సరిఁబోలె రణము.
అలయలంబసునకు హైడింబుతోడఁ । దలపాటు గల్గుచోఁ దరులును గిరులు
వరుస నెక్కడినుండి వచ్చెనో కాని । తరమిడఁ దండోపతండమై యపుడు
సమరాంగణము శరీరములును నిండఁ । దముఁ గానరాదు ప్రతాపాగ్ని గాని.
నెఱియ నీగతి శిఖండికి ద్రోణజునకు । నెఱచిచ్చుకోలల యేట్లాట బలిసె
పలు తెఱంగుల మాత్స్య భగదత్తులకును । జగతికి వ్రేఁగైన సంగ్రామ మొదవె.
చెలఁగి సుశర్మకుఁ జేకితానునకుఁ । గలిగె నుద్దామ సంగర కుతూహలము.
బవరంబు శకునికిఁ బ్రతివింద్యునకును । వివిధాస్త్ర వితతుల విరివియై నడచె.
ఆయతరణము శ్రుతాయువునకును । రాయుచుఁ గల్గె నిరావంతుతోడ.
ధరఁ గుంతిభోజుతోఁ దత్సుతుతోడ । నరుదయ్యె రణము విందానువిందులకు.
కైకొని యేవురు గాంధార పతులుఁ । గేకయు లేవురుఁ గినిసి మార్కొనిరి.
తివిఱి నీతనయుండు దీర్ఘబాహునకుఁ । బవరముత్తరుతోడఁ బ్రభవించె నధిప!
నుతగతి నకులసూనుఁడు పేరువాడి । యతిఘోరముగఁ దాఁకె నయ్యులూకునిని.
వెండియు వీరులు వెస నిందునందుఁ । దండతండంబులై ద్వంద్వయుద్ధములు
సుర సిద్ధ సాధ్యులు చూచి యాశ్చర్య । భరితులై వినుతింపఁ బాటించి రధిప!

---

1. శిత. (మూ)

ఏటుకోలల భంగి నేర్చినమగలు । కోటాన కోటులు గుంపులై తాఁక
నెక్కడ చూచిన నెక్కడి ఘోర । మిక్కయ్యె మని తోఁప నేట్లాడిరపుడు.
ద్విరదరదంబులు తేరుల నొగలు । నరిఁదాఁకి విఱిఁగెడు చప్పుళ్లు బెరసె.
వారణ హయరథవ్రజము పైఁబడినఁ । బోరాట నోడుఁగక పొడుచు కాల్బంట్లు,
నిరుపమ రథమహానివహంబు మీఁదఁ । దురగ రత్నంబులఁ దోలు రాహుతులు,
హరి కాలుబంటు తేరన కుర్విఁ గలయఁ । గరిచేతఁ ద్రొక్కించు [1]కడిఁది మావఁతులు,
రథికులఁ జంపి యారథముల కుఱికి । రథిని మార్కొను మహారథికులుఁ గలిగి,
గదలుమోములఁదాఁకి కదుములుగట్టి । యుదరివెన్దిరుగుచున్న యేనుఁగులు,
బిరుదుకోలల నేదు పెరిగినట్లయ్యెఁ । బరఁగ మిన్నులమీఁదఁ బాఱు గుఱ్ఱములు,
నొకహస్త మెడలిన నున్న హస్తమునఁ । బ్రకట శాత్రువు మీఁదఁబడి పొడుచువారుఁ,
దల ద్రెవ్వినను మున్న తా దృష్టి యిడిన । తులువపైఁబడి పొడ్చి తూలెడువారు,
నిజవాహనంబు గ్రమ్మందిన నవ్యవాహ । భజనఁ బల్మఱునిల్చి పరుఁగూల్చువారు,
ఖండంబు లయ్యును ఘనతర భ్రుకుటి । [2]యుండ నొడుగఱచు టుడుగనివారుఁ,
దారు నొచ్చియును బాండవులకుఁ దోడు । పోరాడువారునై భూరిభంగులను
దళములు పోర, రథంబులుపాఱి । నలసిన తలలుఁ జూర్ణములైన విండ్లుఁ
గరుల త్రొక్కుల నేలఁగలిసిన భటులు, । వరుసఁ దుత్తుమురైన వాలుగుండెలును,
హరిఖురాగ్రముల నుగ్గైన బొమ్మికలు, । నురుగతిఁ ద్రెవ్విన యూరుకాండములు
పీరాసి నిహతిఁ ద్రెవ్వియు రథమీడ్చు । తేరి గుఱ్ఱములునై దృష్టింప రణము
శరశయ్య నిల్లెక్కు శాంతనవుండు । పరమార్థమన్నట్లు భటులట్టి శయ్య
నెక్కిన చోటునై యింపార, సూర్యుఁ । డెక్క మిన్నను పట్టపేనుంగు [3]పీపు
కొడుకు వచ్చెనొ రాఁడో ఘోరాజకనుచుఁ । బొడవెక్క వీక్షించుపోల్కి దీపింప.

భీష్ముఁడు పాండవవీరుల నొప్పించుట

అపుడు దుర్యోధనుండనుప దుర్ముఖుఁడు । కృప వివింశతి శల్య కృతవర్మలనఁగ
నేవురుదొరలు వీరెలమిఁ బంచాగ్ని । భావంబువారు విస్ఫార తేజముల
గాంగేయుకెలఁకులఁ గదిసి శాత్రవుల । భంగపెట్టుచు బరాబరి సేయునంతఁ,
దన తాలకేతువు దశదిశావీధి । వనమునఁ దోఁప దేవవ్రతుండలరి
తూలముం దఱుము వాతూలముఁ బోలె । వేలములకు సైన్యవితతిఁ బోఁదఱిమి,
పాంచాల కేకయప్రముఖులు వాఱ, । సంచిత వ్యూహపార్శ్వములైన వారి

---

1. కళిత మావుతులు. 2. యొండె పురుకుట. 3. రింపు. (మూ).

మూఁకలకుఱికి యమ్మొనలెల్ల విప్పి । యాఁకొన్నపులి యాలకాది కొన్నట్లు
వెన్నడించియు, జోడు విల్లుఁ బతాక । యెన్న రథ్యము సూతువిలకు వ్రాల్చియును,
వారి తూపులవాన వరుసఁ దోడ్తోన । వారించియు ననూనవైఖరిఁ దాఁకి,
యెక్కడఁజూచిన నెదుటఁ బార్శ్వములఁ । బెక్కండ్రు భీష్ములు బెరసినట్లుండెఁ
బ్రజలను బుట్టించి బ్రహ్మయావ్రేఁగు । నిజలీలఁ జెఱుప జన్మించినాఁ డనఁగ.
దాయలఁ దమసందు దట్టమై వివిధ । సాయకమయముగా శరములేయుచును
నేమి[1]చాళులు వట్టు నెత్తుటఁ దడుపు । భూమీశ, భూమిఁ దూపులనారునాటు
సురపూలవృష్టి నచ్చుగ నెరువుగట్టుఁ । బోరిపోరి రథవేగమున నెలుగువెట్టు
విమతులు ధరఁబడ్డ విజయఫలంబు । క్రమమొప్పఁ గొను భీష్మకర్షకుండడర.
భయమంది భగ్నమై పాండవబలము । లయకాల మిదియని లజ్జను విడిచి
వడగండ్లఁ జిగురాకు వ్రయ్యలైనట్లు । తడఁబడి తలచెడి [2]తట్టాడి తలఁకి
చిందఱవందఱై చివికి చీకాకు । నొందుచు [3]నొకనిపై నొకఁడు వ్రాలుచును
మందాకినీసూను మార్కొను మగలు । మందునకును లేకమగఁటిమిఁ బాయఁ
దల్లిగారగు సుభద్రాదేవి కడుపు । చల్లఁగాఁ బుట్టిన సౌభద్రుఁడపుడు
కర్ణికారపతాక గలిగి సువర్ణ । వర్ణరథ్యముల నుజ్జ్వలమైన రథము
నెక్కి శౌర్యము రూఢికెక్కిన భీష్ము । ... ...
మద్రాధిపతిఁ బదిమార్గణంబులను । భద్రాత్ముఁ గృతవర్ముఁ బదిమార్గణముల
ఘనుఁడు వివింశతిఁ గాండవింశతిని, । అనువొప్పఁ గృపుని నూఱంబకంబులను,
దుర్ముఖుఁ బదియారు తూపుల నొంచి । మర్మంబు లగలించి మఱియంతఁ బోక
నారాచవర్షంబు [4]నాదేయుమీఁద । వారక కురియింప, వారలు మెచ్చి:
" యితఁడు మహావీరుఁ డెవ్వారికంటెఁ; । బ్రతివచ్చుఁ గ్రీడికిఁ బౌరుషస్ఫురణ.
ఆర్వుర నణఁచు సంయమిపోలె మనల । నార్వుర శరవిద్య నడఁపుచున్నాఁడు.
వాల నిచ్చినఁ గాదు వారికి వారు । చేలావుపస వీనిఁ జెండాడుటొప్పు. "
అని సూతునొక్కఁడు హయములనొకఁడు । ధనువొక్కరుఁడు కేతుదండ మొక్కరుఁడు
ఘనరథం బొక్కఁడు కవచ మొక్కరుఁడు । తునుమాడఁ జొచ్చినఁ దోడ్తోన నతఁడు
నన్నిటికన్ని చయ్యనను గైకొనుచు । మిన్నేటిసుతు విల్లు మెఱుఁగుటమ్ములను

---

1. చోళ్ళువట్టు. 2. దట్టమై. 3. నొకటిపై నొకటి. 4. నాద్యేయు. (మూ).

విఱిచిన విఱుగక వీఁడెంతయనుచు । నఱిమంట పిడుగున్నై యఱగన్ను మెఱయ
నమరనదీసూనుఁ డభిమన్యు నపుడు । నమయించు తలఁపున శక్తి వైచుటయు,
నది మూఁడు శరముల నార్జుని దునిమి । నదిసూను కవచంబు నఱికిన, నలిగి
కృతవర్మ మద్రేశ కృప వివింశతులు । ధృతి దుర్ముఖుఁడు భుజోద్రేకంబుతోడ
బాణాష్టకంబులు బాణసప్తతులు । బాణశతంబులు బాలుపై నేయ
నంతలో భీష్ముఁ డస్త్రాది సన్నాహ । దంతురంబైన రథంబెక్కి వచ్చి
సాయకత్రయమున సౌభద్రు నురము । వాయువు లడరూడ వ్రయ్యలు వాపి
[1]పాఱవాతమ్ములు ఫాలదేశమున । నాఱు నాటినఁ బ్రాణ మల్లలనాడి
కోపధూమ్రాక్షుఁడై గోత్రారిమనుమఁ । డేపుచేవయు నాత్మ నినుమడింపంగఁ
గ్రొత్తగా మిన్నేటికొడుకెత్తికొనిన । యుత్తాలతాలాంక మూర్విఁ గూల్చుటయు
రాజుచిత్తము పాండురాజుసైనికుల । నాజిలో గెల్వరాదని కొంత దెలిసె.
ఆర్చెఁ బాండవసేన యాహవలక్ష్మి । యార్చిపుచ్చిన భావమ్మండె నీమొనకు.
సౌభద్రుపై నంపజడి శల్య కృపులు । వేభంగి నడరింప వేగంబె వచ్చి
పావని యాబాణపటలంబు విప్పి । దేవవ్రతుని విల్లు ద్రెవ్వనేయుటయు,
నతఁ డొండువింట నస్త్రావళి దొడిగి । ప్రతివీరు సింగంపుఁబడగ దున్మాడి
యంబకత్రయమున నభిమన్యు గ్రుచ్చి । పంబి పైపై వచ్చు పరసేనఁ బఱప
వారి సైన్యపుఁడును వరుసఁ గేకయులు । వైరాటు లిరువురు వారి తండ్రియును
బవనజ పార్థసంభవులకు మిగిలి । దివిజ నదీసూనుతే రాక్రమించి
శక్తి కుంత ప్రాస చక్ర గదాది । శక్తిఁ దోమర సహస్రంబులు గురిసి
కృతవర్మ మద్రేశుఁ గృపు వివింశతిని । ధృతి దుర్ముఖుని గుంపు తెరలఁ దోలుచును
ఎడనెడ భీష్ముతో నేట్లాడుకొనుచు । వడముడి వడిమెచ్చ వ్రాలుచో, నందుఁ
గరిఘటాపటలితో గర్వంబుతోడ । ధరణీశుఁ డలర నుత్తరకుమారకుఁడు
శల్యుపైఁ గవిసి విశల్య దోశ్శక్తిఁ । గల్యాంశజుండును గలసేన చూడఁ
గరిఁగొల్పి నారాచ ఘనవృష్టి గురిసి । హరుల సూతునిఁ జంపి యరదంబు నఱికి
యురుచాపయష్టియు నూనంబుచేయ । దరహాసమొప్ప మాత్స్యుని జూచి యతఁడు :
"గోగ్రహణమునాఁడు కురుసేనమీఁద । నుగ్రతచూపిన యోధవా!" యనుచుఁ

1. పాఱు. (మూ).

ప్రళయకాలమునాఁటి భాస్కరప్రభలఁ । గిల కిల నవ్వెడి ఖేటకంబొకటి
యుత్తరుమీఁదఁ బ్రయుక్తమై చటుల । నుత్తుంగ రుచి నది యుడువీథిఁ గప్పి
దొరకెఁ గాలున కిది తొలిముద్ద యనఁగఁ । బరిమార్చె నుత్తరుఁ బ్రాభవోత్తరుని.
అతఁ డిట్లు కూలిన నాతని కరిని । ధృతిఁగూల్చి శల్యుండు తేరొక్కటెక్కె.
తమ్ముఁ డిట్లీల్గినఁ దానల్గి శంఖుఁ । డమ్మద్రపతిఁదాఁకి హస్తినంపదను
వరమేఘకులముతో వజ్రిగిరీశు । నిరవొప్పఁ జెనకఁ బోయినలాగు దోఁప
ఘోరభంగిఁ గడంగి కులిశోపమాన । దారుణాస్త్రములఁ బ్రతాపించి యేయ,
నమ్మట్టడికి భీష్ముఁ డమితరథాశ్వ । సమ్మర్దమున నట్టి శంఖుని కరుల
నిసుకఁ గట్టిన బొమ్మరిండ్లు వేడుకకు । వెసఁ గాళ్లఁ దన్నెడి వెఱ్ఱియుఁ బోలె
ఘీంకారమునకు [1]దిగ్భిత్తులు పగుల । శంకలేక వధించు నంచు తానెఱిఁగి,
"యోడకుం డోడకుం డో యోధులార! । క్రీడి వచ్చితి మీకు గెలుపేమి ప్రాఁతి!
యటుచూడుఁ" డని మార్గణావళిఁ బఱుపఁ । బటుభంగి నధిప, నీబలములలోనఁ
జిద్రుపలయ్యెడు తేరుఁ, జెడిపాఱు హయము, । నదవదయగు బంటు, నఱఁగు గజంబు,
ధూళిపాఱు పతాక, త్రుంగెడి గొడుగు, । గాలిఁబోయెడు విల్లుఁ గలుగవచ్చినను
అయ్యెడ్డు దోసపం డవిసినయట్లు । చయ్యన విచ్చె వాసవముఖ్యు లలర.
నరుఁడంత నిలువక నారి సారించి । సురనదీసూనుపై స్ఫురణమై నిగిడె.
ఇరువురుఁ దలపడ నీక్షించు ప్రజకు । హరి హరి దాఁకిన యాచందమయ్యె.
ఇట్లిరువురుఁ దాఁక నిరువంక దొరలు । పోట్లాట కెక్కిరి భూపాల, వినుము.
అప్పుడు భానున కపరాహ్ణమయ్యె; । నెప్పటిశంఖుపై నెక్కె శల్యుండు.
గజయుద్ధమునకోర్చి కలకలంబోర్చి । నిజ[2]శరంబుల మాత్స్యనికరంబు దఱిమి
విరటు శతానీకు వెస [3]వెన్నడింపఁ । దిరమైన మద్రేశు తెగువకు వెఱచి
పదఘట్టనల భూమిభాగంబు వగులఁ । జెదరి శంఖుఁడు చేరె సేనానికడకు.
శంఖుఁ డిట్లోడుఁగుట శాత్రవభటులు । శంఖంబులొత్తుట చక్క వీక్షించి
నరుని భీష్ముండు తృణంబుగా నెన్ని । కురిసెఁ గోలలవాన గుణఘోష[4]మడర.
నరుఁడు నాభీష్ముఁ దృణంబుగా నెన్ని । పొరి పొరి బహుశరంబుల వెల్లిగొలిపె.
ఇరువురిరణమున కీ యుగంబెల్ల । సరిచాలదని తోఁచె శస్త్రాస్త్రములును.

---

1. దిగ్దంతులు. 2. శిఖంబుల. 3. వెన్ను. 4. మనఁగ. (మూ).

వడినంత భీష్ముండు వాసవితోడి । బెడిదము చాలించి పెరత్రోవ నిగిడి
ద్రుపదుసేనకుఁ దేరు దోలించి యతని । యపరిమితోగ్రసైన్యంబులనెల్ల
నెండినవనమున కెగసి కార్చిచ్చు । మండెడుకై వడి మదగజ తురగ
రథ పదాతిచయంబు రౌద్రబాణాగ్నిఁ । బృథివిపాలొనరించి పేర్చి వెండియును
ఘనుఁడు కేకయపంచకము సేనకుఱికి । సునిశితాస్త్రంబులఁ జూర్ణంబుగాఁగ
నాలోడనముచేసి యంత విరాటు । నాలుగుదెగల సైన్యము మారికొనఁగి
యడయాలములతోడ నార్పులతోడ । గొడుగులతోడ నెక్కుడు తేర్లతోడఁ
బెక్కుదిక్కులఁ బర్వు పృథివీశుసేన । నొక్కదిక్కుగ నొత్తి, యోధులు వణఁకఁ
బాండుతనూజులు పరికింపుచుండఁ । జండిమ[1] నెఱపుచోఁ, జండభానుండు
"ఎనయఁ దేజము చూప నీతండు చాలుఁ । బునరుక్తి యే" నని పోయినయట్లు
భానుఁ డంబుధి గ్రుంకెఁ బాండవాస్యముల । తోన పంకజములు దురదుర మొగిడె.
కౌంతేయ భీత్యంధకారంబుతోన । యంతంతఁ బర్వె నయ్యంధకారంబు.
రారాజు పులకాంకురంబులతోన । తారలు పొడమె నెంతయు నభోవీధి.
రమణ భీష్ముని యనురాగంబు తోడ । నమరె సంధ్యారాగ మపరదిక్కునను.
అప్పుడు కురువీరు లాజిచాలించి । విప్పుమోముల భీష్మువినుతించుకొనుచు
వేలంబులకు [2]నేఁగ వినుము పాండవులు । నాలంబు చాలించి యరిగి రిండ్లకును.
అని యిట్లు తొలినాఁటి యాజిలో భీష్ముఁ । డొనరించు పౌరుషంబొగి సంజయుండు
ఇట నాంబికేయున కెఱిఁగించె ననుచు । నట ముని జనమేజయక్షితీశునకుఁ
జెప్పిన నారాజు చెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథ[3]చెల్లె నెఱిఁగింపుమనినఁ
గౌశల్య గర్భదుగ్ధాబ్ధి శుభ్రాంశ ! (?) । ఈశాన సంస్తుత్య ! యింద్రారిభయద !
పాలిత దివ్యోగ్రబాణసంపన్న ! । నీలాంబుదశ్యామ నిర్మలదేహ !
సనకాది మునివంద్య ! సచ్చిదానంద ! । మనువంశతిలక ! రామా ! మీకుశరణు.
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పె రెండవది.

---

1. నెఱపుతో. 2. వీరు. 3. లెల్ల. (మూ).

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీకంఠ కమలజార్చిత పాదయుగళ! । నాకేశవందిత నవ్యచారిత్ర!
లోకరక్షక, భక్తలోల, శరణ్య, । నీకు మ్రొక్కెద రామనృప, చిత్తగింపు.
అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పఁదొడఁగె । సవినయస్ఫూర్తికి జనమేజయునకు.
ఆరీతి భీష్మ పరాక్రమంబునకు । సారస్యవిముఖుఁడై శమన నందనుఁడు
నాఁటి నిశావేళ నరనాథులెల్ల । వాటంపు భక్తిఁ గొల్వఁగఁ గొలువుండి
శౌరికిట్లను: "నిన్ను శక్రజునమ్మి । పోరిలోఁ బ్రజలఁ గోల్పోవుచున్నాఁడ.
బాణారి బాణాది బాణసంపదకు । ద్రోణుమెచ్చులు గన్న తూపులపసకు
బ్రమసి యేఁ గౌరవపతితోడి యనికి । సమకొంటిఁ గాక యీచల మెవ్వఁడెఱుఁగు.
ఇతఁడు శాత్రవహింస కేనోప ననిన । ధృతి నొక్కవిధము సంధింపనే యేను!
ఆపగాసుతు మర్త్యుఁడని యుంటిఁ గాని । నాపాలి మృత్యువై నటియించు టెఱుఁగ.
ఉత్తరుం డీల్గె లోకోత్తరుం డోకఁడు । క్రొత్తగా నిదె నేఁడు గూలెసైన్యంబు."
అనినఁ గృష్ణుఁడు పల్కె 'నశ్లీలతలఁప! । ఎనయ నీమొడఁ గ్రీడి హిత మేల మఱచు!
ఎల్లింటిరణమున నీక్షింపు మితని; । చల్లనై యీరాత్రి శయనింతు గాక.'
అనిన సంతోషించి యవనీశ్వరుండు । వనజనాభుని నంచి వాసవి నంచి
యనిలజు నంచి సైన్యపు నంచి సకల । జననాథులను నంచి చనియె లోపలికి.
ఆరాత్రి దొర లాత్మ నాపగాతనయు । పౌరుష మొకతృణప్రతిమగా నెన్ని
"యెప్పుడు వేగునో యీనాళ్లు జాలు! । తప్పక యుగములై తాఁదోఁపఁదొడఁగె."
అనునంతఁ బక్షద్వయము నూఁచి విద్రిచి । యొనయ నించుకనిక్కి [1]యిలఁ దోఁకఁ జీఱి
చంచుపుటము విచ్చి చరణాయుధంబు । కొంచక కొక్కురొకో యని యార్చె.
వదలె విటగ్రీవ వనితాకరములు; । [2]ప్రిదిలె సుప్తిసుఖంబు పృథివి జీవులకు.
భటుల నాజికి లేపఁ బఱతెంచె ననఁగఁ । బటు [3]గుణత్రయముతోఁ [4]బయ్యెర వెట్టె.

ద్వితీయ దివస యుద్ధక్రమము

అంతఁ దూర్యరవంబులంతంతఁ జెలఁగ । నంతక ప్రియసూనుఁ డరుణోదయమున
నిత్య కృత్యాచార నియమముల్ దీర్చి । దైత్యారి సాత్యకి తమ్ములు సఖులు

---

1. యలదోకచీర. 2. పృథిశె. 3. గణ. 4. పయ్యద. (మూ).

బాంధవులును వీరభటులు నందనులు । బంధుర చతురంగ బలములుఁ గొలువ
రథనేమిరవ ధనుర్జ్యా ఘోష హస్తి । పృథు ఘంటికా రావ భేరీరవముల
నేల వ్రక్కలువాఱ, నిబిడహుంకృతుల । వేలుపులలుకంగ వేడ్కతో నడచి
రుధిరోగ్రమైన కురుక్షేత్రమునకు । నధికసంపద వచ్చి యచ్చట నిలిచి,
శమనసూనుఁడు గాన సాత్త్విక ముద్ర । సమకొన్న విధ మొప్ప శార్ఙ్గి నీక్షించి,
"పన్నింపుమా యొద్దు పరభీకరముగఁ । బన్నుగా" ననునంతఁ బాంచాలసుతుఁడు
"ఎనయఁ గ్రౌంచవ్యూహ మీవేళఁ బన్ని । నానేర్పుచూపెద నవభంగి" ననుచు
నట్టి యొద్దునకుఁ దానందు గళంబు । పట్టున నుజ్జ్వల ప్రభలతో నిల్చె.
తోన పాంచాల మాత్స్యలు నయనములు; । తా నుగ్రుఁడగు చేకితానుం డురంబు;
నొగి భీమసౌభద్రు లుభయపక్షములు; । మగధ కేకయ రాజమణులు దేహంబు;
ద్రౌపదీసుతులు సాత్యకియుఁ బాదంబు; । లా పౌండ్ర పాండ్యేశు లచట జంఘలును;
శంబరాంబష్ఠ దశార్ణ కిరాతు । లిమ్మాడ్కిఁ గేకయు లెడనెడ నమర,
హూణ హైడింబ దైత్యులు శిఖండియును । రాణతోఁ గవలు గోత్రధ్వంసి సుతుఁడు
శిబిచైద్యులాదిగా సేవింపఁ గడిమిఁ । బ్రబలుఁడై పాండవాగ్రణి వెన్నునగుచు
నిలువఁ గ్రౌంచవ్యూహ నివహంబు చూడ । నలువకు లోచనానందమై యుండె.
ఇట రౌద్రగతిఁ గౌరవేశ్వరుండనికిఁ । బటహ తూర్యంబులు బహుభంగి మ్రోయఁ
జతురంగ సేనా విశాలుఁడై వచ్చి । శతమఖసుతుఁ జూచి సైన్యంబుఁ జూచి
గురు భీష్మ కృప శల్య గురుపుత్ర శకుని । కురుకుమారశతంబుఁ గొమరొప్పఁ బలికె:
"గారుడవ్యూహంబు గావలె మనకు; । వైరి నందులఁ గాని వారింపరాదు.
అలరి యయ్యొద్దు సర్వాంగభాగముల । నిలువుఁడా మీరు మీనేర్పుల మెఱసి.
మీమీ బలంబులు మిమ్ము సేవింప । నీమాడ్కి నిలువుఁడా యేను జూచెదను."
అని వారి నట్టి వ్యూహాకృతి నిల్పఁ । బనిచిన భీష్ముఁడేర్పఱుప నేర్పఱుపఁ
దలకు ముక్కునకు దోర్ద్వయమున కలఘు । గళమునకును మహోగ్ర శరీరమునకు
... ... । ... ...
తమ్ములు భీష్ముఁడుఁ దానును రాజు । నమ్మిన జయముతో నడుమ నున్నంత,
[1]ననుచరుల్ జోదులు నంతంత నిలువ । నది గారుడవ్యూహమై కాన నొప్పె.

1. ననుజాతో. (మూ)

తూర్య స్వనంబులు తోరమ్మై దిశల । సూర్యప్రభలతోడఁ జుట్టుముట్టఁగను
జేసూపి రారాజు సేనలఁ దఱుమ । నాసూటిఁ బగవారు నలమి పైఁబడగఁ,
బోరు ఘోరంబయ్యెఁ బురుహూత నగర । వారాంగనల యిండ్ల వాఁకిళ్లు తెఱవ
... ... । కేళీకలాప ధిక్కృత వేగమగుచు,
నారద వీణా రణ ద్రామనామ । పూరిత సకల నభోభాగ మగుచు,
పటహ నిస్సాణ నిర్భరనాదజాత । పటు దిశావలయ దర్పధ్వంసమగుచు.
ఆ రణంబున భీష్ముఁ డానాఁటిరణము । కారణంబుగ నేచి కౌంతేయకోటిఁ
గొంచక చించినఁ గొదుకుచు సేన । కంచుమించై పాఱ గళములు నఱికి
దొరల నందఱఁ దోలి తొప్పరలాడ । నరుఁడు నారాయణునకు నిట్టులనియె :
"బావ, చూచితె! శూన్యభావన నన్ను । నీ పేరవరుఁ డెన్ని యిటు మనసేన
నాహుతిఁగొనఁజొచ్చె ; నటు మనరథము । మోహరింపఁగఁజేయు మురవైరి, తగును."
అనినఁ గృష్ణుఁడు రథంబాత్రోవఁ దెచ్చె ; । అనిమిషనదిసూతి కర్జునుతోడ
నని ఘోరమ్మై చెల్లె నప్సరో యక్ష । దనుజ గీర్వాణ గంధర్వులు పొగడ.
రామునిచేఁ గొన్న రౌద్ర బాణములు, । భీమునిచేఁ గొన్న భీకరాస్త్రములు,
నిరువురు నాటుచో నిరువురుఁ గొంత । సురఁగరు సోలరు శూరత పెరుఁగ.
నరుని తూపులు తాఁకి నదిసూను పడగ । యరదంబు విలు జోడు నడఁగినఁ జూచి
కలఁగి కౌరవులెల్ల గాంధార శల్య । కలశజులాది (గాఁ గల యోధులెల్ల)
నేయుదు రవి క్రీడి యెంతయుఁదునుము; । పాయుదు రిటఁ గూడఁబడుదురు ; మఱియు
నందఱికందఱై హరిసూతి పెనఁగఁ । జిందఱవందఱై క్షితిప, నీదొరలు
గాంగేయరక్షకై కడఁగి వచ్చియును । సంగరమునువీడి చయ్యనఁ దొలఁగ,
శరముల బలములఁ జక్కఁగా నఱుకు । నరుప్రతాపమునకు నరనాథుఁ డులికి
దేవవ్రతునిఁజేరి తెగువ నిట్లనియె : । "ఓ వీర, పాండవేయుల గెల్తుననుచు
నేనలు విన నాడి సేనానితనము । (పూనిన నీదగు) భుజశక్తి గాన.
వాల నిచ్చితిగదా వాసవి నింత! । [1]తోలనిచ్చితిగదా దొరల నీరీతి!
బవరానఁ గుత్తుకబంటివై శివుని । మివిలిన శరవిద్య మించుచుండియును
ధృతి నిన్నుగావ నేతెంచు సైన్యముల । నితఁడు (వెన్నాడుచు నిట్లు) మోఁదెడిని.

1. తోలవిచ్చితివి. (మూ).

గురుఁడాదిగా వీని కోలలఁ బగిలి । విరథులై శిరములువీడఁ బాఱెదరు.
ఇట్టివాఁడవు కర్ణు నేటికి వెడలఁ । గొట్టితి రణభూమిఁ గొంతోపకుండ ? ”
అనిన నించుక నవ్వి యాపగేయుండు : । “ జననాథ, నీమాట సకలంబు నిజము.
నీన..................డ్డు । కానవు నాపరాక్రమ మింకఁ జూడు.”
అనుచు గాండివపాణికై తేరుగడప, । జనపతి తానును సాహసస్ఫురణఁ
గృతవర్మ గురుపుత్ర కృపులతో నెక్కి । యతిఘోర శరవృష్టి నర్జునుఁ బొదువ
మహిమఁ బార్థునకు ధర్మజ భీమ నకుల । సహదేవు లాహవోత్సాహులై యొదవి
భీష్ముపై నెక్కిన, బెడిదమై రణము । గ్రీష్మ భాస్కర కరాకృతిఁ దేజరిల్లె.
అందు గంగాసూతి హస్తకౌశలము । పొందునఁ బురుహూతపుత్రుని మేన
నమ్ములు గ్రుచ్చిన, నపుడు రక్తములు । చిమ్మన గ్రో(వితోఁ జిమ్మినట్లు)గసె.
నరుఁడు భీష్మునినేయు నారాచకోటి । గరళాగ్నికణములు గ్రక్కుచు నడరి
యతని విల్లును జోడు నరదంబుఁ గాల్చు । నతనికి నవియెల్ల నరుదెంచు మఱియు.
నరుఁడుగ్రుంచు రయంబు నది (సూతి వాని) । వరుసఁదెచ్చు రయంబు వసుధ కేర్పడదు.
ఇద్దరు సరిఘత్తు రిషువిద్య ననఁగ । నద్దరిపాటుగా నాపగేయుండు
క్రొవ్వాఁడితూపున గోవిందునురము । రువ్విన, నులివేడి రొంపినెత్తురులు
(క్రుంకుభానునిపోలెఁ) గొన మింటికెగసె । మంకెనపూచాయ మఱపించునూడ్కి.
ఆతతాగ్రహగుణవ్యగ్రుఁడై నరుఁడు । తాతఁజూచి యురంబు దశవిశిఖములఁ
దూలనేసిన నొడల్దూలియు నతఁడు । తాలిమి వదలక దర్పంబు (మెఱసి)
వింట నగ్నులకంటె వేంద్రంబులైన । కంటకాస్త్రములు లక్షలసంఖ్య దొడిగి
దయలేక నరునేయ, దాక్షిణ్యమాత్ర । మయిన లేక నరుండు నాభీష్ము నేసె.
అయ్యంపవెల్లువ నమరలోకంబు । వ్రయ్యునో ! లోకంబు వడిఁ దడఁబడునొ !
చుక్కలు డుల్లునో ! సూర్యునిరథము । చిక్కునో ! యని చలించిరి సురాసురులు.
అప్పుడు మధ్యాహ్నమయ్యెఁ గెంధూళి । గప్పి సంధ్యాకాలగతి మింటఁ దోఁచె.

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిఁ దలపడి విరథుఁ డగుట

ద్రోణుపై ద్రుపదపుత్రుఁడు తేరు పఱపి । బాణవర్షములఁ గప్పఁగ నాతఁ డలిగి
వాని సూతచ్ఛత్ర వాజివర్గంబ । నోనేసి యార్వ, ద్రోణున కల్గి వాఁడు
శితబాణవృష్టి వర్షింప వర్షింప, । నతఁ డంత నాశీవిషాకృతి తూపు

వేఁడిమంటలు గ్రక్క వేవేగఁ దొడిగి । వాఁడిచూపులు దోఁప వాని నీక్షించి
పాండవసేనాని, పడితిగా కనుచుఁ । జండవైఖరిసేయఁ జలియింప కతఁడు
నది రెండుచేసిన, [1]నాపిశేషములు । మదిమెచ్చి పొగడిరి మనవారు వారు.
శరగురుఁ డంత ధృష్టద్యుమ్నుఁ డట్లు । శరము డంబునఁ ద్రుంపఁ జయ్యన నలిగి
శక్తి బాహాశక్తి సమకూర నెత్తి । రక్తాశ్వమీఁద ఘోరముగ వైచుటయు,
మూఁడుతూపుల నది మోడుగా నఱికి । వాఁడితూపున గ్రుచ్చె వాఁ డస్త్రగురుని.
అంతఁ బోవక శక్తు లతఁ డొకనూఱు । దొంతిపెట్టున వైవఁ, దోడ్తోన గురుఁడు
పరమాణువులుగాఁగ బాణంబులేసెఁ । గురువంశతిలక, యాక్రొత్తలు వినుము.
వెండియు సేనాని వివిధోగ్ర భంగిఁ । జండ కాండంబులు సంధించి గురుని
నుడుగని నెత్తుట నోలలాడించె. । నడిమికి నవ్విల్లు నఱికి ద్రోణుండు
సారథిఁ దునిమి యశ్వములఁ జెండాడ । నారథి నాథుఁడు నరదంబు డిగ్గి
గద త్రిప్పివైవ, నంగద దాని గురుఁడు । చిద్రుపలుగా నేసెఁ జిఱునవ్వుతోడ.
వాలును బలుకయు వాఁడంతఁ గొనుచుఁ । గాలాంతకుని రీతిఁ గదిమి పైఁబడిన
నావాలుఁ బలుకయు నలిగి యాచార్యుఁ । డావాలవలె నుండ నన్నియు నఱికి
“ చేతికి లోనయ్యె సేనాని జముని । వాతఁ ద్రోసెద ” నని వాలెత్తు నంతఁ,
గరిఁగావ నేతెంచు గరుడాంకు పగిది । నరుదెంచి భీముఁ డయ్యాచార్యుఁ దాఁకి
క్రూరాస్త్ర యుగళంబు గుండియ నాటి । వైరథ్యుఁడగు తన వాహినీ పతిని
నొండొక రథమున నునిచిన, నంత । మండుచుఁ గురుపతి మారుతిమీఁదఁ

భీముఁడు కళింగ సైన్యము నుఱుమాడుట

గరి ఘటాపటలాఢ్యుఁ గాళింగనాథుఁ । బరువడి మణిమంతుఁ బంపఁగా నతఁడు
పవనజు ముందట బలములలోన । వివిధ గదశ్రేణి వెల్లిగాఁ గొలిపె ;
అవి భీము బలముచే నర్ధము గూలె ; । దవులక యున్న యర్ధము దాఁగిపోయె.
మణిమంతుఁ డేనుఁగు మారుతి మీఁద । సృణిమంతుఁడై కొల్పి చేవేఁడి సూప
గద వేసి యవ్వీరుఁ గాలునిఁ గూర్చి । మదకరి నుగ్గాడె మార్గణౌఘములు.
శూరుఁ డాతని పట్టె శుక్రదేవుండు । మారుతియరదంబు మహిఁ గూలనేసి

1. యా ... పాణములు. (మూ).

కుంతాగ్రములవంటి కోలలఁ బొదువఁ । గౌంతేయుఁ డవ్వీరు గదవ్రేసి చంపె.
అంతఁ బేర్చి శ్రుతాయువను కళింగుండు । కౌంతేయు వాలంపగమిఁ జుట్టుముట్టి
వెడఁద తూపున విల్లువిఱుగ నేయుటయు, । వడముడి బొమముడి వడినిడి కడిమిఁ
బలుకయు వాలును బాణద్వయమున । వెలుఁగ శాత్రవ బాణవితతిఁ ద్రుంచుచును
ద్రోచి యెక్కిన, వానితోఁబుట్టువొకఁడు । ప్రాచీశ నిభమూర్తి భానుమంతుండు
ఐరావతముఁ బోలు హస్తిపై వచ్చి । మారుతి నుగ్రతోమరముల వైవ,
నిభము కొమ్ములు ద్రొక్కి యెక్కి యాభీముఁ । డభియాతిశిరము ఖడ్గాగ్నిలో వ్రేల్చి
దంతి ప్రాణము గొని ధరణికి దాఁటి । యంత శ్రుతాయువు నరికట్టు కొనిన,
నతఁడును దనసేన కర్థిఁ జేవీవఁ । జతురంగ రంగ ద్విశాలమై యదియు
మొగిళులు పూర్ణసోముని జుట్టుముట్టు । పగిది వాయుజు మీఁదఁబడిన, నజ్జోదు
పాదచారము నొంటిపాటును నైన । నాదెస చూడక యధికరోషమున
నాసేన నసిధార నటునిటు చెదర । వ్రేసియుఁ గరవాల విద్య పెంపునను
గరిశిరంబులు వ్రేయఁ గ్రందైన మెదడు । కరవాలమున నంటి కడుభార మైనఁ
బడగలు తునుకలై పడ వ్రేసి వ్రేసి । వడముడి యావ్రేఁగు వారించుచుండు.
సారథి రథ రథ్య సహితంబు గాఁగఁ । దేరులు నఱకుచో ధృతిఁ జేతిహేతి
మొక్కవోయిన నశ్వముఖమున నపుడు । గ్రక్కున నతఁడు ఖడ్గమువాఁడి వెట్టు.
డాసిన నృపకిరీటములకు విసర । [1]నేన వోయిన చోట నితఁడు ఖడ్గమునఁ
గాలుబంట్లను జక్కఁగా వ్రేసి వ్రేసి । చాలంగ నయ్యేన చక్కంగఁ బెట్టు.
గాలిచూలీ రీతిఁ గాళింగబలము । నాలంబులోఁ గూల్ప నబ్బిరుసునకుఁ
జలియించి సూర్యుఁడు జాఱె ననంగ । నలవి పెట్టినయట్టు లపరాహ్ణ మయ్యె.
అంతఁ గళింగుపై ననిలనందనుఁడు । [2]హూంతకాఁడై తాఁక నుంకించు చోటఁ
గేతు కార్ముక రథ్య కీలితంబైన । యాతేరు సారథి యవసరం బెఱిఁగి
ముందట నిడిన భీముఁడు రథంబెక్కి । యందుఁ జాపముఁ బూని యమ్ముఁ దొడుగ,
నాయువు డగ్గఱి యాశ్రుతాయువును । సాయక నవతిఁ గీచకవైరి నేయ,
నవి ద్రుంచి యొకబాణ మనిలజుఁ డేయఁ । బవిలి మూర్ఛ మునింగి పడియె నయ్యోధుఁ;
డతఁడిట్లు మూర్ఛిల్ల నాతని రథము । హితుఁడు సారథి యాజి కెడఁగల్గఁ దఱిమె ;

1. నాస. 2. వంత (మూ).

కర్ణధారుఁడులేని కలఁకును బోలె । ఘూర్ణాయమానమై కుందేఁ దత్సేన.
ఇట్టి భీముప్రతాప మీక్షించి యేటి । పట్టి మారుత పుత్త్రుపైఁ గడంగుటయు,
నతనికి నడ్డమై హరి సహోదరుఁడు । ధృతిఁ జేకితానుండు ధృష్టకేతుఁడును
విరటుండు పాంచాలవిభుఁడు వెండియును । దొరలు శిఖండియు దురదురఁ దాఁకి
వాలికతూపుల వాన [1]ముంచుటయుఁ, । గేలిని జేయుచుఁ గిమ్మీరవైరి
దేవవ్రతుని మీఁదఁ దేరు దోలించి । యావీరు శరవృష్టి కాత్మ భేదిలక
పరశు తోమర గదా ప్రాస ఖడ్గాది । పరిణద్ధ శరపంక్తిఁ బఱపిన, నతఁడు
బలములతోడ నబ్బట కోటినెల్లఁ । గలగుండు వెట్టి శిఖండిఁ దప్పించి
యంత భీముని తేరి హయముల నెల్ల । శాంతనవుం డొండుశరమున నఱికి
సింహనాదముఁ జేయఁ, జెదరక భరత । సింహము గదగొని సేనాని మీఁదఁ
గవియుచో, సాత్యకి ఖండించి నొంచె । దివిజనదీసూను తేరిసారథిని.
సూతుఁ డిట్లీల్గ వాజులు భీష్మతోన । యా తేరు గొనిపోయె నాజికిఁ దొలఁగ.
అట్టిచో బకవైరి యాగ్రహంబునకు । నెట్టివారలు నిల్వ కేఁగిరి తొలఁగి.
జననాథ, వినుము ధృష్టద్యుమ్నుఁ డపుడు । కనుఁగవ నొక్కచికానంబు పొడమి
బకవైరి కిట్లనుఁ: "ప్రభువ, నీవిచట । నొకముహూర్తము చూచుచుండుము నన్ను;
కౌరవతతికి నాకడిమి చూపుదును; । ధీర, డిగ్గుదుగాక తేరు నీ." వనుచు
డించి పగ్గము లుగ్గడించి యుజ్జగము । ముంచి తూర్యంబులు మ్రోయుచుండఁగను
కృప గురుసుతులఁ దాఁకిన, వారు నతనిఁ । గుపితులై కప్పిరి ఘోరాస్త్రవితతి.
అపుడు ద్రోణజుని రథ్యముల సారథిని । ద్రుపదాత్మజుఁడు చంపఁ, దొడఁగి ద్రోణజుఁడు
కృపురథంబెక్కి నిష్కృప నంపవాన । ద్రుపదజుఁ గప్పఁ దోడ్తోఁ గప్పె నతఁడు.
ఇరువురిచేత నట్లితఁ డొంటిఁ బడిన । హరిపౌత్రుఁ డచటికి నరదంబు పఱపి
మించిన రామ సౌమిత్రులఁ దొల్లి । కొంచక తాఁకిన కుశుఁడును బోలె
ననుపమ శరకోటి నాక్రమించుటయుఁ, । జనుదెంచి శల్యుఁ డా సౌభద్రుఁ దాఁకి
యేఁబదికోలల హృదయదేశమున । నేఁబదిగంట్లుగా నేసి బిట్టార్చి
విల్లుద్రుంచిన, నొండువింట సౌభద్రుఁ । డెల్లగాఁ బదితూపు లేఁబది దొడిగి
మద్రేశు మూర్ఛానిమగ్నుఁగా నేసి । యద్రులు చలియింప నార్చె; నార్చుటయు

1. ముంచియును - గెలిమి లేనిచో. (మూ).

సారథి తోలఁగించె శల్యు సంగ్రామ । ధారుణి కెడగల్గ ధరణీశ, వినుము.
అత్తఱి లక్ష్మణుండనఁగ నీపౌత్రుఁ । డుత్తరాప్రియుఁ దాఁకి యుగ్రబాణములు
చెరివె నకాలపుష్పిత పలాశంబు । తెఱఁగు రక్తములు సంధిల సేనలార్వ.
అట్టిచో సౌభద్రుఁ డతనివక్షంబు । గట్టితూపుల నేర్పుగదుర నేయుటయు
నడరించె నొకబాణ మభిమన్యు విల్లు । నడిమికి విఱుగ నీ నందనాత్మజుఁడు.
విల్లట్లు విఱిగిన విజయు కుమారుఁ । డల్లన నగుచుఁ జయ్యన నొండువింట
శేషజిహ్వాలువోని శితపుంఖములను । భీషణాకృతి నేసి పెద్ద నొప్పింప
నాత్మజు నొప్పికి నధిప, నీతనయుఁ । డాత్మసంతాపింప నభిమన్యుమీఁద
నరదంబు దోలింప, నతనికిఁ దోడు । గురుఁ డాపగేయుండు గురుతనూభవుఁడు
కృపుఁడు మద్రవిభుండు కృతవర్మ శకుని । నృపులు వెండియుఁగూడి నిశితాస్త్రతతులఁ
దను నేయ, నర్జునతనయుఁ డందఱకు । నినుమిక్కిలై పోరె నీక్షింప సురలు.
అపుడు దవ్వులనుండి యా క్రమంబెల్లఁ । గపికేతనుఁడు గాంచి గ్రక్కున రథము
నీసైన్యతతులపై నిగిడించి మించి । యేసిన వాలమ్ము లెన్ని యోగాని
యెవ్వానిఁ జూచిన నేనూరు వాఁడి । చివ్వలు నాటని శిశువైన లేఁడు.
నరపతి సర్వసేనలకుఁ జేచూపి । నరునకుఁ దోడ్పాటు నడువంగ ననుప,
నది సింజినీరావ హయఖురారావ । రథిని ఘంటారావ రథరావములను
దట్టమై నడచినఁ దావకబలము । దట్టమై నడచినఁ దలపాటు గలిగె.
నవధూళి సూర్యమండలముఁ గప్పుటయుఁ । గవిసెఁ జీఁకటి మిన్ను గానరాకుండ.
హయఖండ భటఖండ హస్తిఖండముల । రయమొప్ప వెడలిన రక్తధారలను
ధూళి యడంగినఁ దోఁచె నీమొనలఁ । జాల నర్జును బాణసంపత్తిఁ జెదరి
తునిసిన శరచాప తూణీర ఖడ్గ । ఘన కపాల కిరీట కవచ కేతువులు,
నలిసిన హయశిరోనాగయోధాంగ । సలలిత భూషణ చర్మాస్థితతులు,
తుమురైన రథచక్ర తోమరచ్ఛత్ర । విమల శిరస్త్రాణ వీరయోధులును.
పోరు ఘోరంబయ్యెఁ బురుహూత తనయు । దారుణాస్త్రములకుఁ దలఁకి నీబలము
మొనకట్ట తెగిపాఱ ముందఱ గాన । వెనుక చిక్కను నిల్వ వెరవులు మాలి
తెమలిన నరుఁ డొత్తె దేవదత్తంబు; । భ్రమపుట్ట హరి యొత్తెఁ బాంచజన్యంబు.
అప్పుడు గురుఁ బల్కె నాపగేయుండు : । " చెప్పఁ జిత్రముగదా జిష్ణుని మహిమ !
రథికుఁ డర్జునుఁడు సారథి కంసమర్ది । ప్రథనవిక్రమ మెంత పాటింపరాదు !

మురువుగాఁ ద్రిపురారి మూఁడవకన్ను । తెఱచినట్లు ప్రతాపదీప్తినున్నాఁడు.
మనపౌఁజు నాజికి మరలింపరాక । విను విచ్చి పోఁ జూచె; వీరవర్గమును
వెనుకముందై పోయె వేలంబుకడకు. । ... ...
విచ్చక నిలిచిన వీరవర్గమును । నొవ్వమై నాజికి నూల్కొల్పరాదు.
వేఁడిమి చాలించి వేగ భానుండు । మూఁడుమూర్తుల పొత్తు మున్నిట వ్రాలె.
సేనలఁ [1]దివిపించి శిబిరంబుకడకు । మానవేశ్వరుఁ గొంచు మరలుట మేలు."
అని చెప్పుకొని భీష్ముఁ డాప్రకారమునఁ । జనియె వేలములకు సైన్యముల్ గొలువ.
పాండవేయులుఁ దమ బలములఁ ద్రిప్పి । మెండైన యార్పుల మిన్నుముట్టంగఁ
జివురుఁదోరణములఁ జెలువైన సంధ్య । దవిలి వచ్చెననంగఁ దనరుపాళెంబు
చొచ్చిరి మదినుల్కి చొచ్చి కౌరవ్య । లిచ్చల నరుశౌర్య మెన్నుచునుండ.

తృతీయ దివస యుద్ధము

అంత నిద్రాసుఖం బాహవశ్రాంతి । నంతపెట్టఁగ రాత్రి సంప్రీతిఁ బుచ్చి
వేగ భేరీధ్వాన విహ్వలాహ్వాన । మై గభీరంబైన యహికేతుసేన
చనుదెంచి సంగరస్థలి నిల్చుటయును, । దననేర్పు మెఱసి మందాకినీసుతుఁడు
గారుడవ్యూహంబు ఘటియింప సమర । భారకుండై ముక్కుపట్టు తానయ్యె.
ఆచార్య కృతవర్మలచట నేత్రములు, । నాచార్యసుత కృపు లచటిశిరంబు,
శల శల్య భగదత్త శకసింధు సాల్వ । బలభుజు లెల్ల నేర్పడి తన్ను గొలువఁ
దమ్ములతోఁ గూడి ధార్తరాష్ట్రుండు । వెమ్మెచు వీ పయ్యె విహగాధిపతికి.
విందానువిందులు విను సూరసేను । లందు బాహ్లికుఁడును నట వాలమైరి.
లీలమై మగధ కళింగ వల్లభులు । కీలించినట్లు దక్షిణ పక్షమైరి.
కోసల కర్ణాట కుకురాధి పతులు । భాసిల్ల డాకాలి భావమై రధిప !
తక్కిన రాజులు తమకు నిష్టైన । యిక్కువ నెడనెడ నేర్పడునంత
నటఁ బాండవానీక మాజికి నడచి । పటహ కాహళ శంఖ పణవాదు లొలయ
బలపతి ధర్మజ ప్రముఖుల నడిగి । దళముల నర్ధచంద్ర వ్యూహముగను
బన్నుచో, మాగధపతియుఁ బాండ్యుండు । నెన్న భీముఁడుఁగూడి యావ్యూహమునకు

1. దీపించి. (మా).

దక్షిణశృంగమై తగ నుండిరంత. । దాక్షిణ్య మొప్ప మాత్స్య ద్రుపదులును
గాశ కరూశ కేకయులు నీలుండు । నా శృంగమునకుఁ బ్రాపై నిల్చి రధిప !
పరఁగ శిఖండి సౌభద్రులుఁ గవలు । హరి సహోదరుఁడు మున్నైన యోధులును
ద్రౌపది కొడుకులుఁ దన్ను సేవింప । భూపతి నడుమయ్యెఁ బొసఁగ నొడ్డునకు.
హైడింబుఁడాదిగా నసురసైన్యంబు । తోడ సమస్తయోధులు నిల్చిరచట.
జగదేకనిధిచేయు సారథ్యమునకుఁ । దగుచు డాపలికొమ్ము తానయ్యె నరుఁడు.
నరనాథ, యుభయసేనలు నిట్లు పన్ని । సరభస వాద్య ఘోషంబులతోడఁ
దలపడి సందడిఁ దాసేన పోర । బలధూళి దివిఁ గప్పి భానునిఁ గడచి.
యామహాధూళి లక్ష్యము గానరాక । నామధేయములు వినం జాటి చాటి
తాతల పేళ్లును దండ్రుల పేళ్లు । భీతిపుట్టఁగఁ జేయు బిరుదుల పేళ్లు
సాధకంబగు పా ... ... ల పేళ్లు । బోధించి బోధించి పొడుతు రొండొరుల.
భీమసేనునిచేత భీష్మునిచేత । నీమొనలామొన లేర్పాటు లేక
దేవాసుర క్రందు దీనికి సరియె । భావింప ననుపోటు పాటించి రధిప !
ఆయెడ గురుపుత్రుఁ డాచార్యుఁ డాప । గేయుండు శల్యుండు కృతవర్మ శకుని
యమసూనుసేనపై నడరినఁ జూచి । [1]కమలి వాయుజుపట్టి కరువలిపట్టి
ద్రౌపదేయులుఁ జేకితానుండు శైబ్యుఁ । డాపోఁజుపైఁ బడ నని ఘోరమయ్యె.

దుర్యోధనుఁడు భీమునితోఁ బోరి మూర్ఛిల్లుట

రాజరాజప్పుడు రథ సహస్రముల । వాజిలక్షలఁ గూడి వాయుజుమీఁద
హైడింబుమీఁద బిట్టడరినఁ జూచి । క్రీడి ధర్మజుఁడు వీక్షింప నీబలముఁ
దఱుమఁ జొచ్చుటయు, గాంధారబలంబుఁ । దఱుమఁ జొచ్చిరి పార్థతనయ సాత్యకులు.
శకుని సైన్యంబంత శైనేయు రథము । శకలంబు లొనరింప సాత్యకి వచ్చి
యభిమన్యు తేరెక్క, నయ్యిరువురకు । సభయరణంబయ్యె శకునితో నధిప !
కౌరవపతి యంతఁ గరువలి సుతుని । ధీరతతోఁ దాఁకి తీవ్రబాణములఁ
గప్పిన, నగుచు న గ్గంధవాహజుఁడు । విప్పైన క్రొవ్వాఁడి వేఁడితూపొకటి
యురము నాటినఁ, బ్రాణమూటాడి నృపతి । సరగునఁ దేరిపైఁ జదికిలఁ గూలి

1. కమల వాలిని పట్టి కమలినిపట్టి. (మూ).

సొమ్మ వోయినఁ, దేరు సూతుండు గొనుచు । న మ్మహాపతితోడ నరుగఁ జొచ్చుటయు,
బలములు విఱిగి దోర్బలములు దఱిగి । నలువంకఁ బదఘట్టనల నేలయద్రువ
నలుగువైచినవాఁడు నభయ మన్వాఁడుఁ । బులు గఱచినవాఁడుఁ బోలనివాఁడుఁ
దలవీడుకొనువాఁడుఁ దగఁ దొట్రువాఁడుఁ । బలవించువాఁడునై పాఱఁ జొచ్చుటయు,
సైన్యేశ సౌభద్ర శరముల శకుని । సైన్యంబు లొకవంక నడిఁ బాఱఁ దొడఁగె.
వడముడి యార్పుల వాసవాత్మజుని । [1]పెడచేతి యేట్లచే భీతిరెట్టించి
బలములు నిలువక పాఱెనే గాని । కలశజ భీష్మ వాక్యము లొల్లరైరి.
అంత భూపతి కొంత యామూర్ఛ దెలిసి । యంతంతఁ జెదరు సైన్యములను జూచి
యదలించి తఱుము భీమార్జునద్వయముఁ । జదురొప్ప నీక్షించి సారథిఁ జూచి :
"యోరి, వైరులు నిక్కు నురుకీర్తి స్రుక్కు । నేరమి మాకెక్కు నీవు నారథము
రణభూమిఁ బాపఁ గారణమేమి సూత !। గణుతింప వైతె నాక్రమ మింత !" యనుచు
రణభూమి నడిమికి రథముఁ దోలింప । గణనకు నెక్కుడై ఘనుఁడ, నీ మొనలు
దండితోఁ దమనుయోధనురాక కలరి । యొండొండఁ గూడి యుద్ధోర్విఁ గ్రిక్కిరిసె.
ప్రథనంబునకు మఱి బలము నమర్చి । పృథివీశ్వరుఁడు ద్రోణభీష్ములఁ గదిసి,
"యెన్నఁ బాండవకోటి కీ రల్గకునికి । మున్న యేఁ గానక మోసపోయితిని.
అలిగినఁ ద్రిజగంబులడ్డమే మీకు !। నలువొప్ప నిట్లుండె నాతలవ్రాఁత.
బలవంతు రాధేయుఁ బల్లదంబాడి । కలనికి రానీక కంతు వెట్టితివి.
ఆప్తుల వలెనుండి యహితంబు దలఁచు । తప్తచిత్తుల నమ్మఁ దగవును గలదె !
భయమేది పాండవ పక్షపాతకులు । అయగారులార, మిమ్మన నేమి గలదు !"
అనిన భీష్ముఁడు మందహాసంబుతోడ :। "మును నీకుఁ జాటనే మొనయవుగాక.
శ్రీభర్త నమ్మించి చేపట్టెఁ గాన । బీభత్సు నాజి నభేద్యంబు గెలువ.
నాకెకా దర్జును నర నాగ నాక । లోకవాసులకు గెల్చుట దుర్లభంబు.
విగతాయువులు మున్నవృద్ధులు పుట్టి । నెగడనివారు నిర్ణీతిబుద్ధులును,
ప్రథిత శస్త్రాస్త్రులఁ బాండునందనులఁ । బ్రథనంబులో గెల్చుబలియురుగలరె !
ఐనను నీవు నన్నడిగితి గాక । నానేర్పు చూడుము నరనాథ, యేను
జండికాదేవికి శరదేవతలకుఁ । బాండవసేనల బలియిచ్చువాఁడ."

1. పెడతటి యెల్లచే. (మూ)

నని పల్కి కెంజాయ యఱుకంట నంట । జననాథ, భీష్ముండు సంభ్రమించినను
శంఖంబు లొత్తిరి సకల కౌరవులు । పుంఖానుపుంఖమై భువనంబు గలఁగ.
తూర్యస్వనంబులు తోడ్తోన సిగుడ । శౌర్యసారంబైన శమనజు మొనయు
నార్చి శంఖములొత్తె రనిన బిడ్డలకుఁ । గూర్చినచీకు పల్కును సంజయునకు :
" అధిపుతోఁ బంతమట్లాడిన భీష్ముఁ । డధికత నరున కెట్లాజిలోఁ జూపె ?
ఈకథావిధము నాకెఱిఁగింపు. " మనినఁ । జేకొని కథ యిట్లు చెప్పె సంజయుఁడు :

భీష్ముని విజృంభణమునకుఁ బాండవయోధులు తల్లడిలుట

"మార్తాండబింబంబు మధ్యాహ్నసమయ । వర్తితోగ్రప్రభావర్తియైనపుడు
తానును నట్టిప్రతాపంబు దాల్చి । భూనాథ, మీతండ్రి భుజశక్తి మెఱసి
హరిసూతిఁ దాఁకుచో నతనికిఁ దోడు । కురురాజు శల్యుండు కుంభసంభవుఁడు
భూరిశ్రవుఁడు ద్రోణపుత్రుండు మఱియుఁ । గౌరవవీరులు గాంగేయుఁ గడచి
క్రీడిపైఁ గవిసినఁ, గీచకారియును । హైడింబ పాంచాలి హరిసహోదరులు
నభిమన్యుఁ డాదిగా నక్కడి దొరలు । రభసంబుతో నెక్కి రౌద్రభావమున
భాగీరథేయుని బలముల నెల్ల । భాగశేషంబుగాఁ బరిమార్చునపుడు
హుంకారములును మహోగ్ర మత్తేభ । ఘీంకారములు ధనుఃక్రేంకారములును
జెలఁగె ; నప్పుడు తునిసిన మస్తకములు । నలినలియైన కందములు బాహులును
బొడిపొడియగు చాపములుఁ జామరములుఁ । బడుగొడుగులు రక్తవాహినిఁ దేలు.
తొఱప్రాణములతోడఁ గొని నక్కలేఁగి । బొరియలఁదుఱిగిన పోటుమానుసులు
పలవింపఁ బాతాళపతి ధాత్రిఁ వేఁగు । వెలయ శౌరికి విన్నవించినట్లగును.
గ్రీవలు దెగి వెలికిలఁబడు హరులు । వేవేగఁ గాళులు విద్రుచుకొన్నపుడు
రిపుహరి కేఁగుచో యముఁ డడ్డపడిన । జరణాబ్జములఁ దన్ను చందంబు నెఱపు.
అరదంబు లిలఁగూలి యాజిఁ గాల్వురకుఁ । జరియింపఁగారాని చందంబు చేయు.
గుంపులు గట్టెడి క్రొవ్వాఁడి మగలఁ । బెంపుతోఁ బేర్పేరఁ బిలుచుచు నపుడు
నీ సైన్యనాథుండు నిలయోగ్ర కృత్తి । వాసో విలాసుఁడై వైరి సైన్యముల
మాయ పన్నినయట్లు మంత్రించినట్లు । ధీయుక్తిఁ గలగాంచి తెలిసినయట్లు
జ్ఞానాగ్ని నొకఁడు విశ్వము వ్రేల్చినట్లు । భానుభాను సమాన పాత బాణముల
వంచియు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును । దుంచియుఁ దెంచియుఁ దుమురుచేసియును

జించియు నొంచియుఁ జీకాకుపడఁ గ । లంచియు బాణజాలముల భీష్ముండు
పరమేష్ఠి విశ్వరూపము చూపినట్లు । పరమేశ్వరుఁడు వీరభద్రుఁడైనట్లు
చూడ భాషింప మిసుంగరాకపుడు । ... ...
పరియలై పసచెడి పరసేన విఱిగి । పఱవఁ[1]బై పైని బటాపంచలగుచుఁ
దేరెక్కడనొ లక్ష్యదృష్టి యెక్కడనొ । యూరాక యెవ్వాఁడొ యతఁడెట్టివాఁడొ
తెలియక [2]దిటతప్పి దిగ్భ్రమ [3]చెందఁ । జెలరేఁగి కౌంతేయసేనల మోఁది
గంగకీతఁడుగల్గుఁ గాకేమి రక్త । గంగాశతము నేఁడు గలిగించె ననఁగ,
నితనికిఁ గౌంతేయు లేమున్నవారు । ధృతి నేఁడు త్రిజగంబుఁ దినకపోఁడనఁగ,
భీష్మపావకు రాఁజఁ బెట్టినవాఁడు । ఊష్మపాద్దైన దుర్యోధనుఁడనఁగ,
నెక్కడి గాండీవి యెక్కడిభీముఁ । డెక్కడి హరి వీని యెత్తికోలునకు
ననఁ బెచ్చు పెరిగిన, నాపగేయునకు । నెనసి భస్మంబయూ నేలక్ష్యమైన.
చూచుచుండిరిగాని శూరుపై నలుగు । పూఁచినప్రాణి యప్పుడు గల్గకుండె.
తేరి పగ్గంబులు దృఢముగాఁ బట్టి । శౌరి యప్పుడు సవ్యసాచి కిట్లనియె :
"గెలుతునందువు భీష్మకృపగురుద్రౌణి । శల శల్య యుతముగా శత్రుసైన్యముల ;
నెన్నఁటికో గల్గు నీదైన రణము ! । సన్నిధిగానని చండి పెట్టుదువు.
ఆపగేయుఁడు మిమ్ము నాహుతి గొనఁగఁ । జూపెదెన్నఁడు లావు శూరైకతిలక !"
అనినఁ గ్రీడి : "యదేల యాతని మీఁదఁ । జననిచ్చి చూడుమా సర్వజ్ఞ, రథము.
శరవృష్టి నార్పెద శాంతనవాగ్నిఁ । బరికింపు." మనిన న ప్పద్మనాభుండు
నేమి ఘోషము వార్ధి నేమిఁ బగుల్ప । నామహావీరుపై నరదంబు పఱప,
రణకాంక్షతో మీరు రండు రండనుచు । గుణఘోష మిగురొత్తఁ గురుపితామహుఁడు
శిత[4]శరాంబుద వృష్టిఁ జీఁకట్లు గలుఁగ । నతని యుగ్యముల రయంబు వాకట్టి
హరి నంపవెల్లిఁ జేయూర్ప రాకుండ । హరిసూను రక్తమయంబుగాఁ జేయఁ,
దననొప్పి తడవక దైత్యారి హరుల । ననికిఁ గాల్కొనఁజేసి యరదంబు గడప
వడిఁ గ్రీడి యొక పాఱువాతి బాణమున । నడిమికి సేనాధినాథు విల్విఱువ
నతఁ డొండు విల్లెత్త నదియును దునిమె; । ధృతిఁ బార్థుచే విండ్లు తెగ నూఱుదాఁక.
అంత మహోగ్రుఁడై యతఁడొండువింట । నంతక పటు దంష్ట్రలనఁగ బాణములు
పఱపె; నన్నియును దప్పఁగ శౌరిరథము । పఱవఁబట్టె యతండు బ్రతికెనే కాని.

---

1. పైపైఁబడఁ బరపంచలగుచు. 2. దృఢ. 3. చెదర 4. శరాంబుధి. (మూ)

మఱియు భీష్ముఁ డపూర్వ మార్గణ విద్య । మెఱసి వాలమ్ములు మేన గ్రుచ్చుటయుఁ,
దాత నొల్లనియట్టి తలఁపున మనుమఁ । డాతని నేయుచో నపరాహ్ణ మయ్యె.
హరి యప్పు డిట్లని యాత్మలోఁ దలఁచెః । "నరుఁడైన భీష్మబాణంబుల నొచ్చె;
కరలాఘవంబు గంగాతనూజునకుఁ । బెరుగుచున్నదిగాని బిరుపోదింత.
పాండవసైన్యంబు పాఱెడిఁగాని । దండనాథునిఁ దాఁకు తలఁపైన లేదు.
తాఁకుటెట్లు తదీయ దారుణాస్త్రములఁ । దేఁకువచెడి నొచ్చి తిరుగుచువడియె.
కురుపితామహుఁడేయు కోలలవలన । నురుమూర్ఛ గదిరిన ట్లున్నాఁడ నేనుఁ.
గురుసేన రిపుసేన కొలుపమి యెఱిఁగి । నరుమీఁదఁ బోఁపుచున్నది నలుదెసల.
ఇట్టైన గాంగేయుఁ డీక్షణమందుఁ । బట్టిన తనబాన పతికిఁ జెల్లించు.
ఈ దురవస్థలో నేనూరకున్నఁ । గాదు కార్యం." బని గణుతించుచోట,
నిప్పులు గ్రక్కెడు నిష్ఠురాస్త్రములఁ । గప్పె వెండియుఁ బార్థు గాంగేయుఁ డలుక.
గురు కృప కృతవర్మ గురుపుత్ర ముఖ్య । కురుయోధవరులు ఫల్గునుఁ జుట్టుముట్ట,
నావేళ సాత్యకి యత్తఱి చూచి । దేవవ్రతుని దాఁటి తెగిపాఱుచున్న
యోధులకిట్లను: "ఓవీరులార! । యేధర్మవిధము మీకిట్లు పాఱుటలు?
క్రమ్మఱఁ దల్లుల గర్భంబు దూఱ । నిమ్మాడ్కిఁ బోవుటో! యెఱిఁగింపుఁ డింత.
అనఘులార, యనిత్య మధ్రువము ప్రాణ । మనుమాన మాచందమున మున్న వినరె!
ఏ నున్నవాఁడ లక్ష్మీశుఁడున్నాఁడు । మా నరుఁడున్నాఁడు మరలి రం." డనిన
శౌరి తమ్మునిఁ బల్కెః "సాత్యకి, నీకు । నీకీర్తి మరలింప నేమికారణము!
లీలతో భీష్ముఁ డేలింప రారాజు । భూలోకమేల నొప్పునె యేఁగల్గ!
కడు నొచ్చెఁ గటకటా కౌంతేయసేన! । మడియింప[1]నో పదిమార్లు త్రిప్పెదవు!
కవ్వడి తానొచ్చెఁ గలసేన విచ్చె । నివ్వేళ భీష్ముండు హెచ్చియున్నాఁడు.
ఇట రాజు తలఁకెడి నేనూరకున్నఁ । బెటులుఁగార్యంబు నాపెంపు వీక్షింపు.
పట్టి కౌరవకోటి భస్మీకరింతు; । నెట్టన భీష్ముని నీఱుగావింతు."

శ్రీకృష్ణుఁడు భీష్ముఁ దలపడఁ బోవుట

నని చేతిములుకోల నవనిపై వైచి । యనుపమ భయదాట్టహాసంబుతోడ
నొగల పగ్గంబులు నుతలీలవిడిచి । భుగులున నవయవంబుల మంటలెగయ

1. నోపవు. (మూ).

ఘనరథం బపుడు దిగ్గన డిగ్గ నుఱికి । తనచేతఁ జక్రమెంతయుఁ దేజరిల్లఁ
గన్నులు కెంపారుగతిఁ గొంకుదేర । సన్నపుఁజెమటూర సంపెటజాఱఁ
బీతాంబరము దూలఁ బింఛంబు వ్రేల । నేతెంచు హరిఁ జూచి యెల్లకౌరవులు
సింహంబుఁ బొడగన్న జింకలు పోలె । సింహాస్యమూర్తికిఁ జీకురులై పాఱఁ,
గమలజాండము హల్ల కల్లోలముగను । గములుగా మింట నక్షత్రముల్ రాల
విల్లు చక్కఁదగిల్చి వెసఁ గేలు మొగిచి । యల్లన గాంగేయుఁ డరదంబు డిగ్గి,
"పరమేశ, పరమాత్మ, పాండవవరద, । నరహరి, నరకారి, నన్నేలురాజ,
రావయ్య చంపుదు రాక్షసధ్వంసి! । భావింప నేఁడువో ఫలియించెఁ దపము.
అర్జునుచే నెన్నఁడగు నింక రిపుల । నిర్జింప నీకైన నిమిషమాత్రంబు.
భక్తవత్సలుఁడవై పరఁగ నీవిట్లు । భక్తుండనైన నాపైఁ నల్గఁ దగునె!
అలిగి నన్నేమి సేయంగ నోపుదువు । జలజాక్ష, నీపదాబ్జము లేనుదలఁప.
ఖండితవైరివక్త్రంబు చక్రంబు । దండితో నను దాఁకి తప్పిపోఁ గలదె!
తాఁకిననేమి నీదాసుండ నీకుఁ । దేఁకువఁ జూడరాదే యివ్విధమున!
అదియేల నీచేత నడఁగు వారలకు । వదలని వైకుంఠ వైభవంబబ్బు.
ఏ నిట్టులల్గి నీవే తేర వలసి । పూని యేసితిఁ బాండుపుత్రుల నొవ్వ.
అలఘువర్తన, యేఁ గృతార్థుండ నైతి; । కలుగునే! యీచావు కాశ్యాదులకు?
ఇది నిగ్రహంబుగా దిది యనుగ్రహము; । ఇదెకంఠ మదెచక్ర మెత్తవే దేవ!
ఘనత సంసారసాగరములోఁ బడితి; । ననుగటాక్షింపవే నారాయణాఖ్య!"
అనునంత గాండీవి యచటికిఁ బాఱి । తనలావు కల్మి నాతని బల్మిఁబట్టి
దీనుఁడై యిట్లను: "దేవ, నీకిట్లు । రానేల? నా పరాక్రమ మెందుఁబోయె?
రథికుఁ డొక్కొకవేళ రణములో నొచ్చుఁ । బ్రథితాత్మ, తప్పుగాఁ బట్టుదురయ్య!
అరివధకై నన్ను నాయత్తపెట్టి । కరమున నీకుఁ జక్రము దాల్పఁదగునె!
ఈ వలిగెడిపాటి కేనున్నవాఁడ! । దేవవ్రతుండెంత తెగ నీకుఁదగునె!
అటఁ బోయితేని సాత్యకిఁ జంపినాఁడ । విటరమ్ము నాసత్వ మింక వీక్షింపు."
అని తెచ్చి నొగలిపై నచ్యుతు నునిచి । యనిమిషేంద్రకుమారుఁ డపుడువిల్లెత్తె.
అసురారి పాంచజన్యంబొత్తెఁ గ్రీడి । దెసలు భీతిల నొత్తె దేవదత్తంబు.
ఆమహాధ్వనికిఁ దూర్యములు మ్రోయించి । నీ మొనల్ పార్థుని నీలవర్ణుని
భూరిసాయకములఁ బొదువుచుఁ గదిసి । ఘోర వైఖరి నార్వఁ గోపించి యపుడు

ఎండినవనము దహించు చిచ్చునఁగ । గాండీవి బాణ శిఖాచ్ఛటావళులఁ
గాలుపఁ జొచ్చినఁ, గౌరవేశ్వరుఁడు । వేలుపునదికొడుకు విను మద్రవిభుఁడు
భూరిశ్రవసుఁడును బురుహూతుకొడుకు । భూరిసాయకములఁ బొదివి నొప్పించి
శక్తి తోమర గదా సప్తనారాచ । శక్తి నొత్తిన, నల్గి జంభారిసుతుఁడు
శరములు శరములఁ జక్కుగా నఱికి । నరనాథు ఘనశక్తి నడిమికి నఱికి
గంగాత్మజుఁడు వైచు గద నేలఁగలిపి । భంగమేర్పడ శల్యుపటుశూల మఱచి
భూరిశ్రవుండు నేస్సిన నేయు సప్త । నారాచముల నలినలిచేసి యార్చి
యభిమంత్రితము చేసి యైంద్రాస్త్రమేయ । నభినవజ్వాలల నది మిన్ను ముట్టి
యాయుధకులమెల్ల నర్థి నీనుచును । బాయమైలె భవదీయబలములఁ గాల్చె.
మందాకినేయుని మఱియును నస్త్ర । సందోహముల వియచ్చరులెల్లఁ బొగడ
నాటి, శల్యుని విల్లు నడిమికి నఱికి । నూట భూరిశ్రవు నొగిలించి మించి
రారాజు వక్షంబు రంధ్రంబుగాఁగ । నారాచ మేసి క్రన్నన మూర్ఛపుచ్చె.
పుచ్చినఁ జూచి నీపుత్రులాగ్రహము । ఇచ్చలఁ బిచ్చిల నింద్రజుఁ బొదివి
యలుగులఁ బెట్టుచో, నైంద్రాస్త్ర మహిమ । నిలువనేరక కుంది నీపౌఁజులెల్లఁ
గెడయు గుఱ్ఱము లొడ్డ గెడవైన రథము । లడఁగు కాల్బంట్లు నుగ్గైన యేనుఁగులు
విఱిగిన విండ్లుఁ ద్రెవ్వినచరణములుఁ । జిరిగిన గొడుగులై చెడి పాఱె నధిప !
ఆసేనలోనఁ గేశావళి నాచు, । భాసిల్లఁ ద్రేగులు పడగలు నురుగు,
సరసమస్తిష్కమాంసంబు పంకంబు, । సరిఁ దేలుచున్న యాస్యములు పద్మములు,
అడగొన్న గొడుగులు హంసలు నగుచు । నిడివిఁ బాఱఁ దొడంగె నెత్తురుటేర్లు.
హరినరుల్ శంఖంబు లావేళనొత్తి । పరఁగించి యార్చినఁ బగిలె నీమొనలు.
అప్పుడు తనయింటికరుగ[1]ని రథికుఁ, । డెప్పుడు మెడలూడ్వ నెఱుఁగని హరులు,
సంతపెట్టని ప్రాఁతచదువు, వీడ్కొనిన । నంతటఁ గలుగు నిరాధార రథము
నపరాబ్ధిమునుఁగ, నయ్యంధకారమున । నృపులు కయ్యముమాని నిజసేనలెల్లఁ
దివియించి యిండ్లకుఁ దిరిగి వచ్చుచును । దివిజేంద్రసుతు శౌర్య తేజోబలములు
కొనియాడువారును, గురుభీష్మకృపుల । యనదతనంబున కడలెడువారు
నగుచు నందును నిందు నధికప్రతాపు । లగు మహావీరు లత్యానంద నటనఁ

1. నీరథము. (మూ).

జంచలాక్షీజన చారుకరాగ్ర । కాంచన చామర గంధామ్లైన
యుపచారముల కంటె యుద్ధంబులోని । యుపచారములు మేలు అరులచే ననుచు
నిద్రించి రారాత్రి నిజశిబిరముల । రౌద్రప్రతాపులు రాజరత్నములు.

చతుర్థ దివస యుద్ధము

అనయంబు నపుడెట్టినయ్యో నత్తూర్పు । కనక భేరులు మ్రోయఁ గన్నులు తెఱచి
కాల్యక్రియలు దీర్చి కౌరవు లనికిఁ । గల్యాణగతి వచ్చుగడియ మున్నాడి
వెడలె గాంగేయుఁ; డప్వీరునితోడ । వెడలిరి ద్రోణ వివింశతి కృపులు.
మఱియు బాహ్లీక శల్య మగధాది నృపులు । నెఱి వచ్చిరయ్యాజి నెలవున కపుడు.
పాండవ బలమును బయనమై వచ్చి । యుండుట నవ్వేళ నుభయబలములుఁ
దలపడె నాయుధతతి వేఁడి మెఱుఁగు । లల కాలమానసంహతి ముంచుకొనఁగ.
ఆర్పుల దిగ్వర్గ మల్లలనాడ । దర్పించి వివిధాయుధములఁ బోరుచును
ఆమొన లొత్తిన నట్టటు పోవు । చీమొన లొత్తిన నిట్టటు వచ్చు
చోహారిసాహారి నూర్మిమాలికల । యూహాకుఁ దగియుండె యుద్ధరంగమున.
అప్పుడు గాంగేయుఁ డర్జును మీఁద । నుప్పొంగు కినుక మహోగ్రుఁడై కవియ
నతనితోడ నృపాలుఁ డాచార్య యుగము । కృతవర్మ శల్యుండుఁ గినుక బాహ్లీకుఁడుఁ
గూడఁ నెక్కొనఁ, బార్థు కొడుకందఱకును । జూడఁ జూడ నకాల సూర్యుఁడై తోఁచి
పదిట నారింట ముప్పదిట నేనింటఁ । బదుమూఁట వేదనాస్పదులుగా నేసి
వారి తూపులు దుర్నివారనిజాస్త్ర । ధారలఁ దునుమాడి తనప్రతాపాగ్ని
వెలుఁగొంద, భీష్ముండు వీర్యగర్వమున । బలభేదిపౌత్రు చాపము దునుమాడి
యర్ధచంద్ర శరాన నపుడు తానేయ, । నర్ధచంద్రధరారియాత్మజుం డలిగి
క్రుమ్మరించె శితాస్త్రకోటి నీమొనల. । బమ్మరింపఁగ భీష్ముపై నారి మ్రోయ
నతఁడు విల్లునుమాడి యశ్రమలీల । నతివృష్టి శరవృష్టి నవ్వేఁ బొదివె.
ఇరువురుఁ దలపడి యిట్లేయునపుడు । శరపక్షపవనంబు జగమాక్రమించె.
భూప, నీతనయుండు భూరిశ్రవుండుఁ । జాపశిక్షకుపట్టి శల్యనందనుఁడు
మదగజంబులు నాల్గు మదగజవైరిఁ । బొదివినగతిఁ దన్ను బొదివిన, నలిగి
శల్యనందను విల్లు చక్కఁగా నఱికి । శల్యద్వయము ద్రోణిచనుమర నాటి,

భూరిశ్రవసు నంపబొమ్మగాఁ జేసి । సీరిసత్యుని జిత్రసేను నొప్పించి
యార్చిన, నలిగి యయ్యర్జునాత్మజునిఁ । గార్చిచ్చుతునుకలు కౌరవభటులు
ఏనికమొత్తంబు లిరులు గ్రమ్మంగఁ । బూని మెక్కినఁ, జూచి పురుహూతసుతుఁడు
ఆపగేయునితోడ నాజి చాలించి । సీపోఁజుపైఁ దేరు నిగిడించె నపుడు.
పతి యంతఁ ద్రైగర్తపతిఁ గేకయులను । గృతవర్మ కృపులను గ్రీడి[1]కోల్తలకుఁ
బురికొల్ప వారితోఁ బోరెడు పార్థుఁ । బరికించి పాంచాలపతి తనూభవుఁడు
ఆతనిఁ గడచి రయంబు శోభిల్ల । వే తేరుగడపించి వినుతులఁ దాఁకి
సేనలు నలుగడఁ జెదరి పాఱంగ । భాను భానుసమానబాణముల్ పఱపి
కృపు మూఁడు శరములఁ గృతవర్మఁ బదిట । విపుల త్రిగర్తేశు విశిఖవింశతిని

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు శల్యనందను మడియించుట

గ్రుచ్చి యార్చిన, శల్యుకొడు కట్టిమెడను । వచ్చి ధృష్టద్యుమ్ను వాలంపవాన
గుప్పఁ జొచ్చిన, నవ్వఁ గోపంబు మదము । ముప్పిరిగొన సైన్యముఖ్యుండు వాని
శరములు దునుమాడి చాపంబు నఱికి । హరుల సూతునితోడ నరదంబు నఱికి
కవచంబు దునిమినఁ, గడివోని బీర । మివురొత్త నవ్వీరుఁ డిలకు లంఘించి
పలకయు వాలును బాహుద్వయమున । వెలుఁగొంద నీసేన వికసించి చూడఁ
గాంచనకశిపుండు కంఠీరవాఖ్యు । నంచితోగ్రగతిఁ దాఁకునాకృతి దోఁపఁ
గదిసిన, వాని యగ్గలిక సాహసము । త్రిదశులు పొగడిరి దివి పిక్కటిల్ల.
ఎఱకలు గల శేషుఁ డితఁడని తోఁపఁ । బఱతెంచు నమ్మద్రపతి కుమారకుని
యాయమ్ములకుఁ బొఱ నమ్ములు పఱపి । పాయక పాంచాలపతికుమారకుఁడు
వాలును బలకయు వ్రయ్యలు వాపి । పోల నొండొకకోల భువిఁగూల్చె వాని.
తనయుని సీరీతి ధరఁగూల్చు ద్రుపద । తనయుని దండింపఁదలఁచి శల్యుండు
పెరుఁగు వింధ్యాద్రిపైఁ బిడుగులవాన । గురియు మేఘుఁడువోలె ఘోరాస్త్రవృష్టి
గప్పిన, నతఁడును గప్పె మద్రేశు । నిప్పులుగ్రక్కెడు నిష్ఠురాస్త్రముల."
అని సంజయుఁడు చెప్ప నాంబికేయుండు । మనమున సంతాపమగ్నుఁడై పలికె:
"బెడిదపు విఱుగులఁ బెద్దచావులును । విడువక నాయోధవితతినే కాని

---

1. కోలలకు. (మా)

వినఁబడ దా పాండవేయ సైన్యముల । ఘనతర విజయ విక్రమములేకాని.
ఇదియును దైవికం బేమనఁగలదు! । తుది నింతవట్టునే దుర్నీతిమహిమ!
కొడుకు కర్ణాదులఁగూడి దుర్నీతి । కొడఁబడి పాండవేయులఁ బాసి చెడియె.
ఏయుపాయంబుల నేము పాండవుల । రాయిడి గెల్చువారముకాము యిపుడు.
ఏ వినఁగలవాఁడ నేవార్తయైన । వేవేగ నెఱిఁగింపు వెఱవక." యనిన,
"నా తరువాతివృత్తాంతంబు వినుము । భూతలాధిప, యిట్లు పుత్రుఁ డీల్గుటయుఁ
బాంచాలనందనుపై నల్గి శల్యుఁ । డంచితలీలల నస్త్రంబు లేయ,
నతఁడును బ్రతిసాయకావళి నేయ, । నిత రేతరాస్త్రభూయిష్ఠపై జగము
గరళాగ్నిచే దొల్లి గ్రాఁగిన కాఁక । భరియింపుచో, మద్రపతి పెచ్చుపెరిఁగి
ద్రుపదాత్మజుని విల్లు దునుమాడి రథము । విపులపైఁ బడనేయ, వీక్షించి యలిగి
సౌభద్రుఁ డరదంబు శల్యుపైఁ బఱపి । యాభీలగతి నేయ, నతని కోల్తలకుఁ
గౌరవుం డనువ వికర్ణుఁ డన్వాఁడు । భూరి పరాక్రమస్ఫురణ శోభిల్ల
దుష్ప్రవహుం డనువాఁడు దుర్మర్షణుండు । పుష్పాస్త్రసదృశరూపుఁడు దుర్ముఖుండు
సరి భీమబల వివింశతి పురుమిత్ర । పురజిత్తు లనువారు భువి సంచలింప
నొక్కటఁ గవిసిన, నుల్లంబు చేవ । యెక్కఁ దొమ్మండ్రతో నింద్రపౌత్రుండు
అంతకాకృతిఁ బేర్చి యాలంబుసేయు । నంతకు, విలుగోల యరదంబుఁ బడగ
నంధించుకొని వారి సైన్యనాయకుఁడు । గాంధారిసుతులపైఁ గవిసి నొనేయఁ,
బుత్రశోకం బాత్మఁబొదల నాద్రుపద । పుత్రుపైఁ గినుక నప్పుడు శల్యుఁ డడరె.
అదిగని మాద్రేయు లరదంబు లతనిఁ । గదియఁ దోలించి విక్రమగర్వరేఖ
మేనమామయురంబు మెఱుఁగువాలంప । సోన గూర్చిన, మూర్ఛజొపినట్లగుచుఁ
దెలిసి శల్యుండు మాద్రేయద్వయుంబుఁ । దలపడి పోరుచో ధరణీశ, వినుము
విపులసేనలఁగూడి వెస విరాటుండు । ద్రుపదుండు మాద్రిపుత్రులకుఁ దోడ్పాటు
చేయ డగ్గఱిన, నీసేనలు దొరలు । నాయెడ శల్యుసహాయులై కవియ
నాజి ఘోరంబయ్యె ; నప్పుడు దివస । రాజొప్పె గగనమార్గము మధ్యసీమ.

భీమసేనుఁడు మాగధు గజానీకము మడియించుట

అప్పుడు గదఁజూచి యరిసేనఁ జూచి । యుప్పొంగు కినుక వాయుజుఁ డాత్మలోన
"నీ కలకలములో నేను నాప్రతిన । జోక చేసెదఁగాక చుట్టాలు మెచ్చఁ

దడయ నేటికి " నని తన తేఁకు [1]పాఁప । పడఁగఁ గట్టినవానిపై నడపింప,
నాకథ లెఱిఁగి నీయగ్రనందనుఁడు । ప్రాకట గజసహస్రములతో మగధు
నతనికి నెదురంప, నరుదెంచు దంతి । తతిఁ జూచి యావృకోదరుఁ డాగ్రహమున
గదగొని యరదంబు గ్రక్కున డిగ్గి । కుదియక కరుల మార్కొను పూన్కితోడ
నిలమీఁదఁ జరియించు నెఱకలతోడి । కులశైలములను మార్కొను వజ్రిపోలె
సింహనాదంబు చేసిన నమ్మదేభ । సంహతి మూర్ఛిల్లి చాపకట్టయ్యె.
అంకుశాహతులచే నట నిల్చుచోట । నుంకించి ద్రౌపదేయులు మాద్రిసుతులు
సౌభద్రుఁడును వారిసైన్యనాయకుఁడు । నా భీమునకు సహాయత గోరి నిలిచి
దంతావళంబులఁ [2]దవులు మావఁతుల । గొంతు [3]క్రోవులు ద్రెంచు కోలలు పఱప,
మగధాధిపతి యభిమన్యుపై దంతిఁ । దగిలి డీకొలుప, నాతఁడు నారసమునఁ
బచ్చి ముత్తెములొల్క భద్రేభశిరము । వ్రచ్చె; నామగధుఁ డవ్వాసవిసుతునిఁ
దోమరంబున వైవఁ, దూలక యతని । చామరంబు సిడంబు శరమున నఱికి
సౌభద్రుఁ డతనివక్షమునఁ బొఱమ్మ । వేభంగి నెత్తురు వెడల నేయుటయుఁ,
గెడసె దంతియు వాఁడుఁ గీలూడిపడిన । వెడ ప్రతిమలు పోలె వీక్షింప సురలు.
కాంచనమయ పుంఖ కాండజాలమునఁ । బాంచాలజుఁడు త్రుంచె భద్రేభతతుల.
పవనజు పటుగదా ప్రహతులఁ గరులు । కువలయంబునఁ దన్నుకొనుచుఁ గూలెడివి,
తొండంబు లొండొండ తునిసి తూలెడివి, । బొండాలుగను మధ్యములు విఱిగినవి,
హత్తిన మెదడులో నాణిముత్యములు । మొత్తమై పడఁ గుంభములు విఱిగినవి,
గుండియలవిసి గగ్గోలుపాటొదవి । కుండలతోడ రక్తములు గ్రక్కెడివి,
మోఁకాళ్లు తునుకలై మ్రొగ్గి ఘీంకృతులఁ । దేఁకువల్ చెడిపడి తెరలెడునవియు,
బిరుదు కొమ్ములు విఱిగి పిడియేనుఁగులకు । సరి వచ్చి యెమ్ములు చదిసి పోయినవి,
ధృతిమాలి దిర్దిరఁ దిరిగెడు నవియు, । నతి భీతిఁ బాఱెడు నవియును నగుచు
రణపిశాచముల మార్గములైన సురలు । ప్రణుతించి రందంద పవననందనుని.
గజపురాధీశుండు గజముల మఱియు । నిజరణోత్సాహంబు నెఱయఁ బుత్తేర
విసువక తనతోడి వీరులుఁ దాను । గసిమసంగుచు వచ్చె గంధవాహజుఁడు.
తోయధి యుప్పొంగఁ దురగముఖాగ్ని । పాయక తోఁప్తోన [4]బావుకొన్నట్లు

1. పరప. 2. దరళ. 3. గోళ్లు. 4. బాపు. (మూ)

ఏనిక వేటాడి యిభరక్తపంక । ఫేనిలగద లోకభీతి గావింపఁ,
దానును నెత్తుటఁ దగవొప్పఁ దోఁగి । భూనాథ, యొక్క దొడ్డబూచియుఁ బోలెఁ
బాపని కౌరవపారణ నేఁడు । గావించునని తోఁపఁ గలహించుచోట
నిలువక కౌరవనికరంబు ప్రేఁగు । పలుమాఱు కౌరవపతి పంపుచుండ
ద్రుపదపుత్రాదులు తొలఁగక భీము । నుపభీములై చేరి యుభయపార్శ్వముల
శిత శరౌఘములచే శత్రుసేనాంగ । హతిఁ జేయుచుండిరి హర్షింప నృపతి.
అంత నీసుతునాజ్ఞ నడరి పైకొనిన । దంతి రథాశ్వ పదాతి వర్గమును
గుడి మ్రింగు నతనికి గుడినంది పిండి । వడియ మన్నట్లు పావని లెక్కగొనక
బాహాగ్రనిహతులఁ బదతాడనముల । నూహింప భయమైన యురముతాఁకుటల
నూరుబంధనముల నుగ్రహుంకృతుల । దారుణ కిరణ గదాప్రహారములఁ
జదికిలఁ బడఁ ద్రెళ్లఁ జావ మూర్ఛిల్లఁ । జదియంగఁ జదియంగఁ జాపకట్టుగను
గౌరవ సేనలఁ గలగుండు పెట్టి । మారుతి శరి [1]తుంగమడుఁగీదినట్లు
విహరింప, నీ సేన విఱిగి వెన్నిచ్చి । బహుభంగి నివ్వెఱపడిన మాత్రమున,
నేమి మహాధ్వని నింగి భేదిల్ల । భీముపై నరదంబు భీష్ముండు దఱిమి
వివిధాస్త్రకోటులు వెల్లిగొల్పుటయు, । జవ మొప్ప నెడసొచ్చి సాత్యకి కడిమిఁ
గురుపితామహు మన్నిగొన నెన్ని కొన్ని । శరములేయుఁ, జలంబు సాధింప వచ్చి
యసుర యులంబుసుఁ డను మహావీరుఁ । డసురారితమ్ముని నందంద యేయ,
బాణారితమ్ముఁ డప్పులలభోజనుని । బాణాష్టకంబునఁ బగిలించుచోటఁ,
బోరాట కెడసొచ్చి భూరిశ్రవసుఁడు । నారాయణానుజు నారాచ నవతి
గ్రువ్వవచ్చిన, [2]వాని కోల్తల కలిగి । యవ్వీరుఁడును గ్రుచ్చునంతమాత్రమున
నాసౌమదత్తికి ననుజులుఁ దాను । బాసటమై వచ్చి ఫణికేతనుండు
తై నేయునేయ, నచ్చటఁ బాండవులును । వానికి బాసలై వడివచ్చిరధిప!

భీముఁడు దుర్యోధనునితోఁ బోరి మూర్ఛిల్లుట

అప్పుడు నీకుమారావళి మీఁద । నుప్పొంగు కినుక వాయుజుఁడు కడంగ
నల్ప జంతువులపై నధికరోషమునఁ । గల్పాంత కాలుండు గవిసినట్లైన
[3]శిఖిఁగిరి తమ్ములు; విభుఁడట్టిచోట । వీఁగక కిమ్మీర విద్వేషిఁ దాఁకె

1. తురంగ. 2. నతని కోలల నలిగి 3. విరిగిరి. (మూ)

చనుమరఁ దొమ్మిదిచండకాండములఁ । జొనిపిన, నతఁడాత్మఁ జురచుర మండి
ధీరుఁడై సారథి తెచ్చిన రథము । బోరన నెక్కి యార్పులు నింగిముట్టఁ
బది నారసములచేఁ బార్థివు నొంచి । పదరకాతనిసూతుఁ బదిట నొప్పించె.
నీసూనుఁ డరువది నిశితబాణముల । నా సమీరాత్మజు నతని సారథిని
[1]నంచి శింజినిఁ ద్రెంచి వానిచాపంబు । ద్రుంచి యార్చిన, బకద్రోహి బిట్టలిగి
వేవేగ వేఱొకవింట సాయకము । పావకాకృతి మండఁ బఱపి యాక్షణము
కౌరవుచాపంబు ఖండింప, నతఁడు । మారుతిపై మండి మఱియొండు వింట
శేషజిహ్వయుఁ బోని చిచ్చఱకోల । భీషణగతి భీము బిట్టునాటింప
డ్రెుగ్గె రథంబుపై మూర్ఛిల్లి యతఁడు । గ్రగ్గఁ బాండుతనూజ సైన్యంబు లపుడు.
అప్పుడు సౌభద్రుఁ డా ద్రుపదజుఁడు । తప్పక ద్రౌపది తనయు లేవురును
రథచక్రములు ద్రెుయ రయమున వచ్చి । పృథివీశ్వరుని [2]నంపవెల్లువ ముంప,
నంతలోఁ దెప్పిఱి యనిలనందనుఁడు । వింతగా నెఱమంట వెడగంట నంట
సురగాంకుమీఁద బిట్టుఱుకు యత్నంబు । దొరలెఱింగియుఁ గేలు దొనలకు రాక
గజవైరిఁ దాఁకు దిగ్గజములువోలె । గజ గజ వణఁకిరి గజపురాధీశ!
అప్పటి కపరాహ్ణమైనచో నేమి । చెప్ప నీ తనయులు సేనాధిపతియు
జలసంధ సమ సులోచన విచిత్రులును । అల సుషేణుఁడు తమసాలోలుపులును
విను దుష్ప్రధర్షణ వికటు లుగ్రుండు । మన దీర్ఘబాహుండు మన దీర్ఘరథుఁడు
భీమబాహుండును భీమరథుండు । భీముండు ననిమొన పేళ్లవారపుడు
ఒత్తరించుచు భీము నొగిఁ బొదువుటయుఁ, । దత్తఱింపుచు నీదు దళములు చూడ
మృగసమూహంబుపై మృగరాజు గవియు । తగవున వాయునందనుఁడును గవిసి
నలిగాఁగ నొకట సేనాపతిఁ దునిమి, । జలసంధు మూఁటను జంపి యుద్ధతిని,
సమరభీకరమైన చండబాణములఁ । గుమతి సులోచనాఖ్యుని మూఁట నొంచి,
యొకకోల నుగ్రుని నుగ్రాద్రికనిచి, । యొకకోల భీమబాహుని రూపుమాపి,
సరి భీమరథు నైదుశరముల ద్రెళ్చి, । యిరువదేనిట భీము నిలఁ బిల్కుమార్చి,
దీర్ఘబాహుని మూఁట, దీర్ఘరథాఖ్యు । దీర్ఘనిద్రితుఁ గాఁగ ద్విశతిబాణములఁ
గెడపిన విఱిగి తక్కిన కుమారకులు । వడముడి జమునిఁగా వగచి యందఱును
గావవే గాంగేయ! కావవే! యనుచు । దేవవ్రతునిచూటు తెగిదూఱ, నతఁడు :

1. నొంచి శింజినిఁ ద్రెంచి వాని చాపంబు. 2. గప్పె పెలుచ. (మూ)

"మీ రాఠి తేరు కిమ్మీరారాతి తేరి । పై రాకమానరు పై రాకయున్న !
కురుకుమారకులార ! కురుయోధులార ! । ప్రతికొనుఁ డాజికిఁ ; బొడుఁడు శాత్రవుల ;
లీలఁ గౌరవులపాలిటి భద్రకాళి । నై లావుచూపె నీ యసిలసంభవుఁడు ;
నా కలదినముల నామాట మీరు । చేకొనుఁ." డని ప్రోది చేసినచోట
భగదత్తుఁ డప్పు డప్పావనిమీఁద । నగముఁబోలెడు దంతి నడిపించి కడిమి
రథములు మెదియ వారణములు చదియఁ । బృథుల తురంగమబృందంబు చిదియఁ
ద్రొక్కించుచును దొడ్డతూపుల భీము । రక్కనుఁ జేయుచో రాజేంద్ర, వినుము
అభిమన్యు ముఖ్యు లయ్యనుచేశుమీఁద । నిభరాజుమీఁద ననేక బాణములు
గుప్పిన, జేగురుకొండ చందమునఁ । దప్పక బహురక్తధారలఁ దోఁగి
గజమును వాఁడును గడివోని వాఁడి । భజనతోఁ బాండవబలముఁ దోలుచును
భీమాదియోధుల భీషణాస్త్రములు । దోమకాళ్లవిధంబు దోపంగ నగుచు
రాహుకేతుయుగంబు రవిమ్రింగఁ గడఁగు । దాహంబుదోఁప వాతజుమీఁదఁ గడఁగ,
మన సేన లుబ్బి సమ్మదముతో నార్చె. । జనపతియును జయోత్సాహంబుతోడ
దొరలును దాను వాతూలజుమీఁద । నరదంబు లడరించునంతమాత్రమునఁ
బాఱఁజొచ్చె నృపాల, పాండవసేన ; । పాఱఁజొచ్చెను దైత్యు బలుతూపు లెందు.

ఘటోత్కచుఁడు మాయాబలంబునఁ గౌరవసైన్యముపై విజృంభించుట

అప్పుడు హైడింబుఁ "డకట ! మాతండ్రి । కిప్పుడు గానఁట యేనేల !" యనుచు
మాయాబలంబున మదకరి నొకటి । నాయెడ నైరావతాకృతిఁ బన్ని
యిట్టి యేనుఁగుమీఁద నింద్రభావంబు । నెట్టన తాఁబూని నిజసేనలెల్ల
నమరులై వెంటరా ననువులుచేసి, । క్రమమొప్పఁ దోడి దిగ్గజములో యనఁగ
హిమకరరుచులు నాల్గేసి దంతములు । నమిత దుస్సహ మదోద్యద్గంధకములు
కొనమింటి పొడవులు గోత్రకుంభములుఁ । దనరి నిజేభసంతతి వెంట నడవఁ,
బనివడి తోడి దిక్పాలవేషముల । నొనరి దైత్యులు వెంట నోలి నేతేర,
ఘన వజ్రహస్తుఁడై కొం తేయతతికి । ననికిఁ దోడై తెంచు నమరేంద్రుఁ డనఁగ
మనసైన్యముల [1]మారిమసఁగెను బవన । తనయాదు లానందధన్యులై చూడ.

---

1. మీఁద మసగుచు. (మా).

కౌరవపతిమీఁది కడఁక నస్ల్వ । వారణంబులుఁ దాను వరుస మీఁయసుర
యడ్డంబు వచ్చిన హైడింబుఁ డతని । దొడ్డనారసములు దొరఁగించి నొంచి
ఘోర మాయాదంతి కొమ్ములు నాట । ...   .
ఘీంకారములకు [1]దిగ్భిత్తులు వగులఁ । బంకించి పాతె మీఁ భద్రజగంబు.
కరి పాటు [2]కనుకని గని భీమసుతుఁడు । కురుపతిపై దంతి గొలుపుట యెఱిఁగి
గురుఁ జూచి మిన్నేటి కొడుకప్పుడనియె : । "కురురాజుపై దంతిఁ గొలిపెడి నసుర ;
మనమింక నవ్వీరు మరలింప కున్నఁ । బనితప్పు ; దొరలేల పైఁ బడరకట !
భగదత్తుఁ డీదైత్యుపనకు నిల్చినను । తగవు దప్పి గజంబు తాఁ బాఱఁ దొడఁగె.
కరియూథములు మీఁరుఁగదియుఁడు కదియుఁ । డరిదిరక్కను గెల్వ." ననిచాటిచెప్పి
తానున్న గడఁగి రథంబుఁ దోలింప, । దీనసంబునఁదోడితేరుల వారు
గురు శల్య ముఖ్యులు కూడనఁ గడఁగి । శరపరంపరలు నిశాచరు మీఁద
నగ్గలం బేయుచో, నటఁ బాండవులును । దిగ్గన హైడింబుదెసఁ బన్నివచ్చి
కురుసైనికులఁ దాఁక ఘోరమై యాజి । సరవి దేవాసురసమరంబు మించె.
అందు గంగాసూతి యధిప, గీర్వాణ । బృందంబు గొనియాడ భీకరాస్త్రములఁ
గనుపు గొట్టిన యట్లు కౌంతేయబలముఁ । దనపేరువాడి యొంతయు విచిత్రముగఁ
జంపుచో, హైడింబు సామజ ప్రతతి । యింపారఁ గపట దిగీశులుఁ దాను
నలుఁగడ రిపుసేన నలియఁ ద్రొక్కుచును । గెలయు వీరులఁ దల్రిందు సేయుచును.
గొమ్ముల రథములు గ్రుచ్చి నల్దెసల । కమ్ములుగాఁ బాఱవైచుచుఁ జెలఁగ
గురుఁ బల్కె మిన్నేటి కొడుకు వెండియును : । "సురవైరితో నాజి చొప్పడదిపుడు;
ఇనుఁ డస్తగిరి కేఁగె ; నెల్లి ప్రొద్దునను । చనుదెంచి యుద్ధశేషము నడపుదము.
నేఁటికిఁ బోదము నృపుఁ దోడుకొనుచు ; । గాటంపు ధూళితోఁ గ్రమ్మెఁ జీఁకట్లు."
అని నేన [3]దివిపించి యతిభీతుఁడైన । జనపతిఁ గొని నివేశములకు మరలి
చనిన, శంఖాది ఘోషంబులతోడఁ । దనరారు సింహనాదంబులతోడ
వర వంది జనుల కైవారంబుతోడ । సరసులై హైడింబు సన్నుతింపుచును
జనిరి పార్థులు నివాసములకు నఖిల । జనవల్లభులు గొల్వ సంప్రీతి" ననుచు
నాలవనాఁటి రణప్రసంగంబు । పోల సర్వంబుఁ జెప్పుట చెవులార

---

1. దిగ్దంతులు. 2. మనుమనికరి. 3. దీపించి (మూ).

విని యాంబికేయుండు వెలవెలఁ బాఱి । తనతలంచిన యట్టి తలఁపులుగాక
పలికె సంజయు: "నెన్ని భంగుల మనకు । గెలుపు లేని విధంబు గినిసి చెప్పెదవు.
కొండగా నేఁజూతు గురు భీష్మ కృపులఁ । బాండవులకుఁ దృణప్రాయులెల్లరి?
దండనాథత్వంబు తారు వాటించి । భండనంబునఁ జేయుపౌరుషంబెద్ది?
లేదుగెల్పు; లలాట లిఖితమో; దీని । కేది కారణము నాకెఱిఁగింపు." మనిన
నతఁ డిట్లు చెప్పె: "నీవడుగ నేమిటికి? । మఱి నీకుఁ దెలియని మార్గంబు గలదె!
విను ధర్మవృద్ధియు విభవంబు నిజము । వినయంబుఁ గలవారు వెలయఁ బాండవులు.
ఈ నాల్గు గుణముల కెడయైన నీదు । సూనులు జయసిద్ధిఁ జెందుట యెట్లు. (?)
[1]వెనుకను విదురుచే వేయుభంగులను । వినిన యర్థంబిది విస్మృతి యేల!
కొడుకులు దుర్నీతి కోరి చేయంగ । నుడుపవై తివి నీకు నున్నదే [2]జయము!
తొలినాఁటి రణమున దుర్యోధనుండు । బలభేదిసుతునిచే భంగంబు నొంది
యారాత్రి నీవిప్పుడడిగినయట్లు । కౌరవవృద్ధు డగ్గఱి యడుగుటయు,
నతఁడానతిచ్చిన యర్థంబు నీకు । హితమతి నెఱిఁగింతు నిభపురినాథ!

కృష్ణార్జునులు దుష్టసంహారమునకై జన్మించిన నర నారాయణులని సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిఁగించుట

కౌరవేశ్వరుఁ బల్కె గాంగేయుఁ డపుడు: । "వారికిఁ గలవాఁడు వాసుదేవుండు;
అతఁడున్నచోట జయం బేమిచోద్య? । మతఁడు సర్వోత్కృష్టుఁ డాదిదైవంబు;
తన్నెఱింగి భజించు తద్జ్ఞులఁ బ్రోచు; । తన్నెఱుఁగనివారు ధరణిఁ బెక్కండ్రు;
అట్టివారికిఁ గదా యాపదలెల్ల; । నెట్టన వారిలో నీవునొక్కఁడవు.
ఇతనిఁ బాండుకుమారు లెఱిఁగిభజించి । కృతకృత్యులైనారు గెలుపు దుర్ఘటమె!
నరకు నేయవు నీవు సకలంబు వినుము । కురురాజ, మును హిమకూటశైలమున
సుర సిద్ధ సాధ్య [3]రక్షోయక్షగరుడ । పరివృతుండై పద్మభవుఁడు కొల్వుండి
మణిమయంబైన విమానంబు నొకటి । ప్రణుతాంతరిక్షమార్గంబునఁ గాంచి
యట పోయి చూచుచో నందు విష్ణుండు । వటపత్రశాయి విశ్వంభరాధిపుఁడు
దేదీప్యమానుఁడై దివ్యులు గొలువ । వేదనాదములతో విలసిల్లుచుండఁ

1. వెరవను. 2. జమున. 3. యక్షోరక్ష. (మా).

గాంచి మ్రొక్కి నుతించి కరములు మొగిచి । కాంచనగర్భుండు ఘనభక్తిఁ బలికె:
"నీరజనాభ, యే నీనాభిఁ బుట్టి । యీరేడుజగము లే నెఱిఁగినపాటి
కలిగించినాఁడ ; రక్షకుఁడవై నీవు । నిలువరింతువు గాక నిఖిలైకవంద్య !
అవధరించితివె! మర్త్యంబున కిపుడు । దివిజవైరులు డిగ్గి దీవు లేలుచును
మనుజాకృతులు దాల్చి మానుషక్షోభ । మొనరించుచున్న వా రుర్విఁ గ్రిక్కిఱిసి.
యదువంశమునఁ బుట్టి యణఁపవే వీరి; । త్రిదశకార్యం బిది దేవతారాధ్య!
నరుఁడు మిత్రుఁడు నీవు నారాయణుఁడవు । నరుడును నీవు మాన్పరె భూమివ్రేఁగు."
అని బ్రహ్మప్రార్థింప నట్లకాకనుచు । దనుజారి వోయె నంతర్ధాన గతిని.
అప్పుడు కొలువువా రాబ్రహ్మఁజూచి, । "యిప్పుణ్యు లెవ్వరో! యిరువురున్నారు;
తేజోభిరాములు దేవ, నీ పనికి । నోజతో మైకొని యుడువీథిఁ జనిరి
యానతి యిం." డన్న నా దివ్యతతికిఁ । బూని బ్రహ్మయుఁజెప్పెఁ బూర్వాపరంబు:
"వీ రాదిమునులు వివేకింప నరుఁడు । నారాయణుఁడు వీరి నామధేయములు.
త్రైలోక్యవంద్యులు ధరణీభరంబు । తూలింపఁ గపట దైత్యులఁ ద్రుంచివైవ
ధరఁ బుట్టుఁ డని యేను దద్ద ప్రార్థింప । గురుకృప వా రియ్యకొనిపోయినారు.
దేవకార్యములెల్లఁ దీర్తురు వీరు ; । వేవిధంబుల డిగ్గవిడువ రాశ్రితుల ;
తమ్ము నొల్లనివారి దయలేనివారి । నిమ్మహి వధియింతు రిమ్మహామునులు."
అని చెప్పి యజుఁడేఁగె నాత్మీయపురికిఁ; । జనిరి దివ్యులు యథాస్థానంబునకును.
ఈకథ మునులచే నేవింటిఁ దొల్లి । నీకుఁ జెప్పితి నేఁడు ; నీవును నింక
నయ్యాది మునులతో నాగ్రహంబుడిగి । నెయ్యంబు వాటింపు నేఁడైన నీవు.
మునులు నీకీబుద్ధి మును చెప్పినారు. । వినఁ జెప్పెఁ బలుమాఱు విదురుండు బుద్ధి.
కౌంతేయులును మీరుఁ గలిసివర్తింపుఁ । డెంతయు హితమిది యెల్లవారలకు.
ఆశ్రయింపుము కృష్ణు నతనిఁ గౌంతేయు । లాశ్రయించిరె కాదె ! యధికులై రాజ.
ననిన దుర్యోధనుం డామాటలెల్ల । వినియును వినమిఁగావించెఁ గావునను
మీకేల నీతులు ! మీకేలబుద్ధి ! । చేకొని యోర్తురే చేటుపాటునకు !
విను మిట్లు శిబిరప్రవేశంబు చేసి । ఘనులు కౌంతేయులుఁ గౌరవోత్తములు
నిద్రించుచో రాత్రి నీ పెద్దకొడుకు । విద్రుమాధరులు సేవించు సేవందు
నాలవట్ట మసహ్యమని మానుమనియె । గాలికుమారుఁ డక్కడఁ బుట్టుననుచు.

పంచమదివస యుద్ధము

వేగి సన్నద్ధులై పేరును వారు । [1]ఆగుబ్బతిలఁగఁదూర్యములు ఘోషింప
మిన్ను దాఁకినధూళి మిహిరునిఁ గప్ప । సన్ని దిక్కులుఁగప్ప నస్త్రదీధితులు,
ఆర్పుల శేషాహి యల్లల నాడ । నేర్పులు పతులతో నెఱపుచు నడచి
కలను జొచ్చినచోటఁ గౌరవులపుడు । బలముల మకరికాభావంబు పౌఁజు
గావింప డేగమార్గమునఁ బాండవులు । భావింపఁ దమసేనఁ బన్ని ; రందునకు
శిరము పట్టై భీమసేనుండు నిలిచె ; । సరి ముఖంబయ్యె ధృష్టద్యుమ్నుఁ డెలమి ;
కన్నులైరందు శిఖండి సాత్యకులు ; । చెన్నుగా వీపయ్యె జిష్ణుని కొడుకు ;
వాసవి మెడయయ్యె; వామపక్షతకు । డాసె మత్స్యపుఁడు ; నెట్టన ద్రుపదుండు
కైకేయులందు దక్షిణపక్షమైరి ; । కైకొని యురమయ్యెఁ గాశ్మీరుఁడందుఁ ;
దనరిరి కవలు పాదద్వయంబునకు । నొనరిరి ద్రౌపదేయులు పిఱుఁదునకుఁ ;
దక్కటియోధులు ధర్మనందనుఁడు । నొక్కట నిగిడి ర య్యుభయపార్శ్వముల.
వ్యూహంబు లిట్లు మహోత్పాతజనన । బాహుళ్యములు గాఁగఁ బన్ని యిర్వాగు
దలపడి శరవహ్ని దందహ్యమాన । బల భంజనోద్యాన వాటికా ప్రౌఢిఁ (?)
బోరాడె నన్యోన్య భూరిరక్తౌఘ । పారిప్లవచ్ఛత్ర బహుపతాకముగ.
ఒగి నట్టి మకరికా వ్యూహంబు చొచ్చి । మగఁటిమిఁ గిమ్మీరమర్ది యుప్పొంగి
మకరికాభంగంబు మారుతి తొల్లి । ప్రకటవైఖరిఁ జేయు పగిదిమైఁ గలఁచి,
జాహ్నవీసుతుఁ దాఁకి సరవిమైముంప । ... ...
మండి బాణాగ్ని నమ్మారుతిమీఁద । మండింపఁ దొడఁగినమాత్ర నర్జునుఁడు
శంతనుసుతుఁ దాఁకి చాపంబు నఱికి । వంతుగా నురమున వాలమ్ము పఱపి
యతని సేనలనెల్ల నాహతప్రహత । హతముగాఁ గలఁచుచో, నతఁ డొండువింట
దివ్యాస్త్రములు దొడి దివ్యలు చెదర । సవ్యసాచిశరీరసంధులు గ్రువ్వ
నతఁ డట్టి చాపంబు నడిమికి నఱికి । శితశరంబుల భీష్ముఁ జింపఁ జొచ్చుటయు
నాచార్యుఁ గదిసి యిట్లనుఁ గౌరవుండు : । "నీచేవ నీకేవ నేఁడుగా కెపుడు
పట్టి పాలార్చెదు పాండునందనుల. । ఇట్టియుపేక్ష నీ కెన్నఁడు మాను ?

---

1. ఆ గుబ్బలగుచు. (మూ)

వలెనన్నఁ ద్రిజగమ్ము వాలమ్ము మొనను । నిలుపుదు రఘుపతి నిలిపిన ట్లబ్ధి.
దండనాథుని బాణతతులఁ గైకొనక । చెండఁ జొచ్చె బలంబు జిష్ణుండు వాఁడె.
ఒప్పరికించుట యుచితమే !" యనిన । నప్పలుకుల నొచ్చి యాచార్యుఁ డనియె :
"కినిసి గాంగేయుల గెలువరాకునికి । వినఁ జాటనా! నీకు విన్నవైతిగాక.
భువి సముద్రములోన బుద్బుదవైవంగఁ । దవిలినంత జలంబు దవిలినట్లేము
మాచేత నైనంత మాత్రంబు పెనఁగి । చూచెద మామీఁద శుభ మీశ్వరాజ్ఞ."
అని మొనగడచి ద్రోణాచార్యుఁడడరఁ । గని పార్థుసేన లక్ష్యఁకకుఁ గాక
వీఁగుచో, సాత్యకి వెఱవకుఁ డనుచుఁ । దాఁ గడంగి శితాస్త్రతతి ద్రోణుమీఁద
[1]భాద్రపదాంబుద ప్రకట వర్షముల । యుద్రేకభంగి నేయుచు విల్లు దునుమ
నగుచు వేఱొక వింట నారాచశతము । తెగకుఁ దెచ్చి గురుండు తెగకు నాకనుచు
శైనేయు నేయ భుజంబులు నుసురుఁ । బీనవక్షముఁ గంఠబిల ముచ్చిపోయి
తూలఁజొచ్చుటయు, వాతూలనందనుఁడు । గాలివేగంబునఁ గదియంగ వచ్చి
ద్రోణుఁ గుంభద్రోణ దుర్వార ఘోర । బాణజాలముల నొంపఁగఁ, జూచి యలిగి
గాంగేయ శల్యు లాకలశజాతునకు । నంగదఁ దోడ్పడి యనిలజుమీఁదఁ
జండకాండాఖండ శతములు పఱప, । గాండీవిసుతులు నొక్కటఁ గృష్ణసుతులు
నుగ్రకాండముల నయోధ్యాధులఁ బొదివి । నిగ్రహించిరి తమనేర్పులు మెఱసి.
అప్పుడు నీయోధు లట్టిట్టుపడఁగఁ । బట్టిన ముష్టిఁ జాపంబు గర్జిల్ల
గాంగేయుఁ దాఁకి శిఖండి యుశ్చాత । భంగి నేయ, నతండు బవరంబు మాని
పడఁతితోఁడి రణంబు పాడియే యనుచుఁ । బొడవుప్పు గన్నట్లు బోరనఁ దొలఁగి
పోయినఁ, గురురాజు బుద్ధిలో వగచి । యామొడఁ దెఱపికి ననువుగా నపుడు
ఆచార్యుఁ బురికొల్ప, నతఁ డస్త్రవిద్య । ఖేచరతతిమెచ్చఁ గినిసి యాతనిని
నేయు ; నేసినతూపు లితఁడు ఖండింపు ; । నేయు వెండియుఁ దూపు ; లితఁడు ఖండించు.
"విలువిద్య నితనితో పీడాడలేక । తొలఁగె నింతియకాక ద్రుపదజునందు
నేతప్పు గాంగేయుఁ డెన్నినాఁ!" డనుచు । నీతికోవిదులాడ నిగిడి శిఖండి
ద్రోణుఁ దూపులఁ గప్ప, ద్రోణుండు నతని । ప్రాణంబునకు నల్గి పాఱవాతమ్ము

1. భద్రాపరాంబుద. (మూ)

చను మొఱనాటి మూర్ఛాపముగ్నుఁ జేయఁ । గొనిపోయె రథచోదకుఁడు వానిరథము.
అత్తఱిఁ గాంగేయు లాగ్రహవ్యగ్ర । చిత్తులై కవియ, నీసేనలుఁ గవియ
సందడి కయ్యంబు శంఖ నిస్సాణ । దుందుభి పటహాది తూర్య ఘోషముల
నతిభయంకరమయ్యె నాహతప్రహత । చతుర సైనిక శస్త్రసంధానరూఢి.
జ్యాలతాధ్వనులు గర్జాలీల గాఁగ, । రాలెడు [1]రక్తధారలు వృష్టి గాఁగ,
వెస ఖడ్గరోచులు విద్యుతుల్ గాఁగఁ, । బొసఁగ ధరాధూళిపోలె మేఘమును.
రావణుఁ జంపిన రణభూమి పోలె । నేవంక బాహువు లేవంకఁ దలలు
నెడనెడ నెండిపోయిన ద్రాక్షపాదల । బెడఁగుగ దీపించు ప్రేగుకుప్పలును,
పరఁగు ముత్యాలచిప్పలు నోళ్లు విచ్చు । కరణి నోళ్లను విచ్చు ఘనముఖంబులును,
గాడ్పున విఱిగిన కదళీవనంబు । చాడ్పున ధరజాఁగి చదియు పెన్దొడలు
మెండుకొన్న రణంబు మృత్యుంజయోగ్ర । తాండవాడంబర స్థలము దానయ్యె.
అట్టిచో భీష్ముండు ననిలనందనుఁడు । నిట్టడి ప్రముఖులై(?) యిరువంక నిగిడి
పోటునకెక్కుచోఁ బొడివి నీసుతులు । కోటికాల్బంట్లతో ఘోటకద్విరద
లక్షతో సామంతలక్షతో భీము । నక్షీణగతిఁ దాఁకి యాజి నిశ్శంకఁ
గత్తుల సురియల గదలఁ గుంతములఁ । నత్తళంబుల ఖేటకాస్త్రశస్త్రములఁ
గప్పిన, మొగిళులు గప్పిన నగము । చొప్పున భీముఁ డాచోదకు నొర్చి
గదయును దాను నక్కడుపుల కుఱుకఁ । జెదరి యమ్మూర్తి వీక్షింపను వెఱచి
కోల పైఁబడ్డఁ గాకోలకులంబు । పోలికఁ బఱవ, భూభుజుఁడు పోనీక
గాంధార యవన త్రిగర్త సౌవీర । సింధు కాళింగాది సేనలఁ గూర్చి
శకుని వికర్ణ దుశ్శాసన ప్రముఖ । సకల మహావీర సాంగత్యమునను
జేపిచి పనిచినఁ, జెదరక యెక్కి । పావని పార్థులపై నాజిసేయు.
వెన్నుదన్ని యదల్చి విభ్యచ్చుఁ డార్వఁ । బన్ని చేరి కరూశ పాంచాల ముఖ్య
బలములతో సైన్యపతి కురురాజు । బలములపై నెక్కి పఱపె బాణముల.
వారటు గుంపులై వచ్చిన నల్గి । వీరులు విందానువిందు లన్ వారు
కాశిరాజు నెదిర్చి కడునొప్పు సమర । కౌశలంబు సమంబుగాఁ బోరి రధిప!

1. దంత. (మూ)

ద్వంద్వ యుద్ధము

అంత జయద్రథుం డనిలనందనుని, । అంత వికర్ణాఖ్యుఁ డా సహదేవు,
మఱి చిత్రసేననామకుఁడు శిఖండి, । నెఱి విరాటసుతుండు నీ యగ్రసుతుని,
దనరార నకులుండు త్రైగర్తవిభుని, । విను చేకితానుండు విష్ణుసోదరుని,
క్రీడిసూనుఁడు ధృష్టకేతు, సుమిత్రు । హైడింబుఁడును గూడి యధికయత్నమున
సరిపడఁ దాఁకిరి సాళ్వకేకయులు । వరుస నేమనిచెప్ప వారిసత్త్వములు!
అపుడు ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యుఁ దాఁకె; । కృపుఁదాఁకె యమసూతి; క్రీడి భీష్మునిని
దాఁకెను; ద్వంద్వయుద్ధం బిట్లు మెఱయఁ, । దాఁకె సేనలు రెండుఁ దమలోనఁ దాము.
శరఘట్టనంబుల జనియించి వహ్ని । మరలించె మధ్యాహ్న మార్తాండరుచుల.
రథములు తాఁకిన రయమునఁ గరులు । పృథివి బొమ్మరములై బిరబిరఁ దిరుగు.
ద్విరదంబు లొండొండ దివియుచో రథము । లురవడి విఱిగి యుద్ధోర్విలోఁ జెదరు.
హరి ఖుర నిహతి వ్రయ్యలువాఱి చెదరి । ధరణి నేర్పడవు పదాతివర్గములు.
కాలుబంట్ల ప్రచండ కాండవర్షములఁ । గీలాలమయములై గెడయు గుఱ్ఱములుఁ
గలిగిన సంగరాంగణము దివ్యులకు । ఫలియించె ననిమిషభావ మీక్షింప.
అప్పుడు భీముని యాహవక్రమము । చెప్ప నాశ్చర్యమై సేనఁ గారింపఁ,
గరమల్గి భీష్ముఁ డాగంధవాహజుని । గరళ పావక శిఖాకార బాణముల
నురము శిరంబు బాహువులు విదారింపఁ । గరువలి సుతుఁడును గద వడి నేయఁ
జూచి సాత్యకి యెడసొచ్చి యాభీష్ము । వే చక్రమయ బాణవితతి నొప్పింప
నతఁ డట్టితూపుల నాతని నొంచి । శితశరంబున సూతుశిరముఁ ద్రుంచుటయుఁ,
బలి చావఁ[1]గా నతుఁ బరువైన యట్లు । హితుఁడుసారథి చావనిటఁ దేరిహరులు
రథ మెత్తుకొనిపోయె రథికయత్నములు । వృథచేసి యితరాశ్వతతి ఘోషింప.
"పట్టుఁ డడ్డము రండు బలువిడి గూడ । ముట్టుఁ" డంచు బలంబు మోహరింపంగ
సాత్యకి విన్ననై జడియుట చూచి । సత్య శాంతనవుండు శాంతనవుండు
పేయక గాంగేయుఁ డింతయు సరకు । సేయక తొలఁగి తత్సేనఁ జెండాడఁ
గనుఁగొని విరటుండు కడుకోపమెత్తి । యనిమిషనదిసూను నదలించి తాఁకి
మత్స్యముఖాకార మార్గణసమితి । మత్స్యగంధీశకుమారుని నొంపఁ,

---

1. గుమతులు. (మూ).

బులి కోలలేసినపోల్కి నాభీష్ముఁ । డలుక రెట్టించి మత్స్యాధీశుమేన
నవ విశిఖంబులు నాటి నారాచ । సవతిఁ దేరును విల్లు నడిమికి నఱికి
పాదచారు నొనర్పఁ, బార్థుఁ డద్దెసకు । నాదట నిగుడుచో నర్ధమార్గమున
గురుసూతి యడ్డమై "కుంతిజ, పోకు । శరవిద్య నాతోడఁ జర్చింతుగాక.
పూర్వమత్సర మిటఁ బొమ్మనఁ బోదు । గర్వివై తొలఁగక కవియుదు గాక."
అని ఘోరశరవృష్టి నర్జునుఁ బొదువఁ, । గినుక నాతని విల్లు క్రీడిదున్మాడి
జోడొక కేల విజ్జోడుగావింప । నోడక గురుపుత్రుఁ డొండొకవింట
నెఱపిడుగులఁబోలు నిష్ఠురాస్త్రములు । పఱపి, కృష్ణునిమేన ఫల్గునుమేన
సునిశితాస్త్రంబులు చొనుప, నర్జునుఁడు । కనుఁగొని నవ్వి యల్కకుఁ గాలుద్రవ్వి
గురుసూతి సంధించుకొనిన చాపంబు । కరచక్రమున రెండుగా సంహరించి
యొడలెల్ల నొడుగా నుగ్రబాణములు । వడినేసి యంతఁ గవ్వడి కృపదలఁచి
యకట బ్రాహ్మణు నొంపనైన దేమనుచు । సుకృతి వాసవి యొండుచోటికి మరలి
గాంధారసేనతోఁ గలహించుచోట, । బంధురోత్సాహుఁడై పావని యచట
భీష్ముపై నురుకోపభీష్ముఁడై యపుడు । గ్రీష్మార్కు మొగిలడ్డగించు చందమున
ధీరత చూపుచో దేవ, నీసుతుఁడు । మారుతసుతునిపై మార్గణావళులు
నిగిడింప మగిడించు ; నృపతి వెండియును । నిగిడింప మగిడించు నృప, కీచకారి.
ఈభంగి సంగ్రామ మిరువురు నడప । శోభితతనులతాశూరులఁ జూచి,
వగపుట్టి తమలోన వారికి వారు : । "జగదేక సౌభాగ్య సదను లిర్వురును;
ఆంబికేయునిలోభ మకట! వీరికిని । ముంబరంబుగ రణంబునఁ బోరవలసె.
యుద్ధోర్వి నొకనిచే నొకఁ డీల్గుఁ గాని । బద్ధవైరుల కేని (బ్రదుకంగఁ దెరువు!)
ఒకఁడిందు రాజు వేఱొకఁడు దైత్యారి; । యొకఁడిందు గుఱుతైన యుర్వరవాఁడు."
అనుకొని; రంత సవ్యాంకునిఁగావ । ననిమిషనదిసూనుఁ డనుజద్వయమును
వచ్చి వాయుజుమీఁద వాలంపవాన । విచ్చలవిడి గుప్ప వీక్షించి యపుడు
సౌభద్రుఁ డెడసొచ్చి శాతాతిశాత । భూభయంకరబాణములు కోటిసంఖ్య
లడరించి యందొక్క యనుజుని రథము । పడగతో ఖండించి బాణత్రయమునఁ
బురుమిత్ర, నిన్నేల పోనిత్తుననుచు । నురము నోనేసిన నొఱఁగి మూర్ఛిల్లె.
చిత్రసేనుని విల్లు ఛేదించి యింద్ర । పౌత్రుఁడు వాలమ్ము పఱపి బిట్టార్చె.

సురనదీసూను వక్షోపాధియందు । శరపంచకము నాటి చాల నొప్పించి
సారథిఁ జంపి యశ్వములఁ జెండాడ । నాకధికుఁడు వేగ నన్నియుఁగూర్చి
లయకాల శూలి లీలా విభవముగ । నయుత ప్రయుత నియుతాపారసంఖ్య
శరములేయఁగఁ బ్రతి శరము లార్జునియుఁ । బరఁగించి రారాజుపై తేరు పఱప,

అభిమన్యు లక్ష్మణ కుమారుల ద్వంద్వయుద్ధము

నుతగతి శుభలక్షణుండు లక్ష్మణుఁడు । హతవైరి నీపౌత్రుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి
శరముల మేను జర్జరితంబు సేయ । హరి మేనయల్లుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచు
నారు నారాచంబు లతని వక్షమునఁ । దూఱంగ నేసి కేతువు విల్లు దునిమి
రథ రథ్యములఁ ద్రుంప, రారాజుకొడుకు । పృథివికి లంఘించి బీరంబు చెడక
శక్తి బాహాశక్తి సమకూర్ర నైవ । ముక్తాఘురిత బాణముల నది త్రుంచి
యమ్ము లంతంతకు నగ్గలంబేయ । నిమ్మాడ్కిఁ గాదని యెత్తిగి యాకృష్ణుఁడు
జమునిముందఱఁ బక్ష జంతువు నొక్క । ప్రమథుఁ డెత్తినభాతి బాలుని నెత్తి
తన తేరిపై నిడి తద్దవేగమునఁ । జనిన, భీష్ముఁడు కోపసంభ్రమమునను
గాంతేయసేనపైఁ గడఁగి నిస్సార । కాంతారమున నగ్ని గవియుచందమున
శరవహ్ని దొరఁకొని సంహరింపఁగను, । హరిసోదరుం డాగ్రహాభీలుఁ డగుచు
సేనలతో భీష్ముఁ జీరికిఁ గొనక । భూనభోంతరము తూపుల రాశిగాఁగ
ధర యట్టి ముట్టడఁ దలఁకెడిభంగి । నురు రజోరూపమై యుడువీధిఁ బ్రాఁక
మనసైన్యముల మారిమసఁగి గాంగేయు । తనువున భీకరాస్త్రము లారు నాట
భూరిశ్రవసుఁ డల్లి పూర్వవైరమున । నా రథికునిఁ దాఁకి యలుగు లన్నియును
ఖండించి తనువునఁ గాండద్వయంబు । చండిమ నాటింపఁ జలియుంప కతఁడు
పుట్టత్రవ్వి ఫణీంద్రుఁ బుట్టించునట్లు । గుట్టుతో నొడలఁ బ్రేవులు ప్రెల్లనేసి
ధనువు ఖండింప నాతఁడు నొండుధనువు । గొని కృష్ణసోదరుఁ గని కాడనేసి
సారథిఁ దునుమ, నశ్వములకుఁ దాన । సారథియై నేత్రసరణి కెంపార
దాయ మేనెల్ల రక్తమునఁ గెంపార । సాయక శతసహస్రములేసి యార్వ
నోరి, నీకేలరా! యుద్ధ మిట్లనుచు । నారాచ మొక్కటి నాటిన, వడిని

దలదిమ్మవట్టి యస్త్రము చేయివదల । బలువిడి సాత్యకి బలములు కడఁగి
సోమదత్తకుమారుఁ జుట్టుముట్టుటయు, । నా మహాసేన మహాసేననిభుఁడు
మునుకొని రెండును మూఁడును నాల్గు । తునుకలై పడఁ బెద్దతూపులు పఱపి
నీ మొన లానంద నిభృతులై యార్వ । సోమదత్తసుతుండు శూరత నెఱప,
హరిసోదరుని సూను లాగ్నేయ ముఖ్యు । లరయఁ బదుండ్రు గర్వాంధులై యపుడు
భూరిశ్రవసు తేరు పొదివి యిట్లనిరి : । "దారుణాస్త్రముల మాతండ్రి నొప్పించి
బలములఁ దునుకలై పడనేసి నీవు । నలిరేఁగి వాలుచున్నాఁడవు మిగుల.
ఎక్కటి నీతోడ నేము మాలోన । నొక్కని నియమించి యొనఁగెద మనికి.
ఎవ్వండు గావలె ? నేరికో." యనిన । నవ్వుచు నతఁ: "డిట్టి నగుఁబాటు గలదె!
అందఱుఁ గూడి రం డటుగాని రణము । పొందు గా." దని గర్వపూర్వకంబునను
శరవృష్టి ముంచుచో జడియక పదురు । నరిరాజు శరవృష్టి నంకిలిచేసి
విల్లు ఖండింప నవ్విభుఁడు వేఱొక్క । విల్లు గైకొని వృష్ణివీరుల విండ్లు
పదియునొక్కటఁ ద్రుంచి పదురకంఠములు । పదియును బలియిచ్చెఁ బదిదిక్కులకును.
భూరిశ్రవసుఁ డిట్లు పుత్రులఁ దునుమ । భూరిశోకము కోపమును బెనఁగొనఁగ
విమతుపై సాత్యకి వెసఁ దేరుపఱపి । గమగమ గాలునాఁకట భంగమైన
కాలసర్పంబున గతి మండు తూపు । లాలీఢతరపాదుఁడై యంతఁ బఱపఁ
గురువంశజుఁడు నట్టికోలలు పఱపి । యిరుసులతోడఁ దే రిలఁ గూలనేయ
నతఁడును నతనితే రాభంగి నఱికి । వితతాస్త్రముల జోడువిల్లును నఱుక,
నసివైచి నీజ్ఞాతి యాతనిజోడు । వెన విల్లుఁ దున్మి యుర్వికి డిగ్గ నుఱికి
గదగొని వఱతేరఁ, గడఁగి సాత్యకియు । గదగొని యతిశీఘ్రగతి నుర్వి కుఱికి
కౌరవ భీము లీగతి దారుణముగఁ । జేరి చేయుదురని చెప్పినయట్లు
పాదచారమును సంపాదించి కవిసి । యాదవుఁ బట్టించి యనిలనందనుఁడు,
సోమదత్తజుని నీసుతుఁడు పట్టించి, । యేమఱక రథంబు లెక్కించుకొనిరి.
అప్పటి కపరాహ్ణమయ్యె నట్లైన । నిప్పుచాయ మొగిల్లు నిగుడకమున్న
బలములు తమ బాహుబలములు వదలి । తొలఁగునో యొకసన్న దొలెద ననుచు
నరికట్టుకొని పార్థుఁ డరిసేన నేయఁ । గురుపతి యాశ్రిసిరికొడుకు కన్నెఱఁగి
మేలేరి పోర నమ్మిన యిర్వదేను । వేల తేరులవారి వెసఁ బురికొల్పఁ,

గామించి లేఁబూరి గనుఁగొన్న బసవఁ । దేవాడ్కి మదిఁ బొంగు నితఁ డట్లు పొంగి
శరవేగ రథవేగ సన్మనోవేగ । కరవేగములు దేవగణము కీర్తింపఁ
దునుకలు తుమురును ధూళిపటంబు । నొనరించి యాసేన నుర్వొత్తుగొనఁగ
నిది రథ మిది రథ్య మితండు రథికుఁ । డిది యిట్టి దని నిర్ణయంప నేర్పఱుప
వసముగాక కృతాంతు నంటసాలఁగ । వసుధ చూపట్టుచో వనజాప్తుఁ డంత
శ్వేతవాహన [1]కృత్త సేనాంగరక్త । ధాతు ధారాసిక్తతనుఁడును బోలె
నరుణత్వ మేర్పడి యస్తాద్రి వ్రాలఁ । దరునీడములఁ బక్షితతులును వ్రాలఁ
గలశజుఁ గదిసి గంగాసూతి పలికెః । "జలములఁ [2]దివిపింపఁ బాడి యింతటను;
ఇట్టి సంధ్యావేళ నిండ్లకుఁ బోక । యెట్టు మానఁగనేర్చు నీరణశ్రాంతి?"
అని వేత్రకరులచే నాత్మీయబలము । ననిమిషనదిసూనుఁ డర్థి మరల్పఁ,
దారు నవ్విధమున దళములఁ ద్రిప్పి । చేరి రంత నివేశసీమఁ బాండవులు.
నాఁటితో నైదుదినంబుల రణము । వాటమై వర్తింప వారును వీరు
నారాత్రి వివిధ విద్యావినోదములఁ । జారుభోజనమాల్య చందనాదులను
నారీ కుచాలింగన వినోదములను । జారు సౌఖ్య విభూతి సలిపి రెంతయును.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పిన నారాజు చెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు." మనినఁ
బొలుపొంద నయోధ్యాపురవరాధీశ! । వలనొప్పఁగా మాల్యవంతప్రవేశ!
దక్షిణసింధు బంధన! జగద్రక్ష! । పక్షీంద్రవాహన! పద్మపత్రాక్ష!
భువన మోహనరూప! భూరిప్రతాప! । భవబంధన సకోప, బ్రహ్మస్వరూప!
అనవరతంబు నిన్నంతరంగమున । వినుతింతు రఘురామ! విభవసుత్రామ!
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్త్రి । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
రచితమై భీష్మ పర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పె మూఁడవది.

---

1. కృత్తి. 2. దిరిగింప. (మూ).

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీపరంధామ, భాసిత పుణ్యనామ, । ఆపదామపహర్త, యఖిలైక భర్త,
భుక్తి ముక్తిప్రదాత, భువన విఖ్యాత, । భక్తలోకశరణ్య, [1]భరతాగ్రగణ్య !
అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పఁదొడఁగె । సవినయ స్ఫూర్తి కా జనమేజయునకు:

పంచమ దివస యుద్ధక్రమము

ఆరాత్రి వేగించి యమ్మహాభరత । వీరులు సంధ్యాది విధులెల్లఁ దీర్చి
కలనికి నడచుచో గాండీవి యచటఁ । బలికె ధృష్టద్యుమ్నుఁ బార్థివుండలర :
" మనసేనఁ బన్నుమా మకరికావ్యూహ । మనిమిషేంద్రునికైన నాశ్చర్యముగను.
ఎచ్చోట నెవ్వాని నిడవలె నతని । నచ్చోట నిడుము నీ కనువైనయట్లు."
అనినఁ బార్థుఁడు తాను నాసైన్యవిభుఁడు । ఘన మకరీ మస్తకస్థానమెక్కి
కవల నేత్రస్థాన కలితులఁ జేసి । పవనజుఁ దుండంబుపట్టున నిలిపి,
యోడక ద్రౌపదేయులఁ బార్థసుతుని । హైడింబు నలకపోలాకృతి నిలిపి,
శైనేయ సహితుఁడై శమన నందనునిఁ । బూని కంఠాకృతిఁ బొలుపుగా నిలిపి
యున్నచో, మనవారు నురుచతురంగ । సన్నద్ధులై వచ్చి సమర స్థలమునఁ
దమసేన నర్ధచంద్ర వ్యూహముగను । సమకట్టి రది చెప్పశక్యమే నాకు !
చక్కఁగా వ్యూహ మీశ్వరు జటాజూట । మెక్కంగ నర్హమై యింపారె నధిప !
అప్పుడు బిట్టార్చి యతిఘోర ధూళి । యుప్పతిల్లఁగఁ దాఁకె నుభయసైన్యములు.
పోడు పట్టు పోరిగాను పోసీకు పోడువు । మడు వ్రేయుమనుమాట లఖిలంబు నిండె.
సకలదిక్కుల నస్థిశల్యకపాల । శకటాంగములు ద్రెవ్వ చప్పుళ్లు సెసఁగె.
ఘనతర శస్త్రాస్త్రఘట్టన నెసఁగి । యనలకణంబు లాహవభూమి నిండఁ
బోరాడఁ దొడఁగి రప్పుడు దివినుండి । వారక చూడంగ వచ్చినయట్టి
ఘన కిన్నరోరగ గరుడ గంధర్వ । ముని సిద్ధ సాధ్యుల మూఁకలు బెదర.
ఘను లిందు నందును గలయోధులపుడు । అని చేసి రాఘోర మలవియే చూడ.

---

1. భక్తా. (మూ)

భీముఁడు దుర్యోధనుని మూలబలము నుక్కడఁచుట

ఆవేళ నీసేన నట్టిట్టు గలఁచు । పావనిపై నల్గి పన్నగధ్వజుఁడు
తన మూలబలము నంతయుఁ జూచి వారు । వినఁగఁదానెలుఁగెత్తి వేర్వేఱ పిలిచి
పనిచిన, వారు నార్భటములతోడ । ననిలజుపైఁ బఱుఁడని చేయి వీచి
దంతి రథాశ్వ పదాతి [1]లక్షలను । ఎంతయుఁ బొంగారి యిలకు గ్రేఁగగచు
జలదకులంబెల్ల సమకాలరేఖ । జలజాప్తుఁ బొదివిన చందంబు తోఁపఁ
జుట్టుముట్టిన, వాయుసుతుఁడు కోపమున । నిట్టిచో రథము నా[2]కేలయటంచు
సూతునిఁ బల్కె : "విశోక, నారథము । వాతప్పకిట కేను వచ్చునందాఁక
నిచ్చోట నిడుకొని యీవుండు." మనుచు । నచ్చుగా గదగొని యవనికి దాఁటి
వాసి యేనుఁగుల కుంభముల తుండంబు । లూసి కొమ్ములు పీపులువ్వొత్తు చేసి,
కదిసి తేరులఁ దురంగములఁ జక్రములఁ । దుది రథికుల సారథుల నేలఁ గలిపి,
కడఁగి కుమారవర్గము పాఱఁ బాఱఁ । బెడమరించి హరించె బిరుదుటెక్కెములు.
గదవైచు నది యోధకంఠంబులెల్లఁ । గుదియనివెస నూచకోఁతగాఁ బాఱు.
అక్కడఁ దాఁదోఁచు నదితిరుగవైచుఁ । దక్కటి యోధుల తలలిట్లు దునియు.
ఈభంగిఁ దనమూర్తి యిరువంకఁ దోఁప । [3]నీభటాళి గదోగ్రనిహతి నడంగ
భీముండు లయకాలభీముఁడై యుండి । యీ మాడ్కిఁ బోరుచో, నెఱుఁగమిఁ జేసి
యూరక గుండియ లూటాడి నట్టి । కారణంబున వారి ఘన సైన్యవిభుఁడు
ఆచార్యతోడి కయ్యంబు చాలించి । వేచని వాయుజు వెదకుచో నతఁడు
తేరిపై లేకున్న దీనుఁడై యతఁడు । సారథిఁ గదిసి : "యోసఖుఁడ, నిన్నొకటి
యడిగెదఁ జెప్పవే! యనిలజుఁ డెందు । నడచె? మాన్పఁగదయ్య నాతల్లడంబు.
శత్రుమధ్యమ మిది సాహసి మొదల । నేత్రోవఁ బోయెనో యిట నిన్ను విడిచి?"
అనిన విశోకుఁ డిట్లనె సైన్యపతికి : । "వినుము వైరులు వెల్లివిరిసిన ట్లపుడు
చుట్టుముట్టిన గదాశోభితుండగుచు । నిట్టిచో నన్నిడి యేఁగె నొక్కఁడును."
అని భీముఁడేఁగిన యాత్రోవచూపఁ । దనరథం బతఁడందుఁ దఱిమించునపుడు
ఒఱఁగిన తేరులు నుర్వరమీఁద । సఱవఱలైన గజావయవములు
మొదిఁగిన హయములు మేనిల బ్రుంగి । తుదమొదల్ దెలియని దొరలును గలన

---

1. లక్షణముల. 2. కెక్కడిదియనుచు. 3. నిజ (మూ).

వ్రాలిన పడగలు పడి రక్తనదులఁ । దేలెడు డొక్కలుఁ దిరితీపులాడు
తేరి గుజ్జములునై ధీరుండు కీచ । కారి వోయిన త్రోవ యతి ఘోరమగుచు
భాసిల్ల నాచొప్పుపట్టి సైన్యేశుఁ । డాసమీరాత్మజు నచ్చోటఁ గాంచి,
"పాదచారంబునఁ బరులపై నొంటి । చే దోడు వా దోడు చీరక యిట్లు
ఏతెంతురయ్య! మేమెన్నఁటికింక! । నీతోడు మాకెల్ల నీతోడె గలది.
ఇట్టిచో నిదె యేను నేతెంచినాఁడఁ; । గొట్టి వేతువుగాక కురుసేన." ననిన
నతఁడు సంతోషించి, "యవునురా సైన్య । పతివి గాఁదగుదువు పాండవులకును.
కౌరవయోధుల ఖండించుకొనుచు । నీరీతి వచ్చితి నిది వేడ్కనాకు.
నీవు వచ్చినరాక కేను మెచ్చితిని; । నీవంటి హితకారి నేర్పునే గలుగ!
పన్ని పట్టుక కురుపతి వీఁడె వచ్చి । యున్నాఁడు కొందమా యొక దెబ్బ వీని.
డప్పి జనించెఁ బుట్టదుగాని యుదక; । మిప్పు డెక్కడిదాహ మిందుర." మ్మనుచుఁ
గౌరవవిభునిపైఁ గదియుచో, నధిపుఁ । డారథికులమీఁద నధికవీరులను
దమ్ముల ననుప మొత్తమ్ములై వారు । హుమ్మని కడఁగి వాయుజు సైన్యవిభునిఁ
బొదివి యేయఁగ, వాయుపుత్రుఁడా బలము । గదఁ జెదరఁగ [1]వ్రేయఁ గడిఁది సైన్యపుఁడు
వెసఁ బ్రమోహనమను విశిఖమాచార్యుఁ । డొసఁగినయది మంత్రయుక్తి సంధించి
సకల శాత్రవుల లక్ష్యము చేసి యేయఁ । జకితమైనట్టి యస్త్రప్రభావమున
భ్రామి పెట్టఁగఁ బారవశ్యంబునొంది । యా మంది చాపకట్టై నేలవ్రాలె.

వ్రాలిన నూఱట వాయుపుత్రునకు । నాలోన సిద్ధించె; నాసమీపమునఁ
గైరవకువలయ కమల కల్హార । సౌరభగంభీర [2]జలమైన మడుఁగు
చొచ్చి నల్గడల వీచుల గాలి విసరఁ । జెచ్చెర జలము దోసిటఁ బట్టి పట్టి
బండి బండెడుకూడు పట్టెడు కడుపు । నిండఁ బానము చేసి నిజతృష్ణ నార్చి
పరితుష్టుఁడై సైన్యపతిఁ గూడ వచ్చి । యురుతర నిశ్వాస మొనరించుచోట,
వెసఁ దన సన్నిధి విడిచి సైన్యేశుఁ । డుసుఁగుట కాచార్యుఁ డొక్కింత రోసి
ద్రుపదు నయ్యెడఁ గాంచి తొంటివైరమున । విపులవైఖరిఁ బోరి విఱిచి పోఁద్రోలి,
మెఱసి ధృష్టద్యుమ్నుమీఁది రోషమునఁ । దఱిమి యాతని రణోర్వరఁ దేరు గదిసి
బలము ప్రమోహన బాణంబు మహిమ । నిల వ్రాలియుండుట యీక్షించి వగచి

---

1. వ్రేయు కళది. 2. జలనమై. (మూ).

దానికిఁ [1] బ్రజ్ఞాఖ్య బాణ మహాషధము । గాన ప్రయోగించి గ్రక్కునఁ దెలిపి
యా వాహినులుఁ దాను నట ద్రుపదజునిఁ । బావనిఁ దాఁకి నిర్భర బాణవృష్టి
ముంచినఁ, బ్రతిబాణములఁ గదాహతుల । మించరి నొప్పింప, మెండు కీ లెఱిఁగి
కురుకుమారుల గుంపు కురుసేన గుంపు । నిరువురిపై నెక్కె నెట్లొకో యనుచుఁ
దెగి ధర్మజుఁడు ద్రౌపదేయులఁ గనల । నొగి యుధామన్యుని నుత్తమౌజసునిఁ
గేకయులను ధృష్టకేతుని జూచి, । "కోక సహస్ర వాజులఁ గూడి మీరు
నరనాతి ప్రాపున నడచి సైన్యపుని । గరువలినుతుఁ గాచు క్రమ మెన్నవలయు.
గురుఁడుసామాన్యుఁడే! కురుకుమారకులు । దొరయ నల్పులె! మీరుతో డ్తొంచనుఁడు."
అని పురికొల్ప వా రనివార్యవృత్తిఁ । జని భీమసేను ధృష్టద్యుమ్నుఁ గదిసి
రామలక్ష్మణులకు రణ సహాయముగ । నా మహాకపివీరు లరిగిన క్రై రి.
ఆవేళ ద్రుపదజుఁ డనిలజుఁ బలికె: । "నీవుకాల్నడ నిట్లు నిండు కోల్తలను
సంచరించుట గాదు చయ్యనఁ గేక । యాంచిత రథ మెక్కు మనుచు నెక్కించె.

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిపైఁ దలపడుట

అప్పుడు మధ్యందినార్కుని రుచులఁ । గప్పెడు దివ్యమార్గణముల గురుఁడు
కౌంతేయ సేనలఁ గలఁపఁ జొచ్చుటయుఁ । గౌంతేయసేనాని కడునల్గి వానిఁ
బ్రతిశరంబులఁ ద్రుంచి పసినారసముల । హతి ఱొమ్ము నొప్పింప, నతఁడు బిట్టల్గి
ధనువు దున్మాడి యాతని శరీరమున । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుప, సేనాని
వేవేగ వేఱొక్క విల్లు సంధించి । దావాగ్ని కీలల దట్టించు నట్టి
శరముల నాచార్యు సారథి నొంచి । యురు రథాశ్వములలో నొకటి చంపినను
గ్రక్కున నొకవాజిఁ గట్టించి గురుఁడు । పెక్కు పాఱమ్ములు బిరుసుగాఁ దొడిగి
సేనాని కార్ముకచ్ఛేదంబు చేసి । వాని యశ్వంబుల వ్రయ్యలు వాపి
జోడు కేతనమును జూర్ణంబుచేసి । యోడక సారథి నసురుఁగొఁ బాపి
పాంచాల, పసుమని ప్రళయాగ్ని శిఖల । మించిన తూపేయ, మిన్ను నేలయును
వేఁచుచు నది వచ్చువేళ నత్తూపుఁ । బూఁచి త్రుంచె సుభద్రపుత్రుఁ డివ్వలను.
త్రుంచి తే రెడలిన ద్రుపదజుఁ దనకు । కాంచన రథ మెక్కఁగాఁ జేసి తొలఁగె.

---

1. జ్ఞానాస్యదళ యౌషధంబు. (మూ).

[1]ఏలిక లిట్లైన నితర సైన్యములు । మేలు చేయఁగ ద్రోణు మెయికొన లేక
వీఁగెఁ బావని మెన్ని వీరోక్తులాడి । యాఁగిన నిలువక యా ద్రోణుభీతి.
" అనిలజునకు నిప్పు డరదంబు లేదు; । తనసైన్యమును బాఱె దశదిశలకును,
ఇది వేళ నా." కని యిభరథకోటిఁ । గదిసి తా నుగ్రుఁడై కౌరవేశ్వరుఁడు
నిప్పుపై మత్తకరినివహంబు గవియ । చొప్పునఁ బవమానసూనునిఁ బొదివి
యేయుచో, నతనికి నింతలో రథము । ధీయుక్తి సారథి తెచ్చెఁ; దెచ్చుటయుఁ
బర్వతాగ్రము సింహపతి యెక్కినట్లు । పఱిఁ దెచ్చిన తేరు పావని యెక్కి
నెఱిచిచ్చు తూపు లనేకంబు లపుడు । పఱపి దూరంబుగా బలములఁ దఱిమి
కురుపతి నోనేయఁ గోపించి యతఁడు । నురుతర నారాచయుగళంబు దొడిగి
బకవైరి వక్షంబు పగులనేయుటయు । బకవైరి భీకరాంబక దశకమున
నురగకేతను మోము నురము నెత్తురులు । దొరఁగ నేసినఁ, దోడుతోడనె యతఁడు
పదిపదు లతిశితాంబకములు పఱపి । యదకుగుండియ వక్ష మా భుజద్వయము
ననుకు నెత్తుట నోలలాడ నేయుటయుఁ, । గనుఁగవ నురురక్తకలితుఁడై యతఁడు
కినిసి యా రాజుపై ఖేచరుల్ వొగడ । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుపుచు నుండె.
అంతలో నొకరథం బాయత్తమైన । నెంతయు వెసనెక్కి యిట ద్రుపదజుఁడు
కలశజుతో నల్లకల్లోలమైన । కలహము దొడఁగొని కడుఁగడువడిని
దూపులేయు నితండు దునుమాడె నతని । చాపదండము జోడు శకుని కేతనము.
అతఁ డొంటు వింట ద్రోణాచార్యదత్త । శితశరకోటిచేఁ జించెఁ దత్తనువు.
ఈరీతిఁ బోరుచో నిటఁ గుమారకులు । మారుతిఁ బట్టెడుమత మెన్ని వచ్చి
యన్నకు మున్నాడి యటునిటు గదియఁ । గన్నెఱింగి సుభద్రగాదిలిసుతుఁడు
కేకయు[2]లును ధృష్టకేతుఁడు ద్రుపద । జాకుమారులు నద్రిజాకుమారునకు
నరి వచ్చి నీపుత్రసమితిపై నేయ । నుఱక వేభంగి వాయుజుఁడును గూడి
తఱిమిన నీదు నందనులు డెందముల । నఱిమిన భయముల నందంద పఱచి
వెంటఁ బెట్టు బకారి వీరుచేఁ దప్పి । [3]బంటొక తెరువునై పాఱిరి యకట!
పట్టిన గద కొక్క పబ్బంబు పెట్ట । నట్టుకొట్టితి బ్రహ్మ నాకు నీడయ్యె.
అనునంత సేనా సహాయుఁడై నృపతి । యనిలజుఁ డాదిగా నచటి యోధులను

---

1. నేరికి నిట్లైన. 2. లను దుష్ట. 3. యొండొక. (మూ)

దలపడి యేయుచోఁ, దపనమండలము । విలసిల్లె నపరాహ్ణవేళ చూపట్టి.
అప్పుడు నృపునకు ననిలసూనునకు । జెప్ప నాశ్చర్యమై చెల్లె రణంబు.
శరవృష్టియే కాని జనులచూపులకు । నిరువురఁ గానరా దేమి చెప్పెడిది!
తొరఁగిరి తునిసిరి తుమురైరి తూలి । రిరువురు ననిఁ గ్రమ్మెను నిందును నందు.
పటికిఁ దోడై యంతఁ బఱతెంచి రథిప, । నుతగతిఁ జిత్రసేనుఁడు వికర్ణుఁడును.
అయ్యిరువురఁ దాఁకె నభిమన్యుఁ డపుడు । వ్రయ్యు విచ్చ నడంగ వారిసైన్యములు.
కర్ణు పెన్నుద్ది వికర్ణుఁ డస్త్రాల । వర్ణు మేనల్లుని వక్షంబు చాయఁ
దూపులు పదునాల్గు దూఱ నేయుటయుఁ । గోపాంధుఁడై పార్థకొడుకు కకుపూరు
తేరి గుఱ్ఱంబులఁ ద్రెవ్వ నేయుటయుఁ । దేరు డిగ్గి యతండు దివ్యవేగమునఁ
జిత్రసేన రథంబుఁ జేరెఁ; జేరుటయుఁ । జిత్రసేనుని దాఁకి జిష్ణునందనుఁడు
సేనలతో వానిఁ జెలఁగి నొప్పింప, । భూనాథ, ద్రౌపదీపుత్రు లవ్వేళ
నురగకేతనుఁ దాఁకి యురగాభిరాము । శరము లేసిరి మేను జర్జరితముగ.
నీ కుమారుఁడు నేసె నిశితాస్త్రవితతి । నా కృష్ణసుతులపై నమరులు వొగడ.
అత్తఱి గాంగేయుఁ డరిసైన్యజలధిఁ । జొత్తెర నవ్వీరుఁ జూడను నోడి
సింహపోతముఁ గన్న జింకలు వోలె । సంహతి విచ్చి భూస్థలి దాఁటి పాఱ,

తెరలిన సైనికుల నర్జునుఁడు మరలించుట

నోడకుఁ డోడకుఁ డున్నాఁడ ననుచుఁ । గ్రీడి యప్పుడు కపికేతువుఁ దానుఁ
బొడచూపి భీష్ముతోఁ బోరాడె; నప్పు । డెడ సొచ్చి నీసేన లింద్రజుఁ బొదువ
నృప, వారిసేనయు నీసేనఁ బొదువ । నపుడు ఘోరంబయ్యె నన్యోన్యరణము.
అట్టి రణోత్సాహ మాడుచున్నట్టి । యట్టులే వివరించె నంతరిక్షమున.
సేనలు బహురక్త సింధు మధ్యమున । యానపాత్రములుగా నరదంబు లొడ్డి
యవి ద్రొక్కుకొని పోరి రస్త్రసంజనిత । వివిధాగ్నికణములు విపులమై పర్వ.
లలి నొక్కఁ డొకని నోలలు చాటి చాటి । పిలిచి పిల్చి రణోర్విఁ బెనఁగిరి కడిమి.
రవి యంత వీరవర్గము చించి చించి । దివికేఁగ నేఁగఁ జిందిన రుధిరముల
నెట్టనై డాఁగఁ బోయిన భావమనఁగ । జట్టన నస్త్రాద్రి చటులకై జాఱె.
ఇతఁడు గ్రుంకకమున్న యేఁ బగదీర్చి । కృతకృత్యభావంబు గీల్కొందు ననుచు

వేవేగఁ జోఁ దేరు విభునిసన్నిధికిఁ । బావని తోలించి పల్కెఁ గేలెత్తి :
"బహుకాలమునుండి ప్రార్థించుకోర్కి । యహికుండలుఁడు నేఁడు హత్తించె నాకు.
గొంతి సంకటపాటు గొంతి కోడలికిఁ । జింతింప మీరు చేసిన యపకృతులుఁ,
గొలువులోపల నులూకునిచేత మున్నుఁ । బలికించు పరుషంపుఁ బలుకులఫలము
నేఁడు [1]వెలారింతు నిలు పాటిపోక । వాఁడిమి వదలనివాఁడవు మొదల.
దుర్యోధనుండను దొడ్డపేరొకటి । శౌర్యమూలంబయి చనుదెంచె నీకుఁ
జత్తు గా." కని నాల్గుశరములు నాటి, । తుత్తుమురుగ విల్లు తూపున నఱికి
యస్త్రాంతరము దాల్ప ననువీక భయద । శస్త్రుఁడై సూతు నశ్వముల ఖండించి
పిడుగునోరనిపించు భీకరాస్త్రంబు । దొడిగి యేసిన, మూర్ఛదొరసి రారాజు
నురురోహణాచలం బొఱఁగినయట్లు । ధరమీఁద నొఱఁగినఁ, దటుకున వచ్చి
సైంధవుఁ డెడసొచ్చి సైన్యంబుఁ దాను । గంధవాహజునిఁ గేకయుల సౌభద్రు
ద్రౌపదేయులఁ దాఁకి తన బాహుబలము । [2]దీపింపఁ బెనఁగిన దేవ, యావేళఁ
జిత్రసేనుండును జిత్రదర్శనుఁడుఁ । జిత్రాక్షు పురుమిత్ర చిత్రబాహులును
నందోపనందు లెన్నఁగ [3]సులోచనుఁడుఁ । గ్రందైన రథనేమి రవములతోడ
నభిమన్యుఁ దాఁకి సాయకసహస్రములు । రభసవైఖరి నేయ, రవళి గైకొనక
యందఱ నైదును నారుబాణముల । నందంద నాటి బలారిపౌత్రుండు
[4]ఆర్చిన, మున్ను తన్నాజి మార్కొనిన । కార్చిచ్చుతునక వికర్ణుఁ డన్వాఁడు
పోయినరథమును బోయిన విల్లు । నాయితంబుగఁబూని యరుదెంచెఁ గాన
నతని నవ్వుచు భీషణాస్త్రసంతతుల । వెతఁ గుడువఁగ నేసి విల్లు దున్మాడి
సారథి హయపంక్తిఁ జట్టలువాప । నారథికుఁడు నొచ్చి యాజి వెల్వడియె.
అత్తఱిఁ జిత్రసేనాది కుమారుల్లు । తత్తరించి వికర్ణు దశకు శోకించి
సౌభద్రుతో ఘోరసమరంబు సేయ । శోభిల్లు ద్రౌపదిసుతు లదిచూచి
కోపించి యప్పుడా కురుకుమారకుల । నాహోశనము గొన ననువు చింతించి
తాఁకిన రథముల ధరణిఁ గూల్చియును । వీఁక నొక్కొక్కని విల్లు దున్మియును
ఛత్రపతాకలు చక్కుచేసియును । గాత్రసంఘుల సాయకముల గ్రుచ్చియును
దఱిమి యెక్కిన సిగ్గుదలఁచి నీసుతులు । విఱుగక యేసిరి వీరి నందఱను.

---

1. వేళ. 2. దీవింప నెనఁగిన. 3. సుచారుండు. 4. అచ్చిన. (మూ)

అందు శతానీకుఁడగు శతానీకుఁ । డెందును దానవైు మొగచెఁ గౌరవుల.
అతనిచేఁ దునియని యరదంబు గజము । నతనిచే గెడయని హయముఁ గాల్బంటు
వెదకిన లేదయ్యె విను శతానీకు । విదితప్రతాపంబు విశ్వమోహనము.
అంత నాతనికి సహాయులై సకల । కౌంతేయయోధులు క్రందుగా నెక్కఁ
గౌరవభటులు నాకరణి నెక్కుటయుఁ । బోరు ఘోరంబయ్యె భువనంబు లగల.
రవి యంత రణభూమి రాలినమణుల । భువనాంధకారంబుఁ బోఁగొట్టనోపు
నేనేల యని వార్ధి నిటదూఱె ననఁగఁ । దా నస్తమించె సంధ్యాదేవి పొడమ.
అంధకారంబు రజోంధకారంబు । బంధురమై నేత్రపదములఁ గప్పఁ
గౌరవ పాండవ గణములు రణము । బోరన సేనాధిపులు మాన్ప మాని
కరదీపికాకోటి కరముల వెలుఁగ । నరుదెంచెఁ దమ తమ యావాసములకు."
అని యిట్లు సంజయుం డారవనాఁటి । యనుపమ రణవిధం బర్థిఁ జెప్పుటయు
నాంబికేయుఁడు పల్కు: "నట్లు రారాజు । బంబిన భీముచేఁ బడి కడునొచ్చి
యమూర్ఛదెలిసి యెట్లాజికిఁ గడఁగె? । నుమ్మలికము మాను నొగిఁ జెప్పు." మనిన
ననువుగా సంజయుఁ డాంబికేయునకు । వినిపించె: "నీకథ వినుము సర్వమును.
బకవైరిచే నిట్లు పటుమూర్ఛఁ జెంది । యొకభంగి రారాజు నొయ్యన దెలిసి

భీష్మ గాంధారేయుల సంవాదము

యారాత్రి భీష్ముతో నల్లన పలికె: । "ఏరీతి చెప్పుచూ యాపు మొగ్గరము
పన్నుదు పాండవభటు లది పగులఁ । దున్నుదు రెట్టిదో దైవ నిర్ణయము!
అదియును గాక బకారి మీయెదుట । నదయుఁడై నన్నెంత యలజడి పెట్టె!
నిను గాని పాండవనికరంబు గెలువ । మనమున నమ్మదు మందాకినేయ!
అది బొంకు సేయ నీకభిరతి గాక । యెదిరి యెవ్వరు నీకు నింద్రాదులందు!"
అనిన నవ్వుచు భీష్ముఁడధిపతిఁ బలికె: । "నిను నుపేక్షింతునే! నేరవు తెలియ;
ఒడ లోముకొనక నాయోపినయంత । నడపుదుఁ గయ్యంబు నలువ కానంగ.
పాండుసూనుల గెల్వ బ్రహ్మకునైన । నిండదు తపమది నీమనంబెఱుఁగు.
ఓర సేయక నీకు యుద్ధజయంబు । గోరుదు నటుగానఁ గురురాజతిలక!
వగవకు." మనిన నవ్వగ పాఱి నృపుఁడు । నగరిలో సుఖనిద్ర ననిచి వేఁకువను

సప్తమదివస యుద్ధక్రమము

బ్రయతుఁడై యాజికిఁ బయనమై తాను । రయమొప్పఁ బోవుచో రథినీవిభుండు
మండలాకృతిఁ బర్వ మనసేనఁ బన్ని । మండలాధిపుఁ డందు మధ్యసీమమున
నిలిచి యందుఁ గుమారనివహంబు దొరల । వలసిన యెడలందు వారక నిలుప
మెఱవడి [1]నాయొద్దు మిహిరమండలము । తెఱఁగున నాయుధదీప్తి నిండుటయు,
నటఁ బాండుసుతులు నయ్యాజికి వెడలి । భటుల నద్రివ్యూహభాతిఁ బన్నించి
తూర్యధ్వనుల మిన్ను తూఁటులువోవ । శౌర్య ప్రధానులై జయ మాత్మ నెన్ని
ప్రతిసేనఁ దాఁకి నిర్భర నిరాఘాట । చతురతఁ బోరుచో, జగదీశ, వినుము
ద్రోణుఁడందు విరాటుతోఁ దలపడియె ; । ద్రోణసూతి శిఖండితోడ మార్కొనియె ;
రాజు ధృష్టద్యుమ్ను రణవిద్యఁ జెనకె ; । నోజతోఁ దాఁకె శల్యుఁడు మాద్రిసుతుల ;
తొడగి విందానువిందులు యుధామన్యుఁ । దొడరిన, నృపకోటి దొడరె నర్జునుని.
చిత్రసేనుఁడు దుస్ససేను, వికర్ణుఁ । జిత్రవైఖరిఁ దాఁకె జిష్ణునందనుఁడు.
పగగొని కృతవర్మ పావనిఁ దాఁకెఁ ; । భగదత్తుఁ దాఁకె నేర్పడ ఘటోత్కచుఁడు.
పూని సాత్యకి యలంబుసు పేఁకఁ దాఁకెఁ ; । దాను బై కొనెఁ జేకితానుపైఁ గృపుఁడు.
తొడరెను ధృష్టకేతును సోమదత్తి ; । యడరె ధర్మజుఁడు శ్రుతాయువుతోడ.
పెక్కండ్రు రాజులు భీష్మపై నడరి । రొక్కట గిరిపైఁ బయోదముల్ పోలె.
ఎక్కటికయ్య మిట్లిందును నందుఁ । దక్కక కలుగుచో ధవళవాహనుఁడు
హరిఁ జూచి యిట్లను : "ననఘ, నామీఁద । ధరణీశు లెందఱో తఱిమిరి తేర్లు.
అటు చూడుమీ మదీయాస్త్రవేగమున । నెటు పీరలగుదురో! యీవె మెచ్చెదవు.
భీష్ముఁ డొడ్డిన యొడ్డు భేదింత మనెడు । నూహ్మ మెవ్వనియందు నుదయింపవెఱచె.
ఈ యొడ్డుపననమ్మి యెల్ల కౌరవులు । రాయ నోపుదురు సంక్రందునినైన".
అని సాయకావళి నారాచమూఁక । పెనఁగొనఁ బఱపినఁ, బెకలకమూఁక
బాణంబులకుఁ బ్రతిబాణంబు లేసి । బాణారిమఱఁది నంపఱవెల్లి ముంపఁ,
గురుసేన యార్పులుఁ గురురాజునవ్వుఁ । బరికించి కినిసి బీభత్సు మేఘుంబు
గ్రాలి దానై చండకాండ సింధువులఁ । దేలియాడ బలంబుఁ దివుటమై నేసి
ద్విరద సంహతిఁ గూల్చి తేరుల నఱికి । తురగ పదాతులఁ ద్రుంచి తూటాడి

1. న యొండు. (మూ).

పఱపిన భగ్నమై బలము సర్వమును । వెఱచి భీష్మునిమాటు వేదూఱుటయును,
తానని వచ్చిన దైత్యుల కబ్ధి । లోనిచ్చుగతి రాజలోకంబునకును
అభయదానముచేసి యాపగేయుండు । విభుఁడు మెచ్చఁ గిరీటి వెసఁ దాఁకి యేయ
రాజుల గమిఁజేరి రారాజు పలికె: । " తేజంబు మీకేల తివిచి పట్టయ్యె?
పురుహూతతనయుతోఁ బోరాడు భీష్ముఁ । బరికింపరా బాహుబల మెన్నఁడింక?"
అనిన సిగ్గు నరేంద్రు లాత్మఁ బొలించి । యనిమిషేశ్వర సూతి కడరి రెంతయును.
అప్పుడు గురుఁడు మత్స్యాధీశుఁ జెనఁకి । కుప్పలు పడ నస్త్రకోటులు పఱపి
మఱియు విరాటుని మహితచాపంబు । శరమొక్కటను ద్రుంచి సారథి నొంప,
నతఁడు వేఱొకవింట నాచార్యువిల్లు । ధృతిఁ గేతుదండంబుఁ దేరి సారథిని
నొప్పించి గురుమేను నొప్పించి హరుల । నొప్పింప, నతఁడు కన్నులఁ [1]గెంపుదేర
గురుఁడు విరాటుని ఘోరబాణముల । విరథునిజేయ, వేవేగ నానృపతి
శంఖుని తేరెక్కి శంఖుండుఁ దాను । బుంఖానుపుంఖాస్త్రముల గురునేయ,
దొడ్డనారసముల ద్రోణుఁడా శంఖు । నొడ్డెల్లఁ గొనియాడ [2]నురము నాటుటయు,
విల్లునమ్ములు జాఱవిడుచుచు నతఁడు । త్రెళ్లె మత్స్యబలంబు దీనులై పఱవ.
కొడుకిట్లు చావఁ గన్గొని విరాటుండు । వడిఁ బాఱె సీయోధవర్గంబు లార్వ.
అట్టిచోట శిఖండి యాచార్యసుతుని । గట్టి ఫాలముచాయ కాండత్రయంబు
నాటిన, నతఁ డల్గి నాల్గింటఁ బడిట । మూఁట నేడింటను ముమ్మూఁట నతని
తురగ కోదండ కేతుచ్ఛత్ర సూత । హననంబు చేయ, వాఁ డరదంబు డిగ్గి
పలకయు వాలును బాహుద్వయమున । వెలుఁగ ద్రోణజుఁ డేయు విశిఖంబులెల్లఁ
బలకచే జడియుచుఁబఱతేర, నితఁడు । పలక యారమ్ముల భగ్నంబు చేసి
వానిచే వెలుఁగొందు వాడి పట్టెంబు । పూని రెండుగ బాణములచేత నఱికె.
నఱికి యంతటఁ బోక నవవిశిఖములఁ । దెఱవపుట్టగు వాని దేహంబు దూఱ
ద్రోణజుండేయ నత్తునుక శిఖండి । పాణి నాయుధముగాఁ బట్టి మంత్రించి
వైచిన, నది సుంత వ్రయ్యలు గాఁగ । నాచార్యసుతుఁడేసె నధినాథ, వినుము.
అపుడు భీష్ముఁడు నవ్వ నాజిచాలించి । ద్రుపదజుఁ డొండొక దొర తేరి కరిగె.

---

1. గప్పు. 2. నురము. (మూ).

ధృష్టద్యుమ్నుచే దుర్యోధనుఁడు విరథుఁడగుట

పాండవ సేనాధిపతికి రాజునకు । భండనం బొదవుచో బాణాలవాన
యురు శింజినీ ఘోష మురుములు గాఁగఁ । గురిసె రక్తంబు వాఁగులువట్టి పాఱ.
అట్టివర్షంబులో నధినాథు విల్లు । నట్టన నడిమికి నఱికె సైన్యపుఁడు.
అతఁడు వేఱొకచాప మందకమున్న । శిత[1]భల్లమున సూతు శిర ముత్తరించి
గొడుగును బడగయు ఘోటకంబులను । గెడపిరఁ, గురురాజు ఖిన్నుండుగాక
పలకయు వాలును బట్టి యాక్షణమ । యిలకు దాటి విరోధి కెదురుగా నడవఁ,
జయ్యన పఱతెంచి శకుని యవ్విభుని । నయ్యెడఁ దొలఁగించె నర్థిఁ దేరిచ్చి.
అట నలంబుసునకు హరిసోదరునకుఁ । జటులవిశిఖంబుల బవరమైనప్డు
సాత్యకి ధను వర్ధచంద్రబాణమున । దైత్యుండు దునుమాడి [2]తనపేరు వాడి
వాలమ్మునను వృష్ణివరుశరీరమునఁ । గీలింపఁజొచ్చినఁ గినిసి సాత్యకియు
నొండొకవింట దైత్యుని శరాసనము । ఖండించి వానియంగము లుచ్చిపాఱఁ
బాఱమ్ము లెనిమిది పఱప రాక్షసుఁడు । కోఱల దావాగ్ని గుములుకొనంగఁ
దనమాయ గైకొని దశదిశావీథి । ధనువులు దీపింప దారుణాస్త్రముల
హరిసోదరుని గ్రుమ్మ నా మాయలెల్ల । శరవహ్నిఁ గాల్చి రాక్షసుఁ జిక్కుపఱచి
పాఱదోలిన శినిప్రభు పరాక్రమము । మీఱి కీర్తించిరి మింటివారెల్ల.
వాయుజుతోఁ గృతవర్మ సంగరము । చేయ నప్పటివాడి చెప్ప నక్కజము.
వెన నేదు పెరిగిన విధ మిర్వురకును । నొనపరిమై యుండు నుగ్రబాణముల.
అంతఁ జేమిగిలి బకారి యవ్వీరు । నంతఁ జంపి హయాళి నటుమున్న చంపి
యరదంబు [3]విల్లు సాయకవహ్నిఁ గాల్చ । బిరుదు వాఁడితనానఁ బెనఁగరాదనుచుఁ
దన పరాక్రమముఁ గ్రోధముఁ గట్టిపెట్టి । మొఱలార్వఁ గృతవర్మ మొగమీఱకపాఱె.
మన కరిఘటల నమ్మారుతాత్మజుఁడు । తన తేరు పఱపి మోఁదఁగవచ్చె." ననఁగ
నమ్మహీపాలుఁ డిట్లను సంజయునకు : । "నమ్మి కూర్చుంటి రణస్థలి వినఁగ ;
కర్ణశూలములుగాఁ గౌంతేయ జయము । వర్ణించెదవుగాని వాఙ్మాత్రమైనఁ
గురురాజువిజయంబు గొనియాడవైతి ; । గురు భీష్మ శల్య ముఖ్యులు నీకుఁ బగవొ ?"
అన విని యతని కిట్లనియె సంజయుఁడు : । "మన యోధులెన్న సామాన్యులుగారు ;

---

1. ఫల్లమున సూతి. 2. తను పేరు దాఁటి. 3. లిట్లు. (మూ).

తమ యోపుకోలేది యుద్ధమునడపుదురు ; । విమతసైన్యముఁజొచ్చి వీకఁబొఱుదురు ;
జలధిఁజొచ్చిన యేర్లచందమై రూపు । దెలియరాకుందురు దేవ, మీమొనలు.
ఇంతయు నీకృతం బేమనఁగలదు ? । సంతసింపక విను సమరక్రమంబు.
విందానువిందులు వెస నవంతేశు । లందు యుధామన్యు నవలీలఁ దాఁకి
విరథులై యతనిచే విండ్లును విఱిగి । శరములు గాడి జర్జరితులై చనిరి.
భగదత్తుఁ డేనుఁగుపై వచ్చి రిపులఁ । బగులఁ ద్రొక్కించుచోఁ బారెడు బలము
నదివాఱ నడ్డమై నగమజ్జలంబుఁ । గుదురుకొల్పినమాడ్కి గుణి ఘటోత్కచుఁడు
ఆధారమై నిల్చి యా హస్తినయున । వీధికి సింహమై వీటఁ దోఁచినను,
భీతి నక్కరిరాజు పెడమొగంబిడిన, । వాతూలపౌత్రుఁ డావైపునఁ జొచ్చి
బాణాష్టకమునన భగదత్తు నేయఁ । బ్రాణంబు తూలియుఁ బడక యయ్యసుర
తలచూప కొదిఁగెడు దంతికిఁ గాక । వలకారమున నేయు వైరికిఁ గాక
సోమరియయ్యును సునిసితాస్త్రముల । భీమజు నొప్పింప, బీరువోకతఁడు
చామరంబులచేత నవరణాలైన । తోమరంబులు నైవఁ దొడ్తోన వాని
నరకతనూజుండు నటికి యా దైత్యు । విరథుఁగా బహుబాణవితతు లేయుటయుఁ,
బాఱక దైత్యుం డపారవైచిత్రి । జాఱక యొకశక్తి సంధించివైవ,
భగదత్తుఁ డది త్రుంచి బహుసాయకములు । తెగగొని యేయ దైతేయుండు బెగడి
నముచి వజ్రాయుధునకుఁ బాఱినట్లు । సమరసన్నాహంబు చాలించి పాఱె.
పాఱిన నద్దైత్యబలము నల్దెసలు । దూఱెఁ గౌరవసేన దొరఁకొని యార్వ.
కవలు శల్యునిఁదాఁకి కాండవర్షములు । నవభంగిఁ గురియుచోఁ నగుచు శల్యుండు
నకులు తేరొకకోల నడిమికిఁ దునుము । భ్రుకుటి భీమాస్యుఁడై బోరన నతఁడు
సహదేవు [1]తేరెక్కి చండనారాచ । మహనీయవర్షంబు మామపైఁ గురియ,
శల్యుఁ డొక్కమ్మున సహదేవు విల్లు । కల్యంశజుఁడు మెచ్చ ఖండించి యార్చె.
నకులుఁ డప్పుడు దొడ్డనారసంబొకటి । వికటార్కరుచి [2]మీఱ వేగ సంధించి
యందుఁ గొంతయు రక్త మంటక మున్న । వింపు ఱొమ్మునఁ గాడి వీఁపున వెడల
నేసిన మూర్ఛిల్లి యెన్నఁడో చేవ । పాసిన పీనుఁగుపగిది శల్యుండు
వ్రాలినఁ దేరు సారథి తోలుకొనుచుఁ । జాలదూరము వోవ, శంఖంబులొత్తి

1. తేరికి. 2. మీఁదు. (మూ).

కవలు నీసేనల[1]గము లవియంగ । సివమెత్తి చేసిరి సింహనాదములు.
మిత్రుఁడప్పుడు దేవ, మింటి నెన్నడుము । సూత్రపట్టిన యట్లు శోభిల్లు చుండ
దళములు తమనీడ దారు త్రొక్కుచును । జలమునఁ బోరుచో శమననందనుఁడు
ఆయువు దలఁక శ్రుతాయువు మేన । సాయక నవకంబు చతురుఁడై పఱప,
వాఁడవి మరలించి వాలమ్ము లైదు । పోఁడిమి నారాజుఁ బొందఁ గీలించి
విల్లు ద్రుంచిన నొండువింట నారాజు । త్రెళ్ళ నేసెను వానితేరి గుఱ్ఱముల.
హరుల నిట్లు వధించి యంతటఁ బోక । ధరణీశుఁ డతనికేతనముఁ జాపంబు
నఱికి వరాహకర్ణముఁ బోని యలుగు । పఱపె వానియురంబు పఱియలు వాఱ.
అంత వేఱొక తేరి కలవడ వచ్చి । యంతకాత్మజుని శ్రుతాయువు తాఁకి
వెండియు విరథుఁడై విల్లువోనాడి । కాండంబు లెక్కక (కడువడిఁ) బాఱె.

చేకితాన కృపాచార్యుల ద్వంద్వయుద్ధము

ఉబ్బును ద్రుక్కును నొగి నిందు నందు । [2]నుబ్బ శ్రుతాయువు నొరగినచోటఁ
జేకితానుఁడు [3]కృపుఁజెనకి బాణముల । నాకుల పఱపుచో నతఁడు కోపించి
వానిగుఱ్ఱంబుల వధియింపఁ జేకి । తానుండు కృపుతేరు ధరఁగూల్చి యార్చి
వెనుకకు లంఘింప, వెంటనె కృపుఁడు । చని వానిఁ బదియారు శరములు నాట,
వాఁడొక గదవైచి వడిఁ గృపాచార్యు । వాఁడిమిఁ బాపుచో వదలక యతఁడు
నట్టిగదాదండ మవలీలఁ దునుముఁ । జెట్టతనంబునఁ జేకితానుండు
నరదంబుపైనున్న యసి యత్రమమున । ధరియించి కృపునిపై దాఁటుకొనంగ,
నాకృపాచార్యుండు నసిపాణియగుచుఁ । జేకితానుని వ్రేయఁ, జేకితానుండు
కృపునేయ నిరువురి కీలాలజలము । తపనబింబముదాఁక ధారలై యెగసె.
నిట్టి వ్రేటులచేత నిరువురు మూర్ఛ । పుట్టి మేదిని వ్రాల బోరన వచ్చి
కరకర్షుఁడను రాజు ఘనుఁ జేకితానుఁ । బరఁగ నగ్గాంధారపతి కృపాచార్యు
ధృతిఁ బట్టి తమతమ తేరులమీఁదఁ । జతురులై యిడుకొని చనిరి భూపాల!
తెగువ భూరిశ్రవోధృష్టకేతులకు । మగఁటిమిఁ గయ్యంబు మఱి గల్గుచోట
నొడళుల నేతూపు నోపదు కాడ । నడుమనే తమలోన నజ్జుఁగాని.

---

1. గవల దీయంగ – శివమతి. 2. సుబ్బ సుతాయువు సొరగిన. 3. నృపు. (మూ)

ఒక యింద్రధనువర్థి నుదయించునపుడు । ప్రకటమగా వృష్టి కుంభద్రోణలీల ;
ధరనింద్ర ధనువులు తగరెండు వొడువ । శరవృష్టి యెట్టిదో శక్యమగా పొగడ !
ధీరత నిటుఘోరి ధృష్టకేతుండు । భూరిశ్రవుని బాణముల కోడి పాతె.
నొగులంగ జిత్రసేనుడు వికర్ణుడును । దగ యువరాజు పార్థుం దాకుచోట
నరసూనుఁ డీరాజనందనత్రయము । విరథులఁ గావించి విశిఖవేగమున
మృతులఁజేయఁ దలంచె మీఁదట భీము । ప్రతిన యెట్లోయని పరికించెఁ గాని.
ఆతెఱంగున నాజి నభిమన్యుచేత । నీ తనూజులు చాల నికృతి నొందుటకు
వగచి భీష్ముఁడు కూడ వచ్చి వారలకుఁ । దగు రథత్రయ మిచ్చి తాను ననేక
రాజవర్గములు నింద్రజపుత్రుతోడ । నాజి సేయఁగఁ బార్థుఁ డావలినుండి
పలికెఁ గృష్ణుని: "రణప్రౌఢు లీ నృపులు ; । తలఁప బాలుఁడు సుభద్రాతనూభవుఁడు;
ఆపగేయప్రతాప మాజిభీకరము ; । వేపోయి సాధింతు వీరి నందఱిని.
పెక్కండ్రు యోధులు పిన్నపాపనికి । నొక్కటఁ గదిసిరా రుచితమె యకట ?
యటఁ దేరు గదలింపు." మనినఁ గృష్ణుండు । పటు నేమిరవము భూభాగంబు నిండఁ
దేరట నడపుచోఁ, దేటి సుశర్మ । యారథికుని త్రోవ కడ్డ మేతెంచి
యర్జును మార్కొన్న, నతఁడింత నవ్వి : । "నిర్జింపవలెనన్న నీవెంత నాకు !
నొంటి వచ్చితి సేననొక చోటఁ బెట్టి ; । బంటవై నిలువుమీ పాఱినఁగాదు."
అని ఘోర శరవృష్టి నాతని నతని । ఘనసూతు రథతురంగములఁ గప్పుటయు,
గతిగూడి యంతలోఁ గౌరవసేన । శత లక్షశతములై శక్రజుఁదాఁకి
వెసనేయ నవ్వానవికిఁ దలకడచి । పసగల పాండవభటు లేగుదెంచి
దొరసి కౌరవసేనతోఁ దలపడిన । ధరణీశ, మిగుల సందడి కయ్యమయ్యె.
ఆయాజి నెసఁగు రజోంధకారమునఁ । గూయు గూబలఁబోలె ఘోరఘూంకృతులు ;
అమిపార్థము గ్రద్దలాడెడి నడఁగ । నామీఁదఁ బిల్లదీపై యట్టలాడె ;
ఎఱ్ఱరేగడినేల యేరులవంగ । [1]వఱ్ఱోడి నెత్తురు వాగులై పాఱె.
గాండీవి రాచమూఁకల కప్పుకుఱికి । శుండాలతతిని వ్రచ్చు మృగేంద్రు భాతిఁ
గేతనంబులు వ్రాల్చి కింకిణుల్ నఱికి । సూత రథ్యంబులఁ జూర్ణంబుచేసి
మహి నాతపత్రచామరకోటిఁ గూల్చి । బహుభంగి నస్త్రచాపముల నుగ్గాడి

1. వత్తుడి. (మా)

వర్మంబు లిటఁ జించి వసుధేశు హృదయ । మర్మంబు లస్త్రసంపదలచే గ్రుచ్చి
చించియు నొంచియు జీవనాళములు । త్రుంచియుఁ బటహదుందుభు లణంచియును
వంచియు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును । బంచత్వ పాఱంగఁ బరసేనఁ దఱిమి
మడుఁగుచొచ్చి కలంచు మాతంగమనఁగ । నడరి పోరాడుచో నపరాహ్ణమయ్యె.
అంత సన్నద్ధుఁడై యా త్రిగర్తేశుఁ । డెంతయుఁ బార్థున కెదిరించుచోట
నము లందుఁ ద్రైగర్త చక్రరక్షకులు । రమణ ముప్పది రెండు రథములవారు
దేవేంద్రనందనుఁ దివిరి తాఁకుటయు । నా వీరుఁడును మందహాసంబు చేసి
యరువదినాల్గు సాయకముల వారి । శిరములఁ దున్మివైచిన, సుశర్ముండు
కూలిన భటులఁ గన్గొని యల్గి తేరు । తోలించి పార్థునితోఁ దలపడినఁ,
జూచి యాతనికెడచొచ్చి శిఖండి । యేచి పోరాడె ననేకభంగులను.
పార్థుఁడప్పుడు తనపైఁ బూనివచ్చు । పార్థివేంద్రుని సింధుపతిని గైకొనక
కడఁకతో వానిఁ గ్రీఁగంటఁ జూచుచును । నడచె భాగీరథీనందను మీఁద.
అదిచూచి ధర్మజుండటు తనుజెనక । వెదకి వచ్చిన మద్రవిభునిఁ గైకొనక
సహజన్ములగు వాయుసంభవ నకుల । సహదేవయుతము వాసవికిఁ దోడగుచుఁ
దానును నడచి యత్తటినీకుమారు । పై నెక్కుటయుఁ జూచి పన్నగధ్వజుఁడు
సైంధవాశ్వత్థామ శల శల్య కృపులు । బంధు భావనఁ గొల్వఁ బఱతెంచి యార్చి
యాపగా సుతునకు నటనెడసొచ్చి । యాపగఁ బాండుపుత్రావళిఁ దాఁకి
వెఱవక పోరుచో, వినుము శిఖండి । పఱతెంచి భీష్ముపై బాణంబు లేసి
యార్చిన లెక్కసేయక వాని భీష్ముఁ । డోర్చి యొండుదలంప నొల్లక యపుడు
తగ [1]నాచికొన్నచందమున విల్నఱికి । బెగడించుటయు, వాఁడు బీరంబు వదలి
భూతంబు సోఁకినబుద్ధి నుండుటయు, । నాతఱి ధర్మరా జల్లంతఁ గవిసి
యితని పంతపుమాట లెత్తిపెట్టుచును । గతిగూర్చి భీష్ము డగ్గఱఁ బురికొల్పఁ
దానును గడఁగి మద్రపుఁడు భీష్మునకుఁ । బోసీక పాంచాలపుత్రు నదల్చి,
"దూడగాఁడవు నిన్ను దొడరుట దోష; । మీఁడుగాని రణంబు లేల మీకిట్లు ?
అదె పాఱు." మని యొకయస్త్ర మేయుటయు । నది నడుమనె త్రుంచి యాశిఖండియును
వారుణాస్త్రం బేయ, వారణకొఱకు । సైరణమతి లేక శల్యుండు నలిగి

1. నార్చు. (మూ).

తవిలి యట్టి శరంబు తానునేయుటయు । నవి రెండు శాంతంబులయ్యెఁ బోరాడి.
అపుడు భీష్ముండు ధర్మాత్మజుఁ దాఁకి । విపుల కేతువు విల్లు విఱిచి యార్చుటయు,
మదసింహభాతి సమీరుతాత్మజుఁడు । గదగొని రథము దిగ్గన డిగ్గనుఱికి
గజముపై గజవైరి గవిసినయట్లు । గజపురాధిపునిపైఁ గవియుట చూచి
యెడసొచ్చి సైంధవుఁ డేనూరు తూపు । [1]లడరించె మెఱుఁగుల యాటపట్టుగను.
వడముడి గద నట్టి వాలమ్ములెల్ల । జడియుచుఁ గదిసి యాసైంధవు తేరి
తేజులఁ జదియమోఁదిన వాఁడుతొలఁగి । యాజి వేఱొక్కని యరదంబు నెక్కె.
అంతటివాని కిట్లలజడిమైనఁ । జింతా వివర్ణులై చిక్కిన దొరలు
ధృతి నేయ నవి గోపదృష్టిఁ గైకొనక । ... ...
వడముడి గదద్రిప్పి వాని వైవంగ । వడి నది పిడుగుకై వడి వచ్చుటెఱిఁగి
యిది తనమీఁదనే యేతెంచు ననుచు । నొదిఁగిరి నీయోధు లొడళులు వడఁక.
అట్టిచోఁ బలకయు నడిదంబుఁ గొనుచు । గుట్టుపోనాడి నీకొడుకుఁ గుఱ్ఱయును
అరదంబు డిగి పాఱ, నాగద వాని । యరదంబు సారథి హరుల నుగ్గాడె.
చెడి యిట్లు పాఱిన చిత్రసేనునకు । [2]నెడయిచ్చెఁ దెంపరై యిట వికర్ణుండు.
ఆసహాయంబున యమసూను విరథుఁ । జేసి గాంగేయుఁ డాక్షితిపుని మేను
నంపవెల్లువ ముంప నతఁడు ధైర్యమునఁ । గంపింప కొక శక్తి కరమునఁ దాల్చి
నదికుమారుని వైవ నడుమనే దానిఁ । బది తునియలు చేసెఁ బ్రభువ, నీతండ్రి.
అంత మాద్రేయుని యరదంబు మీఁది । కంతకాత్మజుఁ డేఁగ నతఁడు వెన్నాడి
పోయి మాద్రేయుని బొదివి మహోగ్ర । సాయకంబుల నొంపఁ జలమొప్ప నృపతి
యా శాంతనవుతోడి యాహవక్రియకు । నాశాంతనృపుల రండని చేయి వీవఁ,
గాంతేయునేనలోఁ గలరాజు లెల్ల । నంతకాకారులై యార్చుచుఁ గడఁగి
యుదయవేళఁ బతంగు నుగ్ర రాక్షసులు । పొదివినగతి భీష్ముఁ బొదివి యేయంగ
రాజులఁ బొరిగొన్న రాముబాణములు । యోజించుకొనిన మహోగ్రుండు గాన
నట్టి బాణావళి నా రాజసమితి । గిట్టి వధించు గాంగేయునితోడ
ననిచేయఁ గవియు డాయను బ్రేయఁ జెనక । మొనకట్టలేక భూముల రాజులెల్లఁ
జిక్కులు పడి యొండు చేష్టలు మాని । వెక్కస పడఁ బాండవేయులఁ జూచి

---

1. లెడలించె. 2. నడయిచ్చి దెంపరై. (మూ)

ఖండితారాతి శిఖండి యిట్లనియె : । "భండన పాండిత్య బలశాలి నేను ;
ఈవృద్ధు నాకెంత ! యీక్షింపు." డనుచు । దేవవ్రతుని సన్నిధికిఁ దేరుపఱుప
నిష్టభోజనములో నీఁగఁ గన్నట్లు । దృష్టింప రోసి యాదిత్యునిఁ జూచి
నారాయణస్మరణము చేసి తొలఁగి । చేరి సృంజయ సేనఁ జెండాడఁ దొడఁగె.
అంత ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యబలము । నంతకాకారుఁడై యణఁపఁ జొచ్చుటయు
విందానువిందు లవ్వీరునిఁ దాఁకి । గ్రమ్మంచి రతని సారథిని గుఱ్ఱముల.
ఈరీతి విరథుఁడై యితఁడు శైనేయు । తేరెక్క, సైన్యంబు దృష్టించి నృపతి
యిరువురికై తమ యెల్లసైన్యములఁ । గరసరోరుహసంజ్ఞ గలయఁ జేయుచును
దానును దఱిమిన, ధార్తరాష్ట్రుండు । సేనల కారీతిఁ జేసన్నచేసి
తమ్ములుఁ దాను మందాకినీసుతుఁడు । నమ్మాఁకపై నెక్క నంతలో, నరుఁడు
శర బడబానల జ్వాలాముఖమునఁ । గురుసైన్యవారాశిఁ గ్రోలఁజొచ్చుటయు,
గురుఁ డడ్డపడి బాణకోటి నప్పార్థు । హారులఁ గేతన [1]సూత హారులఁ గప్పుటయు,
భయమేది యాద్రోణుప్రాపున నెక్కె । రయ మొప్ప నపుడు కౌరవసేనలెల్ల.
ధర్మనందనుఁ డంతఁ దనసైన్యములను । నర్మిలి నెలుఁగించి యాజికి నడుప
నిరువాగుఁ బెనఁగి యనేకమార్గములఁ । బోరిపోరిఁ బోరుచో భూకంపమయ్యె.
ఇది యిట్లు గంపింప నెంత వ్రేఁగగునొ । మొదలి పామునకని ముచ్చట చెప్పఁ
బాతాళకుహరంబు ప్రాపించె ననఁగ । వే తోయనిధిఁ గ్రుంకె వేఁడివెలుంగు.
సంజచే మిగులఁ గెంజాయ వెలుంగ । నంజుడురాసులు నమలు భూతములు
బహుభంగిఁ దమలోనఁ బాళులు తెగక । కుహనారణంబు మార్కొని చేయుటొప్పె.
కొఱప్రాణములతోడఁ గూయి కూయనఁగ । వెఱవక నక్కలు వెడ పీనుఁగులను
ఈడువ వారివా రేతెంచి పెనఁగు । లాడెడు కలకలం బం దుగ్రమయ్యె.
ఇట్టిపోరున, త్రిగర్తేశాది నృపులఁ । బట్టి సాధించిన ప్లవగకేతనుఁడు
సైంధవాది నృపాలసమితి సాధించి । బంధురోన్నతి వచ్చు పవనసూనుఁడును
దమయన్న సన్నిధిఁ దలసూపుటయును । సమర మానృపతియుఁ జాలింపఁ బనిచి
సేనలఁ దిఱిపించి శిబిరంబుకడకు । నాననంబులఁ దెల్వి యలుగులువాఱ
... ... । ... ...

---

1. నూత్న. (మూ)

ఇద్ధయుద్ధము నేఁటి కేడునాళ్లయ్యె । బద్ధవైరుల బాస పట్టలేదనుచు
రయమొప్ప వచ్చి యారాత్రి వేగించి । పయనమై మఱునాఁడు భానూదయమున

అష్టమదివస యుద్ధక్రమము

రణభూమిఁ జొచ్చి కూర్మవ్యూహ మమర । గణము నుతింప గంగాసూతి పన్నె.
కౌంతేయులును నట్టిక్రమమున వచ్చి । యంతంత వివిధతూర్యములు ఘోషింప
శృంగాటకవ్యూహసృష్టి సేనాని । యంగద సృజియింప నాజి గైకొనిరి.
ఇట్టు సన్నద్ధమై యిరువాగుఁ గదిసి । ముట్టి సంజ్ఞాభేరి మ్రోయించి యపుడు
తలపడి దోర్దండ తాండవితాసి । కలిత ఘట్టనల సంగ్రామోర్వినెల్లఁ
బొగలేని మంటలు పుట్టి తచ్ఛిఖలు । గగనమండలిఁ బ్రాఁకఁ గమలాప్తుఁజోఁక
వెదక దివ్యులమూఁక, [1]పృథివి యక్కాఁకఁ । గదల, గాడ్పెడదాఁక గరళమై వీఁకఁ
బోరాడునెడ సైన్యములఁ బుట్టి ధూళి । ధారుణిఁ గప్పు రక్తము లది విప్పు.
అపుడు భీష్ముండు యోధావళిఁ గడచి । తపనీయ రథమహాధ్వని దిక్కు లద్రువఁ
గౌంతేయసేనపైఁ గవియ నాసేన । సంత విచ్చినయట్లు జల్లన విచ్చి
తెరువులు పట్టుచో దేవ, వాయుజుఁడు । శరచాపహస్తుఁడై సాహసస్ఫురణఁ
దాత నెదిర్చి శస్త్రంబుచే నతని । సూతు వధించి యార్చుటయు, గుఱ్ఱములు
వెస భీష్మునరదంబు వెనుకకీడ్చుటయు । దెసచెడి పాఱె నద్దెసల నీమొనలు.

భీముఁడు, సునాభుఁ డాది కురుకుమారుల నుఱుమాడుట

అట్టిచోట సునాభుఁ డను నీకుమారుఁ । డిట్టలంబుగ భీము నెక్కటిఁ దాఁకి
ప్రళయాగ్ని శిఖలతోఁ బ్రతియైన తూపు । లెలమి నేసిన భీముఁ డితనికి నల్గి
భల్లంబు పట్టి నీ పట్టి శిరంబు । డొల్లనేయుటయు, నిష్ఠుర గర్వరేఖ
నతని సోదరులు బహ్వాశియన్వాఁడు । ధృతిఁ గుండధారుఁ డాదిత్యకేతుండు
నపరాజితుఁడు విశాలాక్షపండితకు । లుపమింపరాని మహోదరాఖ్యుండు
నను కుమారకు లేడ్వు రనిలజుఁ దాఁకి । సునిశితాస్త్రంబుల సోనగాఁ గురియ,
నతఁడు కోపాంధుఁడై యుఱునెలకోలఁ । బ్రతినకు లోనైన బహ్వాశిఁ దునిమి,
క్షురికాముఖంబునఁ గుండధారాఖ్యు । శిరము తాళీఫలస్థితి నుత్తరించి,

---
1. పృథివియె కాక. (మా)

విపుల నారాచంబు వెసఁ బ్రయోగించి । యపరాజితుని శిర మట్టితోఁ బాపి,
బ్రాఁతి నారాచంబుఁ బఱపి యాదిత్య । కేతు గుండియ పెల్లగించి ధరించి,
చండనారాచ విస్రంభ పాతమునఁ । బండితకాఖ్యుని ప్రాణంబు గెడపి,
యటిమిఁ [1]బాఱవాఁతమ్ము ఘోరముగఁ । బఱపి విశాలాక్షు ఫాలాక్షుఁ గూర్చి,
[2]నేరుపు దైవాఱ నిశిత క్షురప్ర । ధార మహోదరు తల నేలఁగూల్చి,
యార్చిన బెదరి కుమారాళియెల్లఁ । గార్చిచ్చుఁగన్న మృగంబులై చనిరి.
"కొలువులో నితఁ డాడుకొన్న ప్రతిజ్ఞ । తలకూర్చ కేల యంతట జాఱవిడుచు!
విదురుని పలుకులు వినిన నేఁడిట్టి । సదమద మొదవదు; జనపతి చెఱిచె;
కొడుకు దుర్నీతియే గొనియాడి యాడి । కడువడిఁ గులహాని గావించుకొనియె."
అని తమలో మాటలాడిరి ప్రజలు; । వినవయ్య నీవిట్టి వృత్తాంత మెల్ల.
వాయుజుచేత దేవర, చాల నిట్లు । పోయినతమ్ముల భూపతి చూచి
చాల దైన్యము నొంది సైనికోత్తముల । నాలోన భీముతో నని చేయఁ బెట్టి,
గాంగేయుఁ గదిసి గద్గదకంఠుఁడగుచు । నింగితంబు గలంగ నిట్లని పలికె:
"తాత, బకారి నాతమ్ముల నెల్లఁ । జేతుల తీఁటవోఁ జెండాడునపుడు
చూచుచుండితి గాని చోర వడ్డపడవు; । నీ చేత నైనంత నెఱపవు కడిమి;
వగలేదు శోకంబువాఁడవు గావు; । బెగడ కెల్లారిఁ జంపించు వేడుకయె!
చెల్లఁబో నన్ను పేక్షించితి గాక । బల్లిదుండవు నీకుఁ బాండవులెంత!
భావింపఁ గౌంతేయ పక్షపాతంబు । మీ విద్యగాదె! నమ్మినవాఁడు చెడఁడె!
నియతి నాఁడేడ్వురు నేఁడేడ్వురకట! । ప్రయమైరి తమ్ములు వాయుజుచేత.
సంధిలో హరిబుద్ధిఁజనని యాతప్పు, । గాంధారివాక్యంబు గడచినతప్పు
తప్పునే నాకు వృథాగర్వి." కనుచు । ... ...
నేడ్చినఁ దోడేడ్చి యెలమిఁ బాంచాలి । నీడ్చిన రాజుతో నీ భీష్ముఁ డనియె:
"ఇది పూర్వకాల మనేకభంగులను । జదుకొప్ప నీతోడఁ జాటనే పుత్ర!
మారుతి కగపడ్డ మనకుమారకులఁ । బోరిలో విడిపింపఁ బోలదెవ్వరికి;
దీనికి శోకింపఁ దీరదునీకు; । మానుప వచ్చునే మఱి యీశ్వరాజ్ఞ!
నీవు వీరస్వర్గ నిర్వాహసుఖము । [3]భావింపు మధముగాఁ బలుకులు మాను.
నేను నుపేక్ష నాయిచ్చలో లేక । పూని పాండవులతోఁ బోరాడువాఁడ.

1. బోక వా. 2. కేతువు. 3. భావింప ధనముగా. (మూ).

జయమగుటయుఁ బరాజయమగుటయును । నియతి దైవవశంబు నీకోర్వవలయు
ననిపల్కె." నని చెప్ప నాంబికేయుండు: । "మనకేటి జయమింక మరణమే జయము.
రోహణ [2]వింధ్య మేరువులఁ గైకొనని । మోహాపుఁ గొడుకుల ముద్దుప్రాయమున
బలియిచ్చుచున్నాఁడఁ బవనసూనునకుఁ । దలఁప నాప్రబను కేల దైవికంబేల.
గురుఁడు భీష్ముండును గురుకుమారుకుల । దురములోఁ గాపాడ దొరకమి యెట్లు ?
జనని చెప్పినబుద్ధి జనకునిబుద్ధి । వినని దోషముసుమీ విషధరాంకునకు.
తడయక నేనింకఁ దలపోయుటెల్లఁ । గడచన్న నీళ్ళకుఁ గట్ట యిడ్డట్లు.
ఆవాక్యకథలెల్ల నట్లుండ నిచ్చి । యీవు సంగరభంగి నెఱిఁగింపు మింక.
ఆజిఁ గుమారు లిట్లగుట వీక్షించి । యేజాడఁ బని నిర్వహించె భీష్ముండు ?
తెలివి యేరీతి సంధిల్లె రాజునకు ? । బలిమితోఁ గృపుఁడెట్లు బవరంబుచేసె ?
కలశజుండేలావు గావించె ?" ననినఁ । బలికె సంజయుఁడు భూపాలశేఖరుని :
"అపుడు భీష్ముండు భయంకరాకార । విపులాట్టహాసుఁడై వెస భీముమీఁదఁ
దేరు దోలింప నత్తీవ్రత చూచి । దారుణాటోపుఁడై ధర్మనందనుఁడు
పురికొల్పఁ బాంచాల పుత్రశిఖండి । హరిసోదరులు భీష్ము నరికట్టుకొనిరి.
అట మున్న పతియాజ్ఞ ననిలజుమీఁదఁ । దుటుములై యెక్కిన దొరల నిందఱిని
ద్రౌపదిసుత చేకితాన మత్స్యపులు । నాపార్థుఁడును గూడి యరికట్టుకొనిరి.
కవలు హైడింబుఁడు గాండీవికొడుకు । నవనీశుతమ్ముల నరికట్టుకొనిరి.
ఇత్తెఱంగున యోధులిందందు మూఁడు । మొత్తంబులై కయ్యములుచేయుచుండఁ
బాంచాల బలములపైఁ గలశజుఁడు । సంచితకోపుఁడై శరవృష్టి గురియఁ
బండి కోయఁగనైన పైరుపై మొగిలు । కుండతో జడివాన గుప్పినట్లుండె.
వడముడి గాంధారవల్లభు కరుల । బెడిదుఁడై గదవ్రేయఁ బెకలి యా ఘటలు
గట్టి చీఁకటిగుంపు కమలాప్తకిరణ । ఘట్టనఁ జెడిపోవుకరణి రూపడఁగె.
తగఁ జొచ్చి గుఱ్ఱపుదళములఁ గవలు । తెగ వేయఁ దునుకలు తెట్టువగట్టి
వాహిరి రక్తంబు వాగులై పాఱఁ । ద్రోవఁ బోరాదు తేరులకు యోధులకు.

ఇరావంతుఁడు గాంధారసతులఁజంపి యలంబుసునిచే మృతుఁడగుట

అప్పు డిరావంతుఁడను క్రీడితనయుఁ । డొప్పఁ దొల్లియులూచి కుదయించినతఁడు
తురగ సందోహంబుతోడఁ దానొక్క । తురగ రత్నము నెక్కి దోర్దండ చండ

---

1. విద్య మెరుపులు. (మూ)

కరవాలుఁ డై చొచ్చి కౌరవభటులఁ । దరమిడి ఖండించుతఱి వానిమీఁద
శకుని సోదరులైన శర్మవంతుఁడును । శుకుఁడు నార్జవుఁడు గజుండును వృషుఁడు
వడి గవాక్షుండను వాఁడు నశ్వముల । బెడఁగుతో గరవాలభీషణులగుచు
రారాతిఁ దాఁకిన రవళిఁ దాఁకుటయు । మీఱి ఖడ్గాగ్నులు మెఱసె దిక్కులను.
శతముఖపౌత్రు నశ్వములు గాంధార । పతుల యశ్వముల నేర్పడఁ దలపడిన
నిత రేతరము చేయు హేషితంబులకుఁ । బ్రతి హేషితములిచ్చె భానుగుఱ్ఱములు.
అంకవన్నియలతో నంకవన్నియలు । పొంకముగల కళ్ళెములకుఁ గళ్ళెములు
బాహులు బాహులు బంధనలైన । సాహసింపఁగరాని సందడి యయ్యె.
రాతులు తమలోన రణవిద్యఁ బెనఁగి । హేతిఘట్టనఁ ద్రెవ్వి యిల [1]బ్రుంగుచోట,
గాంధారు లార్వురు గాండీవిసుతుని । గ్రంధులుగా సెలకట్టె వాటులను
గడలపోటులఁ జక్రగదల వ్రేటులను । గడు నొత్తరించినఁ గలఁగక యతఁడు
తురగంబు నచ్చోటు తొలఁగ దాటించి । సరవి సింగిణి[2]వెంట శరములు వఱపి
కార్తికేయుండు రాక్షసులఁ జెండాడు । మూర్తితో [3]నయ్యిరుమువ్వుర నొంచె.
అటమున్న [4]వ్రేటుల నాటులఁ జాల । లటపటమైనఁ దల్లడముచే హయము
గిరి గూలునట్లు సాగిలఁబడి చావ । ధరకు గాండీవినందనుఁ డర్థి దాఁటి
వారేయు వాలంపవాన యాఖడ్గ । ధారచే జడియుచు జడియక తిరుగ
శకుని తమ్ములు నిర్విచార మిట్లనిరి: । "రకట ! భూచారి నేయఁగరాదు మనకు ;
మనము నుర్వికి డిగ్గి మార్కొని వాని । ననువుగా వధియింత." మని వారు డిగ్గి
చుట్టుముట్టి కిరీటిసుతుని బిట్టేయ । దిట్టతనంబుచేఁ దెమలక యతఁడు
పట్టిన హేతితో బ్రమరిగాఁ దిరిగి । కొట్టిపోవైచె నార్గురి మస్తకముల.
వైచి యార్చినఁ జాల వగచి కౌరవుఁడు । లోచనాంబుజములలోన నీరూర
శూరు నలంబుసుఁ జూచి యిట్లనియె: । "చేరి కంటివె యిందు సేనల నఱక
విసపవి త్తటమీఁద విజయునిసుతుఁడు, । మసిచేసె నా మేనమామల వీఁడు.
కలహించి వీని నాకన్నులయెదుటఁ । బొలియించి మాంసంబు భుజియింతుఁగాక."
యని పంపువెట్టిన నట్లకాకనుచు । దనుజుండు దనమాయఁ దలఁచి రప్పించి

---

1. బొంగులైన. 2. విరటు. 3. నయ్యిరు మువ్వుర నొచ్చె. 4. వ్రేట్లనాట్లఁజాల. 5. చేరగంటి సేనిందు. (మూ).

యండజకులునిపై నడరింప నదియు । రెండుసైన్యములవారికిఁ గానరాక
యయ్యిరావంతుని యశ్వసేనలకుఁ । జయ్యనఁ బ్రతిసేన సవరించి తెచ్చి
పోరాడఁజేసి భూభుజులెల్లఁ జూడఁ । గౌరవకార్యంబు గావించి పిదప
నాసైన్యములు దాను నస్తమించుటయు । వాసవి కొడుకు కౌంతివాఁడయ్యె ననుచు
నెక్కటి నతనితో నీయలంబుసుఁడు । గ్రక్కున దలపడి కాండత్రయంబు
భుజమధ్యమున నాటఁ బొలివోని కడిమి । భుజగవంశ్యుఁడు ఖడ్గమున వానివ్రేసి
ధనువు ఖండింపఁ బ్రతాపించి యసుర । ఘనతరఖడ్గంబు గైకొని వచ్చి
విజయుజు ఖడ్గంబు విఱుగ వ్రేయుటయు, । భుజన గోల్పోక యప్పన్నగకులుఁడు
తనచేతి తునుక నద్దైత్యుకంఠంబు । దునుఁగవైచిన జీవి దొలఁగిన వాఁడు
వినువీధి దనుజుఁడై వేఱొక్కవింట । సునిశితాస్త్రంబులు చొనుపఁ బార్థుఁడు
నొచ్చి కోపించి తానును మింటికెగసి । యచ్చోట దైత్యువిల్లవలీల విఱిచి
పెనఁగులాటకుఁ జొచ్చి బిగియించి దైత్యు । ననువునఁ బడఁద్రోవ నవనిపైఁ దొరఁగి
యసుర నొచ్చియు నట్టహాసంబు చేసి । వెసఁ గిరీటితనూజు వెతకుచో నతఁడు
తల్లివంగడమునఁ దాఁగన్న మాయ । నుల్లోకసర్పమై యోజనసీమ
గైకొని విషవహ్ని గ్రక్కు నేత్రములు । జోఁకతోఁ బెనుగాలి జుట్టు నాసికయు
దిగ్గజంబులఁ బట్టి తిగుచు నాలుకయు । నగ్గిరిగుహవంటి యాననబిలముఁ
బవనలోకముఁ బ్రాకు పడగయుఁ గల్గి । పవిలి నీపుత్రుని పడగయు వణఁకఁ
బన్నగకులకోట్లు బలసి సేవింప । నున్నచో నమరారి యురగారి యగుచు
నడరి పైఁబచ్చు మాయాపన్నగముల । నొడిసి యన్నిటిమ్రింగి యోధులుచూడఁ
జేతికి లోనైన జిష్ణునందనుని । యాతల యసిఁద్రుంచి యాతల వైవఁ,
బన్నగాకారంబుఁ బాసి యయ్యోధు । [1]పున్నమచంద్రునిఁ బురడించుచుండె.
మింటిచక్కటికెక్కి మిహిరుఁ డావేళఁ । గంటికి [2]వేంద్రమై కనుపట్టె." ననిన
నంజయుఁ బలికెఁ: "సంజయా, వైరి । భంజనం బొనరింప భయహారంబయ్యె.
కురుకులంబు నులూచికొడుకు కింత చొచ్చి । కలఁచెను మాయావి గావున మొదల.
ఇంతటివాఁ డాజి నీల్గినపిదపఁ । గౌంతేయు లెట్లు సంగరము గైకొనిరి?
ఎఱిఁగింతుగాక నా కింతయు." ననిన । నెఱిఁగింపఁ దొడఁగె మహీపతి కతఁడు:

---

1. పున్నమి. 2. వేత్రమై. (మూ)

ఘటోత్కచుఁడు కౌరవసైన్యము నుఱుమాడుట

"అని నిరావంతుఁ డిట్లనఁగుట చూచి । యనయంబు కోపించి హైడింబుఁ డపుడు
అసురనాయకులు గజారూఢులగుచు । వెసఁ దన్ను సేవింప వీరవై ఖరిని
గరమున శూలంబు ఘనతరద్యుతుల । నురుతర ప్రళయసూర్యుల నీనుచుండ
మనసేనఁ జొచ్చి సామజభటాశ్వముల । గొనకొని యందంద గుదులుగ్రుచ్చియును
అభ్రంకషములైన హస్తుల గమన । విభ్రమంబునఁ దేర్లు విఱిచి యొట్టుచును,
అంతకాకారుఁడై యరుదెంచు కీచ । కాంతక సుతుఁజూచి యధిపతి కడఁగి
గంధబంధుర మదాంధ గంభీరవేది । బంధురవ్యూహ సంపద నెమరొ్కనిన,
నతనికిఁ దోడు వంగాధినాథుఁడును । శతసహస్ర గజేంద్రసహితుఁడై గవియఁ,
గొండఁ దాకు బకారికొడు కా గజముల । భండనోగ్రబలాగ్రపతులును దాను
నిడితల యిడితొండ మిది దంతయుగళ । మిది పాద మని నిర్ణయింపరాకుండ
రోలఁ గుమ్మినయట్లు రూపుమాపుటయుఁ, । గాలాంతకుఁడు పోలెఁ గౌరవేశ్వరుఁడు
వేఁడి నారసములు వింట సంధించి । వాఁడి రక్కసిగుంపు వ్రచ్చుచో నందుఁ
దొడిఁబడ వేగవంతుఁడు నేలఁ గలిసె; । ... ...
... ... । బలియు విద్యుజ్జిహ్వు ప్రాణంబు వోయె;
యముని పాలయ్యె బహ్వాశియన్వాఁడు; । సమసెఁ గరాళలోచనుఁ డనువాఁడు
ఈరీతి నిజమంత్రులీల్గఁ గిమ్మీర । వైరిపుత్రుఁడు క్రోధవహ్ని మండుచును
నగము వంటి శరాసనము ధరియించి । వికళిత(?)భ్రుకుటియై విభున కిట్లనియె :
"పాడియు సత్యంబుఁ బరహితోన్నతియుఁ । దోడునీడైన పార్థుల నట్లు సభను
భంగపెట్టిన నీకుఁ బాడియు నిజ ము । నంగ నక్కట వీసమంతైన లేదు.
ఆ తెఱంగున వారి నలయించు ఫలము । చేతులఁ బడఁగఁ జేసెద నీకు నేఁడు."
అని పల్కి కృష్ణసర్పాకృతిఁ బరఁగు । నునిశితాస్త్రముల నా క్షోణీశు నొంచె.
నొంచినఁ దెమలక నుతశక్తి నతఁడు । కాంచన పుంఖ ప్రకాండ వర్షములు
వింట నిర్వదిరెండు వేవేగ దొడిగి । కంటకు వక్షంబుఁ గాడనేయుటయు
నాయెట్ల మూర్ఛిల్లి హైడింబుఁ డొరఁగి । ధీయుక్తి వేవేగఁ దెలిసి రోషమునఁ
గల్పాంత సమవర్తి కర కాలదండ । కల్పమై మృత్యుసంకాశమైనట్టి

1. అభ్రంకషములైన అస్తుల. (మూ).

శక్తి నా నృపు బాహుశక్తి వైచుటయు । దిక్తటంబులఁ బర్వు తేజంబుతోడ
నది ఘోర ధారాభయంకరంబగుచు । నది భాను భాసమానాకారమగుచు
నది లోకపాల లోకాభీలమగుచు । నది ఫాలనేత్ర నేత్రానూనమగుచు
నేతేర వంగకుఁ డిభముపై వచ్చి । యా తీవ్రతరశక్తి కడ్డంబు నిలువ
నది వచ్చి కరిప్రాణ పరాహుతి గొనుచుఁ । ద్రిదశులు చెదర ధాత్రీధారఁ గూలె.
వంగుఁ డక్కరి డిగ్గి వడిఁ బాఱిపోవ । నంగదఁ గరిపడ్డ యాయెడరునను
నీ సేన నొకఁడైన నిలువక తొలఁగ । వాసి పట్టునను భూవరుఁ డంత నిలిచి
నర సిద్ధ సాధ్య కిన్నరులు నుతింప । నరుదైన యొక్క రౌద్రాస్త్రమేయుటయు
నక్కజమై వచ్చు నమ్మహాశరము । చెక్కులుగా దైత్య సింహుండు చేసి
యనుపమ మణిభూషణాంచితంబైన । తనువున నారాచతతి నాటి యార్వ,
నదివిని గాంగేయుఁ డతి సంభ్రమమున । నెదిటి పౌఁజుభరాన నేతేర రాక
యాచార్యుఁ డాదిగా నచటి యోధులకు । నేచిన రవళిఁ జేయెత్తి యిట్లనియె :
" ఓ ద్రోణ! యో కృప! యో చిత్రసేన! । యో ద్రోణనందన! యో సింధురాజ!
వాఁడె హైడింబుండు వసుధేశుఁ దాఁకి । వాఁడిమి నెఱపెడు వలసినట్లెల్ల.
మాన్యుఁ డీ యోధు సామాన్యుఁడే! దనుజ । సైన్యంబుఁ దాను నసాధ్యుఁడెవ్వరికి.
[1]తొడిఁబడకుండ నెత్తుఁడు కౌరవేంద్ర! । అడరి యేయుఁడు దైత్యు." నని యెత్తిచెప్ప
గురు జయద్రథ బాహ్లికులు బృహద్బలుఁడు । గురుపుత్ర కృపులు మక్కువ వికర్ణుండు
పౌరిఁ జిత్రసేనుండు భూరిశ్రవసుఁడు । సొరిది వివింశతి సోమదత్తులును
ఎన్న నవంతి దేశేంద్రులు నసఁగఁ । బన్నిరువురు వీరు పౌరుషప్రియులు
తరమిడి తమతమ దళములు గొలువ । గురుతరస్ఫూర్తినేకోద్యోగమునను
బోరన తమరథంబులు దోలుకొనుచుఁ । గౌర వేశ్వరు సమ్ముఖంబున నిలిచి
యనివార్య శరవృష్టి నపరాహ్ణవేళ । దనుజునిఁ గప్పుచోఁ దలఁకక వాఁడు
నిలిచి పోరాడుచో, నృప, వానియొద్దఁ । గల సైన్యమును దాఁక ఘనముయ్యెఁబోరు.
తొంటి దేవాసుర తుములంబు వింటిఁ । గంటి నిప్పటి దైత్య కౌరవ్యరణము.
బకవైరిసుతుఁడంతఁ బన్నిరువురకు । నొకఁడు చాలి మహాశరోగ్రత నెఱపఁ
గొందఱి సూతులు గోల్పోయిరసురు; । కొందఱి హయపంక్తి కుతలంబు పట్టె;

---

1. తొడుపడ. (మూ)

కొండఱి రథములు గునికిల పడిరి ; । కొండఱి ధనువులు గొనకొని విఱిగె ;
కొండఱి తనువులు కోలలఁ జిఱిగె ; । నందఱు నిర్విణ్ణులైరి భూపాల !
అంత నందఱు సాధనావళి గూర్చి । యంతకాకారులై యాదైత్యు మీఁద
వాలంపజడిముంప వాఁ డోర్వలేక । తూలుచు సైన్యంబుతో మింట నణఁగి,
హాహారవము సేయు, నమ్మహాధ్వనుల । నూహింప బ్రహ్మాండ మూరక పగిలె ;
పగిలెఁ గౌరవసేన ; పార్థివుగుండె । పగిలె ; శేషుం డొదిఁగె ; పాతాళ మగలె.
అత్తఱి యమసూనుఁ డార్భని చెవులఁ । జొత్తెర మారుత సూనుని గదిసి,

భీముఁడు ఘటోత్కచునకుఁ దోడగుట

" భీమ, నీసుతుఁ డుగ్రబిరుదు హైడింబుఁ । డే మొకో హాహాయె నిట నొవ్వనోపు.
కౌరవేశ్వరునకుఁ గలయోధులెల్ల । వారక యచ్చోట వదలకున్నారు.
గుంపులుగాఁ గూడి కురువీరులెల్ల । నొంపుచున్నారో సూనుని ఘటోత్కచుని !
ఎప్పటినుండి వీరిట్టు పోరెదరో ! । గుప్పనోపు నితండు కురుసేన నొవ్వ.
ధవళాశ్వునకుఁ ద్రిగర్తలతోడి రణము । తొవకి రారాదు ప్రొద్దును గ్రుంకఁ బోయె.
పోవయ్య యింతటఁ బుత్రుఁ గాచుటకు । వేవేగ. " ననవుడు విని వాయుసుతుఁడు
తేరు తోలించి యద్దిక్కున నున్న । వీరులఁ దన బాణ విద్య నొప్పించి,
భూరిశ్రవసు నూరు భూరిబాణముల, । మూరిఁబోవ వికర్ణు మూఁడు బాణములఁ,
జిత్రసేనుఁ బదేను చిత్రబాణముల, । ధాత్రి వివింశతి దశబాణములను,
తగ బాహ్లికుని బృహద్బలు రెంట నొకటఁ, । బగతు నవంతీశుఁ బదర వింశతిని,
ద్రోణుమూఁట జయద్రథునిఁ బదారింట । ద్రోణజ సోమదత్తుల నూటఁ బదిట
నొప్పించి యార్వ ద్రోణుం డొక్కరుఁడును । దప్ప సమస్తయోధప్రకరమును
వింట్లు పోనాడియు విఱిగిన బండి । కంట్లు కానఁగరాని కండ్లునై చెదరి
తోడిసైన్యముఁ [1]దానుఁ దోలఁగెను దేవ ! । రూఢి నప్పటి భీమురవ్వ లెట్టివియొ !
ఇట్లు కౌరవయోధు లెవ్వరు నిలక । చిట్లి పాఱిన భీమసేనుండు నగుచు
సింహనాదము సేయఁ జెలఁగి యద్దైత్య । సింహుఁడు దివినుండి సేనయుఁ దానుఁ
బొడచూపి యచ్చోటఁ బోవక యున్న । బెడిదు ద్రోణాచార్యుఁ బృథుధైర్యుఁ దాఁకి

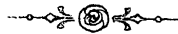
---

1. తాము తోఁదోలంగి. (మూ).

చొచ్చి యాతనివిల్లు చూర్ణంబుచేసి, । యచ్చోట నృపుఁ డుండ నతనికై తాఁకి,
యతని పన్నగకేతు వవలీలఁ బెఱికి, । మృతుఁజేయఁ దలఁచుచో, మిన్నేటికొడుకు
సకలయోధులుఁ దాను స్వామికిఁ దోడు । ప్రకట సేనాసహస్రములతో వచ్చి
హైడింబుఁ దాఁకిన నప్పటిరణము । చూడ నోడిరి సురాసురకోటులయిన.
ఆ మహాకలకలం బాలించి నరుఁడు । దామోదరునిఁ జూచి తగవొప్పఁ బలికె:
"కొనిపొమ్ము మన తేరు కురుసేనమీఁద ; । వనజాక్ష, త్రైగర్తవరుఁ డోడిపాఱె.
అవె శరాగ్నులు తోఁచె నచట నెవ్వారి । బవరంబొ కాని యుత్పాతమై యిపుడు.
మన హిడింబాసూతి మాటలై చెవికి । వినవచ్చె, నచటికి వెసఁ బోవవలయు."
అని పలికిన శౌరి యతుల వేగమున । మనసైన్యములమీఁద మఱది రథంబు
నడపుచో నతఁడు బాణప్రవాహములు । నడపఁజొచ్చినఁ జూచి నరకాత్మజుఁడును
గాంగేయ కృపులు త్రైగర్తనాథుఁడును । రంగుమీఱఁగ నెదుర్పడిరి క్రీడికిని.
శైనేయుతో శల్య శల వికర్ణులును । బూని భోజుఁడు నలంబుసుఁడు మార్కొనిరి.
అనిలజుం డడరిన నస్త్రగురుండు । ఘనతఁ గుమారవర్గము మారుకొనిరి.
కలశసంభవు ప్రాపుగల ప్రతాపమున । నలయక నీకుమారావళి యెక్కి
మారుతాత్మజు మేన మహనీయ ఘోర । నారాచధారలు నలుగడ నింపఁ
గొలఁదిమీఱిన నెయ్యి గుమ్మరింపంగఁ । జెలఁగి నాల్కలు గ్రోయు శిఖిఁబోలె నతఁడు
మండి మహోద్దండ మార్గణవిద్య । నిండారఁ జూపిన నృపచంద్ర, వినుము
కుండభేదిశిరంబు కుంభినిఁ ద్రెళ్లె; । నుండె ననాధృష్యుఁ డుసురువోనాడి;
కనకధ్వజుఁడు రెండు ఖండంబులయ్యె; । తునిసె విరావికుత్తుక మృదులీల;
మఱి సుబాహుఁడు పోయె మఘవుకొల్వునకు; । నెఱి దీర్ఘబాహుండు నేలపాలయ్యె;
తిట్టినగతిఁ గూలె దీర్ఘలోచనుఁడు; । పట్టికి పెఱవారు పాఱిరి విఱిగి.
కరియూథములఁ దోలు కంఠీరవంబు । కరణి నీ మొనల బకధ్వంసి తోలి
యార్చె; నప్పుడు గ్రుంకె నరుణగభస్తి, । కార్చిచ్చు కెంజాయ గగనంబు డాయ.
పెనుగాలి నంటిన ప్రేతవస్త్రములు । ఘనకటిసీమ నీర్కావిదోవతుముగ,
నున్నతి భుజముల నునుచుకొన్నట్టి । సన్నపుఁ బ్రేవులు జందెముల్ గాఁగ,
మొల్లదోయిళ్లను ముంచి యొండొరులఁ । జల్లెడు కీలాలజలము లర్ఘ్యముగ,
మాటిమాటికి వీరమండలిఁ బొగడు । మాటలు ప్రణవాది మంత్రముల్ గాఁగ
వివిధభూతావళి విప్రులు పోలె । సవితగ్రుంకఁగ నిట్టిసంధ్యలు వార్చె.

తమ్ములు సమసిన తాపభారమున । నెమ్మి నింటికిఁబోక నీపెద్దకొడుకు
సేనలఁ బురికొల్పఁ జెలఁగి పార్థులును । సేనలఁ గొలుప నాసేనలు దాఁకె.
బలిసి పూర్వాపర పవనవేగమున । లలి నిండు నందుఁ దొలంకు కడళ్ల
క్రమమొప్ప వారాసిగతి సంగరాంగ । ణము పొల్చె నపుడు సేనల యాడ్పులాట.
తునిసిన తొడవులు దొరఁగిన విరులు, । పెనఁగొన్న కవచముల్ ప్రిదిలిన వలువ,
గతిభంగమునుగల్గి కదనోర్వి యపుడు । రతికలహాంత వారస్త్రీని బోలె.
అప్పుడు తిమిర మందందుఁ బర్వుటయుఁ । జప్పనైన రణప్రసక్తి చాలించి
సేనలఁ దిగిపించి సేనాధిపతులు । మానవనాథు సమ్మతిఁ బాళెములకుఁ
జనుదెంచి రందఱు సమరదినంబు । లెనిమిది నేటితో నీడేరె ననుచు.''
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
శరణాగతత్రాణ! జానకీరమణ! । కరుణాఢ్య! సత్యసంకల్ప! సర్వజ్ఞ!
అతులితవిఖ్యాత! ఆద్యంతరహిత! । క్రతుకర్త! క్రతుభోక్త! కామితఫలద !
నీలమేఘనిభాంగ! నిగమాంతరంగ! । వాలి వానరభంగ! వర జయోత్తుంగ!
సుజనరంజన! రామ! సుమహితోద్దామ! । విజయంబు రఘురామ! విజయాభిరామ!
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
రచితమై భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొప్పె నాలవది.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీకంజదళనేత్ర, సీతాకళత్ర, । ప్రాకట శుభగాత్ర, భవ్యచారిత్ర,
లలిత మన్మథ కోటి లావణ్యా దివ్య । కలితవిగ్రహ, నిత్యకల్యాణ, రామ !
అవధారు మఱియు సంయమి చెప్పఁదొడఁగె । నవినయస్ఫూర్తి, రాజనమేజయునకు :
"ఆరీతి నగరికి నరిగి రారాజు । గారాబుతమ్ములు గడచన్న వగను
జాలఁ జెమర్చి దుశ్శాసనుఁ జూచి । "యీలోనఁ గర్ణుని నీవు సౌబలునిఁ
దోడితె" మ్మని యంచి తోడియోధులను । వీడుపట్టుల కంచి వెన్నెలబయటఁ
గస్తూరి నమరిన కమ్మని విరులు । విస్తరించిన రత్నవేదిక మీఁద
సింహాసనంబుపై జెలువైన యువతి । సంహతి గొలువ విశ్రాంతి నున్నంతఁ,
గర్ణగాంధారులఁ గపటలక్షణులఁ । దూర్ణవైఖరిఁ దెచ్చి దుశ్శాసనుండు –
సన్నిధిఁ బెట్టిన సముచితంబైన । మన్నన మన్నించి మనుజేశ్వరుండు
వారల కిట్లను : "వాహినీ సుతుని । పోరుచూచితి ; ద్రోణుపోరుచూచితిని ;
బ్రాఁతిగా వారెల్లఁ బాండవపక్ష । పాతులుగాని నాపనివారు గారు.
అయ్యుపేక్షులఁ గదా యష్టావశేష । మయ్యె నాబలము లొయ్యన వచ్చివచ్చి.
... ... । ... ...
తెగ నాడు మాట ముందఱనుయ్యి వెనుక । దగరను గాథయుఁ దలకూడె నాకు.
ఏమిసేయఁ గలాఁడనిటమీఁద ?" ననిన । నామహీశ్వరుఁబల్కె నంగాధిరాజు :
"పగయెంత దేవరబంట నేఁగలుగ ! । తెగఁ జూచువాఁడఁ గౌంతేయులనెల్ల.
తేకుము గాంగేయుఁ దేకుము ద్రోణు । నీకార్యహానికి నృప, వీరలాను.
కురుకుమారకు లిట్లుకూలుచోఁ దారు । పరికించుచెల్లఁ [1] దప్పక మోనమూను.
ఎల్లి పార్థులలోన నిద్దఱి ముగురిఁ । ద్రెళ్ల సేయక మాన దేవ, నీయాన.
మానుపు రణమింక మందాకినేయుఁ, । బానుపు మీఁదకుఁ బవళింప నరుగు."
మని పలికిన నాత్మ నధిపుఁడుప్పొంగి । యనుజునిఁ జూచి "యొయ్యన నీవు నేను
నాపగేయుని యింటి కరిగి పోటునకు । రేపు రాకుండఁ బ్రార్థింత మాతనిని."

1. చెప్పక భీమసేను. (మా)

దుర్యోధనుఁడు భీష్ముని నిష్ఠురములాడుట

అని చెప్పి సౌబలు నంగాధిపతిని । జనపతి వీడ్కొని సముచిత స్థితిని
వివిధ సౌరభవస్తు విన్యాసవిభవ । నవపరిమళ భవ్య నవ్యతోయముల
జలకమాడి సుగంధి చందనంబొడలఁ । బలుచగాఁ బన్నిటఁ బదనిచ్చి యలఁది,
చిత్తినిజవరాలి చిత్తంబు కంటె । మెత్తనై వెన్నెల మేళాపమైన (?)
వెలిపట్టు ధరియించి వేల్పుసొమ్ములను । వెలిఁబెట్టు తొడవులు విలసిల్లఁ దొడిగి,
కమ్మని నెత్తావి గండుతుమ్మెదల । రమ్మను విరులు శిరమ్మునఁ దుఱిమి,
బాలసూర్య ప్రభాపటలంబు నేలఁ । జాలు కిరీటంబు సంప్రీతిఁ దాల్చి,
తమ్ములు దొరలు మొత్తమ్ములై కొలువఁ । గొమ్మలు నలుఁగడఁ గుంచియ లిడఁగ,
రసిక సౌరభ్య పరంపరాభరణ । విస్మృమర నవతైల విపుల మైనట్టి
కరదీపికా కోటి గదిసి యేతేర । సురగాంక రథమెక్కి యొయ్యనఁ గదలి
యటఁ దొలంగు తొలంగు మని వేత్రకరులు । పటుగతి నందడి పాయ ద్రోయఁగను,
పలుమాఱు పాఠక పఠన క్రమంబు । పులకాంకురంబులు పుట్టించుచుండ,
నోలి [1]హెగ్గడికాండ్ర హుంకారరవళి । శైలరంధ్రంబులఁ జరియింపుచుండ
మందాకినీ సూను మందిరంబునకు । నిందువంశాధీశుఁ డీరీతి వచ్చి
ద్వారదేశమున రథంబంత డిగ్గి । గారాపు తమ్ముని కరమూఁదుకొనుచుఁ
గక్ష్యాంతరంబులు గడచి [2]కృష్ణైక । లక్ష్యచిత్తుని భీష్ము లాగొప్పఁ గాంచి,
యతని పాదములపై నొసలు చేర్చి । యతఁడు పెట్టించిన యర్హపీఠమున
గురుభక్తి దైవాఱఁ గూర్చున్నయంతఁ । గురు పితామహుఁ బల్కెఁ గురుకులేశ్వరుఁడు:
"ఏమయ్య భీష్మ, నన్నిట్లుపేక్షింప ? । నేమయ్య పార్థుల నెచ్చనిచ్చితివి ?
నీవు పల్కిన పల్కు నీటిపై వ్రాఁత ; । గావున ధర్మజు ఖండింప లేవు ;
మొగ మిాఁక భీముని మోదఁగలేవు ; । తగఁ జూచిచూచి యింద్రజుఁ గూల్పలేవు ;
మొదల మాద్రేయుల ముద్దాడఁబోదు ; । ఇదియేమివిధమన్న నిన్ని చెప్పెదవు.
అమ్ములు ప్రయము సేయని లోభగుణమొ! । మమ్ముఁ దానోడించుమార్గమో యెఱుఁగ.
పట్టి పాలార్చెదు పాండునందనుల । నిట్టి నీ హృదయమే నెఱుఁగ నమ్మితిని.

---

1. నహిగాల. 2. కశ్యైక. (మూ)

తెగువ నీ వెనిమిది దినములలోన । మగఁటిమి నేమేలు మాకుఁ జేసితివి ?
అన్నియు నట్లె నీవాజి చాలించి । మన్నింపవే నన్ను మనికితపడక.
వచ్చితి నారాక వమ్ము గానీక । పుచ్చవే కర్ణునిఁ బోటున కెల్లి.
వాఁడొక్కరుఁడె నాకు వశ్యుఁడుగాని । నేఁడెల్ల మీరు మీ నేర్పుల వారు."
అనిన నమ్మాటలమ్మై మనోవీథి । ననయంబు నొప్పింప నటఁ గొంతసేపు
ఆనతవదనుఁడై యతఁడూఱకుండి, । నీనందనులఁ జూచి నిట్టూర్పుపుచ్చి
[1]పలుకు నోరికి రాక పలుకకపోని । బలవంతమున నిట్లుపలికె భూవిభుని :
"అక్కటా ! నాచేతనైనంత నేను । ముక్కంటి సాక్షిగా మోఁదుదు రిపుల.
నరుని భీముని నిల్పు నాప్రయాసంబు । హరియొక్కఁడెఱుఁగు నాయాత్మయునెఱుఁగు
మకుట వర్ధనుల భూమండలేశ్వరుల । వికట శౌర్యుల నిత్యవేవురఁ ద్రుంతు.
ప్రాణవంచనలేక పడిన పాటెల్ల । రేణువు చేసి యీరీతి నాడితివి.
దైవబలంబు చెందని పురుషులకు । నేవెరవున జయంబీడేర నేర్చు ?
కాదువో పార్థునిఁ గదనోర్విఁ గెలువ । నాదివిష్ణునకైన నలవియే మొదల ?
కపటనాటకుఁడు రక్షకుఁడైన కృష్ణుఁ । డుపకారి పార్థు యొద్దనె యుండ
నిట్టి పార్థుని గెల్వ నెవ్వరి తరము ? । పట్టును బట్టి నోఁబలికితి నన్ను
పాల్పడ్డ వేల్పులఁ బాఱంగఁ ద్రోలి । కాల్పఁడే వాసవు ఖాండవవనము !
బవరంబులోపల భవుని మెప్పించి । తివుటమైఁ [2]బడయఁడే దివ్యబాణములు !
గంధర్వులకు నోడి కర్ణుండు నీవు । బంధుసమేతంబు పట్టువడంగ
వడిఁ గయ్యమున గెల్చి వాడిచే మిమ్ము । విడిపించుకొన్నాఁడు విజయుఁడోఁ గాఁడో !
నిను నన్నుఁ గర్ణు మున్నిడి ద్రోణుఁ గృపుని । మనసేనలను గెల్చి మత్స్యేశుపురిని
వడిఁబట్టువడిన గోవ్రజము నొక్కరుఁడ । విడిపించుకొన్నాఁడు విజయుఁడోఁ గాఁడో !
అతుల పాంచాలీ స్వయంవర వేళ । నితరుల కెడయీక యిషువిద్య నెఱపి
తెఱవఁ గైకొని యెల్లదేశాధిపతుల । విఱుగఁ గొట్టినవాఁడు విజయుఁడోఁ గాఁడో !
ఇట్టి బలాఢ్యుతో నిన్నాళ్లు నేను । బట్టి పెనఁగితి బలము గొల్పడక.
అది యెఱుంగక నన్ను నాడితి నొవ్వ । వెదక నిట్టివిగదా విభులచిత్తములు !
ఈడుగాని విరోధ మీవు పాండవుల । తోడఁ దొడంగితి ; తొడఁగిన నేమి
వారి వీరిని జూపవచ్చునే ! నీవ । పోరాడుదువు గాక భుజశక్తికొలఁది.

---

1. పలికె నోరి కిరాత. 2. బడియుండె (మూ).

అనిపల్కి మఱియు నిట్లను రాజుఁజూచి : । " నీను నాకుగాండీవి విజుప దుర్ఘటము.
ఇతనికోప, శిఖండి నీక్షింప నోప ; । నితరుల సాధింతు నెందఱినైన.
అటుగాక పాంచాల యాదవ మాత్స్య । లట చేది మగధ పాండ్యాదులు నన్ను
నడరి తాఁకినఁ ద్రుంతు నదియుఁ జూచెదవు; । కుడువఁ బోవుచు నేలకూరాకులడుగ ;
పోసఁగఁ బార్థుల కొక్క పోరామి దెత్తు ; । పసనెల్లి నాబాహుబలమున హెత్తు.
ఈపాటి పనికి నీవిట్లు రానేల ! । వేపొమ్ము నగరికి విడు మార్తి. " యనిన
డెందంబులో నూఱడిల్లి రారాజు । మందిరంబున కేఁగి మంత్రుల భటులఁ
దమ్ముల ననిచి యంతఃపురంబునకు । సమ్మదంబున నేఁగి సౌభాగ్య లీల
నవరత్న కీలితోన్నత మహాస్తంభ । వివిధ కేళీకూట విశ్రాంతభూమి
దివ్యాంబరచ్ఛన్న దేదీప్య మాన । భవ్య కర్పూర దీపప్రభామిళిత
రచిత సద్గంధ సౌరభ [1]పూర్యమాణ । ఖచితైక మృదుతూలికా తల్పమునను
గుంకుమగంధులు కొమరొప్పఁ జేరి । కంకణ ఝణఝణత్కారంబు లడర
నోయారములతోడ నుపచారవిధులు । చేయ నెంతయు సౌఖ్యసిద్ధిఁ జెన్నొంది
యారాత్రి నిద్రించి యమ్మరునాఁడు । భేరులు ఘోషింపఁ బ్రియముతో లేచి
నిత్య కృత్యంబులు నిష్ఠతోఁ దీర్చి । ప్రత్యంత నిజమూలబలములు గొలువ
ఘనరథారూఢుఁడై కదనోర్వి కేఁగి । తన సైన్యపతిఁ జూపి తదన్జులఁ బలికె :

నవమ దివసయుద్ధ క్రమము

ఇతఁడు శాత్రవసేన నెల్ల వధించి । నుతగతిఁ బాండుసూనుల గెల్తుననుచు
నీరాత్రి పల్కినాఁడెల్ల భంగులను । ఈరథికోత్తము నింక నిందఱముఁ
గదిసి లావులుచూపఁ గలవార. " । మనినఁ [2]గొదుకక దొరలియ్యకొని రట్టిపనికి.
అమరనదీసూనుఁ డాత్మలో నతని । తమకపుమాటలఁ దలపోసి పోసి,
" వీని పక్షంబైన వెట్టి నేఁగాక । యేనాటఁ గల. " రని [3]యెంతయు నొచ్చి
యనికిఁ గర్ణునిఁ బంపుమనిన వాక్యంబు । తనమది బాణమై తన్ను గారింప
సమరసన్నాహంబు చప్పనై యున్న, । సమరనదీసూను నాత్మకీలెఱిఁగి
ధరణీశుఁ డతని కుత్సాహంబు పొడమ ।   ...   .

---

1. పూర్ణమాన. 2. గొదగక. 3. యిన్నియు నోర్చి. (మూ)

“ మనమెల్లఁ గురుపితామహుని చేరువను । మొనకట్టి రణయత్నమున నుండవలయు.
వారకీతనికి నిర్వదిరెండువేలు । తేరుల వీరులు తేరిముచ్చుట్టు
నుండంగవలయు; శల్యుఁడు గురుకృపులు । వెండియుఁ గురువీరపతతి సర్వమును
గాంగేయుకడకు శిఖండి రాకుండ । సంగరక్షయి యవశ్యము నుండవలయు.
వెనుకకు భీష్ముండు వినిపించెఁ గాదె । తనకు శిఖండికి దవ్వైన తెఱఁగు.
నేఁడు వాఁ డీతనిసన్నిధికి రాకుండఁ । బోఁడిమిఁ గాచుట పుణ్యంబు మనకు. ”
అనుటయుఁ దమ్ములయ్యధిపువాక్యంబు । విన నియ్యకొని; రట్టివేళ నానృపులు
అట సర్వతోభద్రమను మహావ్యూహ । మెటువంటివారికి నిలనసాధ్యముగ
నిలిపిన నొడ్డునన్నిధిఁ దాను గృపుఁడు । కలశజ కృతవర్మ గాంధార నృపులు
సైంధవ శల్యులు సరవిఁ గుమారుల్కు । బంధురంబుగ సైన్యపతి నిల్చె రధిప !
తన వలపట సోమదత్త బాహ్లికులు । ననఘుండు ద్రౌణి విందానువిందులును
బన్ని ; రా భీష్ము దాపట హాలాయుధుఁడు । నున్నతిఁ ద్రైగర్త లొగిఁ గృతాయువును
భగదత్తుఁడును గానఁ బడి నిల్చిరంత. । జగదీశ్వరుండు సుశర్మ శలుండు
నాయలంబుసుఁడు వ్యూహమునకు నడుమ । వేయిపోఁజులఁ గూడి విలసిల్లి రధిప !
అంతఁ గాంతేయులు నాజికి వెడలి । శంతనసూనుని సర్వతోభద్ర
ఘటన వీక్షించి యీగతి బలవ్యూహ । ఘటన యొక్కటి దీర్తుగాక నీవనుచుఁ
బాంచాలసూనుని బనుప నాతఁడును । మించిన తననేర్పు మెఱసి యచ్చోట
సైన్యవిన్యాసంబు సమకూర్చునపుడు । ధన్యశౌర్యుఁడు కపిధ్వజుఁ డొప్పఁ బలికె:
“ పాంచాల, చూచితే! పరుల మొగ్గరము; । మంచికయ్యము నేఁడు మనకుఁ గాఁగలదు.
ఆపగేయుని తేరి కఖిలవీరులును । బ్రాపునై నిలిచిరి పదిలంబుతోడ.
ఈతని నందఱు నిట్లు రక్షింప । నీతండు [1]జయసిద్ధి యీనున్నవాఁడు.
ఇంక నీవు శిఖండి నితని కట్టెదుర । నంకురితోత్సాతమై యుండఁ బన్ని
యతని సంరక్షణం బందఱుఁ జేయు । మతముగా వ్యూహం బమర్తుగా.” కనిన
నతఁడు విరాట సాత్యకులు దాపటను, । నుతిఁ గేకయాభిమన్యులు వెలుపటను,
మనుజేంద్రుఁ గవలతో మధ్యభాగమున । విను ద్రౌపదేయుల వెనుకను నునిచి
యెలమి గాంగేయు కట్టెదుర శిఖండి । నిలిపి, పార్థుఁడు దాను నెఱి ఘటోత్కచుఁడుఁ

1. జయనిధినున్నవాఁడు. (మా)

బావనియును వాని జలసి యేమఱక । వేవచ్చుగతి చేసి విను సైన్యవిభుఁడు
ఎడనెడఁ దగువారి నీయొద్ధ గలయ । నిడియె దేవాసురు లీక్షించి మెచ్చ.
ఇట్టు సన్నద్ధమై యిరువాగు సభము । ముట్టి తూర్యంబుల మ్రోఁతలు చెలఁగఁ
గవులకుఁ బ్రణుతింప గణుతింపరాని । జవమునఁ దాఁకి యార్జవమునఁ బోరఁ
నభిమన్యుఁ డావేళనరుణాశ్వరథము । రభసంబుతోడఁ గౌరవ సేనమీఁద
నడపించి దూరిపై నడచు పావకుని । వడువున నిజబాణవహ్నిఁ గాల్పంగ,
నొకబాణ మతనిపై నోపదు నాట, । నొకరథం బతనిపై నోపదు నిగుడ,
నొక యోధు నతనిపై నోపఁడు గవియ, । నకట సామాన్యుఁడే యభిమన్యుఁ డధిప!
అతనిచే నీసైనికావళి యెల్ల । హతముగావచ్చిన నధిపతి కలఁగి
యసుర నలంబుసు నప్పుడు పలికె : । "వసముగా దభిమన్యు వారింప మనకు

అలంబుసుఁ డభిమన్యునిపైఁ గవియుట

నరున కెక్కుడు గాని నవవిక్రమమున । సరిగాఁడు మనుజకేసరి యగుఁగాని ;
ఇట్టివాని నడంప నీవె యౌషధము ; । ధట్టించి పాండవతతి కేమెచాలు."
ననిన ననేకదైత్యావళిఁ గూడి । దనుజుండు ధవళాశ్వతనయునితోడ
దనుజ సేనలుఁ దానుఁ దాఁకిపోరాడ । ... ...
నలుగులు దూఱని యసురమూర్తులకుఁ । గలఁగి పాఱఁగఁ జొచ్చెఁ గౌంతేయబలము.
అదిచూచి ద్రౌపదేయావలి కినిసి । త్రిదశేంద్రపౌత్రు తేరికి నెడసొచ్చి
దైత్యసేనల నెల్ల ధరఁ గూల్పఁ, బ్రథమ । దైత్యుండు వారినందఱి నేయ, వారు
క్రూరనారాచ మగ్నునిఁ జేయ, నపుడు । తేరిపై మూర్ఛిల్లి త్రెళ్లె నయ్యసుర.
త్రెళ్లి యంతనె తేఱి దితిజవల్లభుఁడు । విల్లుగైకొని వారి విపుల కేతువులు
పెల్లైన గొడుగులు పృథులాశ్వచయము । దుల్లిపోవఁగఁ బలుతూపుల నేసి
ధనువులు నడఁగ నస్త్రమ్ములు తొడిగి । తనువుల నైదైదు తాఁకించి యార్వ,
నోడకుఁ డోడకుఁ డున్నాఁడ ననుచుఁ । గ్రీడితనూజుఁ డాకితవుపై నడరె.
వీఁడు రాక్షసుఁ డస్త్రవేది పార్థజుఁడు । వాఁడి కయ్యంబిట్లు వర్తిల్లఁ గలదు
చూడ రండని సురాసుర సిద్ధ సాధ్యు । లాడంబరము సేయ నయ్యిరువురును
వివిధ పర్వతవృష్టి వీరాస్త్రవృష్టి । నవ మహోరగవృష్టి నారాచవృష్టి
దంభోళివృష్టి గదాశక్తివృష్టి । సంభృతోద్ధతిఁ బోరి జడియక యంత

నితరేతరాస్త్ర సంభృత రక్తసిక్త । వితతాంగ భయదులై వీరహాసములు
సేయుచో, దైత్యుఁడాజిష్ణుజుమీఁద । మాయాబలంబున మబ్బుపుట్టించి
బాలుని లోచనపథము గప్పుటయు, । బాలుండు నదివిప్పి భాస్కరాస్త్రమున.
అసుర వెండియు మాయలతనిపైఁ బన్న । విసువక దివ్యాస్త్ర విద్య నన్నిటిని
బాలుఁడు తోడ్తోన భంజించివైచి । వాలమ్ము లడరింప వాఁడోర్వలేక
యసుర పాఱినఁ బాండవానీకమార్చె; । వసుధేశ, కౌరవావళి చిన్నవోయె.
అప్పుడు గాంగేయుఁ డధిక రోషమున । నప్పిన్నవానిపై నతిరథశ్రేష్ఠ
శతములుఁ దాను నుజ్జ్వలరేఖ నడర । శతముఖ పౌత్రుఁ డాసమితి గైకొనక
యందఱ కందఱై యాజి సేయంగ । నందనుధృతికి నానందించి నరుఁడు
ఆపగేయునిమీఁద నడర, నుప్పొంగి । భూపాల, యిర్వాగుఁ బొదివె నిద్దఱను.
అట్టి సంకుల యుద్ధమందు సౌభద్రు । గిట్టి తాఁకఁగఁ బోవు కృపునిఁ బోనీక
సాత్యకి శరసహస్రముల నొప్పింప । నత్యంత రయముతో నరుదెంచి ద్రౌణి
శైనేయు శరసహస్రములఁ దానొంచి । జానొప్ప నొకకోలఁ జాపంబు దునిమి
యార్చిన, నొండు విల్లతఁడు ధరించి । కార్చిచ్చువంటి మార్గణము సంధించి
యేయ, నేటున ద్రౌణి హృదయంబు పగిలి । యాయువు కలదొ లేదన మూర్ఛవోయి
తేరి కంబంబుపై దేహంబు నిలిపి । ధీరుఁ డంతన మూర్ఛ దేఱి కోపమున
నుత్పాతకేతువు నొరవెట్టుతూపు । తాత్పర్యచిత్తుఁడై ధనువునఁ దొడిగి
శైనేయ, పడుమని జవమొప్ప నేయ । దాని నమోఘాస్త్రధారఁ దున్మాడి
హారితమ్ముఁ డట్టి సాయక సహస్రముల । గురుతనూభవు ముంప, గురుఁ డెడచొచ్చి
యతని విల్లు పతాక యాతపత్రంబు । శతఖండములు సేయఁ, జయ్యన వచ్చి
యర్జునుఁ డెడచొచ్చి యపుడు గాండివము । గర్జిల్లఁ దూపులఁ గప్పె సగ్గురుని."
అని సంజయుఁడుపల్కనాంబికేయుండు: । "మును ద్రోణుతో యుద్ధమున ధనంజయుఁడు
ఎదురు గానన్నవాఁ; డితఁడును నరుని । నెదురకు మన్నవాఁ డెన్నఁడు నాజి.
ఆమాట మఱచెనో, యట్టిప్రతిజ్ఞ । తామరసాక్షుండు తా మాన్చినాఁడొ!
గురువు తోడనె గుటగుట లనుమాట । పరికింపఁ గలిగె నీపార్థులయందు.
పైపాటుగా వచ్చి పార్థుఁడగ్గురుని । నేపాటు గావించె నెఱిఁగింపు." మనిన

అర్జునుఁడు ద్రోణాచార్యునితో యుద్ధము సేయుట

నెఱిఁగింపఁ దొడఁగె వాఁడిట్లని : "రణము । తరువాత గురుఁడగుఁ దండ్రితానగును
సుతుఁడగు హితుఁడగుఁ జూడనున్నదియె ! । గతి గూర్పవలెఁ గాక క్షాత్రధర్మంబు.
కావున శిష్యునిఁ గావంగ వచ్చి । యే వెంట గురుసేల యీతంతు విడుచు ?
వినుము ద్రోణునిమీఁద విజయుఁడిట్లడరి । మునుకొని నారాచములు మూఁడుపఱపి
యంప తెట్టువ ముంప నతఁడు భేదిలక । నొంపఁజొచ్చె సితాశ్వు నతసాయకముల.
అంత నింతటఁ బోవదాజి యాదొరల । నెంతటఁ బెట్టునో యేఁబోదు ననుచుఁ
గ్రీడిపైఁ బడఁ గడంగిన పతిఁగడచి । యేడుకోట్ల త్రిగర్త లెడసొచ్చి నరునిఁ
బొదివిన, నతఁడల్గి పోఁద్రోవరాని । మదరిపుగణముపై మారుతాస్త్రంబు
తొడిగి యేసిన సేన తూలముభంగి । వడిఁ దూలి పాఱుచో, వారించి గురుఁడు
పర్వతాస్త్రంబేసి పటు వాయుబాణ । గర్వరేఖ యడంచెఁ గౌరవ్యులలర.
గాండీవి యలిగి త్రైగర్త కులంబుఁ । జండ నారాచ వర్షంబునఁ బొదునఁ
బతి యంతఁ గృపశల్య బాహ్లీక పతుల । ధృతిఁ గూడి నరునేయఁ, దెమలక యతఁడు
కరవీరదళ సాయకముచేత భీతి । కర వీరదళ సాయకములు ఖండించి,
కలశజుండాదిగాఁ గల యేవురకును । దలమునుకలుగాఁగ దర్పించె నధిప !
నరుఁడిట్లు దర్పింప నాథ, యీవలను । సురనదీసూనుండు శూరత మెఱసి
శమనజుకడనున్న సైనికోత్తముల । సమయింపఁగాఁ జొచ్చెఁ [1]జలము రెట్టింప.
పోరిపోరి గాంధార భూరిశ్రవసులు । దురము మాద్రేయులతోఁ దలపడిరి.
భగదత్త కాళింగ పతులయూధములు । జగము పట్టని దంతి సమితియుఁ దారు
కరువలితనయుపైఁ గవియ నజ్జోదు । శర శరాసనములు చయ్యన డించి
గదగొని రథముడిగ్గఁగ, మూర్తిచూచి । మదగజఘటలెల్ల మదముల నుడిగి
యంత నంకుశముల నాఁగ నాఁగంగ । నెంతట నిలువక [2]యేఁగె నబ్భీతి.
కరులిట్లు పాఱినఁ గాళింగపతియు । నరకసూతియుఁ బోక నానాస్త్రసమితి
వాయుజుఁ బొదివిన, వారి వాయుజుఁడు । నాయతగద పైవ నాయుద్ధ మమరె.
అంతలో నక్కడ యమసూనూభవుఁడు । శంతన సుతుతోడి సమరంబు తనకుఁ
గడు బెడిదంబైనఁ గడిఁది నానృపుఁడు । ముడివడి దిక్కులు మొగ మెత్తిచూచి,

---

1. సైనికోత్తముల. 2. యేఁగినభీతి. (మూ).

భీమునిఁ బొడగాంచి భీతి నిట్లనియె : । "భీమ, చిక్కితి రావె భీష్మునిచేత ;
రథము ఖండించె సారథి నుక్కడంచె ; । వృథచేసెఁ దూపులు విల్లుదున్మాడె ;
హయములఁద్రుంచె ; దేహంబెల్ల రక్త । మయము గావించె ; సామర్థ్యంబుఁ బెంచె.
ఏకాధ్వరము సేయ నెత్తికొన్నాఁడు । భీకరాకృతిఁ [1]దొంటిభీష్ముండు గాఁడు.
చెల్లఁబో నాసేన చించుచు మట్టి । మల్లాడుచున్నాఁడు మాయపుఁదాత.
దేవేంద్రజునకైనఁ దీరదీవేళ ; । కావవె యీవేళఁ గడముట్టు." ననిన
భీముండు లయకాల భీముఁడై పేర్చి । భూమీశు దశ చూచి భుజశక్తి పెంచి
భగదత్త కాళింగ భర్తలతోడి । జగడంబు చాలించి చయ్యన నపుడు
నెత్తురు జొత్తిల్ల నిజశరీరంబు । తత్తరింపఁగ వసంతాగమవేళ
నిగురు వెట్టినమావి యిదియని తోఁపఁ । దగ వచ్చె ధర్మనందనుని సన్నిధికి.
అతఁడిట్లు రాకున్న యంతకుమున్న । పతిరక్షకై మత్స్యపతి సైన్యపతులు
నాశిఖండియు ద్రుపదాధీశ్వరుండు । నాశుగంబుల భీష్ము నలజడి పెట్టి
[2]యూసానఁ దలలు పోనాడు కొన్నార । యాశిఖండి కతాన నది తప్పెఁ గాని.
కందుపోలె శిఖండి గలుగుటఁ జేసి । యందఱితోడి కయ్యము భీష్ముఁడుడిగి
కౌంతేయముఖ్యుపైఁ గదలించె నరద । మంత భీముఁడు చేర నదియుఁ జాలించె.
భీమసేనుండంత భీష్ముసన్నిధికి । భూమీశ రక్షకై పోవుట చూచి
పులియున్న గవికి నాఁబోతు డగ్గఱిన । నిల నమ్మవచ్చునే! యేఁగుఁడందనుచు
ధృతిఁ గేకయ ద్రౌపదేయ శైనేయు । లతి సంభ్రమమునఁ దోడైరి భీమునకు.
అంత నక్కడి యోధు "లకట భీష్మునకు । నింతఁ బోదు శిఖండియెదురుగాఁదొడఁగె.
విలు గోల యతనికై విడిచి యయ్యోధు । తల గోలుపోవునో దాయులచేత !
కాతము రండని కలశజ ద్రోణి । గౌతమ శల్యాది గణ మొక్క మొగిని
ఆపగేయునకుఁ దో డాలంబు సేయ, । నీపొఁజు నాపొఁజు నేకమై గవిసి
నిస్సాణ పటహడిండిమ భేరిశంఖ । నిస్సర దారావ నీరంధ్రగతిని
బోరాడుచో మింటిపొడుపు మధ్యాహ్న । ధార చూపట్టె నాధారమై దివికి.
నెత్తురుటేరులు నింగితోరాయ । మొత్తులాడఁగ రాక మొనలనాయకులు
తేరు గుఱ్ఱము దంతి తెప్పగా నెక్కి । పోరాడఁ జొత్తురు పొగడ దేవతలు.

---

1. తోటి. 2. యాశాశ. (మూ).

కలిగె నెత్తురు జొత్తు గజ భట తురగ । ముల కింక సమరంబు ముగియునో యనుము,
వైరంబు తలపెట్టి వచ్చెననంగ । నారదుం డేతెంచె నభము చక్కటికి.
ఇట్టి ప్రజాక్షయం బీక్షించు ప్రజలు । నెట్టన తమలోన నృపులు వినంగ :
"బుట్టఁ గానని పుట్టు పుట్టియుఁ గడిచి । కట్టి సుఖంబుండఁ గానక ప్రజలు
ఈ చావు చత్తురే ! యిది ధృతరాష్ట్రు । మోచిన పనిగాని మోసంబు గాదు.
జూదమాడఁగ నేల ! చుట్టాలలోన । వాదులాట యదేల ! వైరంబులేల !
ఎంతటిదో కదా యీ రాజ్యకాంక్ష ! । యెంతకాలము నిల్వ నెన్నిరి తమ్ము ! "
అనుకొని రామాట లందఱు వినియు । వినని వారైరి మీ విధము లెఱింగి.
కౌరవ కౌంతేయ గణమట్లు గడఁగి । పోరాడుచో వాయుపుత్రుని రథము
సారథి తెచ్చినఁ జండదోర్దండ । చారు గదాదండ సమరంబు మాని
ధనువు గైకొని బాణతతుల బాహ్లీకుఁ । జెనకి యాతని తేరు క్షితిఁ గూలనేసె.
చిత్రమై సౌభద్ర చిత్రసేనులకు । ధాత్రి వణంక యుద్ధము గల్గుచోట,
చిత్రసేనురథంబు జిష్ణునందనుఁడు । పత్రపంచకముచే బడనేసి యార్చె;
నకులుమారుఁడు దుర్ముఖాఖ్యు తేరెక్కె ; । నక్కజమైన కయ్యము చక్కవినుము.
ద్రుపదజుఁ డావేళ ద్రోణునిఁ దాఁకి । విపులాస్త్రముల నొంప వెడనవ్వుతోడ
నతని విల్లును జోడు హయముల సూతు । శితశరంబుల నుగ్గుచేసె నగ్గురుఁడు.
సైన్యంబుఁ దాను సుశర్ముండు నరు న । నన్యమౌ రణకాంక్ష నప్పుడు తాఁకి
యతని నంబుజనాభు నగచర[1]ధ్వజము । శితశరప్రతతి నొంచినఁ జూచి నరుఁడు
కాలకేయ నివాతకవచులఁ గూల్చు । వాలిక తూపుల వానిని బలము
ముంపఁ జొచ్చిన,సైన్యములు వాఁడు విఱిగి । యుంపకోలలు వైచి యరిగెలు వైచి
ధనువులు విడిచి రథంబులు విడిచి । పెనఁకువ తలఁ జిచ్చుపెట్టు నన్నట్లు
తెగము ప్రాణములెంత తీపన్నయట్లు । మగిడి వచ్చిన నొట్టు మా కన్నయట్లు
చిందఱవందరై చీకులై పఱవ । నందంద హరి నవ్వె; హరి సూతి నవ్వె.
ఆవేళఁ గ్రీడిపై నలిగి యేతెంచు । దేవవ్రతుని పూన్కి దెలిసి యయ్యెడకు
శైనేయుఁ డేతెంచి చండకాండముల । సోన నాతని ముంప, నుసిశితశక్తి
శైనేయుపై వైచి శాంతనవుండు । శైనేయ, యింతటఁ జనుము నీవనుచు

---

1. ధ్వయము. (మా)

వైచిన, నతఁడది వదలక పట్టి । వైచెఁ గ్రమ్మఱ సైన్య వల్లభుమీఁద.
అతఁడది మూఁడు[1]సాయకములఁ దునిమి । శిత శరౌఘంబుచే శినిపౌత్రు నొంచె.
అంతఁ బాండవసేన లా భీష్ముఁ బొదివి । కుంత చక్రాసి శక్తులు మొదలైన
నానాస్త్రముల నొంప నాగకేతనుఁడు । సేనానియునికి వీక్షించి కలంగి
యువరాజుఁ బల్కె : "నీవ్వాఱక యున్న । నవునె సంగరజయం ; బటుగాన నిపుడు
గాంధారుఁడును నీవు గ్రక్కున పొంచు । సింధుతనూజాతు చేయూఁతటకును. "
అనిన వారిరువురు నడరుచో ధర్మ । తనయుండుఁ గవలు నుద్ధతి వారి కడర
సర్పకేతుఁడు చాలఁ జలమరి గాన । దర్పించి యయ్యన్నదమ్ముల మీఁద
రౌతులతోడ సర్వము సాజమైన । వీతిపుంజము పదివేల కేర్పఱచి
పురికొల్ప,నది నభంబునకు దాఁటుచును । దొరయఁ ద్రొక్కినచోటఁ ద్రొక్క కేఁగుచును
భంజళి వల్గన భ్రమరి మార్గముల । రంజిల్లుచును బరాక్రమలీలఁ జొచ్చి
కౌంతేయసేనలఁ గలఁగుండు పెట్ట । నంతకాత్మజుఁ డల్గి యనుజులుఁ దానుఁ
బటుతర శరపరంపర పరఁగింపఁ । గుటిలాశ్వ పటలంబు కుట్టులు వదలి,
మోఁకాళ్లు తునుకలై మునిఁగి త్రెళ్ళియును, । వీఁక వాగెలు త్రెవ్వి విచ్చిపాఱియును,
నిడు[2]పొడవులు వ్రస్సి నేలపాలయ్యె, । మెడ నడుములు త్రెవ్వి మితికి లోనయ్యె,
గుండెలు నలిగి నుగ్గుగు నూచమయ్యె । నిండు రౌతుల వైచి [3]నెప్పళాలయ్యెఁ
గీటకంబులు పోలెఁ గిచ్చళ్ళు గొన్న । ఘోటకంబుల పాటు కురురాజుచూచి
యాదరంబున శల్యు నప్పుడు పలికె : । "ఏది జయంబు నాకీ వూరకున్న ?

దుర్యోధనుఁడు శల్యునిఁ బాండవులపైఁ బురికొల్పుట

సొలవక నీలావు చూపకయున్న । నిలువు పీఠక మెక్కె నేఁడు ధర్మజుఁడు.
నీవు వేలాద్రివై నిలువక యున్నఁ । బోవును జయలక్ష్మి బోరన వెడలి. "
యనిన శల్యుఁడు పాండవాగ్రజుఁ గవల । నని మొనఁ దాఁకి ఘోరాస్త్రశస్త్రములఁ
జిక్కులు పడ నేసి చెలఁగి యిట్లనియె : । " ఎక్కడఁ బోనిత్తు నేనింక మిమ్ము ?

---

1. సాశంబుల. 2. పొరలు వృష్ణి. 3. నెప్పనేలయ్యె. (మూ)

ఎక్కడ గెల్చినా రెచ్చోటఁ గీర్తి । దిక్కుల నిశినారు దేవాంశులార ?
ఏలికలై ధాత్రి నేలఁజూచెదరె ? । చాలుఁ గౌరవుసామ్ము జయము మీకగునె!"
అనుచు ధర్మతనూజు నతనిసోదరుల । సునిశితాస్త్రమ్ములఁ జుట్టుముట్టుటయు,
బీభత్సుఁ డావేళ భీముండుఁ దాను । భూభర్తముందట బోరన నిలిచి
శరవార్థి నొక్కట శల్యు ముంచుటయు, । గురు భీష్ము లాదవి యక్కోలలు నతికి
యిషువృష్టి ముంచుచో నిరువాగు నపుడు । విషనిధి విషనిధి విధమునఁ దాఁకి
యాజి గావించుచో నపరాహ్ణమయ్యె । రాజేంద్ర, విను మిట్టి రణ మెందుఁగాన.

భీష్ముఁడు విజృంభించి పాండవసేనల నుఱుమాడుట

ప్రొద్దుదిక్కునుజూచి పోరాట బయట । గద్దించు కౌంతేయగణమును జూచి
భీష్మసింహము పెచ్చుపెరిగినభంగి । నూష్మతో విను తేభయూథంబు చొచ్చి
చతురంగసైన్య మస్తకములు డొల్ల, । నతు లాతపత్ర సంహతి పెల్లగిల్ల
నురుపతాకావళి యువ్వెత్తుగాఁగఁ, । దురగ[1]యూథములు నెత్తుట దొప్పదోఁగఁ,
దెగి బండికండ్లును దిశలకుఁ బఱవ, । నొగిలి పదాతులు నోళులఁ దెఱవ,
నాగదంతంబులు నలుగడఁ జెదర, । రాగెవాగెలు ద్రెవ్వి రౌతులు బెదర,
గాలుమానుసులు వ్రక్కలువాసి తూలఁ, । గీలూడి విపుల కింకిణు లుర్విరాల,
నేనికతుండంబు లిలఁద్రావాలి నవియ । లోనైనదొరల యిాలువులెల్లఁ బొలియ,
మేనిభూషణములు మేదిని బ్రుంగ, । నానాస్త్రతతి చూర్ణములై యడంగ,
వెన్నడించిన నాజి విడువక దొరలు । మిన్నేటికొడుకుపై మిన్నక కవిసి
చేయార్పవచ్చినఁ జెలరేఁగి యతఁడు । సాయకంబులవాన జడివట్టఁ గురిసి
పవనజు ధర్మజుఁ బదిటఁ బదింటఁ । గవల నాల్గిట మూఁటఁ గపికేతుఁ బదిట
నా భీమసుతు మాత్స్యునెదింట నొకట । ద్రుపదు యుయుత్సునిఁ దొమ్మిదిటఁ బదిట
సౌభద్రు శైనేయు సమిమూఁటఁ బదిట, । ద్రుపదాత్మజులను బదమూఁటఁ బదమూఁట
నొప్పింపఁ, బాండుసూనులసేన కడిమి । ముప్పిరిగొనుచు భీష్మునిపైని బడినఁ,
బడనీక ద్రోణుండు బాణప్రవాహ । మడరించి వాఁగుల నాఁగుచునుండ
నట్టిసేనలు సొచ్చి యాషగేయుండు । కట్టల్క రౌద్రరేఖావైభవమున

---
1. నాథుల. (మా)

బాహుగర్వమున నిర్భరమదోద్వృత్తి । సాహసంబున మహాశౌర్యసంపదను
ఘోరంబుగాఁగఁ బ్రేగులు జార్చి జార్చి । భూరిభుజాస్తంభములు చెల్గి చెల్గి,
ముఱియుచుఁ జెదర నెమ్ములు రాల్చిరాల్చి, । తఱచు నెత్తుట వసంతము లాడియాడి
చట్టలు వాయ మాంసము చెక్కి చెక్కి, । అట్టుగా వెఱచి పాఱఁగఁ ద్రోలి ద్రోలి,
యఱితలీలల గుండియలు చెండి చెండి, । గిజరుగాఁ దలలు పగిల్చి పగిల్చి,
యిల నృసింహుఁడుపోలె నెందైనఁ గలిగి । బలువిడి నుగ్రరూపంబు చూపుచును,
ఘుటికసిద్ధుఁడువోలెఁ గొండొక చెడక, । నిటలాక్షుఁడునుబోలె నృత్యమాడుచును,
ఘనదవాగ్నియుఁబోలెఁ గడుఁ బొదలుచును, । బొనరఁ బ్రవాహంబుపోలెఁ ద్రెంచుచును,
పూని వీణాపాణిపోలె మీటుచును, । సూనరిపోలె నజ్జుగ నఱకుచును,
గుఱి హాలికుఁడువోలె గుంపు విప్పుచును, । బోరి ఘోరి గ్రహవేధపోలెఁ దాఁకుచును,
శరవర్షమేఘమై చర్చింప నొక్క । శరపయోరాశియై సైన్యసంహార
నిరతిఁ బదాతుల నీఱుసేయుచును, । గరి సమారూఢుల గండడంచియును
తేరులొక్కటఁ గడతేఱఁ జేసియును, । దేరిచూడఁగరాక తేజంబు కడిమి
రథచిత్రగతుల నుర్వర పెల్లగిలఁగ । రథమహాధ్వని దిశల్ రంధ్రముల్ సేయ
రణమెల్లఁ దానయై రక్తప్రవాహ । రణితంబు భువనాంతరాళంబు నిండ
నల పదునెనిమిది యక్షోహిణులును । నిలుచునే యితనికి నేఁడని తోఁప,
కారంబుగాఁ గాచకట్టలు దురిగి । భూరిప్రతాపాగ్ని పుటముగాఁ నూఁది
సాయకమయముగాఁ సచరాచరంబు । చేయఁజూచిన యాదిసిద్ధుండు పోలెఁ
దలయూఁచి పలుమాఱు ధాత మెచ్చుచును, । జెలఁగి రారాజు గర్జించి యార్వఁగను
జరియించుచో, వారి సైన్యంబులెల్ల । శరములఁ దుమురయ్యెఁ జక్కయ్యె ధూళి
పటమయ్యెఁ బగిలియుఁ బలు[1]వ్రయ్యలయ్యెఁ । జిటిలియుఁ బెటిలియుఁ జీకాకుపడియుఁ
బగుల నాసేనలోఁ బార్థుఁ డెక్కడనొ! । నొగిలిన ధర్మతనూజుఁ డెక్కడనొ!
భీముఁ డెక్కడనొ! దీపింపక తలల । వాము లొండెను రక్తవైభవంబొండెఁ
బ్రేవు తెట్టువలొండెఁ బిశితాస్థివసల । ప్రోవులొండెనుగాని పొడగానరాక
సురనదీసుతుఁ డిట్లు శూరత మెఱయ, । మరలుప మానుప మగ లెందులేక
కరిమధ్య విని[2]బద్ధ ఘంటికావళులు । గిరినిభ తురగాంక కింకిణీచ్ఛటలు

---

1. వచ్చు. 2. మధ్యఖండి. (మూ)

దుందుభి పటహాది తూర్యచయంబు । క్రందైన శరచాప ఘనగుణశ్రేణి
ధారుణిఁ బడి రూపుదప్పఁ జెండాడె । నౌర మేలని దివ్యు లభినుతి సేయ.
వాహనాయుధుల వధియించులావు । లూహింపఁ గరిసొచ్చి యుపవనతతులు
కొసరారఁ [1]గొండాడి కొమ్మలు పెఱిచి । వెస మోడుపఱచిన విధమున నుండు.
తల డొక్క కేల్గాలు ధరణి నేర్పడక । కలగలుపై యున్న కరులును హరులుఁ
జండికాదేవికి సకల మాంసములు । వండంగఁ దఱిగిన వడువున నుండు.
క్రొవ్వాఁడి తూపుల గుంపులై త్రెవ్వి । కువ్వలు [2]వడు వెలిగొడుగులు చూడ
నాశుగ నిహతిచే నటు నిటు పడిన । కాశసంహతికి సంకాశమై యుండు.
శరములఁ ద్రెవ్వి భూషణ చామరములు । పొరిపొరి బహువర్ణములఁ బడ్డ యెడలు
కవిసి లులాయంబు కలఁచు కల్హార । కువల యాంబుజముల కొలనయి యుండె.
ఇట్లు పాండవసేన నితఁడు చేకొలఁదిఁ । గొట్టి పాఱఁగ నైన గోవిందుఁ డలిగి
నరుఁ జూచి పల్కె : "ధనంజయ, కంటె! । సురనదీసూనుని శూరతక్రమము;
నిమిషమాత్రములోన నీసేన నెల్ల । సమయింప నున్నాఁడు చాటి చెప్పెదను;
ఇవ్విధం బెఱిఁగియు నేల యుపేక్ష? । నొవ్వదే ధర్మసూనుని చిత్తవృత్తి?"
అనిచెప్ప వినియును నమ్మాటలెల్ల । విననివాఁడై క్రీడి విన్ననై యున్న
వెండియు హరి పల్కె: "విరటుపాళెమున । నుండి సంజయుతోడ నొగి వెనుకకును
ఏనును వినుచుండ నేమంటి క్రీడి? । మానవచ్చునె నాఁటిమాటలక్రమము?
ఒరులు నవ్వక యుండు నునికి మే.'' లనిన । నరుఁ డిట్లుచెప్పె మనంబు కందెల్ల :
"చంపుట కేఁ బ్రతిచంపక మానఁ; । జంపుచో బాంధవచక్ర మింతయును.
బంధుచక్రముఁ జంపి పడయు రాజ్యంబు । బంధమే కాక లాభము భంగి యగునె!
ఐనను నీవు నాకద్వైతబోధ । మాననిచ్చితిఁ గాన నాప్రభావమున
నరివధ చేసెద ; నాభీష్మమీఁద । నరుగ నిమ్ము రథంబు యదువంశతిలక!
ఈతని నారణం బీక్షింప సురలు । కౌతుకులై నారు కానంగ వచ్చు."
అనినఁ గృష్ణుఁడు నట్లు నాతనిరథము । చననిచ్చె గాంగేయు సమ్ముఖంబునకు.
అదిచూచి వారిసైన్యముదైన్య ముడిగి । త్రిదశేంద్రసుతుఁగూడి దిట్టతనమున
గాంగేయుతేరిపైఁ గవిసిన నతఁడు । పొంగుచు దివ్యాస్త్రములు ప్రయోగించి

1. గ్రొడ్డాడి. 2. వలివెలి. (మా).

యీ సేనఁ బఱపి బిట్టార్చి హుంకార । భాసురుఁడై వచ్చి పార్థునిఁ దాఁకి,
"అర్జున, చూచి పోరాడుమీ నిన్ను । నిర్జింపరాదని నృపులు చెప్పుదురు.
సురగరుడోరగాసుర సిద్ధ సాధ్య । వరుల గెల్చిన యట్టి వహణు మానిసివి.
అడరితి నీమీఁద ననఘాత్మ, నన్ను । నడఁచి నప్పుడుగా జయంబబ్బు." ననుచు
ఘోర నారాచ సంక్షుభితాంగుఁ జేసి । నారాయణుని నట్ల నాటి నొప్పించి
వెండి మేడలవంటి తెలిమావురముల । గుండియ లుచ్చిపోఁ గోలలు పఱపి,
మైదుతూపుల వానరాంకంబు నాటి, । యా దివ్యరథమెల్ల నమ్ములఁ బొదువ,
రథ తురంగములు తీవ్రత యోర్వలేక । [1]శిథిలీకృతంబులై చిక్కులు పడుచు
విముఖంబులైన వేవేగఁ గృష్ణుండు । సమకొన్న తననొప్పి సరకుగాఁ గొనక
ఘోటకంబుల నూలుకొనఁ జేసికొనుచు । మేటి భీష్మునిమీఁద మెరమెరతోడ
నరదంబు పఱపిన, నర్జునుండొక్క । శరమున గాంగేయుచాపంబు నఱికె.
నఱికిన నతఁడొండు నవశరాసనము । తఱచు దీప్తుల నింద్ర ధనువుతో నొఱయ
దొరికించుకొని తూపు తొడగక మున్నె । నరుఁ డదియును ద్రుంచె నారాచధార.
తునిమిన నింద్రపుత్రుని మెచ్చియతఁడు । ధనువు వేఱొక్కటి దాల్చి యవ్వేంట
రాముచేఁ గొన్న నారాచ సప్తకము । సోమార్క వహ్నిరోచులుగ్రమ్మఁ దొడిగి
నరుని వక్షోవీధి నాటనేయుటయుఁ, । గరలాఘవము పోయి గర్వంబు దఱిగి
రక్తాయమానుఁడై రశ్మిగుందియును, । భక్తవత్సలుఁ డున్న ప్రాంతంబుగాన
సొలయక నిలిచి భీష్మునిమీఁద నస్త్ర । జాలము పరఁగింప సైన్యంబు లెల్ల
"ఆపగేయుఁడు నొచ్చె; హరిసూతి నొచ్చె; । వేపాయువలె నిది వేళగా." ననుచు
నాజి సేయకయున్న యన్నిభావములు । రాజీవనేత్రుండు రాణతోఁ జూచి,

శ్రీకృష్ణుఁడు తేరు డిగి భీష్మునిపైకిఁ బోవుట

"యూరకే నేనున్న నుచితంబు గాదు; । సారథ్యమిఁకఁ జాలుఁ జంపుదురిపుల;
తప్పెఁ గార్యము పోటుతడకట్టఁబట్టె; । తుప్పువట్టకయున్నె తూపులింతకును;
అవియేల మునికోల నడఁచెద." ననుచు । ధవళాశ్వముల డించి తనపని డించి
పదరుచు నొగలిపైఁ బగ్గముల్ వైచి । యదువంశ తిలకంబు యష్టిచేఁ గొనుచుఁ
గిటి శేష కచ్ఛప క్షితిధర కుంభి । పటలి పాతరలాడఁ బగుల నీమొనలు

1. శిథిలయంబులై. (మూ).

అవనికి [1]లంఘించి యంతంతవెనుకఁ । దవిలి పార్థుండు రాఁ దనువు చెమర్ప,
'వడి మనుమని మీఁద వలదాగ్రహంబు । విడు' మని పాదారవిందంబు [2]గంగ
చిందెననంగ నూర్జితపు ముత్యాల । యందియల్ ఘల్లుఘల్లని మ్రోయుచుండ,
బీతాంబరము జీఱఁ బింఛంబు జాఱ । జాఱైనతొడవులు జవముచే జాఱ
గంగాతనూజుపైఁ గవియుచో, నతఁడు । పొంగుచు సంతోషపులకముల్ నిండ
"హరిహరి! గోవింద! యచ్యుత! యమిత! । మురవిరోధి! ముకుంద! ముచికుందవరద!
రావయ్య మృతి తృణప్రాయంబు నాకు; । నీవు చంపుదువఁట! నేఁ జావలేనె!
విరజ యెవ్వఁడెఱుంగు విష్ణులోకంబు । తెరువు లెవ్వఁడెఱుంగు దేవేంద్రవంద్య!
కానఁబోయెడి తీఁగె కాళ్లఁబెనఁగె; । నే నిన్నుఁ గలిసెద నేయవే తెగను.
వేమాఱు నీకింత వ్రేఁగైన నేను । భూమియుండిన నేమి పోయిన నేమి?
పడఁజాలఁ బడఁజాల భవమహాజలధి । కడలేదు కడలేదు కావవే తండ్రి!
వచ్చెదు పోయెదు వధియింప వెపుడు; । మెచ్చుగా నిండదో మిగిలి నాతపము?
దాసునిఁ గృపఁజూచు తలఁపున నీవు । భాసిల్ల వచ్చితి భళిరె నాసామి!
చెచ్చెర నీవు వేంచేసి చంపంగఁ । జచ్చుటవో జన్మసాఫల్యమౌట."
అనునంత నర్జునుం డామహావిష్ణు । వెనువెనుకనె డాసి వెసనిల్వఁ బట్ట
నీతఁడు తగులక యీడుచుకొనుచు । [3]నాతతగతిఁ గొన్నియడుగులు గడవ
నడుగులఁ బదిలంబు నాత్మసత్వంబు । నెడలంగ గాండీవి యెట్టకేలకును
శౌరి నిల్వఁగఁ బట్టి చాల దైన్యమున । నీరెలుఁగునఁ బల్కె: "నేమయ్య కృష్ణ!
ఆజి మానఁగలాఁడనని బాస పల్కి । యోజించితివి నన్ను యుద్ధకార్యమున.
సత్యవాదివి నీవు సరణి దప్పినను । సత్యమెక్కడఁ బోవు జగదేకవరద!
ఏనుండ నీతని కెల్లెత్తుకొంటి? । వేనాఁట డయ్యరే యెవ్వరు నాజి?
ఎగ్గులుమోప నన్నిట జాఱవిడక । దిగ్గున రావయ్య తేరిమీఁదికిని.
హితమేది భీష్ము నేనెంత నొంచెదనో । ధృతిఁజూతు రావయ్య తేరిమీఁదికిని.
నీవులేని రథంబు నేనెక్క వెఱతు । దేవ, రావయ్య నా తేరిమీఁదికిని."
అని యని ప్రార్థింప నమ్మాటలకును । వనమాలి నవ్వుచువచ్చి తేరెక్కె
పార్థునిఁ దేరెక్కఁ బనిచిన నతఁడు । నర్థిఁ దేరెక్కి శరాసనంబెత్తి
దేవదత్తంబొత్తె దేవ, నీమొనలు । జీవంబులెడలి మూర్ఛిలి తన్నుకొనఁగ

---

1. బంపించి. 2. గలఁగ. 3. నాతని. (మూ).

నప్పుడు ప్రళయకాలాంతకు పగిది । నిప్పులు కన్నుల నిగుడ మిాతండ్రి
యార్చి శేషసమంబులైన బాణములఁ । జేర్చి యా సేనలఁ జేటెత్త నేసి
[1]గాలిధూళులఁ బుచ్చి ఘనుఁ డంతఁ బోక । వాలికతూపుల వనమాలి నరుని
నొప్పించి భీమసేనుఁడు మొదలైన । యపాండవానీక మతిభీతిఁ జూడ
యాదవబలమును నా మత్స్యబలము । చేదిబలంబును సింధుబలంబుఁ
బాంచాలబలమును బలిసి పైఁబడిన । సించుక దయలేక యా శాంతనవుఁడు
క్షితి బలుమానిసి చీమలతెట్ట । ధృతిఁ గాలఁబ్రామిన తెఱఁగు దీపింప
మార్గణంబుల రూపుమాపుచునుండ । భర్గు రెండవకన్ను పడమటఁ గ్రుంకె.
బ్రొద్దుగ్రుంకినఁ బెద్దపొద్దు పార్థులకు । నద్దేవనదిసూనుఁ డర్కుఁడై తోఁచె.
'ఆపగేయునిచేత నడఁగి పాండవులు । [2]వేపట్టిబ్రత్తురో వీరులై నన్ను
నొదిఁగెదఁ గాక పయోధి' యన్నట్లు । చదురొప్ప రవి యిట్లు చరమాద్రి నొదిఁగె.
యమసూతి యట్లు సంధ్యాప్రవర్తనము । తమసైన్య మట్లున్న దైన్యంబుఁ జూచి
కుందుచుఁ దలయూఁచుకొని వెచ్చనూర్చి । చెందినవగఁ గొంతిసే పూరకుండి
'ధృతి నిప్పటికి సేనఁ ద్రిప్పుటే కార్య । గతి యని తలపోసి ఘనుఁ డట్టివనికిఁ
దగువారి నియమించి తాతచే మిగుల । నొగిలిన తమ్ములు నొగిలిన దొరలు
వెడజూదమున నాఁడు విఱిగిన బిఱుగు । తడవి వెండియువచ్చెఁ దమకని తోఁప.
మానంబుతోఁ గొల్వ మానవేశ్వరుఁడు । సేనానివేశంబు చేరె దైన్యమున.
సీతనూజులు నిట నిజసేనఁ ద్రిప్పి । కౌతుకంబున భీష్ము కడిమిమెచ్చుచును
మ్రొక్కుచుఁ దెలివిమోములఁ బిక్కటిల్ల । మక్కువ నచ్చిరి మందిరములకు.
దురమున యమసూతి తొమ్మిదోనాఁడు । కురుసేన కిట్లు నుగ్గులుగాఁగ విఱిగి
యారాత్రి నొంటిమై ననుజులుఁ దాను । నారాయణుండున్న నగరికిఁ బోయి
యుచితాసనంబుల నున్నచో నొలపు । పచరించి హరిఁజూచి పలికె ధర్మజుఁడు :
"చూచితిగా నేఁడు సురనదీతనియుఁ । జేచి సేనల నెదురెందును లేక
చెండాడె; నేమిచేసిన మాను వగపు? । అండాన నెల్లి యేమని వత్తు ననికి?
ఇప్పుడు నాత్మలో నితసరాద్రంబు । డెప్పరంబై తల్లడింపంగఁజొచ్చె.
అఖండపరశువో! యాఖండలుండో! । యేఖండములఁ గాన నింతటివాని!

---
1. గాలిధూళ్ల. 2. వేపట్ట వ్రంతురో. (మా).

సర్వాంతకుఁ డింతటి సత్త్వంబులేక । దర్పించి మనతోడఁ దానెట్లు పోరు ?
కావున నాకునై కలసేనలెల్లఁ । జావంగ నేటికి సమరంబు చాలు.
అటుగానఁ దపమున కరిగెద ముక్తి । ఘటియించు పుణ్యులఁ గనుఁగొందు నధిప!
కడునొచ్చె నిదె నాకుఁగా నీబలంబు ; । కడపట సమరముఖంబున కీక
యొద్దనే యిడుకొని యుండెద ; దీని । కెద్ది హితంబు నాకెఱిఁగింపు దేవ !"
యనిన నించుక నవ్వి హరి నృపుఁ బలికె : । "విను నీకుఁ దపమేల ? విపినంబులేల ?
అనుజులు నీకు మహాప్రతాపాఢ్య । ఘను లరి భంజనక్రము లున్నవారు ;
ఏనున్నవాఁడ నీకేల యీావగపు ? । భూనాథ, విమతులఁ బొరిగొందుగాక.
పగవకు నరుఁడు దేవవ్రతుమీఁదఁ । దెగఁ జాలకున్నను దెగువమై నేను
బగ యణఁగించెదఁ బట్టక నన్ను । దగిలి చూడుము చాలధైర్యంబు పట్టి.
సంజయుతో సవ్యసాచి యేవినఁగ । [1]నెంజిలిమాటలు నెఱి నాఁడెఁ గొన్ని.
అవి వెలారింపక యతఁ డేలమాను ? । నవనీశ, యేనేల యవి మాననిత్తు ?
అవిగాక యేనను నాడితిఁ గొన్ని । వివిధవీరోక్తులు వినఁగ సంజయుఁడు.
అవియేల నరుఁడు సేయక పోవనిచ్చు । నవనీశ, యీకార్యమంతయు." ననిన
నారాజు తనకోపమంతయు మాని । శౌరికయ్యము[2]మాట జాఱ నిట్లాడె :
"రణ మహాభార నిర్వాహణ విద్యకును । గుణిఁ బార్థుఁ జాలించి గోవింద, నీవు
తన సహాయుఁడగదా ! తలకొంటి మొదల ; । అని సేయు మాట లిట్లాడుట తగవె !
ఆపని యట్లుండె, నాది కాలమున । నాపగేయుండు నాకనురక్తితోడఁ
గౌరవకార్యంబు గావించునపుడు । కోరుదు హితమని గుణమాడినాఁడు.
నవఖండ రాజ్యంబు నాకు నీవలసి । తవులాటముగ నాఁడెఁ దాత యీామాట.
మముఁ దండ్రితరువాత మక్కువఁ బెంచి । విమతుల రాయిడి వెల్లిఁ గాపాడి
కడపట రాయిళ్లు గలిగినయపుడు । విడువఁ జాలసి తాత వెదకినఁ గలఁడె !
ఇట్టి పుణ్యాత్ముని నిలఁ గూల్చియైనఁ । బట్టంబు గైకొనఁ బదరెడు మనసు.
కాల్పనా యీా వృథా క్షాత్ర ధర్మంబు ! । చేల్పెట్ట విధి నన్ను బెనఁచినాఁ డిందు."
అనిన నచ్యుతుఁ డాత్మ నతఁడు గాంగేయుఁ । గనుఁగొనఁ బోయెడు కథలు మున్నెఱిఁగి
దేవవ్రతుఁడు తన్ను దిరిగిరమ్మనిన । యావాక్యమున. కేఁగునదియును నెఱిఁగి
ధర్మజుఁ బలికె : "నీతలఁ పెల్లలెస్స ; । ధర్మాత్ముఁడగు భీష్ము దర్శింపఁ బొమ్ము.

---

1. నేఁజేరి. 2. చోటు. (మూ)

నీవు గానఁగఁ బోయి నెయ్యంబులాడి । యావీరు నేఁడాజి నాఁపక యున్న
నేనఁ జూర్ణంబుగాఁ జేయు నజ్జోదు; । దీని నెఱిఁగి చింతింపు హితంబు.
నీవిప్పు డడుగుము నిజసిద్ధోపాయ । మావీరుఁ డెఱిఁగించు నది తప్పరాదు.
మనమందఱము గుప్తమార్గంబుగాఁగఁ । జని యమ్మహాత్ముని చరణపీఠమున
శిరములు మోపి నిశ్చింతత నెట్టి । వర మడిగిన నిచ్చు వరదయామూర్తి.
అతఁడు చెప్పినత్రోవ నందఱు నడువుఁ । డితర మేటికి ? " నన్న నిదికార్యమనుచు

పాండవులు రహస్యప్రకారమున భీష్మునియొద్దకుఁ బోవుట

వంచనావృత్తి నెవ్వరుఁ గానకుండ । నెంచఁ గృష్ణునిఁ గూడి యెల్లపాండవులు
సౌమ్య వేషములతోఁ జనుదెంచి భీష్ము । రమ్య హర్మ్యస్థలి రయమొప్ప నెక్కి
సముచితగతిఁ జొచ్చి జాహ్నవీతనయు । మమతపెంపునఁ గాంచి మక్కువ మ్రొక్క
నత్యాదరంబున నతఁడు దీవించి । ప్రత్యేకకుశల సంప్రశ్నలు చేసి,
" హరి పూర్వకముగ నిట్లందఱు నిచటి । కరుదేరఁ బనియేమి? హరిశౌర్యులార!
ఏమిగావలె వరం బెఱిఁగింపుఁ. " డనిన । దామోదరుని బుద్ధిఁ దలఁచి ధర్మజుఁడు
అవనత వదనుఁడై యప్పుడిట్లనియె: । " దివిజనదీపుత్ర, తిరుగదు వరము;
ఏ వరంబున రాజ్యమే తెంచు నాకు । నే వరంబున సేన యిటు నాకు నిల్చు;
నా వర మిమ్మన్న నతఁడు చింతించి, । " భూవర, యే నాజిఁ బోరాడునపుడు
నీకు రాజ్యమురాదు నిలువదు ప్రజయు । నాకు నీవరమును నడపను వలయు;
నానాక్రమంబుల నన్ను నిర్జించి । పూనుము శుభములు భూనాథతిలక!"
అనిన నంజలిచేసి యారాజు పలికె: । " నిను గెలువఁగరాదు నిర్జరాదులకు;
నిప్పుడు చూచిన నీవు మనుష్యు । చొప్పు దాల్తువుగాసి శూరత నాజి
మిక్కిలి చేదోయి మిక్కిలి కన్ను । నెక్కినగోరాజు నిల దాఁచి హరుఁడు
పోరాట కేతెంచుఖోల్కి నుండుదువు । తేరిచూడఁగరాదు దేవ, నిన్నపుడు.
ఇచ్చట నీకృప యేమాశ్రయింప । వచ్చితి మెఱుఁగనివారము గాము.
ఇట్టి నిన్ను జయింప నేదియుపాయ? । మెట్టిన నది నాకు నెఱిఁగింతు గాక."
అనిన భీష్ముఁడు నవ్వి, " యదియట్ల తగును; । నను గెల్వఁగాదంటి నరనాథ, నిజము.
అది యెఱింగియు గెల్వ నను వడిగెదవు; । తుదిఁ జెప్పకుండుట దోషంబు నాకు.

విల్లు వట్టుచునుండి విను మేను దొల్లి । యెల్లరు విన నిర్ణయించిన ప్రతిన.
జోడుఁ బుచ్చినవాని, స్రుక్కుచు శిరము । వీడినవానిని, వెలఁదినై పుట్టి
పురుషత్వ మట మీఁదఁ బొందినవాని, । ధరణిపైఁ దనయాయుధముఁ బెట్టునతని,
[1]సిడము వంచినవాని, స్త్రీపేరు తనకు । నడవ నుండెడువాని, నందనహీనుఁ,
దోడఁ బుట్టినవాఁడు దొరకని యతని । నోడుదు నాజిలో నొగి నెదిరింప.
నారినై మునుపుట్టి నడుమఁ బౌరుషము । చేరినట్టి శిఖండి సేనాని మీకు.
అతఁడు తొల్లిటి జన్మమందును మగువ. । హితము చెప్పెద మీకు నింద్రజుఁడాజి
వాని మున్నిడుకొని వచ్చి యే నేటు । గూనినతరువాత మఱి నొంచునేని
పడుదు ; నంతన బంధుపరివారయుక్తిఁ । బడుదురు కౌరవభటులు మీచేత.
ఇది నాకునుపకార మీవుగాదనక । వదలక సేయుడు వచ్చుఁ గోరికలు.
అనయంబు నిందు దోషాదోషచింతఁ । బనిలేదు మీకు నాపనుపునఁ గాన. ”
అనిన వా రట్లుకాకని సాఁగి మ్రొక్కి । కనుఁగనలను బాష్పకణములు దొరుఁగ
నింతదయామూర్తి నింత సర్వజ్ఞు । నింతటిపురుషార్థహితుఁ గాన మనుచు
మనసున శోకంబు మడతలు గొనఁగ । మనుజులు తాత సమ్మతి వీడుకొనుచుఁ
దమపాళెములకు నందఱుఁ బోవుచోటఁ । గమలనాభునిఁ బల్కె గాండీవధరుఁడు :
“ సంసారభారంబు చాలించెఁ గాన । హింసకు నను బెట్టె నీపుణ్యాధనుఁడు.
వంచన నితని నుర్వరఁ గూల్చి యేను । బంచపాతకులలోఁ బడఁగలవాఁడ.
బాలుండనై ధూళిపటలిలో నాడ । నాలింగనముచేసి యటఁదెచ్చి నన్ను
బాండుఁ బోలిన బాహుబలుఁడు వీఁడనుచుఁ । బుండలించిన తాతఁ బోనాడఁ గలనె!
అక్కటా! తండ్రి లేఁడనకుండ మమ్ము । నొక్కలాగునఁ బెంచి యుర్వి యేలించి,
నేఁడును హితమాత్మ నెఱపెడుతాత । వాఁడి తూపులఁ జంపువాఁడను గలఁడె!
గురుని ధర్మజ్ఞుని గుణి వయోవృద్ధుఁ । బరమశౌర్య దయాఢ్యుఁ బరతత్త్వవిదుని
సురనదీసుతుఁ జంపఁ [2]జొచ్చునే మనసు! । బిరుదుతో సేనఁ జంపినఁ జంపుఁ గాక. ”
అనినఁ గృష్ణుఁడు నవ్వి యర్జునుఁ బలికె: । “ విను రాజవై బుద్ధి విడుతువే నీతి !
క్రూరతఁగోర్చి శత్రుల రోయకణఁచి । ధారుణిఁ బ్రజలచేఁ దగుపాలుగొనుచుఁ
బాత్ర ప్రయంబు దప్పని ధర్మరతియుఁ । జిత్రసాహసము ప్రసిద్ధి రాజులకు.

1. శిరము. 2. నేర్చునే. (పూ)

అదియును గాక నీ వాపగాతనయుఁ । గదనంబులోఁ జంపఁగలవాఁడ ననుచు
నాఁడితి వీమాట లఖిలంబు నెఱుఁగ; । పాడియే యిమ్మాట ప్రతి వాల్పకునికి?
పలుకులేటికి భీష్ముఁ బరిమార్చుటకును । నలువ నిన్ను సృజించినాఁడు మేదినిని."
అనినఁ గవ్వడి పల్కె: "నట్లైన నాజి । నెనయ శిఖండి మున్నిడుకొని యేను
నితరుల నేయుదు; నీతఁడా భీష్ము । ధృతిఁగూడి యేయును దెగువతోఁడుతను.
వాహినీతనయుండు వానిచేఁ గాని । దేహంబు విడువఁడు దేవతాఘటన."
అనిన నవ్వి మురారి యాక్రీడిఁ బలికె: । "అనఘ, మంచున సూర్యుఁడణఁగునే యెందు
వలలకుఁ దగులునే వాలుసింహంబు! । చెలఁదినూలునఁ బోయి చిక్కునే గరుడి!
కమ్మని గాడ్పునఁ గదలునే కొండ! । యిమ్మహాబలుఁ జంప నీతనితరమె!
నీయేట్లకును గాని నీతాత వజ్ర । కాయంబు దునియదు కడపటిమాట.
ఆచార్యు మెప్పించి యాతని కృపను । నీచేతఁ దగిలిన నిశితబాణములఁ
దెలిసి నీవు శిఖండి దీముగా నొడ్డి । బలిమి నేసినఁ గాని పడఁడు భీష్ముండు."
అనుటయు ననుమాన మర్జునుండుడిగి, । "ఘనుఁడ, నీవాక్యంబు గాదన వెఱతు;
అప్పటి కొకకార్య మయ్యెడుఁ గాక । చెప్ప నేటికి?" నన్నఁ జెలఁగి రందఱును.
వినుము భూవర, పాండవేయు లీరీతిఁ । జనుదెంచి శిబిరంబు సంప్రీతిఁ జొచ్చి
జలజాక్షు నిజ నివాసమునకు ననిచి । తలకొని తాము దమ తమ యిండ్ల
ననిచిరి సుఖనిద్ర నారాత్రి." యనిన । జనలోక విభుఁడు సంజయుఁ బల్కె నిట్లు:
"పౌరుషోపాయంబు పాసి పాండవులు । శౌరి వాక్యముల వంచనకు లోనగుచు,
గౌరవార్థవిధేయు గాంగేయుఁ జంపఁ । గోరి రెంతసుఖంబొ కువలయాపేక్ష!
ఏయకుండెడువాని నేయఁ బార్థులకుఁ । జేయి యెట్లాడె నూర్జితశౌర్యులయ్యు?
వినిపింపు తరువాతి వృత్తాంత." మనిన । జనవల్లభునకు సంజయుఁ డిట్టు లనియె:

భీష్ముని దశమదివస యుద్ధక్రమము

"అరుణోదయమ్మున నమ్మఱునాఁడు । పరివార సహితులై పాండునందనులు
వెడలి మొగ్గర మర్థి విరచించు చోటఁ । బుడమిఱేని యనుజ్ఞఁ బూని సేనాని
మొనకు దండి శిఖండి ముందట నిలిపి, । ఘనపార్శ్వముల భీముఁ గవ్వడి నునిచి,
ద్రౌపదేయుల సుభద్రాతనూభవుల । దాపట వెలుపటఁ దగనుండఁ బనిచి,

యానికటములఁ గృష్ణానుజుఁ జేకి । తానుల నిల్పు, నందఱకు ముందఱను
దానును దన సహోదరులును మాద్రి । సూనుఁడు మఱి ధర్మజుఁడు నిల్చిరధిప !
వీరి సూరెల మత్స్యవిభుఁ డాదినైన । ధారుణీశుల నిల్పి దండనాయకుఁడు
కేకయులను ధృష్టకేతుని [1]నితము । గైకొని ముంగలగా నిల్పె నధిప !
గట్టి మొగ్గర మిట్లు గావించియపుడు । నెట్టన బహుతూర్య నినదంబుతోడఁ
గాంతేయు లేతేరఁ, గౌరవాధీశు । లంతకుమున్న కయ్యమునకు వెడలి
గాంగేయు నగ్రభాగంబున నిలువఁ । ... ...
గాంభోజ మద్రదేశ గాంధారముఖ్య । కుంభినీపతు లంతఁ గూడి సైన్యముల
రాజుచుట్టును రామరక్షమై నిలువ । రాజేంద్ర, మీ మొగ్గరం బిట్లు గూడి
కదిసిన రెండు మొగ్గరముల నస్త్ర । [2]భిదుర ఘట్టన వహ్ని పృథివి వేచుచును
అన్యోన్య ఖడ్గధారాహత ప్రహత । విన్యస్త శోణితావృతలోక మగుచు,
నితరేతరాహ్వాన హీంకృతధ్వాన । వితత ప్రతిధ్వాన విపులాద్రియగుచు
రణము చెల్లఁగఁ బరాక్రమశాలి భీష్ముఁ । డణిమాదిగుణ మార్గణావళి పఱపి
ప్రకట శాత్రవ సహస్రముల ముబ్బాము । లకుఁ దెచ్చుచో నందు లయమైన విండ్లు,
విఱిగిన పడగలు, ప్రీలినజోళ్లు, । చిఱిగిన గొడుగులుఁ, జీకాకుగాఁగఁ
గెడసిన హయములుఁ, గీలూడిధాత్రిఁ । బడిన తేరులు, స్రగ్గఁబడిన యేనుఁగులుఁ,
గాల్గాలఁ బెనఁగిన కాల్బంట్లు, దిశలు । నాల్గు దాఁటిన రక్తనదులును గలిగి,
లయకాల రుద్రలీలా తాండవోగ్ర । భయద ప్రతాప సంభ్రమమయ్యె రణము.
కనుఁగొని యార్చి శిఖండి యాభీష్ము । నొసర మార్కొని నాల్గునుగ్ర బాణముల
నాటిన విముఖుఁడై నవ్వుచు భీష్ముఁ: । "డేటికిఁ దిరుగుదువీవు కయ్యముల ?
మడఁది పుట్టునుగాక మగపుట్టుఁ గాక । యెడకాటమైన పుట్టెట్లు మోసెదవు ?
ఆఁడు చందము చెందినట్టి నీవెంత । వాఁడిచూసినఁ జూపు వనిత, యేనలుగ.
ఓశిఖండి, తొలంగు మోసి! ఖండింప । నాశయే యాతితి నాట దానికిని ?
[3]పంపులు పడి వచ్చి పాండవసేనఁ । జంపనీయుక యేడ సంగడమైతి ?"
వనినఁ గోపించి వాఁడనియె భీష్మునకు : । "ననునేల యాడుచందము చెందె నంటి !
వాడలిలో నగమిట యువిదయైనాఁడు । మృడుఁడు లోకులకింత మెత్తనైనాఁడె !

1. నితల 2. బిరుదుకట్టిన. 3. పప్పులు. (మూ).

ఆఁడదియే పోరె నది సత్యభామ; । యాఁడదియై పోరె నది భద్రకాళి.
ఏనును నీతోడ నిప్పుడు పోరి । మేనితోఁ బాపెద మేటివై నిలుము.
ఇరవొప్ప నృపతుల నిరువదియొక్క । తరముల వారి నంతకుఁ గూర్చినట్టి
పరశురాముని కీవు ప్రతి ననుకొందు. । ... ...
ధృతి నన్ను గెలువుమా దీల్పడిపోక. । ... ...
అరయ మగవాఁడవైన నీవొక్క । నారాచ మేయుమా నామేను నాట.
ఏయు మేయుకయున్న నే నిన్ను దీవ్ర । సాయకంబులు నాటి సంహరించెదను.
ఇమ్మైన నిన్ను నే నిలఁగూల్పకున్న । నమ్మిక నేఁ బట్టినది విల్లుగాదు."
అనుచు వెండియు భీష్ము నతఁడేయుచుండ । ననిమిషేంద్రతనూజుఁ డాత్మ నుప్పొంగి,
"వింతయైనది నేఁడు వీని చందంబు; । శంతనుసుతునకుఁ జావు కాలంబొ!
ధర భీష్ముఁ డెక్కొను దైవంబవీనిఁ । బెరరేచి యాడించె బీరంబు లిట్లు.

అర్జునుఁడు ప్రోత్సహించి శిఖండిని భీష్మునిపైఁ గవియించుట

ఏను నీయుత్సాహ మినుమడింపంగఁ । బూని పల్కెద." నని పురుహూతసుతుఁడు
ఔరా శిఖండి! నేఁ డడరియున్నాఁడ । వారాసి ఖండింపు మాపగాసుతుని.
మానకు మీ వైరి మండలితోడ । మానవేంద్రులు నగ మగమాటలాడి.
వెనుకకుఁ బోకుమీ వీరెల్ల నన్ను । ఘనత నొత్తుకయుండఁ గాపాడువాఁడ."
అనియె నప్పుడు; భీష్ముఁడప్పుడు తొలఁగి । చని బల్మిఁ బాంచాలసైన్యంబుఁ దాఁకి
కలఁప నయ్యెడఁ జొచ్చి కౌంతేయుబలము । బలభేదినందను ప్రాపున నెక్కి
కురుసేన నాహుతిగొనుచుండఁ జూచి । కురుపతి మిన్నేటికొడుకును డాసి,
"కటకటా! నీవుగల్గఁగ నాబలంబు । ఇటు కొల్లఁ బోవునే యితరులచేత!
ఈ పూరకున్నచో నెవ్వారు దీనిఁ । గావఁ బ్రోవను దిక్కు కఠినప్రతాప!"
అనిన దేవవ్రతుం డారాజుఁ బలికె: । "వెనుకకు నీసేన వెసఁగాతుఁ బ్రోతు;
తలుగని యట్టి సత్యము నేఁడునాకుఁ । దఱిగినట్లున్నది దైవకృతంబొ!
నిత్య వేవుర వర్ణనీయ సాహసుల । మృత్యువునకుఁ జేర మీటెదువ్రతము
నీకొక్క నేటితో నిప్పుడు తీఱె. । నాకు నీచేయు మన్నన దొడ్డయప్పు.
నేటిచందముచూడ నృప, వారునన్ను । మీఁటుదురో వారి మీఁటుదో పాఱి.

ఒసర నీ రెంటిలో నొక్కటి నిజము; । విను వారి నే మీఁటువిధము సంశయము.
మర్త్యమాత్రులచేత మడియరు వారు; । మర్త్యమాత్రులచేత మడియను నేను;
నరనాథ, యట్లయ్యు నాచేతి బలువు । పరికింపుమీ." యని బాహుగర్వమునఁ
బటుతర వివిధాస్త్ర పావకశిఖల । నటు నిటు వైరిసైన్యాటవిఁ బొదవి
కౌంతేయపరులకుఁ గనుఁగొనరాక । యెంతయుఁ గ్రూరుఁడై యితఁడగ్నిపోలె
వెలుఁగుచు నాసేన వెసఁ గాల్చుచోట । బలు గాడ్పుచండమై ప్రభువ, నీ మొనలు
తోడైనఁ దొడఁగి 'నిర్ధూమధామంబు' । జాడసేయఁగఁ, జూచి చైద్య పాంచాల
పాండవ యాదవ పాండ్యకేకయుల । దండనాథు లెదిర్చి తఱిమినఁ బేర్చి
ధార్తరాష్ట్రబలంబుఁ దఱిమిన ప్రేలు । దూర్తమనక రాని తుములంబు బలసె.
అట్టిచోట శిఖండి నాక్రీడి చూచి: । "చుట్టుముట్టును భీష్ముఁ; జొరుము పోటునకు;
ఏనున్నవాఁడ నీకేల శంకింప? । నీ నిర్ణయములేల నెఱపవు తెగవు?
ఈతని పనియెంత యీవటు నిలువు । శాత సాయకములఁ జంపెద నేను."
అనిన మాటలు విని యఖిలసేనలకుఁ । దనచేయి ద్రుపద నందనుఁ డెత్తి పలికె:
"మనయోధులందఱు మందాకినేయు । నినుపుఁ డమ్ములవెల్లి నిశ్శంకఁ బొదివి.
ఇంద్రజుండున్నవాఁ డీ సమీపమున; । నింద్రాయుధముఁ బోలు నీతనివిల్లు;
ఏనున్నవాఁడ మీకేల కొం." అనుచు, । సేనాధిపునిఁ బల్కె జిష్ణుండు తాన:
"ఏమింటి నిదివేళ యీభీష్మునడఁప । నీవంటి వానికి నేలయుపేక్ష!
తోడుగలప్పుడే తొడఁగి శాత్రవుల । నోడఁజేయక యున్కి యుచితమే!" యనిన
గణనకు నెక్కుడై కౌంతేయభటులు । గుణనినాదములు దిక్కులునిండఁ గవిసి
యేయుచో వారితో నిట్లను భీష్ముఁ: । "డాయువులొల్లరో యజ్ఞానులార!
భారమతులు మీరు పాఱక యేల । తూఱరవచ్చెదరు మృత్యువునోరిలోన?
కోలఁదులఁ బోవు నాకోలలు గుండ్ల । కోలఁదులు మీకు గ్రక్కున నెక్కఁదగునె?"
అని యనివారణ నాభీష్ముఁ డేచి । తనువులొల్లనివారి దళముల నేసె.
మహితాత్ములపుడు ధర్మజ భీష్మ నకుల । సహదేవులును సైన్యసంరక్షకుండు
కేకయులును ధృష్టకేతు సాత్యకులుఁ । జేకితానుఁడు మాత్స్య జిష్ణునందనులుఁ
బాంచాలి కొడుకులుఁ బరఁగ వూగఘుఁడుఁ । బాంచాలుఁ డాదిగాఁ బసనైన దొరలు
ఏకయత్నంబున [1]నెక్కుచో, నిచట । నీకుమారులును ద్రౌణియు ద్రోణ కృపులు

1. నొక్కుచో. (మూ)

భూరిశ్రవసుఁడు కాంభోజ సైంధవులు । సార బల ప్రౌఢి సమరయత్నమున
గాంగేయునకుఁ దలకడచి యాదొరల । నంగలించి యొనర్చి రాహవక్రీడ.
ఇట శిఖండినిఁ గ్రీడి యెదురుగా నొడ్డి । తటినీకుమారుతోఁ దలపడఁ గడఁగఁ
దొడిఁబడ నెడసొచ్చి దుశ్శాసనుండు । వడిఁ గ్రీడి వాలంపవాన ముంచుటయు
సరకుగాఁ గొనక వాసవి దంతిముఖుఁడు । విరులవానఁ జెలంగువిధమునఁ జెలఁగి
సానఁబట్టిన నారసము లక్కుమారు । మేన ముప్పదిగ్రువ్వ మిగుల నొచ్చియును,
యువరాజు పార్థునియురమున నైదు । పవులక హరిమేనఁ బదియు నాటుటయు
నగుచు నర్జునుఁ డవి నఱకి యయ్యనుజు । మొగమున నాలుగమ్ములు నిల్వ నాటి
విల్లు ద్రుంచిన నొండువిల్లు వాఁ డమరు । లెల్ల మెచ్చఁగఁ దాల్చి యింద్రజు మేన
నారాచములుసింప నలిఁద్రుంచి యతనిఁ । గ్రూరాస్త్రముల మూర్ఛఁగూర్చె నర్జునుఁడు.
అప్పు డాతనిఁదెచ్చె హయచోదకుండు । తప్పక భీష్మురథంబు మాటునకు.
భూవర, విను మద్రభూపతి దొడర । నావేళఁ బద్మనాభానుజుతోడ,
అరయ సుదక్షిణుం డభిమన్యుతోడ, । సరిద్రోణి మత్స్య పాంచాలురతోడ,
ధృతి సహదేవుతోఁ గృపుఁడు, నమ్మాద్రి । సుతు నన్నతోడ నచ్చుగ వికర్ణుండు,
దొరయ ఘటోత్కచుతోడ దుర్ముఖుఁడు, । పోరి పోరి భీముతో భూరిశ్రవసుఁడు,
నంత ధర్మజుతోడ నస్త్రగురుండు, । వింతగాఁ బోరాడ వెలసెఁ గయ్యంబు.
అన్యోన్య కేతనాయత ఖండనములు, । అన్యోన్య సూతసంహార కర్మములు,
అన్యోన్య జవనవాహన హరణములు, । అన్యోన్య చాప సాయక భంజనములు
కలిగి యామొక్కటికయ్యంబు చూడఁ । బ్రళయకాలాభీలభంగి దీపించె.
మెఱయు బాణార్చులు మెఱుఁగులు గాఁగ । నుఱుకు మహార్వీధ్వను లుఱుములుగాఁగ,
నారక్తధారాళి యత్యంతవర్ష । ధారలుగాఁగ, యుద్ధము మేఘసమయ
మహిమ దానై యుండె మనుజేంద్ర! దాని । నహహ ఏమనిచెప్పవచ్చు మాటలను.
అట్టిమేఘుఁడు తన్ను నాక్రమించుటయు । గిట్టినరణము వీక్షింపలేదనుచుఁ
దప్పించుకొన మింటితల యెక్కెననఁగ । నప్పుడు మధ్యాహ్నమయ్యె సూర్యునకు.
ఒగి నంతలో మూర్ఛ యువరాజు తెలిసి । మగుడ వచ్చి కిరీటి మార్కొని కడిమి
నారాచశతకంబు నాటి యారీతి । నారాయణుని మేను నాటెన, నలిగి
రారాజు తమ్ము నురంబునఁ గ్రీడి । నారాచశతకంబు నాటి బిట్టార్చె
పాంచాలి నీడ్చిన బాహుదండంబు । త్రుంచెదనని తూపు తొడుగుచో, శౌర

వారించి యిట్లను: "వాయుజ సూడు। మేరదప్పి యిదేల మీఁదపుచ్చెదవు?
మొండి కూడొల్లక మును వీఁడు మునిఁగియు। గాండీవి, భీమునిగద చిన్నఁబోదె!
నొంచిపుచ్చుము వీని నోడువు లే?" లనిన। నంచితశరపంక్తి యుత్తరుఁడును బఱపి
యువరాజు రథము విల్లురుతరధ్వజము। కవచ సూత హయాళిఁ గడు రూపుమాపి,
నుగ్గవిచేసి వంచుటయు వాఁ డలిగి। దగ్గనఁ గృతవర్మ తేరెక్కె నధిప!
ఇటఁ గిరీటి శిఖండి నెదురిడి భీష్ముఁ। బటు విశిఖంబులఁ బొలాడవలసి
యతని ముందఱసేన నతిఘోర విశిఖ। శతములఁ బొదువ, నచ్చటికి ద్రోణుండు
భీషణ భ్రూభంగ పిచ్ఛిలక్రోధ। రూషిత నేత్రసరోజుండై [1]యడర
నెడసొచ్చి సేనాసమేతుండై జముని। కొడుకు ద్రోణునితోడ ఘోరాజి సేయ

ద్రోణుఁ డశ్వత్థామను భీష్మునకుఁ దోడంపుట

నతఁ డంతఁ దనపుత్రు నల్లనఁ బలికె:। "సుతుఁడ, నాయుల్లంబు చొరదు పోటునకు;
తతిదప్పె దివ్యాస్త్రతతి; మంత్ర తంత్ర। గతి తప్పె; వడఁకెడుఁ గార్ముకయష్టి;
[2]చేతులు సేయవు చెప్పినయట్లు;। భీతియయ్యెడు; నాత్మఁ జేటెత్తెఁ గడఁక.
ధవళ[3]వాహుఁడు నేఁడు తనపూన్కి దీర్చు। ధ్రువమని మనసులోఁ దోఁచుచున్నదియు.
అటు నిక్కిచూడుమా యాతని మునుము। పటుభంగి నేపాటు పడుచున్నయదియొ!
కూలెడు హయములు, [4]కుంభముల్ పగిలి। వ్రాలెడు గజములు, వసుధ రూపఱిన
తేరులు, నుగ్గులై తెగిన పదాతి। వీరులునై చూడ వెఱపుసేయుచును
ప్రలయకాలాంతకు పళ్లెంబులోని। కలగంపు బోనాలకరణిఁ జూపట్టె.
పడిన బలంబులఁ బ్రాణానిలంబు। లుడువీథి మొయిలుల నుండంగ నీవు.
మఱి సైన్యముల మీఁద నులయుచు గ్రద్ద। పఱియాడఁ జొచ్చె నుత్పాత సూచనగ.
కడలేని వేల్పుల కన్నీరువోలె। నుసుపరంపర రాలుచున్నది ధరను.
ఈ చావుశకునంబు లింత భీష్మునకు। నేచావు తెచ్చునో యింద్రజుచేత!
రోషాగ్ని ధర్మపుత్రుని వదనమున। భీషణాకారమై పెద్దయుఁ దోఁచె.
తెగి కవలను ద్రౌపదేయులఁ గూడి। మగఁటిమిఁ బోరు ధర్మజు డించి నీవు
రారాజుతోడ శీఘ్రము పోయి భీష్ము। తేరికి రక్షయై దిక్కుల మెలఁగు.

1. యతఁడు. 2. చేతలు. 3. వాహనుఁడు. 4. కుంచెముల్. (మూ).

నలువొప్ప మనకుఁ బ్రాణంబులు దాఁచు । కళవి గాదిది స్వామికార్యంబు కళది(?)
గణుతింప నామాటుగా నేఁగు." మనిన । గుణి ద్రోణి గురువాక్యకుశలుఁడై పోయె.
అక్కడ భీముఁ డయ్యర్జును పూన్కి । యిక్కాగాఁ జెల్లుచో నేనును గొంత
తోడు చేసెదనని తురగరత్నముల । వేడుక నచటికి వేగఁ దోలించి
గాంగేయు ముందటి గౌరవసేన । భంగపెట్టెడి చేతిబరువు వీక్షించి
కృతవర్మ భగదత్త కృప శల్య సింధు । పతి చిత్రసేను లేర్పడ వికర్ణుండు
వినుము దుర్మర్షణ వింద్యానువిందు । లనఁగ నిట్టి పదుండ్రు ననిలజుమీఁద
నొక్కట నెక్కి యత్యుగ్రబాణములు । పెక్కుభంగుల నేయ బెదరక యతఁడు
పడగండ్ల వాన దిగ్గజము గైకొనని । వడువునఁ గొనక దుర్వారుఁడై వారి
నొప్పింప, వారును నొప్పింప, నిమ్మ । దప్పట యొత్తిఁచి ధవళవాహనుఁడు
తటుకున నచ్చోటు దరియంగ నుటికి । పటు శిలీముఖ[1]పాత బలముచే వారి
ధనువుల ప్రోవులుఁ దఱచైన తూపు । తునియలు పడగలతునుకలును నాత
పత్ర ఖండములు నాభరణరేణువులుఁ । జిత్ర చామరలవ శ్రేణిని క్షోణిఁ
గప్పిన, నీక్షించి కౌరవరాజు । తప్పక యా యన్నదమ్ములమీఁద
సపరివారముగ సుశర్మము నైన్నన । నృపులఁ బెక్కండ్ర నంచిన వేగ వారు
తొంటి పదుండ్రును దోడుగా వారి । నంటఁగఁ దాఁకి గుణారావ మెసఁగ
దంభోళి నిభ శరోత్కరములఁ బొదువ । సంభృతాటోపులై జడియక వారు
శ్రావణ ఘనములై శరమహావృష్టి । నా వీరకోటి వ్రయ్యలువాఱనేయ
నుర్వీశ్వరుఁడు చూచి యుగ్రుఁడై పనిచె । సర్వసైన్యములను శత్రులమీఁద.
ఈ రీతి మొనలెల్ల నేచి పైఁ బడిన । ఘోరాహవంబైన కొలఁది వీక్షించి,
అభిమన్యు సాత్యకు లాదిగా రథికు । లభినవోత్సాహులై యహితులమీఁద
నేనానమేతులై చెలఁగి యెక్కుటయు । భూనాథు నందులోఁ బొడగానరాక
కడఁగి భీష్ముఁడు నేమి ఘర్ఘరారావ । కలితమైన రథంబు గాండీవిమీఁదఁ
దటిమిన నటిమి యోధవ్రాత మెల్లఁ । బఱపైన కెంధూళి భాస్కరు గ్రమింగ
నందడిగా నెక్కి జాహ్నవీతనయు । నందంద యేయుచో నలిగి యమ్మేటి
దశ దిక్కులందు "శతం భీష్మ"యనెడి (?) । విశదోక్తి నిజముగా వినఁ గానవచ్చి

1. వ్రాత. (మా)

రథము వేగంబు నారాచ వేగంబు । పృథివి కెన్నిక కెక్కఁ జేర్చి యేయంగ
డొల్లెడు శిరములు డుల్లు కేతువులుఁ । ద్రెళ్ళెడు హయములు దివిఁ బ్రాఁకు భటులుఁ
గూలెడు గజములు గుండియలవిసి । వ్రాలెడు దొరలునై వారి సైన్యములు
స్రగ్గుడు మగ్గుడై సవచెడి సనుసి । [1]గగ్గులకాడై కకావికలైనఁ
బరికించి దయపుట్టి భాగీరథేయుఁ । డరుదారఁ దనలోన నప్పుడిట్లనియె :
" సమరోర్విలో శత్రుసైన్యంబులెల్ల । సమయించి సమయించి చదిసినట్లయ్యె.
వచ్చు వెండియుఁ బాఱు వైరిసైన్యములు । హెచ్చు వెండియు వచ్చు నేలికలనుప.
వేసరి నట్లయ్యె విభవంబు మీఁది । యాస తా నెట్టిదో యహికేతనునకు !
ఏను దా నెన్ని నాళ్ళీ శరీరంబు । పూని మోవఁగలాఁడఁ బుట్టి వేసటయు.
నాఁటి బాల్యము పోయె ; నడుమ నీముదిమి । నాటిన నది మర్త్యునకు వ్రేఁగు గాదె !"
అని నిశ్చయించి సైన్యముఁ దోలుకొనుచుఁ । జని యట్లు భీష్ముండు శమనజుఁ గదిసి
నిరతి నొయ్యనఁ బల్కె : "నృప, యేను ధరణి । నరుఁడనై పుట్టిన నాఁట నుండియును
జంపితి రిపుల హింసకు నోసరిలక ; । యెంప శక్యంబుగా దింక వేసరితి.
ఇంత వధింపఁ గా నేకార్య మయ్యె ? । జంతువు తనచావు చర్చింపఁ డకట !
ఇంక శిఖండి మున్నిడుకొని మీరు । కొంకక యిందఱుఁ గూడి నన్నేసి
యమరలోకమునకు ననుపుట మేలు ; । క్రమ మొప్ప మనుమలు గల ఫలం." బనుచుఁ
జెప్పి సంగ్రామంబు సేయుచు వచ్చు । చొప్పునఁ దమసేనఁ జొచ్చె భీష్ముండు.
అట సైన్యపతికి నిట్లనియె ధర్మజుఁడు : । " తటినీకుమారుపై దండుతోఁ గూడి
యేక యత్నంబున నెక్కి యేయుటకు । జోక సేయుము దాని సూచించె నతఁడు.
వాయు సూనుఁడు నీవు వాసవాత్మజుఁడు । నేయుఁడు మీ నేర్పు లిన్నియు మెఱసి.
ఇందఱు మనముండి యిటు సేయకున్న । మందాకినేయుని మఱి గెల్వరాదు."
అనిన నత్తెఱఁగు వాఁ డనిలజనరుల । వినఁ జేసి మాత్స్యాది వీరుల నెల్లఁ
జేసూపి భీష్ము సుస్థితి నాక్రమింపఁ । జేసిన, వారును జిష్ణువాయుజుల
ప్రాపున వెఱవక బలనాథుఁ దాఁకి । తూపులేసిరిగాని దూరదొక్కటియు.
అప్పుడు నరపతి [2]యనుజులుఁ దాను । దప్పక దొరలనందఱఁ గూడికొనుచుఁ
గాంగేయ యోధవర్గముఁ దాఁకి సమర । మెంతయుఁ జేయుచో నిరువాగునకును
ఘోరయుద్ధంబయ్యె గురునకు నైన । నారణస్థితి యెన్న నలవి గాకుండ.

---

1. గగ్గుల కాటక కాచీకలైన 2. నరులును. (మూ).

అందు నీసుతునొంచె నభిమన్యుఁ డడరి; । యిందు ద్రోణి కలంచె నెలమి సాత్యకిని;
అందు సాత్యకి శల్యునలుగుల గ్రుచ్చె; । నిందు వివింశతి నేసెఁ బాంచాలుఁ;
డందు నలంబుస నాఁగె హైడింబుఁ; । డిందు యుధామన్యుఁ డెదిరె వికర్ణు.
నతి భీష్ము నీరీతి నొంపను బెంప । నిత రేతంబుగా నిందును నందు
దొరలు వెండియు నిట్లు దొరకొని పెనఁగఁ । గరిపురాధీశ్వర, ఘనమయ్యెఁ బోరు.
అప్పుడు నరుఁడు సింహముఁ బ్రతిసింహ । ముప్పుఁ దాఁకినమాడ్కి నుగ్రుఁడై భీష్ముఁ
దాఁకఁ బోవఁగఁ మహోద్ధతి యువరాజు । వీఁకఁ బోవఁగనీక విశిఖవేగమున
నడ్డపెట్టిన, వాని నాయంబుచాయ । దొడ్డనారసమునఁ దొలిగట్ట నేసి
విల్లుఁ బతాకయు విఱిచి నరుండు । త్రెళ్ల నేసెను సూతుఁ దేరి గుఱ్ఱముల.
అంతట యువరాజు హతగర్వుఁడగుచు । శంతనుసుతుమాటు చయ్యనఁ జొచ్చె.
భగదత్తుఁ డప్పుడప్పార్థుఁ బోనీక । పగులక వెలిదంతిపై వచ్చి తాఁకఁ,
దండ్రివాహన మిది తగదు నీకనుచు । వేంద్రంబుచూపిన విధమునఁ గ్రీడి
చిల్లగోలల మేను చించిన దంతి । తెల్లఁదనముమాని ధృతి నెఱ్ఱనయ్యె.
వాఁడంతఁ బాంచాలవాహినిమీఁద । వేఁడిమి ప్రకటింప వెసఁబోయెఁ దొలఁగి.
గాండీవి యపుడు శిఖండిఁ[1] గన్గిఱిపి । దండాధిపతి నేయఁ దలకొల్పుటయును
నిలిచి వాఁడును నేయ నీయోధులపుడు । బలభేది తనయుపై బాహుగర్వమునఁ
బెల్లేసి యార్చిన బీభత్సు నంప । వెల్లిలోఁ బ్రుంగిరి వేతసాకృతిని.
చెనక శిఖండి యేసిన తూపులైన । ననువొప్ప భీష్ము దేహముఁ దాఁకి తాఁకి
విఱుగును బద్మాక్షు వృద్ధుపై మనసు । విఱిగెడు విధమున విశ్వంభరేంద్ర!
అతని నేయక మందహాసంబుతోడ । నితరుల నేయుచు నితఁడూరకుండు.
గాండీవి యిట్లు శిఖండి నాడింప । మండుచు యువరాజు మఱియును వచ్చి
ఆ యర్జునునిఁ దాఁకి యమరులు మెచ్చఁ । బాయక యేయుచోఁ బలికె నర్జునుఁడు:
"తొడుకైన నొకమాట తొలినఁ బోవు; । గడుసైన నొకపరి గాదన్నమాను;
చేదిక్కు శునివైన ఛీయన్నఁబోవు; । నీచాత్మ, నీకొక్కనికి సిగ్గులేదు.
విసువక తాఁకెదు విఱిగి పోయెదవు; । పొసఁగునే యిది వీరపురుషలక్షణమె!
ఇంకఁ బాఱినఁ బాఱనీను వధింతుఁ । గొంకక నిలు" మని ఘోర బాణములు
వేయఁ దానును గ్రీడినేసి నీసుతుఁడు । చేయూడ కంతలోఁ జెదరుట చూచి

---

1. గ నురికి. (మూ).

నరునిపై సకలసైన్యంబుల నృపతి । పురికొల్ప నవి వార్ధి పొగరెత్తినట్లు
ఏచి నేలయు మిన్ను నేకమై నవ్య । నాచిపైఁ గవిసినఁ జలియింప కతఁడు
దివ్యాస్త్రతతులు సంధించి సవ్యాప । సవ్యధారల నేయ, జడిసి కా మొనలు
పతికార్యమని సిల్చి ప్రతియేసి క్రేత । పతి కార్యపరులైరి బలిమి నాక్షణము.
అప్పుడు భీష్మునేయఁగ నుపాయంబు । చెప్పిన నరుమాటఁ జెలఁగి శిఖండి
దొనలు శూన్యములుగాఁ దూపులు తొడిగి । యనిమిషనదిసూను నంటించి యార్చె.
నృపచంద్ర, యాలోన నీ పెద్దకొడుకు । కృపుని శల్యుని వికర్ణుని వివింశతిని (?)
మూఁకగాఁ గూడి భీష్మున కెడసొచ్చి । వీఁక నర్జును నేయ వీరినేగురను
విరథులఁ జేసి యవ్విజయుండు విప్పఁ । గురురాజు గదిసి యక్షులఁ గెంపుగదుర
ననుజరత్నంబుల నాజానుభుజుల । ననుపను సేనాసహాయులతో వారిఁ
బులిమీఁద మృగములఁ బురికొల్పునట్టు । బలభేది సుతుమీఁదఁ బనిచిన, వారు
పురుహూతసుతుఁ దాఁకి పోరుచో వారి । యురుతరసైన్యంబు నొక్కెడఁ గవిసి
సందడిగాఁ బోర సంతోషదృష్టి । మందాకినేయుఁ డా మనుజులఁ జూచి
కనికరంబున వింట ఘనఘోరమైన । యనలాస్త్ర మరులసైన్యముఁ గాల్పఁదొడఁగి
యేయఁ జూచి శిఖండి నెదుట వీక్షించి । యా యత్న మటుపెట్టి యాతలఁ దొలఁగి
యచ్చోట మగధమత్స్యాది బలంబు । వ్రచ్చి వాల్చి తెరల్చి వధియించుచుండఁ
గరములు శిరములుఁ గంఠనాళములుఁ । జరణంబులును నిండె సమరభాగమున.
ఇతని మార్కొనువీరుఁ డింక లేఁడనుచుఁ । జతురంగబలములు చలియించె నధిప!

శతానీకుఁడు భీష్మునితోఁ బోరి మడియుట

అప్పుడు భానున కపరాహ్ణమైన । నుప్పొంగి శీతవాయువులు పైఁబొలయ
నరిఘోరమూర్తి శతానీకుఁ డనఁగ । విరటుని తమ్ముఁడు వెస భీష్ముఁదాఁకి
నెఱయ మార్వోనేమి నినదంబె కాని । తెఱచైన శరవృష్టిఁ దనుగానరాక,
వాహినీసుతు కాల్లు వడఁకెడిపాటి । సాహసోన్నతిఁ జూప, సైరింపకతఁడు
విల్లు పతాకయు విచ్ఛిత్తిచేసి । యల్లన సూతుని హయములఁ దునిమి
యతఁడు వైచినశక్తి నవలీల నఱికి । యతనిని నఱికె మహాచక్రధార.
ఇట్లు శతానీకు నిలఁగూల్చి భీష్ముఁ । డట్టిపెంపున సైనికావళి నెల్లఁ
బడుగు పేకయునుగా, నడియాలుగాఁగ । నిడియును బొడియుఁగా, నెఱచి యొనర్చి

యార్చి శంఖంబొత్త హరి క్రీడిఁ బలికె: । "నేర్చిన శరవిద్య నేఁడేల దాఁప?
చూఱఁబోయె బలంబు సుఱిగిరి దొరలు । పాఱెడి రక్తంబు పలలంబు బలిసె.
త్రిప్పి త్రిప్పి శిఖండి ధృతి నొడ్డనేల? । గుప్పరాదో భీష్ముఁ గుటిలారి భీష్మ."
నని యెచ్చరించిన ననుమూన ముడిగి । వినుము గాండీవపాణి విల్లు సారించి
మందాకినేయు నమందశస్త్రాస్త్ర । సందోహమునఁ గప్పి సారథి రథ్య
రథకేతనాతపత్రమ్ముల నొంప । రథముసోలి శిఖండి రభసాన నుండి
సంగరంబునఁ దాను సవతుల నాఱి । సంగడిఁ జొచ్చి యస్త్రము లేయుచోటఁ
దెగి వానినేయక దేవవ్రతుండు । తగువైన తననిష్ఠ తన్నుఁ ద్రెక్కొనఁగ
మిన్నకయున్నచో, మేగకుమీఁఱి । యున్నాకపతిసూనుఁ డనుపమాస్త్రములఁ
దాత దాల్చినయట్టి ధనువు ఖండింప । నాతతక్రోధులై యర్జునుమీఁద
శల శల్య కృప వివింశతి చిత్రసేన । జలసంధ కృతవర్మ సైంధవ శకుని
భగదత్తు లాదిగా బహుబాణపంక్తి । నిగిడించుచును శిఖండిని నాక్రమించి,
"ముట్టుఁడు నరుని భీష్ముని కడ్డపడుఁడు । పట్టి తెండు శిఖండిఁ బొఱనీ." కనుచు
సేనాముఖంబులై చెలరేఁగి తఱుమ । నానాముఖంబులై నరనందనుండు
పవనతనూజుండుఁ బాంచాలిసుతులు । కవలు సాత్యకి ఘటోత్కచ ధర్మసుతులు
విరటుండు ద్రుపదుండు వీరసైన్యపుఁడు । నరునకుఁ దోడు సేనాసమేతముగఁ
గడచిరి వీరమండలి నాక్రమింప; । నుడుగని రణమయ్యె నుభయవాదులకు;
నేపురాణములందు నేలోకమందు । నీపాటి సంగ్రామ మేనది గాన.
అందులో గాండీవి యర్థినందఱకు । [1]నందఱై యెదురు యోధావళినెల్ల
నెఱి నైంద్ర వారుణాగ్నేయాది శరము । లఱిముఱిఁ బఱపి బాహాశక్తిఁ బరఁగి,
తెఱపినూపి శిఖండి తెగి భీష్మునేయు । తెఱఁగు చేసి యఖండు దివ్యాస్త్రములను
వెస భీష్ముఁ డెత్తెడు విండ్ల నేకములు । భసితంబులుగఁ జేసె బాణాగ్ని నధిప!
అంతఁ గిరీటిపై నతఁ డొకశక్తి । నంతకదండచండాకృతిదాని
నెడపక సొలిమిలో నెట్టఁగాఁ గాలి । వెడలిన లోహంబు విధమైనదాని
వడిఁ బ్రయోగింప, సజ్జ్వాలావిభూతిఁ । దడయక యతిరథ ధవళవాహనుఁడు
తడఁబాటులేక యెంతయు విచిత్రముగ । నడుమనే తునుమాడె [2]నవవిశిఖముల.
తునిమి యాభీష్ము సూతునిఁ గేతనంబు । దునిమిన, నాత్మలో దుఃఖంపకతఁడు

1. నందఱకందఱై యోధాళి. 2. నవ్విశిఖముల. (మూ).

ఇట్లు వితర్కించె : " నేఁ బాండుసుతుల । నెట్టన గెల్వనే నిమిషమాత్రమున !
నలిననాభుని రక్షణము కల్గఁబట్టి । యెలమి 'లింగముమీఁది యెలుక ' లై నారు.
నారాయణునిఁగూడి నరుఁడేయి వచ్చి । వీరు నన్ను జయించువిధము ప్రార్థింపఁ
జెప్పకపోదని చెప్పితి దీనిఁ । జెప్పకోఁ బనిలేదు చెడునె దైవాజ్ఞ !
సమర ముపేక్షించి శాంతిమై నుండి । సమసెద నాకు భూషణ మివ్విధంబు."
అని తలంపఁగ వేల్పులతని పూఁపెఱిఁగి, । "యనఘ, నీకిది లెస్స యఖిలసమ్మతము
అమృతత్వ మిది నీకు" నని యాడుకొనిరి. । విమలుండై భీష్ముండు విని నేను వింటి
నెవ్వరు వినరు నాకిది మౌని[1]వరము । నివ్వెఱపడక యన్నియుఁ జక్కఁ వినుము.
అతఁ డిట్లు నిశ్చయం బాత్మలోఁ జేయు । నతిసూక్ష్మ శీకరాయత పవనంబు
కమ్మనై యల్లన గాంగేయుమీఁద । నిమ్మల రణఖేద మీటాఱఁ బొలిసె.
సురదుందుభులు మ్రోసె సురపుష్పవృష్టి । గురిసె నప్పు డనన్యగోచరంబుగను.
... ... । ... ...
ఏనూరకుండిన నిదియేటి మెచ్చు । గానేరదని యెన్ని గాంగేయుఁ డప్పుడు
ఒక్కవిల్లెత్తిన నుఱక శిఖండి । పెక్కుబాణంబు లాభీష్మపైఁ బఱపి
యవి గాడకున్న లజ్జావిష్టుఁడగుచు, । ధవళాశ్వుఁ డీక్షించి దరహాస మొదవి

శిఖండిని మున్నిడుకొని యర్జునుఁడు భీష్ముని దునుమాడుట

మెఱుఁగారు వాలిక మేలు క్రొత్తమ్ము । నెఱగొన్న శేషాహి కెనయైనదానిఁ
దటినీకుమారుని తనుశాలలోనఁ । బటుగతి నించుచోఁ బగిలెఁ దత్తనువు.
ప్రజలును బగిలిరి భరతవంశమున । సుజనహింస జనించెఁ జూడఁ గాదనుచు.
కెలని మెచ్చులకు గాంగేయుఁ డా నరుని । నలుగుల వాసచే నాక్రమించినను
ఎంతకుఁ బెట్టునో యీ వానయనుచు । నంశయాత్మఁ గలంగి యమరేంద్రసుతుఁడు
ఏచి యవగ్రహం బింద్రచాపంబు । వేచెఱిచినమాడ్కి వృద్ధుచే నున్న
చాపంబు దునిమిన శాతభల్లముల । నాపుణ్యమూర్తి రక్తాంగుఁగా నేయ
వాసవి తమకెల్ల వారింపరాక । యాసమీపమున నాయాసులై యున్న
నీకొడుకులఁజూచి నృపుఁబల్కె నతఁడు : । " నాకు వశముగాదు నరు పరాక్రమము ;

1. వ్రతము. (మూ).

వచేమై విల్లు దాల్చిన వాని నాజి । దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు ;
ఒక మర్త్యమాత్రుండె యోర్చు నిప్పోరు! । నకట నరుండు నారాయణసఖుఁడు.
ఇతఁడు కోపించి విల్లెత్తినచోట । నితరుఁడు విల్లెత్త నెంతటివాఁడు!
వీనిఁ బాసిన పాండవేయులనైన । నే నిమిషములోన నెక్కి ద్రొక్కుదును.”
అనునెడ గాండీవి యాద్రుపదజుని । ధనువుపొందిక పిఱుందన ధనువునిచి
వాఁ డేయుచున్న భావము దోఁప భీష్ము । వాఁడిశరసముల వ్రక్కలింపంగ,
నంచిత రామసాయకములఁ బగులు । క్రౌంచశైలముఁబోలె గంగాసుతుండు
ఒడలు తూఁటులువోయి యువరాజుఁ బలికెః । “[1]కడు వాఁడిమైఁ గాడెఁగా బాణతతులు
కవ్వడితూపులుగాక శిఖండి । కివ్వాఁడి సెలగోల లెన్నఁడు గలిగె!
క్రన్ననఁ [2]గర్కటిగర్భమై పగులు । చున్నది నాదేహ మొగి నివి గాడి.
మహి యమదూతలై మడిపెడి నుసురు; । మహితవిషాగ్నులై మడపెను మూర్ఛ.
ఇట్టి దీప్తాకృతి యీ లక్ష్యశుద్ధి । యిట్టి ముష్టిదృఢత్వ మితరుల కెద్ది?”
అంచు నాతఁడు శక్తి నర్జును వైనఁ । ద్రుంచె నర్జునుఁ డది తుత్తుమురుగను.
వాలును బలుకయు వాహినీతనయుఁ । డాలోనఁ గైకొని యరదంబు డిగ్గ.
తోన యారెండును దుమురుగా నఱికి । సేన కిట్లని చెప్పెఁ జెయ్యెత్తి క్రీడి:
“ఏనున్నవాఁడ మీరాయిచ్చ భీతిలక । పూని మీ యాయుధములను గైకొనుచుఁ
బైపడి పొదువుఁడు భాగీరథేయుఁ । జూపుఁడు మీలావు సారిదికొలంది.”
అనిన నార్చుచు సేన లనుపమతూర్య । నినదంబు దివిముట్ట నీ సైన్యనాథుఁ
బొదువుచో, రాజాజ్ఞఁ బొదివి నీబలము । నెదురునై తాఁకుచో నిరువాగునకును
ఘోరయుద్ధంబైన గోత్రారిసుతుఁడు । కౌరవయోధుల ఖండింపఁదొడఁగె.
ఆ సత్త్వమునఁ జొచ్చి యమసూతిసేన । భాసురంబుగ మహాప్రబలమై గూడి
హరివాఁడు నడకవాఁ డరదంబువాఁడు । కరివాఁడు గదవాఁడు ఖడ్గంబువాఁడు
అసివాఁడు లగుడివాఁ డా యష్టివాఁడు । ముసలంబువాఁడునై ముసురుగ్రమ్ముచును
ఒకటొక్కటియు దూఱ నొండొంటి రాయు । సకలాంగముల భీష్ముఁ జాల గ్రుచ్చుటయు
నలుగులకుప్పయై హరి హరి యనుచు । నొలసి భూస్థలికినై యొఱగె సజ్జోదు.
జగతి సోఁకక పడె శరశయ్యమీఁద । నగుమొగంబునఁ దాను నాథ, మీతండ్రి

1. కడువాఁడైకాడు. 2. కర్కటభర్గమై. (మూ).

దక్షిణాయనమును దలంచి ప్రాణములు । రక్షించి నీసేన రక్షింపలేక.
దక్షిణాయన మిది తగును జీవింప । దక్షత నెఱుఁగ నితనికిఁ జెప్పుదము
అని కొంద అమరులు నా వియత్తటిని । పనుపున హంసరూపములైన మునులుఁ
జనుదెంచి నిలిచిన జాహ్నవీసుతుండు । తనబుద్ధిలో వారి తలఁపెల్ల నెఱిఁగి,
"హితులార, మీకృప నింతయుఁ దెలియు । మృతియున్న నాయాజ్ఞమీఱి రా వెఱచు.
వరము సత్యవతీ వివాహంబునాఁడు । కరుణించి శంతను క్ష్మాపతి నాకు.
సరి నవధ్యత్వ మిచ్ఛామరణంబు । నరయంగ నావశంబై యుండునెపుడు.
ఉత్తరాయణవేళ యోగ్యంబు మృతికి । నుత్తములార! నేనుండెద బ్రతికి."
అనిన సంతోషించి యరిగిరి వారు. । విను మహీనాథ, యవ్విషమపు వేళఁ
బడిన గాంగేయుని పాటు వీక్షించి । వడినార్చు కౌంతేయ వాహినీధ్వనియుఁ
బటహ నిస్సాణ నిర్భర నినాదములు । నట దేవకోటి హాహామహాధ్వనులుఁ
బ్రతిసేన విఱిగి తీవ్రతఁ బాఱు రవళి । వితత కౌరవయోధ విపులార్తరవము
నేకమై బ్రహ్మాండ మెంతయు నిండె; । భూకాంత, యేమిచెప్పుదు నిట్టివిధము!
విను ద్రోణునకు వీపు విఱిగినట్లయ్యె; । తనలోన ఖిన్నుఁడై ద్రౌణి ఘూర్ణిల్లె;
హాహాయెఁ గృపుఁడు; భూవరుఁ డాదియైన । నీపుత్రు లేడ్చిరి నేలపైఁ బొరలి.
అప్పుడు భీష్మ మహాప్రతాపార్కు । చొప్పున గ్రుంకె నా సూర్యుఁ డపరాబ్ధి.

కౌరవ పాండవ యోధులు శరతల్పగతుండైన భీష్మునియొద్దకు వచ్చుట

అంత దుర్యోధనుం డనుజులు దొరలు । నంతతో నాయుధావళి యటుపెట్టి
మరపులు మాని వే మరువులు నూడ్చి । యరుదెంచి కురువృద్ధు నంతంతఁ గదియఁ
దారును నిబ్బంగిఁ దగఁ బాండుసుతులు । ధారుణీశులు గొల్వఁ దాత డగ్గరిరి.
పార్థుఁ డొక్కఁడు ధనుష్పాణియై యరిగె; । పార్థివ, యాకథాపద్ధతి వినుము.
ఆరీతి నిరువాగు నన్యోన్య రోష । దూరులై శాంతులై దుఃఖంబు లడర
నుభయపార్శ్వంబుల నుండి సేవింప । నభినవానందుఁడై యాపగాసుతుండు
కొలిపించుకొని యుండి కురురాజుఁ బలికె: । "తలక్రింది కొక్క యాధారంబు వలయుఁ
గలుగు నొ?" ట్లనవుడుఁ గడు మృదుత్వంబు । గల తలగడఁ దేను గౌరవ్యుఁ డనుప
నవ్వుచు భీష్ముండు నరుఁ జేరఁ బిల్చె. । కవ్వడియును బాష్పకణములు దొరుగ
గాండీవ మటుపెట్టి కదియవచ్చుటయు । దండితో నీతండ్రి ధవళాశ్వుఁ బలికె;

"తలదిక్కు భారమై ధరియింపరాదు; । తలగడగాఁగ నస్త్రము లేయు." మనిన
నాఁడేయ నోడియు నతనియాజ్ఞకును । మఱిఁ గొంకుచును వేగ మరలి విల్లెత్తి
యల్లటు దొలఁగి మూఁడమ్ము లేయుటయుఁ । బెల్లుగా నది భీష్ము పెడతల నాటి
చక్క నౌదల యెత్తి జగతిఁ బుంఖంబు । లొక్కట మోచిన, నుప్పొంగి యతఁడు
ఈ తలగడ యొప్పె నీశయ్య ననుచు । నాతనిఁ గొనియాడి యాపగేయుండు
మనుమలఁ జూచి నెమ్మనమున మోద । మినుమడియై తోఁప నిట్లని పలికె:
"అర్కున కుత్తరాయణ మగుదాఁకఁ । దార్కొని ప్రాణముల్ ధరియింప వలయు
కలుకోట పెట్టించి కావలిఁ బెట్టి । బలసి విచారింపఁ బరిచారకులను
వెర వెఱింగినవారి వేసఁ బెట్టుఁ డనినఁ । గురుపాండుసుతు లియ్యకొని రట్టి పనికి.
అంత వైద్యులు చేరి యతని దేహమున । వింతగా నెలకొన్న విశిఖ వేదనకు
మంత్రించుచో హరిస్మరణంబు క్రంతె । మంత్రంబు లేదని మఱి వారి ననిచి
తగు గీత వాద్య వేదధ్వనుల్ వినుచు । జగదేకపుణ్యుండు సంప్రీతి నుండె.
"ఇప్పుడు శరముల నేర్పులు పుట్టి । దప్పి జనించెఁ దెండా నాకు జలము.
శరతల్పగతునకు సదమల దివ్య । శర సాధితోత్తమ జలములు గాని
చిఱు బుద్ధి మీరు తెచ్చిన యుదకంబు । అరయ నాస్వాదింప నర్హంబుగాదు.
నీళ్ళు దెమ్మనినఁ గన్నీళ్ళతో రెండు । వీళ్ళవారు "నిదేల వెఱ్ఱి దవ్వేదరు?
అర్జునుచేఁ గాని యదియును గల్గ । దర్జున, తె." మ్మన్న నతఁ డర్థి లేచి
చెలఁగి తాతకుఁ బ్రదక్షిణముగా వచ్చి । నెలకొని మ్రొక్కి గాండీవము సారించి
దివ్య తేజోమయ దీప్తాస్త్ర మొకటి । దివ్యవల్లభ సమంత్రితముగాఁ దొడిగి,
యేసిన నది భూమి నెంతయు గాఁడి । భాసురచ్ఛాయ సుపావనంబైన
తోయంబు లమృతతోయంబు సరిను । ళాయత్తమగుచు నయ్యస్త్రమార్గమున
భాగీరథేయునిఁ బరికింప గంగ । యీగతి వచ్చెనో యిచటికి ననఁగ
ధారగా [1]నెగసి మందాకినీసుతుని । నోర జాఱిన నర్జునుని మెచ్చె శౌరి;
పొగడిరి సురలు; భూభుజులెల్ల నతనిఁ । బొగడిరి; ఘన దుందుభులు మ్రోసె దివిని.
పులకిత దేహులై పొంగి కౌంతేయు । బలములు సంతోషపారవశ్యమున
రా మహాధ్వనులు । పేర్చి దిక్కులు నిండెఁ బిక్కటిల్లుచును.

విను నీకుమాళ్లు నిర్విణ్ణులై లజ్జ । పెనఁగొన్న ముఖములు పృథివికి వంచి
ధవళాశ్వ మదిలోనఁ దారు కీర్తించి । రవనీశ, యేమందు నర్జును మహిమ!
ధృతి నట్టిజలములఁ దృప్తుఁడై భీష్ముఁ । డతి మోదితాత్ముఁడై యర్జునుఁ బలికె:
"కోదండరామ, ఫల్గున, [1]మహామేరు । కోదండవిజయ, నీకు నసాధ్యమేది!
అవధానములనేర్పు లాశ్చర్యవిద్య । లవుర! నీకేకాక యన్యులతరమె!
మునినాథుఁగా నిన్ను మును నారదుండు । వినిపింప వినియుందు వీరాగ్రగణ్య!
నారాయణుఁడు లోకనాటకకర్త । శ్రీరమణీభర్త చెలికాఁడు నీకు.
ఇట్టి మీ రిరువురు నేకమైయుండ । నెట్టికార్యములైన నీడేర్చు టెంత!
ఏనెంత చెప్పిన నీ కురురాజు । మానఁడు మీమీఁది మాత్సర్యచింత;
అక్కటా బంధుమిత్రామాత్య సహిత । మొక్కట ధరఁగూల నున్నాఁడుగాక.
పుడమిలో సగఁబాలు బుద్ధితో మీకుఁ । బుడికిన నింతేసి పుట్టునే పసులు!"
అని యూరకుండి దీనాననుఁ డగుచు । జననాథ, వెండియు జాహ్నవీసుతుఁడు:
"ఓ ధర్మరాజ, దుర్యోధన, మీరు । సాధుపద్ధతిఁ బోరు చాలింపరయ్య!
ఏలిపోయెడిఁగాక యెవ్వఁడే నుర్వి; । చాలు ననిత్య మీ సంసారసుఖము.
మానరే యుద్ధంబు మఱి కొందఱైన । మానవనాథులు మడియకుండుదురు."
అనిన వారేమియు ననక తాతకును । వినయంబుతో మ్రొక్కి వీడ్కొని కదలి
పోవుచో, నటఁ బాండుపుత్రులు హర్ష । భావులై విజయ సంగరకళాస్ఫూర్తి
నాయుధంబులు తొంటియట్ల ధరించి । పాయక తమ నెల్లబలములు గొలువ
గొడుగులుఁ బడగలుఁ గోటానుకోటు । లుడువీథిఁ గప్పి వాయువుఁగూడి మెలఁగ
దుందుభి పటహాది తూర్యఘోషములు । క్రందుగా దిశలెల్లఁ గప్పుకొనంగఁ
గర్పూర కరదీపికాసహస్రములు । దర్పంబునకు నొక్కదండి పుట్టింపఁ
జనుచోటఁ గృష్ణుండు శమనజుఁ జూచి । ఘనతరహర్షంబు గానరాఁ బలికె:
"గరుడోరగామర గంధర్వ సాధ్య । వరుల కసాధ్యుఁడై వర్తించు భీష్ము
ధరఁగూల్ప నెవ్వారితరము దుర్వార । కరసత్త్వులగు మీకెకాక భూపాల!
కురుశేష మాహుతిగొని యింక భూమి । పరిపాలనముఁ జేయు పట్టంబు దాల్చి;
సంతోషమూర్తివై సకలభాగ్యముల । నెంతయు విహరింపుఁ డిది మాతలంపు."

---

1. మహామ్మేరు. (మూ).

అనినఁ గృష్ణునిజూచి యధిపతి పలికె: । "నిను జేరినార మిన్నిట నేమికొఱత?
మమ్ముఁ జేరనివారి మహితసూత్రంబు । బొమ్మల నాడించుపోల్కి నాడించి
చేకొని యిట్లు శిక్షింపుచుండుదువు । డాకొన్న కపటనాటక సూత్రధార!"
అనుచు నొండొరుల నిట్లభినుతింపుచును । వినుత మాగధ వందివితతి కీర్తింప
హరిపుత్ర ధర్మజు లనిలజయములు । హరియుతంబుగ వచ్చి రావాసములకు."
అన సంజయుని బల్కె నాంబికేయుండు: । "విన నోర్చెఁగా నిట్టివిధము నాయాత్మ;
యినుమునఁ జేసిరో యీశరీరంబు! । ఘన శోకవహ్నిచేఁ గ్రాఁగుచున్నదియు.
దైవాజ్ఞ దాటంగఁ దరమె యొక్కరికి? । వేవిధంబుల నాకు వినకపోవశమె!
అట్లుండెఁ; గురుపతి యాతరువాత । నెట్లు సంగరమున కేతెంచె మగిడి?
వాహినీనాథు నెవ్వనిఁ జేసె? నవ్వు । డూహింపఁ గర్ణుఁ డేయూరికిఁబోయె?
ఎఱిఁగింపుమా మాకు నెంతయు." నినిన । నెఱిఁగించె విభునకు నెంతయుఁ దెలియ:
విను కౌరవేంద్రుఁ డవ్విధమున మరలి । చనుదెంచి నిజనివాసము ప్రవేశించి
కొలువుండి దొరల వీడ్కొలుపక భీష్ముఁ । దలఁచి యాతని ఘోరదశకుఁ జింతించి,
"యక్కటా! యిట్టిమహాత్ముఁ బోనాడి । యిక్కడ రణములో నే నిల్చుటెట్లు!
పరులకుఁ గుత్తుక బంటియై రణము । నెఱపు సాహసమూర్తి నేఁడెందుఁ గలఁడు?"
అని వగచియు నాతఁ డాత్మలో మఱియుఁ । దనయిష్టసఖుని రాధాసూనుఁ దలఁచి
బహుళ మేఘచ్ఛన్న పద్మాప్తుఁగన్న । విహిత పద్మముఁ బోలె వికసించి నృపుఁడు
కర్ణుఁడొక్కఁడు నాకుఁ గలఁడు శాత్రవులఁ । దూర్ణవైఖరి వాఁడె దునుమాడ నోపు.
వగవ నేటికి నని వానిఁ దోడ్తేర । జగదీశుఁ డనిపినఁ జని వేత్రకరులు:
"రాధేయ, రారమ్ము రాజు మమ్మనిచె; । సాధు భీష్ముఁడు గూలె శరశయ్యమీఁద.
అధినాథుఁ డింక నేఁడఖిలసేనలకు । నధికారిగా నిన్ను నలరింపఁ గలఁడు.
ఇందఱు నీరాక కెదురుచూచెదరు । నందనయుతముగా నడతెంతుగాక."
యనిన సంభ్రమముతో నతఁడును వచ్చె । జననాథుఁ డున్న యాస్థానభూమికిని.
వచ్చి యవ్విభు దీన వదనంబుచూచి । యచ్చపు భక్తి నిట్లని పల్కె నపుడు:
"నీబంటు నేఁగల్గ నీకేల వగపు? । ప్రాబల్యమైన నీపగ యణంచెదను.
దేవవ్రతుని పెంపు తీఱిన నేమి । దేవ, నా సంగర స్థితియును జూడు.
చెలఁగి పాండవసేనఁ జెండాడునపుడు । ప్రలయ కాలాంతక ప్రభఁ బేర్చువాఁడ.
ఘోమెద గాంగేయుఁ బొడగాంచి రణము । చేయ ననుజ్ఞగాంచిన నాకు జయము."

కర్ణుఁడు భీష్ముని యొద్దకేఁగి రణమొనర్ప ననుజ్ఞ వేఁడుట

అన విని రాజుచే ననిపించుకొనుచుఁ । జని కర్ణుఁ డారణస్థలి మధ్యసీమ
మునుపు పాండవ కురుముఖ్యులయస్త్ర । మున ఘటించిన శిలీముఖమంటపమున
శరమయ గాత్రుని జాహ్నవీ సుతుని । హరి పద ధ్యాన సహాయుఁ డౌ వాని,
ఘన విభవానురాగంబు చాలించి । తనుశక్తి విభవంబు దాల్చినవాని,
యోగనిద్ర మురారి యురగ తల్పమున । బాగొందుగతి నంపపానుపుమీఁదఁ
గనుమోడ్చి హరినామకథలు పాఠకులు । వినిపింప వినుచున్న వీరాగ్రగణ్యుఁ
గని భక్తితో మ్రొక్కి ఘనశోకవార్ధి । మునిఁగి యాహారవములు చేసియతఁడు:
"ప్రకట కీర్తివిధేయ, భాగీరథేయ, । యకట నిస్తుతి మమ్మరయ నెవ్వారు?
మానుగా బ్రోవవే మమతతో నన్ను ! । నేను జేసిన తప్పు లెన్నియు మఱచి ;
యురు సుధారసధారలొలుకు నీదృష్టి । నిరవొప్పఁ జూడవే! యేను గర్ణుఁడను."
అనినఁ గన్నులు విచ్చి యంగాధినాథుఁ । దను జేరఁ బిలిచి మందాకినీసుతుఁడు
ఆలింగనము చేసి, "యన్న రాధేయ! । పోలంగ వచ్చితి పొసఁగ నన్నరయ.
బుద్ధి చెప్పుదు గాక పుత్రునితోడ । బద్ధ కోపుఁడఁ గాను బగవాఁడఁ గాను.
అదియును గాక నీ యవతారవిధము । మొదల వేదవ్యాసముని నాకుఁ జెప్పె.
నీ తండ్రి పాండుఁడు నీతల్లి గొంతి । నీ తోడ నాప్తంబు నేఁడు చెప్పెదను.
మున్ను గొంతికి మంత్రమున సూర్యువలనఁ । గన్నియవయసునఁ గన్న బిడ్డఁడవు.
కావున నుత్తమ క్షత్రియ, నిన్ను । వే విధంబుల నెందు వేఱుగాఁ జూడ.
ఒకమాట వినుము నే నుభయవాదులకు । సకల రీతులఁ బోరు చాలింపుఁ డనుచు
బుద్ధి చెప్పితి; వారు పోయిరప్పటికి; । బద్ధంబుగా నది ప్రతివాల్పు నీవు.
హరిసహాయులఁ బాండవావలి గెలువ । హరిహర బ్రహ్మలకైన దుర్ఘటము.
మనసుయోధనుఁడు నీమాట గాదనఁడు; । చను మివ్విధము సర్వజనసమ్మతంబు;
వారింపవయ్య దుర్వార సంగరము. । వీరమండల మేల వెలితి చేసెదరు?"
అనినఁ గర్ణుఁడు పల్కు: "నది మున్న వింటి; । విను తాత, యేఁబాండవేయుండ నగుదు.
ఎంత చెప్పినఁ జెప్పుమేనొల్ల నింకఁ । బంతంబు చెడినట్లు పార్థులఁ గలియ.
ఇంత రణంబు నాకెన్నఁడు దొఱకు? । కొంతైనఁ దీర్చెదఁ గురురాజు నెగులు.
బహుభంగి మీకిట్టి భాషలాడుటయు । సహజంబు లవి మాకు జరుగవు గాని,

ఖండింతుఁ దండింతు గౌంతేయవరుల । నిండింతుఁ గౌరవ్య నిజ మనోరథము.
ఇంక రణానుజ్ఞ యిచ్చి నన్ననుపు । శంకింప వల." దన్న జాహ్నవీసుతుఁడు
ఒక కొంతతడ వూరకుండి యిట్లనియె: । "వికల కయ్యంబీవు విడువవేనియును
ఆజిసేయుము నీకు నాజ్ఞ యిచ్చితిని. । రాజు నేమఱకుము రణములో నెపుడు;
మారుతి మనరాకుమాళ్లపై కుతికి । మారఁ జంపెడివేళ మఱిముడ్డపడుము (?)
నరుఁడు మిక్కిలి కోపి నారాచవృష్టి । గురిసినఁ బోకుమీ గుండెపట్టైన; (?)
చనుము ధర్మోజయేత్సంగరే." యనుచు । ననిచిన రాధేయుఁ డాప్రొద్దెవచ్చి
కొలువు వివ్వకమున్నె కురురాజుఁ గదిసి । పలికె నుత్సాహంపుభాషలు దోఁప:
"దండాధిపతి లేక ధరణీశ, మనకు । దండితో సేన యుద్ధమునకుఁ జనదు.
ఎవ్వండు గలఁడొకో యీయోధ వితతి । నొవ్వకుండఁగ రక్ష నూల్కొల్పు మేటి?"
అని విచారించి ద్రోణాచార్యుఁ జూచి । మనుజేశు వీక్షించి మఱియుఁ గర్ణుండు:
"సాక్షాత్కరించిన శంభురూపంబు । దక్షుఁడితండు వో దళముల నడుప!
జయమేమి బ్రాఁతి నిశ్చయముగానతనిఁ । బ్రియముతోఁ బ్రార్థింపు భీష్మునిమాఱు."
అనిన భూపతిలేచి యాచార్యుఁ గదిసి । తనకేలు మోడ్చి యెంతయు భక్తిఁ బలికె:
"ఖండిత రిపుధైర్య, కార్ముకాచార్య! । దండాధిపతివి కాఁదగుదీవు నాకు.
తాతల్లె తర్వాత దాయలచేత । భీతి నొందకయుండఁ బేర్చి రక్షింపు.
నీ పరాక్రమమెల్ల నెఱపి నీవిద్య । చూపుము నీకు శిష్యుల గెల్పుటెంత!
నన్ను మన్నించి సైన్యముల రక్షించి । యిన్ని కార్యంబుల నీడేర్పు." మనుచు
జాఁగిలి మ్రొక్కిన జననాథుఁ జూచి । బాగొప్ప నిట్లని పలికె ద్రోణుండు:
"అట్టిద కాక మహాప్రసాదంబు; । గట్టిగా నీయాజ్ఞ గాదన నెపుడు.
కృతవర్మ యున్నాఁడు కృపుఁడున్నవాఁడు । హితశాలి రాధేయుఁడే యున్నవాఁడు.
ఏనుగాకుండిన నేమి మన్నింతు । గాన భూవర, నన్ను ఘనుని జేసితివి.
కొట్టి పాఱఁగవైతుఁ గుంతినందనుల । నిట్టిచో నీచిత్త మేను బట్టెదను."
అనిన సంప్రీతుఁడై యధిప, నీసుతుఁడు । కనక కుంభముల గంగా తీర్థజలము
దెప్పించి యాప్రొద్దె దీపికానిచయ । మొప్పార మదిలోన నుత్సాహ మెసఁగ
భయద భేరీశంఖ [1]పటహానిక్వాణ । చయమును జయజయ స్వనమునుఁ జెలఁగఁ

---

1. భయద నిస్సాణ. (మూ).

బుణ్యాహవాచన పూర్వంబుగాఁగఁ । బుణ్య వేదధ్యానములు రంగుమీఱ,
వివిధ దిగ్దేశభూవిభులును దాను । నవనీశుఁ డాచార్యు నభిషిక్తుఁ జేసి
వరవస్త్రభూషణ ధ్వజలాంఛనములు । తురగ రథేభ బంధురముగా నిచ్చి
పసనైన సేనాధిపతుల భూపతుల । వసుధేశుఁ డాచార్యు వశము చేయుటయు
విను మెల్ల యోధులు విజయము నమ్మి । మునుకొన్న సంతోషమున నుండిరధిప!
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెట్లాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన.
(ఈ *పుణ్యకథ నెవ్వరిల వ్రాసి చదివి । యోపిక వినిపింప నురుభక్తి వినిన
నట్టి వారికిని నూఱశ్వమేధములు । నెట్టన చేసిన నిజఫలం బబ్బి
చింతితసిద్ధి సుస్థితి భాగ్యసుఖము । నంతయు సిద్ధించు హరికథగాన.
అని యిట్లు సూర్యవంశాధీశు పేర । జనలోక రక్షాభిజన వీరు పేర
మండిత శాత్రవ మత్తభూపాల । శుండాల కేసరి శుభమూర్తి పేర
హరినామ సంస్మరణానందు పేర । శరణాగతాభిరక్షణ శీలు పేర
బ్రహ్మకల్పస్థాస్యబహుకీర్తి పేర । బ్రాహ్మణాశీర్వాద ఫలవర్తి పేర
విభవ నిర్జిత దేవవిభు పేర శాహ । విభు పేర సకల ప్రవీణుని పేరఁ
బృథు రసోక్తంబైన భీష్మపర్వంబు । ప్రథిత విష్ణుకథా ప్రబంధంబుగాన
వ్రాయించె నింబాజి వరమతీయుతులు । మాయురే యని పలుమాఱును మెచ్చ
నిటలాక్ష పదపద్మ నిహితప్రసన్న । పటుచిత్తుఁడైన కుప్పయమంత్రిచేత.
ఎందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక జలధు । లెందాఁక తొలి మిన్ను లెందాఁక నలువ
లెందాఁక శైలజాధీశు సత్కీర్తి । యందాఁక నిది పూజ్యమై యొప్పఁగాక.)
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరిసత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయనామధేయ
రచితమహా భీష్మపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె నైదవది.

* ఈకుండలీకృతభాగము తంజావూరి వ్రాయసకాఁడగు కుప్పయమంత్రిచేఁ బ్రక్షిప్తమైయుండును — ఈ తీరుగాన క్కడక్కడఁ గొన్ని పర్వములలోఁ జూపట్టుచున్నది. వివరములను ఉపోద్ఘాతములోఁ జూచునది.

ద్రోణపర్వము

(తిమ్మయ)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీరత్నయుతవక్షు, సితసత్కటాక్షు, । కారుణ్యనిధి, రామ, [1]కౌసల్యరామ,
కపివరు సేనానిఁగాఁ జేసి నడచి । రిపుల సాధించు శౌరి! చిత్తగింపు.
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
సత్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:
వర్ణాధిపతులార, వ్రతులార, మీకు । వర్ణింతు ద్రోణపర్వము కథ వినుఁడు.
శంతనుతనయుండు సమరోర్విఁ బడుట । యంతయు సంజయుం డాంబికేయునకు
వినిపించి మఱియు నవ్విభుఁడు దన్ననుప । నని చూడఁబోయి వృత్తాంతంబు లరసి
యరుదార నంత నేనవనాఁటిరాత్రి । యరుదెంచి యతని కిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:

యుద్ధవిశేషములను సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కెఱిఁగించుట

"అయ్య, నీపనివింటి ననిఁ గనుఁగొంటి । నయ్యెడనైన వృత్తాంతంబు వినుము.
నియ్యాజ్ఞఁ దలమోచి నీపుత్త్రుకడకుఁ । జయ్యన నేఁ జన్న సమయంబునందు
సొలసి కోలలవారిఁ జూచి రారాజు । బలముల రప్పింప బ్రమసి యాసేన
తరువుగూలిన పక్షితతియునుబోలె । శరధియింకిన మత్స్యసంఘంబుఁ బోలెఁ
[2]బురుషాశ్రయములేని పొలఁతియుఁ బోలె । సురనదీసుతుఁ బాసి స్రుక్కుచు వచ్చి
సన్నిధి నిలిచినఁ, జాలశోకమున । విన్ననై తొలినాఁటి విఱుగు దలంచి
తలత్రిప్పుకొని కొంతతడవు చింతించి, । "నిలువ నెక్కడివాఁడ నేఁడు కయ్యమునఁ!
గర్ణుండు నాపట్టు గలఁడు ప్రాణమున; । జీర్ణుండఁ గానేల? చింతింపనేల?
యాతనిఁ దోడితెం." డని హస్తిపురికి । దూతలఁ బనుప నద్దూతలు వోయి:
"రారాజు పిలిపించె రమ్మయ్య నీవు; । ఘోరాజిలో నిన్న గూలె భీష్ముండు;
ఆతండు వడక నీ వనిసేయ నంటి । వీతరువాత నిన్నెఱుఁగ నయ్యెడిని.
వసుమతి భటులు నీవచ్చునందాఁక । దెసలకు నోళులు దెఱచియున్నారు."
అనిన భీష్మునివార్త కాత్మలో వగచి । తన పుత్త్రమిత్ర బాంధవులతోఁ గూడ

1. కాశ్యప. 2. పురుషాలయము. (మూ).

సేనలఁ గొని మన శిబిరంబుకడకు । రా, నెదురుగ నెల్లరాజులఁ బుచ్చి
యా కర్ణవదన చంద్రాలోకనమున । శోకాబ్ధి యుప్పొంగ గ్రుక్కుచు వచ్చి
యాతని యఱుత నొయ్యన గౌఁగిలించి । భూతలం బద్రువ వాపోయెఁ; బోయినను
గర్ణుఁ డాతని బాష్పకణములు దుడిచి : । "యర్ణవగంభీర, యడలకు మిట్లు;
ఏ నీకుఁ గలుగుట యెన్నటికింక ? । మానుపఁగలవాఁడ మహి వైరిభయము;
చక్కాడఁ గలవాఁడఁ జక్రి నెచ్చెలుల; । గ్రుక్కక నన్నింత చూడుము చాలు;
చనియెద భీష్ముని సంగరానుజ్ఞఁ । గొనియెద." ననుచును గురుభక్తిఁ బోయి
కలుమంటపంబులోఁ గాండతల్పమున । నలసి నెత్తుట నోలలాడెడువాని,
బెడఁగునొప్పులఁ గ్రాఁగి పింజలవెంట । వలయు క్రొవ్వుల ఘోరవపుఁడైనవాని,
నెగయునూర్పుల గండ్లనెత్తురు వెడల । డిగనూర్పులేక బెట్టిదమైనవాని,
గట్టియోర్పుల నోడుగఱచుక [1]యమునిI । ముట్టడకై మానమున నున్నవానిఁ
బొడగాంచి పురపురఁ బొక్కుచు నతని । యడుగులఁ దలమోపి యక్కర్ణుఁ డనియె :
"అక్కటా ! భీష్మ, యిట్లైతివి ! మాకు । దిక్కెవ్వరున్నారు ? తేర్పవే దొరల !
ఆ శాత్రవులు వ్రాల రాహవక్షోణి; । నీ శరశయ్య నీ కిట్లెక్కఁదగునె !
ఇంక నెక్కడికయ్య ! యెక్కడిరాజ్య ! । మింకఁ గౌరవవర్గ మేముఁ బోయెదము.
అకట ! గాండీవిని నా గదాపాణి । నొకఁ డెట్లుగెలుచు నీవుండినఁగాని !
అరి ఘోరతిమిర మార్తాండప్రచండ । శరము లెక్కడవోయె జాహ్నవీతనయ !
నీకుఁ దోడ్పడనైతి నినుఁ గూడనైతి । నాకు నెక్కడిపోడు నరనాథ, నేఁడు !
పడియెదఁ బాండవ బడబాముఖమునఁ; । గడిగెద రణవార్ధిఁ గల కల్మషముల;
తరమిడి నాచేయు తప్పులు మఱచి । కరుణాఢ్య, చూడవే ! కర్ణుని నన్ను."
అనిన [2]నోరార్చుచు నరుణాంబుదైన । తనలోచనంబు లాతఁడు విచ్చిచూచి
యంగాధిరాజు నొయ్యనఁ గౌఁగిలించి : । "సంగరంబుపోటు చాలించుకర్ణ !
బిరుదనై యేను బెరఁగితిఁ గొంత; । హరిగల్గఁ బార్థుల నని గెల్వరాదు;
చచ్చెద రూరక సకలకౌరవులు; । ఇచ్చల మాన్పవే ! యీవు కయ్యంబు;
చెప్పెద వారలచేతికి రణము, । తిప్పవే ! । కౌరవాధిపుని [3]మనంబు."
అనినఁ గర్ణుఁడు మందహాసంబు చేసి : । "ధనువును విల్లును తాత, యెన్నటికి ?
ఏనుండి నృపతుల నేల చాలింతు ? । (పూని శాత్రవులను బొరిగొందుఁ గాక)

1. యమరు. 2. నోరూరుచు. 3. రణంబు. (మూ).

ఏటికి వలదన ? నెప్పుడు నీవాఁడ ; । మాట మూఁడితి వీవు మఱి వినంగాని.
ఇనుఁడదె పొడతెంచె; నింకఁ గయ్యమున । కనుపుము పోయెద.” నని మ్రొక్కుటయును
బొనఁగ భీష్ముఁడు పెద్దప్రొద్దు చింతించి, । “మసలక నీవును మానవేనియును
బావని నణఁచి బీభత్సుని నణఁచి । భూవరు నాజిలోఁ బూని రక్షించు.
పులి లేళ్ల కుఱుకుచొప్పున నాతఁ డుఱుకు । నలిగి కుమార్గులపై నప్పు డేమఱకు.
దురమునఁ గదిసి యోధులు వీఁగునపుడు । తరమిడి నీవొప్పి తడవకుమయ్య.
‘అదెగెల్చి రదెగెల్చి’ రని పాండుసుతులఁ । ద్రిదశులు పొగడుచోఁ దేమలకనిలువు.”
మని బుద్ధిచెప్పి రణానుజ్ఞ యిచ్చి । యనిపిన, నుప్పొంగి యంగాధిరాజు
వివిధతూర్యంబులు వెసమ్రోయఁ గదలి । [1]నివిడిన గొడుగులనీడ నేతెంచి
మానవేశ్వరుఁ బల్కు: “మనకింక నొక్క । సేనాధిపతిలేక సేన నూల్కొనదు;
[2]కలఁడొకో ? గాంగేయుగతి నాజిలోన । మలయుచు రిపుకోటి మర్దించుమంత్రి ?”
అనిపల్క యుత్సాహ మానసాబ్జమునఁ । దనరార మఱియు నాతఁడు రాజుఁజూచి
“అక్కట ! మఱచితి నాచార్యుఁడుండె; । తక్క కీ వతనిఁ బట్టముఁగట్టు లెమ్ము.
దినకరతేజుండు దివ్యాస్త్రవేది । మనకు నాతఁడు గల్గ మఱి చింతయేల ?”
అనుటయు ‘నదికార్యమా’ నని నృపతి । గొనకొన్న వేడ్క నగ్గురుఁ జేరఁబోయి
భూరి ప్రదక్షిణంబుగ వచ్చి మ్రొక్కి । గారాము ధైర్యంబుఁ గానరాఁ బలికె:

ద్రోణాచార్యుల సర్వసేనాధిపత్యము

“[3] ఆనతరిపురాజ, యాచార్య, నీవు । సేనాధిపత్యంబు సేయంగవలయు;
పెద్దవాఁడవునీవు భీష్మునిమాత్ర; । ఇద్దెస నుడుకార్ప నెవ్వరున్నారు ?
చేయక చేసిన సేనాధిపతివి; । నీయాజ్ఞ కెప్పుడు నిలుచు నాబలము.
పడుచోట భీష్ముండు పౌరుషంబెల్ల । మెడఁ గట్టుకొనిపోఁడు మీకిచ్చుఁగాని;
తగుఁగాదె సూర్యుండు తాఁ గ్రుంకుచుండ । నిగిడినకాంతి నగ్నికి నిచ్చుటెల్ల.
సమ్మతింపుము సర్వసమ్మతం.” బనిన । నమ్మానవాధీశు నతఁడాదరించి:
“నీచిత్తమెట్లుండె నృప, యట్లచేయు; । నాచేతనైనంత నడపెద మొనల.
గాంధారుఁ డున్నాఁడు కర్ణుఁ డున్నాఁడు । సింధురాజున్నాఁడు చిక్కవుపనులు.

---

1. నివిరిన. 2. కలదకొ. 3. ఆనతి. (మూ).

చీకాకుపఱచి ప్రాల్చెద శత్రుకోటి ; । నాకు శిష్యులుగారె నరుఁడు భీముఁడును !
ఏను నేర్చినవిద్య యెన్నటికింక ? । కానిమ్ము భయము శోకము మాను.” మనినఁ
గనక కుంభంబుల గంగాజలంబు । జనపతి తెప్పించి సంప్రీతి వెలయఁ
బంచపల్లవములుఁ బంచవల్కలముఁ । బంచామృతంబులు బ్రీతిఁ దెప్పించి
సరవిఁ బుణ్యాహవాచనము సేయించి । వరవస్త్ర వాహనావలిఁ బూజచేసి
మంత్రపూర్వకముగా మఱి ద్రోణుమీఁదఁ । దంత్రజ్ఞుఁ డభిషేకధార వర్షించి
ఫాలపట్టంబునఁ బట్టంబు గట్టి । మాణిక్య చందన మణులఁ బూజించి
యాతపత్రము నడి[1]యాలము రథము । నాతత గజ తురంగావలి నిచ్చి
సేనాధినాథులఁ జేతికిచ్చుటయు । నానందమున నాడె నఖిలసైన్యములు.
ఆనేర్పునకుఁ దగ నాచార్యుఁ డిట్లు । సేనాధినాథుఁడై సేన రక్షించి,
యంతకాంతకుఁబోలి యరిసేన మెదిపి । కుంతిసూనుల నొక్కకోలకుఁ దెచ్చి
దురములో నభిమన్యు ద్రుపదు విరాటుఁ । బొరిగొని మఱియు భూభుజుల నుగ్గాడి
యంత నంతకసూనుఁ డాడువాక్యముల । నెంతయు మూర్ఛిల్లి యిలమీఁదఁ బడినఁ
బాంచాలతనయుండు పఱతెంచి యతనిఁ । బంచత నొందించెఁ బటుఖడ్గధార.
ఏనును నీతోడ నిది యేర్పఱింపఁ । బూని వచ్చితి.” నన్న భూపాలుఁడులికి :
“ఏమంటి సంజయా! యేమంటి వకట! । ఆ మహావీరుండు నణఁగెనే నేఁడు!
అతని యౌన్నత్యంబు నతని సత్యంబు । నతని పాండిత్యంబు నకట! నేఁడణఁగె.
ఆరయఁ గల్లకేలా రోయవిట్లు! । నోరెట్లు గలిగె ద్రోణుఁడు చచ్చెననఁగ!
సూతజా! రణమింకఁ జూడకుఁ బోయి । నీ తెచ్చు వార్తల నెత్తురూరెడిని.
ఏనిట్లువణఁకెద నీవార్త వినిన । సూఁడెట్లయ్యెనో శోకాగ్ని !” యనుచు
నాచావు తనదిగా నాత్మఁ జింతించి । సూచిత ఘనమూర్ఛఁ జొక్కినఁ గదిసి
నాతులు చేరి యన్నరనాథునకును । శీతల క్రియలోలిఁ జేయఁ జేయంగ
గుబ్బునఁ దెలిసి డగ్గుత్తికవెట్టి । గుబ్బతిల్లఁగ నేడ్చెఁ గురురాజుతండ్రి:
“అన్న, ద్రోణాచార్య! యక్కటా! నీవు । మన్నన మముఁగోరి మమునాశ్రయించి
ప్రాకృతుండును బోలెఁ బ్రాణమిచ్చితివి; । నీకార్ముకప్రౌఢి నేర్చెనే యణఁగ!
ఏమని తలఁచితో యీవునందనుని! । ఏమని విడిచితో యినుమువంటొడలు!

---

1. యాలపు. (మా)

ఆ యంగకాఠిన్య మా బ్రహ్మతేజ । మా యనుష్ఠానంబు లావివేకములు
పరమేశ్వరునకైన భావన కొదవు । (దురములో నీవట్లు దునియుట తెలిసి)
నరుఁడెంత పొంగెనో నాఁడు కయ్యమున! । హరి యెంత మెచ్చెనో యనఘ, నీమృతికి!
గుణధామ, నీవిట్లుకూలినవెనుక । రణమఁట! యింక రారాజు నేమందు!
చచ్చినఁ గొదలేదు సంయమీశ్వరులు । చొచ్చెదులోకంబు చొరుమయ్య తండ్రి!"
అని విలపించి యిట్లను సంజయునకు : । "మనయోధు లెందఱు మడిసిరో నేఁడు?
నలి నెందఱణఁగిరో నాతనూభవులు? । కలన నేమయ్యెనో కర్ణునికోలఁది?
భ్రమసి యెట్లోదిఁగెనో పన్నినబలము? । క్రమమునఁ గయ్యమేర్పఱతుగా." కనిన
సంజయుఁడిట్లను : "స్వామి, నీమనము । రంజిల్ల నేనెట్లు రణము వర్ణింతు?
ఆ పాండవులు గెల్చిరనవలె నాకు ; । నీపుత్త్రు జయము లేనిది చెప్పరాదు ;
జూదంబులోఁ బాండుసుతుల యోటమికి । మోదించి నేఁడిట్లు మునిగినఁ జనునె!
చెప్పెదవిను మట్లు సేనాధిపత్య । మొప్పఁబూనిన ద్రోణుఁడుప్పొంగి పలికె :

ధర్మజుఁబట్టియిచ్చునట్లు ద్రోణుఁడు దుర్యోధనునకు వరమొసఁగుట

"కురురాజ, మీ తాతఁగూల్చిన చిచ్చు । శరవృష్టి నార్పెద సైఁపుమీ నేఁడు.
నా బాణమహిమ లెన్నఁడుఁ జూప నీకు । నీ బలంబులఁ గాచి నేఁడు చూపెదను.
అనఘుండు కృపుఁడుండ నటుకర్ణుఁడుండ । నను బెద్దచేసి, సేనలకు నన్నిటికిఁ
బతిఁ జేసితివిగానఁ బరితోషమయ్యె ; । హితమతి వరమడు గిచ్చెద." ననిన :
"పాండవాగ్రజు నాకుఁ బట్టి తే చాలు । నొండొల్ల." ననియె నా యుర్వీశ్వరుండు.
అడిగిన మదిస్రుక్కి యవ్వికారంబు । వెడలనీక గురుండు వెడవెడ నవ్వి
దుర్యోధనునిఁ బల్కె దొరలెల్ల వినఁగ : । "కార్యంబు గానక కడవ నాడితివి ;
అతనిఁ బట్టఁగ నీకు నయ్యెడిదేమి? । అతివేగమునఁ జంపుమననేరవైతి ;
వేమిసేయంగ నీవిట్లు దెమ్మంటి? । ఏమర్మ మెఱిఁగింపు మెఱిఁగెద." ననిన :
"ఏ నేలచంపింతు! నింత మూఢుఁడనె? । చానేల యిచ్చు నచ్చట శౌరి యతని ;
నీదైనకడిమి నా నృపుఁ దెత్తువేని । జూదమాడింతు నిచ్చోఁ దొంటియట్లు.
సౌబలుఁ డున్నాఁడు జయసిద్ధి గలుగు । నీబుద్ధిఁ దెమ్మంటి నెఱుఁగు ధర్మజుని."
అని కౌరవేశ్వరుండాడినమాట । విని : "క్రీడియున్న నవ్విభుఁ బట్టరాదు ;

ఆపార్థు నెక్కైన నని నుండనీక । పాపుము తొలఁగ నాప్రతిన చెల్లింతు.
సాగరోదక మెల్లఁ జల్లిన పిదప । సోగముత్యము దేర సులభమైనట్లు,
నరి నుగ్రగోచులు శాంతిపొందుటను । నరుణబింబము చూడ నలవియైనట్లు,
నిజమంత్ర మహిమ లన్నియు జాఱఁ జూచి । ద్విజుసి ధిక్కృతిసేయఁ దివిజేన యట్లు
ఒక్కచోటికిఁ గ్రీడి యొదిఁగినఁ జాలుఁ । జిక్కురా." జనిన నాక్షితిపాలుఁ డలరి
యతి శౌర్యుఁ డాచార్యుఁ డాడిన ప్రతిన । చతురంగ సేనలోఁ జాటంగఁ బనిచి
యనుపమోత్సాహుఁడై యాచార్యుఁ బలికె: । "మొనలు దీర్తువుగాక మొగ్గరంబునకు;
జలజాప్తుఁడుదయించి జామున కెక్క; । బలిమిఁ దాఁకుదుగాక పాండునందనుల."
అనిన ద్రోణుఁడు విని యర్థిఁదేరెక్కి । ఘన తూర్యముల ఘోషింత గగనంబు గప్ప
క్షితిపులు సేనలు సేనాధిపతులు । నతివేగఁ గూడిరా నాఁజికి వెడలె.
కౌరవసేనపైఁ గలువాన గురిసె; । వారణంబులు మొగ్గె; వాజులు స్రగ్గె;
పడగలన్నియుఁ జిక్కుపఱచె వాయువులు; । పిడుగులు పడఁజొచ్చెఁ బృథివినెల్లెడల;
గురుని టెక్కెము మీఁద గూబ కూర్చుండె; । సొరిది నెత్తురువాన చోద్యమై కురిసె.
కొఱగాని శకునముల్ కురుసేనలోనఁ । దఱచైన వెఱవక దండనాయకుఁడు
శాకట వ్యూహంబు సంధించె: నందు । నాకర్ణుఁ డొప్పారె నగ్రభాగమున;
వానికి ముందట వాజివైభవము । గానుపింపఁగ నిల్చె గాంధారరాజు;
చెచ్చెఱఁ గాళింగ సింధులఁ గూడి । వచ్చె వికర్ణుండు వలపటిదెసకు;
జానొప్పఁ గృతవర్మ శలవివింశతుల । తో నిల్చె దాపట దుశ్శాసనుండు;
చిత్రసేన సుశర్మ శిబి సూరసేన । ధాత్రిపు లంతంతఁ దను జుట్టికొలువ
ద్రోణునిమాటున ధూమకేతువన । రాణమీఱఁగ నిల్చె రారాజు నడుమ.
అంత నంతకసూనుఁ డటమున్న గురుని । వింతలాగు ప్రతిజ్ఞ వేగుచే నెఱిఁగి
యింద్రసూనున కది యేర్పఱించుటయు । సాంద్రపుభక్తి నంజలిచేసి యతఁడు:

ద్రోణుని ప్రతినకు వెఱవవలదని యర్జునుఁడు ధర్మజునకు ధైర్యముగొలుపుట

"ఉర్వీశ, నే నీకు యుద్ధరంగమున । సర్వాంగరక్షయై చనుదెంచుచుండ
గురుఁడేల గురుఁగన్నగురుఁడు వచ్చినను । గురుసింహ, నిను బట్టుకొన నెట్లువచ్చు!
నాకులు నోపరు నను నిన్ను బాప; । వ్యాకులమే!" లన్న వసుధేశుఁడలరి

దుందుభిపటహాది తూర్యముల్ మొరయ । నందఱుఁగొనుచు ఘోరాజికి వెడలి
పక్షిబాగున సేన పన్నించుచోట । నీక్షింప ముందట నింద్రజుఁ డొప్పె;
ఆతనికెలన సేనాధినాథుండు । హేతి జాల జ్వాల లేర్పడ నిలిచె;
మారుతి గవలుఁ గుమారవర్గంబు । వీరులు విరటాది వితతబంధువులు
దండాధినాథులుఁ దక్కటి నృపులు । మెండుగా విడిసిరి మెఱసి యెల్లెడల;
గాంభీర్యమునకుఁ దగంగ ధర్మజుఁడు । సంభృత బలుఁడొప్పె సైన్యమధ్యమున.
ఈరీతి వ్యూహంబు లిరువాగుఁ బన్ని । పోరాడఁ దొడఁగి; రప్పుడు దివినుండి
కనుఁగొనుచుండిరి గరుడ గంధర్వ । ముని సిద్ధసాధ్యులు మొదలైనవారు.
అప్పుడు బిట్టార్చి యతి ఘోరధూళి । యుప్పతిల్లఁగఁ దాఁకి రుభయసైన్యములు.
'పొడు పట్టు పొరిగొను పోనీకు పొదువు । మడు కొట్టు' మనుమాట లఖిలంబు నిండ
సకల దిక్కుల నస్థిశకల కపాల । శకటాంగములు ద్రెవ్వ చప్పుళ్ళైసంగ
ఘనతర శస్త్రాస్త్రఘట్టన నెసఁగి । యనలకణంబు లాహవభూమి నిండ
హుంకారములతోడ నుబ్బులతోడ । జంకెలతోడ నిశ్శంకఁ బోరాడ
నా మహాసేనలో నాచార్యు రథము । నేమిఘోషము గల్గి నేల చించుచును
ఆకాశమునఁ బక్షి కడ్డంబు లేక । కైకొని చరియించుగతి యచ్చుపడఁగఁ
గరి దాఁకి విఱుగక, గదఁ జక్కువడక, । యొరు తేరిఁ గదలక, యూనంబు గాక
సెగ నొగ బెళుకక, చెనకి చేయాక, । మగుడుట నిగుడుట మహిఁ గానరాక
చరియింప గురునిచేఁ జదియు తేరులును, । ధర ప్రక్కలై ప్రాలు దంతావళములుఁ,
దుత్తుమురై ధరఁ దొరుఁగు నశ్వములు, । మొత్తమునై త్రెవ్వి మ్రొగ్గు కాల్బలముఁ,
బడిమెడు దొరలునై పాండవసేన । తడఁబడఁదొడఁగియు ధైర్యంబుకలిమి
గురుని మార్కొని యేయు గుంపులుగట్టి; । పరఁగి పాఱియు నిల్చుఁ; బైఁబడి వ్రేయు;
నెడ త్రెవ్వియును గూడు నెదిరించు నొంచు; । నడఁపరాకయుఁ ద్రోచి నడచుఁ గయ్యమున.
అప్పుడు గగనమధ్యమున మార్తాండుఁ । డొప్పార, ధర్మజుఁ డొక్కింత యలిగి
'యడ్డపెట్టఁడు గిట్టుఁ డాచార్యు' ననుచు । నొడ్డుకర్తకుఁ జెప్ప నొదుఁగక యతఁడు
కవ్వడి తోడుగాఁ గలశజుఁ దాఁక । నవ్వడి పొడగాంచి యఖిలకౌరవులు
వసుధాధిపుని యాజ్ఞ వారిపైఁ బడిన । నెసఁగి పార్థబలంబు నెక్కె; నెక్కనను
ఆజిఘోరంబయ్యె; నందు నంగాధి । రాజుతో విరటుఁ డుగ్రతఁ దలపడియె.
మహిత శస్త్రాస్త్ర భీమంబైన రణము । సహదేవునకుఁ గల్గె శకునితో నపుడు.

అనుపమభుజవీర్యుఁడగు వివింశతికి । ననిలజునకు నయ్యె నతిఘోరరణము.
పౌనర శిఖండికి భూరిశ్రవునకు । ఘనపరాక్రమములకుఁ గలిగెఁ గయ్యంబు.
నవకోపమున శల్యునకు నకులునకు । బవరంబు గలిగె నప్రతిమరౌద్రమున.
ఆ కీర్ణశరముల ననువిందుతోడఁ । జేకితానున కప్డు సిద్ధించె రణము.
హైడింబునకుఁ గల్గె నయ్యలంబుసుని । తోడ మాయాప్రౌఢి దొరయు రణంబు.
పెనఁకువ గుణఘోష భీషణంబగుచుఁ । దనరె సుశర్మ సుత్రామసూనులకు.
ధీరతఁ గృపునకు ధృష్టకేతునకు । ధారుణి యద్రుమవంగఁ దలపాటు గలిగె.
చతురవిక్రము లిట్టిసందడిలోనఁ । గృతవర్మయును సాత్యకియుఁ దలపడిరి.
పగ దేగవలెనని పాంచాలపతియు । భగదత్తుఁడును దలపడిరి ఘోరముగ.
అట్టి సంకులమున హయహేషితములు । ... ...
రౌద్రంబులైన వారణబృంహితములు । ఛిద్రితదిశలైన శింజినీధ్వనులు
నుర్వి కోర్వఁగరాని యుగ్రహుంకృతులు । సర్వభూతాట్టహాసంబుగఁ జెలఁగె.
నింగిని నొరసిన నెత్తురుటేరు । సంగరంబునఁ బాఱె జగతి కెంపెసఁగ.
అంత దుర్యోధనుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి । వ్రంతగా నొకకోల వక్షంబు నాఁటి
నటిమి యొండొకకోల నారి ఖండింప, । నెఱిచిచ్చుగతి మండి యింద్రపౌత్రుండు
వేఱొక్కశింజిని వింట సంధించి । పాఱమ్ముదొడిగి యప్రభుసూతుఁ జంపి
రథికుపై నట్టిమార్గణమె సంధింప । రథవేగమున జయద్రథుఁ డెడసొచ్చి
యిలఁ దేరు కుప్పగా నిరుసులు నఱుకఁ, । బలకయు నడిదంబుఁ బట్టి యజ్జోదు
సైంధవు తేరికి జవమొప్ప దాఁటి । సంధించి హరులతో సారథిఁ జంపె.
వెన పాఁడు గదఁ దన్ను వ్రేసెను; వ్రేయ । నసిదట్టి మూర్ఛవో నాతనిఁ గొట్టి
తలపట్టి యీడ్చునంతట శల్యుఁ డెడఁగి । యలయక నకులుతో నాజి చాలించి
గదగొని యాత్రోవఁ [1]గదలినంతటనె । మదిలోన వివరించి మారుతాత్మజుఁడు
నెటుపోదువని తాఁక నిరువుర కపుడు । పటుగదారణమయ్యె భటు లోలిఁ జూడ.
పూఁపులుఁ జూపులుఁ బొసఁగఁ గ్రుంగుటలు । డాపులుఁ ద్రోపులు డాసి వ్రేయుటలు
నలపులు సొలపులు హస్తలాఘవము । లల వాట్లు పోటులు నందుఁ గ్రందయ్యె.
ఒంటికొమ్ములతోడి యుక్షద్వయంబు । గెంటక పోరాడు క్రియ నల్లు పోరి
యల్లుండు మామయు నన్యోన్యహతులఁ । ద్రెల్లి మూర్ఛిల్లుచో ధృతిఁ గృతవర్మ
మద్రేశుఁ గొనిపోయె మారుతి [2]వికత । నిద్రుఁడై గదఁబూని నిలు నిలు మనఁగ.

---

1. గద లెదు. గదలు. 2. వినఁగ. (మా).

అంతఁ బాండవసేన లాభీమసేను । నెంతయుఁ బొగడుచు నెసఁగు ధైర్యమున
నొత్తుక నడవ, దుర్యోధనాదులును । మొత్తమై కవిసి యమ్మొన నిల్వలేక
వెనుకకు వీఁగుచో, వీక్షించి ద్రోణుఁ । డనుపమకోపుఁడై యపరాహ్ణవేళ
ఘనసేను వృషసేనుఁ గర్ణునిసూను । ననిఁ బాండవులకు వ్రేఁగై పోరువాని
వీఁడు బంటౌనని వినుతించి రథము । వాఁడిమి నతని నవ్వలికి దాఁటించి

ద్రోణుఁడు పాండవసైన్యముపై విజృంభించుట

నలి నెదిర్చినవాని నకులనందనుని । బలిమి శతానీకుఁ బాఱంగఁగొట్టి,
తఱిమి వెండియుఁ దోడి ద్రౌపదేయులకుఁ । జుఱచుఱ వేఁడిమిచూపి స్రుక్కించి,
గతదయ యవన కేకయ వీరభటుల । శతసహస్రములఁబట్టి చట్టలువాపి,
పఱతెంచి తాఁకిన పాంచాలసుతుల । నఱువదియార్వుర నందంద మెదిపి,
హైడింబుసేనల నసురనాయకుల । వేడుకఁ బదునాల్గువేల నుక్కణఁచి,
వికటంబుగాఁ దగ వెల్లిబాణముల । నకలంక రిపుచక్ర మాక్రమించుచును
ఇభకుంభ శకటాంగ హేమకిరీట । సుభటాశ్వపటలంబు చూర్ణంబుగాఁగ,
గరళాగ్నికణములు గ్రక్కెడు శివుని । వెరవున శరములు వెదచల్లుకొనుచు
నరిసేనవిచ్చి యయ్యగ్రభాగమున । నరదంబుతోఁ బాండవాగ్రజుఁ గాంచి
పైపడి యతనిచాపముఁ ద్రుంచివైచి । యేపుమీఱిన దృష్టి నిషువులు గురియ
సుకుమారు లాధర్మసుతు చక్రరక్షు । ప్రకటించు నృపతు లేర్పడ ద్రోణుఁ దాఁకి
నిమిషమాత్రము పోరి నిలువక పడిన । గమికొని ద్రోణుఁ డక్కౌంతేయుఁ గదిసె.
అత్తఱి దొరలెల్ల నతని కడ్డంబు । సొత్తెంచుటయు వాఁడిచూపులఁ జూచి
నకులుని నాలుగు నారాచములను । నకులాత్మజుని నైదు నారసంబులను
విరటుని దొమ్మిది వేఁడితూపులను । బరువిడి సాత్యకిఁ బది సాయకములఁ
బవమానతనయుని బాణాష్టకమునఁ । దవిలి, ధృష్టద్యుమ్ను దశవిశిఖములఁ
దూలించి వెండియు దొరలను నేసె. । ఆలోన ధర్మజు నతఁడు డగ్గఱిన
నడరి యు[1]గంధరుఁ డనురాజు గురున । కెడసొచ్చి పోరాడి యినుమునై కూలె.
శీఘ్రత నారీతి సింహసేనుండు । వ్యాఘ్రదంతుఁడుఁ బోరి వసుమతిఁ బడిరి.
'అదె పట్టెఁ బట్టె ద్రోణాచార్యుఁ డధిపు; । నదె తీరెఁ దీరె నాయన బాస' యనుచు

1, గాంధారు. (మూ).

అర్జునుఁడు ద్రోణునాఁగి కౌరవసైన్యము నుఱుమాడుట

భటులొక్కమ్రోఁతగాఁ బలుకఁ గల్పాంత । చటుల మేఘారంభ సంరంభలీలఁ
గపికేతు ఘనరావ గాండీవారావ । విపుల శంఖవిరావ విక్రమక్రీడ
భ్రూభంగ విభ్రమాద్భుత ముఖోద్దామ । శోభి దివ్యకిరీట సురుచిరస్ఫురణ
నద్భుతక్రోధియై యచ్చోటఁ గ్రీడి । యుద్భవించినమాడ్కి నుర్వీశునెదుట
నమ్ములిమ్ములఁ గప్పి యాచార్యుతనువు । గ్రమ్మిన బహుబాణగ్రంథిగాఁ జేసి
ముట్టడ విడిపింప, మున్నాడి యొకనిఁ । బట్టఁ బదుంద్రుగాఁ బఱచి కౌరవుల
శాతాస్త్రముల ముంప, జడియక నరుఁడు । సేతువుదెగి పాఱు చెరువునుబోలె
హత్తిన హరిసహాయత్వ మేర్పడఁగ । నెత్తిన రణభూమినెల్లఁ దా నగుచుఁ
బదియు నూఱును వేయి పదివేలు లక్ష । పదిలక్ష యొక్కొక్కభటు నుచ్చిపోవ
విశిఖప్రవాహంబు వెడలించునపుడు । పిశితపుఁ బంకంబుఁ బ్రేవు పంకంబు,
తలవుచ్చె గుదులు రక్తంబుల నదులు, । నలిఁగ్రొవ్వు నసలు బాణమ్ముల యిసుముఁ,
బాలితధ్వజములు బహుళాస్థిరజము । లాతపత్రలవంబు లాహారవములుఁ
దొట్టినవునుకలుఁ దొడవులతునుక । లిట్టలంబుగ నాజి నెల్లను బర్వె.
అంత [1]నీ శరవార్ధి యపరాబ్ధి మ్రింగు । నింతట నిటఁ జొత్తు నే నన్నయట్లు
దినపతి గ్రుంక, నక్తీంద్రాస్త్రతిమిర । పునరుక్తి భావమై పొడసూపెఁ దమము.
అప్పుడు కురుయోధు లట దైన్యవృత్తిఁ । దప్పి పాఱినవారిఁ దగఁ గూడుకొనుచుఁ
బతియును సేనాధిపతియును ద్రిప్ప । నతిరయంబునఁ బోయి రావాసమునకు.
అట దుందుభులు మ్రోయ నార్పులు సెలఁగఁ । బటుజయోత్సాహులై పాండవబలము
విజయునిఁ బొగడుచు విజయుసేవించి । నిజనివాసములకు నెమ్మితోఁ జనిరి.

ద్రోణుని ద్వితీయదివస యుద్ధము

గురుఁ డంత మఱునాఁడు కోపంబు సిగ్గు । బెరయ నల్లనఁ జేరి పృథివీశుఁ బలికె :
" క్షితిప, నీకే మున్ను చెప్పితిఁ దెలియఁ; । బ్రతిన చెల్లదునాకుఁ బార్థుఁ డుండఁగను.
అతనినొక్కనిఁ బాపు మంత నే ధర్మ । సుతునిఁ బట్టెద నేఁడు సురలడ్డపడిన.

1. నిశారాబ్ధి. (మూ)

కలఁడొకో మనలోన గాండీవధరునిఁ । దోలఁగఁ దోల్కొనిపోవు దొర కయ్యమునకు!
నతఁడు నావాఁడు పొ." మ్మనిన సుశర్మ । పతిసమ్ముఖమునఁ జాపముఁ దానునిలిచి
"నను బంపు ధాత్రీశ, నరునిఁ బాపుటకు । ననయంబు నోపుదు నాజి నిల్పుదును.
ఘోరాజిలోనఁ దోడ్కొని చన్న పిదప । నూరక నరుగెల్తు నొండేని చత్తు.
చావక గెలువక చనుదెంతునేని । భూవర, విను నాదు భూరిప్రతిజ్ఞ.
వెరవేది మధుప్రావినవాని గతికి । (శరణార్థిఁ జేపీడి చనువాని గతికిఁ)
జనువాఁడ." నని యగ్నిసాక్షిగానాడి । తన మూఁడుకోట్ల రథంబుల దొరల
మగఁటిమిఁ గేరళ మాళవ ద్రవిళ । మగధ కాశ్మీర భూమండలాధిపుల
నెట్టన నారాయణీయ గోపకుల । గట్టి మొత్తంబుగాఁ గైకొని ప్రెుక్కి
విభుఁడు ద్రోణుఁడు వేట్కఁవీడ్కొల్పఁ గదలి । త్రిభువనంబులు భీతిఁదెమలనార్చుచును
గౌంతేయుసేన డగ్గఱఁ బోయి నిలిచి । యొంతయుఁ బసఁ 'గిరీటీ!' యని పిలిచి
'చూతమేఁ బిలిచినచోటి కొక్కఁడవు । నేతేర నోపుదో యొక్కటిఁ బోర ?
నిన్ను నేయుటగాని నేరుపుగాదు ; । నిన్ను వ్రాల్చుటగానినెఱి కీర్తిగాదు ;
గోగ్రహణమునాఁడు కురుసేన నొంటి । నిగ్రహించిన నీవు నేఁడు రావలయు ;
నోపకుండినఁ జెప్పు మొకమాట." యనినఁ, । గోపశోకము లాత్మఁ గొనరనర్జునుఁడు
యమనూనునకుఁ ప్రెుక్కి: "యక్కటా! నిన్ను । విమతులు పట్టెడు విధమీవిధంబు;
తమ చావులకుఁ దెగి దాయలు పిలిచి ; । రమరంగ దీని కెయ్యది యుపాయంబు ?
చెదరక నిన్ను గాచెదనన్న నాకుఁ । బొదివి వైరులు పిల్వఁ బోకుండరాదు ;
పోదునో!" యనుటయు భూపాలుఁ డలికి : । "ఏ దిక్కు గలదని యేఁగెదు నాకు ?
నీవు గల్గఁగఁ దప్పె నిన్నఁటి చావు ; । వావిరి గురుఁ గావ వశమె యేరికిని ?
రాధేయ శల్యుల రణమెఱుంగుదువు ; । క్రోధి యశ్వత్థామ గుణమెఱుంగుదువు ;
భగదత్తుఁ డనువాని బలిమెఱుంగుదువు ; । పగలువో మనసేన పాటెఱుంగుదువు ;
ఏమని పొమ్మందు నిపుడు ని." న్ననిన । నా మానధనుఁ డొక్కయనువు చింతించి
కౌంతేయుఁ బతిఁ బల్కెఁ గరమునఁ జూపి: । "చింతింపకుము సత్యజిత్తుండు వీఁడె
పాంచాలకుండు దోర్బల ధురంధరుఁడు । నించిన రణములో నిను గావనోపు ;
జయమేది యితఁడాజిఁ జచ్చినయపుడు । రయమొప్ప మఱిపొమ్ము రణమానపడక."
అనుటయు నొడఁబడి యర్జును ననిచి । జనపతి సంగరస్థలిఁ జేర నడిచి
దండాధిపతిఁ జూచి 'తగఁ దీర్తు గాక । మండలార్థంబుగా మనసేన' ననఁగ

నతేఁ డట్ల కావించె; నంతేఁ గౌరవులు । చతురంగ సేనా విశాలురై కదలి
కలశజు పనుపున గారుడ వ్యూహ । కలితాత్ము లగుచోటఁ గర్ణసౌబలులు
కురుభూమి యాళ్లుల కూటువప్రజలు । గరుడపుచ్ఛాకృతిఁ గానంగనైరి ;
వెలయ నశ్వత్థామ విందానువిందు । లిల వామపక్షమై యేర్పడి రందు ;
కురురాజు తమ్ములుఁ గొందఱుదొరలు । గరుడ దక్షిణ పక్షగతిఁ గాననైరి ;
వెన్నున నమరిరి వివిధ దేశేంద్రు ; । లున్నతి ముఖలీల నుండె ద్రోణుండు ;
'పగదీర్తునే' నని పంతంబుతోడ । భగదత్తుఁ డేనుఁగుపై నెక్కెనడుమ.
ఈ రీతి జోకమై నిరువాగుఁ గదిసి । యారూఢ సమర తూర్యంబులు మ్రోయ
గంగయు యమునయుఁ గలిసి కల్లోల । సంగతిఁ బోరాడునరణి నొండొంటఁ
గలిసి పోరాడుచోఁ గలశజుఁ జూపి । పలికె ధృష్టద్యుమ్నుఁ బాండవాగ్రజుఁడు :
"బ్రాహ్మణుచేఁ బట్టువడిపోవ నాకు । బ్రహ్మ లిఖించెనో ఫాలభాగమున!
సత్యజిత్తుఁడు నీవు శైనేయ భీము । లత్యంత సన్నద్ధులై కావుఁ." డనిన
"వారలీ పనికెంతవారు నాచెంత । నోరాజ, ననుజూడు యుద్ధమధ్యమున ;
సత్యజిత్తుండేల? శైనేయుఁడేల? । సత్య మెవ్వరునేల? శంకయేః?" లనుచు
ద్రోణుపై ద్రుపదపుత్త్రుఁడు బిట్టుగవియఁ । బ్రాణాంతకుని నాజిఁ బరికింప నోడి
పెఱతెరువునఁ దేరు వే పంచి యతని । యురుసేనఁ జెండాడుచుండె నగ్గురుఁడు.

అర్జునుఁడు సంశప్తకులపైఁ దలపడుట

అటఁ గ్రీడి ధర్మరాజట్లు తన్ననుపఁ । బటువేగమునఁ బోయి పదియోజనములు
[1]సంశప్తములు పల్కి [2]చనుదెంచినట్టి । సంశప్తకాఖ్యుల శత్రులఁ గాంచి
హరితోడనిట్లను: "నదెకంటె దేవ! । పరులు నాబాణాగ్నిఁ బడఁగోరి రిచట ;
అన్నఁ బాయుట నాకు నరుదయ్యెఁగాక । పన్నిన వీరు నా పండువు గాదె!
త్రిప్పుదురథములు దివ్యాస్త్రవృష్టిఁ । గప్పుదు దిశ లంధకారంబు గప్పఁ
బఱపుము రథ." మని భక్తితోఁ జెప్ప । మెఱుపుతీఁగె రయంబు మెఱయఁ గృష్ణుండు
ఇలరోహణాద్రికి నెనయైన రథము । వెలయ సేనామధ్య వీధిఁ దోలుటయు,
నెప్పుడు తునిసెనో యెఱుఁగరాకుండ । నప్పుడు మూఁడువేలరదంబు లొఱఁగె ;

1. సంశోపములు. 2. చనుదేరఁబట్టి. (మూ)

గజలక్షయును నేలఁగలసె ? గుఱ్ఱములు । నిజముగా నొకకోటి నీఱయ్యెఁ జూడ.
పదివేల సుభటులు పాండవాస్త్రములఁ । జదియుచో నపుడు సుశర్మ భీతిలక
దొరలతో నఱు మంగ దురము బాణాగ్ని । పరిచుంబితాస్త్రమై బహుభంగిఁ బరఁగె(?)
అందు నందఱు నూఱు నారును వేయి । క్రందుకోలల వహ్నికణములలోన
హరి హరులను గ్రీడి నాతపత్రంబు । హరికేతనముఁ గప్పు, నప్పార్థుఁ డలిగి
వికటాస్త్రముల వైరివిశిఖంబు లణఁచి । సకలయోధుల నస్త్రజలధినోలార్చి
విచ్చుచుఁ బొదువుచు వివిధమార్గముల । ద్రచ్చుచుఁ ద్రచ్చుచో, వారుఁ బోరాడి
లయముగాని జయంబు లవమైన లేని । భయమునఁ బాఱుచోఁ బలికె సుశర్మ :
" పాఱక నిలువుఁడు బలులార ! మేర । మీఱితి రేటఁబోయె మీబాసలెల్ల ?
ఇతఁడింతవాఁడని యెఱుఁగరే మొదల ? । గతశంక నెందుఁ బోఁ గలదింకమనకు !
[1]ఎగిరెడు విశిఖంబు లెఱుఁగఁ డీతండు । తగమనుష్యుఁడుగాని దైవంబు గాఁడు ;
పొదువుఁడు పొదువుఁడు పోనీకుఁ." డనుచు । నదలింప నారాయణాఖ్య గోపకులు
పదివేవు రాహవప్రౌఢిమఁ దిరిగి । యదువంశు విధువంశు నమ్మల ముంప,
మయుఁడు మున్నిచ్చిన మాయాశరంబు । నియతి నర్జునుఁడు సంధించియమ్మూఁక
లక్షించివేసిన, లలినొకఁడొకని । కీక్షింప వేర్వేఱ యింద్రజుఁ డగుచుఁ
దోఁచినఁ, దమలోన దొమ్మిగాఁ బోరి । యా చతుర్భుజు లీల్గి రమరులు నవ్వ.
అట నందు హతశేషు లర్జునుఁ గదిసి । యట నటనీడ్చుచో నమ్ములవాన
యంచిత నరమేఘు మచట మిక్కిలియు । వంచిన హతులైరి వార లాక్షణము.

సంశప్తకులెల్ల రొక్కుమ్మడి నర్జునుఁ బొదువుట

అంత నల్లఁ ద్రిగర్త లఖిల సంవీరు । లంతంత నిక్ష్వాకులట శిబిపతులు
మఱియుఁ గేరళ దుండి మాళవ మగధు । లరవాయి గొనక సాహసమునఁ జొచ్చి
హరివాఁడు నడవాఁడు నరదంబువాఁడు । కరివాఁడు గదవాఁడు ఖడ్గంబువాఁడు
నసివాఁడు లగుడివాఁ డాశక్తివాఁడు । ముసలంబువాఁడునై ముసురు గ్రమ్మినను,
బహుళ [2]దూర్వాంకుర ఫల పత్రపుష్ప । పిహితవిఘ్నేశుఁడై [3]పెంపొందె నరుఁడు.
పోయెఁగ్రీడి యడంగిపోయె ననంగ । వేయు విధంబుల వినువీధి మ్రోసె.

---

1. ఎగరెండు ... లెఱుఁగునోయితఁడు. 2. దుర్వానంద. 3. పే పొంది. (మూ).

కాలుచేయాడ వెక్కస మవ్వడగుచు । నా లోకనాయకుం డర్జునుఁ బిలిచి,
"నాయన్న, నరుఁడ, యున్నాఁడవే బ్రదికి! । యేయుక్తిఁ బాయుద మీ సంకటమును?
కరమున నన్ను జక్కముఁ దాల్పనీవు; । పరుల కెవ్వా రడ్డపడియెడువారు?
పలుకవే! యొకమాట భయమయ్యె." ననిన । వెలపునఁ గ్రీడి 'యేమీ!' యని పలికి
యనిల బాణంబున నాసంకటంబు । మును [1]పుచ్చి కూడినమునుము [2]విప్పంగ
రథముచెక్కలు గాఁడి రక్తంబు వడిసి । పృథివిఁ గూలిన యశ్వబృందంబు గలిగి,
చదిసి యమ్ములువచ్చి సందులఁ బడినఁ । గదలనేరని బండికన్నులు గలిగి,
యొక తేరు వాఱఁగా నొరసుల్లు నచ్చి । యొక తేరు తునుకలై యొఱగుట గలిగి,
కూలురూపును దన్నుకొనియెడురూపుఁ । బోలఁద్రెవ్వెడురూపుఁ బొరలెడురూపు
రూపుదప్పినరూపు రూపింప వికృతి । రూపమై యొరలెడి రూపును గలిగి
యరులు గీడ్వడి; రంత నక్కడ గురుఁడు । వెరవొప్ప నాజిష్ణు విఘ్నులు లేక
యొదుఁగంగ రిపుసేననొత్తుచో, వారు । నదలించి [3]నిల్వఁ బో రతిఘోరమయ్యె.
అందు మహారథు లతిరథశ్రేష్ఠు । లిందలి సమరథు లిట నర్ధరథులు
క్రోధాగ్ని వెసనొక్కకొలఁదులై పెనఁగ । నాధరాధూళి యాకాశాగ్రంబు ప్రాఁకి
తనకుఁగాఁ ద్రెవ్విన ధారుణీధవుల । ననుపఁబోయిన ధాత్రియన బిట్టువచ్చి
కరి ఘటా భటకోటి ఖడ్గరక్తములఁ । బరిలూనమయ్యె నేర్పడియుండె మింట. (?)
తక్కక కురురాజు ధర్మజుమీఁద । నెక్కనిమ్మన సేనలెక్కను వడిని.
అరయఁ గాల్బంటుపై హరి, హరిమీఁదఁ । గరి, కరిమీఁదఁ బొంకపుఁదేరు వాఱ
మ్రగ్గు, మ్రగ్గినఁ బోకమఱియుఁ [4]బైఁబడును; । అగ్గలించి బలంబు లాహవకాంక్షఁ
దేరులు మ్రోల్లునై ధృతిఁద్రెవ్వ రథికు । లారయ వ్రాలుదు రవ్వలి తేర్ల.
ఆయుధంబులు దీసినప్పుడు పరుల । వేయుభంగులతోడ వ్రేయుకాల్బంట్లు,
నెమ్మిమాంసము క్రొవ్వునెఱసి రక్తములు । నుమ్మలించిన [5]చోట నొఱగు గుజ్జములు,
కరియూథములు త్రొక్కి కాన్పింపరాక । దొరసి యా పంకంబుతో మెట్టువడును.
వదలి పీనుఁగులెల్ల వరదఁబో రక్త । నదులు వాఱిన నేల నలి నాకణంబు
ఎఱ్ఱనికెంధూళి [6]యెగసి వ్రాలంగ । నిఱ్ఱింకు[7]లింకె నయ్యెడ యుద్ధభూమి.
వీరహాసోల్లాస వివశభావమున । నారాజ భటరాజి యట్లాజిసేయ

1. విచ్చి. 2. విప్పనఁగ. 3. నిల్చుచో. 4. బైపైల. 5. తొంటి. 6. నెసఁగి. 7. లింకినయుద్ధ మధ్యమున. కెడు, (మూ)

నమ్మఁ దగనిమేను, నసివోని రథము, । సొమ్మవోవనిబంటు, సొరుగని హయము,
ప్రక్కవాఁటనివిల్లు, పడఁ[1]కని గొడుగు, । నిక్కదప్పని జోడు, నీల్గని గజముఁ,
పొడిగాని కత్తియుఁ, బొలియని తలయు, । నిడియని టెక్కెంబు, నెసఁగని ధూళి,
పడని బొమ్మిడికయుఁ, బఱివోని గదయుఁ । దడవిన నాసేనఁ దలఁచు లేకుండె.
అంత ద్రోణుఁడు పాండవాగ్రజుఁబట్ట । నెంతయుఁ గదియుచో, నెలుఁగిచ్చి చొచ్చి

సత్యజిత్తు ద్రోణు నెదిర్చి మడియుట

సత్యజిత్తుఁడు సవ్యసాచి పెన్నద్ది । సత్యంబుకలిమి నాచార్యునిఁ దాఁకి
తూపుల నరదంబు త్రోచిరాకుండ । నాఁపిన, మెచ్చి యయ్యతిరథోత్తముఁడు
విలుద్రుంప, వేఱొక్క విలుదాల్చి యతని । నలుగులఁబెట్టుచో, నతనిబంధువుఁడు
విలసితోత్సాహుండు వృకుఁడనువాఁడు । తలమీఁటి కలశజుఁ దాఁకియుగ్రతను
బాణాంబురాశి ముంపఁగ, ద్రోణుఁ డతనిఁ । బ్రాణంబుతోఁ బాపెఁ బటువిశిఖమున.
అంత నొండొకచాప మా సత్యజిత్తు । కౌంతేయసేనకుఁ గడిమిరాఁ [2]దాల్చి
చిత్రజల్లునుబోలెఁ జిత్రశివమానంప । [4]మొత్త మా ద్రోణాంగములు నిండనేయ,
నా సత్యజిత్తుతో నాచార్యుఁ డపుడు । చేసిన కయ్యంబు చెప్ప నచ్చెరువు.
తనువైన ధనువైన ధౌరేయమైన । దొసమైనఁ బెసమైన దోకిసమైనఁ
గరమైన నురమైనఁ గంకటంబైన । నిరుసైన శిరసైన నెమ్మొకమైనఁ
దాఁకనిబాణ మద్ధరయందు లేదు ; । కాఁక యేమనిచెప్ప ఘటికాద్వయంబు !
అంత ద్రోణాచార్యుఁ డా సత్యజిత్తు । నంతకుఁ గూర్చిన, నాత్మలో నులికి
తమ్మునివాక్యంబు దలఁచి ధర్మజుఁడు । ముమ్మరంబగు భీతి మొనలెల్లఁ గడచి
పాఱుచో, వెనువెంటఁ బాఱు నాద్రోణుఁ । జీరుచుఁ బాండవసేనాధిపతుల
మరణంబునకుఁ దెగి మలసి మార్కొనిన, । 'శరణంబు వీరి కెచ్చటి' దని గురుఁడు
భృగురాముచేఁ గొన్న బిరుసునారసము । లొగిఁ బరంపరలేయ, నొర్వక వారు
'నిదెవచ్చె! నదెవచ్చె! నెటఁబోద!' మనుచుఁ । గదుపులు కదుపులై కదనంబువిడిచి
రిత్తరథంబులు రిత్తయేనుఁగులు । నెత్తురుఁ గనుపట్ట నిలువక చనిన,
నాదెస దళమంత ననిలవేగమున । దూదితెట్టయుఁ బోలె ద్రోణుచేఁ జెదర
'నోడకుఁ డోడకుఁ డో సేనలార! । చూడుఁడు న' న్నని సూర్యదత్తుండు

1. కడు. 2. నార్చి. 3. చిత్రమై. 4. మొత్తమై. (మూ).

విరటుతమ్ముఁడు తాఁకి వెస ద్రోణుచేతఁ । బరువడి చిద్రుపలై పడినమాత్రమున,
క్షేమనామక చిత్రసేన నామకులు । హేమకిరీటు లయ్యెడ ద్రోణుఁ దాఁకి
శరపరంపరలు వర్షముఁగాఁగఁ గురిసి । గురుచేతఁ దునుకలై కూలి రాక్షణమ.
అనువార వసుదాముఁ డంతక్షేముండు । ఘనుఁడు సుమిత్రుండుఁ గలశజుఁ దాఁకి
నుడివడ్డ తరువులచొప్పున వారు । పొడపడంగిరి కురుభూపతి యార్వ.
అంత 'ద్రోణునిచేత నదె చిక్కెఁ జిక్కెఁ । గౌంతేయుఁ' డను మ్రోఁత గగనంబునిండ
రాధేయుఁ జూచి కౌరవరాజు పలికె: । "ఈ ధర్మజుని కింక నెక్కడి జయము!
ఈవేళ ద్రోణుని యేపు వీక్షించి । పావనియును వీఁడె పాఱుచున్నాఁడు.
శైనేయుబలము ధృష్టద్యుమ్ను బలముఁ । గానరాక యడంగెఁ గడిమియు లేక.
తనబలంబును జూచి తనపాటు చూచి । మనమెంత కుందెనో! మానాథ్యుఁ డితఁడు;
బవరంబులోఁ దన్నుఁ బార్థుండు విడిచి । యవలఁబోయినదోష మక్కటా! గలిగె.
... ... నతని కేమయ్యె. । ... ...
ఇతని ప్రాణంబున కెట్టొట్టిమగలు । హితమతిఁ దమ ప్రాణ మిచ్చుచున్నారు.
నరునిసమాను లున్నతమహాబలులు । దొర లీ మహారాజు ద్రోణున కేరు?
హెచ్చుటెకలు గల్గి యిచ్చ ద్రోణునకుఁ । బుచ్చుట తగుఁ దోడు పొందైన వారల."
అనునంతఁ దగులక యరిగెడు ధర్మ । తనయు ద్రోణుఁడు మహాధ్వనితోడఁ బిలిచి,
"నిలు పార్థ, పట్టుట నిను జంపఁ గాదు । కలదు నమ్మేము వేఱెకార్యంబు మాకు.
చావరు మంత్రులు సైన్యంబు తెగదు । పావని నీ సుతప్రముఖు లున్నారు.
తెమలుదురయ్య యుధిష్ఠిరా యిటుల! । సమరంబు విడుచుట చందమా నీకు?
పెద్ద గంగెద్దువై బిరుదంబు విడిచి । యిద్దెసఁ బాఱిన నేఁ బాఱనీను.
అనినఁ గోపాగ్నియు నమ్మానధనుఁడు । నొనరిన శౌర్యంబు నూఁతగా నిలిచె.
శశివర్ణహారులతోఁ జంద్రికాధవళ । శశికేతనముతో నజాతశత్రుండు,
రురువర్ణహారులతో రుచిరమాణిక్య । హరికేతనంబుతో ననిలసూనుఁడును,
హరి[1]తవాజులతోడ నంబరాభరణ । శరభకేతనముతో నరి నకులుండు
కస్తూరి[2]వర్ణయుగ్యములతో నసిత । హస్తిపతాకతో నతనితమ్ముఁడును
దిరిగి బిట్టార్చిరి; దిరిగి సైన్యములు । గురుమీఁద నఖిలదిక్కుల ముంచుకొనినఁ,

---

1. కల్మషములతో. 2. రాజయోగ్య (మూ).

గురురాజు యోధులు గొలువ నచ్చటికి । గురుఁ గానఁబోవ నంకులయుద్ధమయ్యె.
ధృతిమతి నకులుతో దుశ్శాసనునకు, । క్షితి సహదేవుతో సింధురాజునకుఁ,
దొవకి ధృష్టద్యుమ్నుతో ద్రోణజునకు, । భువి శతానీకుతో భూరిశ్రవునకు,
దొరయ వార్ధక్షేమితోఁ గృపునకును, । దొరఁకొని శ్రుతకీర్తితో వివింశతికి,
అరయ శిఖండితో నంగరాజునకు, । విరటుతో విందానువిందనాములకుఁ,
దూఁకొని యభిమన్యుతో లక్ష్మణునకు, । నా కేకయులతోడ నటఁ గేకయులకు,
నల ఘటోత్కచుతోడ నాయులంబుసుకుఁ, । దొలుత యుయుత్సునితో సుబాహునకుఁ
భువి మణిమంతుతో భూరిశ్రవునకు, । ... ...
వడముడితోడ భూవర, సౌబలునకు, । నడరిన ద్రుపదుతో నా బాహ్లికునకు,
దొరయ సేనాబిందుతో నలూకునకు, । దొరఁకొని ధర్మజుతో మద్రపతికి,
నలుక సాత్యకితోడ నంతభోజునకు, । నిల క్షత్రధర్మతో నిజపుత్రునకుఁ
దలపాటు గలుగుచోఁ దపనమండలము । విలసిల్లె నాకాశవీధి నెన్నడుమ.
అప్పుడు కురురాజు హస్తీంద్రునెక్కి । తప్పక రథికులై తమ్ములు గొలువ
ఘోరఘంటల మ్రోఁతఁ గుంభిని యద్రువ । మారుతాత్మజుమీఁద నుదగజకోటి
కొలిపిన, నమ్మహాక్రోధి కోపించి । తలకొన్న గదతోడ ధరణికి డిగ్గి
[1]ఖర కరుఁ డయ్యంధకారంబు విప్పు । పరుసునఁ గరి ఘటాపటలి మోఁదఁగను
ధారల బహురక్త ధారలుప్పొంగఁ । జారుకుంభంబునఁ జదిసెఁ గుంభములు.
కాండఘట్టన దంత కాండంబులురలె; । తుండాగ్రహతిఁ ద్రెవ్వెఁ దుండమండలులు.
బెరసి యంతటఁ బోక భీముండు వాని । శిరమున ముత్యాలు చెదరఁ దన్నియును,
వెలకిలఁ ద్రోచియు విఱుగఁ ద్రోఁచియును । బలిమిఁ గొన్నిటిఁ గొట్టి పాఱవైచియును,
దలలు తొండములతో దంతముల్ మెఱయ । నులిమివైచియు నుగ్గునూచముల్ చేసి
వానికి నధిపుఁడౌ వంగాధి నాథు । నానపోఁబొడిచి ప్రాణత్యాగిఁ జేసి
యెదుటఁ గౌరవరాజు నీక్షించి కినుక । నదలించి యార్చి 'యాహా పోకు!' మనుచు

భగదత్తుఁడు సుప్రతీకముఁ బఱపి పాండవసేనలఁ గలంచుట

గదియఁదేరఁగ, నది గాంచి యుగ్రాంశు । విదళించు నిజదీప్త విభవంబుతోడఁ
గొండలు విరివిగా గోరాడి వెండి । కొండ దిమ్మలఁబోలు కొమ్ములతోడ,

---

1. కరము ల. (మా)

ఘర్ఘరికా ఘోర ఘంటానినాద । నిర్ఘాత భీత సైనిక పంక్తితోడఁ
బెడగొండలను నాల్గుపెనఁచిరో యనఁగఁ । గడువిప్పు పొడవొప్పు గాత్రంబుతోడ
గర్జిల్లు సుప్రతీకంబను గజము । పర్జన్యనిభుఁడైన భగదత్తుఁడెక్కి
భీముపైఁ గొలిపిన, బెదరి ధర్మజుఁడు । తా మున్నుగా నెల్లదళములు నెక్క
యాకరినేయంగ, నదియుఁగ్రకొనక । భీకరా కారమై పెలుకుఱఁ జొచ్చి
ఘనరథంబులు కొన్ని కరమునఁ బట్టి । వినువీథిరథములు వినరివైచియును,
బటులీల మోపుగాఁ బట్టి యేనుఁగుల । నటుచూపి యిటుచూపి యవనివైచియును,
జావకట్టుగఁ బట్టి సైనికోత్తముల । వేపోయి యురులతో వ్రేసియు నిట్లు
కలగుండువెట్టుచోఁ, గౌంతేయుసేన । నిలువక పాఱుచో, నిలిపి భీముండు
స్యందనాగ్రంబెక్కి సారథిఁ బలికె: । "పొందొంద గజముపైఁ బోనిమ్మురథము;
పొరిది మున్నును గజాసురవధచేయు । హరునిఁబోలుదు." నన్న నట్లకాకనుచు
నరదంబు సారథి హస్తిపైఁ దఱుమఁ । దురగంబులెక్కక దూరదూరమునఁ
గరికరశీకర కాండ వర్షమునఁ దిరిగిన, । భీముఁ డా తేరొప్పు డిగ్గి
కరిమీఁదఁ బర్వతాగ్రముఁ దెచ్చివైవ । శిరముపట్టది తాఁకి చిద్రుపలై రాలె.
అంత దశార్ణదేశాధీశ్వరుండు । కౌంతేయ హితముగాఁ గరిమీఁద నడరి
యసిగొని కుంభమధ్యమునకు దాఁటఁ । బొనఁగ ఱొమ్మున వ్రేసి పోనీక గజము
శినిపాత్రుఁ డా భీమసేనునిఁ గడచి । తనసేన గజముపైఁ దఱిమి యేయఁగను
అమ్మహాత్ముని తేరు హస్తిరాజపుడు । కొమ్మునఁ బొడిచి యుక్కునఁ బాఱవైన
విరథుఁడై సారథి వేఱొక్క రథము । పరికించునెడ వాని బలమును గూడి
రాజిల్లు నభిమన్యు రథముతోఁ బట్టి । యోజ నాయతసీమ నొగిఁ బాఱవైచి
నిలువక భీముపై నిగుడుచో, సైన్య । కలకలం బాలించి గరుడాంకుఁడచట
నమలమా సంశప్తకాఖ్య సైన్యంబు । నమయింపుచున్న వాసవి కిట్లులనియె:
"ఏమొకో! మనసేన నింత అంతయ్యె? । భూమీశుఁ బట్టనోపదివి ద్రోణుండు!
ఏ సైన్య నాయకుఁ డీల్గెనో! దొమ్మి । నేసిరో కౌరవ సేనాధిపతులు!
అసురుల సాధింప నమరులు దొల్లి । రసికతఁ జేసిన రథసాధనంబు
సుప్రతీకము వాయుసుతునిపైఁ గవియ । నప్రతీకారమై యడరెనో ప్రోఁత!
ఇంతట నటఁబోయి యెఱిఁగి రాకున్నఁ । బంతంబు గా." దన్నఁ బార్థుండు గలఁగి,
"తలఁపమైతిమి ధర్మతనయు సంకటము; । వలసిన రణ మెంతవలసినఁ గలదు;

ఘనులు త్రిగర్తులెక్కడఁ బోయిరేమి? । ఘన వీరధర్మ మెక్కడఁ బోయె నేమి?
బావ, నీవటు తేరు పాఱని.'' మ్మనిన । నావిష్ణుఁ డటు సేయ నార్చి శాత్రవులు
లావొప్ప ముప్పదిలక్షల రథము । లా వీరవరునకు నడ్డమై నిలుప
నిజరథ వేగంబు నిలువక యుండ । విజయుఁడా రథరాశి విస్సనేయుచును
మఱియును గుంపులై మాతంగ కులము । నెఱజోడు లాశ్వికనికర మాఁగినను
జెదరఁ జిక్కులువడఁ జెడిపాఱఁ జనియ । గుడియఁ గుప్పలువడఁ గూల నేయుచును
గలహోర్వి వెడలఁ ద్రిగర్తరాజనియె: । "నిలు నిలు గాండీవి, నీకుఁ బోరాదు;
ఇనుఁ డస్తగిరిచేరఁ; డేము వొమ్మనము; । నిను బిల్వ రెవ్వరు; నీవు గెల్వవును;
యమసూతి రక్షింప నెంక జేఁ గలరు; । సమరధర్మంబు విచారింపు.'' మనినఁ
దూలిపోవరు కాలితోడుఁగు వీరనుచు । నాలకుఁ బులివోలె నతఁడందు మరలి
లలి వెల్లి దువ్వకోలలు ముంచినట్లు, । కలువాన వృక్షశాఖలు వ్రాల్చినట్లు
కరువలి మొగిలు వ్రక్కలు చేసినట్లు, । హరిచింత దురితాద్రి నటఁ ద్రుంచినట్లు,
చిలుక కెంజిగురాకుఁ జీల్చినయట్లు, । మొలపేది హరి గిరుల్ మెదిపినయట్లు,
వంచియు వ్రాల్చియు వ్రక్కలించియును । ద్రుంచియుఁ జించియుఁ దూల నేసియును
వారించి తిరుగుచో, వాయువేగమున । నా రథికుని రథం బక్కఱ కొదవ
సామజ భీముల సంధిఁ బెట్టుటయు । దామోదరుని నేర్పు తడవిరి సురలు.
అర్జున భగదత్తు లప్పుడొండొరుల । నిర్జించు తలఁపుల నిష్ఠురాస్త్రముల
జల్లు పోరాడెడుసరణిఁ గప్పఁగను । అల్లార్చు కరముతో హస్తిరాజవుడు
అగముల గములఁ బైనడరి నైచినను । మగఁటిమి నింద్రకుమారుపైఁ బడిన
దైత్యుల సమ్మృతంబు దప్పించునట్లు । దైత్యారి నరునిరథంబు దప్పఁగను,
ఘనపార్శ్వములఁ దెచ్చి కదియింప, నరుఁడు । కినిసియు మృదుభాషఁ గృష్ణునకనియె:
"ఒక్క వ్రేలెఁడు నేల యొసరించి నన్ను । దక్కవభటునకుఁ దగ వైరియెదుట
వెన్నుఁడ, నిన్నాడ వెఱతునుగాక । నన్నిట్లు [1]తొలఁగింప నరకారి, తగునె!

అర్జునుఁడు భగదత్తుతోఁగూడ సుప్రతీకమును మడియించుట

కరిసన్నిధికిఁ దేరు గదియింపు.'' మన్న, । "హరిసుత, యెఱుఁగవీ హస్తి ప్రశస్తి;
దివ్యగజంబిది; దేవతార్థంబు । భవ్యంబు నిర్మించెఁ బరమేష్ఠి మొదల.

1. తొరగింప. (మా).

అసురులఁ బెక్కండ్ర నడఁచె నీగజము ; । పసనారసములేసి భంజింపు.” మనుచు
సమ్ముఖంబునఁ దేరు చక్రి దోలుటయు । సమ్మదగజముపై నసుర బిట్టార్చి
నచ్చినమ్ముల నరనారాయణులను । గ్రుచ్చుచుఁ గపి భూతకోటి వ్రచ్చుచును
బసతోడఁ జొచ్చినఁ, బార్థుండు వాని । పసిఁడికట్టులవిల్లు భగ్నంబు చేసి
యేనుఁగు పక్కెర యిసుముగా నేయ, । దానవుండతని యుద్ధతి సైఁపలేక
యంకుశంబున వైష్ణవాస్త్రమంత్రంబు । సంకల్పితము చేసి శక్రజుమీఁద
వైచిన [1]నది వైరి వాతూల [2]మథన । వాచాల వలపుంఖ వలయమై నిగుడ (?)
సర్వతోముఖ శంఖచక్ర గదాసి । దుర్వహ మణిదీప్తి ధుర్యమైనిగుడ,
పగ్గంబులటు ముడ్చి పద్మనాభుండు । దిగ్గనలేచి యాతీవ్రాస్త్రమునకు
నెదురు నిల్చిన, వచ్చి యిందిరాపతికి । నది పుష్పమాలయై యఱుత వెలింగె.
అప్పుడు హరిసూతి హరిఁజూచి కినిసి : । “ఎప్పుడే నిటునూన వేమిసేయుదును !
ఏ నస్త్రముల కస్త్రమేయ లేకున్న । దానవుచేఁ జచ్చుతగ వొప్పఁగాక
యుఱక సిగ్గునఁ జావనోర్తునే!” యనినఁ । జిఱునవ్వు దళుకొత్త శ్రీకృష్ణుఁ డనియె :
“దేవాసురులకైనఁ దెమలని వీని । నీవెంట నదరంట నేసియు నీకు
జగదేకవీర, లజ్జకుఁ బనియేమి ? । తగవిస కథల విధంబెఱిఁగింతు.
హరి తొల్లి యోగనిద్రావసానమున । నురగేంద్రు శయ్యపై నున్నవేళను
విశ్వంభరాదేవి విభుచిత్త మెఱిఁగి । విశ్వమోహనమైన వేషంబుతోడ
నొయ్యారమున భాస్కరోదయవేళఁ । బోయి యావిభుఁబొందెఁ ; బొందినక్షణము
కాలదోషమున రాక్షసుఁడగు నరకుఁ । డాలోన నిరువుర కర్థి జన్మించి
హరిచేత నీవైష్ణవాస్త్రంబుగాంచి । సురపతికైనను స్రుక్కక తిరిగి
తనయుండుగాన నీతనికిమ్మహాస్త్ర । మొనర నిచ్చెను దంతియుక్తంబుగాఁగ ;
దీని కడ్డములేదు తేరులుదెగిన । గాని మిన్నకపోదు ఖండించుఁగాని.
నీవు దంతిని వీని నిష్ఠురాస్త్రముల । వేవేగ నడఁపుము వెఱచె సైన్యములు;
పూని సంధ్యాకాలమును జేరవచ్చె; । దానవుఁ డతిఘోర దర్పపీడితుఁడు.”
అనుచుఁ గూర్చున్నచో హరి యాజ్ఞఁ గ్రీడి । ఘనముష్టి నుద్దండ కాండంబు దిగిచి
గజకుంభ మధ్యంబు గాఁడనేయుటయు । విజయాస్త్రధార న వ్వేదండవరుఁడు

1. నరికెర. 2, మదన.(మూ)

హరివజ్రధారచే నంజనాచలము । ధరమీఁద వ్రాలుచందమున వ్రాలినను
ఆక్రిందఁ బడిచచ్చె హయసహస్రములు । జోక దంతిశతంబు సుభట లక్షయును.
కరి యిట్లు ఘీంకార కలితమై చావ । నరకజుం డవిమాన నాకియుఁ బోలె
నంబరచారియై యసుర ఖేటకము । డంబునఁ గొనియెఁ బాండవ కృత్తివోలె.
సవ్యసాచి యొనర్చు శరపంజరములు । దివ్యులు ఘోషింపఁ ద్రెవ్వ వేయుచును,
గపికేతనంబు భీకరలీల వ్రేయఁ । గపికేతుఁ డతని ఖడ్గముఁ ద్రెవ్వనేసె.
రౌద్రాస్త్రమరిఁబోసి రవిదివి వణఁక । భద్రంబుగా మింటఁ బటువృష్టి నిలిపి,
కడఁగి విరాధుపై గారుడాస్త్రంబు । విడుచు రాముఁడువోలె వెసనేయ వాఁడు
కురుసేనవివ్వంగ క్షోణి విలపింపఁ । గురురాజు తలవంపఁ గుంభినిఁ గూలె.
అంతలో నపరాహ్ణమయ్యె; నయినను । గౌంతేయుసేనలు కడుసంతసమున
నరుఁడున్నయపుడె కొందము జయంబనుచుఁ । బరువిడిఁ బైపైని బరఁగి యెక్కినను,
గురు కృప కృతవర్మ గురు[1]సుత శల్య । కురురాజ కర్ణముఖ్యులు దలకడచి,
నేమి ఘోషంబులు నిగుడ సంగ్రామ । భూమి ధూళిమునుంగఁ బొరివిఁకనెక్కి
భగదత్తుఁడీల్గినపగ నబ్బలంబుఁ । దెగి చంపఁదొణఁగినఁ, దెమలక నరుఁడు
గాండీవఘోషంబు గగనంబు చింపఁ । జండకాండంబుల జడివెట్ట నపుడు
దొరలెల్ల రథములు దునిసి చాపంబు । లురిసి కెక్కెములూడి యూనంబుగలిగి
సూతరథ్యములీల్గి జోళులు చిరిఁగి । యేతెరువునఁ బోవ నేయున్కి లేక
చిందఱవందరై చెడిపాఱె నపుడు । ముందఱగానక మ్రొగ్గుచు మరలి
'మముఁగావు రాధేయ, మముఁ గావు' మనుచు । రమణ మఱుంగు చొరంగ సజ్జోదు
తమ్ములుఁ దనయులుఁ దనుజుట్టికొలువఁ । గిమ్మీరవైరిపైఁ గ్రీడిపై రథము

కర్ణార్జునుల యుద్ధము

కలుషించి తఱిమినఁ గర్ణార్జునులకుఁ । గలిగె లోకైక భీకరమైన రణము.
రామ రావణులన రవిజ శక్రజులు । నా మేరువింధ్యద్వయముఁ బోలిరపుడు.
ఇరువురి నడుమ నయ్యిషుఘట్టనాగ్ని । లమదుగఁ బర్వెఁ గ్రోధాగ్నులకంటె.
వచ్చుశరంబును వడిఁ బోవుశరము । నచ్చటఁ దెలియరాదయ్యెఁ గ్రిక్కిఱిసి.
ఘనదండ గాండీవ కాలపృష్ఠముల । నినదంబులకుఁ గాక నింగి బిట్టువిసె.
తొలఁగిరి తునిసిరి తునియలై రనఁగ । నిరువుర ముంచు న య్యిషుఘోరవృష్టి.

---

1. మాన. (మూ).

రథచిత్రగతుల ధరాధూళి పర్వ । శిథిలచేష్టలఁ దమ్ము సేనలు చూడ.
పవిముఖ కర్తరి భల్ల నారాచ । వివిధాస్త్రముల దివ్యవిశిఖసంతతుల
నసి ముసల ప్రాస హల కులిశములఁ । గసమస నిరువురుఁ గయ్యంబుసేయ
గదగొని భీముఁడక్కర్ణ సోదరులఁ । బదివేవురను గిట్టి పటుపరాక్రముల
... ... । ... ...
... ... । నెంత వారికినన నిలఁ గూలనేసి
సింహనాదము సేయఁ జేరువననుజ । సింహులఁ గానక చెదరి కర్ణుండు
చేతులాడక క్రీడిచేతి శస్త్రముల । ఘాతకుఁ గాక సంగరభూమివిడిచి
పాఱె 'ధర్మజునట్లు పఱవు దోషాగ్ను । లాఱునే' యన్నట్లు హరి మెచ్చియార్వ.
అంత సూర్యాస్తమయంబైన నృపతి । చింతావివర్ణుఁడై సేనలఁ ద్రిప్పి
రణముచాలించి వారణములక్రిందఁ । దృణముకంటెను ద్రుగ్గి ద్రెళ్ళినభటుల,
దివ్యాస్త్రధారలఁ ద్రెవ్వి నద్దెసల । నవ్యయగతినొప్పి యణఁగు తేరులను,
గదలచేఁ దలలు వ్రక్కలు వాసి యొఱగి । యొదవ ముత్యములొల్కుచున్న యేనుఁగుల,
మూఁతులు మోపుక ముదుగు పక్కెరల । యూఁతచేఁ జచ్చియునొఱగని హరుల,
కొఱప్రాణములతోడ ఘోరపిశాచు । లుఱక మ్రింగఁగఁ గుక్షి[1]నొదుఁగు రాతులను,
వ్రేలాడి వేట్లను వెడగన్ను వెట్టి । లీల వ్రాలుచు నావులించు మావఁతులఁ,
బెక్కు భూతంబులు పీకుక తినఁగఁ । జక్కనై ధరవ్రాలు సారథికులను,
నిండి మెండైపాఱు నెత్తురుటేర్ల । గుండుగూలిన రాజకోట్లఁ గన్గొనుచు
వేలంబులకుఁబోవ, వేట్కఁ బాండవులు । నాలీల నట వోయి రావాసమునకు.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పిన గతిఁజెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గతచెల్లె నెఱిఁగింపుమనిన
శరణాగత త్రాణ సద్ధర్మబిరుద ! । కరిరాజభయ తమః ఖండనాదిత్య !
భార్గవగర్వ నిర్భగ్న ప్రవీణ ! । భర్గధనుర్దండ భంజనోదగ్ర !
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్ర దీప
స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుడు మీఱఁగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె.

1. లుఱక. (మా).

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీజలజాతాక్ష, చిరకృపాధ్యక్ష, । రాజిత గుణసాంద్ర, రఘురామచంద్ర,
రావణు లోకవిద్రావణుఁ జంపి । దేవిఁ దెచ్చిన వినోదీ! చిత్తగింపు.
అక్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁ దొడఁగె:
"ఇరువాగు నీరీతి నేఁగి యారాత్రి । సురుచిర నవభోగ సుఖసుప్తిఁ గడపి
[1]వేగనవఁగఁ దేరు విలు గోల జోడు । రాగె వాగె మనోహరము చేసికొనఁగ (?)
నిట ద్రోణుఁ జేరి నాగేంద్ర [2]కేతనుఁడు । కుటిలంపుఁ జిత్తుఁడై కొమరొప్పఁ బలికె:

ద్రోణుని మూఁడవనాఁటి యుద్ధము

"అక్కట! నమ్మితి నాచార్య! నిన్ను ; । చిక్కని నీబాస చెల్లింపవైతి;
అరులపై నిజముగా నలుగవు గాక । సురలగెల్తువు పాండుసుతు లెంతవారు!
తెలియంగ నీబాస తిరుగఁ బాటింప । నలయు నేఁ."డనిన "దేవా! యింతవలదు;
సారెకు సారెకుఁ జనుదెంచు క్రీడి । నోరాజ, కావవే! యుద్ధంబు విడిచి.
అతని కెక్కడప్రాణ మక్కడ బొంది; । ప్రతిన త్రిగర్తల బవరంబు వృథయ.
ఒక్కఁడనే తాఁకకుండ నిక్కడికి । నక్కడికిని దేరు హరి చేర్పఁగలఁడు.
ఇప్పుడేమిటఁ దప్పి! నేఁ దప్పమాట; । నప్పార్థుఁ దొలఁగింపు మధిపుఁ బట్టెదను."
అని ద్రోణుఁడాడుచో నా సుశర్ముండు । జనపతి కుద్దామ శౌర్యుఁడై మ్రొక్కి:
"తపనుండు గ్రుంకకుండఁగ నర్జునుని । నృప, యిటు రానీను నేఁడని పోయి
హరిసూనుఁ బిలిచిన, నప్పుడు యోధులకు । నరపతి రక్ష వినంజాటి పోయె.
అటు పాండునందను లరుణోదయమునఁ । బటహభేరులు మ్రోయ బలముఁ బన్నించి
పూఁపు చక్కనగాఁగఁ బోరికి నడచి । యాపట్టు గదియుచో నటమున్న గురుఁడు
తొల్లి దేవాసుర తుములంబు నాఁడు । పెల్లుగా గురుఁడు గల్పించిన యట్టి
యొడ్డు నేఁడు జయార్థ మొనఁగూర్తు ననుచు । గడ్డరితనమునఁ గదనరంగమున
వరుసలు మెఱయ భూవరులు రేకులును, । నరవిఁ గుమాళ్లు కేసరవలయములు,

1. వేగినగతిరు. 2. నందనుఁడు.(మూ.)

శకుని రాధేయ దుశ్శాసనుల్ గొలువ । వికసిల్లు భటులతో విభుఁడు కర్ణికయు,
వరుణ మాల్యాది భయంకరాకృతుల । దొరలు పరాగ సందోహంబు గాఁగ
నుగ్రపద్మవ్యూహ మొనరించి యందు నగ్రమై తానుండ నదియుఁ గైకొనక
పాండవ సేనలు పైపైని నెక్కి । యొండొండ యార్చి యేయుఁడు, సద్గురుండు
[1]పాండొండఁగ మహాగ్ని భుగభుగ నెగయ । వందంద బహుభీషణాస్త్రంబు లేసి
విప్పఁదోలినఁ, బోక వృష్ణివీరుండు । నవ్వాయుసుతుఁడు సేనాధినాథుండుఁ
గవలు కుమారవర్గము ఘటోత్కచుఁడు । వివిధ దేశేంద్రులు విభుఁడును దఱిమి
యేసినఁ గోపించి యిలయును మిన్ను । రాసిన శరము లా రాజులమీఁద
గురుఁడు నూఱును నారుఁ గొని కాఁడనేయుఁ । దెరువులు గానక [2]తిరితీపులాడి
పెనఁగి పద్మవ్యూహ భేదనంబునకు । నను వెందుఁ గానక యటు నిటు చెదరి
తనలోన ఖిన్నుఁడై ధర్మనందనుఁడు । తనయుని నభిమన్యుఁ దగఁ జేరఁబోయి
మాట నోటికి రాక మఱియుఁ జిత్తమున । నాటిన లజ్జ మిన్నకయ పోనాడి,
యనయంబు భీతిఁ గార్యంబు కక్కురితిఁ । దన వద్ది యోధులు తలవంపఁ బలికె:
"ఓ రాకుమార, నీ వీ యొద్దు విప్ప । నేఱుతు వానేర్పు నెఱిఁ జూపవన్న!
విన్వచ్చుకొడుకవు వినయశీలుఁడవు । నవ్వుఁ బాటిది మాన్చి ననుఁ గావుమన్న!
ఎచ్చోటఁ గొరవు లెచ్చోటఁ గర్ణుఁ । డెచ్చోట శల్యాదు లీమొగ్గరమునఁ;
జొచ్చి విదారించి చూర్ణంబుసేయ । నిచ్చోట నొరుఁగాన నే నిన్నుఁ గాని;
నీవుఁ బ్రద్యుమ్నుండు నీ తండ్రినరుఁడు । గోవిందుఁడునుగాని కొలుప రీ మొనకు.
నీవు చొచ్చినఁగండె నిఖిలయోధులము । వేవేగ చొత్తుము విరివి యేర్పడఁగ;
ఇది నేఁడు చింపక యేఁగిన మనల । మదినొవ్వ నార్చుచు మఱి శత్రుఁడార్చు."
అనిన నాతండు మహాప్రసాదంబు; । జననాథ, ననుజూడు సైన్యంబుఁ జొరఁగఁ;
ద్రుంతుఁ గదల్తు యోధుల వ్రక్కలింతు । ముంతు నమ్ములవెల్లి మునుమందఁ బ్రజలు.
మడివడఁ జించి యామొన సొరఁగాని । వెడల నుపాయంబు వినఁ దండ్రిచేత;
అప్పటి కొకకార్య మబ్బదే!" యనిన । నప్పావనియుఁ బల్కెఁ: "నశ్లేల పుత్ర!
తెలిపి నీవించుక దీర్చినఁ జాలు; । వఱద సొచ్చినయట్లు వత్తు మందఱము.
నిన్నొంటి విడుతుమే నేఁటిపట్టునను! । గ్రన్ననఁ జొరఁ ద్రోవగానము గాని."

1. పాండపాండ 2. తిండీపు. (మూ)

అనిన సారథిఁ జూచి యభిమన్యుఁడనియె: । "చననిమ్ము మన తేరు చక్క ద్రోణునకుఁ;
దల్లిదండ్రులు మెచ్చ ధర్మజు నాజ్ఞ । చెల్లింతు నితఁడు పెంచిన ప్రాభవమున.
చాయచూపినఁ దేరు చయ్యన దూఱఁ । జేయుమీ నేర్పులు చెప్పితి నన్ను!"
అనిన సుమిత్రాఖ్యుఁడను సూతుఁడనియె: । "వినుము నీతోఁ జొచ్చి వీరు రాలేరు;
చోర నెఱుంగుదుగాని చొచ్చి యాయొద్దు । మరలి రానేరవు మఱియు భేదించి;
కాదు కార్యంబిది; కవ్వడి విన్న । వాదగు; మఱి పిన్నవాఁడవు నీవు;
పెరసి యెఱుంగవు పెక్కాహవములు; । కురువీరు లెంతటి కుశలులో చెవుమ!
లీల నర్జునుఁ డిందు లేనిచో రిపులు । బాలుని నిను జంపఁ బన్ని రీ పన్ను;
వలదు సాహస." మన్న వానిఁ గోపించి । చలము నుత్సాహంబు జమలింప నతఁడు:
"నాదు సూతుఁడవయ్యు నడఁకెద వకట! । ఏది నా కెదు రెందు నింద్రాదులైన?
బాతలింపక తేరు పాఱ ని." మ్మనిన । నాతఁ డొండాడ కయ్యాచార్యు మీఁద
వే తేరుతోలిన వెంట సైన్యములు । నేతేర మనసేన యిల నొత్తినడవ

అభిమన్యుఁడు పద్మవ్యూహంబు భేదించి ప్రవేశించుట

అతిఘోరరణమయ్యె. నంత నాచార్యు । ధృతి [1]దాఁకి యార్చి యా దివిజులు చూడ
వాతవాఁడి మెఱుంగు వాలిక తూపు । లాతనిపై నేయ నబ్బిరుసునకుఁ
దనతూపు లెక్కక ధనువు పోనాడి । తనువు చిల్లులు వోవఁ [2]దడఁబడుచున్న,
గురు లఘుగతి దాఁటి కురుసేన బెదర । నరిగి పద్మవ్యూహ మజ్జోదు చొచ్చె;
చొచ్చిన నార్పులు సురపురిఁ గప్పె. । నచ్చుగాఁ గురుసేన లభిమన్యుఁ బొదివి
జలద కులంబెల్ల సమకాల వృష్టిఁ । గులగిరి ముంచిన కొలఁది నవ్వీరు
మిగిలి బిట్టేయ, నమ్మేటి విల్కాఁడు । తగనట్టి వృష్టి వృథావృష్టి చేసి
జ్యానాద [3]హరినాద శంఖనాదముల । భూనభో మధ్యంబు పుక్కిలించుచును,
గారాకుగతిఁ గర్ణికార కేతనము । తారాపథంబెల్లఁ దానై చరింప,
వసుధ వీరరస ప్రవాహమో యనఁగ । వెనవెల్లి విరిసిన విషధియో యనఁగ,
మండలీకృత చాప మార్తాండ బింబ । చండాస్త్రరోచులు జగమాక్రమింపఁ,
జల్లఁజల్ల జలంబు జల్లనఁ జెలమ । పెల్లూరుగతి సేన పెరుగు నంతటను,

1. 'అభిమన్యుఁడు' అధ్యాహార్యము 2. 'ద్రోణుఁడు' అధ్యాహార్యము. 3. సింహనాదము (మూ).

జట్టలు వాపియుఁ, జదియ నేసియును, । పొట్టలు వ్రచ్చియుఁ బొరలు చించియును
గొంతులు నఱికియు గుఱులు గ్రుచ్చియును । వంతలు సేసియు వ్రాల నేసియును
జిక్కులు వఱచినఁ జెదర కా సేన । యొక్కఁడు వీఁడని యుద్దండవృత్తిఁ
గరవాల ముసల ముద్గర భిండివాల । శరజాల తోమర జాల వర్షముల
బిరుసు చూపినఁ, నల్గి బీభత్సు కొడుకు । పరిఘోల పోటుల భద్రేభమునఁగఁ
గలఁగక తొలఁగక గరిగంట గాక । యులయక సొలయక యాయస్త్రములకుఁ
దెమలక సంధాన దృఢముష్టి సౌష్ఠ । వములఁ దేరులు విఱ్ఱ వాజులు నొవ్వఁ
గరుల డొక్కలు డొల్లఁ గాల్వురు ద్రెవ్వఁ । బరఁగ నెమ్ములు వ్రాలఁ బడగలు గాల
సూతులు తెగిపాఱ జోళ్లెల్ల జాఱ, । నాతపత్రము వ్రీల నొఁదలల్ వీడ
ధనువులు మెదుగ మధ్యంబులు చదియ । ఘనహేతువిడియ యుగ్యంబులు చదియ
బహురక్తముప్పొంగ బలములడంగఁ । గుహనాస్త్రతతులేయఁ గుట్టులు వదలి
దొరలు నిల్వఁగలేక త్రోచిపోలేక । పరువడి విచ్చియుఁ బాయవిచ్చియును
ఖండఖండములయ్యుఁ గడికండలయ్యుఁ । బుండు ప్రాయములయ్యుఁ బొడిపొడియయ్యు,
వెఱచియు నఱచియు వెసఁ జిక్కువడియుఁ । బఱచుచో, నట్టి సౌభద్రుని మీఁద
క్షితినాథుఁ డదరఁ జూచినకథ లెఱిఁగి । యతిభీతి నాచార్యుఁ డటఁ దేరు ద్రిప్పి,
"యోకర్ణ! యోశల్య! యోకృపాచార్య! । యోకృతవర్మ! మీ రూరకున్నారు;
మొదలి రా జభిమన్యు మునుమున వాఁడె; । యొదవుఁడు పొదువుఁడీ యుగ్రపుజోదు;
నుతికెక్కు కృష్ణార్జునులకుఁ గయ్యమునఁ । బ్రతివచ్చుఁ దొంటి సౌభద్రుఁడు గాఁడు.
వెఱఁగులఁబడక నొప్పికి నోహటిలక । తఱుముఁడు మెఱుముఁడు దారుణాస్త్రముల."

తనపై నెత్తివచ్చిన కురుయోధుల నభిమన్యుఁడు గండడఁచుట

అనిన రాజును దోన నడర నయోధ్యాధు । లనివార్యు నభిమన్యు నలుకమైఁ దాఁకి
క్రొవ్వాఁడి యమ్ములు కోటులకొలఁది । నవ్వీరుఁ దెరలంగ నాఁగవైచినను,
అమ్ముల నభిమన్యుఁ డయోధ్యధవరుల । యమ్ములాహుతిచేసి యంతటఁ బోక
తడఁబడ నెడనెడఁ దావైచుగదలఁ । జిడిముడి పడి సేన సేనపైఁ బడఁగ
నొడ్డెల్ల భేదించి యొక్కొక్కకోల । జిడ్డునెత్తురుగాఱఁ జివ్వన వెడల
వాఁడు వీఁడని యాత్మ వగవఁ బ్రొద్దేది । వేఁడితూపుల వ్రాన విడువక కురియఁ

గాఢె నశ్వత్థామఁ గాండపంచకమును ; నిడువక కృపుఁ డాఁకె విశిఖశతంబు ;
సరవిఁ గర్ణునినాటె శతసహస్రంబు ; పరఁగ శల్యుని దూఱె బాణలక్షయును ;
ఆసదీఱఁగఁ జించె హార్దిక్యు నూఱు ; శాఁకెఁ బెలుచ దుశ్శాసనుఁ ద్రిశతి ;
బరు లుచ్చిపోవ సౌబలుని నిన్నూఱు ; నొరసి సైంధవు గుచ్చె నొకయూరునూర్లఁ ;
దనువు చేకొనె సోమదత్తి నిన్నూఱు ; మునిఁగె రారాజు బొమ్మ్మన రెండువేలు ;
తక్కటియోధులఁ దగ నాఱునూఱు ; స్రుక్కింప, నక్కుమారుని మగఁటిమికి
నలుగులపడుచు మహాయోధులెల్ల ; నిలువక పాఱిరి నేల గ్రక్కదల.
అంత సౌభద్రుపై నాచార్యుఁ డడర ; నంత నింతఁ గుమారు లా దొరలెల్ల
సేనతో రథ శంఖ శింజినీరవము ; నీనుచు చేసిన, నింద్రపౌత్రుండు
నదలించి యానేన నంటంగఁ గోల ; లదయుండై నిగిడించి యంతటఁ బోక
సారంబులైన యక్షయ్యత్నుఁ డప్ర ; నారాచ ఘనకూర్మ నఖరభల్లములఁ
గల్పాంతమేఘనికరణి వర్షింప ; సల్పసస్యమువోలె నాసేన మునిఁగె.
అందు నశ్మంతకుండను సాల్వనృపతి ; డెందమింపుగఁ గిరీటిజు నాక్రమించి
తగ నేయుచో, వానిఁ దగ నొకకోల ; నగుచు నార్జుని ద్రుంచి నలినొత్తి నడవ
బాణాక్షయంబుగాఁ బాండుపౌత్రునకు ; ద్రోణకర్ణులతోడ దురమయ్యె నపుడు.
పరశురామాస్త్రంబు భావంబుచూపి ; విరచించి బహుబాణవితతుల నపుడు
తెగిచూపి రిపువురు దివ్యాస్త్రమహిమ, ; మగఁటిమి నతఁడు నడుమనె ద్రుంచుఁగాని ;
నూత కోదండ వాజుల నొంచిచూచి ; రాతఁ డావిధము సేయుఁగనీఁడు గాని.
ఇట్లు పోరాడుచో నిరువురఁ గడచి ; నెట్టన నెక్కిరి నీ కుమారకులు.
వారిని వారిఁ దీవ్రప్రదరముల ; శౌరియల్లుఁడు గర్వశాంతిగా నేసి
దుర్నివారణ నొక్కతూపున మఱియుఁ ; గర్ణునిగర్వంబు ఖండించి యంత
ద్రోణునినట్లు నెత్తుట జొత్తుగట్ట ; బాణధారాప్రౌఢి పరఁగించి యూర్వ
నా యిరువురు నొచ్చి ; రంత నీ సుతులు ; పాయలువాఱ సౌభద్రుండు దఱిమి
మించిన రిపుల [1]దామెనకట్లు నఱకు ; [2]సంచున నఱకుచో, శల్యుండు దాఁకి
బలుశివింటఁ దెగఁబాఱ పాఱవాతమ్ము ; లలుకమై జడిగొన్న, నభిమన్యుఁ డపుడు
పిడుగులువర్షించు బెడిదంపుమొగిలు ; నుడివడ వడిఁదాఁకు నుడిగాడ్పువోలె

1. దామేకట్లు. 2. చంచు. 3. నిండు. (మూ).

నా శల్యు నమ్ముల నటఁ జిక్కుపఱచి । యా సుశర్మని తమ్ము నర్థితోఁ దాఁకి
పోనీక శరములఁ బొదివి సమస్త । సేనలు చూడంగ శిశువు వ్రేల్మిడిని
విగతాశ్వు విరథుని విచ్ఛిన్నచాపు । విగతజీవునిఁ జేయ విచ్చె సైన్యములు."
అని సంజయుఁడు పల్క, నాంబికేయుండు: । "వినఁజోద్య! మెన్నఁడు వినమిది క్రొత్త
రాజు పొమ్మనిన గర్వమున సౌభద్రుఁ । డేజాడ నరిగె? నింకేమనవచ్చు!
చెలఁగి యిట్లు కుమారసింహంబు నడవఁ । గలిగినే వాని నాఁగఁగ నొక్కజోదు?
వినిపింపు సంగ్రామ విధమెల్ల." ననిన । జనలోకపతికి సంజయుఁ డిట్లు పలికె:
"మొన లిట్లు విచ్చిన మూర్ఖులై ద్రోణ । తనయుఁడుఁ గర్ణనందనుఁడుఁ గర్ణుండుఁ
గృతవర్మ కుంభజ కృపులును మద్ర । పతియు సౌబల బృహద్బలు లాదిగాఁగఁ
బతి నమ్మఁగలయట్టి భటులెల్ల సైన్య । శతకోటి సంఖ్యతో సౌభద్రుఁ దాఁకి
శరవహ్నిఁ బొదువుచోఁ, జాపమధ్యమునఁ । బరివేష మధ్యస్థభానుఁడై శిశువు
అర్జునదశకంబు హరిశతకంబుఁ । బర్జన్యలక్ష్మియుఁ బ్రభవించె ననఁగఁ
జిమ్మెఁ గేతువులాడ శిరములు గాఁడ । నెమ్ములు గొనికాడ నిషుపరంపరలు;
చొనిపె వాజులు ద్రెళ్ల సూతులు డొల్లఁ । గనకభూషలు డుల్లఁ గఠినభల్లములు;
పఱపెఁ దేరులు మ్రొగ్గఁ బలువిండ్లు వ్రగ్గ । నెఱరాతు లిల మ్రగ్గ నిడు నారసములు;
ఏసె జోళులు వ్రాల నిభములు వ్రీల । సీసకంబులు వ్రాల జిలుగంపసోన;
కురిసె నెత్తురులూర గొడుగులు వాఱ । హరిశిరంబులు తొఱ నర్ధచంద్రములు.
ఈరీతి నరుసూతి యేపున బ్రాపు । దారుణ రణ[1]మహోద్ధతి నుత్తరింపఁ
గొంతయైనను నిల్వ గుండియలేక । వంతలఁ గ్రొవ్వులు వడిసి యద్దొరలు
సేనాసమేతులై చెదరినఁ జూచి । పోనీక యడ్డగింపుచుఁ గ్రీడిసుతుఁడు
పగిలి పాఱెడుమందఁ బశులవాఁ డెఱిఁగి । మగిడించుగతిఁ [2]ద్రిప్పె మగతనంబునను.
శిశువునై యుండి చొచ్చిననేమి వ్యూహ । మశనివోలెఁ జరింప నబ్బిరుసునకు
మదిమెచ్చి గురుఁడు సామంతులఁ బలికె: । "అదెచూడుఁ డన్న లా! యభిమన్యురణము
... ... । ... ...
వలెనన్నఁ బొడుతురు; వానికడ్డంబు । గలదె! యెల్లరుగాక కార్యక్రమంబు;
సేనాధిపతులెల్లఁ జెడి బెండువడిరి; । కానము వీనితోఁ గలహించు దొరను;

---

1. గుణోద్ధతి నుద్ధరించి. 2. గొప్ప. (మూ).

ఏకాధ్వరముసేయ నెత్తుకొన్నాఁడు ; । మీకు మీరెఱిఁగి దొమ్మికిఁ బోరుఁ." డనినఁ
గంటఁ గెం పరుదేరఁ గౌరవుండనియె: । "వింటిరే వీరలార! విమతు నెక్కించి
దండాధిపతిపల్కు తగవులు ; భటుల । గుండియ లవియు నీ కుటిలోక్తి వినిన ;
తా నాత్మశిష్యుని తనయు నీభంగి । రానిచ్చెఁగాక చొరఁగ వాని వశమె!
వచ్చిన నేమి యెవ్వరు రారు వెనుక ; । చొచ్చి పట్టింపుఁడీ సురరాజు పౌత్రు."

దుశ్శాసనుఁ డభిమన్యుచే మూర్ఛితుఁ డగుట

అనిన దుశ్శాసనుఁ డధిపతిఁ బలికె: । "పనివడ నేటికిఁ బలువు రొక్కనికి?
నన్నుఁ జూడుఁడు చాలు నరసూతిఁ జంపి । క్రొన్నెత్తు రిల భూతకోటి కర్పింతు."
అని పంతమాడి సైన్యముచూడ నతఁడు । కనకచక్ర రథంబు గదనోర్వి మెఱయ
నేమి మార్మ్రోఁ కంత నినదఘోషమున । నామేటిఁ దాఁకిన, నగ్నియై మండి
తొడుగుట దివియుట దురములోఁ దూపు । విడుచుట దెలియక వెసఁ గ్రీడిపట్టి
వానిని రథమును వాలంపవెల్లి । లోనోలలార్చి విల్లును జోడుఁ ద్రుంచి
మెఱుఁగు నారసములు మేనేర్పులడర । గఱులబంటిగ గ్రుచ్చి కదనోర్వి వ్రాల్చి
యతని కిట్లను: "నోరి! యన్యాయకారి! । హితమేది పాంచాలి నీడ్చిన ద్రోహి!
మిమ్ము బకారికి మీఁదెత్తియుండ । మమ్మేల వేఁడెదు మరణదానంబు?
అన్నఁగూడుక మాయలర్థి మామీఁదఁ । బన్ని నింతియకాక పట్టిచూచినను
బొడిచిన నాటునో! పోలనీపోటు ; । నడువుము నేఁటికి నాబారిఁ బడక."
అనునంత నంగరా జచటికిఁ బాఱి । ఘనమూర్ఛ నొందిన కౌరవుఁ బట్టి
రథముపై నిడినంత, రథికులుగూడి । ప్రథనంబుచేసిరి పార్థజుతోడ.

పద్మవ్యూహంబుఁ జొచ్చు పాండవుల సైంధవుఁ డడ్డగించుట

ఇటఁ బాండవులు ద్రోణుఁడెదుట లేకున్నఁ । దటుకున విజయనందను చొప్పువట్టి
కూడి వ్యూహముదూఱఁ గూడనిలజ్జఁ । బీడితులగుచు నబ్బిడ్డచే మున్న
యొడ్డును బొడువునై యొఱగిన హరుల । నడ్డమై తునిసి వమ్మైన యేనుఁగుల
నారయ మాంసమయంబైన భటులఁ । దేరులపైనుండి త్రెవ్విన రథులఁ
దెగ నాఱుమొగములఁ దెగిన రథ్యముల । నొగి శరంబుల నొచ్చి యొఱగిన భటులఁ

గింకిణీ [1]గుచ్ఛంబు క్రియనొక్కకోలఁ । గొంకక సముసూతకులముఁ గన్గొనుచు (?)
శ్రుతరక్త సమ లేఁదుచును మాంసశైల । తతు లెక్కచును గేతువండాటవులను [2]
భూతలంబ్రమవ నార్చులతోడఁ దఱిమి । యే తేర, విఘ్నమై యింతలోపలను
రమణీయ రత్న వరాహ కేతనము, । విమలేందు నిభమైన వెలిపట్టుగొడుగు
వలమాన బాలార్కవర్ణ వాహములు । [3]వెలుఁగొండ నెసరించి వెస సింధురాజు
తా మున్ను వనములో ద్రౌపదిఁ బట్టి । భీముచే నొకమాటు పీనుఁగై బ్రదికి
సిగ్గున నటఁబోక శివునకుఁ దపము । తగ్గక యొనరించి తత్ప్రసాదమున
నొగిఁ గ్రీడి లేనిచో నొకనాఁటిజయము । వగవఁ బార్థుల గెల్చువాఁడయ్యెఁ గాన
దైవాజ్ఞకతమున దాయకాప్రొద్దు । చేవచూప రణంబు సిద్ధించెఁ గాన
భావరత్నము పోలెఁ బట్టంగరాక । భూవిభుండును బోలెఁ బొలియింపరాక
తన నీడయునుబోలె దాఁటంగ రాక । మనసు మార్గమువోలె మఱి కూడరాక
యేవంకఁ దానయై యేసి బిట్టార్చి । లావు సేయఁగ, నాసిలగ్గకుఁ గాక
తనువులు నొచ్చియుఁ దల రాయిసేసి । కొని యర్జునాత్మజుఁ గూడెను కాంక్షఁ
[4]దఱిమి చొచ్చిన, వాఁడు తనపేరు వాఁడి । చిఱచిఱఁ జిచ్చులు చిందు బాణముల
దొరల మహాభీతి దొరల నేయుచును । మఱలఁ బాఱఁగ, నంత మారుతి తాఁకి
వాని కేతువు విల్లు వర్మంబు[5] గొడుగుఁ । బోనేయ, నొకవిల్లు పుచ్చుక వాఁడు
నతని కేతువువిల్లు నజ్జోడు గొడుగు । క్షితి వ్రాల్చి సూతు మూర్ఛితుఁ జేయ, నతఁడు
(సాత్యకియరదంబుఁ జయ్యన నెక్కె) । సాత్యకియును ఘోర శరవృష్టిఁ బొదివి
విలువిద్య నేమియు వీడాడలేక । తొలఁగిన ధర్మపుత్త్రుఁడు చోద్యమంది
విల్లుభల్లంబును విఱువ, వేఱొక్క । విల్లుగైకొని వాఁడు విభుఁ జిక్కుపఱచె.
అప్పుడు వానిపై నధిపుసైనికులు । ముప్పది లక్షల మూలబలంబు
కత్తులు శూలముల్ కంకటంబులును । గత్తళంబులుఁ బ్రాస ఘన కేతనములు
ముసల ఖడ్గంబులు ముద్గరంబులును । మిసమిస మెఱవ నమ్మేదిని యొరవ
సైంధవుఁ బొదివిన, సమరకల్యాణ । బంధురుఁడై వాఁడు భవు కృపామహిమ
నందఱ కందరై యందు రాతులకు । నందరాని మహాప్రయత్నంబు మెఱయఁ

1. గుఝంబు. 2. 'దాఁటి' అధ్యాహార్యము. 3. వెలిగొండ. 4. దమిచొచ్చి నావాఁడు.
5. జోడు. (మూ).

బడు కుంభికయు నయ్యుఁ బడు నబ్బులంబు(?) । నడఁప్రుచు నటుఁబోయి మత్స్యేశుఁడటమి
కుంతి భోజుని సేన గుదిగొని నఱికి, । దంతులతోఁ జేకితానుని బఱపి,
యుత్తమౌజు శిఖండి నొడఁగులు వాఱ । మొత్తి, యుధామన్యు మూలకు నొత్తి
తొడరి ధృష్టద్యుమ్ను ద్రుపదు బాణాగ్ని । నుడికించి, మించి ఘటోత్కచు దంచి,
లలి ద్రౌపదీపుత్త్రులకుఁ గేకయులకుఁ । జలమొప్పఁ గవలకుఁ జాల వర్షించి,
యార్చి పైఁబడిన బాహాధురంధరులఁ । గార్చిచ్చుతునుకలఁ గసిమసంగుచును,
అల జాలముపోలె నంకెట బిలఁగి, । తూల సేనల నేర్పుతోడ నిల్పఁగను,
సూనునిఁ దలయెత్తి చూడనులేక । వానితోఁ బోరాడవలసెఁ బార్థులకు.
అభిమన్యు శరముల నంతంతఁ జెదరి । యుభయ భాగంబులనున్న సేనలను
గూడుక నీపెండ్లికొడుకు సత్త్వమున । నోడక పాండవేయులఁ దాఁకి పెనఁగె.
ఇట రాజు తనతమ్ముఁ జెట్లు సౌభద్రుఁ । బటుశరంబుల నొంచు భంగికిఁ గినిసి
మొనలకు మున్నాడి మూర్ఖభావమున । ననుజులుఁదానుఁ గయ్యమున కెక్కనను,
[1]దొలఁగకఁ గర్ణుఁడడ్డొఱకు మున్నాడి । బలు నారసపువానఁ బార్థుఁ గప్పె.
అతఁడు సూతునిఁ జంప నలిగి సారథ్య । కృతి వాఁడు దానయ్యె కేలిఁ గర్ణుండు
పటుశక్తి వైవ నప్పార్థుమీఁద । నటు నొక్కశరమున నది త్రుంచివైచె.
ప్రాసంబువైచె నబ్బలునిపై రవిజుఁ; । డా సవ్యసాచిజుం డది వ్రాల్చె నసిని.
చక్రంబు గొని వైచె సౌభద్రు నతఁడు; । సక్రోధుఁ డది వేగఁ జదిపె శూలమున.
ఈరీతి మఱియు ననేకబాణములఁ । బోరాడునెడఁ గ్రీడిపుత్త్రుఁ డా కర్ణు
డెబ్బదికోలల డెందంబు నాట । [2]నుబ్బు నెత్తుటిలోన నోలాడె వాఁడు.
ధరయు మిన్ను వెలుంగ ధారాళబహుళ । శరములేసియు నొందు సాధ్యంబుగాక
యలసెఁ గర్ణుండని యభిమన్యుమీఁద । బలి యను రాజు సంభ్రమలీల నెక్క,
విలుగోల వెనుగ్రాల వెస నవలీల । బలిఁ బట్టి సంగ్రామ బలివెట్టె యతఁడు
అంగాధిపతికినై యంగలించుటయు, । నంగద నిలువక యతఁడు వాఱినను
హతశేషులనుగూర్చి యపుడు పదాతి । శతముతోడ రథాశ్వశతములతోడ
గురు నృపాలుఁడు వచ్చి కోలాహలమునఁ । గరము భీతిలి యొదుఁగఁగఁ జొచ్చె నంత.
అప్పుడు రణకాంక్ష నందంద తఱిమి । యప్పార్థసుతుఁడు సైన్యముఁ గూడ ముట్టి

1. దలఁచుచు. 2. సుబ్బున నెత్తుట నోలలై వాఁడు. (మూ).

శాత వజ్ర ప్రభా చటుల బాణముల । నాతతగతి సేయ నాహవస్థలిని
బలువుమైఁ ద్రెవ్విన భద్రనాగములు । ములుముంద్రములు సేయ మ్రొగ్గిన హరులు,
బలుఁదొర్క చెక్కలై పడిన తేరులును, । [1]విలునమ్ములును జాఱవిడిచిన భటులు,
నోడక తెగిపడ్డ యోధులమీఁద । నూడుకొనం గూలియున్న ఘోటములు,
నానిన గుజ్జుపుటట్టలమీఁదఁ । బీనుఁగుపెంటలై ప్రిదిలిన భటులు,
భూరి మాంసపుఁజొంపి బ్రుంగుడువడిన । యారూఢ రత్న మహాకిరీటములు,
వడిఁబాఱు నెత్తురువఱద గండములఁ । బడిన [2]ప్రకోష్ఠక బాహుదండములు,
మెడ మోదుగంటులమీఁదను మునుఁగఁ । బడఁ దొఱగిన యాతపత్రఖండములు,
కాంచన మణి వీరకటకముల్ మెరయఁ । బంచుగాఁ దెగి చిక్కువడు చరణములు,
మొండెమై రవుతులు మూసికొనంగ । నిండెలఁ దొరఁగిన హేతిఖండములు,
వాలిన మెదడుదిబ్బల నూఁదినట్లు । కీలూడి కెడసిన కేతుదండములుఁ,
గనకభూషలురాయఁ గాల్కలఁ బెనఁగి । తునిసి నెత్తుటఁ దొప్పదోఁగిన దొరలుఁ,
బెందికెలగు కంఠబిలములనుండి । క్రందుగా దివిఁ బ్రాఁకు రక్తధారలును,
వాకుదప్పఁగ వ్రాలి వలఁ జిక్కినట్లు । మ్రోకులఁ బ్రేవుల ముడివడ్డ తలలు,
నజ్జుగా నాల్కలు నడిమికిఁ గఱచి । విజ్జునఁ దన్నక ప్రీలు రథ్యములుఁ
దఱచయ్యె; నప్పుడు తపనమండలము । నెఱివేఁడి పసనెక్కె సింగి చక్కటికి.

వృషసేనుఁ డభిమన్యుఁ దాఁకి మూర్ఛితుఁ డగుట

అప్పుడు వృషసేనుఁ డభిమన్యుమీఁద । ముప్పిరిగొను రోషమునఁ దేరు ద్రోలి
యమ్ములపన గొనయమ్ము సారించి । యెమ్మలేయఁగ, నొప్పి యెన్నక యతఁడు
సారథి భంగంబుఁ జాపభంగంబు । నా రథికుని కేతనాశ్వభంగంబు
రౌద్రవక్షోవిదారణమును జేయు । నుద్రేకగతి వాఁడు నొకశక్తి వైచె;
గదవైచె శూలఖడ్గంబులవైచె. । ఒదిఁగి వాఁ డవి ద్రుంప నొడలెల్ల నొంప
... ... । ... ...
వాఁడట్లు పాఱిన వచ్చి పార్థజునిఁ । గాఁడి రసాతిరేకమున వసాతి
యడ్డమై తాఁకిన నభిమన్యుఁ డతని । దొడ్డనారసమునఁ దునుమాడి యార్చి

1. వల. 2. ప్రకంటక. (మూ).

యచ్చటి నృపులు మహాసైన్యయుతులు । గచ్చువిచ్చుగఁ దన్ను గదిసిన, వారి
నెఱయ నేరులఁ ద్రావు నీరధిఁబోలెఁ । దఱచు మిడుతలఁ గాల్చు దావాగ్నిఁబోలె
జంతుపారణసేయు జముఁడుసుబోలెఁ । బంతమాడినయట్లు పరిమార్పఁ జూచి
యని నేను గర్ణుండ నని, నేను గృపుఁడ । నని, నేను ద్రోణుండ ననియు, శల్యుండ
నని, దుస్ససేనుండ నని, నేను నేన । యనియు, నశ్వత్థామ ననుకొన వెఱచి
యధికులు నొదుఁగుచో, నంత శల్యజుఁడు । విధి తన్ను ప్రేరేప విజయజుఁ దాఁకి
రారాజు మదిమెచ్చ రణమొనరింప । నా రుక్మరథునిపై నభిమన్యుఁ డలిగి
చట్టలతోన మస్తక ముర్విఁగూల । గట్టి పాఱమ్ముల ఖండించినైవ,
వగనొంది పలువురు వాని నెచ్చెలులు । మగఁటిమి హారునైన మార్కొనువారు
సారథి రథ రథ్య సహిత మజ్జోదు । నారసంబులవాన నడుకొని ముంపఁ,
గవ్వడిచేఁ గన్న గంధర్వమాయ । యవ్వీరుఁ డడరించి యపుడు వారలకుఁ
దముఁ బెక్కుబలములు తాఁకినట్లగుచు । భ్రమయుచుఁ జొచ్చి సౌభద్రుఁ డద్దొరల
నూఁచకోఁత యొనర్ప నొకట మొండెములఁ । బాచె మస్తకములు పడి యావులించి.
అంత రా జతని సాహసవృత్తి కలిగి । యంతంతనున్న సైన్యముఁ గూడఁదిగిచి
కరటి ఘంటా తురంగమ కింకిణీక । నరకంఠ రథనేమి నాదముల్ బెరయ
నకరుణ ఘనజన్యు నభిమన్యుఁ దాఁకి । వికటాస్త్ర పటుశస్త్రవిద్యఁ బైఁబడినఁ,
దనబారిఁ బడిపడి దట్టమైయున్న । ఘనసేనఁ బోనీక గాండీవికొడుకు
అంగఖండముల రథాంగఖండముల । సంగతి వస్త్రభూషణ శకలముల
హతహస్తి హయ వికృతాకార తతుల । నతవీర సుభటుఁడైన ట్లాజిఁ గప్పి,
బలములఁ జదిపి, భూపతి యెత్తిపాఱ । నలుగులఁ బఱపుచో, నాభయంబునకు
'నోడకుఁ డోడకుఁ డొకఁ డింతె' యనుచుఁ । గూడి కొందఱు రాచకొడుకులు నిగిడి
ప్రిదిలి రాతనిచేతఁ బెను[1]చొఱ నోరఁ । బ్రిదిలిన చిఱుచేప పిండునుబోలె.
అట్లు సత్యశ్రవుం డాదిగా నృపులు । చిట్లుట రారాజు చేరుట చూచి
కాళ్లు వణంక సంగములు చెమర్ప । నొళ్లెండఁగా నీతనూజులు విఱిగి
పగిలి పైపైఁ బాఱఁ బతి చూచి వగచి । మగిడి కోల్తలసేయ మది నీసువుట్టి
పరఁగ సౌబల బృహద్బల కర్ణకృపులు । గురు కృతవర్మలు గురుతనూభవుఁడు

---

1. బోర. (మూ).

నరవి శల్యుండు దుశ్శాసనాదులను । నెఱయ యత్నంబుల నెక్కిన, నతఁడు
నాకులు మెచ్చ నసాకుల లీల । వీరతోఁ బోరాడె వినుము రాజేంద్ర!

లక్ష్మణకుమారుఁ డభిమన్యునితోఁ బోరి మడియుట

పెలుచ గొబ్బునఁ బేర్చి పెల్లార్చి యేయ । నిలుపు నుబ్బును లేక నీయోధు లోడుఁగ
నపుడు లక్కనుఁడు సర్పాంకుని సుతుఁడు । నృపుఁడు శంకింప సైనికుఁడు జంకింప
నిలువక సౌభద్రు నృపపుత్రుఁ దాఁకి । కలహంబు లోకభీకరలీలఁ జేయఁ
బుత్రమోహంబునఁ బోరాక తిరిగి । ధాత్రీవిభుఁడు తానుఁ దమ్ములు దొరలుఁ
"బాలు పట్టు వధింపు పరుని సాధింపు । మీఱు వ్రా" ల్పనుమాట మెఱయ దగ్గఱిన,
నంతకు లక్కను నక్కుమారుండు । నంతకునకు నిచ్చి యంతటఁ బోక
తనకు బిట్టుఱికిన, ధార్తరాష్ట్రుండు । తనయు పోకకు బాష్పధారలు గ్రమ్మ
నభిమన్యు నేసె సాయక సహస్రముల; । నభిమన్యుఁ డవి ద్రుంచె నశ్రమలీల.
మఱియుఁ గోపాంధుఁడై మనుజేంద్రుఁడేయ, । బిరుదు దెచ్చుక యోధ బృందంబు నెక్కి
యర్జునాత్మజు నేయ, నతఁడు కోదండ । గర్జా మహోగ్రుఁడై కనుఁగొనరాక
పెక్కు తెఱంగులఁ బెక్కుబాణములఁ । బిక్కటిల్లఁగ నేసి పిఱిఁదికిఁ దోలి
"వెనుకదిక్కాలించి వెట్టిపాండవులు । నను గూడి రారైరి నడుమ నెట్లైరొ!
కలకలంబయ్యెడుఁ గడుఁగడు నచట; । తెలిసి వచ్చెదఁగాక తిరిగి యిం." దనుచు
శూరులు వసమఱి చూడ నీ మనుమఁ । డారేఖ నిగుడుచో, నదలించి యపుడు
ఎదుట నేనల వెల్లి యిభములుఁ గవియఁ । జదలఁ గళింగ నిషాదులు పర్వి
తేరాక్రమించిన, దేవేంద్రుమనుమఁ । డూఱట యెఱుఁగని యురురణక్రీడ
దొడ్డనారసములు దొడిగి యాకరుల । నడ్డంబు నిడుపు వ్రయ్యలు వాపి వాపి
కరి ఘటలకు వెన్క గాటమై వచ్చు । తురగ యూథము గాలి ధూళులఁ గలిపి
చండనిషాదుల శతలక్ష సంఖ్య । చెండాడెఁ; గాళింగసేనఁ దూలించె.
అంత సారథి పల్కె నవసరం బెఱిఁగి: । "ఇంతట వెడలుట యిది కార్యరేఖ;
కడమని నడుమని గానరా దెందు; । వెడలుపు నిడుపని వెడలరా దెందు;
భూవరుఁడు దలంకుఁ బొద్దును బోయెఁ; । బోవలె నెయ్యది పోఁ ద్రోవ మనకు?
మొనలు మిక్కిలివచ్చి మూఁగకమున్న । మనల మిక్కిలిదప్పి మలఁగకమున్న
మొనలు గాల్కొని చుట్టు ముట్టకమున్న । ... ...

యెడచూచి చించుక యీయొడ్డు మనసు । వెడలుట మిక్కిలి విక్రమక్రమము.
చట్టలు వాపితి సైనికోత్తముల ; । మట్టి మల్లాడితి మండలాధిపుల ;
విచ్చితి కర్ణాది వివిధోగ్రభుజులఁ ; । దెచ్చితి రారాజు దిక్కు మొక్కనకు.
తొంటి దేవాసుర తుములంబునందు । వింటి నేఁడగులావు వింట లే దెందు.
వేమాఱు నీచేత విఱిగిన వెనుక । నేమి తలంతురో యింకఁ గౌరవులు!
కావున సైంధవు గలకల సంజ్ఞఁ । ద్రోవచూచుక గెల్పుతోడ నింతటను
గౌంతేయ వీరులఁ గలియుట యొప్పు ; । నెంతయు నలసితి నేను నీ యాన ;
తెగినయట్లున్నారు తెగరు కౌరవులు । తెగఁ బాఱ నిదిగాని తెలిపితే." దనిన
'కురుశేష మాహుతి గొనక యేనేల । మరలుదు ?' నని యభిమన్యుండు వలికి
సైంధవుపైఁ దేరు సారింప, నెదిరి । గాంధార రాజును గర్ణుండుఁ గృపుఁడు
గురు కృతవర్మలు గురుతనూభవుఁడుఁ । బరఁగ శల్యుఁడు బృహద్బలుఁడు నదల్చి
నరి న్నుగమ్మృగములు శరభంబు కూన । నరికట్టుకొన్న యా యనువునఁ బెనఁగ
నందఱ శరములు నతఁడు వారించి । యందంద నఱపదియమ్ముల గురుని
బలియు నశ్వత్థామఁ బదిసాయకముల । నలువది నాల్గు బాణంబులఁ గర్ణు
వెసఁ [1]బదేనమ్ముల విను కృతవర్మ । ... ...
... ... । పోఁడిగాఁ ద్రిదశాస్త్రముల బృహద్బలుని
నాఱు నిర్వదినాల్గు నమ్ముల శల్యుఁ । దూఱించి, కృపు తేరు దునుమాడి యార్చె.
అందఱు భయముల నస్త్రముల్ మఱచి । సందడి పడఁగ, వాసవపుత్త్రుఁ దాఁకి
పరభీకరుఁడు సూర్యభానుఁడన్ రాజు । శరవేణికలఁ గప్పి శక్యంబు గాక
యతని నారాచ ధారాచమనమున । మృతుఁడైనఁ దత్సేన మెదిపెఁ ద్రోద్త్రోన.
అదిగాక ద్రోణ కర్ణాదుల బలము । పొదివి భగ్నంబయ్యెఁ బురుసింపహుచేత ;
వడి [2]మేఘవేగ సువర్చసులట్లు । కెడసి రాగతిఁ జంద్రకేతుండుఁ బడియె.
అంతఁ [3]గ్రోధవిలిప్తులైన భూపతులు । దంతి భీకరులు బృందారకు లనఁగ
నవ్వీరుఁ దాఁకి సహస్ర ఖండములఁ । దెవ్వి ; రప్పుడు పాఱె దెసచెడి సేన.
నృపుఁడంత [4]నరదంబు నెక్కి చేవీచి । యపుడు పాఱెడుసేన నటు మరల్చినను
ఆవీరవరుని బాణాసన విద్య । నెవ్వని యత్నంబు నెక్కె డింతయును.

1. బదియేనునమ్ములఁ గృతవర్మ. 2. మోఖలెగసు వర్చలులట్లు. 3. క్రోధనపుత్రులైన. 4. తనసేన రథమెక్కిచూచి. 5. నృపుఁడుపాఱెడుసేన నిలుమని వించె. (మూ).

కర్ణుఁడంతటఁ గర్ణికార కేతనుని । దుర్నివారత చూచి తొలఁగక నిగిడి
పెనఁగి యించుక సేపు భీమాస్త్ర భిన్న । తనుఁడయ్యె నతని శస్త్రములు చింపఁగను
శాంతుఁడై యొఱగెఁ; గోసల బృహద్బలుఁడు । సంతతధారాస్త్ర జటిలుఁడై తాఁకి
సౌభద్రు సూతాశ్వ సహిత రథంబు । చేభంగి నొంచి యష్వీరు బాణముల
వ్రక్కలై వ్రాలిన, వాని బంధువులఁ । జక్కాడె నార్జుని శతసంఖ్య నపుడు.
మఱియు మాగధుని నశ్మంతకనాముఁ । దఱిమి యార్జుని త్రుంచి, తగనొక్కకోల
నురమును నొకకోల నూరువు వెడలఁ । దొరఁగించి తూలించె దుశ్శాసనునిని.
శకుని తాఁకిన వాని సకలసంభ్రమము । నొకకోల దిగమ్రింగి యుగ్రుఁడై యతఁడు
అట్టహాసముచేసె ; నతని కోల్తలకు । నెట్టివాఁడును నిల్వ నెక్కడివాఁడు !
ఆర్జుని యీరీతి నాజిఁ గౌరవుల । నిర్జించియును దృప్తి నెగడక యంత
రారాజు తేరికి రా, రాధకొడుకు । చేరి ద్రోణునిఁ బల్కెఁ జిత్తంబు వణఁక :
"ద్రోణ, యెన్నఁడు నిట్టి దురము నేనెఱుఁగఁ । బ్రాణాతురము వచ్చె బలములకెల్ల.
తలపడి చూచితి ధవళాశ్వుతోడఁ; । గలహించి చూచితిఁ గడు భీముతోడ ;
నించుక నిటు నొవ్వ; నిప్పు డీతనిని । వంచనఁగాని గెల్వఁగరాదు మనకు.
భటుల మానము వోయెఁ బలుమాఱు విఱుగ; । నిటువంటివాఁడు పోనిచ్చునే మనల!
ఇందఱుగాఁ గూడి యేకయత్నమున । మందఁ జేసినఁగాని మడియఁడు వీఁడు ;
ధర్మంబు లెన్నినఁ దప్పుఁ గార్యంబు ; । నిర్మలయశ, యింక నీ చిత్త." మనిన
ఆచార్యుఁ డిట్లను: "అది నీవు మాకు । సూచింపనేటికి సూతజ, తెలియ?
వలనేది మీవంక వ్రాలిన మాకుఁ । దలపోయ నున్నవే ధర్మమార్గములు!
ఈవు విల్ ద్రుంచిన నే సూతుఁ ద్రుంతు ; । నావల కృపుఁడు రథ్యములఁ జెండాడు;
కన్నవారము మఱి కన్నట్టులేయు । నున్నతి గానఁ గాని యొదుఁగఁడు వీఁడు;
ఇది నీవు యోధుల కెఱిఁగించి తొడఁగు । పిదప నార్జుని యెంతపెనఁగినఁ బెనిఁగె ;
కవచధారణ విద్యకలిమిఁ గయ్యమునఁ । బవులఁడు మనమెంత పగులనేసినను."

కర్ణాదియోధవర్గము వంచనచే నభిమన్యు మడియించుట

అని సైనికులకెల్ల నది చెప్పఁ బనిచి । యనుపమ యత్నులై యపరాహ్ణవేళఁ
గలశాబ్ధి విహరించు కలభంబు ద్రుంగఁ । దలఁచు నుగ్రగ్రాహ తతివోలె వారు
తలపడి రణధూళి దశదిశావీధి । నెలకొన సౌభద్రు నృపరుద్రుఁ దాఁక

నప్పుడు గలకాఁక యది వీరి కనుచు । నప్పాఁపు గానక యాతఁ డాభటుల
బాణాగ్నిహోత్ర వైభవమునఁ గాల్పఁ । బ్రాణభీతియు సిగ్గుఁ బరఁగఁ గర్ణుండు
వెనుక చుట్టుకవచ్చి విజయనందనుని । ధనువు భీకరభల్లధారఁ దున్మాడె ;
ఆలోన గురుఁడు రథ్యమ్ములఁ దునిమె ; । నాలోనఁ గృపుఁడేసె నడఁగ సారథిని ;
శరము లేసిరి నిల్చి శల్యహార్దిక్య । గురుసుత శకుని బాహ్లికు లాదిగాఁగ.
విరథుఁడై చాపంబు విఱిగి ఘోరాస్త్ర । భరితుఁడై విస్తరింపఁగ రాక యతఁడు
పలకయు వాలును బాహుదండముల । నలిఁగొని మింటికి నవలీల దాఁటి
యట వచ్చు శక్తుల నమ్ముల గదలఁ । బటు శూలములఁ దాఁకి పడఁ జరించి
యెట వ్రాలునోయని యెల్లరు నొదుఁగఁ । జటులీలఁ గుంభజుపై నుఱుకులయుఁ,
దునుమాడు నెడఁ గని ద్రోణుఁ డవ్వాలు । ఘనచూర్ణముగఁ జేసెఁ ; గర్ణుఁ డప్పలక
... ... । ... ...
అవియును నిట్లైన నర్జునాత్మజుఁడు । తవులక చక్రంబు తన తేరి మీఁద
నున్నచోఁ గైకొని యుడువీథి కెగసి । కిన్నరుల్ గంధర్వ గీర్వాణ వరులు
మొదలైన దేవతల్ మున్ను గీర్తింప । (వదనంబు క్రోధవిహ్వలమై చెలంగ)
నొడలి శోణిత ధార లుర్విపై నురలి । తడుప మండలగతిఁ దార్క్ష్యుఁడై తిరిగి
యెట్టి యభ్యాసమో యిది యని తోఁప । నిట్టైతి నని వింత యింతయు లేక
ధర వ్రాలి గురుని ముందట మహాసేన । దొరఁకొని నటుకుచో, దొరలెల్లఁ గవిసి
చయ్యన వ్రయ్య నచ్చక్ర మేయుటయు, । నయ్యుక్తి గదగొని యతఁడు బిట్టార్చి
జడియక గవిసి యశ్వత్థామ మీఁదఁ । బడిన నాతఁడు వాతెఁ బ్రాణంబు వలసి.
అతనిసూతు రథంబు హరులఁ జెండాడి । ప్రతివీరతతి ఘోరభావుఁడై యతఁడు
భీమాస్త్రముల నేదు పెరిగినయట్లు । రోమాంచమైనట్లు రూపుచూపట్ట
గాంధారుఁ గెలఁకులఁ గాంచి యచ్చటికి । సంధించుకో, వాని సంబంధు లెయిది
విపుల తేజులు సప్తవింశతి సంఖ్య । నృపతులు హతులైరి నీ పౌత్త్రువలన.
అతఁ డంత వీరరసాతిరేకమున । గతికిఁ గాల్గేలు రాకయుఁ దీవ్రగతిని
1దడవి వసాతేయ దశకంబుఁ జదిపి, । కడఁగి కేకయ సప్తకంబును గెడపి,
2తుమురయ్యె నిందఱుఁ దునుము వీఁడనఁగ । నమసియు నిందఱుఁ జనుపువీఁడనఁగ

---

1. యడలివసాతియ్య. 2. తునుమయ్యె. (మూ)

నలసినవారి హాస్యముగఁ బల్కుచును, । దెలిసి తాఁకినవారిఁ ద్రెవ్వనేయుచును
జరియింపఁ, గదిసి దుశ్శాసను కొడుకు । శరకోట్లునేయంగ సౌభద్రు నొడల
నేసాయకము నాట నెఱుఁగనిచోట, । నేసాయకము లేక యితఁడు నగ్గదను
ఆతని రథసూత హయముల మెదుపఁ । జేత వాఁడును గద శీఘ్రంబె గొనుచు
జగతికి దాఁటి నిశ్శంక నవ్విరథుఁ । దగుచాయ నేయ నాతఁడు తప్పఁ గ్రుంగి
పదపడి తా వ్రేసెఁ; బ్రభువ, మీవాఁడు । గదకట్టె యొకవ్రేటు కరమునఁ గొట్టె.
పొసఁగ నేమనిచెప్పఁ బులి పేదవడినఁ । బసులవాఁ డెక్కునన్ పలుకొప్పఁగాక
సౌభద్రుఁ డెల్లు? దౌశ్శాసని యెట్లు? । వేభంగి రణమెట్లు? విను మిట్లు పెనఁగి
కాఁకమై నిద్దఱు గదలెత్తి వైచి । తాఁక మేదిని వ్రాలి తవిలిరి మృతికి.
భేరీరవంబులు బెరయ నవ్వేళఁ । గౌరవు లార్చిరి గగనంబు నూఁగ.
నెత్తుటఁ బేరెన నీలాలకములు, । మొత్తులఁ జెదరిన ముత్యాలసొమ్ము,
వాలుగుండెలఁ బట్టి వ్రస్సిన యురము, । లీలమై దొరఁగి వ్రాలిన కన్నుఁగవయుఁ
గలిగి విమాన భగ్నంబునఁ బడిన । కలికి వేలుపుఁ బోలె గాండీవికొడుకు.
అట్లున్నగతికి భూతా క్రోశ మయ్యెఁ; । జిట్లిరి వినుతుల సేనాధిపతులు.
తరలు భూషా మణి తారలు చెదరఁ । దను రక్తరాగ సంధ్యారాగసీమఁ (?)
గ్రొన్నెలగతి వ్రాలు గొమరు సౌభద్రుఁ । గన్నారఁ జూచి పొక్కనివారు లేరు.
కరిశైల నరనక్ర కరవాల మీన । హరిభంగ రుధిరాప్పు లమరు దుగ్ధాబ్ధి
యోగనిద్ర మురారి యున్నయట్లున్న । యా గుణోత్తముఁ జూచి యడ లెట్లుగాదు?
కూలిన యఱిపీనుఁగుల యార్తరవముఁ, । గాలువలై పాఱు ఘనరక్తరవము,
దివి నట్టలాడి మేదినిఁ బడు రవముఁ, । బవిలి యోధులు భీతిఁ బాఱెడురవము
సౌభద్రుఁడున్నట్లు సమరమున్నట్లు । నాభూమిఁ దోపించె నాటోపమునను.
అంత హాహాధ్వను లడర నామృతికిఁ । గౌంతేయ సేనలు కదనంబు విడిచి
తవిలి పాఱిరి శోక దందహ్యమాన । వివశాత్ములై మిన్ను విఱిగినట్లగుచు.
అంత సైంధవుఁ డుబ్బి యార్వ నీసేన । నెంతయు సంతోష మినుమడింపంగ
నిక్కము తోడుగా నిలిచి ధర్మజుఁడు । చక్క సేనలఁ బిల్చి సన్నలు చేసి
"ఇనుఁడు గ్రుంకఁడు నిల్వఁ డేల పాఱెదరు? । మనకేల భయ మభిమన్యుపాటునకు?
వాఁడు పాండవులకు వాఁడిరా రిపుల । వేఁడిఁ జెండాడి యావిధిఁ బడ్డ నేమి?
వారార్చినను గెల్చువారము మనము; । చేరుఁ డిప్పుడె రాజుఁ జిక్కింత." మనఁగ

దెలిపి పాండవసేన తిరిగి మీఁసేనఁ । దలపడి పోరుచోఁ దపనుండు గ్రుంకె.
గ్రుంకినఁ బ్రాణేశుఁ [1]గూడఁ బ్రతీచి । కుంకుమ మాడెనాఁ గొమరొప్పె సందె.
హరియల్లుఁ డీల్గ రేవాడిన భంగి । నరుణుఁ డంబుధిఁ గ్రుంక నఖిలభూతములుఁ
దలఁకి తారు శివారుతంబుల తోడ । [2]నెలుఁగు పుచ్చిన మాడ్కి నేతెంచె నపుడు.
నెత్తుటఁ దోఁగిన నేలయు నపుడు । లత్తుక నలికిన లాగయ్యెఁ జూడ.
శవభక్షణము సేయు శకుని పిశాచ । రవములు లోక భైరవములై మెఱసె.
సరినంతఁ దోషరోషంబుల తోడఁ । గురుపాండవుల సైనికులు వేలములకు
నడతెంచి సమర సన్నాహంబు లూడ్చి । యడలున సాంధ్యకృత్యము లొనరించి.

అభిమన్యుమృతికి ధర్మజుఁడు శోకించుట

రందు ధర్మజుఁ డాత్మ నధికశోకమునఁ । గుందుచు దొరల వీడ్కొలుపన మఱచి
యొంటి వస్త్రముతోడ నుర్విఁ గూర్చుండి । కంట బాష్పములొల్కఁ గరుణావిస్ఫురణ
నూనిన వేఁడినిట్టూర్పులు నిగుడ । సూనునిఁ దలఁచి యర్జునుని దలంచి
మోము గదల్చి భీముఁడు మొదలైన । సామంతులకు లజ్జ జనియింపఁబల్కె:
"ఒచ్చెమయ్యెఁ గుమారునొప్పించి మనము । వచ్చితి మచటఁ గావఁగ ననువు గాక
అది యెఱుఁగక లోకు లాడుదు ; రింకఁ । గదన మేటికి! రాజ్యకథయు నేమిటికి!
పోదుఁ దపంబుండఁ బుణ్యాశ్రమముల ; । జోదులు వొందు మీ క్షోణుల కింక.
ఏమని యుత్తరంబిత్తు నర్జునున ? । కామహాత్ముఁడు వచ్చి యభిమన్యు నడుగ ;
అల్లుని నడిగిన హరికి నేమందు ? । చెల్లఁబో! యిదియు నేఁ జేసినకీడు.
ధరయేలుకాంక్షఁ బద్మవ్యూహమేను । జొరుమంటి బాల్యంబు చూడక సుతుని.
'వెరవునఁ జొరఁగాని వెడలిరానెఱుఁగఁ । దెరు' వని వాఁడాడెఁ దెలియలేనైతి!
బెబ్బులికూన గోబృందంబుఁ జొచ్చు । గబ్బున వైరిచక్రముఁ జొచ్చి యొకఁడె
యెన్ని తేరులు గూల్చె! నెందఱఁ గాల్చె! । నెన్నఁడు వింటిమే యింతటివాని!
'చొరుము నీ వెంటనే చొచ్చెద' మనఁగ । సరిగె నామాటకు నక్కటా! నమ్మి.
ఏచిన ముట్టడ నెంత నా కెదురు । చూచెనో! యితరుండు చొరఁ డెవ్వఁ డందు.
తనయునిఁ జంపించు తలఁపునఁగాదె । యొనరంగ సైంధవు నొడ్డె విధాత!

1. గూడినప్రతీచి. 2. యొళవు వచ్చిన. (మూ)

ఎగ్గులాడఁ గీటి యేసెందుఁ జొత్తు! । భగ్గునఁ బోవాకో ప్రాణవాయువులు!
సంచిత సప్తాబ్ధి జలములు నైన । నించుక యాఱునే యీశోకవహ్ని!
నామాత్రముఁ గేమి! నరుఁ డింక వచ్చి । యేమి గాఁగలవాఁడొ! యిది నాకు చింత.
పురుహూతుఁ డకునైనఁ బోరాని తీర్పు । పురుహూత సుతునకా పుత్త్రశోకంబు!
ఒక్కనిఁ బెక్కండ్రు యోధులు పొడిచి । చక్కాడిరని విని శక్రనందనుఁడు
కురుకుమార కులంబుఁ గూల్చుఁ; గూల్చినను । సరియైన మరణమే సౌభద్రునకును!”
అనుచు మూర్ఛితుండైన నందఱుఁ బట్టి । జననాథుఁ దెల్పి యచ్చట నిల్వఁబెట్టి
శాంతిగాఁ బల్క; రచ్చటికి వ్యాసుండు । సంతత సుఖకళా చతురుఁ డేతెంచి
యతనిచేఁ బూజితుండై పల్కఁదొడఁగె: । “క్షితిప, యేమున్నది చింతింప నింత?
తోఁచినప్పుడె చావు దొడరు జంతువుల; । కా చావు మఱియు మర్యాదతో రాదు;
ముమ్మనుమఁడు చచ్చు ముత్తాత నిలుచు; । క్రమ్మరవ్వయుఁ జచ్చు గర్భస్థుఁ డుండు;
బలవంతుఁ డీల్గు దుర్బలుఁడు చాకుండు; । నిల నధార్మికుఁ డుండు నీల్గు ధార్మికుఁడు.
చావు లెందును లేవె! సౌభద్రుఁ బోలు । చావురా; డిటు వైరిచక్రంబు వ్రాల్చి
పరమ సంయములకుఁ బ్రాపింపరాని । నిరుపమగతిఁ గాదె నీ పుత్త్రుఁ డేఁగె!
శమియింపు తొల్లి సృంజయుఁ డను రాజు । శమియించె నారదసంయమి పలుక.
వినిపింతు నది నీకు విను [1]యమతనయ!” । అని తగ నాయితిహాసమ్ము చెప్పె:

సువర్ణనిష్ఠీవి చరిత్ర

సృంజయుఁ డనువాఁడు శివునకుఁ దొల్లి । సంజాత భక్తితో సంతాన కాంక్షఁ
దపముండి మెప్పించి తగ నిట్లు నడిగె: । ‘త్రిపురారి, పుత్త్రు [2]నర్పింపుము నాకు.
నెఱి వాని మల మూత్ర నిష్ఠీవనముల । మెఱయు బంగార మిమ్మి దిన దినము;
ఇది నాకు వర.’ మన్న నిచ్చె నీశ్వరుఁడు; । పదపడి యతఁ డట్టి పట్టిఁ బుట్టించె.
వానికిఁ బేరు సువర్ణ నిష్ఠీవి । నా నిచ్చి పెనుచుచు, నానాఁటఁ బసిఁడి
కూడఁబెట్టి గడించి కోట్లకొలంది । యోడక బ్రదుకంగ, నోర్వలే కపుడు
కడు ముచ్చిలించి దొంగలు వానిఁ గొనుచు । నడవికిఁ బోయి యొయ్యనఁ బొట్టవ్రచ్చి
కాంచనం బటఁ బొడగానక పోవ । సంచిత భీతి సృంజయుఁడును వెదకి
వనమున సుతుఁ గాంచి వాని దహించి । తన పీటి కరిగి యెంతయును జింతింప

1. శమ. 2. నర్తింపుము. (మూ)

నను బోలె నచటికి నారదుఁ డేఁగి: । " ఏనురాజ, యేటికి వేఁగఁ జిత్తమున?
పోయెడు పిండంబు పోవు నెప్పుడును ; । ఈయన క్రొల్లఁదులే యిటఁ జన్న నృపులు.

షోడశ మహారాజ చరిత్ర

సంవర్తుఁడను మహాసంయమి సవన । సంవిధానంబులు సకలంబు నడపఁ,
బురుహూతముఖ్యులు బొందితో వచ్చి । చరియింపఁ గాఁ, దగు సామగ్రి మెఱయ
క్షితిఁ బెక్కుక్రతువులు చేసె మరుత్తు ; । అతఁడు పోయెను గాక యవని నున్నాఁడె!
కనక [1]పాత్రీన నక్రములతో వ్రజి । పనివడి యేఁటేఁటఁ బసిఁడి వర్షింప
నర్థుల కయ్యర్థ మర్థి నిచ్చుచును । బార్థివముఖ్యుఁడై బహు పుణ్యనదుల
ననిశంబు నశ్వమేధాది యాగముల । నొనరించినట్టి సుహోత్రుఁడున్నాఁడె!
కనకాశ్వములు వేయి కరులొక్క వేయి । కనకంబుతోఁ గన్యకలు నొకలక్ష
(గనక శృంగంబులుగల పశుల్ కోటి) । యొనర విప్రుల కిచ్చి యొారంత ప్రొద్దు
సాంగంబుగాఁ జేసె సకల యజ్ఞములు । నంగుఁ డాతఁడు పోయె నవనిపై లేఁడు.
తే రెల్లదీవులఁ దిరిగిరా నెచట । వైరి మాత్రము లేక వాజిపేయములు
భవుఁడు మెచ్చను నడుపఁగఁ బెక్కు చేసి । కువలయ సురులకుఁ గోటికోట్లిచ్చి
యడిగిన నిజమాంసమైన నర్థులకుఁ । బుడికి యిచ్చిన శిబి బొంది నున్నాఁడె!
హరువిల్లు విఱిచి మృగాక్షికై పూని । శరనిధిఁ గట్టి రాక్షసరాజుఁ గొట్టి
విశ్వంబు తనరాజ్యవిభవంబు గోర । నశ్వమేధ శతంబు లనపేక్షఁ జేసి
బ్రదుక బ్రాహ్మణులకుఁ బదివేల కోట్లు । మొదవుల నిచ్చె రాముఁడు భువి నేఁడి?
తాతలు గతిలేక తపసి శాపమున । భూతినై పడియున్నఁ బోయి యొక్కఁడును
మించినతపమున మిన్నేరు ధరకు । డించి మోక్షము సంఘటించె వారలకు;
చేసె జన్నములెన్నొ ; చెల్లఁబో! నిట్లు । రాసి కెక్కిన భగీరథుఁ డున్నవాఁడె!
తను జేరి గరుడ గంధర్వులు గొలువ । ధనములఁ బ్రజనెల్లఁ దనయట్ల దనిపి
యున్నపర్వతముల నాజ్యపు నదుల । మన్నకాలము విప్రమండలిఁ దనిపి
వాసవుగతి నూఱు వాజిపేయములు । చేసె దిలీపుఁ డీక్షితి నున్నవాఁడె!
పురుహూతుకరమునఁ [2]బుట్టునాజ్యంబు । సురభి చేపినపాలు జుట్టి వర్ధిల్లి

---

1. పాత్రవనవక్ర. 2. బుటినిత్యంబు (పూ)

యవనికి డిగ్గి యేకాతపత్రముగ । నవనియేలుచుఁ బెక్కు యాగముల్ చేసి
న్యాయమార్గంబున నడపి భూప్రజలఁ । బోచె నా మాంధాత భువినేఁడు గలఁడె!
తొల్లి దేవాసుర తుములంబునందు । నెల్ల దైత్యుల గెల్చి యింద్రు మెప్పించి
శుక్రుని యల్లుఁడై సుచరిత్రుఁ జారు । విక్రమాఢ్యుఁ గులంబు వెలయించు వానిఁ
బట్టిగాఁ గాంచె నేర్పడ దివ్యమహిమ; । నట్టి రాజు యయాతి యణఁగఁడా పుడమి!
దానధర్మంబులుఁ దగ వైరిజయము । నే నృపాలుని కంటె నెల్లగాఁ గలిగి
దుర్వాసుతోనైనఁ దొడరి సత్యమున । గర్వింపనోపి, చక్రము పనిసేయ,
వారాసివలయిత వసుధ పాలించె । నారాజు నిలిచెనే! యంబరీషుండు;
అరుణుని నడిగి ధర్మాసక్తి గాంచి । ధరఁ గొంతక్షేత్రంబు తనపేరఁ బరఁగఁ
గడఁగి ముప్పదియాఱు ఘన యోజనములు । వెడలుపు నిడుపుగా వేదిఁ గట్టించి
యందు యాగముచేసె నయుతవర్షములు । గ్రమందక మానెనే! మహి నట్టిగయుఁడు.
అలర భార్యలు లక్ష, యందు నొక్కొక్క । వెలఁదికి వేవురు వేవురు సుతులు
నట్టి గృహస్థుఁడై యఖిలయాగములు । పట్టిన ధనమిచ్చి పలుమాఱు చేసి
నాకి వీఁడన విమానంబెక్కి తిరిగి । చాకుండ నేర్చెనే శశిబిందుఁడైన!
విడువక యిరువది వేవురు వండఁ । బుడమిపై నిష్టాన్నములు ప్రజ కిడుచు
ధృతి మమ్ముఁ దొలుత వధింపవే యనుచుఁ । బ్రతిపశువును వచ్చి ప్రార్థింపఁ గ్రతువు
రంతిదేవుఁడు చేసె రమణ నూఱేఁడు । లంత రాజును నిత్యమై యున్నవాఁడె!
కలభంబు శరభంబుఁ గంఠీరవంబు । సులభంబుగాఁ బట్టి శూరత నెక్కి
తపసులచే సర్వదమన నామంబు । నృపులు మెచ్చఁగఁ గాంచి నేల యేలుచును
ధరఁ బెక్కువాజిమేధమ్ములు చేసి । భరతుఁ డంతటిరాజు పడకుండఁ డయ్యె.
రమణ రథంబులురాఁ బోవవలసి । సమతలంబుగ నుర్విఁ జమరినరాజు
గోరూపధారిణిఁ గుంభినిఁ బిదుక । మేరువుఁ బనిచిన మిహిరప్రతాపి
తనపేరు పృథువుగా ధరణిలో మనిన । ఘనుఁడు పృథుండట్టి క్రతుకర్త వేఁడి?
వేసరకయ గార్తవీర్యుని గెల్చి । రాసిననృపుల నిర్వది యొక్కమాఱు
అడపి ధారుణి నాలుగంచులు గెలిచి । కడపట నాభూమి కశ్యపుఁ జేర్చి
రాజయోగ్య మహాధ్వరంబులు చేసి । యా జామదగ్న్యుండు నడఁగెనో లేదా!
కావున నెంత మీ కనక నిష్ఠీవి! । భూవర, వగవకు బుద్ధి నాతనికి.'
అని చెప్ప సృంజయుం డాత్మఁ జిచ్చారి । ముని నంచినట్టివి మున్నును గలవు.

వీరధర్మమునఁ ద్రెవ్విన తనయునకు । వీర, ధర్మముగాదు విను మిట్లు వగవ.
తమ్ములుఁ దనయులు దండాధిపతులు । నెమ్మి జయ ప్రాప్తి నీకు నీఁగలరు.
ఆసుఖంబు దలంపు మనుశాంతి." యనిన । వ్యాసవాక్యంబుల వగలాఱి నృపుఁడు
కడుభక్తి ముని నంచి క్రమ్మఱ నాత్మ । వడఁకెఁ గవ్వడికైన వగఁ దలపోసి.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు." మనిన
సాకేతజన మోక్షసరణి సోపాన! । నాకలోక భయాపనయన ప్రవీణ!
పరమ యోగానంద భరితాంతరంగ! । స రమారమణి నిత్యసంస్తూయమాన!
కనక సీతా యోగ కల్పితయాగ! । జనకనృపాల రక్షాసిత చరణ! (?)
గుహదత్త నౌకానుకూల విహార! । బహు జనాశ్రిత తుంగ భక్తాంతరంగ!
ఇది సదాశివ భక్త హితగుణాసక్త । సదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతి మద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదు మీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీ మందిరాకార, శీలితాకార, । కోమలోత్పలధామ, కోసలరామ !
వారిధి వ్యూహంబు వడిఁజొచ్చి యసుర । వైరి వధించు దేవా ! చిత్తగింపు.
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । మును వినిపించిన ముఖ్యమార్గమున
నక్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె :
ఆరీతి వ్యాసుని ననిచి తా నాత్మ । నారాజు పొగులుచున్నంత, నక్కడను
అనికి వైరులుపిల్వ నరిగిన క్రీడి । వనజాప్తుఁ డపరాబ్ధి వ్రాలునంతకును
ఎండినవనము దహించు పావకుని । చండిమ నరిగి సంశప్తక కులము
పొరిగొని శంఖంబు పూరించి యంత । హరితోడ భయచేష్ట నప్పు డిట్లనియె :

అర్జునుఁడు శిబిరంబునకు వచ్చునెడ దుర్నిమిత్తములఁగని కృష్ణునకెఱిఁగించుట

"దనుజారి, యేలొకో తలఁకె నుల్లంబు ? । అనిఁ బట్టువడఁడు గదా ధర్మసుతుఁడు !
కడుఁగడు మనసునఁ గళవళంబయ్యె ; । పడఁడు గదా యొక్క పాండవుఁ డందు !
అనయంబు నెడమకన్నదరెడి ; నేమి । వినఁ గల వారమో విషమపు వార్త !
హరుల వేగమె తోలు." మని వచ్చివచ్చి । నరస నొక్కట నిల్చి సంధ్యలు వార్చి
కదలివచ్చుచుఁ దొల్లిగల పెంపు సొంపుఁ । జెదరి చేడ్పడియున్న శిబిరంబు చొచ్చి
పలికెఁ బార్థుఁడు: "కృష్ణ, ప్రజలు నాతోడఁ । బలుక రిదేమొకో ! పగిలి చూచెదరు !
ఏమొకో ! వీణాదు లేమియు మ్రోయ ! । వేమొకో ! యభిమన్యుఁ డెదురుగ రాఁడు ;
కొడుకులు కుశలులొకో ! చెప్పఁ గదవె ! । కడు నాత్మ చేవెట్టి కలఁచి నట్లయ్యె."
అని యిట్లు పనవుచు నధినాథు నగరు । వనజాక్షుతోఁ గూడ వాసవి చొచ్చి
యనఘు, మోసాల నొయ్యనఁ దేరుడిగ్గి । వనమాలి గొనిపోవ వణఁకుచుఁ బోయి,
యొకచోట ధర్మజు నురుకాంతి చెదరి । సకల మంత్రులుఁ గొల్వ సభనున్నవాని
వీక్షించి, యచ్చోట వెదకియు సుతుని । వీక్షింపలేక నివ్వెఱఁగంది యందు
నడుగులు తొట్రిల్ల నంగంబు వదల । నొడలు చెమర్ప నయ్యోధులఁ జూచి
"యేను మీ దైన్యంబు నిందభిమన్యుఁ । గానని శూన్యంబుఁ గాంచి పొక్కెదను ;

ఎక్కడఁబోయె వాఁడెందుఁ బొమ్మంటి? । రక్కట! చూపరే యభిమన్యుఁగొడుకు;
అలుకఁ బద్మ వ్యూహమాచార్యుఁ డొడ్డ । మెలఁగి యుక్కునఁ జంప మీచేతఁగాక
[1]మితిచెడఁ ద్రెక్కొను మీ రాజ్య కాంక్ష । నతనిఁ బొమ్మనరుగదా! యందుమీఁద
శిశువు ఘోరాజిఁ జొచ్చిన ప్రౌఢ గాఁడు. । వశమె యొక్కనికి సర్వవైరుల గెల్వ?
వినియె నాచేతఁ బ్రవేశింప ననువు । వినఁ డందు నిర్గమ విధి వీఁడు తొల్లి.
కొఱ దీర్చి మహి వీఁడు గూలనిమ్మనుచుఁ । దఱిమి త్రోవరుగదా దాయల చేత?
చొచ్చి మీ రొకరైనఁ జుట్టును లేక । వచ్చి వైరుల వ్రాల్చి వ్రాల్చి చేనొవ్వ
నడరి కౌరవుల యన్యాయ యుద్ధమునఁ । బడఁడుగదా [2]మీఁదఁ బ్రాణంబు లేక?
సాత్యకి యుండి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డుండి । ప్రత్యక్ష మనిలజ పాంచాలు రుండి
విరటుఁడాదిగ నుండి వేవురునుండి । యరుదార రక్షింపరైతిరి సుతుని.
భోగకాలమున రాఁ బోఁ గొన్న ఋణము । నీఁగువాఁడు నృపాజ్ఞ నెఱపుగాకేమి(?)
ఆతని కొఱకుఁ గారైతిరి మీరు; । చేతి యస్త్రములేమి శృంగారమునకొ!
ఒకఁడైన నిందు నయ్యోధుని కేఁగ । రకట! మీ సంగరాభ్యాసంబు లేల?
కాట కోటీల(?) నిక్కడ మిమ్ము నమ్మి । పోటానఁ బోయితిఁ బుత్త్రుఁ గోల్పడితి;
అపకీర్తి తెచ్చెనో? యటుగాక కొంత । రిపుల నాజిని సంహరించెనో మించి?
ఒకఁడు వి ల్లొకఁడు తే రొకఁడు రథ్యములు । నొకఁడు సారథి మఱియొక్కఁడు జోఁడు
నీ భంగిఁ ద్రుంచిన నెఱుఁగము గాక । సౌభద్రుఁ డొకనిచే సమయునే యనిని!
ఆ యుగ్రమైన కర్మారంభ వేళ । దాయ లేఁగలనని తలఁపకుండుదురె!
అభిమన్యు నతిధన్యు నభిమాన మాన్యుఁ । ద్రిభువన సౌజన్య దీనతా శూన్యుఁ
గొడుకుఁగా నను బెట్టుకొన నేలయిచ్చుఁ? । గడు కృపమాలిన కష్టదైవంబు."
అని వాని తలకట్టు నతని రూపంబు । వినయంబుఁ దలపోసి విజయుండు మఱియు:
"ఓ వంశవర్ధన! యోవైరిమథన! । ఓ విష్ణుసమశౌర్య! యో మానధుర్య!
ఓ కవ్వడిప్రాణ! యోజగత్త్రాణ! । ఓ కుమారోత్తంస! ఓ యనవద్య!
ఎన్నఁడు పొడగాంతు నే నింక నిన్ను? । ఎన్నఁడు నీసేవ కేఁ బాత్రమగుదు?
భద్ర, సుభద్ర నీ పడిన పాటులకు । విద్రుమాధరి యెంత వేఁగ నున్నదియొ!"
అని చదికిలఁబడి యతఁడు ధర్మజునిఁ । గనుఁగొని గద్గదకంఠుఁడై పలికె:

1. ప్రమితిజడ. 2. మీకు. (మూ)

"హితమతి నీకుఁగా నెచ్చోటఁ గూలె? । సుతుఁడు నా కచ్చోటు చూపింపుమయ్య!
ఆ మేను విడిచి యెట్లరిగెనో ప్రాణ! । మేమని బాలుండు నెడలెనో మేను!
జగమెల్ల వెలిఁగించి చరమాబ్ధిఁ బడిన । భగుఁ బోలకుండునే పడిన నా సుతుఁడు!
ఏడు దీవుల మించి యీఁదిన వార్ధి । జాడ నుండకయున్నె సౌభద్రుఁ డడఁగి!
తను ధూళి దుడుతు మస్తకము మూర్కొందు । నెనయఁ గౌఁగిటఁ జేర్తు నెఱిఁగింపవయ్య.
ఇంతముట్టడ నాకు నెఱిఁగింపవైతి! । పంతమె? నే వచ్చి పాపుదు నెగులు;
అన్యాయ మన్యాయ మనుమాట యప్పుడు । సైన్యంబులో మ్రోసె శౌరి యాలింప;
ఏను విన్నాఁడ; నేఁ డిచట అంతయ్యె; । రానైతి నకట! నా రణకాంక్ష కాల."
అని వేఁడి నిట్టూర్పు లందంద నిగుడఁ । గినుక నూఱకయున్న క్రీడి నెవ్వరును

కృష్ణుఁ డర్జునునకు శోకోపశమనంబుగాఁ బలుకుట

బలుక భీతిలియున్నఁ, బద్మాక్షుఁ డొయ్యఁ । ... ...
బలికె నిట్లని "నీకుఁ బాఁడియే క్రీడి! । నిలుము దుఃఖింపకు నీ సహోదరులు
తగ్గుదు రింతకుఁ దగు మాటలాడు; । మగ్గలికయు లావులన్నియు సమయు.
చా వనపచ్చునే సౌభద్రు చావు! । వేవేగ వెలితిగా వేసె శాత్రవుల
ఆయుధజీవులమగు మన కింకఁ । జేయునున్నదె చింత! చెప్పకు మింత.
తన్ను బోలినవారు తమ్ములు చావ । నెన్నునే కురురాజు? హితమేమి లేదో?
మరణ మెచ్చట లేదు? మనము తప్పితిమె? । పరిశాంతి నొందుము పగచూచుకొనుము."
అనినఁ దమ్ములఁ జూచి యన్నలఁ జూచి । యనిమిషేంద్రకుమారుఁ [1]డాప్తులఁ జూచి:
"వినవలెఁ జెప్పరే! విమతు లప్పేరు । ననిలోన మ్రింగిన యా ప్రకారంబు;
తమకు నున్నదిగదా! తగినలా." గనిన । యమసూతి యశని కిట్లని చెప్పఁ దొడఁగె:

అభిమన్యుఁడు గూలిన తెఱఁగు ధర్మరా జర్జునున కెఱిఁగించుట

"సంశప్తకుల నీవు సాధింపఁ బోవ, । సంశయింపుచు మేము సమరోర్విఁ గదిసి
యలిగి పద్మవ్యూహ మాచార్యుఁ డొడ్డఁ । దలపడి యేము విదారింపలేక
వలఁ జిక్కువడియు నవ్వేల నభిమన్యుఁ । బిలిచి యీ వ్యూహంబు భేదింపవయ్య

1. డాత్ముల.(మా)

నీవు చించిన వెంట నిఖిలయోధులము । వేవేగ వత్తుము విరివిగా. ననిన
'చోరఁగాని వెడలెడి చొప్పు నే నెఱుఁగ । నరనాథ, యత్తైన ననుజూడు' మనుచు
నా యుగ్గరము చొచ్చె నతఁ; డేను నతని । నేమఱకెక్కుచో, నెదుట సైంధవుఁడు
మమ్మొ నిండఱ నాఁగె మాపటి దాఁక; । వమ్మెరి దొరలెల్ల వానితోఁ బెనఁగి;
నిను దప్ప నొకనాఁడు నిఖిలపాండవుల । నని గెల్వ వానికి హరుఁ డిచ్చె వరము.
ఆభంగినె సహాయమైనఁ గైకొనక । సౌభద్రుఁ డా వైరిచక్రంబుఁ జొచ్చి
మాణిక్యకుండల మణిమస్తకముల । క్షోణికి భారంబు శోభిల్లఁ గప్పి,
గురు కృప శల శల్య గురుపుత్ర కర్ణ । కురు నృపాలుర నొక్కకోలకుఁ దెచ్చి,
యక్షుణాంతకులను నట బృహద్బలుని । ఆ క్షితిఁ జంపి వసాతి ఖండించి,
దొరఁకొని మఱియు యోధుల వ్రాల్చి వ్రాల్చి । పరవీరబలము కోపానకుఁ దెచ్చి,
లక్కణు నటు చంపి రమణమైఁ బోర । నక్కురువరుల నుక్కణఁచి యణంపఁ,
దగిలి యన్యాయ యుద్ధంబున నంతఁ । బగతు రొక్కనిఁ దన్నుఁ బలువురు పొదివి
రొకఁడు విల్లొకఁడు తే రొకఁడు రథ్యములు । నొకఁడు సూతుని గాఁగ నొక్కట నఱకి
యలయింప, దుశ్శాసనాత్మజుఁ డంతఁ । దలపడి పోర, గదాయుద్ధమునను
బెరసి యాతనిఁ దోడఁ బీనుఁగుఁ జేసి । ధర వ్రాలె నేఁడు నీ తనయుఁ డేమందు!"
అని చెప్ప నిజముఁగా నాత్మజుచావు । విని యర్జునుఁడు శోకవివశుఁడై పడినఁ
బట్టి యెత్తిరి శౌరి పాండుతనూజు. । లట్టిచో నరుఁ డంత నా మూర్ఛఁ దెలిసి
సైంధవుఁ దలఁచి నిశ్శ్వాస వివర్ణ । బంధురముఖ కోపపాటలచ్ఛాయ
బొమముడి నిక్కించి పుష్యరాగముల । క్రమమునఁ గన్నులు కడుఁ జేవురింప
మేను చెమర్ప నమ్మెయి నొడుగఱచి । సేనాధిపులఁ జూచి సేనలఁ జూచి
పలికె నిట్లని: "నేఁడు పాండవోత్తములఁ । జలముతో నాఁగిన సైంధవు శిరము
నినుఁ డస్తగిరి యెల్లి యెక్కకమున్న । తునుముదు ధర్మపుత్త్రునకైన వినువ.
లీల నీగతిఁ దున్మలేకుంటినేనిఁ । గాలుదు నగ్నిలో గాండీవయుతము;
వేఁడనీ యభయంబు విష్ణుని దండ, । తేరనీ (?) యటుగాక త్రిపురారిఁ గోరి,
విధిమాటు దూఱిన వీని వధింతు; । బుధులు మెచ్చఁగఁ దీర్తుఁ బూను ప్రతిజ్ఞ.
ఇంతకుఁ దప్పిన నే మద్యపాయి । నంతఁ బోవక బ్రహ్మహత్యా విధాయిఁ,
గుతలంబు రోసిన గురుతల్పశాయిఁ, । గత లేల మఱి నేను గాంచనస్తేయి,
నలర బ్రాహ్మల కిత్తు నన్నట్టి దీక । పలుమాఱు ద్రిప్పిన పాపిష్ఠి నగుదు."

అని వీఁకఁ గొలిపిన నతఁడు లోపలికిఁ । జనుదెంచెఁ బాండవసతుల నూరార్ప.
అందులోన సుభద్ర యధికశోకమునఁ । గుందుచు మోము వక్షము మోఁదుకొనుచు,
"మను నిభ, నా యభిమన్యుకుమార! । నినుఁ బుత్త్రుఁగాఁ గాంచి నీ ప్రోవు గుడువఁ
గోరుదు నాకోర్కి కలుచాయె నిట్లు; । ఘోరాజిఁ గూలితి గురుశౌర్య, తగునె!
వెడలి రానేరవు విజయుండు లేఁడు । కొడుక, ధర్మమె మన్నిగొను మొన నొంటిగ.
పరఁగ ధర్మజుఁ డుండెఁ బవనజుఁ డుండెఁ । జోరుమని పంచిరే! సుతుఁడ, నిన్నందు;
అనదఁ జేసితి నన్ను నారడిఁబుచ్చి । తనయ, యెక్కడఁజొత్తు? నడలఁ బ్రాలైతి.
మురవైరి నిన్నును మును విప్రసుతులఁ । దిరుగఁ దెచ్చినమాడ్కిఁ దేఁడొకో మాకు!"
అనుచు వాపోయిన, నశ్రుపూరములు । తనకును జనియింప దామోదరుండు:

కృష్ణుఁడు సుభద్ర నూరార్చుట

"ఎలనాగ, యేడ్వకు మెల్లి సైంధవుని । తలఁద్రొక్కి నీల్గాడు తాపశాంతికిని.
వాసవాత్మజుఁ డెల్లి వాని వధింప । బాస పూనినవాఁడు పగలింటిలోన.
వీరపత్నివి నీవు వీరమాతవును । ఘోరాజిఁ బడిన కొడుకున కేడ్వఁదగునె!
ఉత్తమగతికేఁగె నుత్తముఁ డతఁడు; । ఉత్తర నూరార్పు ముకుప్రొవాపదిని."
అని పెక్కుభంగుల నబల నూరార్చి । చనుదేర నంత నజాతశత్త్రుండు
హరి ననుజుల నంచి యభ్యంతరమున । కరిగె; నప్పుడు వోయె హరి క్రీడిఁ గూడి.
పోయి యాతనియింటఁ బుణ్యసీమమున । (*నాయత దర్భశయ్యను రచియించి
నరవిని గంధపుష్పములఁ గైసేసి । పొరిఁగొన నాయుధంబులనెల్ల నునిచి
యిందుండి యభవు నర్చింపు మీవనుచుఁ । బొందికఁ బల్కి భూభుజుఁడు సంప్రీతి
సావధానములతో శైవార్పణముగఁ । గావించు పూజలఁ గైకొని యలరి
యాయుధహస్తుల నట నుండఁ బనిచి । పోయెద సుఖనిద్ర పొందుమీరాత్రి."
యని పల్కి శౌరి నిజావాసమునకుఁ) । జనుచు దారుకుఁడను సారథిఁ దలఁచి

అర్జునుప్రతిజ్ఞఁగూర్చి కృష్ణుఁడు దారుకునితోఁ జెప్పుట

రప్పించి వాని గారాముతోఁ బలికె: । "ఇప్పార్థు ప్రతిన యెట్లీడేరనేర్చు?
దొరలు సామాన్యులే ద్రోణాదులందు! । ధరఁ గూల్పవశమె యిందఱ నొక్కనాఁట

* కుండలీకృతము, లుప్తపూరణము.

అట్లు సేయకయున్న నగ్నిలోఁ జనుట! । ఎట్లు గాఁగలవాఁడొ యిటమీఁదఁ గ్రీడి!
ధను రస్త్ర హేతి పతాకలతోడ । మన తేరు గొని తెమ్ము మఱవక రేపు.
ఆజి నేఁ బాంచజన్యం బొత్తినపుడు । ఆజాడ తేరు దెమ్మది నీకు నన్న.
నరుఁ డితరుఁడుగాఁడు నాలోన సగము; । శరముపట్టని బాన చాలు నాకల్లి.
తమ్ముఁడు నీవును ద్వారదేశమున । నిమ్ముల నిటునిల్వఁ డిలుచొచ్చి వత్తు."
అనిన సూతుఁడు వల్కు: "నట్లేల దేవ! । అని నిన్ను శోధింపఁ డర్జునుఁ డుండి;
కలుషింపనొల్లఁడు గాక నీమఱఁది । వలె నన్నుఁ ద్రిజగముల్ వానికి నెదురె!
తెచ్చెద నేనును దేవాజ్ఞఁ దేరు; । వచ్చెద శంఖరావము నీవు సేయు."
అని పల్కి దారుకుఁ డచ్చోట నిల్వఁ, । గనకగేహముచొచ్చి గరుడవాహనుఁడు
జవ్వను లుచితోపచారముల్ సేయఁ । బవ్వళించియు వేగ వడి మేలుకాంచెఁ
బాండవహితమెన్ను పరిపాటి; నచట । గాండీవి కనుమూసి కలయిట్లుగాంచె:

కలలో నర్జునుఁడు కృష్ణునితోఁగూడి కైలాసమున కేఁగుట

తనునిట హరిచేరి, "ధవళాశ్వ, లెమ్ము । చనుదెమ్ము పోదము శంభునిఁ గాన.
జతనంబుగా నింక శంభునివలన । నతఁడు మున్నిచ్చిన యా పాశుపతము
స్థానకముష్టిసంధానంబు లెఱుఁగ; । మానక యదిగాని మడుపదు వాని."
అనిచెప్పి వలకేల నాతనిఁ గొనుచు । వినువీథి నతఁడేఁగి వృషభాంకుపురముఁ
జొచ్చి యావేల్పు తేజోమయగృహముఁ । జొచ్చి యిర్వురుఁ బోయి శూలికి నెఱఁగి
యాగమగతిఁ గొనియాడ, నమ్మునుల । యాగమనము తెఱంగాహరుఁ డెఱింగి:
"నుత నరనారాయణులఁ బూర్వమునుల । వితతపుణ్యుల మిమ్ము వీక్షింపఁగలిగె;
భూవలయంబునఁ బుట్టి యిర్వురును । దేవకార్యము నిల్లు దీర్చుచున్నారు;
రయమొప్పఁ గంటి మీరాకకుఁ గతము; । జయము మీకబ్బు విచారంబు వలదు;
ఉల్ల కొలంకులో నున్నవి పోయి । విల్లు నయ్యమ్ములు వేగ తెం." డనిన
నందిరువురుఁ బోయి యా మడువునను । దందశూకాకృతిఁ దలఁకక చూచి
దివ్యాస్త్రమహిమగాఁ దెలిసియు వెఱచి । భవ్యమంత్రంబులఁ బ్రస్తుతి చేసి
యమ్మును విల్లునై యవి గానఁబడిన । నెమ్మిఁ దెచ్చిరి ఫాలనేత్రు సన్నిధికి.
అప్పుడు శిశుమోల నటమున్నె యున్న । యొప్పుల వటురూపుఁ డొక్కఁడు లేచి
యావిల్లు మోపెట్టి యస్త్రముల్ దొడిగి । వేవేగఁ దివియు, నవ్విధమెల్ల నెఱిఁగి

నరుఁడు నేరిచె; నంత నందీశుఁ డలరి । శరమంత్ర ములనికి జతనంబుచేసి
తానంత హరికి వాజికు సమర్పించి । మానిత నవపుష్పమాలిక యిచ్చి
యనిచిన, నచ్చాప నుచ్చోటఁబెట్టి । ననిచినభక్తి నన్నాథున కెఱఁగి
యుడువీధి నిరువురు నొయ్యన వచ్చి । ధరణి వ్రాలినయట్లు తగఁ గలఁగాంచి
పులకితదేహుఁడై బోరనఁ దెలిసి । తలఁపునఁ దమకించి దాయఁ దలంచి
కోపింప, నతనిఁ గన్గొన నెఱ్ఱవుట్టె; । రూపింప నపుడు తూర్పున నెఱ్ఱవుట్టె.
కెంజాయ యిట్లు ప్రాచిని నంకురించి । గంజాప్తుఁ డుదయాద్రిఁ గదియునంతకును
శుభగానముల ధర్మసుతుఁడు మేల్కాంచి । యభినవజనముల నభిషేకమాడి,
ధౌత మంగళ పరిధానంబు గట్టి, । నూతనభక్తి భానున కర్ఘ్యమిచ్చి,
జపహోమ దేవతార్చన ధర్మనియతు । లుపచరించి నిజాంగ మొప్పఁ గైసేసి,
ఘన వేత్రహస్తుల కంఠఘోషముల । వినుచు నిజాస్థానవేదికి వెడలి,
యుదయాద్రి నెక్కిన యుడురాజు పోలెఁ । గదిసి మాణిక్యపు గద్దియ యెక్కి
యున్నచో, హరివచ్చి యుచితాసనమున । నన్నరేంద్రుఁడు చూప నాసీనుఁడయ్యె.
పాంచాల మాత్స్యాది బాంధవోత్తములు । సంచిత సైన్యులై చనుదెంచి కనిరి;
వడముడి కవలతో వచ్చె నచ్చటికి; । కొడుకులు వచ్చిరి కొలువెల్ల నిండ.
నరుఁడంత వచ్చి ప్రణామంబు సేయఁ । గరమున నతని నగ్రజుఁడు లేనెత్తి
విజయుని గన్గొని వినయోక్తిఁ బలుక । విజయుండుఁ గూర్చుండె వెన్నుని వెనుక.
అద్ధర్మసుతుఁడంత హరిఁ జూచి పలికె: । "ఉద్ధరింపుము మమ్ము యుద్ధార్ణవమున;
భయమేది గాండీవి పట్టిన ప్రతిన । నియతిమై నిండింప నీది భారంబు.
రమణఁ గ్రీడికిఁ జొరరాని యొడ్డనము । నమకట్టి రణభూమి శరమునఁ గిట్టి
యాయత్తపడినవాఁ డాచార్యుఁ." డనిన । నాయెడ నిశ్శంక నతఁడప్పుడనియె:
"నరుని ప్రతిజ్ఞకు నాథ, భీతిలకు; । గురుని యత్నము వెతగొలుపునె మనకు!
[1]కలశజకలితమౌ కౌరవబలము । కలయఁ బాతెడువేళఁ గనుఁగొందు మమ్ము.
నాచెయి మోయ రణంబైన నయ్యె । నే చెలియలిభర్త నేల యేమఱుదు?"
అని శౌరి యాడిన, నంత నర్జునుఁడు । తన కన్న కలయు నందఱు వినఁజెప్ప
జయము సత్యంబని సైనికు లార్చి । రయమొప్పఁ గదలిరి రాజంప ననికి.

---

1. కలశజకులమైన (మూ)

శైనేయ సహితులై శౌరి పార్థులును । మానవాధిపునకు మతి మొప్ప మ్రొక్కి-
యతఁడంప నాజికి నరుగుచు నింద్ర । సుతునిల్లు సొచ్చి యచ్చోటు రథమునకు
బోరన బహువిధపూజ గావించి । భూరి ప్రదక్షిణంబుగ వచ్చి మ్రొక్కి-
యెక్కిరి; సాత్యకి యింద్రజు వెనుక । నొక్కట శస్త్రాస్త్ర యుక్తుఁడై యుండె.
రథియనుమతి నంత రథము కృష్ణుండు । ప్రథన భూమికిఁ దోలు పాటి కిరీటి
తిరిగి సాత్యకిఁ జూచి, "ధీర, నీ వింక । మరలుము నృపుఁగావ మన కవశ్యంబు ;
అతనిఁ బట్టెదనన్న యాచార్యు ప్రతిన । మతి మఱచుట గాదు మనకెమకమున.
రాజురక్షయు సింధురాజు శిక్షయును । ఓజ నేఁడెప్పన నొక్కరూపంబు."

ద్రోణుని నాల్గవనాఁటి సమరము

అనిన నాతఁడు వోయె; నట ద్రోణుఁడంత । ననుపమ సేనాసహాయుఁడై కదలి
శ్వేత ధౌతాంబర సితవరోష్ణీష । ధౌత నూతన రథ్య ధవళ వర్మములు
రక్త వేదిధ్వజ రణభీమ చాప । ముక్తా సితచ్ఛత్రములు దనకమర
బలముల మెలఁగి యేర్పఱచి యేర్పఱచి । పలికె నిట్లని భీతివాయ సైంధవుని:
"వినుము నీవు కృపుఁ గర్ణు వృషసేను శల్యుఁ । బొనర నశ్వత్థామ భూరిశ్రవసుని
నొద్దఁ బెట్టుకయుండు; మొకలక్షహయము, । లద్దెసఁ బదిలక్ష లర్థిఁ గాల్బలము,
వినుము ముప్పదివేల వీరులు రథికు । లెనయఁ బదేనువే లిభములు గొలువఁ
గలయ నేఁదీర్చు మొగ్గరమున [1]కవలఁ । దలఁకక యోజనత్రయమున నిలుము.
నీతలఁ జూపకు నేఁడంతవట్టు; । చూతము ననుదాఁటి చొచ్చు కవ్వాఁడిని!"
అనుటయు మేలేరి యా సేనఁ గొనుచుఁ । జనియె రాధేయాది సహితుఁడై యతఁడు.
శకట రాక్షసవైరి సఖుఁడు రానోడు । శకట రూపున నిటఁ జాపశిక్షకుఁడు
నిరువది నాలుగు నీరైదు క్రోసు । లరయ నిమ్మున వెడల్పై యుండఁ బన్ని,
యందుఁ బద్మవ్యూహ మపరార్థసీమ । నందమై లోపల సమరగాఁ బన్ని,
చెనసి యాలోనుండి సేనాముఖమును । మొనయు సూచీ వ్యూహమును సంఘటించి,
మునుకొని యా సూచిమొనఁ గృతవర్మ, । ఘనుఁ డతనికి వెన్కఁ గాంభోజరాజుఁ,
దగు మూలబలముతోఁ దమ్ములతోడ । నిగిడి సౌబలుతోడ నృపుని నవ్వెనుక

---

1. గలప. (మూ.)

మొనకట్టి, యాసూచి మూలభాగమునఁ । దనర సేనలను సైంధవు నంత నిలువ
నేమించి మొనల కన్నింటికిఁ దాను । మోహమైనఁ, జూచి యా మొగ్గరంబునకు
నెదురెందు లేదని యెన్నఁడునిట్టి । చదుకు చూడమటంచు జగములు వొగడె.
అది లోకముల గ్రమింగ నభవుండు తెఱచు । వదనంబుఁ బోలె నుజ్జ్వల భీమరేఖ;
నిట్టి కూటవ్యూహ మెందఱు నడఁపఁ । బుట్టెనో! యన భీతి పుట్టె దివ్యులకు.
అక్షీణమతి నంత నావ్యూహమునకు । వీక్షింప నొకలక్షవిండ్ల దూరమున
నేనె నిల్పుదుఁ గ్రీడి నిపుడంచు నేన । తో నిల్చె నంతట దుర్మర్షణుండు.
మొనకు వానికి నడుమ మొగి యువరాజు । తన సేనపనుండె ధవళాశ్వ నాఁగ.
ఆలోన యోధు లిట్లనిరి: "గాండీవి । యేలకో రాఁడయ్యె నింత సేపయ్యె!
పొలుపేది గ్రాఁగెనో పుత్త్రశోకాగ్ని! । మహి నింత వెఱచెనో మాటాడి వెనుక!
వచ్చెఁబో తన కిది వశమె భేదింప! । నిచ్చట గురుఁడని యెఱుఁగఁడె మొదట!
ధర్మజ భీమ సాత్యకులేల తడసి? । రర్మిలి నేలకో హరి నారిఁ దేఁడు!"
అనిరి; కొందఱు: "వార లభిమన్యుఁ జీల్గ । నని మాని యడవుల కరిగెద" రనిరి.
మఱి కొంద: "ఱిట్లెల మనకబ్బు జయము! । పఱతెంతు రిదె వారు ప్రతినకు" ననిరి.
అప్పుడు [1]కడగంట నాభీల కీల । యుప్పతిల్లఁగఁ దీవ్ర హుంకృతితోడ
గాండీవ జ్యానాద ఘన శంఖనాద । చండ భూత నినాద చటులత తోడ,
నిరవధి హరిశంఖ నినదంబుతోడ, । ... ...
భూరి కుంభ ద్రోణములు వట్టికురియ । మూరిఁబోఁ బన్నిన మొగిలును బోలె
హరి సూనుఁడొడరంగ నఱవింటి నేలఁ । గురుసేనఁ గదిసి యగ్గోవిందుఁ బలికె:
'ఇది శకట వ్యూహ మింద్రాది భయద; । మిదిగాక యిందులో నింక వ్యూహంబు
పన్నకమానఁడు ప్రౌఢుఁడు గురుఁడు; । తన్నుఁ జూచితె! యొడ్డుతల నున్నవాఁడు;
ఆతని దాఁటి వ్యూహము చింపకున్న । నే తెఱంగున నోడు[2]సీయెడ దాయ?
పిసిరి వచ్చినయట్లు పెద్దతికమున । నాసతో నొంటి నన్నాఁగ రానోపు (?)
దుర్మర్షణుఁడు వీఁడు తొలిముద్దమునకు । దుర్మదాంధుని మీఁదఁ దోలుము రథము."
అని వాని బహుళ సైన్యంబుపై రథముఁ । జననిచ్చి భీకరాస్త్రపుజడి వెట్టి
కాలు బంట్లును హరుల్ గజరథములును । తూలఁ దుత్తుమురుగాఁ ద్రుంచి తూటాడి

1. కటికిల. 2. నేడాయె. (మూ)

యొక్కటఁ ద్రెవ్విన యోధకంఠముల । నిక్కి నెత్తురు నింగి నిలువఁ గడఁగ,
లీల సౌభద్రుఁ గూల్చిన యల్కఁబోతె । నోలిఁ జెక్కుమ్ము లొక్కొక్కనిఁ బొదువ
గాండీవి లయకాల కాలుఁడై మఱియుఁ । జండిమఁ దను గప్పు శత్రుల చేతి
శరపంజరంబులుఁ జక్రమండలముఁ । బరిఘ ప్రవాహంబుఁ బ్రాస సంచయము
ననమ గదావ్యూహ మసిపత్రవనము । ముసల ముద్గరముల మొత్తంబుఁ జదిపి
యతని సైన్యము నిమిషార్ధమాత్రమున । క్షితిమీఁదఁ బడనేసి చెలఁగి యగ్గలిక
మర్మవర్మంబులు మఱి త్రెవ్వనేయ । దుర్మర్షణుఁడు పాఱె ద్రోణుని కడకు.
అంత వేగంబుతో నరుదెంచునరుని । దంతావళంబుల తఱుచుతో వచ్చి
యువరాజు తాఁకిన యుద్ధమయ్యెడను । దివిజ భీకరమయ్యె దేవ, యేమందు!
మారుత హయముక్త మాంసపంకముల (?) । వారణంబులు గ్రుంగ వానిపైనుండి
కీలూడి రథములు కెడయ నమ్మీఁదఁ । గాలుబంటులు దాఁటి కడిమినేయుదురు.
ఒంటివాఁడని మొననొనర నాసాస । గెంటుక చొచ్చి యాక్రియ నేసి యేసి
... ... । ... ...
హరిమీఁద హరులపై నట హరిమీఁద । నరదంబుమీఁద నిజాంగంబు మీఁదఁ
బడనీఁడు తూపులఁ బార్థుఁ; డపార్థు । వెడతూపులైన నీవీరులఁ దాఁకి
శిరములు [1]చరణముల్ సెలవులు మొలలు । నురములుఁ గరములు నూరులు బరులుఁ
దనువులు హనువులు ధ్వజములు భుజము । లొనరఁ ద్రుంచుహరించు నొగిఁ జించునొంచు.
అంతఁ గాల్వురు నొవ్వ హస్తులు వివ్వ । హాంతకాఁడై పాఱుయువరాజుఁ గ్రీడి
నిలువు దుశ్శాసన, నీకుఁ బోఁదగునె! । తలఁపవె! తొల్లింటి దారుణ క్రియలు;
నాఁటివారమె కామె నడుక నేమిటికి? । పాటించి తెమ్ము సౌబలుఁ డెందుఁ బోయె?
ప్రాణశాంతి యొనర్పు పరిపాటి నకట । ద్రోణునిమాటేల దూఱఁబోయెదవు?
ఇటు మాయమృగమవై యెందుఁ బోయినను । వేఁటాడ కుండునే భీముండు నిన్ను (?)"
అని వాని పెడతల యమ్ములు నాటి । తనపూన్కి తలఁచి యొంతయుఁ దత్తరమున
ద్వారభీకర భరద్వాజు చాపమునఁ । బోరాని యొడ్డనంబున కగ్గలించి,
దురము ద్రోణాచార్యుతోఁ గొంతసేపు । దొరఁకొని యది పెద్ద త్రోపికయున్నఁ
గటకటఁ బడుచోటఁ గైటభారాతి: । "యిటుగాదు, ప్రొద్దుపోయెడు నీకు నిచట

---

1. శరములు శలములు మలవు. (మూ).

గురుని నింద్రాదులకును గెల్వనరిది; । నర, యాగ్రహము మాని నాబుద్ధి నతని
ననుచరింపుము కొంత యంతతోఁ బోదు; । అనువుగాఁ బలికిన నూనోరుపోదు."

అర్జునుఁడు ద్రోణునిచే ననుజ్ఞాతుఁడై మొగ్గరంబు చొచ్చుట

అనినఁ బ్రదక్షిణం బతనికి రథము । చననిచ్చి గాండీవి శరముల మ్రొక్కి
యా పార్థుఁ డిట్లను: "నాజి నేమఱక । చేపట్టి విడుతురే శిష్యుని నన్ను!
తూలక నీతోడ దురమొనరింప । వేళగాదిది ద్రోణ, విడు నాకుఁ ద్రోవ;
నత్యమే నీకు నశ్వత్థామ నూఱు; । నిత్యంబు గల కృప నేఁడేల మఱవ?
ఎన్నఁడు నెదిరి నన్నేయకు మయ్య! । నన్నేయ నిన్నేయ న్యాయమా మనకు!"
అనిన నవ్వుచు ద్రోణుఁ: "డర్జునా, తగునె! । నిను జొరనిచ్చుట నృపకార్యహాని;
కొలిచిన వారికిఁ గూడునే కృపలు! । నిలిచి పోరుదుగాక నీకేది త్రోవ!
గురుఁడని నన్ను డక్కులఁ బెట్టి చొచ్చి । పరులఁ ద్రుంచిన నీకుఁ బట్టునె బాస!"
యనుచు ద్రోణుఁడు భీషణాస్త్రవర్షమున । వనమాలి నరు తేరు వాజులఁ గప్పి
గాండీవ శింజిని ఖండించి యార్వ, । నొండునారి బిగించి యుగ్రుఁడై నరుఁడు
లయకాల కీలి కీలాలోల విశిఖ । చయముల గురుని నచ్చోఁ జిక్కుపఱచి
చొచ్చినమాత్ర, నర్జునశరావలియుఁ । జొచ్చె నొడ్డనఁగల సుభట దేహముల.
మకరి ముఖమునఁ దొల్లి మారుతి చొచ్చు । ప్రకృతి మొగ్గరమిట్లు పార్థుండు చొచ్చె.
తన పార్శ్వములు చూచి తనతోడఁ గూడి । చనుదెంచు యోధులఁ జక్రరక్షకుల
నొనర యుధామన్యు నుత్తమౌజసునిఁ । గనుఁగొని వారిరాకకు సంతసించి,
త్రెళ్ళఁగాఁ గాల్కొని దెసలెల్ల రిపుల । పెల్లైన నచ్చోట బెదరక నడచి
వెనుక నాచార్యుండు విడువక తగుల, । మునుకొని కృతవర్మ ముందటఁ దాఁకఁ,
గలఁగి శ్రుతాయువుఁ గాంభోజపతియుఁ । దన పార్శ్వముల నెక్కఁ, దగునేన లెక్క,
నక్కడి కాముఖంబై యున్న పగిది । నెక్కడికిని ముఖంబెడలని పగిది
నన్నిముఖంబులై యమరేంద్రసుతుఁడు । వెన్నుఁ డాగతిఁ దేరు వేరొప్పనేసె
ధ్వజచర్మ నూతాశ్వ ధనురస్త్రతతులు । రజములుసేయ నుగ్రత ద్రోణుఁడలరి
నరుని డెబ్బదిమూఁడు నారాచములను । సరసిజోదరు నన్నిసాయకంబులను
నాటించి దివ్యబాణంబులు మఱియు । మీటినఁ, గ్రీడి యేమియు లేఁచికొనక
యులుగు లేసినయట్లు యతని వంచించి । తొలఁగి యా కృతవర్మతోఁ దలపడినఁ,

జేయ నేదియులేక సేనా ముఖమున । కాయస్త్రగురుఁడేఁగె హరి నిక్కి చూడ.
ఇటఁ గృతవర్మ యయ్యింద్రజు శౌరిఁ । బటు బాణములఁ గప్పఁ బదరక నరుఁడు
విల్లు ద్రుంచెను ; ద్రుంప వివరింపరాని । యల్లీల నొండు వి ల్లతఁడు ధరించి
మున్నిటికంటెను మోపుగా నేయ, । వెన్నుఁ డర్జునుఁబల్కె : "వీఁడుగ్రబలుఁడు ;
మోమోడఁ బనిలేదు ; ముందఱఁ గలఁడు ; । నీమార్గణాగ్నులు నిగిడింపు." మనిన
నవ్వుచు నిరువది నారసంబులను । నివ్వచ్చఁ డాజోదు వివశుఁగా నేయ,
నటఁజొచ్చి కాంభోజుఁడగు శ్రుతాయువుని । బటుగతిఁ దాఁకిన వరిపాటి తెలిసి
చయ్యన నర్జును చక్రరక్షకుల । నయ్యెడఁ గృతవర్మ యమ్ముల నాఁగె.
అట్టాఁగ వారు[1]ను హార్దిక్యుమీఁద । గట్టిపాఱమ్ముల [2]గఱిగఱి మోవఁ
బరఁగింప, నప్పుడు పాంచాలవరుల । యురుతర కోదండయుగము ఖండించి
ముఖమున శితశిలీముఖమున నాట । సుఖమాత్ర వార లర్జునుఁ గూడలేక
యద్రిఁ జిక్కిన ప్రవాహములును బోలె । నుద్రేకమునఁ గానకుండిరి తెరువు.

అర్జునుఁడు శ్రుతాయుధ ప్రముఖ యోధులఁ జంపుట

అంత శ్రుతాయుధుండను మహారాజు । కౌంతేయుమీఁద నక్కాంభోజుఁ గడచి
యరదంబు పఱపి సాయకయుగళమున । హరినాటి హరిపతాకాగ్రంబు నాటి
సవ్యసాచిఁ బదాఱుశరముల నాట, । నవ్యయుఁడై పార్థుఁ డవ్వీరు తేరు
సుభటవర్గంబుతోఁ జూర్ణంబుసేయ । నభినవ గదగొని యతఁ డుర్విఁ వ్రాలి
యాగద నటువైవ, నది పుష్పమాల । బాగయ్యె నురముపైఁ బార్థివ, హరికి.
వరుణాత్మజుఁడు వాఁడు ; వానికగ్గదయు । వరుణుని యీఁగి ; యవ్వరుణుఁ డట్లిచ్చి,
"యన్న, కుమార ! యీ యాయుధంబున్న । నిన్ను నింద్రాదులు నేరరు గెలువ.
[3]వెడ నిరాయుధుమీఁద వేయకు దీని. । నెడపకవైచితే నిది వానిఁ గాచి
తిరిగి నిన్నువధించుఁ దెలియుమీ." యనిన । వరుణవాక్యము నాఁడు వాఁడును మఱచె
విను మాలికాకృతి విడిచి యగ్గదయు । వెనుకకు నిజపూర్వ విధమొప్పఁ గదలి
పార్థునిచే మున్ను బాహులు దెగిన । పార్థివు నాతని భస్మీకరించె.
అతఁడిట్లు గూలిన నంతఁ గాంభోజ । పతి దాఁకఁ గవ్వడి పది నారసముల
ననువున నాటిన, నా సుదక్షిణుఁడు । ననువున బాణారి నైదు బాణముల

1. మహాధిక్యు. 2. గరగరి. 3. వడి. (మూ)

జవ మొప్ప నప్తుల శరసప్తకమునఁ । గవిసి యగ్గాండీవిఁ గాండత్రయమున
గ్రుచ్చి యార్చినఁ, గ్రీడి కోపించి వాని । యుచ్చులతోఁ గోదండ మొకకోల నఱికి
కాయంబుతో గుండెకాయ వేఱొక్క । సాయకంబునఁ ద్రుంప సమసె నయ్యోధ.
ఎచ్చోట నేవీరుఁ డీల్గు నింద్రజుఁడు । నచ్చోట నతనిసైన్యము బాఱి[1]సమరు.
ఇందఱఁ ద్రుంచియు నిచ్చలోఁ బ్రీతిఁ । బొందఁడాతఁడు దాయ పొడగానమికిని.
ఆరీతిఁ గాంభోజుఁ డనిలోనఁ బడిన । మేరువు మూఁగిన మేఘంబులనఁగ
[2]సేనలార్వ వసాతి శిబి శూరసేన । మానవనాథులు మఱి క్రీడిఁ బొదివి
ముట్టడ చేసిన, మునుకొని యతఁడు । గట్టికోలల జడి కడముట్టఁ బెట్టి
యాఱువేల రథంబు లందు రూపణఁపఁ । బాఱిరి నిలువక భగ్నులై వారు.
అట శ్రుతాయువు నయుతాయువు ననఁగఁ । బటు శౌర్య వీరులు పార్థివోత్తములు
శక్రజు నుభయ పార్శ్వంబులఁ దాఁకి । విక్రమంబునఁ దీవ్ర విశిఖంబు లేసి.
రందుఁ దోమరము శ్రుతాయువు వైచె; । నందు శూలము నయుతాయువువైచె;
నవి రెండు నర్జును నదరంటఁ దాఁక । వివశుఁడై మనసేన వెసనార్వ నొఱగి
హరి తెల్పఁ దెల్వ రూఢాత్ముఁడై తెలిసి । హరిసూతి వానిపై నైంద్రాస్త్రమేయ
నది వివిధాయుధాయత రూపధార । లొదవ మంటలు మింట నొలుకుచు నిగిడి
యశ్రమలీల సైన్యములతోఁగూడ । నా శ్రుతాయువు నయుతాయువుఁగూల్చె.
అంత నయ్యిరువురి యాత్మసంభవులు । కౌంతేయ, నిలుమని కడిమిమైఁ దాఁకి
యనిసేసి నియుతాయువనఁగ దీర్ఘాయు । వనఁగఁ దంద్రులఁ గూడి యరిగిరి నృపులు.
మఱియు నెవ్వరుఁ గ్రీడి మార్కొన వెఱచి । చఱచిపోఁ జూచిన, సర్పకేతనుఁడు
ప్రాచ్య కళింగాంగపతులఁ గైరాత । వాచ్యులఁ గరిఘటావంతులఁ జూచి,
యర్జునుపైఁ బడుఁడని పంపువెట్ట । గర్జిల్లి నీలాభ్రగతి వారు గదిసి
శిలల [3]వ్రజములు వర్షించి ఘోరముగఁ । బలుతూపు లర్జునుపై జడివెట్ట,
నసలాస్త్రమునఁ గ్రీడి యయ్యంపగముల । నును ధూళి చేసి వెన్నుఁడు మెచ్చ నపుడు
గారుడాస్త్రము ప్రయోగముసేయ నచట । లేరైరి లెక్కమాలిన బోయలెల్ల.
నంతఁ బాఱె దశార్ణయవన సైన్యములు. । నెంతయు మొనవివ్వ నెదురేది క్రీడి
మడుఁగుఁ జొచ్చి కలంచు మాతంగలీల । జలధి చొచ్చి కలంచు శైలంబు పోలె

1. పరమి. 2. జేనసాల్వ. 3. వజ్రముల. (మూ)

వనము చొచ్చి కలంచు వనవహ్ని పగిది । మనమూఁకలకుఁ జొచ్చి మర్దించునపుడు
మిట్టుఁ బల్లము నిండి మింటికిఁ బోరాయు । నట్టాడె నెత్తు రయ్యాజిరంగమున.
అంబష్ఠవిభుఁడు శ్రుతాయువునపుడు । పంబినగతిఁ గ్రీడిపైఁ దేరు పఱపి
ధారాళ శరవృష్టి ధనువుఁ గేతనము । శౌరిరథంబు నశ్వములఁ గప్పుటయు
శంబరాంతకుఁ దొల్లి శంభుండు వోలె । నంబకశిఖిఁ గ్రీడి యతనిఁ దాఁ జూచి
యుందంద పైపైని నతి నిబిడముగ । నందడించు బలంబుఁ జక్కాడఁ దొడఁగె.
జగదేక రథికత జగతి నేర్పడఁగఁ । దగులక నపుఁడిట్లు తఱిమిరాఁ జూచి
నిట్టూరిచి కలంగి నృప, నీకుమారుఁ । డొట్టిన తనపౌఁజు నొక్కభంగి నిలిపి,
సేనాముఖమునకు శీఘ్రుంబె వచ్చి । యా నెలవుననున్న యాచార్యుఁ బలికె:

దుర్యోధనుఁడు ద్రోణుని దూఱనాడుట

“క్రీడి రా విడిచితి కృతమేది యింకఁ? ।బాడు గావలియుండఁ బనియేమి యిచటఁ?
బడె నోవకుండ సర్పము చావకుండ । నడపెడు కార్యంబు నా ముచ్చు గురువ!
పాతకంబున నిన్ను బాండవపక్షు । పాతి నమ్మితిఁ గోలుపడితి సైన్యముల.
నీ వర మెటు వోయె? నిజమెందుఁ బోయె? । నేవెంట నమ్ముదు నెవ్వాని నింక?
వలెనన్న నీకును వైరులు వేఁగె! । మెలప నిట్టివియయ్యె మీతోడి పనులు ;
నమ్మెఁగదే! మిమ్ము నా ముద్దుమఱఁది; । యిమ్మైన యపకీర్తి కేల భీతిలవు?
అతని కడ్డంబున్న యందఱు నింద్ర । సుతుని కయ్యమునకు స్రుక్కుచున్నారు.
తేనియవ్వాఁతకత్తివిగాక నీవు । మానిసివే! యిట్టిమాటలు వలసె.
నీబాణములఁ బార్థు నిలుప ర.” మ్మనిన । నాబేలఁ జూచి ద్రోణాచార్యుఁడనియె :
“కూడ, దేముదునలిఁ, గూడి రానోప; । నీడాక నర్జును నిలుపుము పొమ్ము.
పగగలవాఁడవు; భావ్యంబు నట్ల; । తెగవు మాచే నంతఁ దీఱనిపనులు.
కవచధారణ మనఁ గల దొకవిద్య । యవనీశ, యిత్తు నీ కవసరంబగుట.
అది [1]గల్గ నెచ్చోట నర్జునాస్త్రములఁ । జెదరవు బెదరవు శ్రీపతికైన.
చతురాననుఁడు తొల్లి శంభునకిచ్చె; । నతఁ డంత దీని బృహస్పతి కిచ్చె ;
అగ్నివైశ్యున కిచ్చె నాబృహస్పతియు ; । నగ్నివైశ్యుఁడు మఱి హత్తించె నాకు ;

1. గల్గియిచ్చిన. (మూ)

అది సాధనంబుగా నాఁగుము నరుని ; । కదలక నాకు నిక్కడఁ గావవలయు.
పరఁగి పాండవసేన పఱతెంచు నింక । నురలఁ ద్రొక్కెడి మఱి యొడ్డెల్ల నధిప !
ఏమన్న మఱి నీకు నిచ్చిన వరము । రానేర్చు నరుఁ బాసి రాజున్న వాఁడు.
ఇంద్రతనూజు ని శ్లేను రా విడువ । నింద్రాదులును వారి కెదురె కయ్యమున !
ఆ నరనారాయణాఖ్య యోగంబు । మానదు రాజేంద్ర, మన మన్నిగొనక.
ఎట్లైన గెలుతు మనేక యత్నములఁ । బట్టుచు బిట్టు నోఁ బలుకకు నన్ను."
అని ద్రోణుఁ డప్పుడు నట దివ్యకవచ । మొనరిన మంత్ర ప్రయోగంబు చేసి
దుర్యోధనున కది తొడిగి దీవింపఁ । దూర్యరావంబులతో మిన్ను దాఁకి
గురునకు మ్రొక్కి యక్కురురాజు గదలి । పరువడి పోచుండెఁ బార్థు వెన్ దగిలి
ఆ పాండురాజ పుత్త్రావళి సేన । యీ పార్థుఁడేఁగిన యిక్కవ నడచి
ద్రోణాది యోధులతోఁ దలపడినఁ । బ్రాణ భీకరమయ్యె బవర మచ్చోట.
నొగ నొగతోఁ దాఁకి నుగ్గైన రథము, । పగ పగతోఁగూడ భగ్నమా బంటు,
తల తలతోఁ దాఁకి తగ్గు నేనుంగు, । నలి నలిగాఁ బోరి నాశిల్లు హయము
నిడివి గల్గుటఁ జేసి నెత్తురుటేరఁ । బడి పాఱె నయ్యాజిఁ బార్థివ, వినుము.
అడగొని పీనుఁగు లాప్రవాహమున । వడిసెల మొఱములు వైచుచు డొల్లె.
ఎక్కలి వెట్టిన ట్లిభతురంగముల । డొక్క లొక్కొక్కచోటునఁ దఱచయ్యె.
అట్టి జన్యమున సైన్యము లొక్కడొకని । గిట్టియదల్చుచుఁ గినుకమై నెక్కి-
లయకాల కీలి కీలలఁబోని కోల । లయుత సహస్రసంఖ్యల నేసి యేసి,
యతుల శూలములు మహాముసలములు । ప్రతిలేని గదలు నేర్పడ వైచివైచి
శక్తిపాతమ్ములఁ జక్రపాతముల । ముక్త ముద్గర పాతముల నొంచి నొంచి,
పల్లవితాశోక ఫలితవటాభ । సల్లలితాకృతి చాలఁ బొందియును
జావు నొప్పెఱుఁగక జయకాంక్షఁ బెనఁగె. । ఆవేళ భీముపై నంగాధిపతియు
సరభసమతి వివింశతియును దాఁకి । శరభసమాన శస్త్రములేసి రథిప !
ద్రౌపదేయులఁ దాఁకెఁ దనర బాహ్లికుఁడు । చాప విద్యాప్రౌఢి జర్జరితముగ.
పంచేంద్రియంబులు ప్రాకృతుఁ బోలె । వంచిరి శరముల వాని నా నృపులు.
దుశ్శాసనుఁడు తేరుదోలి శైనేయు । నిశ్శంకఁ [1]దాఁకి తునియఁ జేయుటయును

1. గోపించి. (మూ)

గుధరంబు వఱదఁబోఁ గురియు మేఘంబు । విధమున నతఁడేసె వేవాఱ నతని.
నకులుని సహదేవు నానాస్త్రతతుల । శకునిఁ గప్పిన వారు చలము రెట్టింప
రవిచంద్రు లంధకారవు గుమి విప్పు । తివుట విప్పిరి వాని దిశలకు నొదుఁగ.
ఖండితారి శిఖండిఁ గడు నలంబుసుఁడు । నందాసగాని యేయ నలిగి శిఖండి
గుహుని శిఖండి రక్షోపిరునొంచు । వహణి నాతని నొంచె వాలంపగోళ్ళ.
సైంధవుఁ గాచున్న శల్యుండు సమర । బంధురుఁ డప్పటప్పటికి వచ్చుచును
ధర్మనందనుఁ దాఁకి ధర్మజు పూర్వ । కర్మము దాఁకినగతి నొంచిపోవు.
తక్కటి యోధులు తమయీడు వెదకి । యెక్కటెక్కటిఁ బోరి రీభంగిఁ గవిసి.
అంతఁ బోవక పాండవావలి నరుని । నెంతయుఁ గూడఁబోయెడు తమకమున
నొత్తి యెక్కిన, మనయోధులు కలఁక । నెత్తిపాఱఁగ, ద్రోణుఁ డెదురెక్కియార్చి
శమనజు భీము ధృష్టద్యుమ్ను నొంపఁ, । దెమలెఁ బాండవసేన తెలిసె నీసేన.

ధృష్టద్యుమ్న ద్రోణాచార్యుల యుద్ధము

అందు ధృష్టద్యుమ్నుఁ డాచార్యు రథముఁ । గ్రందుగాఁ దఱుము నుగ్రపుసాహసమునఁ
గరముల నసి ఫలకములు వెలుంగ । గురుబాణములఁ ద్రోచుకొని నొగలెక్కి
యరుణాశ్వముల నొంప, నతఁ డొకభంగిఁ । బరఁగ నాతనిపాలుఁ బలుకయు నఱకి
పారువంబులవన్నెఁ బరఁగు తద్రథము । వారువంబులఁ ద్రుంచి వానిపై మఱియుఁ
జంపనోపిన నారసము ప్రయోగింపఁ । ద్రుంచె సాత్యకి నడుమఁ దుమురుగా దాని.
అట్టిపోటున బాణ మతఁ డెత్తి శ్వేతు । నెట్టన నిజరథనిహితుఁ జేసినను,
అబ్బినమాంసంబు హరియింప నలుగు । బెబ్బులిచందమై పృథివీశ, గురుఁడు
బలుపెల్ల సాత్యకిపై ప్రయోగించు । తలఁపున నిగుడ, నాతఁడు నోసరిలక
సారథి కాజి హెచ్చరిక తాఁ జెప్పి । తోరపు ధృతి ద్రోణుతోఁ దలపడిన,
గుహ జామదగ్న్యుల ఘోరాజివోలె । మహితరణంబయ్యె మఱియు వారలకు.
బాగైన జగమెల్ల బాణమయంబు । గాఁగలదో యని కంపించె బ్రహ్మ.
బాణానిలంబులుఁ బ్రాణానిలములు । త్రాణదప్పఁ గలంచె దాయాదిభంగి.
హరిముద్దుతమ్ముఁ డన్నంతకుఁ గలిగి । హరిసూను శిష్యుఁ డన్నంతకుఁ గలిగి
శైనేయుఁ డేయ, నాచార్యుఁ డయ్యేట్లు । రానీఁడు కూల్చు మార్గణవహ్నిఁ గాల్చు.

అంత ద్రోణునిచాప మతఁడు ఖండింప । నెంతయు వెస ద్రోణుఁ డితరచాపమ్ము
నమ్మెయి సంధింప నదియు ఖండించె; । ఇమ్మాడ్కి ద్రోణు విండ్లిలఁ బెక్కు విఱిగె
మేలని ద్రోణుండు మెచ్చె సైనేయు; । ఆలావు గొనియాడి రమరులు మింట.
అంత నొండొకవింట నాగ్నేయశరము । కౌంతేయ హితునిపైఁ గలశజుఁ డేయ
వైరులయార్పులు వదల సాత్యకియు । వారుణాస్త్రంబున వారించె దాని.
ఆలోన గురునిది క్కఖిల కౌరవులు । చాల సాత్యకిదిక్కు సకలపాండవులుఁ
గైకొని యెక్కినఁ గల్పాంత జలద । భీకరసమర సంభృతమయ్యె రణము.
అటఁ గ్రీడి రవివంక నరిసేనవంకఁ । జిట చిటఁ జూచుచుఁ జేవేగిరమునఁ
బఱపైన తనతేరు పాఱెడుపాటి । తెఱపిగా వ్యూహంబు ద్రెంచుచుఁ జొరఁగ

విందానువిందు లర్జునుచే మృతిఁ బొందుట

పీకునఁ బోనీక విందానువిందు । లేకరథస్థులై యేతెంచి యార్చి
చీఁకటిదిక్కులఁ జేర నేయుటయు । (నాఁకటఁ గినియు సింహమువోలెఁ గ్రీడి)
విందుని ధనువు గోవిందుఁడు మెచ్చఁ । బిందికలొనరించి భీతిగా మఱియు
ననువిందు నవల మూర్ఛాయత్తుఁ జేయ, । ధనువు వేఱొక్కటి దాల్చి విందుండు
రథచిత్రగతుల మార్గణచిత్రగతులఁ । బృథసూనుఁ జిక్కులఁ బెట్టఁ జూచినను
విందునిఁ జెనక నావిందు నర్జునుఁడు । క్రందైన బాహుయుగ్మమునకుఁ బాపి
తురగ కేతన సారథులతోడ వాని । శిరముఁ ద్రుంచినమాత్రఁ జెడక యయ్యసుర
యను విందుతనువున హత్తెనో యనఁగఁ । దనమూర్ఛఁ దెలిసి యాతఁడు నిట్టనిల్గి
యన్నఁగానక దుఃఖమాత్మలో ప్రగ్గ । యున్నతగద గొని యుర్వికి దాఁటి
వడిఁ గ్రీడిశరముల వాఁడితాఁకునకు । జడియక పఱతెంచి శౌరినేసినను,
అన్న[1]దమ్ములమేల మనునట్లు వాని । నెన్నడు మొకకోల నెఱిఁ ద్రెవ్వనేసి,
చిందంబు వట్టినఁ, జెదరక వాని । క్రందైనబలములు గాంఢీవధరునిఁ
దాఁకె, నింతియకాని తనువుతో నొకఁడుఁ । బోక క్రీడిశరాగ్నిఁ బొడిపొడి యయ్యె.
మఱియుఁ గవ్వడి పూర్వమర్యాద రిపుల । నఱుకుచు నవధిగానక వచ్చుచోట
నాతని [2]యలవు రథ్యంబుల యలవు । చేతప్పి రిపులు సుస్థితినున్న యలవు

1. దమ్ములు మేలు యనెడువాని. 2. యెలవు.(మూ).

జయమని కౌరవసైన్యంబు లార్చి । దయలేక యేకయత్నంబునం బెనఁగ,
శ్వేతవాహనుఁడు వారిఁ జెరికిఁ గొనక । పీతాంబరుచేఁ జూచి ప్రియమొప్పఁ బలికె:
"అలుగులు పాతుకొన్నవి శరీరమున । నిలుపు మశ్వములు విప్పు నీ తురంగముల ;
తాఁకనీ రిపు లేను ధనువు నున్నార । నూఁకొని హయముల నూల్కొల్పి తెమ్ము.
పని తమకంబున బంటు నేమఱిన । జనుల కాపను లేల సాధ్యమౌ?" ననిన
హరి యట్లకాకని యరదంబు డిగ్గి । హయుల యశ్వముల విడ్వ, నతిసాహసమున
ధరకుఁ గ్రీడియు డిగ్గి ధనువు సారించి । యరిసేన శరముల నాఁగఁ జొచ్చినను,
దేఱిన యొక్కని తెఱవిఁ బెక్కండ్రు । దూఱుచు నీదు యోధులు మహోగ్రమునఁ
బిడుగును బాముఁను బెనఁచినట్లగుచు । మృడుచూపుఁ గార్చిచ్చు మెదచినట్లగుచు
గరళము మృత్యువుఁ గడఁగినట్లగుచుఁ । గరమార్చి ముట్టడగాఁ జుట్టుముట్ట
హరుని వ్రేసిన ధీరుఁ డది లెక్కగొనక । శరములు దీర్చిన చాపంబు ద్రిప్పి
పొనర నుత్తర బొమ్మపొత్తిక లోలువ । ననిచి కౌరవుల నాఁ డాఁగినయట్లు,
నాకితోఁటఁ గృశాను నమలంగఁ బెట్టి । యాకడ సురల నాఁ డాఁగినయట్లు,
బాణబీరంబునఁ బరుల బాణముల । రేణురేణువు లొనరించుచుఁ బరఁగి
రథశకలములు వారణశకలములు । ప్రధనంబులో వాజిభటశకలములుఁ
దొడవుల యినుము నెత్తురుల వాఁగులును । నడుకొన నఖిలసేనల నివ్వారించె.
అంత జిష్ణుని విష్ణుఁ డల్లనఁ గదిసి: । "కౌంతేయ, యివె తురంగములును దేరు ;
నలుగులు వెఱికితి ననువుచేసితిని ; । జలములఁ ద్రావక చాలఁ బన్నడవు ;
అలసె నేఁటి ప్రయాస మది యెంతలేదు! । కలదొకో యుదక? మిక్కడ నెట్లుగలుగు?
అడరున నింతసేపైనది చాలు ; । ముడుతునే మెడ?" లన్న మురవైరిఁ జూచి
కవ్వడి: "మునుపకు గలిగింతు జలము ; । త్రిప్పనే మనకివి తృషనున్నఁ బనులు!
అవధాన మెన్నఁటి! కనువులెన్నఁటికి! । నవభంగిఁ జూడుమీ నన్నింత." యనుచు
నుర్విపైఁ గొలనుగా నొక దివ్యశరము । సర్వజ్ఞుఁ డాయాజి జరపుచు నేసి
దానికి రక్షణార్థము శస్త్రశాల । గా నేయ నాశ్చర్యకలితులై సురలు
'ఏ యాజిఁ గంటిమే యీనేర్పు!' లనుచు । నాయర్జునుని గొనియాడిరి ప్రీతి.
అట్టి బీభత్సు రౌద్రాద్భుతంబులకు । నెట్టనఁ బొగడిరి నీవారు నతని.
అంత నారాయణుం డఱనవ్వుతోడ । నింతవానికిఁ గదా నేవత్తు ననుచుఁ
దనువులు నిమిరి రథ్యముల నచ్చటికిఁ । జననిచ్చి దప్పివో జలముఁ ద్రావించి

నీరార్చి యప్పుడ న్నెలవుల మొలచు । పూరి దిన్పించి నేర్పునఁ గొనితెచ్చి
నిజయత్నహానికి నీసేన వగవ । గజపురీశ్వర, యొయ్యఁగట్టెఁ దేరునకు.
అతఁ డిట్లు గట్టి రథారూఢుఁడైన । ధృతి నర్జునుఁడును నత్తేరికిఁ బాఱి
యుదయాద్రి రవియెక్క నొదిఁగి చీకట్లు । కదలున ట్లరులు డగ్గఱమికి నగుచుఁ
జాతురి నిలుచుచో సర్వాంకుఁ డివల । నాతడవునఁ గ్రీడి నటఁ గూడవచ్చి
కదనంబు సేయఁ బొంకంబైన చోటు । వెదకుచుఁ బ్రచ్ఛన్న వృత్తిమై నడచె.
ఇరువురు కృష్ణులు నిట్లు తేరెక్కి । కరమార్భటముగ శంఖములు పూరించి
'వ్రాలెఁగదా ప్రొద్దు వలసిసం' తనుచుఁ । ద్రోలిరి సైంధవు త్రోవకై రథము.
అప్పుడు "సిగ్గుగదా! యింక మనకు । నిప్పార్థుఁ దాఁకి జయించెద మనుట;
భూవరునకుఁ బ్రొద్దుపోదు సైంధవునిఁ । గావ నెక్కడివాఁడు! కదిసెఁ గార్యంబు;
వేఁడి రథంబిట్లు విడిచిన మనల । నాఁడువారినిజేసి యనిఁ బేర్చువాఁడు.
అప్పుడులేని శౌర్యము మనకింక । నెప్పుడు రానేర్చు నిలను శుద్ధముగ?
ఓసరించియు వీని నొగిఁజూత." మనుచుఁ బాసిరి కొంద అప్పటికి నీ భటులు.
కొందఱు రాజులు 'కురురాజు వినిన । నిందయా' నని క్రీడి నెట్టోర్చి తాఁకి
శివుఁడుచుట్టినఁ బోవు జీవరాసులకు । వివరింప నరిదైరి విజయాస్త్రములను.
కొంద ఱాసైంధవు కూటుగా నుండి । యందంద తలయెత్తి యర్జునుఁ జూచి,
"వాఁడి చూపులఁ గ్రీడి వాఁడెపో వచ్చె । లేఁడయ్యె నొకఁడు నిల్పినవాఁడు వీని.
కుంభజభోజులు కూర్కిరో వినము; । కాంభోజు శరములఁ గ్రాఁగెనో వినము;
విందానువిందులు వెండియు నృపతు । లెంద ఱీల్గిరో! కాన మిదె వచ్చెఁ గ్రీడి;
మనమును మునుమైతిమా! వీని." యనుచు । మనమునఁ గలఁగుచో మాధవనరులు
అలయక కొంతదవ్వటు పోయిపోయి । తలయెత్తి కనిరి సైంధవుఁ దోటివారి.
కని పల్కి: "రక్కటా! కర్ణునిఁ గర్ణ । తనయు శల్యుని సోమదత్తునిఁ గృపుని
ద్రోణిని నమ్మి సైంధవుఁడున్నవాఁడు; । ప్రాణి గానఁడుగదా! ప్రాణభయంబు.
వీరేల హారి హార విధు లడ్డపడిన । వైరి సాధింపక వదలము మనము."

కవచధారణంబున దుర్యోధనుఁ డర్జునుఁ దలపడుట

అని యిట్లు సకలసైన్యము విన నాడి । చనుదేర నడ్డమై సర్పకేతనుఁడు
ఔషధబలమున నహితుండికుండు । రోషితభోగి మార్కొనిన నిశ్శంకఁ

కవచబలంబునఁ గడియవచ్చుటయు । దివిజేంద్రసుతుఁ బల్కె దేవకీసుతుఁడు :
"పరునిఁ జూడుము బల్లి పాలలోఁబడిన । కరణి నిరుకునఁ జిక్కెఁ గార్యగర్వమున.
మూలము మీ బన్నములకెల్ల వీఁడు ; । శూలము భరతవంశముకెల్ల వీఁడు.
ఎక్కడి పవనజుఁ! డెక్కడి ప్రతిన! । చక్కాడు సుతశోక శాంతిగా వీని.
వీఁడుగదా పెట్టె విషముతోఁ గూడు! । వీఁడుగదా యిండ్లు వెదకి కాల్పించె!
వీఁడుగదా యాడె వెడఁగు జూదంబు! । వీఁడుగదా త్రోచె విపినాద్రి మిమ్ము!
అట్టివాఁ డబ్బిన నక్కటా! శిరము । గొట్టవు నీ మొార్పు కూలనా! యిచట!
సైంధవుఁ జంపుట శక్య మెట్లైన; । సైంధవుఁ డాభీతిఁ జనినను జయము.
అనిన వాసవి 'యట్ల యయ్యెడుఁ గాక । చననిమ్ము వీనిపై చక్క రథంబు.
వెనుక సత్త్వము రాక వీఁడట్లు రాఁడు; । కనుఁగొంద మదియు నొక్కొక్కచో."యనిన

... ... । ... ...

కమతముగతి జన్మకారిన్యవృత్తిఁ । దెములనిపతి వారి ధృతిఁ జూచి పలికె:
"ఒక్కింత నిల్వుఁడీ యోకృష్ణులార! । చిక్కితిరిదె మిమ్ముఁ జెండాడువాఁడ."
అనిపల్కె మనమూఁక కాశ్చర్యమెసఁగ । జనపతి వారి నస్త్రపుసోన ముంపఁ
'గప్పపైకొని యిట్లు కఱచునో!' యనుచు । నప్పార్థుఁ డతని సాయకపంక్తి నఱకి
పోయెఁ గౌరవపతి పోయె నన్నాటి । ధీయుక్తి నతఁడు పృథ్వీశు నేయంగ,
నిడు జంగ ఱాతిపై నిర్ఘరాంబువులు । పడినట్లు మిడిసి యబ్బాణజాలములు
అగ్నిరోముని భీషణాకృతి వోలె । నగ్నికణంబుల యాకృతి నిగిడి
యవివచ్చి క్రమ్మఱ నాత్మదేహమునఁ । దవులుచోఁ, నెఱఁగి మాధవుఁ జూచి నరుఁడు :
"కవచధారణమునఁ గల దొకవిద్య; । ధ్రువమతి నితనికి ద్రోణుఁ డీ నోవు.
గోత్రారికిని నాకు గురునకుఁ గాని । ధాత్రి నన్యుల కిది తలపోయ లేదు.
ఏమాయ నితఁడున్న నేమాయె! నతని । మేమలు వేఁద్రుంతు మెత్తునే!" యనుచు
నది త్రుంచుమున్నె గోత్రారిచేఁ గన్న । ప్రదరంబు తొడుగుచోఁ, బరికించి యవల
తెగ లోనువెడలి యేతేరకమున్న । తెగనేసె ద్రౌణి యా తీవ్రసాయకము.
అట్టియు మఱియును నమ్మహాశరము । పట్ట నూహించిన పార్థుండు మాని
వింటిలావున యుక్తి వెరవున దీని । గెంట నేసెద నని కృతముష్టి నేసె.
నీ సుతుఁడును గృష్ణు నిశితాస్త్రయుగళి । నా సవ్యసాచి బాణాష్టక యుగళి
సైంధవధ్వజముల శరసప్తయుగళి । సైంధవు నాఁకగా సంధిల్ల నాటి

యింద్రజాస్త్రంబుల నెడనెడఁ దునిమె. । నింద్రజుఁ డతని తేరిల ద్రొళ్లనేసి
కరతలసంధులు కాడఁ గాండములు । వర శక్తిఁ బఱప న వ్వసుమతీపతియు
నాదట మేనెల్ల నలుగులు నాటి । వేదనయంతటి విధము జనింపఁ
'గపటపు జోడిచ్చెఁ గలశసంభవుఁడు । రిపుఁడుగదా విదారించె న' న్ననుచు
(నొండొక మైమఱు వోసవఁగ దాల్ప । భండనాధిపులు కవ్వడిఁ జుట్టుముట్టి)
యెదుట నేలికయుండ నెంతయుఁ బొంగి । పదిమొగంబులఁ బర్వి పార్థు నేయుటయుఁ,
జెలఁగి తేరు సహస్ర శీర్షుండు వెలుప । మొలఁగి యోధుఁడు నట్టిమెండు గైకొనక
కాళి కరాళ హుంకారముల్ వోని । వాలిక తూపులవాన ముంచుటయు
పీట తొటంబులై విఱిగెడు రథము, । లోటి పీరణములై యొరగు నేనుఁగులు,
నడరి [1]యోతప్రోతమై త్రెళ్ళు హరులుఁ, । బడుగు పేకయుఁ బోలెఁ బడు కాలుబలము,
లల కేలు కాలు మధ్యము నేరుపడక । యిలకు వ్రాలెడు ధారుణీశులుఁ గలిగి
సమరోర్వి మాంనపచన [2]పాత్రగర్భ । సమరేఖమై పార్థుశరవహ్ని [3]నుడికె.
అటు వెచ్చమయ్యె సైన్యము దైన్యమేది । పటులీల గాండీవపాణిఁ బోనీక
మదమున గిరిఁ బ్రాఁకు మత్తగజంబుఁ । బొదివెడు భూరుహంబులగుంపు వోలె
బలువునఁ బెనఁగ నప్పాండవుఁ డాత్మ । నలిననాభునిమాట నాటుటఁ జేసి
పతినింతఁ జంపక ప్రతినరాదనుచు । నతనికి నడచుచో నానేనలెల్ల
విచ్చె; నప్పుడు రాజు విముఖతఁ బొఱఁ । జచ్చెఁ బొమ్మని మ్రోసెఁ జద; లట్లుమ్రోయఁ

కర్ణాదిరథికు లాకృష్ణుడి నర్జునుఁ బొదువుట

దునిసిన కవచ మద్దుర్యోధనునకు । నెనిమిది రూపులై యేతెంచె ననఁగ
మెఱుఁగులు తళుకొత్తు మృగరాజు సిడము । మెఱయఁగయ్యములందు మేటిద్రోణియును,
ఉడురాజు సరివోలుచున్న వారణము । పడగతో నాహవప్రౌఢిఁ గర్ణుండు,
నలిఁ జిత్రవర్ణపు నమిలిపతాక । యలరు మహాక్రోధి యతనిసూనుఁడును,
వెలుఁగున రవిఁబోలు వృషభకేతనము । వెలయ ధనుర్వేదవేది కృపుండు,
శ్రీలక్ష్మిఁ బొడవైన [4]సీతకేతనము । గ్రాల బాహాబలగర్వి శల్యుండు,
చెలువైన నవరత్న సింధురధ్వజము । వెలుఁగొందు రణకళావేది శలుండు,

---

1. యోధవ్రాతలై, 2. మాంత్ర. 3. గురిసె. 4. శిరము. (మూ)

నడుమవీధి మాణిక్య యూపపుఁ జడగ । పొడవున రిపుహారి భూరిశ్రవుండు,
[1]రాజతమైన వరాహ కేతనము । రాజిల్ల సమరభైరవుఁడు సైంధవుఁడు
నిజనిజ సేనతో నృపునకు నొదవి । విజయుపై నాటోపవృత్తి నెక్కినను
ఆ వీరసైన్యంబు లట్టిట్టు పడఁగ । దేవదత్తంబొత్తి దేవేంద్రసుతుఁడు
అఱువంటకోలల నందఱఁ బొదివి । విఱిచె శల్యునివిల్లు వెడఁదతూపునను.
అంత నశ్వత్థామ యందఱఁ గడచి । కౌంతేయు నుగ్రమార్గణ పంచకమునఁ
గమలాక్షు నాఱు వ్రేకపు నారసముల । విమలాశ్వములఁ బది వేఁడిబాణములఁ
బురహరుగతి భూతములు గొల్వనున్న । హరి కేతనము పదాఱమ్ములనేసె.
అతనికి మిగిలి రాధాత్మజుఁడస్త్ర । శతమున గాండీవిచాపదండమును
శరశతద్వయిఁ గ్రీడి జతనపు జోడు । శరలక్ష నరు తేరు సరిగ్రుచ్చి యార్చె.
ఆ యిరువుర కెక్కుడై కృపాచార్యుఁ । డాయత శరవృష్టి నర్జు నాస్త్రములు
నారాచకోటి నన్నరు కిరీటంబు । ఘోరభల్లంబుల గొడుగులఁ బొదివె.
వీరుఁడందఱికన్న వృషసేనుఁడలరి । దారుణాస్త్రముల నింద్రజు శింజినియును
శూలపాతములఁ గృష్ణుని కత్తళంబు । వాలువాట్లను [2]నరు శావాంయుగమును
భూరి చక్రంబుల బోరన గదల । శౌరివర్మంబు సీసకమును నొంచె.
భూరిశ్రవుండు నప్పుడు రథరథ్య । సారథిరథికులు చాపంబులనక
యోలి నిన్నియుఁ గూడి యొకబాణనగముఁ । బోల నొక్కటనేసె భుజసంభ్రమమున.
శల్యుఁ డార్పురశస్త్రచండిమకంటె । నెల్ల తామూరేఁడు నెక్కుడై నట్లు
నలి నరనారాయణప్రశ యూగ్ని । కలదు లేదనిపించెఁ గాండవర్షమున.
శల్యుండు నొండొకచాపంబు సమర । లౌల్యమేర్పడఁబూని లావునఁగదిసి
ఘోరమృత్యువు వేఁడి కోలలఁ బోని । నారాచములఁ ద్రుంచె నరు నరసఖుని.
వీరుఁడు తానయ్యు విజయుభయమున । వీరిమాటునఁ దూఱి వెనసైంధవుండు
మొగిళుల మాటున మొగి మేఘనాథుఁ । డొగి నేసినట్లేసె హుంకృతి నరుని.
తోడుగల్గిన యాస దుర్యోధనుండు । క్రీడినేసె ననేక కృత్రిమాస్త్రముల.
సేనలు నప్పుడేసిరి కట్టతెగినఁ । బూనివచ్చు ప్రవాహమును బోలె వాని.
నిర్జరులంత నా నిండు కోల్తలకు । నర్జునుఁ డగపడునని యెన్నుకొనిరి.

1. రాజిత. 2. నక్షవద్రియుగములును. 3. చర్మంబు. (మా)

ఏనును [1]మతిసెడి యింద్రనందనున । కైన యాపదయని యధిప, చింతిలితి.
అప్పుడు దరహాస మాననాబ్జమునఁ । జిప్పిల్లఁ బార్థుఁ డశేషయోధులకుఁ
గుత్తుకబంటియై గొడుగులు విండ్లు । నెత్తినపడగలు నిరుసులు హరులు
సూతులు రథములు జోళ్ళాదిగాఁగ । శాతసాయక సహస్రములఁ గప్పుచును
నెఱసి యెల్లెడ నూర్మినికరంబు తాఁకఁ । దఱగని జలధిమధ్యము కొండవోలె,
నురుఁగులోఁ జిక్కని నులివేఁడినెత్తు । రురల వారలమేను లోలిఁ జించుచును
దనబారి నిందఱుఁ దగులుట దోఁపఁ, । దన తెల్వి యితరులదైన్య మేర్పడఁగఁ,
దనువులు మఱచి యిందఱు వెనుదివియఁ, । దనియ దివ్యాస్త్రసంతతిఁ బెచ్చుపెరిగి,
నిలువరించియు వైరి నిజదృష్టి వీధి । [2]నిలుచుట చింతించి నెఱి సంతసించి
వానిపైఁ బఱపిన వాఁడితూపులును । మానవాధిప, నూఱుమాత్రము గలవు.
విఱిగె శల్యునివిల్లు వేఁడినయట్లు; । నుఱుమయ్యె దుర్యోధనుని పోటుజోక;
జలజనాభుఁడు నిజశంఖ మొత్తుటయు । నలుగుల నరికట్టె నఖిలసైన్యముల;
విముఖత కడమగా విఱిగియు యోధు । లమరేంద్రసుతునేసి రాజిలో." ననిన
వైచిత్రిఁ గొనియాడి వైచిత్రవీర్యుఁ: । "డోచెల్ల! సంజయ, యొప్పెఁ గార్యంబు;
విడువఁడు సుతుఁడు తా విజయ జయాశ; । వడఁకెద నక్కటా! వాని నే మందు!
ఈవు చెప్పిన యట్ల యిది నాయుపేక్ష; । యేవెంట దైవాజ్ఞ నేమనవచ్చు?
అనుజున కాసరా యరుదెంచు ధర్మ । తనయుఁడు దొరలు నెంతటఁ జొచ్చి?" రనిన
ననఘుఁడాతనికి నిట్లని చెప్పఁ దొడఁగె । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు, మనిన
భానుకులాంభోధి పావన చంద్ర! । భానుకోటి నిజప్రభా భాసమాన!
కరుణా కటాక్ష వీక్షణ! దయాలోల! । సురరాజనుత! మహాసురరాజవర్య!
ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త । సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్త్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదుమీఱఁగఁ దృతీయాశ్వాస మయ్యె.

---

1. మదినిడి. 2. నిలువుము. (మూ)

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీవైష్ణవాధార! స్థిరకృపాపూర! । [1]పాలితమునిసీమ! పరమాత్మ! రామ!
బ్రాఁతి నంబుధిఁగట్టి పతిదైత్యుఁగొట్టి । సీతఁ దెచ్చిన సాహసీ! చిత్తగింపు.
అక్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:

ధర్మరాజు ద్రోణునితో యుద్ధమొనర్చి యోడిపోవుట

పలికె సంజయుఁ: "డిటుఁ బాండవాగ్రజుని । బలము ద్రోణునిమీఁదఁ బఱతేరఁ [2]గదలి
పైఁబడఁ గడఁగ నిల్వఁగఁబోవు దిగిచి । వేఁబోవు నతఁడు రువ్వినఁ బోవు దిగిచి(?)
యాయన్వ గాదని యంతఁ దూర్యములు । మ్రోయ భీమాదులు మొగిఁగూడి నిగిడి
బోరన నెక్కిన, భూపాల! యపుడు । ఘోరరణంబయ్యెఁ గురుపాండవులకు.
తగ నందు సహదేవుఁ దాఁకి దుర్ముఖుఁడు । నిగిడి పోరాడియు నిలువకే పాఱె.
నకులునిఁ గర్ణుండు నవభంగిఁ దాఁకి । యొకముహూర్తము నిల్చి యుసిఁగె నవ్వెనుక.
[3]శీఘ్రబాహునిరాఘి శిసిపౌత్రుఁ దాఁకి । [4]వ్యాఘ్రదత్తుఁడు గూలె ద్రయ్యలై ధరణి.
దొరకొని బకవైరితో నలంబుసుఁడు । దురమొనరించి యోధులు నవ్వఁ బాఱె.
శరశక్తి మాగధ సహదేవుఁ దాఁకి । నిరమిత్రుఁడను రాజు నిశ్శేషుఁ డయ్యె.
చనుదెంచి చనుదెంచి శల్యుండు ధర్మ । తనయుతోఁ బోరాడి తగ నేఁగుచుండె.
ఒకమాఱు శలుఁడు శల్యునియట్ల వచ్చి । యకరుణ ద్రౌపదేయులమీఁదఁ దాఁకి
మరలవారల ధనుర్మధ్య నిర్ముక్త । శరముఖ ఘోరాగ్నిశలభమై క్రాఁగె.
అంత ధర్మజుఁ దాఁకి యాచార్యుఁ డతనిఁ । బంతంబుతో ముట్టి బలిమిమైఁ బెనఁగ
గురునివక్షము దూఱఁ గుశలత మీఱ । నిరువది బాణంబులేసె నానృపుఁడు.
శరపంచవింశతి చాల నొప్పెనఁగ । గురుఁడును నేసె నక్కువలయేశ్వరుని.
ఏసి వెండియు నన్నరేశు విల్విఱిచి । యోనరింపక కప్పె నుగ్రాస్త్రవృష్టి.
'అప్పుడు తగులునో! యటుగాక తెగునో! । తప్ప దీనృపుఁ' డని [5]తలఁచె నీబలము.
మిసిమింతుఁడునుగాక మేదినీపతియు । వెస వేఱె విలుదాల్చి విప్పైన[6]వృష్టి

1. పావన. 2. గణఁగి. 3. సేగ్ర. 4. న్యగ్ర. 5. తగవేల. 6. దృష్టి. (మూ)

విప్పినఁ, గోపించి విభునిపై ద్రోణుఁ । డప్పుడు బ్రహ్మాస్త్ర మరిఁబోసి యేసె.
నతఁడును నలిగి బ్రహ్మాస్త్రంబులేయ । హతములై యవి వ్రాలె నన్యోన్యహతుల.
గదవైచె నప్పు డక్కాంతేయు ద్రోణుఁ ; । డది తునియఁగ నేసె నతఁ డుగ్రశక్తి.
గురుఁడంతఁబోక యక్కువలయేశ్వరుని । హరుల సూతునిఁ ద్రుంచి యట విల్లుదునుమ
భయమంది నృపుఁడూర్ధ్వబాహుఁడై నిలువ । లయముఁబొందింపఁ జాలక సైన్యపతియు
నాతనిచుట్టు సైన్యముఁ దైన్యపఱుపఁ । జాతురి నతఁడెక్కె సహదేవురథము.

అలంబుసుఁడు ఘటోత్కచునితో యుద్ధము సేయుట

అడరి యాదెసచూచి హైడింబుఁ డంతఁ । దొడిఁబడ గురుఁ దేరితో ద్రుంగఁబోవఁ
బోకుపోకని యలంబుసుఁ డార్చి యతని । వీఁకఁ దాఁకినఁ జూడ వెఱఁగయ్యె రణము.
కనలి యిర్వురువైచు గదలు శక్తులును । దునియలై చెదరి యోధుల వచ్చి తాఁకె.
శరతరంగోత్తుంగ సంఘర్షణముల । నరుణబింబముఁ దాఁకె నయ్యెక్కుధూళి.
జేగురుఁ గాల్వల క్షితి [1]ధర యుగము । లాగైనగంట్లఁ గీలాలముల్ దొరుగ
... ... । ... ...
అందు నలంబుసుఁ డందంద పాండు । నందన సుతు నేసె నలిఁదేరు విఱుగ.
అసిఁగొని మింటికా యసుర దాఁటుటయు । వెసఘటోత్కచుఁ డంత వెంటనే దాఁటె.
అసురు లచ్చట మొత్తులాడి భూస్థలికి । వెసడిగ్గి గదలతో వెండియు నెగసి
వారివాహంబులు వాయువశమునఁ । బోరెడుగతిఁ బోరి [2]పొలివోకవచ్చి
యొక్కఁడొక్కనిఁ బట్టి యురుసత్త్వ మహిమ । నొక్కట నెసఁగుచు నుర్విపై వ్రాలి
మల్లయుద్ధము సేయ మఱి యలంబుసుని । ద్రెళ్ళవైచి యురంబు ధృతి నెక్కివాఁడు
మొగము మోఁచేతుల మోఁకాళ్ళఁ బొడువఁ । బొగడి రప్పుడు పాండుపుత్త్రులప్పుత్త్రు.
ఆ సమయంబున నాచార్యుఁ డంత । భాసురంబుగఁ గోపభరితుఁడై తాఁకఁ
గినిసి సాత్యకి యడ్డగించుచో నతనిఁ । *దన పేరుగాఁ ద్రుంచు త ... ...
... ... । ... ...
... ... ఉగ్రగ్రహంబు । మరలించుగతి వాని మరలించి యతఁడు

1. ధారయుగళ. 2. వోవక. (మా)

* ఈ పట్టున తాటాకు కుడిపైపు సగముముక్క లేదు.

ఇతని కీతఁడె యోప్పు; నితనికి నితఁడె। ... ...
... ...। ... ... ణుండును ...
శాతబాణములు పింజలబంటి దిగను। అతని నాటింప నతఁడేప్పువట్టి
... ...। ... ...
కౌంతేయులకు నవగాహింపలేక। ... ...
రౌద్రముద్రా విద్ధ రణ గర్వమహిమ। రుద్రుఁడై పెనఁగి పార్థుఁడు మ ...
... ...। ... ...
... ... లు లంచు। పంచవింశతిసంఖ్య పడిరి కేకయులు.
తొవకి స ప్తతి సంఖ్య తూలిరి మాత్స్య। లవనీశ, మఱి ... ...
... ...। ... ...

ధర్మరాజు సాత్యకినర్జునునకుఁ దోడ్పడఁ బొమ్మని ప్రార్థించుట

... ... శైనేయుఁ। గనుఁగొని తమకంబు గానరాఁ బలికె
చెన్ను మీఱఁగ హరి శంఖరావంబు (?)। క్రన్నన వినరా ... ...
... ...। ... ...
... ... డ్డి కంటికిఁ బోయి। పడఁడుగదా వైరి భటుల కొక్కఁడును!
వాడెఁడుఁ జిత్తంబు వడఁకెడు నొడలు। తో ... ...
... ...। ... ...
... ... దు శిష్యుఁడ ననుకొందు। పోరామి గావవె పోయి నీగురుని.
అతనిఁ గాచుట నన్ను హరి భీమ ...। ... ...
... ... । ... ...
... ... కుండు। పోదువఁ బోరుదు రొంటిఁ బోయె నాతమ్ముఁ
డోడుపవే మిగుల అంతోదవె నచ్చోట.। ... ...
... ...। అతఁడిట్టి ప్రతిజ్ఞ యాడుకొన్నాఁడు."
అని పెక్కుభంగుల నతఁడు ప్రార్థింప। శిని పౌత్రుఁ డంజలిచేసి ... ...
... ...। ... ...
... ... దనియు। నిలిపి పోయెఁ గిరీటి నినుగావ నన్ను.

రాజరక్షయు సింధురాజ శిక్షయును । ఆజి నేఁ డొకటని హరి విన నాడె.
పొమ్మన్నఁ బోయెదఁ బోలేక కాదు । చిమ్మెద రిపుసేనఁ జీకాకు పడఁగ.
ఇచ్చోట నీకొక యిమ్ము దప్పెనఁ । జచ్చియు వృథగాదె సైంధవుఁడచట!"
అనిన ధర్మతనూజుఁ డతనితో మఱియు : । "ననుగావ యోధులున్నా రెందఱైన;
ద్రుపదుండు ద్రుపదపుత్త్రుఁడు విరాటాది । నృపులు సామాన్యులే! నిన్ బోలువారు.
హరిసూతి గలిగిన నందఱుఁ గలరు । చొరుమువ్యూహము వాయుసుతుఁడుతోడుగను.
ఇరువురుఁ బోకున్న నేనమ్మ నతనిఁ । బరమార్థ." మనుటయు భయమంది యతఁడు:
"ఏనేఁగ నితఁడేల? యిచటికి వలయుఁ; । గాన నిర్వురుఁ బోవఁ గడు దూఱు క్రీడి.
ఎంతటిపనియిది! యేల చింతిల్ల! । నంతకు నన్నంచి యటు చూడు." మనిన
నాతని కార్య శౌర్యములకా నృపతి । కౌతుకితాత్ముఁడై కడుఁ బ్రయత్నమున
సారథి కళనంబు జవనాశ్వములకు । నీరును ఖాణంబు నియతిఁబెట్టించి
యావీరు మదిరామ[1]దాస్యునిఁ దలఁచి । దీవింప మ్రొక్కి యాధీరుండు గదలి
వులి లేడిగమిఁ జూచుపోల్కి నీసేనఁ । గలయఁజూచుచుఁ దూర్యకలకలంబెసఁగ
వలుదముత్యంబుల వడి [2]వజ్రసూచి । నెలకొన్నగతి నొడ్డు నెలవునఁ జొచ్చి,
చుక్కల బారులఁ జొరఁ బాఱు తోఁక । చుక్కపూఁపునఁ జొరఁ జూచి ధర్మజుఁడు
అతనికి సేన సహాయమ్మై పనుప । నతఁ డందుఁ గూడక యరిసేనఁజొచ్చి
శిరములు వ్రక్కలుచేసి చెండాడి, । యురముల వ్రయ్యల నూరుఖండములఁ
గుత్తుక తునకల ఘోరాజి జముని । కుత్తుక కడి సేయఁ, గోల్తల పడక
పస రాతి పాటునఁ బక్షులువోలె । వెస నీబలంబులు వీఁగఁ జొచ్చినను
'ఓడకుఁ డోడకుఁ డోసేనలార! । చూడుఁడు నన్నని చొరవచ్చి గురుఁడు
శైనేయుఁ దాఁకి రోషము మించ నంప । సోనముంప నతండు సుక్కక పలికె:

సాత్యకి మొగ్గరంబుఁ బ్రవేశించుట

"యమసూతి పనుపున నాజి నేఁ జొచ్చి । యమరేంద్రసుతుఁ గాన నరుగుచున్నాఁడ;
నున్నవా రెఱుఁగఁగ యోధుల మిమ్ము । నెన్నవచ్చునె నాకు నేలికపనుపు.
పోనిమ్ము నీకిది పురుషార్థవేళ । నేనొంటిఁ జొచ్చిన నింత నేమయ్యె?"

1. మదాద్యుల. 2. వజ్రినూతి. (మా)

అనిన ద్రోణుఁడు వల్కు: "నార ! వానవిరుఁ । జనియె నీయట్లు తచ్చన మాటలాడి.
పోరాడి గురుఁ ద్రోచిపోయెదే!" యనిన । దాను కానజుఁడైన దనసూతుఁ బలికె:
"పోరాదు రణ [1]భీము భుజుఁ డీద్విజుండు ; । వారణ హయభట వ్రాతంబు మెండు;
తప్పఁ దొలంగి చొత్తము ; రాచవనులు । తప్పు నిశనితోడఁ దడవైన మనకు.
ఇదె బాహ్లికునిసేన, యిదె కర్ణుసేన, । అదె [2]దాక్షిణాత్య సైన్యము చక్కఁజూడు.
ఇంచిన శరశక్తి నింకొక్క వంక । చించుక చొత్తము చిమ్మనీ రథము."
అనిన వాఁ డట్లకా కని యంగసేన । మును మున్న చొచ్చుచో ముందఱనార్చి
కృతవర్మ మూఁట నాల్గింట నేడింట । నతని సూతు రథంబు హయముల నొంప,
మూట వక్షము చోటు మూట సాత్యకిని । గాటంపుఁ గోలలఁ గప్పె నజ్జోదు.
కప్పిన శైనేయు కార్ముకభంగ । మప్పురుషుఁడు చేసి యార్చె; నట్లార్వ
శక్తిఁ [3]గైకొని వాని సారథిఁ జంపి । ముక్తి వదాన్యు తమ్ముఁడు నొందు విల్లు
ధరియింప, భోజుఁ డాతని దిక్కుచొరకి । యరదంబునడుపు కార్యమువాఁడు నగుచుఁ
బవనజు ముఖమైన పార్థు వాహినికి । నవఘళించిన, ద్రోణుఁ డాకథ లెఱిఁగి
రాజార్హు నొక్కసారథిఁ దెచ్చియిచ్చి । భోజు సేనాముఖంబునకుఁ జాలించి,
నిలు పోకు నిలుమని నిలిపి శైనేయుఁ । జల మొప్పఁ దాఁకి భీషణమూర్తిఁ బెనఁగె.
అటఁ గృతవర్మని నపదుగాఁ దలఁచి । పటుగతిఁ బాండవభటు లార్చి యెక్కి
వెనుక ముందఱఁబర్వి విశిఖావశిష్ట । తనుని గా నేయ, నాతఁడు నుగ్రభంగి
ద్రుపదు నైదింట మాత్స్యుని బదేనింట । ద్రుపదాత్మజాతపుత్త్రులఁ బది పదిట
నవనవకముల సేనాని శిఖండి । నవతిఁ గేకయులను నాటించి యార్చి
చెల్లాక చెదరుగా సేనల నెల । భల్లాది శరపరంపర బిట్టువఱపి
మొనకు మూలము వీఁడు మూర్ఖుండటనుచు । ననిలజువైచె మూర్ఛాయత్తుఁగాఁగ.
అతఁడంత నమ్మూర్ఛ యల్లనఁ దెలిసి । గత [4]కృపఁ గెంజాయ కన్నులతోడ
శూలంబులైదు భోజుని మీఁదవైవ । వాలమ్ములైదేసి వాఁ డవి ద్రుంచి
సూతాశ్వ తనువులు జొత్తిల్లనేయ । నాతండు నతని విల్లసిఁ ద్రెవ్వనేసె.
వైచి వెండియు విల్లు వాఁడు ధరింప । నాచందమున నేసె నదియును ద్రెవ్వ.
ఈ చందమున భోజుఁడేయ బకారి । చూచి సేనలను భోజునిఁ గప్ప నతఁడు
పెల్లునెత్తురు చిమ్మఁ బెద్దకోపమున । విల్లు విప్పఁగఁ బోయి వేసె వాయుజుని.

---

1. భీల. 2. దక్షిణాఖ్య. 3. వాకిటి జోదు. 4. కృత. (మూ)

వేయంగ నెడసొచ్చి వీరు లాభోజుఁ । బాయ బిట్టేయ నార్భటము లాలించి
జగదేకవీరుండు సాత్యకి యపుడు: । "మగిడెదఁ గాక క్రమ్మఱ వత్తుఁ గాని;
వెనుక అంతయ్యెడు విభునకే కీడు । మొనసెనో యటుపోదు మునుమిటు పెట్టి."
యని ద్రోణుతోడి కయ్యంబు చాలించి । శినిపతి కృతవర్మ సేనకుఁ దిరిగి
యతనిఁ దాఁకఁగ నిష్ఠురారావ ఘోర । వితతాస్త్ర రణమయ్యె వెస నిర్వ్వరకును.
అందు వే రథ్యంబునంది భోజుఁడును । గొందలపడఁ జూచి కుంతిజు లలర
వీఁగుసేనలఁ దగ వీక్షించి చూచి । యాగర్వి మఱియు వ్యూహముఁజొచ్చెఁ; జొరఁగ
గురుఁడు మాఱ్కొనఁడయ్యెఁ; గుంతిజులపుడు । తరమిడి కృతవర్మ దాఁటివచ్చుటయు
వారట్లు రాఁజూచి వారించి గురుఁడు । నారాచవృష్టి వెన్కకు వీఁగఁ దోలి
కృతమతి నచ్చోటఁ గృతవర్మ నిలిపి । మతమొప్ప శైనేయు మఱియు వెన్దగిలి
వచ్చునంతకు మున్న వానితో నెదిరి । (చచ్చె ననిన్ జలసంధుఁ డన్ రాజు.)
సాత్యకి గురుఁ డంత జగదీశ, కినుక । నత్యుగ్రగతిఁ బోర నా సహాయమున
దుర్మ్ముఖ దుస్సహ దుశ్శాసనులును । దుర్మ్మర్షణుండును ధృతి వికర్ణుఁడును(?)
గౌరవపతియును గదిసి శైనేయు । ఘోరాస్త్రముల ముంప గురుఁ డదిచూచి
'వీరితో మాఱ్కొన వీరె చాలుదురు । సేనాముఖంబు నేఁ జేరెద' ననుచు
సాలె వెజ్జునుబోలెఁ జయ్యన మరల(?) । నాలంబు బలిసె సాత్యకి కౌరవులకు.
విశిఖసంఘట్టన విస్ఫులింగములు । దశదిశలకుఁ బాఱె ధరణి మ్రోయఁగను;
హుంకారముల కుర్వి యుఱ్ఱూఁత లూఁగె; । టంకారములకు వడంకె దిక్కరులు;
తొల్లి బాల్యంబునఁ దోయధిఁ దారు । చల్లులాడువిధంబు శరముల దోఁప.

... ... । ... ...

వీఁగె నప్పుడు సేన; వీరుబాణముల । వేఁగెను నీ పుత్త్రవితతి భూపాల!
విల్లు రెండుగఁ ద్రెవ్వి విరథుఁడై విభుఁడు । నొల్లనఁ బాఱె వేఱొకని తేరెక్క.
సేసలచ్చట జాఱి చెదర భోజుండు । శైనేయుతోడి యచ్చలమున మఱియు
నటఁబోయి తాఁకిన నట్టహాసమునఁ । బెటిలి సాత్యకి కోపభీషణాస్త్రములఁ
బింజలకోలఁది నింపినను భోజుండు । భంజించె నతనిచాపము భల్లధార.
విల్లట్లు దునుమ నవ్విభుఁడు వేఱొక్క । విల్లెత్తె నెడమీక [1]వెరవొప్ప నతఁడు

1. వేరొప్ప. (మూ).

గదతిప్పి భోజువక్షము దాఁకవైచి । యదలింప మూర్ఛితుఁడై వ్రాలె నతఁడు.
వ్రాలిన నదియు చావని నిర్ణయించి । యాలోన నతనిసైన్యము నొంచువెంట
వీటతాటంబుగా విశిఖంబులేసి । నాటిపోవఁగ, భోజనాథుఁడు తెలిసి
శ్రీకంట నతని వీక్షించుచు మరలి । భీకరగతిఁ దాఁకె భీమాదిభటుల."
అన విని వెఱఁగంది యాంబికేయుండు : । "శినివరుఁ డక్కటా ! చిక్కకచొచ్చెఁ
బతి తన్ను ననిచిన భక్తి ; నాతనికి । నతిమానుషంబైన యాలావు వచ్చె ;
మఱి యిందుఁగలిగిరే మరలించు యోధు ? । లెఱిఁగింపు సంజయా ! యేమిందు." ననిన
ఆ సంజయుఁడు చెప్పె నధిపతి కిట్లు : । " వాసుదేవానుజు వరశక్తి వినుము
ఒకవంక నీపుత్త్రు లొదుఁగులు వాఱ, । నొకవంకఁ గృతవర్మ యులికి యేతేర,
నొకవంక సాత్యకి యొద్దు వేదూఱ, । నకలంకచిత్తుఁడై యటఁ జాపగురుఁడు
పాండవశిష్యునిపజ్జ దాఁ బోయి । (భండన పాండిత్య పటిమ యేపారఁ
బూనిన కినుకతో బొమముడి వైచి) । శైనేయ, నిలుమని సంధించి పిలిచి
తూపులఁ గప్పినఁ దోఁ ద్రొటుపడక, । చాపాంతరము పూని సాత్యకి కడిమి
వేఁడి నారసమున వెచ్చని నెత్తు । రోడిగిల్లఁగ ద్రోణు నోడక యేసి
పడగయు గొడుగును భంజింప, గురుఁడు । పిడుగుల మొగిలు రొప్పినయట్లు రొప్పి
(చతురుఁడై నూతు మూర్ఛామగ్నుఁ జేసి) । యతని నెత్తుటనోలలాడ నేయుటయుఁ,
బటుబాణములఁ బట్టువడక సాత్యకియుఁ । (దటుకున సారథిత్వము తాన పూని
పొరిగొని యంబకంబులఁ బ్రయోగించి) । గురుసుతో గురుసూతు కుత్తుక దునిమి
(యతిరయంబున వాయు వచలంబుఁ ద్రోయు) । గతి వానిరథము వెన్కకుఁ బడనేయ
గురుఁడు నాతనిసూతుఁ గూల్పంగ నుండె । హరులు తేరు హరింప నది తప్పెఁగాని.
అట్లు సారథిలేని యరదంబు మరలఁ । [1]బట్టుగొల్పఁగలేమి భగ్నుఁడై గురుఁడు
ఈక్రోలఁది గెల్వరా దీక వని యదియు । పోకఁగాఁ బోవ, నప్పుడు మొవలెల్లఁ
గన్నది కన్నవంకల విచ్చె ; విచ్చి । మున్నిటికడకేఁగి మొదలి సేనాని
భీమాది భటులతోఁ బెనఁగుచు నుండె. । ఆమేటిదెసకుబ్బి యట సాత్యకియును
ద్రోణాస్త్రములఁ జాలఁ దూలిన నూతుఁ । బ్రాణభీతికిఁ బాపి పలికె నిట్లులమి :
'భీమార్జునుల లావు పిఱుఁదముందటను । నోమిత్ర, గలుగఁగా నొదుఁగ మెవ్వరికి.

1. భట్లు గొల్వఁగ. (మూ).

నేఁడు పార్థులమీఁది నెమ్మి నానేర్పు । వాఁడిమిఁ బ్రకటించువాఁడఁ గయ్యమున.
నాతేరు నడఁకక నడపుమీ నేఁడు; । సూత, చూతము నిన్ను శూరమధ్యమున.
బీభత్సుశరములఁ బీనుఁగుపెట్ట । లేభంగిఁ దఱచయ్యె నిటుచూడు మొదట.
అది నీకుఁ దెరువు రథ్యంబులఁ ద్రోలు । పోదపోద." మనుట నుప్పొంగి సూతుండు
"ఇక్కఁగా నీకాఁకకేఁ దేరు గడప । నెక్కుడివాఁడ! మున్నెఱుఁగ నిట్లగుట.
నను జూడు మట్లయ్యె నా విమానంబు । ఘనవీథిఁ దెచ్చినగతిఁ దేరు దెత్తు.
అదె గాండివము మ్రోఁత; యదె శంఖరవము; । నదె కిరీటము కాంతు లనతిదూరమున.
దండనాథాంబుధి దాఁటిన నీకు । వెండియు నడ్డమే వెస వత్తుగాక.
సురలు రెండవయింద్రసుతుఁడు నీఁడనుచుఁ । బరిగణింతురు నింగి బహుభంగి నిన్ను."

సుదర్శనుఁ డనురాజు సాత్యకితోఁ దలపడి మడియుట

అనినఁ గౌతుకమెత్తి యనివార్యవృత్తిఁ । జను శినివరు సుదర్శనుఁ డనురాజు
తాఁకి పోరాడుచోఁ, ధనువుతో వాని । ద్రేఁకపుఁ గుత్తుక విదళించి యతఁడు
శాత్రవ దుర్నిరీక్ష ప్రతాపమున । [1]మిత్రుఁడై మాయచే మెయి మెయిఁ బోవఁ,
గైరాత బర్బర ఘన [2]శకమ్లేచ్ఛ । పారద యవనాది బలములు తాఁకి
యార్పులు చేసిన నతఁడు నారసము । నేర్పడ సంధించి యేయ నందఱును
గుదివడి రథవాజి కుంజరంబులను । మొదలేర్పడక యొక్క ముద్దయై పడిరి.
అంత సిగ్గు దలంచి యధిప, సౌబలుఁడు । నంతంత దుశ్శాసనాది వర్గంబుఁ
'బోవకు శైనేయ! పోవకు' మనుచు । రావంబు క్రోశమాత్రము దూఱఁ జీర
నగుచు సారథికి సాత్యకి యిట్టులనియె: । "తగిలెఁగదే కూయి; ధార్తరాష్ట్రుండు
వేఁడి చూపక పోఁడు వెలయఁ బైఁబడక. । వాఁ డల్పబలములవచ్చిన వాఁడె!
ఒయ్యఁబ్రోవను వీని నొక దెబ్బగొనక; । చయ్యనఁ బోరాడు సమితి ముమ్మరము."
నా మందగతి వాఁడు నడపించుచుండ, । వామిపెట్టిన నేఱు వచ్చిన యట్లు
మొనలు రాజులఁ జుట్టుముట్ట శైనేయుఁ । డనుపమ ధైర్యసహాయుఁడై నిల్చి
నరుకృపఁ గన్న బాణ త్రాణ విద్య । పరఁగింపఁ, దేరులఁ బైపైని హరులు
దంతులఁ గాల్వురఁ దమచాపు [3]నోవ్రుఁ । జింతింప కధిపుని శిక్షనెక్కియును

1. మైత్రుఁడై మాయనేమైఁ బోవఁబోవ. 2. శంఖ. 3. నోపు. (మూ).

బాటొండె పగులొండె భస్మమాటొండె । దూటొండె దూలొండె ముమురగుటొండె
వడఁకొండె వదరొండె వ్రాలుట యొండె । దడ[1]యొండె వెఱఁగొండె దమయందుఁ గలిగి
జయము మోమెఱుఁగక చయ్యన వీఁగ । బయ [2]లెత్తి యొంటిపి భయమింత లేక
కనుఁగవ యెఱ్ఱనై కవిసి రారాజు । శిని రాజు నలుగుల సిలుగులఁ బెట్టి
గొడుగు విల్లును జోడు గ్రుచ్చి వోనేయ, । నడుగు దిరుగక వాఁడు నన్ని యుఁదాల్చి(?)
ఫాలపట్టము బీట వాఱ వాలమ్ము । గీలింప శకుని యాక్షితిపసోదరులు
ఎడచొచ్చి పోరి యనేక మార్గములఁ । గడపట వానికిఁ గాలేక పాఱి;
రట్టు నిలువక పాఱ నధిపుండు పాఱ । నెట్టన కాఁకతో నేపాళశతులు
తుటములు గట్టి దుందుభిశంఖపటహ । రటనోగ్రులగుచు నా రథికుఁ దాఁకినను
ద్విరదంబు లిన్నూఱు తేరులునూఱు । హరులు మున్నూఱు భటౌఘముల్ వేలు
మడియునంత రణంబు మాధవానుజుఁడు । కడిమి వాటించి యా ఘట్టంబు గడచి
దుస్సిహోఁ జూడఁ గడున్ విచారమునఁ । ... ...

దుశ్శాసనుఁడు సాత్యకితో యుద్ధమొనర్చి పాఱిపోవుట

... ... । గచ్చెకు యువరాజు కాలు ద్రవ్వఁచును
అన్న తోడనిపిన యనుచరుల్ లక్ష । తన్ను సేవింప సాత్యకిఁ దాఁకి యప్పుడు
ఉరుతర శైలంబు నొడిసెల ఱాతి । కరణి భుజాశక్తికడిమి వైవంగ
భటులు పిడుగులువోని బాణంబులేయఁ । జిట చిటఁ గోపించి శినివంశకర్త
భల్లాగ్రమునఁ గొండ బరిద్రెవ్వనేయ । నెల్లచో మిడుఁగురు లెగయ నత్తుమురు
తిరిగి తమ్మునె తాఁక దృష్టులు చెదరి । కరి రథంబులు గూలి కౌరవభటులు
తెల్లగాళులు గొని దెరలినఁ, బోక । చిల్లకోలల దుస్సేనుండు నతనిఁ
గప్పియు నతఁడు వక్షము గాడనేయ । నొప్పికిఁ బాఱె ద్రోణుని మాటు దూఱె.
అంత [3]నిత్తెఱఁగున నరి యరుగుటయు । వంత నొంది గురుండు వాని కిట్లనియె:
" యువరాజ, యెక్కడ నొదుఁగ వచ్చితివి ? । తోవకి రావలసెఁ గాఁ [4]దోఁక నీర్సుట్టి !
బలిమిఁ జేతులుచాచి పాంచాలివలువ । లొలిచినగతి గాదు యుద్ధంబు నేఁడు.
అంత చేసిన నీవు నని చూప లేవు ; । వింతయే [5]తీపనివిన వె ప్రాణములు !

---

1. గొండె. 2. లైతి నొంటిని. 3. నివ్వెరగుట. 4. దొంకనిర్సుట్టి. 5. వినవైతివని ప్రాణమగుట. (మూ)

ఒక్క సాత్యకికింత యొదిఁగితే నింక । నక్కిరీటి బకారి యడర నేమగుదొ!
శరణని బ్రదుకుము శమనసూనునకు । మరలి సాత్యకినైన మఱితాఁకు వోయి.''
అని యిట్లు గురుఁడాడ నాతండు లజ్జ । జనియించి వెండియు సాత్యకిఁ దాఁకె.
ఇట ద్రోణుఁ డమ్ముల నెత్తి కౌంతేయ । భటులప్రాణంబులు పారణసేయ
వీరకేతుండను విభుఁడు పాంచాల । వీరుఁ డగ్గురుఁ దాఁకి విలువిద్యనోడి
తలఁగిపో నుండినఁ, దమ్ములాతనికిఁ । గలవారు నలువు రక్కలశజుఁ దాఁకి
చిత్రకేతు సుధన్వ చిత్ర వర్మ్మలును । జిత్రరథుండు నాజిని మృతిపొంద,
నంత ధృష్టద్యుమ్నుఁ డా బంధుమృతికిఁ । జింతిల్లి ద్రోణు మూర్ఛితునిఁగా నేసి
యసిఁ ద్రెవ్వ నేయుదునని తేరుడిగ్గి । వెస ద్రోణు తేరెక్కి విన్నాణమునను
సారథిఁ బడఁ దన్ను సమవేళఁ, దెలిసి । యారథికుఁడు భీతి యాత్మలో లేక
చేరిన లక్ష్యంబు చెండాడుపాటి । దారుణాస్త్రములేయఁ, దన పూఁపుదప్పి
కుంభినికడకు ద్రోఁకులవెంట జారి । సంభృతగతి నిజస్యందనంబెక్కె.
వానిసారథిఁ జంపి వాలంపసోన । సేనాని నిగిడింపఁ జెదరి రథ్యములు
సారథిలేని ధృష్టద్యుమ్ను రథము । దూరాన కీడ్చెఁ బార్థులు తల్లడింప.
మఱి ద్రోణుఁ డాఅని మంటనైరిపుల । నుఱుమాడఁ జొచ్చెఁ బీనుఁగుపెంటగాఁగ.
ఒకచోట గురుఁడును నొకచోట నరుఁడు । నొకచోట సాత్యకియును నేపురేఁగి
చంపుచో నపుడు ప్రజాక్షయమయ్యె; । నింపేది ధృతరాష్ట్ర! యిది నీయుపేక్ష.
వినుమిట్లు ద్రోణుచే వేఁడి వాక్యములు । విని దుస్ససేనుఁడు వేవేగఁ బోయి
త్రైగర్త రథములు తను మూఁడువేలు । చేగ యేర్పడి క్రొల్వ శినివరుఁ దాఁకి
రథ చిత్రగతుల ధరాధూళి యెగయఁ । బ్రథనంబు లోకైక భయముగాఁ జేయ,
నక్కుగా రథికుల నామంత్రణముల । నుక్కడంచి శినీంద్రుఁ డుబ్బి వీక్షించి
దుశ్శాసనునిఁ బదితూపుల గ్రువ్వ, । నిశ్శంక నతఁడును నిష్ఠురాస్త్రముల
రథ రథ్య కేతుసారథి రథికులను । మథన సమూహంబు మలయ నేయుటయు,
మేలని యువరాజు మెచ్చి, సాత్యకియు । వాలిక తూపులవాన నాటినను,
సారథిఁబోనాడి చాపంబు విఱిగి । తేరికి మోసమై దేహంబు ద్రస్సి
యువరాజు మూర్ఛిల్లి యొరఁగిన, నతఁడు । పవనజు ప్రతినఁ జంపక కాచివిడిచె.
అంత సాత్యకిమీఁది యాత్రచాలించి । దంతిపురీశుండు తమ్మునిఁ గొనుచు
గురుని కయ్యంబు గన్గొనవచ్చి యపుడు । పరఁగిన పాండవబలముప్పై నుఱికి

శరములేసినఁ ద్రెవ్వె జమిలి నేనుఁగులు; । ఖురపుటంబులు ద్రెవ్వెఁ గుండె గుఱ్ఱములు;
గుణములు దెగి యొండు గొనిరి విల్కాండ్రు; । మఱియుఁగ హాతిఁ దేర్లుమలమ్రగొనియె;
నేల [1]రోహిణివోలె నెత్తురు వాఱె; । చాల లోఁదాఱిరి సచివు ల య్యనికి.
ఈ భంగి రాజరాజేటున మెఱయ । భ్రూభంగముగ ధర్మపుత్త్రుఁడు గినిసి
ప్రతిదాఁకి యతని చాపము ద్రుంచివైవ । నతఁడు నొండొకవింట నమ్ములు దొడిగి
ధర్మాత్మజుని ఫాలతలము భేదించి । కార్ముక కవచ భంగములు చేసినను
గదవైచెఁ ద్రుంచెఁ జక్రమువైచెఁ ద్రుంచె । నదలించి యసివైవ నదియును ద్రుంచె.
ఇట్టు పార్థుఁడువైవ నితఁడు ఖండింప । నుట్టడఁగని భీమముఖ్యు లెక్కినను
ద్రోణుఁ డిందఱి విప్పఁ దోలిన మరలి । క్షోణీశుఁడేఁగె సజ్జను పోరుచూడ.
అంత బృహత్క్షత్త్రుఁడను కేకయుండు । కౌంతేయ హితముగాఁ గలశజుఁ దాఁకి
బ్రహ్మాస్త్రమేసిన భయమేది యతఁడు । బ్రహ్మయస్త్రంబున భయమార్పనేసె.
అతుల హాహాకార మాసేనఁ జెలఁగ । శితశరంబుల వానిశిర మట్టఁ బాపె.
ధృతిఁ జేదిపతి యంత ధృష్టకేతుండుఁ । బతిమెచ్చ ద్రోణునిపైఁ దేరుపఱపి
సారథిఁ దెగటార్చి చాపంబు దునుమ । దారుణశక్తి యాతఁడు ప్రయోగింప
నదియు వానిశరాగ్ని నణఁగిన నొక్క । గదవైచె; నదియు మ్రగ్గఁగ నాత్మలోన
పోకిరింతఁ జెలంగఁబోలు వీఁడనుచు । నేకాండమైన విల్లెత్తి గురుండు
మెఱుఁగునారసమున మెడ దూరనేయ । నొఱలుచునెగసివాఁడుర్విపైఁ గూలె.
వాని పుత్త్రుఁడు దాఁక వాని గురుండు । సేన లార్భటములు సేయ ఖండించె.
చొచ్చి జరాసంధ సుత సహదేవుఁ, । డచ్చటఁ దాఁకి కయ్యము చాలఁజేయ
రమ్య కుండలములు రాయు తచ్ఛిరము । యామ్యబాణాగ్నికి నాహుతి చేసె.
దొరల ద్రోణుండట్లు దొరఁకొని చంపఁ । గరువలిపట్టి శంకాతంకమునను
(సేనానివంక వీక్షించి, "యాచార్యుఁ । బూని యాఁపకయున్నఁ బొందునెజయము!")
అనునంత క్షత్త్రవర్మాఖ్యుండు శ్వేతు । తనయుఁ 'డాతని నేనె తఱుముదు' ననుచు
దీమసంబున ద్రోణు తేరంతఁ గదిసి । హేమపుంఖములైన యిషువులఁ బొదివి
వింటికొప్పౌకకోల విఱిచిన, గురుఁడు । కంటికప్పుడు కెంపుగదుర నయ్యమర
పగతు పౌరుషము సైఁపక నొండువింటఁ । దెగ నిండ సాయకత్రితయంబు దిగిచి
విడిచిన, నది డేగవిధి వాని శిరము । నడికొత్తి కొనిపోయె నరములతోడ.

---

1. రోగిణి. (మా)

ఆ[1]వటుగట్టైన నప్పుడాత్మలోన | నోర్వఁగఁ జేకితానుండు తానెక్కి
గురుతూపులకు భీతి [2]గుఱికొని యడర | గురుబలంబులు గెలిగొని వెసఁ బాఱె.
మఱి యెవ్వరును నిల్వ మగఁటిమి లేక | నెఱిఁ బాండుతనయ సైనికు లట్లు పాఱ
ద్రుపదుఁ డొక్కఁడు సిగ్గుతో నిగ్రహించి | యపుడు పోరాడె ద్రోణాచార్యుతోడ.

ధర్మరాజు భీము నర్జునునకుఁ దోడంపుట

విను మాంబికేయ, యవ్వెనుక ధర్మజుఁడు | మును పాంచజన్యపు మ్రోఁత యాలించి
వెనుక నర్జును శంఖ నిస్వనంబు | వినక భీమునిఁ జేరి విన్ననై పలికె:
“అన్న! భీమ! కిరీటి యచ్చోటి నొంటి; | నిమ్ము జఱ్ఱున జాఱె మిహిరుండు నకట!
“పోవన్న తోడుగాఁ బుణ్యమై చేయు | నావెంటఁ బంపియు నాత్మ నేనమ్మ
విష్ణు శంఖరవంబు వినవయ్యెఁ గాని | జిష్ణు శంఖరవంబు చెవులార వినము.
ఏ దాయనో డాయు[3]నేల! యచ్చటకుఁ | బో, దాయలకుఁ బోయి పొడచూపవన్న!
ఆకడ కరుగుట కనుజుఁ గాంచుటకు | నాకును నీ సింహనాదంబె గుఱుతు.
నరుఁడు తీఱిన వెన్క నాకుఁ బోదనుచు | హరి పోరుచున్నాఁడొ యదియు నేనెఱుఁగ.
ఒకని తమ్ముని బంచి యొప్పరికించి | రకట పాండవులని యపకీర్తి మనకు.”
ననఁగ భీముఁడు నవ్వి: “యశ్లీల దేవ! | మన కిరీటికి నేల మహి నిట్టి దశలు!
అనలు తేరును విల్లు హరియును గలుగ | నని సురాసురులకు నతఁడు భీతిలఁడు.
క్షితిఁ దోడఁబుట్టిన చిచ్చునా నీవు (?) | మతిఁ దలంకితి దీని మాన్తు నేఁబోయి.”
అని భీముఁ డచటి సేనాధీశుఁ గదిసి, | “విను ద్రోణుబారికి విభుఁ గాచికొనుము.
నృపున కెవ్వనిఁ దోడు నీవిడి తనిన | నపుడు క్రీడికి నిన్ను నటఁ జెప్పవచ్చు.
పోయెద నేలిక పొమ్మన్న పనులు | నేయరాదనరాదు సేవకులకును.”
అనిన ధృష్టద్యుమ్నుఁ: “డరుగు మేఁగలుగ | విను ద్రోణుఁడెవ్వఁడు విభుఁ దేఱిచూడ.
[4]ఉప్పనబట్టైలై యున్నది గురుని | దప్పించుకొన సేన దండింపు చొరుము.”
నా విని భీముఁ డానందించి వచ్చి | భూవరునకు మ్రొక్కఁ బొసఁగ నాతఁడును
ఆలింగనము చేసి యనుజు దీవించి | చాల శంఖాది నిస్స్వనములు బెరయ
ననిచినఁ గదలి నెయ్యమున విశోకుఁ | డనువాని నిజసూతు నల్లనఁ బలికె:

---

1. వటుకట్టైన. 2. గురుతనంబడర. 3. చెల్లనచ్చోట. 4. ఉప్పెన. (మూ)

'బాణధారల చాయ పదము చూపెదిని । ద్రోణునికై చక్క ద్రోలు మీ రథము.
అదె కుమారులమూఁక, యదె రాజలోక, । మది గాని పనియేమి హత్తింపునరుని.'
అని చెప్పి నిశ్శంక నరుదేరఁ దాఁకి । మును యువరాజు దుర్ముఖ సుదర్శనులు
విందా నువింద వివింశతి హస్త । బృందారకాభయభీము లన్వారు
జననాథ, దుర్విమోచన రౌద్రకర్మ । లనువార లాదిగా నందంద యేచి
జాతి వైరమునఁ బ్రచండ కాండములు । భీతిగాఁ గురిసి యా భీముచే నపుడు
పర్వి బృందారకాభయ రౌద్రకర్మ । దుర్విమోచనులు మృత్యువుపాలఁ జనిరి ;
విందాను విందులు ప్రీలిరి ; మఱియు । నందు సుదర్శనుఁ డంతకుఁ జేరె.
చిక్కినవారలు చెదరి పాఱంగ । నిక్కగాఁ బెడతలవేసి భీముండు
రువ్వునఁ బిడుగువాఱుట దోఁప గురుని । నవ్వేసఁ గదియుచో నమ్ములఁ గ్రాఁగి
యుగ్రుఁడై భీము : "నోహహో పోకుపోకు । సుగ్రహమని పోవఁ జూచెదు విడువ.
నన్ను గెల్వక నీవు నరుఁడును బోలె । నున్నని మాటల నుడివి పోయెదవా!
అట నిన్నుఁ బోనిచ్చి యతనిఁ బోనిచ్చి । యిట మ్రొక్కుబడికినే యేనున్నవాఁడ!"
అనినఁ గోపాంధుఁడై యనిలజుఁ డనియె : । "నిను వేడుకొనుటయు నిజమె యర్జునుఁడు!
పూని దేవవ్యూహములు చొచ్చుచోట । మానుష వ్యూహంబు మఱి క్రీడి కెంత?
గురుఁడని యొకమ్రొక్కు గొమ్మన నతని । వరున మొఱంగక వాక్రుచ్చి." తనుచు
గద త్రిప్పి వైచినఁ గడఁగి యాచార్యుఁ । డొదిఁగిన నదివోయి యురు తేరుదాఁకి
మసిప్రోవు చేసి క్రమ్మఱ భీముకడకు । వెసఁబోయె ; నతఁడును వేఁజొచ్చె నొడ్డు.
చొచ్చినభీము నీసుతు లడ్డగించి । వచ్చి చిచ్చారు దీవ్రపుఁ దూఁపులేసి
యిందేమి బ్రదికెడి నితఁడని తోఁప । నందడించిన, రౌద్రసంపత్తి నతఁడు
గదగొని పూఁచిన, గర్భముల్ గలఁగి । చెదరిరి ; సైన్యంబు చెదరె నచ్చోంత.
ఉన్నతి గురుఁడంత నొక్క తేరెక్కి । మున్నాడి వెసఁబోయి ముద్దర గట్ట
రువ్వాజివ్వను గాడ్పు రువ్వ బాణములు । త్రవ్వితండములుగాఁ దఱిమి యేయఁగను
దన సాయకములెంత తానెంత యనుచు । ఘనుఁడంతఁ దన తేరు గదగొని డిగ్గి
వానలో వృషభంబు వచ్చున ట్లంప । సోనలోఁ దలదూర్చి చొచ్చి యేతెంచి

... ... । ... ...

ద్రోణుఁ డప్పుడు మేనుతుడుచుక లేచి । ప్రాణాశచేఁ దన్ను భావించు కొనుచు
నొండొకరథమెక్కి యొద్దువాఁకిటనె । యుండెఁ బాండవసేన లొత్తి రాకుండ.

భీముఁడు ద్రోణాదిరథికుల నుత్తరించి యర్జునుఁ జేరఁబోవుట

అంత సారథి వచ్చి యటఁ దేరుచూపఁ । బంతంబుతో నెక్కి పావని మట్టి,
ఘోరాస్త్రతతి మార్గ్ఘోషంబు తెలుప । వారక వ్రేయుచు, వాఁడి వేఁడిమికి
భోజాధిపతులుఁ గాంభోజాధిపతులు । నాజాడ గలిగిన యధిపులు మఱియు
సోమరులై స్రుక్కి సుడివడి సురిగి । మోమోట ముసు జెడి మోడ్పడి వ్రొగ్గి
పంచులై పసదప్పి ప్రాల్మాలి పగిలి । కంచుమిం చై పాఱఁ, గడుసంభ్రమమునఁ
దెఱపిగాంచి బకారి తేరు దోలించి । తెఱఁగొప్ప నర్జును తేరు దవ్వులను
దివ్యలాంఛనముచేఁ దెలిసి పెల్లార్వ, । సవ్యసాచి యొఱంగి చయ్యనఁ దిరిగి
యతనిఁ గాంచి చెలంగి హరియును దాను । వితత శంఖములొత్త, విని ధర్మరాజు
పావని జయము బీభత్సు నేమంబు । నావెంట నెఱిఁగి ధైర్యము దెచ్చుకొనియె. ”
అని చెప్ప భీతుఁడై యాంబికేయుండు : । “ మనకేటి జయమింక ! మారుతి చొచ్చె ;
శినివరుఁ డొకఁడు చొచ్చినఁ జొప్పువడఁడు. । తనయుఁడేమని చింతఁ దగిలెనోయువుడు!
మొనలెంత వణఁకిరో ముప్పురి యనికి ! । వినవోప సంజయ, విడు కథ. ” యనిన
“ ద్రౌపది నొగిఁబట్టి తద్ద వాపోవ । నోపితి విది వినవోపవా భూప !
పరదుఃఖ నిజదుఃఖ పరిపాటియట్ల । సరిగదా శేషంబు సకలంబు వినుము. ” (1)
అని సంజయుఁడు చెప్పు : “ నట్లార్చు భీముఁ । గనుఁగొని యేతెంచి కర్ణుండు దాఁకి
భుజముల బహు బాణములు గ్రుచ్చి విల్లు । రజముగా నేసి సారథి మూర్ఛ పుచ్చ,
బొమముడితో వాయుపుత్త్రుండు కర్ణు । విమల ఖడ్గము వైచి వింటికిఁ బఱపి
యొండువింట లలాట మురము బాహువులుఁ । గండలు గ్రమ్మ రక్తము చిమ్మనేయ
వాఁడంత పరశక్తి వైవ వాయుజుఁడు । మూఁడుతూపుల నది మొదలికి నఱికి
నేసకంబొకకోలఁ జించి వక్త్రమున । నేసె నమ్ములు రక్త మిల మడుఁగుగట్ట.
అంతఁ గర్ణుని ఘోరమగు నవ్వు నవ్వి । యింతటఁ దెగఁ జూతు నేను నిన్ననుచు
ధనువంతఁ ద్రుంచి యంతన సూతుఁ ద్రుంచి । యనిలజుఁ డతని రథ్యములఁ ద్రుంచినను
అలసి కర్ణుఁడు వాఱె ; నవ్వు డా కర్ణు । బలమెంత చావదు పావనిచేత !
అట్లు కర్ణుఁడు వాఱి యాత్మజు రథము । మెట్టినఁ బఱతెంచి మేదినీవిభుఁడు

దుర్యోధనుఁడు ద్రోణుని దూఱనాడుట

గురుని నిట్లని దూఱెఁ : “ గూడునే ద్రోణ ! । చొరవిడిచితి నేనచూరఁబో భీము.
శైనేయ పార్థులు చాలరే మొదల ! । నే నెట్లు రక్షింతు నింక సైంధవుని ?

చేకొని వార్ధి శోషించుట గాక । నీ కొకఁడెక్కుఁడే నిలిపెడ ననిన?
ఏము సాత్యకి కోడ నీ యపకీర్తి । నీ మీఁద ప్రాలదే! నేరవు తెలియ;
మా భాగ్య మిట్లుండె మాట లింకేల । ఏ భంగి నాకార్య మిటమీఁద?" ననిన
నాతఁడిట్లను: "నాకు నరుఁగఁగ నాకు । తోతెంచి పెళ్ళల దూతైన నన్న?
భీమార్జునుల నడ్డపెట్టరాదనుచు । నే మున్న చెప్పనా! యిప్పు డెఱింగెదవు.
సైంధవుఁ గాపున్న సచివులు నీవు । బంధురగతి క్షత్రపుఁడు వీరలకు.
ఏను నిక్కడనున్న హితవు నీ వెఱుఁగు; । దానికి నిలిచితి రాజులనెల్ల;
కావున నే రాను; గయ్యాలచోటు । నీవున్న జయముగు నెమ్మిఁ బో." మ్మనినఁ
దను దాని పుచ్చికొని ధార్తరాష్ట్రుండు । మరలి యేతెంచుచో, మధ్యభాగమున
మును బోరఁ జేసుని మున్నుఁ గ్రీడిఁ గూడఁ । జనరాక చిక్కిన చక్రరక్షకులు
నొగి యుధామన్యుండు నుత్తమౌజుండు । నగపడ నరలించి యతఁడు వోనీక
యనిసేసె." ననుటయు నాఁబికేయుండు: । "వినిపింపు వారెట్లు వెడలిరయ్యెఁక?
నిరువురఁ గృతవర్మ యెట్లు వోసిచ్చె? । నరుగుట యెట్లు వారంతద?" వ్వనిన
సూతజుఁడిట్లను: "క్షోణీశ, భోజుఁ । డా తెఱంగునఁ దమ్ము నాఁగిన వారు
సంకేతములు చెప్పి చయ్యన రెండు । వంకల నయ్యొడ్డు వ్రచ్చక వెడలి
క్రీడి వోరెడుచోటు కేతులక్ష్యమున । నోడక [1]యెత్తేఁగి యయ్యొడ్డున కేఁగి
చించుక మఱియుఁ జొచ్చిరి క్రీడిరథము; । నించుక మున్నాడి యితఁడంతఁ గూడె.
కూడి ముప్వురు నట్లు ఘోరాజి సేయ । నోడక నృపుఁడందు నుత్తమౌజుని
విరథునిఁ జేసిన, వెస యుధామన్యు । వరరథారోహంబు వాఁడును జేసె.
ఇరువురుఁ గూడి యయ్యిభపురాధీశు । విరథు విగళితచాపు వికృతుఁగా సేయఁ
గుపితుఁడై చాపంబుగొని వాని తేరు । నృపుఁడు రెండుగనేవ నిలువక వారు
తేరులు విడనాడి దేవేంద్రతనయుఁ । జేరిరి; పతి శల్యుఁ జేరి తేరెక్కె.
ఆలోన రథముతో ననువొంది కర్ణుఁ । డాలంబునకు భీము నలుకమైఁ బిలువ
బరిగోల పోటుల భద్రేభమనఁగ । నెరవుగాఁ దిరిగి యుర్వీరుండు గదియ
వెడతూపులకు మిన్ను విరివిలేదనఁగఁ । గడు నుగ్రరణమయ్యెఁ గర్ణభీములకు.
నొగులు పతాకలు నొచ్చు రథ్యములుఁ । బగులు రథాంగముల్ పప్పగు విండ్లు

1. ఱేఁగి యయ్యొడ్డుగున. (మూ)

తుమురగు గొడుగులుఁ దునియు వర్మములు । సమరభావము దెల్పె సరి నిరువురకు.
కర్ణుసైన్యములంతఁ గవిసి నల్దెసల । దుర్నివారుని భీముఁ దూపుల ముంపఁ
బ్రళయానిలము మేఘపటలంబు విప్పు । పోలువున నా వాయుపుత్త్రుండు విప్పి
కర్ణుని రథసూతు ఖండించి యార్వ । వర్ణింప నరదంబు వాఁడునై వాఁడు
హరియుగ గిరియుగ హస్తియుగముల । కరణి భీముఁడుఁ దానుఁ గలహించిరపుడు.
రథవాజు లపుడు నారాచపాతములఁ । బృథివిఁ గూలఁగ మేను బెండును గాఁగ
ననిఁ గర్ణుఁ గావంగ నధిపతి తలఁచి । యనుజుని దుర్జయుండనువాని ననుప
నేతెంచి వాఁడు నయ్యెడఁ జొచ్చి రణము । వాతూలతనయుతో వారక చేసె.
తేరుఁ దానును గడతేఱునంతటికిఁ । దే రాయితము చేసి ధృతిఁ గర్ణుఁ డలిగి
యనిలజుఁ దాఁకి శౌర్యమును ధైర్యమును । ఘన[1]బలమును దెప్పఁగాఁ బోరిపోరి
జల్లన మెఱుపులుచల్లు మహోగ్ర । భల్లమేయఁగ నది పార్థివుఁ దాఁకి
మండుచు నటఁబోయి మహిఁగాఁడ, నొడలు । మండి మారుతి వానిమకుటంబు దున్మి
గదవైచి రథము భగ్నముసేయ, వాఁడు । పదచారియయ్యుఁ దప్పక యేయుచుండె.
అప్పుడాతనిదైన్య మధిపతి చూచి । యిప్పార్థివునిఁ దాఁకు మిటఁ బొమ్మటంచు
దుర్ముఖు ననుప వాతూలజుఁ దాఁక । ధర్మమా నాకని తలఁకక వాఁడు
కర్ణున కడ్డమై కౌంతేయు విల్లు । చూర్ణంబుగాఁ జేసి సూతు నొప్పించి
పడగయు గొడుగును బడవేసి యార్వ । వడముడి బొమముడి వడినిడి కడిమి
నుత్తమాంగము కుమారోత్తముఁ బాయఁ । గ్రొత్త కార్ముకమెత్తి ఘోరాస్త్రమేసి
నగుచుఁ గర్ణుని నేము నాకుఁగా నిట్లు । తెగుదురే నృపులని దీనుఁడై వాఁడు
దుర్ముఖు రథమెక్కి ధూమాయమాన । కార్ముకుఁడై భీముఁ గప్పె నమ్ములను.
వినవయ్య వైచిత్రవీర్య, నీకార్య । మనువు దప్పెడు భంగి నందంద క్రుంగి
దుర్జయు దుర్ముఖుఁ దోలి యాభీము । నిర్జింపఁ దలఁచి యా నృపుఁడంతఁ బనిపె.
ఆరీతిఁ గర్ణుఁడేయఁగ భీముఁడతని । నారాచ వింశతి నాటె, నాటినను
లావేది కర్ణుండు లక్ష్యంబు చెదరి । భూవల్లభుని యాన పొడవడఁ బాటి
సేనలలోనఁ జొచ్చినఁ, గుమారకులు । జానొప్ప విజయుండు జయుఁ డనువాఁడు
దుర్మద దుష్కర్మ దుష్ప్రహాఖ్యులును । గార్ముకంబులు మ్రోయ ఘను భీముఁ దాఁకి

---

1. ధైర్యమును. (మూ)

సమరంబుసేయు నచ్చటఁ ‘గుమారకులు । రమణ వత్తురుగదా రాజాజ్ఞ’ ననుచు
లీల నగ్నుల నావులించు బాణములు । కీలించి యేపుఱ గెడపె భీముండు.
అంతఁ గర్ణుఁడు బుద్ధి నధిపుమన్ననలు । చింతించి యిఁక నిల్వఁ జెల్లునె యనుచుఁ
బ్రాణంబులకుఁ దెగి పావనిఁ దాఁకి । క్షోణి కంపింప నాశుగములు ముంప,
నాశుగతనయుండు నతని విల్త్రెంచి । యాశాంతములు ముట్ట నార్చి యక్కర్ణు
సూతహీనునిఁ జేయు, బ్రుక్కక శక్తి । సూతసూతుఁడు మిన్ను సోఁకఁగ వైచె.
అదియు నాతఁడు ద్రుంప నన్యచాపమునఁ । బడవేసి కవచంబు పఱియలు వాపి
శైశవంబున[1]రాలఁ జదిమిన మేను । లేశమాత్రము నెపలేకుండ గ్రుచ్చి
యతని విల్లును ద్రుంప నన్యచాపమున । నతఁడును నతని జోడఱువుళ్ళు చేసె.
ఇట్లు పోరాడి రనేకమార్గముల । బెట్టిదులిరువురు బెదరకేమియును;
ఉదయాపరాద్రుల నొక్కట భాను । లొదవిరో యన మేను[2]లోడెరక్తముల.
రథమంతఁ జెడినను రారాజుహితుఁడు । రథికుభీముని సరిరా నడ్డపెట్టు
[3]నంతటఁ, గర్ణుసైన్యములును డాయ । శ్రాంతిలేని బకారి శరములఁ బాయఁ
దలఁచుఁ గర్ణుఁడు పాఱఁ, దనకునై రాజ । కులులు చచ్చుటకును గొండొక నిలుచు.

భీముఁడు శత్రుంజయాది కురుకుమారుల మడియించుట

రాజంత నతని ఘోరము చూచి మఱియు । రాజకుమారుల రణ విచక్షణులఁ
జిత్ర చిత్రాయుధ చిత్రాక్షు చారు । చిత్ర విచిత్రులు చిత్రవర్మండు
నట చిత్రకార్ముకుఁ డనువారి భీముఁ । బటుపరాక్రముఁ దాఁకఁ బంపువెట్టినను
సూత పతాకలు జోడు నశ్వములు । వాతవాఁడి యొసంగ వారును దాఁక,
వీరనాచారులు వీరనారాచ । ధారకర్ష్ములు నని తలఁచి భీముండు
తెగ నిండ దూఁబఱ దిండిబాణములఁ । దిగిచి యేష్వర వంచెఁ దీఁట గొంతఱఁగ.
అంతఁ దే రొడఁగూడి యంగాధిరాజు । కౌంతేయుఁ దాఁకి యుగ్రపుసాహసమున
నాంజనేయుని నేయు హరివైరి వోలెఁ । బింజపింజ చొరంగ భీము నోనేసి
గద గద్దఁ జించుచుఁ గదనోగ్రుఁ డగుచుఁ । బదరి చూచుచు విల్లు భంజించి యూర్వ
నావేఁడి కులుకక యలుక విల్గొనిన । పావనిఁ బొగడిరి బలములు సురలు.

---

1. జాలజడిసిన. 2. లొండె. 3. అంతఁ గర్ణునిసైన్యగములును. (మూ)

పావని యిట్లు చాపము వాల్పఁ జూచి । చావు గండము వచ్చె శరముల ననుచుఁ
గర్ణరక్షార్థమై కౌరవేశ్వరుఁడు । వర్ణింప మదనుఁ డన్వాని వికర్ణు
శత్రుంజయుని శత్రుసహుని సుదేహుఁ । జిత్రబాహు ద్రుమాఖ్యుఁ జేసూటిఁ బనుప
జూదంబునకు ధర్మసుతుఁడు ధనంబు । లాదట నొడ్డినట్లయ్యెఁ జూపఱకు.
మారక యిట్లు కుమార సప్తకము । భూరిసేనలు గొల్వఁ బొంకమైఁ గవిసి
గాడ్పునందనుఁ దాఁకఁ గర్ణుపైఁ జేయి । మోడ్పక నతఁడు ననేక బాణములఁ (?)
బఱపి సేనలు త్రెవ్వఁ బతినొవ్వ వారి । నఱకె దామెనకట్లు నఱకిన యట్లు.
అపుడు కర్ణుఁడు: "దీమమైతినే నేఁడు । నృపకుమారుల" కని నిట్టూర్పుతోడ
ముగియనిరణము భీమునితోడ మఱియు । జగములు బెదర నచ్చటఁ జేయుచుండ
నీసున బలములు నెక్కి పెల్లార్చి । యేసియు బండికల్లెత్తి వైచియును,
అమ్ముసలముల మహాశూల గదల । [1]రిమ్మయుఁ బాషాణవృష్టి ముంచియును,
గరికళేబర తురంగమ కళేబరము । లురుశక్తి వైచియు నుఱికి పైఁబడియు
సూతాశ్వములఁ జంపఁ జూచియుఁ బెక్కు । రీతులఁ బెనఁగి రేరికిఁ ద్రోవ లేక.
అనలాస్త్రముల భీముఁ డాతట్టు ముట్టి । యనువుగాఁ జించి కర్ణుని విల్లుద్రుంచి
యది రయోల్కాపాతమని దోఁప వాని । పదకపురత్నంబు పడనేసి యార్చి
కలువదండ విధంబుగా నోలి నొసల । నిలిపె నారాచముల్ నెఱి నాఱు రెండు.
సైనికులపుడు మాంసపు మిఱ్ఱులెక్కి । వానిఁజూచిరి పోటువదలి నిశ్చలత.
భీముఁడిట్లు జయంబు పెనుపఁ గర్ణుండు । హేమరేఖా చాపమొలమి సంధించి
ఘన భీమచాప భంగము రాము కరణి । నొనరించి యవ్వీరునురము నోనేసి
యనువొప్ప నతని యుగ్యముల పగ్గములు । దునిమి సూతునినొంపఁ దురగంబులంత
సాగక నొగలతో సందడి గొనఁగ । ధీగతి నతఁడు పృథివికిని దాఁటి
తలవీడఁ బాఱి యుధామన్యు తేరి । బలునొగ లెక్కె భూపా! చిత్తగింపు.
అరద మీతెఱఁగైన ననిలజుఁడలుక । నురు కార్ముకమున కుద్యోగించుచోటఁ
గర్ణుఁడావిల్లును ఖండించి పడఁగ । చూర్ణంబు సేయ నాశూరుండు గొనక
శక్తి వైచిన, బాణశక్తి నాశక్తి । రక్తుఁడై పతిమాడ రాధేయుఁ డడఁచె.
పలకయు వాలును బట్టి బకారి । పలక ఖండించినఁ, బట్టేది యతఁడు

---

1. విస్మయ్యు. (మూ)

నసిమైచి కర్ణు శరాసనంబణంచి । వెస వాని తేరికి వ్రేఁగొప్ప దాఁటి
దాయ, చిక్కితివని తడవుచోఁ గర్ణుఁ । డాయెడ నిలువ ధైర్యములేక తొలఁగి
పడగ కంబమునకుఁ బట్టుగా నిడిన । పొడవైన కీలకంబున మేను డాఁచి
వంచనగతి నుండ, వడిఁ బాఱఁ బోలు । నంచుఁ బాఱినచొప్పు నటుగానకతఁడు
రథము క్రిందికిఁ బోవు రాధేయుఁ డనుచుఁ । బృథివికి దాఁటి యా భీముండు వెదక
దొంటి నేమంబునఁ దోఁచి కర్ణుండు । వింట నారసములు వేఁడిమిఁ దొడిగి
యన్నిరాయుధు భీము నరవంబు లేక । యున్న సాహసముతో నుగ్రుఁడై యేయ,
నలసియు వెన్నీక యావృకోదరుఁడు । మలసి తేరికి దాఁట మఱి యన్నుగాక
యా నరుశరముల నటు నిటు వడిన । నేనావ యవములచే నొడ్డి కొనుచు
నవి పుచ్చివైచుచు నందంద పోవ, । నిపడిన వాని నన్నిటిని దున్మచును
ఖలు వాక్యములకంటెఁ గడువాఁడియైన । యలుగులు వాఁడు దేహమున నాటింప
నిర్వహింపఁగ రాక నీకుమారుఁడును । సర్వసేనలు చూడ జనమొప్పఁ బోయి
తేరికి రారాని దెసఁ బార్థపతిత । వారణ శవపర్వతములలో డాఁగె. (?)
డాఁగిన వాఁడు వెంటనె తేరు డిగ్గి । యేఁగి ధర్మవిచార మించుక లేక
యారీతి రణమున నలసిన భీము । దూఱొప్ప విరథుఁ గైదువులేనివానిఁ
జంప విచారించి జనని వాక్యమునఁ । జంపక కర్ణుండు సత్యసంధుండు
భీముఁడు సొచ్చిన పీనుఁగుప్రోవు । భూమీశ, వింటికొప్పునఁ బాయఁ ద్రోసి
యదిగొని వాని మహాజఠరంబు । మదమొప్పఁ బొడుచుచు మాటలిట్లాడె :

కర్ణుఁడు భీమసేను నవమానించి నీచోక్తులు వల్కుట

" వండిపెట్టఁగఁ బొమ్ము వాయుజ, నీకు । భండనంబేటికి బహుభోజనుఁడవు ?
మునివృత్తి వనవాసమున కీవు దగుదు ; । తనర నెన్నఁడును క్షాత్రమునకుఁ బడకు.
అనికి వచ్చిననేమి యనదల వెదకి । పెనఁగుము బలియురపైఁ ద్రోసిపోకు.
పోపొమ్ము బ్రదుకుము పోరిగొన నిన్ను ; । శ్రీపతి పార్థులఁ జేరుము పాఱి. "
అనునంతఁ గ్రీడికి హరి భీముఁ జూపి : । " వెనుకయట్టులు వీని విడిపింతు గాక
మనకుఁ దోడైవచ్చు మానైకరథనుఁడు । తనకిట్టి దశ వచ్చె దైవాజ్ఞ సకట !
ఎప్పటినుండి వీరిట్లు పోరెదరో ! । గుప్పనోపు నితండు కురుసేన నొవ్వ. "
అని చెప్పఁ గ్రీడి ప్రత్యాలీఢ పాద । మొనర వెన్కకు విల్లు నొడలును ద్రిప్పి

పలునారసములేయఁ బాఱెఁ గర్ణుండు । సెలలవిసినయట్లు చిమ్మె నెత్తురులు.
పొసర మాంత్రికు మంత్రమున రావి విడిచి । చను బ్రహ్మరాక్షసు చందంబు దోఁపఁ
బాఱెను కర్ణు నవ్వార్థుండు మఱియుఁ । దీఱఁజూడఁ దలంచి దివ్యాస్త్రమేయ
నద నెఱింగి పరార్థ మాచరించుటకు । నది ద్రౌణి గునుమాడె నర్ధమార్గమున.
తునిమిన ద్రౌణిఁ బార్థుఁడు గాడఁ జూచి । యనలున కనలంబులైన బాణముల
వెన్నడించినఁ దేరువిడిచి వాఁడఱిగి । పన్నిన కౌరవబలములో డాఁగె.
అంత [1]నివ్వెఱమాని యటలేచి భీముఁ । డంతనంత విశోకుఁ డరదంబు దెచ్చి
కూడినఁ దేరెక్కి కొఱఁత చిత్తమున । వాడుచు నరుఁజేర [2]వడివడి నడచె.
వారియోగము చూచి నరశక్తియెక్కి । తేరు సాత్యకి యట్టిదెసకుఁ దోలించి
నెఱి నలంబునుఁడను నృపుఁడు మార్కొనిన । నఱకి, వానిబలంబు నలుదెస పఱపి,
మదమున మఱియుఁ గుమారవర్గంబు । గదిసిన శరవృష్టి గప్పుచు నిగిడి,
యువరాజు విరథుఁగా నొనరించి వానిఁ । దవిలిపట్టఁ దలంపఁ, ద్రైగర్తులార్చి
వేయితేరులవారు వీరులు మఱియు । నాయెడ నెక్కుచో, నతఁడెల్లవారి
భూరి బాణంబులఁ బొదివియు నూఱు । తేరులు విఱిచి యుద్దైన పౌఁజు విప్పి
పోనడఁగించి విప్పున సూరసేన । సేన దాఁకిన నందుఁ జిక్కక యతఁడు
వీచులఁ గదలని వేదండ లీలఁ । ద్రోచుక చనిచని తోడ్తోన మఱియుఁ
గాళింగు లెక్కనఁ గలగుండు వెట్టి । యాలీల మఱియు సైన్యములెక్కఁ దఱిమి
జననాబ్ధి దాఁటిన నంయమివోలె । శినివరుఁ డొకదరిఁ జేరినట్లగుచు
సేద దేఱఁగఁ జూచి జిష్ణునకతని । యాదవేంద్రుఁడు చూపి యప్పుడిట్లనియె:
‘గురు భోజ కాళింగ కురుకుమారకుల । గురు[3]శక్తి గెలిచి నీ కూర్మి శిష్యుండు
ఇదె వచ్చె మనకింత హితకారి గలఁడె! । మది మెచ్చఁదగు.’ నన్న మఘవాత్మజుండు:
“ఎక్కడి హితమది! యేఁ దన్ను బతికి । నక్కడ రక్షగా నర్థించి పెట్టి
వచ్చితిఁ; దనకు రావచ్చునే యిట్లు! । చెచ్చెఱ మఱచెనో సేనాని ప్రతిన!
ఈ మారుతియు వచ్చె, నింతకు నృపతి । యేమాయెనో! వీరి నిటఁ దాన తఱిమె.
వైరి ద్రావాలఁడు ప్రొద్దు ప్రాలెడుఁ గాని; । పోరామి యీరీతిఁ బుట్టునే మనకు!
అదిగాక సాత్యకి నలసిన వానిఁ । బొదివెఁ గదే వీఁడు భూరిశ్రవుండు!

1. నిట్టఁడ. 2. వడముడి. 3. భక్తి. (మూ)

తానింత దయ్యెఁడు తనడప్పి దీఱఁ । గానఁ డీతండేమి గాఁగల వాఁడో!
పూర్వవైరంబది పొమ్మన్నఁ బోఁడు । సర్వంబుఁ గూడె నీ సైంధవు వధకు. ”

భూరిశ్రవుఁడు సాత్యకితో యుద్ధమొనర్చి మడియుట

అనునంత : “ నిలు నిలు మటఁ బోకు పోకు । శినివర, నాచేతఁ జిక్కితి గాదె!
పాఱిన విడువఁ బాతాళలోకంబు (?) । దూఱిన విడువను ద్రుంతు వధింతు.
నిన్ను బుత్తెంచిన నృపునకు భయముఁ, । బన్ని నీకొదిఁగెడి భటునకుఁ బ్రియము,
నీరాక కలరిన నేఁటి కిరీటి । శౌరుల కలపును నవరింతు. ” ననుచు
వీరుఁడు దివ్యాస్త్ర వేదియు నైన । భూరిశ్రవుఁడు భూరిభుజుఁడు దాఁకినను
దననొప్పి సూత రథ్యంబుల నొప్పి । మనసునఁ బెట్టక మాధవానుజుఁడు :
“ ఓరి! నీవా నాకు నొకరొమొదురింక! । చేరి యిట్లాడిన జిహ్వ కోసెదను.
మెత్తనఁ బోవేల? మీకెల్ల వేరు । విత్తు నన్నెఱుఁగవే వృష్ణులలోన!
పోరాడి బొందితోఁ బోదుగా. ” కనుచు । ఘోరాజి ఘోరభంగుల నమ్ములేయ,
భూరిశ్రవుండు నప్పుడు పెచ్చుపెరిగి । దారుణ మర్మవిదారణాస్త్రముల
నావీరుఁ బొదువ మహోదంద్వ యుద్ధ । మావేళఁ జెలఁగె భయంకరమగుచు.
‘ పడె గెల్చె నొకఁడు లోఁబడె గెల్చె ’ ననుచు । నెడనెడ జనవాక్య మిరువురఁ బ్రాఁకె
వింటిపోక పతాకవిఱుగు రథ్యముల । గెంటు దిరికి నెఱిఁగింపరు వెనను.
నొచ్చుట పగులుట నొగులుట బాణ । ముచ్చిపోవుట గాన రుల్లంబునందు.
చచ్చియు ఒవాలుభంగిఁ జరియించి పడక । యచ్చలంబులు మానవని తోఁచెఁ బ్రజకు
అంత నొండొరుల రథాశ్వ సారథుల । నింతలింతలు చేసి యిలకును దిగక
యేటులాటకుఁ జొచ్చి యిరువురు విండ్లు । మోటులై జోడులు మొదలికిఁ బోవ
గదల ముద్గర పరిఘంబులఁ బోరి । పదపడి కత్తులుఁబలకలుఁ గొనుచుఁ
బాద సంచారులై పలుముష్టిఁ బోరి । మేదిని నెత్తుట మేదిల్ల నిలిచి
యలవులఁ దీర్చుక యతి చిత్రగతులఁ । దలపడి వెండియుఁ దమ యాగ్రహముల
ద్రేయుచోఁ, బలకలు వేట్లచేఁ దెగిన । కాయవంచనఁ గన్నుగలిగి తప్పుచును,
[1]దారొండొరులతోడఁ దాఁకి బిట్టెగసి । యూరువు చెమటలు నుగ్రులైయంతఁ
గత్తులు దునియుచో ఘన మల్లవిద్య । మొత్తులాటకుఁ జొచ్చి మోములు దాఁకి

1. దారలొండొంటితోఁ దాఁకిబిచ్చెసంగి. (మా)

యురముల భుజముల నొండొరునొత్తి । కరచరణంబులఁ గ్రంయుగాఁ బెనఁగ
హరి యిరువురఁ జూపి యర్జునుఁ బలికె: । "పరికింపు శిష్యుని [1]పాటు కిరీటి!
యలసినవానితో నలయని వాని । కలహంబు విషమంబు గణుతింప వేమి?
ఒగి నొంటి మనకుఁ దోషోపశమింప వచ్చెఁ । దగఁ గావ సాత్యకిఁ దలకొనఁ గాదె!"
యనినఁ బార్థుఁడుపల్కె: "నదియట్లతగును । వినుము నాకెడయాదు వినుతసంకటము.
ఎక్కటిఁ బోరుచో నిట్లేయరాదు । తక్కటి నృపుఁడె తాతయు సోమదత్తి!
ఇట్టయ్యు నీయాజ్ఞ నేసెద." యనఁగ । నట్టిచో మేలుచేసైయె సోమదత్తి
పృథివిపై శైనేయుఁ బెనఁగఁ బెనంగ । శిథిలునిగాఁ ద్రోసి చేయొకకాల
నురమొకకాల నత్యుగ్రుఁడై త్రొక్కి । కరవాల[2]మును వాని కంఠలక్ష్యముగ
నాయెడఁ గరకంకణార్భులు మెఱయ । వేయఁ జేయెత్తిన, వెన్నుండు మఱియు
వేయు మేయుము పార్థ, వేయస్త్ర మనిన । నాయన తాతశౌర్యము మెచ్చుకొనుచుఁ
బూఁచి గాఢాకృష్ట భూరి భల్లమున । నాచేయి దునిమె సైన్యములు శోకింప.
ఆరీతి జయసిద్ధి యాఱడి వోవ । భూరిశ్రవుం డాత్మఁ బురపురఁ బొక్కి
'యక్కటా! [4] యిట్లేసినతఁ డర్జునుండు । తక్కిన వాఁడింత ధన్విగాఁ' డనుచు
మోమటు త్రిప్పి యమ్మునిపూర్వుఁ జూచి: । "యేమయ్య పాండవ, యిదినీకుఁదగున!
నీ మును మిదిగాదు నిన్నేమి చెనక; । నీ మాడ్కి రణధర్మ నిధులును లేరు;
ఎవ్వరు చెప్పినా రీబుద్ధి నీకు? । అవ్విష్ణుఁడో? కాక యజుఁడో? హరుండో?
ఏమఱిపాట నిట్లేయుదే?" యనిన । "నోమహాత్మ! యధర్మ మొక్కింత సేయఁ;
దనవాని కాజిలోఁ దగవు తోడ్పడుట. । నిను నుపేక్షించిన నీవారి దూఱు;
మలసిన సాత్యకి నతిఘోరవేళ । నెలకొని నొంచితి నీ కేటితగవు?
అన్న! మీరందఱు నభిమన్యు నట్లు । మన్నిగొందురె ధర్మమార్గస్థులేని?"
అనిన [5]నేయుత్తరం బతఁడీయకున్న । మనుజనాయకులును మంత్రులు భటులు
దూఱిన నట్లు పార్థుఁడు వారిఁ బలికె । జాతినధృతి నంత సంబంధిఁ జూచి:
"యకట భూరిశ్రవ! యాజి నీకట్టి । వికృతి వాటిల్లనే వెడరాజనీతి?
కౌరవ్యుఁ డీకర్మగతిఁ బోవుఁ గాక । [6]వీర, నీకొదవెను వీరైక ముక్తి;

1. పాటి. 2. మెత్తి కరకంఠలక్ష్యమున. 3. కృష్ణ. 4. యీరేటు అర్జునుఁడుగాని.
5. నిరుత్తరంబతఁ డియ్యకంత. 6. వీ రని కొవదని వీరైక యుక్తి. (మూ)

ఇంత నేఁజేసితి; నీవు నా ప్రతిన । చింతింపు నాకట్లు సేయక పోదు. "
అనిన సాత్యకి వీడి యతఁడున్న నేల । ఘనబాణముల శయ్య గావించి యందుఁ
బ్రాయోపవేశంబు పాటించి శాంతి । నాయత ప్రాణుఁడై యట్లఁ గూర్చుండ,
సాత్యకి లేచి శస్త్రము సంతరించి । సత్యశీతి నరుండు శౌరి భీములును
ఘన కృపాశ్వత్థామ కర్ణులు వూన్ప । వినక భూరిశ్రవు వెసఁద్రెవ్వ నేసె.
వ్రేసి వారించిన వీరులఁ జూచి । "నానాహసమున నన్యాయ మెక్కడిది?
కర్ణ కృపాది రక్షకులుండఁ గాదె । వర్ణింప నే వీని వధియించి నాఁడ.
ఒంటిమై నలయిక నుండఁ బ్రాణములు । గొంట యెట్లభిమన్యుఁ గుఱ్ఱండవలును?
తారువట్టిన నీతి తమకును గలిగె; । వారింపఁ బనియేమి వచ్చె నాపగయు."
ననియె నంత ననంతమైన సద్గతికిఁ । జనియె దివ్యులు చూడ సౌమదత్తియును.
ఇంత వైరము వీరి కెట్లాయె ననినఁ । గొంత చెప్పెద విను కురురాజ, తొల్లి

సాత్యకి పరాభవ కారణము

దేవకుండను రాజు దేవకీ దేవి । కావల వీర స్వయంవరోత్సవము
సేయుచో, నచటికి శిని వీనితాత । యాయత యదువంశ్యుఁ డరిగి గర్వమున
రాజుల నోడిసి యా రాజాస్యఁ గొనుచు । రాజమార్గంబున రాఁ, జూడలేక
భూరిశ్రవుని తండ్రి భువిసోమదత్తుఁ । డా రథికునిఁ దాఁకి యాలంబు సేయ
[1]వీరులు మదినొచ్చి విరథులై వ్రాలి । ధారుణి నిరువురుఁ దలపట్లు పట్ట,
శిని సోమదత్తు నిర్జించి యానృపునిఁ । గొన కొప్పువట్టి గాల్గొన నీక యీడ్చి
తన్నియుఁ జంపక దయపుట్టి విడువఁ । దన్నువడ్డ యతండు తడయక పోయి
హరునకుఁ దపము సేయఁగఁ బెద్దకాల । మరిగె; మింటికి శిని యరిగె నాలోన.
ఆతని సుతుఁడును సంతటఁ జావ । భూతేశుఁ డంతలోఁ బొడచూపి కృపను
'ఓసోమదత్త, నీకుదయించు సుతుఁడు । చేను (?) వానికి నొప్పి శినిమనుమనికి.
పొమ్ము నీ' వని చెప్పి పోవుట వీరి । కిమ్మాడ్కి రణమయ్యె నిట మీఁద వినుము.
భూరిశ్రవుండట్లు పొలిసినఁ గ్రీడి । తేరు సైంధవునకై తిరిగింపఁ జేసి

1. వీరికి(మూ).

కర్ణుఁడు సాత్యకితో యుద్ధముచేసి యోడిపోవుట

వెనుక వీక్షింపుచో విను కర్ణుఁడపుడు । శినివరుతో నాజి సేయుచున్నాఁడు.
తమ జోదు వడినఁ గ్రోధమునఁ గర్ణుండు । శ్రమము దీఱిన నుబ్బు సాత్యకి పెనఁగ
నయ్యాజి ఘనమయ్యె; నంత సాత్యకికిఁ । జయ్యన రణమబ్బె జననాథ, వినుము.
ఇట్టున్న నాఁ డాజి కేఁగుచో నెదుర । నెట్టన హరియిట్లు నిజసూతుఁ బలికె:
"ఒక సన్న శంఖ మే నొత్తెదఁ గాని । సకల యత్నపుఁ దేరు సారథి, తెమ్ము.
ఎచ్చట నెవ్వని కిమ్మ డెప్పరము । వచ్చునో నేఁటికి వలయు నిన్నియును."
అనివచ్చి పాంచజన్యము హరియొత్తఁ । గొనివచ్చి కాంచె నక్కుశలుండు తేరు.
తెచ్చి కాంచిన మెచ్చి దేవకీతనయుఁ । డిచ్చఁ బుత్తెంచె [1]శినీంద్రున కదియు.
ఇట్టి సాత్యకిఁ జూచి యింద్రనందనుఁడు । నెట్టన శౌరితో: "నీ వింక రథము
బలువిడి రాధేయుపైఁ బోవనిమ్ము । చలము రెట్టింపంగ సాత్యకితోడ
నలుకఁ బోరాడెడి నంగ రా." జనిన । జలజాక్షుఁ డతనికి సాత్యకే చాలుఁ;
బోనిత్తు రథమని పూఁపుమై నడవ । శైనేయుఁ డిటఁ దేరు చదిపి రాధేయుఁ
బఱపినఁ గౌరవబలము పెక్కండ్రు । తెఱపియీ కవ్వీరుఁ దేల్చి రస్త్రముల.

... ... । ... ...

అప్పుడు హరి రథంబగుట తద్రథము । ... ...
ప్రొద్దు పోకకు యుద్ధభూమి కే తేర । నద్దారకుండు సాత్యకిఁ గదియించి
హరి ఖురంబులు మ్రోయ హరి తేరు గొనుచు । హరిఁ జేరె ననుటయు నాంబికేయుండు:
"ఎందు సంజయ, వినమిట్టి చోద్యములు; । కుందు లేదనరాదె కుంతి సూనులకు.
అనిఁ గ్రీడి నింక సాత్యకి గూడె నెట్లు । మును గూడి నట్టి భీముఁడు చేసె?" ననఁగ
నా సూతజుఁడు పల్కె: "నట్లు కర్ణుండు । వాసిపోఁ బలికి పోవఁగ భీముఁడేఁగి
బీభత్సు రథమెక్కి పెద్దయుఁ బ్రొద్దు । భ్రూభంగమున మాట పూన్పక యుండి
తగఁ బార్థు మఱిపల్కెఁ: "దమ్ముఁడా! నాకు । వగవవు మీలోనివాఁడనా యేను!
చిక్కినచో నన్నుఁ జిన్నఁబో నాడె । నక్కర్ణుఁ డేఁ బోయి యతనిపైఁ బడుదుఁ;
జత్తుఁ జంపుదు వాని సాగనీ." ననినఁ । జిత్తంబులోఁ గుంది జిష్ణుఁ డిట్లనియె:

---

1. శైనేంద్రున. (మూ)

“ అన్న, నా చెవి సోఁక నాడె నిన్నతఁడు; । నన్ను నాడుటగాని నలి నిన్నుఁ గాడ
సైరింపు మది నే విచారించుకొందు; । నీరసాత్ముఁడు వాఁడు నిన్నాడువాఁడె!”
అని క్రీడి కర్ణున కభిముఖం జేఁగి । “ విసర భీముని నేల వెడమాట నాడితి?
తతనికి నీకు లేదా యంతరంబు? । అతఁడు నిన్నాడె నే యందంద వినుగ?
ఇప్పుడు గదర శిసింద్రుండు తఱిమె! । ఎప్పుడు గలగర్వ మేటికి నీకు;
ఎడపక గెలుచు వారెల్ల నీయట్లు । ... ...
... ... । ఏపాటు పడుదువో యెఱుఁగు నాచేత!”
అని తేరు వానిపై నతఁడు తోలింప । ఘన రథంబటనున్న కర్ణుండు పఱపి
నిలిచి బిట్టేయుచో నీ సేనలెల్లఁ । గెలఁకుల నిగిడి కిరీటి నేయఁగను (?) ,
ఆ తీవ్రరణము దేవాసుర రణము । తాత్రమై నిగుడుచోఁ, దలమీఱి నరుఁడు
శైనేయ వాయుజ సహితుఁడై వారి । దానేయుసప్రుతు నీతనయుంతు గదిసి
కర్ణునిఁ బలికె: “ నాకర్ణింపు కర్ణ! । యర్ణవంబున వాఁడె యరుఁగుండు జాతె;
నించుక *నిలుపు నాకిది నీవరంబు । పెంచికైఁ గాలెడు బీభత్సుఁ డింక;
ఇతనికై మఱి చత్తు రితరపాండవులు; । క్షితి నాకు నీవ యిచ్చిన వాఁడ వగుదు;
శల్యుండు నేను నశ్వత్థామ కృపుఁడు । తుల్య తేజోనిధి దుశ్శాసనుండు
నీకుఁ దోడగుదుము నిక్కువం. ” బనిన, । ఆకర్ణుఁ: “ డయ్య, నేనట్ల నిల్చెదను;
భీముచే నొడలెల్లఁ బిండయ్యె నైన । నేమాయె మాన సహితుఁడనై నిలుతు.
నీవఁట పంతువు నేడంత నన్ను । లావును జలము నేలా డాఁపనేర్తు? ”
నని సర్వసేనల నర్జునుమీఁద । మొనకట్టఁ జేసి యమూర్ఖచిత్తుండు
శల్యాది భటులతో సన్నద్ధుఁడైనఁ । గల్యాణవిధి నాజిగైకొని నరుఁడు
చిత్ర విచిత్ర విశేష బాణములఁ । జిత్రభాను కృశాను చేష్ట రానేసి,
యానేనఁ బడిన రథావయవములు, । గీసిన ట్లొరగిన కేతుదండములు,
జబ్బుగాఁ దొఱగిన చాపదండములు, । గుజ్జెనగూడైన కుంజరాంగములు,
నట్టలై తునిసిన యశ్వదేహములుఁ । దెట్టువచేసె నద్దెన రక్తనదికి.
చేసి యంతటఁ గర్ణు శితబాణ నవతి, । నా సుయోధను గిట్టి యతులాస్త్రవృష్టి,
మద్రాధిపతిఁ గూడి మార్గణద్విశతి, । నా ద్రౌణి కుఱికి శితాశుగత్రిశతి,
యువరాజు మార్కొని యురుతర స్థితిని । దవిలి క్రోధింప నంతట విచ్చిపోక

* ‘ అర్జునాదుల ’ అనుకర్మ అధ్యాహార్యము.

యరుణు గ్రుంకించెడి యాస నందఱును । బహుశస్త్ర కోటులు పఱపఁ, గిరీటి
యొనరిన పస వానినొక్కటఁ బెక్కు । తునియలు సేయుచుఁ ద్రోచుక నడవ
సైంధవుండును వారిసందుల వచ్చి । గంధకాళిమ సేయఁ గాంచి యన్నరుఁడు
కర్ణాదు లడ్డంబుగావున వానిఁ । జూర్ణంబుగా సేయఁ జొప్పడ [1]కలిగి

కర్ణార్జునుల ద్వంద్వ యుద్ధము

శైనేయ వాయుజ సహితుఁడై కర్ణు । నోనేయ వాఁడును [2]నొప్పికి నోర్చి
వెడఁగులై వ్రేఁగైన వేఁడి నారసము । లడరి మువ్వురి [3]మొదలంట నేయుచును
నిలిపిన, నా నాయకులు నంతఁదెలిసి । లలి వాని రథము నల్లన నాటనేయ
నిట్టుగాదని క్రీడి యేనూటఁ గర్ణు । మ్రుట్టించి విలుఁద్రుంప మూర్ఛిల్లి వాఁడు
నంతలోపలఁ దేఱి యన్యచాపమునఁ । గొంత యేయఁగఁ గ్రీడి కోపించి మఱియు,
వాని ప్రాణము ద్రోవ వడిగలతూపు । భూనభోంతరములు పొరయ నేయుటయు,
నది ద్రౌణి దునిమె నయ్యర్ధచంద్రమునఁ; । బొదివెఁ గర్ణుఁడు నస్త్రముల మఱినరుని.
నరుఁడంతఁ బనికి విఘ్నము పుట్టుననుచు । మరణాంతధీరుఁడై (?) మార్వి ఘోషింప
రాధేయు వివిధ నారాచ పాతమున । బాధింప, నెడసొచ్చి పైపై బలంబు
పవనజు శైనేయుఁ బార్థు బిట్టేయఁ । దవిలి పార్థుఁడు విప్పి తనపేరువాడి
యలుగుల వఱ్ఱుగానం గాధిరాజు । నలయించి విరథుఁ జేయఁగ ద్రౌణి యరిగి
తేరికిఁ గర్ణురాఁ దివుచుక ఘోర । నారాచములఁ బార్థు నాట శల్యుండు
వృషసేన కృపులును వెంబడి నేయ । నిషుపరంపరఁ ద్రెవ్వ నితఁడు నేయుచును
దొరలెంత వెనుకకుఁ ద్రోచినఁ బోని । పురదారి సైంధవుఁ బొదువఁ జూచినను,
అవనీశు పనుపున నఖిలసైన్యములు । వివిధ హేతివ్రాత విషములై గవిసి
వివ్వచ్చు రక్తముల్ వెడలనేయుటయు । నొవ్విమెన్నక వారి నోనేసి తఱిమి
తెఱపి సైంధవుఁ గాంచి దివ్యబాణంబు । పఱపి వానిపతాక పార్థుండు దునుము
వాఁడు నర్జును శౌరి హాజులఁ బడగ । వేఁడి నారసముల వ్రేఁగుగా గ్రుచ్చి
తోఁడిఁబడుచున్నచో దొరలు కర్ణాదు । లెడ చొచ్చి కాచి రనేకభంగులను.
అట్టుగా సైంధవు హరులును నొచ్చెఁ । దిట్టినగతి సారథియు భస్మమయ్యె.

---

1. గలిగి. 2. నొప్పికశోర్చి. 3. నెడనాట. (మూ)

పాండవుఁ డావేళ బాణంబు వాతి । కండవాని నరాతిఁ గానమి నలిగి
వెస నౌదుగఱచుక వీరుల దిక్కు । విరుపాక్షుని దిక్కు బిట్టు చూచినను,
హరి నరుపాలిటి యాప్తదైవంబు । నరుని నొయ్యనఁ బల్కె : "నర, యిట్లుగాదు
చలము సత్యము నీకుఁ జాలు ; సైన్యముల । గెలుచుట చొప్పు తాఁకెనీ దింతలేదు.
ఆ తిమిరారి మాయాతిమిరమున । జాతిగాఁ గప్పెను సంజ దీపింప.
అప్పుడార్తురు యోధు లనిపట్టు మఱచి । చప్పట లిడుదురు సత్యంబు మఱల.
సైంధవు నత్తఱిఁ జంపుము; లోక । బాంధవు [1]మఱి చూపఁ బరుఁడేద్పుఁ గాక."
అనిన నాగతిఁగాని యరిఁ ద్రుంపరామిఁ । దని శౌర్యహాని కాతఁడును పొక్కుచును
జింతింప, శౌరియు శీఘ్రమే యట్టి । మంతనంబొనరించి మాయ యంపినను
అదివోయి యావేళ నస్తమయంబు । గదిమినట్లుగ భానుఁ గప్పెఁ ; గప్పటయు
నంధకారముఁ బోల నొదల మెత్తి । సింధురా జార్పులు సేనచే వినుచుఁ
జల్లగాలికి లేచు సర్పంబు వోలె । నెల్లదిక్కులు చూడ నింతలో శౌరి
తేరిపై నిలుచున్న దేవేంద్రజునకు । వీరుని సైంధవు ఁ వేలఁ జూపుచును

అర్జునుఁడు సైంధవు తల దునుముట

"ఏయుమేయుము పార్థ, యిదె వైరిశిరము । పాయక యున్నది పడమర దిరిగి ;
ద్రౌణి యడ్డమువచ్చుఁ దడసిన." ననిన । నేణాంకధరుఁ గ్రీడి యిచ్చలోఁ దలఁచి
యాశీవిషము వోలె నతిభీమమైన । పాశుపతాస్త్రంబు పదరక తిగిచి
గంధ మాల్యంబులు గానరాఁ దొడిగి । సైంధవు కుత్తుక చక్కఁ జూచుచును
విడిచిన నది డేగ విధముగ నెగసి । యుడువీధిఁ గోటి సూర్యులవోలె నగుచు
నరుదెంచి వ్రాలి నీ యల్లుని శిరము । హరియించెఁ బతిచూడ నశ్రమలీల.
హరియించి మింటికి నది పాఱనైచి । శరము క్రమ్మఱ వచ్చె నవ్యసాచికిని.
అంత మాయ హరించి హరి సూర్యుఁ జూప । నంతంత మనసేన లాజికిఁ గడఁగె.
మాయ యిట్లు హరించి మఱఁదితో శౌరి : । "యేయుమేయుము తల యిలఁబడనీక ;
యంబకంబుల నిల్పు మంబరవీధి; । శంబర రిపురూప, నత్య మీక్రియకుఁ
గథగల." దని చెప్పఁ గథయును వినుచు । రథికులు దేగి యేయ రణము సేయుచును

1. హరి. (మా)

దలపడసీక శస్త్రముల నొడ్డుచును । జెలుఁవొందె నవధాన సిద్ధుఁడై నరుఁడు.
ఏమని కథచెప్పె నిట శౌరి యనిన । భూమి సైంధవుతండ్రి పూర్వకాలమున
సింధురాజ్యంబు రక్షింపుచు నుండి । యంధకారిఁ దపంబునందు మెప్పించి
పట్టిగా నీతనిఁ బడసెఁ బెంపెసఁగ. । అట్టిచో నృపుఁబల్కె నాకాశవాణి:
"వినుము వృద్ధక్షత్ర, వీనిమస్తకము । తునుము నేమఱియుండ దూరములో వైరి;
ప్రతికార మేమైనఁ బాటింపు." మనిన । నతఁడును బుత్రమోహమునఁ జింతించి
'యిల వీనితల నన్ని యెవ్వండు వైచుఁ । దల వ్రక్కలై వాఁడు ధరఁ ద్రెళ్ళుఁ గాక'
యని తపోబలమున నాడి రాజ్యమునఁ । దనయు యౌవనవేళఁ దగఁ బ్రతిష్ఠించి
చని యా శమంతపంచకమున నర్థి । నొనరించుచున్న వాఁ డుగ్రతపంబు.
పాశుపతాస్త్రంబు పదపడి తొడిగి । యీ శిరంబచటికి నీవు వోనేసి
వాని యూరువుమీఁద వైపించు మిపుడు । దీని ధారుణిఁ ద్రోచి ద్రెళ్ళు వాఁ."డనిన
నాడింపఁ గేలురూపాడినయట్లు । క్రీడి యాయత్నంబు క్రీడఁ జేసినను
ఖండేందుధరుతూపు గగన మార్గమునఁ । గాండపరంపరాకారమై నిగిడి
తలగొని పోయి వృద్ధక్షత్రు నూరు । తలమున వైవ నాతఁడు కన్ను దెఱచి,
హా పుత్రకా! యని యది ధాత్రిఁ । ద్రోచి యా పజ్జ తలవ్రక్కలై తాను గడసె.
అప్పుడు గొనియాడి రమరులు పార్థు । ముప్పొలకలు మేన మొలిచె శౌరికిని.
శినిపతి భీములు సింహనాదముల । నొనరించి రప్పుడు నొచ్చె నీప్రజయు.
ఉపకరించిన తూపు నుపసంహరించి । రిపులఁ దోలె నరుండు [1]లేఖులు పొగడ.
తల గూలునందాఁక ధాత్రిఁ దాఁబడక । తులువమొండెము నుండె దుక్కుదుక్కనుచు;
నీపుత్త్రు లేడ్చిరి నేల గ్రక్కదల; । నా పాండవుల సేన లార్చె నవ్వలను.
పగతు రిట్లుపొంగఁ బతులు శోకింపఁ । దగవుపట్టు దలంచి ద్రోణియుఁ గృపుఁడు
హరుని కంఠ విషాగ్ని యతని నేత్రాగ్ని । ధరఁ బర్వెననఁగ నిద్దఱుఁ బార్థుఁ దాఁకి
'కౌంతయార్చిన నోరఁ గు' య్యను మాట । కౌంతేయ భటులకుఁ గలుగ నేసినను,
హరి నొచ్చి తానొచ్చి హరులు నొచ్చియును । నరుఁడట్టి యంపవానకు నోసరిలక
దిక్పాలురిచ్చిన దివ్యబాణములు । వాక్పుష్పములఁ బూజ వాటించి తొడిగి
యేసినఁ బ్రతిబాణ [2]మెక్కక ద్రోణి । యోసరించెఁ; గృపుండు నొక్కింత నిలిచె.
నిలిచి మంత్రంబులు నేర్పుమై నొడువ । నిలువక యది మంట నెఱయ నేతెంచి

1. లేఖులు గడవ. 2. మెక్కుడ. (మూ)

కృపుఁ ద్రోచి యాతఁ డెక్కిన తేరు గాల్ప । నృప, ఘోరమూర్ఛ మునింగె నజ్జోదు.
చిక్కిన యోధులు చిక్కులై పఱవ । నక్కిరీటి మురారి యత్యాదరమున
నాలింగనము చేసి "యవుర గాండీవి! । మేలు! నీచేఁగాని మెదుగరు వీరు;
నేఁడెంత ద్రావలదు నీచేత బలము! । వాఁడి దెచ్చితిఁ బాండువంశంబునకును."
అనిన సిగ్గున మాళి యతఁడంత వాంచి, । "నిను జేరినార మన్నిట నేమి కొఱఁత?
నొగలు ద్రొక్కక శౌర్యనుత! నీవు గెలిచి । నెగడ నిచ్చితి కీర్తి నీ దాసులకును.
అట్టుండె నది యింక నధినాథు నునికి । యెట్టిదో తెలియుద మిటఁ ద్రిప్పు రథము."
అని చెప్పి శౌరిచే నట్లు చేయించి । ఘన శంఖరవముతోఁ గదలి యర్జునుఁడు
శైనేయ భీములు చక్రరక్షకుల । తో నేఁగివచ్చినత్రోవనే పట్టి
వీనమంత ధరిత్రి వ్రీలక రథము । నా సీమ శవరాసు లడగొన నడవ,
గురుఁడు నిల్పిన ఫౌఁజు గురు కురుభటులు । దురమున వెఱచి గొందులు దూఱవచ్చి
యరుణాస్తమయ వేళ నల్లంతఁ దోఁప । నరదంబు డిగ్గి ప్రియంబుతో రాజు
నెల్లయోధులు గొల్వ నేతేర, ధరకు । నుల్లంఘనము చేసి యుభయ కృష్ణులును
ఎదు రేఁగి మ్రొక్కిన నిరుగేల వారి । నుదురులు ధర్మసూనుండెత్తి దాల్చి
యొక్క కౌఁగిటఁ జేర్చి యురమున నొత్తి । పెక్కు దీవన లిచ్చి బీభత్సుతోడ
"ఘనుఁడ, చేసెత్తురు గాకుండ రిపుల । వనమాలి కృపఁ జంపి వచ్చితే మరలి!
యెదురులు చూచితి నే." నన్నఁ గ్రీడి : । "యది నీవు రిపులపై నలిగిన లావు;
నీకు రక్షైన శైనేయ వాయుజుల । నాకు రక్షకు నీవు నడపిన వాఁడి;
ద్రోణుని రానీక దొరలఁ గాల్గొలిపి । క్షోణీశ, రణమీవు చూపిన కరుణ."
అనునంత భీమ సాత్యకులు మ్రొక్కినను । జనపతి వారిని నరిఁ గౌఁగిలించి,
యొగి యుధామన్యుండు నుత్తమౌజుండు । మొగపడి మ్రొక్క నిమ్ముల నమ్మతించె.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । అని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పాటఁ గతచెల్లె నెఱిఁగింపు? మనిన
భానుకులాంభోధి పావన చంద్ర! । భాను కోటిసమాన భాభావమాన!
కరుణా కటాక్ష వీక్షణ! దయాలోల! । సురరాజనుత! మహాసురరాజ హరణ!
ఇది సదాశివ భక్త హితగుణాసక్త । సదయ స్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప
శ్రుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర । మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ
విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున । నరుదు మీఱఁగఁ జతుర్థాశ్వాస మయ్యె.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీవైష్ణవాధార, స్థిర కృపాపూర, । పావనమునిసీమ, పరమాత్మ, రామ!
బ్రాఁతి నంబుధి గట్టి పతి దైత్యు గిట్టి । సీతఁ దెచ్చిన సాహసీ! చిత్తగింపు.
అక్కథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్ర మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:
ఇటు సుయోధనుఁ డాత్మ 'నింద్రజుఁ డింత । పటుశక్తి మెఱయునే పగ' కని పొగడి
పాండుసూనుల గెల్చు వగపింత యణఁగి । దండాధిపతి చూడఁ దడయక వచ్చి
యాతని కిట్లను: "నకట! నాకేటి । భూతల రాజ్యంబు! పోయెద నణఁగి;
ఒఱగె భీష్ముఁడు శయ్య నొకటికిఁ గాక; । నుఱిమె నేడక్షోహిణులు నేఁడు క్రీడి;
నమ్మిన సైంధవు నరున కీవలసెఁ; । దమ్ములు చచ్చిరి తగఁబోరి చాల.
పాండవకులమెల్లఁ బడ నీక వగపు । ఖండింప నేర్తునే కార్ముకాచార్య!
కయ్యంబు తలమోచి కర్ణుండు చేసె; । దయ్య మాతనికి సైంధవు నీక పోయె."
అనినఁ గోపమువచ్చి యాచార్యుఁడనియె: । "వినవె! మున్నను బార్థువిఱువరాదంటి;

పాంచాలురఁ జంపక కవచంబు విడువనని ద్రోణుఁడు ప్రతిజ్ఞసేయుట

శకుని వైచినయట్టి సారెలు నేఁటి । కకట! పార్థుశరంబులయ్యె దప్పేమి?
పడఁతి ద్రౌపది నట్లు పఱచిన పాటు । కుడుపక విడుచునే కురురాజ! మిమ్ము.
అడవులఁ దిరిగి వారరుదేర ననికిఁ । దొడఁగితిఁ గాని యుండున శాంతిలేదు.
విదురవాక్యములేల వృథపోవు రాజ! । మది నింత తలఁకకు మాటిమాటికిని.
కలన సైంధవు నేల గాచికోవైతి? । వలదంటిమే? పగవాఁడవె నీవు!
పక్కలు పాంచాల పాండవుల్ గాల్ప । నొక్కడ నీవును నుడికింపఁ దగునె!
మీరు పోరాడుఁడు మీ నేర్చినట్లు; । వీర, నా ప్రతినయు విను మీక్షణంబ.
ఏను బాంచాలుర నెల్ల వధించి । గాని కత్తళ మూడ్పఁ గలవాఁడఁ గాను.
అరుణాస్తమయమయ్యెనని జాఱకుండ । మరలింపు మనసేన మఱియుఁ బోటునకు.
నమయక తప్పు పాంచాల [1]సేనలను । నమయింపఁ జెప్పు మశ్వత్థామ." కనుచు

1. సేమంబు,

నాజిసంభ్రమమునన నాసనం బలర । నాజాడ సకలసైన్యముఁ గూడఁ దిగిచి
[1]యసమున రణయత్న మతఁ డాచరింప । వెసఁ గర్ణు డగ్గఱి విభుఁ డంతఁ బలికె:
"ముదుకఁ డాశ్చర్యపు మొన పన్నెఁ గాని । తుదిఁ జూఱవిడిచెఁ బార్థునిఁ జూచిచూచి.
ఇట్టైన సైంధవు నింటనే పెట్టి । కట్టడతో రామె కలహింపఁ గర్ణ!
సేనలు నీరీతిఁ జెడవు; చేతైన । నా నరుండును బోవు నవి తప్పెఁ గాని.
ఇట్టి నమ్మనిపోటు నీద్రోణుఁ గొనుచు । నెట్టాజి దొడఁగుద మెఱిఁగింపు." మనినఁ
గొంకక వాఁడాడె: "గురుఁ డేమిసేయు! । నింకిపో దేమిట నీ పాండవాబ్ధి.
ఇచ్చోట వాటమై యితఁ డుండకున్నఁ । జొచ్చు పాండవసేనఁ [2]జుఱువుచ్చు నపుడు.
కావున గురు నాఁగ నడపకునొవ్వ । దైవమే చంపె సైంధవు నేమరించి."
అనునంత వారిసైన్యములన్ని గవియ । మనసైన్యములు ద్రోణుమాటునఁ గవియ
ఘోర రణంబయ్యె ఘోటక సుభట । వారణ రథ ధూళి పర్వె నవ్వేళ.
ఆధూళి ఖడ్గధారాహత భగ్న । యోధాంగ రక్త పయోధార నణఁగె.
అస్త్రపంజరముల నంధకారంబు । నిస్త్రాణమై తోఁచె నిజమైన యిరులు.
అందు దుర్యోధనుం డాదిగొన్నట్లు । డెందంబునందుఁ గడిందియౌ కాంక్షఁ
బాకశాసను బోలె బలమర్దనంబు । చేకొని సేయుచు జిష్ణునిఁ బదిట
ననిలజుఁ బంద్రెంట నధిపు నేనింట । శినివరు వింశతి సేనాని నవతిఁ
గవల నాఱింట శిఖండిఁ దొమ్మిదిటఁ । దొవకి సాత్యకి మూఁట ద్రుపదు నేడింట
ద్రౌపదేయుల ఘటోత్కచ కేకయులను । రూపింప మఱియు వీరుల నట్ల నాటి
మెలఁగఁ జొచ్చిన, నుక్కుమిగిలి ధర్మజుఁడు । తలపడి వాని ప్రతాపంబు మాపి
ముదురు వాలమ్మున మూర్ఛిల్ల నేయ । నదరించి ద్రోణుఁ డయ్యమసూతిఁ దాఁకి
తేరేయునంతలోఁ దెలిసి రారాజు । దారుణగతి ధర్మతనయు నేయఁగను
అక్కడి శైనేయుఁ డతనికై యొక్క । నిక్కడి సేనలు నితనికై యొక్క
సంకులరణమయ్యెఁ జాపశింజినుల । టంకృతిఁ గమలజాండము తీండ్రవెట్ట.
కలశజుఁ డపుడు కేకయ పంచకంబు । నలుకమైఁ జెండాడి యంతటఁ బోక
ద్రుపదజు కొడుకులఁ ద్రుంచి తూటాడె. । నపుడు ద్రోణుని శిబియనురాజు తాఁకి
చాప సారథి రథాశ్వములతోఁ గూడ । నాపద్ధనంబయ్యె నతని వింటికిని.

---

1. అసయ్యు. 2. సురపుచ్చు. (మా)

ఒక్కచోఁ గర్ణవాయుజులకు రణము । నెక్కొన్నఁ గర్ణుఁ డానృపుని కోల్తలను
... ... । ... ...
పడిరి దుష్కర్ణదుష్ప్రవహులను వారు । ... ...
ఉన్నవారిద్దఱు నొకతెర్వు గాక । క్రన్నన పాఱిరి కన్నతావులకు.
కరము భీకరముగాఁ గరువలి సుతుఁడు । తెఱఁగొప్పఁ దనసేన దిక్కుచూచవుడు
రక్తాబ్జములరీతి రౌద్రవిస్ఫూర్తి । యుక్త క్రమంబునై యొనరఁ గన్నులకుఁ
దరమిడి ధర్మనందను దిక్కు చూచి । కరములు ఫాలభాగమునఁ జేర్చుటయుఁ
బ్రళయ కాలమునాఁటి భర్గుండు వోలె । నెలకొన్న భీముని నిజమూర్తి చూచి
ధర్మసుతుండును దనరంగ ద్రుపదుఁ । డర్మిలిఁ గవలు విరాటుఁ డాదిగను
సారిది నాతని దిక్కు చూడ శంకించి । తిరుగు మోములు వినుతించి రందఱును.
సాలవక శైనేయ సోమదత్తులకుఁ । దలపాటు గలుగ సాత్యకిఁ జూచి యతఁడు :
" [1]బోయ చాయ విశంక భూరిశ్రవసుని । దాయ, యేసితి వెందుఁ దాఁగెదు పోయి?
బలియిత్తుని " న్నని పలికియు నతని । బలుతూపులకుఁ గాక పాఱెఁ; బాఱినను
సాత్యకి కలిగి యశ్వత్థామ వచ్చి । మృత్యుజిహ్వాలఁ బోలు [2]మెఱుఁగుటమ్ములను
దడవిల్లు గొని యేయఁ [3]దక్కాల లబ్ధ । బలములతో హిడింబాసూతి చొచ్చి
ఘోరశక్తుల నాఱు గురియ నాద్రౌణి । నారసంబున నవి నఱకుచు నిగిడి
యంజనగిరి రూపు నతని నందనుని । నంజనపర్వుని నసువులఁ బాపఁ
' గొడుకు గ్రక్కింతుఁ బోకుమి ద్రౌణి ', యనుచు । నుదుకున హైడింబుఁ డుగ్రబాణముల
వర్షించి యొకశక్తి వైవ సహస్ర । శీర్షమై యాశక్తి చేర నాద్రౌణి
పట్టి హైడింబునిపై నది వైవఁ । బట్టీక భయమునఁ బాఱె నయ్యసుర.
వాని ధృష్టద్యుమ్న వాయుసంభవులు । పోనీక ద్రౌణిపైఁ బురికొల్పు కొనుచు
నెక్కి తారును నేయ నితఁడును నెక్కి । సుక్కక యొక్క యక్షౌహిణి నఱకె.
ధరణీశ, యావేళ ద్రౌణి యుద్ధంబు । కరము భీకరలీలఁ గానంగ నయ్యె.
చలమొత్తి యంతఁ బాంచాల నందనులు । తలపడి సురథ శ్రుతంజయులనఁగ
... ... । ... ...
మొగమైన యేడ్వుర మొదలించి చంపి । తగు కుంతిభోజనందనులఁ జెండాడి

---

1. బోయళాయని శాంభ ... కోశసేసితి శెందుబోయెదుదాయ. 2.యేరు. 3. బాల్కాలలబ్ధ, (మా)

భీమజు మూర్ఛా సమేతుఁగాఁ జేయ (?) । నా మహాత్మ్యుని కినుక కవ్వడు వెఱచి
సోమకుం డా భీమసుతు నెత్తి కొనుచు । నీ మొన భటు లార్వ నిల్వక పఱచె.
అప్పుడు భీముండు యమసూతి కవలుఁ । దెప్పిరి నిలిచిన దితివంశపతియు
సేనానియును సర్వసేనలు ద్రౌణి । పై నాని నడవ నీప్రజ వారిఁ బొదివె.
అప్పటి నిష్ఠురాహవ విభవంబు । చెప్ప నెయ్యది జిహ్వా శేషాహికైన.
శరదీప్తి నృపుల భీషణదీప్తి తమముఁ । జొరనీక తిమిరంబు నున్నగావించె.

భీముఁడు బాహ్లీకుని మడియించుట

వినుమంత రణములో వెదకి శైనేయుఁ । దన కోపమున సోమదత్తుండు తాఁకి
యలిసేయ భీముఁడు నాఘటోత్కచుఁడు । శిని ప్రౌత్రుఁడును దొమ్మిసేయవచ్చినను
గొడుకునకును బాహ్లీకుఁడు తోడువచ్చి । వడముడిచేఁ జచ్చె వజ్రాస్త్ర విహతి.
ఆతఁడీల్గిన మఱి యధిప, నీసుతులు । వాతూలసుతు తూలవైచు యత్నమున
ఘనశక్తి యుక్తులై గలిసిన, నాత్మఁ । గనలి యందొకపంచకము భీముఁ డడఁచి
వృషరథుం డనువాని వెసఁ గర్ణుతమ్ము । [1]నిషుధారలకు బలి యిచ్చి వెండియును,
ఘనులఁబన్నిరువుర గాంధార విభుని । యనుజులఁ దెగటార్చి యార్చినఁ గవిసి,
లలి సూరసేన మాళవ బాహ్లీకాది । బలములు భీముపైఁ బర్వఁ బర్విన‌ను,
అట యుధిష్ఠురు నాజ్ఞ నచటి దేశీయ । భటులు నెక్కొన నాజి బరవసం బయ్యె.
అప్పుడు రాజు ద్రోణాచార్యుఁ గదిసి: । “ యెప్పుడు నీ బాస? యిదె ధర్మసుతుఁడు
అలసినాఁ డర్జునుం డటమున్నె యలసె; । తలఁకొని వారలఁ దలపడ.” వనినఁ
బులి గోలవేసినపోల్కి నుగ్రమునఁ । దలపడి ద్రోణుండు ధర్మజుమీఁద
దివ్యాస్త్రములు పెక్కు [2]తెఱఁగుల నేయ । నవ్యాప్తిఁ బ్రతినాయకావలి నతఁడు
నడఁచిన, నంత బ్రహ్మాస్త్రంబు గురుఁడు । దొడిగి యజాతశత్రునిమీఁద నేయ
శతమఖసుతుఁడార్వ సైన్యంబు వొగడ । నతఁడది నిలిపె బ్రహ్మాస్త్రంబు నేసి.
వడినంత నెడ సొచ్చి వారిసేనాని । కడు నొత్తివచ్చినఁ గలశజుఁ డొత్తి
పాంచాల యోధులపై నంత నలిగి । త్రెంచెఁ దచ్ఛరములు త్రిశతికిఁ గలుగ.
అంత భీమార్జును లట విరాటాదు । లంతంత నెక్కొయేయఁగ ద్రోణుకొఱకుఁ
గాలాగ్ని నెదిరించు కౌరవభటులు । వ్రాలిరి పెక్కండ్రు వారి శస్త్రముల.

1. నిషుధారణకిచ్చె మలిచి వెండియును. 2. తెరగొని. (మూ)

అత్తఱి నృపుచిత్త మలరింపు దలఁపు । హత్తఁ గర్ణుఁడు చేరి యంజలి చేసి,
"రారాజ, నీకు భారంబైన పార్థు । మారుతి ధర్మజు మడియింతుఁ జూడు.
నా విశ్వరూప మెన్నఁడుఁ జూడవీవు; । నీవల్ల భోగినై యెట్టియుపేక్ష (?)"

కృపాచార్యుఁడు కర్ణుఁ బరిహసించుట

అని నేర్పుమై నాడ నావలఁ గృపుఁడు । చని, "పతి నమ్మఁబో సత్యమాడితివి!
నీకుఁ జిక్కరె పాండు నృపసూనులపుడు! । మాకుఁ బ్రోత్తయె కర్ణ, మహి నీదుకడిమి!
నరులు గోగ్రహణమునాఁటి పౌరుషము । నరులు గంధర్వాజినాఁటి పౌరుషము!
పరిగణింతురు; నీవు పలికినఁ గలదె?" । ... ...
అనుచు నవ్వినఁ గర్ణుఁడతని వీక్షించి, । "విను నీకుఁ దక్కువా వేయింట నేను?
కోయుదు నాలుక గురువైన నైతి; । వేయుమా నాతోడ నెవ్వారు బిరుసా!
క్షితిపతి కెచ్చోట గెలిచి పెట్టితివి? । పతి కార్యహాని నిర్భయులార!" యనిన
వాలెత్తుకొని ద్రౌణి వానికి నలిగి । నేలకై దాఁటిన నృపుఁ డెడసొచ్చి
వారింపఁ గర్ణుండు: "వారింపనేల? । చేరి నారణము వీక్షింపనీ యతనిఁ;
గుత్తుక దునిమెదఁ గొనగోర." ననినఁ । జిత్తశాంతిఁ గృపుండు క్షితిపతిఁ బలికె:
"నీకు మాన్యుఁడు గాన నృప, మన్నుఁ గర్ణుఁ । డేకీడు వలికిన నే మొల్లమలుగ;
నలుకకు వేళయేయకటనేఁ" డనినఁ । జలువగా నృపుఁడాడి జగడంబు మాన్పె.
అంతఁ గర్ణుఁడు పాండవావలి మీఁదఁ । బంతంబునకుఁ దగఁ బైపాటుచేసి
నానూంక శరములు నాలుగు నైదు । నామొన వీరసైన్యము దూఅనేసి
రాజుల శిరములు రణవీధి గెడపి । వాజుల రథముల వడి నుగ్గుచేసి
సామజంబుల భటసమితిఁ జెండాడ । నీ మూడ్కిగాదని యింద్రజుఁ డడరి
వాని బాణములోలి ద్రవ్వ్య బాణములు । వాని బాణములోలి ద్రావల విల్వితిచి (?)
రొండువింటికిఁ బాఱి యొగ్గెడునెడను । గుండియ యొక కోలగునికిలనాటి
తేరుఖండింప రాధేయుండు కృపుని । తేరెక్కి పాఱె బుద్ధికి సిగ్గు లేక.
అప్పు డర్జునుమీఁద నధిపతి యనికి । గుప్పింపఁ జూచిన గురుతనూభవుఁడు
మాటలు పెక్కాడి మరలంగఁ ద్రోచి । గాటంబు మెఱయ నక్కడఁ బార్థుఁ దాఁకి
కపికేతు రథ వృషాకపి కేతనములు । నపకారమతిఁ గప్ప నాయుగ్రతకును
బాండు బలంబులు పాఱె; నుద్దండ । చండిమఁ గదిసి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డపుడు

ద్రోణితోఁ బెక్కుచందములఁ బోరాడి । బాణధారలఁ దేరుపడిన భీతిల్లి
పాఱె; నప్పుడు భీమ పాండవాగ్రజులు చేరి రావయ్యె సేనలన్నియునకి.
ఇట్టు ద్రోణి చెలంగి యేయఁ గిరీటి । గుట్టుతోఁ బిల్చి యా క్రోధువిల్లునిమి
సూతహీనుని రథ్యశూన్యునిఁ జేయ । నాతని కెడసొచ్చి రక్షిల కౌరవులు.
అంతఁ గాల్కాని రొక్కి యా సేనమీఁదఁ । గాంతేయుసేన సంగరము సేయంగ,
మలసి వంగాంబష్ఠ మద్రమరాట । బలముల [1]నఱికె నేర్పడ భీముఁడంత.
తక్కటి బలమును ద్రోణి గాల్కాలుప । నెక్కుచు నరుఁడేయ నెడయుచుఁ బాఱె.

సోమదత్తుఁడు సాత్యకితో యుద్ధమొనర్చి మడియుట

సుతునిఁ దండ్రిచేఁ బాసి సోమదత్తుండు । మతిమండ శైనేయు మఱియును దాఁకి,
సూతునిఁ దునిమిన శోకించి యతఁడు । సూతుఁడు తానైయై సోమదత్తునుని
శరవిద్యఁ దలపడి శక్యంబు గాక । పరిఘశక్త్యాదులఁ బఱపి ఖేదిలక
గిరులెత్తి వైచి యాక్రియకులోపడక । కరముష్టిఁ బొడిచి యాగతి గెల్పులేక
సోమరియగుచున్నచో, ఘటోత్కచుఁడు । భీముఁడు నెడసొచ్చి పెద్దతోడ్పడిన
నాపన రథికుఁడై హారితమ్ముఁ డతని । నేపెసలార బిట్టేసి వధించె.
తమసేన కిట్టు లాధారమౌ జోదు । సమసిన దొరలెల్ల సాత్యకి మీఁద
నేకయత్నంబున నేఁగినఁ దిగిచి । పోక యండఱు ధర్మపుత్త్రుండు విప్పి
ద్రోణునిఁ దనమీఁదఁ దోలిన రథికు । బాణభీకరుఁ దాఁకి భయమింత లేక
చేరువఁ గృష్ణుండు జిష్ణుండు నున్న । సారయుక్తి ననేక శరములు పఱపి
మ్రోయు చాపముఁ ద్రుంచి మూర్ఛితుఁ జేయ । నాయెడ శౌరి యిట్లను నరపతికి:
"కొఱవిచేఁ దలగోకుకొన్నట్లు ద్రోణు । నెఱిఁగి యెఱింగి నీ వేలడగ్గఱుదు?
భీముఁ డెంతకు లేఁడు పెనఁగెడుఁ గాక; । శ్రీముఖ, నీవిట్లు చెయిచేసికొనకు."
అనిన భీమునిపజ్జ నారాజువోవ । దనమూర్ఛ దేఱి యంతట ద్రోణుఁ డలిగి
యమసూతిగతి చూచి 'యటు పోకుపోకు । సమర ధర్మమును విచారింపు' మనుచు
నటవోవ, భీమసాత్యకి ఘటోత్కచులు । భటులు వెండియు ద్రోణు బ్రదికి పోనీక
యడ్డగించిన, నీభటావలి వారి । నడ్డగించిన ఘోరమయ్యె రణంబు.

1. నఱికె నేర్పడ భీమనకులు. (మూ)

ఇందు ద్రోణుఁడు కర్ణుఁ డిట ద్రౌణిశల్యు । లందు సోమకుఁడు సాత్యకి భీమసరులు
నేలిక లౌనన నెల్లగాఁ బొడిచి । రా లోకసంహార మాశ్చర్యముగను.
అంతఁ గౌరవసేన లాసేనలకును । ఎంతయు వీఁగిన, నెఱిఁగి కాల్కొలిపి
సేనాని యొకయొద్దు సేసి యొద్దునకుఁ । దా నగ్రభాగమై తన పార్శ్వములకు
శకుని నశ్వత్థామఁ జాలించి నృపుని । [1]సకుమారముగ వెన్క శల్యుతో నిలిపె.
అనిన సంజయుఁ బల్కె నాంబికేయుండు: । "ఘన తిమిరంబులోఁ గలవె కయ్యములు!
ఉపచారములు లేని [2]యొడళు లెట్లోపె? । విపరీత!" మనుడు నవ్విభుఁ బల్కెనతఁడు :
"చీఁకటిలో నాజి సేయరు వారు ; । భూకాంత, వినుము నీపుత్త్రుఁ డావేళ
నవరణ లటువెట్టి సరసఁ గాల్బంట్లు । దివియకోలలు వట్టు తెఱఁగు గావించి
యరదంబునకుఁ బది హస్తికి నేడు । హరికిని రెండుగా నాయత్తపఱచి
పట్టించి పొడవుగాఁ బడగలు దెలియఁ । బట్టించు గతియు సంపద పేర్మిఁ జేయ
నితనిఁ గన్గొని వారు నిట్టి యత్నంబు । ధృతిఁ జేయ నది దీపదివసమై తోఁచె.
క్షోణీశుఁ డప్పుడు సుభటులఁ బలికె: । "ద్రోణునిఁ గావుఁడి ద్రుపదజు బారి ;
నతఁడింక మవల నియ్యాజిలోఁ గాచు ; । ఘాతుఁ జేయుఁ బిదప నయ్యగ్నికుండజుని.
నరుఁడు కర్ణుని పాలు నాపాలు భీముఁ । డరయఁ జిక్కినవారి యల వెంత?" యనిన

పాండవ కౌరవవీరుల ద్వంద్వ యుద్ధము

[3]నెక్కడి వక్కడ నెక్కి సైన్యములు । క్రిక్కిఱిసిన ధూళిఁ గేళిఁగైకొనక
యన్యోన్య జయకాంక్ష నాభీల లీల । జన్యము సేయుచో, శమన నందనుఁడు
కృతవర్మ దక్షిణగురు భుజావీధి । నతని నా అమ్ముల హయముల నఱికి
తరువాత వాని చిత్రపువాయి వాఁడి । తఱచుటమ్ములఁ బాఱ ధరసంచలింప.
భూరిశ్రవుని సూను భూరి యన్వాని । శౌరి తమ్ముఁడు ద్రుంచె శరములు పఱపి.
కలశసంభవ ఘటోత్కచులు పోరాడి । యిలద్రావి రొక్కట నిరువురు మూర్ఛ.
మారుతితో నీ కుమారుండు రణము । వారక సేయుచు వాని నోనేసి
ధనువు ఖండించి యాతనిశక్తి వాత । మున ద్రుగ్గి మూర్ఛిల్లె మొనలెల్ల నేడ్వ.
ఎవ్వఁడు మూర్ఛిల్లు నిలద్రావలుఁ దెలియు । నెవ్వరి మఱిగానఁ డితఁడు సందడిని.

1. సుకుమారుగతి. 2. యొళ్ళెట్లుదోపె. 3. నెక్కడ నెక్కడ. (మూ)

కర్ణుఁడు సహదేవుఁ గలహించి [1]నొంచి । కర్ణశూలములాడి కాచిపో విడిచె.
నృప, మత్స్యపతి శతానీకుండు శల్యు । రిపు శౌర్యుఁ దాఁకి పోరికిఁగాక యీల్గె.
అనుజుఁ డీల్గ విరాటుఁ డా శల్యుఁ దాఁకి । మనసు నిల్పక పాఱె మనసేఁ దేగడ.
ద్రౌపదేయులకు నీ తనయులతోడ । నోపినంత రణంబు నొక్కటఁ గలిగె.
ద్రుపదుండు వృషసేనుతో ఘోరయుద్ధ । మపుడు సేసె యుగాంత మయ్యెనోయనఁగ.
నకులుతోఁ బోరాడి నారాచహతుల । శకుని చలించి జర్జరితుఁడై పాఱె.
కృపుఁడు శిఖండియుఁ గినిసి పోరాడి । యపగత చేష్టులై రన్యోన్య హతుల.
తలపాటు ద్రుపదనందన కుంభజులకుఁ । గలిగెఁ; గల్గినయంతఁ గలశజు నతఁడు
తెమలనేసి సిడంబు తేరును విల్లుఁ । దుమురుచేసి జవంబుతో మీఁది కుఱికి
యసి వ్రేయుచోట నయ్యసి కృపాచార్యుఁ । డిసుముగా వెన నేసె నీవలనుండి.
అపుడు ద్రోణుని గావ నానృపుఁ ద్రోవ । నృప, నాల్గు దిక్కుల నీ భటు లెక్క-
యిరువుర నెడసొచ్చి డేయ నచ్చాయఁ । బరఁగి వారినెదిర్చెఁ బాండవబలము.
సేనకుఁ బ్రతి సేన చేఁతకుఁ జేఁత । హానికిఁ బ్రతిహాని యందిందుఁ గలుగ
వీఁగితి మనరాదు విమతసంకులము । నీఁగితి మనరాదు నృప, సైనికులకు.
సకల ఘోషంబులు సంప్రదాయమున । నొకట ఘోషము నొందునో యనరాదు.
ఆ దీర్ఘరణమున నంగాధిరాజు । యాదవసింహు సాత్యకి నంటఁ దఱిమి
చేరువ భీముండు జిష్ణుండు లేమి । సారథి రథమును శరముల నాఁగి

కర్ణ దుర్యోధనులు దురాలోచనచేసి సాత్యకిని దలపడుట

విభున కిట్లను: " దేవ, వీని నందఱము । నభిమన్యుఁ జంపిన ట్లన్యాయవృత్తి
ఖండింత మనువుగాఁ [2]గడఁగి, యీకరణి । గాండీవి భీములు గావలే. " రనిన
సమ్మతించి నృపుండు సకలమంత్రులకు । సమ్మంత్ర మెఱిఁగించి యార్చి యొక్కటయుఁ
గావలేక కలంగి కౌంతేయు సేన । యా వేళ సాత్యకి హతునిగా నెన్ని
హాహామహాధ్వను లాకసంబ్రదువ । వాహాదు లనిని నిల్వక పాఱఁ బొఱ,
నేయుదు గాండీవి నిఁక నని శకుని । [3]యయుత ఘోటికల సహస్రదంతులను
వేయిరథంబుల విభునాజ్ఞఁ గొనుచు । నామెడ నిగుడుచో, నది చూచి క్రీడి

1. నొచ్చె. 2. గడఁడి యీగడఁడి. 3యయుత ఘోటుల. (మూ)

తొలుతఁ ద్రిగర్తులతోఁ జేయుచున్న । కలహంబు చాలించి ఘను భీముఁ గొనుచు
నిలు మని నిజసేన నిలుపుచుఁ గదిసి । కలన సౌబలు గర్వగతి చూచి యలిగి
వానిఁ దీవ్రపుఁ దూపువాన ముంచినను । సేనల మిగుల నొంచియుఁ దొంటిభంగి
విచ్చిపోని విధంబు వింతగాఁ జూచి । "యెచ్చట గెల్చిరో యిట్లు వా రుటుక!
కానము చేరువఁ గర్ణాదిభటుల; । శైనేయుఁ గానము శంకయయ్యెడిని;
ఉల్లమో ఘోరాగ్న లుప్పొంగు రణము । చెల్లెను నటుసేను జేరెద." ననుచు
నోడ ముంచిన రీతి నొకని నాసేన । నూడ నీక వధింప, గనలికి సౌబలుఁడు
దెసచెడి పాఱినఁ దేరు శైనేయు । దెస వెస నడపింప ధృతి నటనున్న
సౌభద్రుఁ జంపిన సరణిఁ గౌరవులు । శోభితయశు శినిసూనుఁ జంపంగఁ
దలఁచి యాతని కేతు దండ రథాశ్వ । ములఁ ద్రుంచి సూతుని మూర్ఛితుఁ జేసి
మిగుల నోనేయుచో, మేటి బీభత్సుఁ । డగలించి యటకుఁ జయ్యన నెడసొచ్చి
మునుప సాత్యకి రథంబునకు రాఁదిగిచి । మొనలపై నలిగి యమ్ముల జడివట్టి
కర్ణు సౌబలుఁ గృపుఁ గౌరవ్యు ద్రోణు । దుర్నిరీక్షములైన తూపుల ముంపఁ
బాఱిరి వారు భూ[1]భాగంబు వణఁక; । నారూఢి నర్జును నసురారి వొగడె.

అలంబుసుఁడు హైడింబుఁ దాఁకి మడియుట

అప్పు డలంబుసు హైడింబదైత్యు । లొప్పుగాఁ దాఁకుచో, నుగ్రహుంకృతుల
శర ముసల ప్రాస శక్తి ఖడ్గములఁ । గరికళేబరముల ఘనరథాంగములఁ
దరుశిలాతతుల నిద్దఱుసైన్యములును । ధరచలింపఁగఁ గొంతతడవు పోరాడి
ప్రోగులు ప్రోగులై పొర్లాడి పడిన । బాగునఁ బడి ఘోరభంగిఁ జచ్చుటయు,
వలమున నీటెలవంటి బాణములఁ । దలపడి యప్పుడు దైత్యు లిద్దఱును
రథఘోషముల నంబరంబు చలింప । నృథగాని పూఁపులు [2]విడువని చలము
నుడివోని కినుకలు నుడుగని పసలు । నెడగాని [3]యుజ్జులు నెసఁగ నంతంతఁ
బోరాడి ధనువులు పోయి రథ్యములు । సారథులును ద్రెవ్వి, చలముల నెసఁగి
గరుడసర్పంబులగతి సింహకరుల । కరణి నింద్రాసురుల్ కైవడిఁ దోఁప
నచ్చట విపుల బాహాశక్తిఁ బెనఁగి । రచ్చెరు వని తమ్ము నమరులు వొగడ.

1. భాగంబు. 2. విడుగని చరులు. 3. యుజ్జ్వల నెసగు యుందంద. (మూ)

సరిపోటు నొందుచో సైఁపక యపుడు । ధర నలంబుసుఁ ద్రొక్కి తన్నె భీముజుఁడు.
త్రొక్కి నరంబులతో వానిశిరము । చిక్కని నెత్తుగు చిప్పిల్లఁ బెఱికె.
తెంచి దుర్యోధను తేరి ముచ్చుట్టు । సంచితగతిఁ ద్రిప్పి యుం దడి వైచి
యా రాజు విన నట్టహాసంబు చేసి । ... ...
"కర్ణ నమ్మితి వీవు కర్ణు ని ట్లనిని । నిర్ణయంబునఁ గూల్తు నెడచూడు" మనుచు
మాయారథంబెక్కి మారుతికొడుకు । నాయకాసనము హస్తమునఁ గీలించి
రాధేయు వెసఁదాఁకి రౌద్రనారాచ । వేధపుట్టఁగఁ జేసి విలుమున్న, వాఁడు
పెఱవిల్లుగొని దైత్యు భీకరధనువు । నఱికి గ్రద్ద పతాక నడిమికిఁ దునుమ,
నందంద హెచ్చిన యా దైత్యు మాయ । నెందఱోయోధు లయ్యెడఁ గానవచ్చి
యమ్ములవానలు నటఁ గర్ణుమీఁద । నమ్ములవానలు నడరించి మఱియుఁ
గురుసేనపై నద్రికోటులు గురిగుఁ । దిరమేది ఘనభీతిఁ దెరలె నబ్బలము.
అపుడు కర్ణుఁడు నిల్చి యామాయలెల్ల । విపులాస్త్రములఁ ద్రుంచె విభుఁడాత్మమెచ్చ.
నరుఁడయ్యు దానవునకు నట్టువడక । శరపరంపరల నా నమరోర్వి నింప,
మఱియు ఱక్కసుఁ డల్గి మాయపుట్టించి । నెఱి వానితూపులన్నియుఁ [1]ద్రావఁజేసి
యసి గదా శక్తి శూలాదులఁ గురియు, । మసలఁ కాతఁడు నవి మాయతోఁ దునిమి
విరథుఁ జేసిన, వాఁడు వినువీధి కెగసి । గరుడుఁడై నఖములఁ గాడఁ బట్టుటయు
నారూపు దున్మ, మహాహియై గవియ । నారూపు దునిమె ధైర్యమునఁ గర్ణుండు.
అసుర వెండియు సింహమై తాఁకఁ దునిమి, । అసుర వెండియు హస్తియై పట్టఁ దునిమి,
కడతేర్పలేక ఱక్కసుచేతఁ దనకుఁ । జెను ప్రాప్తి గలదని చెదరెఁ గర్ణుండు.

ఘటోత్కచుఁడు అలాయుధుని మడియించుట

అంత నలాయుధుఁ డను బకానుజుఁడు । పంతంబుతో వచ్చి పతిఁగాంచి మ్రొక్కి
త న్నెఱిఁగించుక దర్పించి పలికెః । "నిన్నింకఁ గయ్యంబు నృప, సోఁకనీను ;
కలశజుఁ గాచెదఁ గర్ణుఁ గాచెదను । గలసేనఁ గాచెద ఘనతమై వినుము.
వీరుల మ్రింగుదు వీరి తోయముల ; । మారుతి నెఱుఁగనే మా పగవాఁడు!"
అని యనుమతి గాంచి యట్టహాసముల । వినువీధి చించుక వెస నలాయుధుఁడు

---

1 ద్రోవ (మూ).

తిరమైనగతిఁ గర్ణు తేరి ముచ్చట్టు । తిరుగుచు నేయు దైతేయుని దాఁకె.
అంగరా జంత సహాయ సత్త్వమునఁ । బొంగి భీమాదులఁ బొదివి నొప్పించి
భీమ సోమక మత్స్య బీభత్స నకుల । [1]భూమీపతుల నంతఁ బోరిగొని యపుడు
దురము సేయ, నలాయుధుండు హైడింబు । నరిశక్తిఁ దాఁకి యస్త్రములేసి నొంచి
మన సైనికులఁ గూడి మఱియు హైడింబుఁ । జెనకి తేరును విల్లుఁ జిద్రుపలు చేసి
శూలంబువాటున శూలించి హృదయ । శూలంబుగా వాయుజున కది చూపి
'పంపుదు కూటికై బకుని మాయన్నఁ । జంపితి విటు నిన్ను సాధింతు' ననుచు
నతనితో నతిరౌద్రమైన రణంబు । దితిజుఁడు చేయుచోఁ, దెలిసి భీమజుఁడు
కవల సోమకుఁ దాఁకి కడఁకతోఁ బెనఁగి । యవలీల రణము సేయఁగ [2]నున్న దైత్యు
నసిగదాముసల చక్రాదులఁ దునిమి । యసహాయు విరథు నిరాయుధుఁ జేసి
మాయచే శిలలును మాంసంబుఁ గురియు । నా యత్న మటుమాన్చి యంతట వాని
నసిఁగొని మెడ ద్రెవ్వనడఁచి యా శిరము । కసి నెత్తురుట్ట నాకసముపైఁ ద్రిప్పి
మున్నిటిగతిఁ దెచ్చి మొకటి కౌరవుని । యున్నతరథముపై నునిచి బిట్టార్చి,
"వసుధేశ, యింక నెవ్వాని ననిచెదవు? । వెస" నంచు ననిన నిర్విణ్ణుఁడై యతఁడు :
"అక్కట వీఁడింత నఖిల కౌరవులఁ । జక్కాడు నీ రాత్రి సందేహమేల!
ధూర్జటి వచ్చెనో తోడు పార్థులకు! । నిర్జరపతి తోడునెగడెనో యిట్లు!
కర్ణుపోటును బెద్ద గాడదు వీని; । దుర్నీతి రణ మేల దొడఁగితి రాత్రి!
కయ్యంపుటలజడిఁ గానము గురుల । కియ్యాత్మజుల భక్తి యేమని చెప్ప!"
అనునంత రాధేయుఁ డనిఁ బాండవులకుఁ । దన దివ్య కాండ ప్రతాపంబు చూపి
దనుజునిఁ బరిమార్పు తలఁపున మఱియు । నినుమిక్కిలై భీము నేయఁ జూచుటయు,
దివినుండి ధాత్రిపైఁ దేరును దాను । బవనపౌత్రుఁడు తోఁచి భయముగా నపుడు
క్రుంగి యదృశ్యుఁడై కొంతసేపునకు । నింగి [3]నీలాభ్రమై నృప, తోనవచ్చి
మెఱుముచు నుఱుముచు మేదినిఁ బిడుగు । లుఱక రాల్చుచు నుండ నోదిఁగి నీభటులు
'నెవ్వా డెవ్వనిమీఁద నేమిటై పడునో! । తప్ప దీరిపుఁ' డని తలలు దాఁపఁగను,
కొండరాజు చలంబుగొని జంగజాలు । కొండజాలును మెండుకొని చాపజాలు
కత్తిజాలును ఘటోత్కచుఁడు వర్షింప । నెత్తులు వగిలియు నేల పాలయ్యు
నడుములు విఱిగియు నఱుకులు వడియుఁ । గడుభీతిమైఁ బాఱెఁ గౌరవబలము.

---

1. భూమీశుఁ బొదివి యా బారిదొని. 2. దైత్యవరుని. 3. నీలాగ్రమై. (మూ)

అట్టిచోఁ బాఱక యంగాధిరాజు । దిట్టతనంబున దివి దృష్టి నిలిపి
భూరి మాయామేఘనుఁలు విఫ్సనేయ । ధారుణి దైత్యుంపు తలచూపి మఱియుఁ
గర్ణురథ్యంబులు గదవేసి చంపెఁ । గర్ణు డగ్గతి యంతఁ గౌరవభటులు :
" పరిమార్చుమీ పీనిఁ బగవాయఁ గర్ణ! । కురుసేన నిలిపితి ఘోరాజి నేఁడు.
నిక్క మాపదలకు నిన్నొడ్డు నృపుఁడు । చక్కఁబెట్టుము వీని శౌర్యాభిరామ!
ఇంద్రుఁ డిచ్చినశక్తి యెన్నాళ్ళకింక! । నింద్రసూతికిఁగదా యీవు దాఁచితివి!
అతని నెవ్వండెఱుఁగు! నంతకు నేఁటి । మృతిదప్పు వీనిపై మీటవే శక్తి. "
అనుచుఁ బ్రార్థింప వాఁ డది వినలేక । దనుజుపై నాసవాస్త్రము ప్రయోగింప
నీవల నరుఁ డది యేసెఁ ద్రెవ్వంగ. । భూవర, విను మంతఁబోక కర్ణుండు

ఇంద్రుఁడిచ్చిన శక్తిచేఁ గర్ణుఁడు ఘటోత్కచునిఁ జంపుట

వేఱొక్క తేరెక్కి వెడ వాతి కోల । లాఁజేసి గద ద్రుంప నసుర వెండియును
గదగొని యా తేరు గాలిఁ బోవైచి । యదలించి మఱియు మహాగద వైవ
నొకభంగిఁ ద్రెవ్వనేయుచుఁ గర్ణుఁడాత్మ । " నకట! వీని వధింప నాశక్తివలెనె!
యింక నింద్రజుగెల్వ నేదిసాధనము! । శంక లిట్లణఁగునే శత్రుచిత్తముల!
వీఁ డర్జునునికంటె వేఁడి నేఁ " డనుచు । వాఁడిమి తూఫు జిహ్వాలు గ్రోయుదాని
ఘుమ ఘుమధ్వని మింట ఘోషించుదాని । వినుతుల దృష్టికి వ్రేఁగైనదానిఁ
దిగిచివైచిన మింట దేదీప్యమాన । మగుచు నాశక్తి లోకాభీలమగుచు
నొక్కట రవికోటి యుదయించె ననఁగ । నక్కజ మగుచు రా నసుర తలంకి
తప్పిపోఁ దలఁచునంతనె పోయి వాని । విప్పైనయురము ప్రవేశించి శక్తి
వీపున వెడలిన వికృతాస్యుఁ డగుచు । నాపజ్జ నొఱలుచు నట్టిట్టు వడుచు
నుచ్చిళ్ళు నోరనీనుచు నాల్కగఱచి । చచ్చె శక్తియుఁ బోయె శక్రు [1]సన్నిధికి.
అంత నీ సేనలో నార్పులు చెలఁగె ; । కౌంతేయుసేన నాక్రందనంబెసఁగె ;
తగు వేడ్కఁ గర్ణునిఁ దనరథంబునకుఁ । దిగిచి కౌఁగిటఁ జేర్చె దేవ, నీ సుతుఁడు. "
అని సంజయుఁడు వల్క నాంబికేయుండు । " దనుజుపాలయ్యెఁ గదా యంతశక్తి!
కర్ణుఁడేమిటఁ గెల్వఁ గలవాఁడు పార్థు । వర్ణింప నిది నీలవర్ణుయత్నంబు.

1. దీధితికి. (మా)

బీభత్సు చావు దప్పించు నుపాయ । మీభంగి నొనరించె నేమనవచ్చు ?
మును మున్న యే మొదలంచిన కర్ణు(?) । డని మొన నరువైవఁ డయ్యె నీశక్తి.
నిది రాజు మఱచిన నేమి నీవైనఁ । గదిసి చెప్పవు దీనిఁ గర్ణునితోడ.
చెప్పినఁ గొంత యీ చేటుపాటునకుఁ । దప్పరే ప్రజలు రాధాసూను వలన ! ”
అన విని సంజయుఁ డారాజుఁ బలికె : । మనుజేంద్ర, యిచ్చట మాపటిపూట
నిందఱుఁ [1]జెప్పుడు ' రిశక్తి నింద్ర । నందనుఁ గూల్పు కర్ణా ', యని చాటి.
అతఁడును “ చేపుగదా ! చూచుకొంద । [2]మతఁ డెంత! ” యనుఁ గాని యాజిలో మఱచు.
“ వాఁడెఁ [3]జంపు మతఁడున్న నర్జునుమృతియు । ధరవృథా” యందు రాతఁడు[4]విని మఱచు.
ఏ వింటి సాత్యకి యీ వడ్డినట్లు । గోవిందు నడుగ నగ్గోవిందుఁ డనియె :
“ కౌరవార్థముగ నక్కర్ణుఁ డీ శక్తిఁ । బోరనర్జునుమీఁదఁ బూన్పఁగ వచ్చు ;
ఏమఱపింతు ; మీరెల్ల శైనేయ ! । యామహేంద్రకుమారుఁ డగుదురా నాకు ! ”
అనియెఁ గావున మాకు నాజిలో మఱపు । లొనరించెఁ గథచందమూర్వీశ, వినుము.
ఆరీతి దైత్యుండు హతుఁడైన నలరి । శౌరి యర్జునువీపు చఱచి నవ్వఁగను
ఆకులమతి నున్నయతఁ డాడె నతని : । “నీకు శోకపువేళ నీతియే యలర !
లోకనాటకము నాలోకింతు.” వనిన । నాకేశసుతుఁ జూచి నారాయణుండు:
“ చక్రగాండీవముల్ సాధింపలేని । యీ క్రూరసాధనం బిలఁ గర్ణుచేత
నుండ నే నిను నమ్మకుండితి ; నదియుఁ । జండదైత్యార్థమై నమయఁ బొంగితిని.
ఏ నీకుఁ గలిగియు నీశుచే నస్త్ర । దాన మందియుఁ గడుఁ దగుజోదవయ్యు
వృథ యిది కర్ణుచే వెలుఁగొందునేని ; । రథిచంద్ర, మిమ్ము ధర్మమె తలగాచె.
దివిజేంద్రుఁ డర్థించి దినకరాత్మజుని । కవచకుండలములు [5]గమిచివోవుటను
అనఘ, కర్ణుని మర్త్యుఁడనవచ్చుఁ గాక । యనిమిషుండును గాఁడో యది విచారింపు.
ఆ కడ శిశుపాలు నా జరాసంధు । నేకలవ్యుని నేల యేన చంపితిని ?
నేఁటిచో వారు దీనికి వత్తురేని । గాటమా నని సుమీ కవ్వడీ, యెఱుఁగు. ”
అనునంత ధర్మజుఁ డశ్రులు రాలఁ । దనయు శోకంబున ధనువటువెట్టి
పరవశుఁడై వ్రాలఁ బాటె కృష్ణుండు । తిరముగా కొనఁ బట్టి దీనత దెలిసి
“ యేమీమహారాజ ! యీధైర్యహాని ! । నీమోపుదలఁపవు నీకిట్లు దగునె !

---
1. జంపుడు. 2. మతఁడంత. 3. జప్పునత. 4. వీని. 5. కవురు. (మూ)

తేరు మడంపుము దీనభావంబు । మాఱుతి పగపాఱ్పు మనికిత తగునె!"
అనిన నాతనితోడ నధిపతి కొంత । దనుజుని భక్తిచందము గొనియాడి
"వీనిఁ జంపినకర్ణు వేపోయి త్రుంతుఁ । బోనిమ్ము నన్ను నాపోటునెట్టికిని?
నిన్నను నేఁడు వీనికిఁ బూనివచ్చి । యన్నిట మనకు ద్రోహమయ్యె ద్రోణుండు;
ఇతని నేఁడు వధింప నే భీముఁ బనుతు; । శ్రుతిచోరహర, మమ్ముఁ జూడు మీవేళ."
అని సంకు మ్రోయించి యతనికై కదలి । వనమాలి తేరెక్కి వచ్చి యత్తెఱఁగు
హరిసూనునకుఁ జెప్పె నంతలో వ్యాసుఁ । డటత్రోవ సద్దమై యమసూతిఁ బలికె:
"ఓకుమారక, నీకునొంటిఁ బోదగదు; । జోకఁగూడుము గల్గు సులభమై జయము.
వగవకు మీక్రీడి వాసవుశక్తిఁ । దెగెనన నోర్తువా! ధృతిచెడ, మఱియు
నేఁటికేనవనాఁడు నిఖిలరాజ్యంబు । వాటమై మిముఁ జేరు వాలాయ మెఱుఁగు."
అని యుపదేశించి యతఁడు వోవుటయుఁ । దనమది శాంతుఁడై ధర్మరాజపుడు
కాలాఁగి యోధవర్గము నెల్లఁ జూచి । చాలఁ బ్రేమమున ధృష్టద్యుమ్నుఁ బలికె:
"ఆచార్యవధకునై యగ్నికుండమునఁ । దోచిన యోధవు ద్రుపదకుమార!
ఈవు శిఖండియు నేము చూడంగ । నావీరుఁ దునుమాడుఁ డది నాకు హితవు."
అనిపల్కి మఱి భీము నర్జునుఁ గవల । శినిపౌత్రు వెండియు సేనాధిపతుల
గురువధార్థము వేఁడుకొనిన నందఱును । గురునకుఁ గడఁగ, నగ్గురుని సేనలును
గన్నెఱింగి రణోర్విఁ గలయఁ బర్వుటయు । నెన్న నక్కజమయ్యె నిరువాగు రణము.
అల్లి కాయలను బ్రేల్లాడిన యట్లు । జల్లుగా వెస నస్త్రచయములఁ బోరి
తెగుగతి చూచి చింతించెఁ బద్మజుఁడు । మగ పోడి మానెడమ్మార్గ పోవదనుచు.
అట్లు పోరాడి బాహాశక్తు లెడలి । పట్టిన తూఁగున భటులిందు నందు
వ్రాలుచుఁ బొట్లాడు వరుస తప్పుచును । దూలుచుఁ దేలుచుఁ దూవు మార్పుచును
ఆఁకలి నీరువ ట్టస్త్రవేదనలుఁ । జీకాకు పఱుప వీక్షించి యర్జునుఁడు
ఉభయసేనలు విన నొకనీతి చెప్పె । "సుభటులార, వినుండు [1]చొక్కుమద్పదము
చంద్రోదయము దాఁక శ్రమ మార్చికొంద; । మింద్రియపాటవం బిటుగాని లేదు."
అనిన నర్జునుమాట కందఱు నలరి । మనసుల దీవించి మంత్రిసమ్మతుల
నట్టిట్టు మెఱయ నయ్యాజికిఁ దప్పి । గుట్టు విప్పక నిల్చి కూర్కఁ జొచ్చినను,
తలలింత వ్రాల్చి కందములు విదల్చి । చెలఁగి హేషాధ్వని చేసె నశ్వములు;

---

1. చొప్ప (మూ).

కటములు కదలించి కరశాఖ లెత్తి । చటుల నిశ్శ్వాస ఘోషముచేసెఁ గరులు;
సతుల చన్నులరతిశ్రాంతాత్ము లొఱఁగు । గతి వీరులొఱఁగిరి కరికుంభములను.
అప్పు డొప్పినదయ్యె నయ్యంధకార । మప్పౌఁజులకు నిల్వ ననువిచ్చెఁ గాన.
కొనియాడఁ బట్టైన కొంతసేపునకు । మనుజుల [1]మేను నిమ్రఁగ వచ్చెననఁగ
నని డస్సిపడిన దేవాంశులకెల్ల । నెనయ సుధాధార లీవచ్చె ననఁగఁ
గువలయంబుల మందు ఘుటికయుఁ బోలె । నివురు వెట్టిన [2]పాంథ హృదయాగ్నివోలె
బహుచకోరక తపఃఫలమును బోలె । మహిఁ బూర్వగిరి విద్రుమపులతవోలె
(గొనకొని సకల దిక్కులవెలిఁగింపఁ । గనుపట్టె నంతఁ జుక్కలఱేఁడు మింట.
కురుకులేశ్వరుఁ డంత గురుఁ జేరవచ్చి) । " గురుఁడ, నీశరశక్తి గొనియాడునరుఁడు;
వలెనన్న గెలుతువు వాసవాదులను; । దలపోయఁ బాండునందనులు నీకెంత!
తగుశిష్యుఁడని నీవు ధనశాశ్యు మీఁదఁ । దెగువకుఁజొర[3] వింకఁ దెగుట వారెట్లు?
నడుమ వారికిఁగాక నాకును గాక । నుడివడు గతినుంటఁ జూడఁ బాతకము.
చెప్పెదు జరపనచాలవుగాక. । ఇప్పుడే తగునేన లిచ్చెదఁ గొంచు
నేవైరితతినైన నేర్పడఁ దాఁకి । నీవు వధింపుము నిల్తు నే నిచట.
కలరు దుశ్శాసన కర్ణ సౌబలులు । తలఁప నా. " కనిన నాతఁడు నవ్వి పలికె:
" ఇట్లైన గెలుచుట కేమి సందియము! । నెట్టన నేఁబోదు నీ చెప్పినట్లు.
కుడిచితి కట్టితి కుతలమేలితివి । నడపవే నిర్భీతి; నాకింత లేదు.
పోరితి నేను నాభుజశక్తి కొలఁది । వారి ధర్మబలంబు వధియింపనీదు.
తలఁప మీరందఱు దైవోపహతులు । పలుకుల వేఁడికిఁ బనియేమి వెట్టి! "
అనుచుఁ బాంచాలుర కాది కొనంగ, । విను కౌరవుఁడు పాండవేయుల కుఱికె.
వేగంబు మదిఁబొడమిన వేళగాన । లాగైనయుభయ బలంబులు దెలిసి
ప్రాణవంచనలేక పైకొన్న రణము । రేణువ నిగిడి దర్శింప [4]నీదయ్యె.
కలహంబులోపలఁ గౌరవేశ్వరుఁడు । లలిఁ బాండవాస్త్రములకు నోర్చియేసె.
గురునిచేఁ బాంచాలకులుల నేగియును । నరునిచే గురునిసైన్యముల నేగియును
జూడ నక్కజమును జోద్యంబు నయ్యె " । వీడాడె గురునర విలువిద్య లనఁగ.

---

1. పేలు. 2. పాద. 3. వీవు దిరుగుట యెట్లు. 4. నిండయ్యె. (మూ)

ద్రోణుఁడు విరాటద్రుపదుల సంహరించుట

అత్తఱిఁ దూర్పెల్లఁ దెల్లనగుచు వచ్చుటయు । నుత్తరంబుగ ద్రోణుఁ డొక్కింత దోలి
'యింతటినుండి నన్నెదిరించు బంటు । కౌంతేయసేనలోఁ గలఁడొకో యిప్డు?
కలిగిన నేతెంచుఁగా' కని పిలువఁ । బలుకక యా సేనయు భయమందు చోట
ద్రుపద విరాటులతోన కేకయులు । ద్రుపదపుత్త్రులు నుద్వృత్తిఁ సాహసమున
సేనలఁ గూడి యాసేనాధినాథు । నానెలవున కేఁగి యాక్రమించుటయు,
వాఁడి యంతంతకు పర్విల్ల నతఁడు । వాఁడు వీఁడనరాని బ్రయ్యాలు గాఁగ
బలములఁ జెండియుఁ బాంచాలసుతుల । నలమి యింద్రునిపుత్రి కనిపి వేగమున
నుగ్రాస్త్రములఁ గేకయులఁ బోరి[1]కెడపి । యుగ్రత ద్రుపదుపై [2]నొత్తుక నడవ,
నతఁడు కొండలఁ ద్రెంచునంత బాణముల । శత సహస్రాధిక సంఖ్యల నేయ,
నర్ధచంద్రాకృతి నలరు బాణంబు । వర్ధమాన క్రోధి వానిపై నేసి
పాండవయోధులు భయమంది చూడఁ । గుండలంబులతోడఁ గూల్చెఁ దచ్ఛిరము.
విరటుండు నప్పు డవ్వీరునిఁ దాఁకి । శరరయంబులఁ గొంతచలముతోఁ బెనఁగ
వననిధిఁ గలయు ప్రవాహంబె పోలెఁ । దనులీల నడఁగె నాతఁడు రణాంబుధిని.
ఆ తేరు దండి యోధావళిఁ జంప । శ్వేతుండు ద్రోణునిఁ జిచ్చుగాఁ జూచి
"వీని నిప్పుడ ద్రుంతు విడిచితినేని । యేను గులంబున కెడసైనవాఁడ
నడ్డంబురాకుఁ డీరందఱు." యనుచు । [3]నుడ్డీనగతిఁ బక్షియును బోలెఁ గడఁగి
భటులతో ద్రోణునిపైఁ బడునంత । నటఁ బోయి దుర్యోధనాది యోధులును
నడుమఁ జొచ్చిరి ; మఱి నరుఁడు వారలను । దొడరి సైన్యంబుతోఁ దునుముంబుచేసె.
అంత సూర్యోదయంబయ్యె నయ్యనను । అంత నా నృపులు కాల్యక్రియల్ దీర్చి
యాఁకలి [4]రేయింటయలజడి నిద్ర । తాఁకిన బాణవేదనలు నీర్వట్టు
ముడివడ బలము పెన్మోనగట్టఁ ద్రోలి । నడపింప మఱియు రణంబుప్పతిల్లె.
అందు రారాజుతో నన్నకులునకు । నందంద కర్ణుతో ననిలసూనునకు
నల దున్నసేనుతో నకులానుజునకుఁ । గలశసంభవుతోడఁ గపికేతనునకు
ననియయ్యె ; నపుడు ద్రోణార్జునరణము । వినఁ జూడఁ గ్రొత్తయై వివిధమార్గముల
వెనుక కయ్యములెల్ల వెలరానిపాటి । ... ...

1. గడఁగి. 2. నొత్తిక. 3. నొడ్డినగతి. 4. రేయింటి. (మూ)

రామభీష్ముల సంగరము మఱపించె. । (భూమీశ, యేమిచెప్పుదు నట్టివేళ)
నిడివికిఁ జొచ్చి సైనికులంత నొదిఁగి । మొదలు చొచ్చి పెనంగ నెడ త్రెవ్వఁగాని(?)
అట్టిసందడిఁ గర్ణుఁ డనిలజసూతు । ముట్టు పాటగు మూర్ఛ మునుఁగ నేయుటయు
గదగొని భీముండు కర్ణుని నేయ । నది లీలఁ గాలదండాకారమగుచు
వే వచ్చుచోఁ, జూచి వెఱచి కర్ణుండు । పోవఁ దత్సేనలఁ బొడిచేసె గదయు.
శ్వేతుండు గనలు నీ సేనాధినాథు । బ్రాఁతిఁ దాఁకిరి వారిఁ ఒఱపె ద్రోణుఁడును.
సాత్యకిఁ దలపడి సర్పకేతనుఁడు । నత్యంతమును నొచ్చె నతఁడును నొచ్చె.
అంతఁ బాండవసేన హవణునఁ బడక । కౌంతేయముఖ్యుని కడఁక నెక్కొనను
గరళాగ్ని కెదిరిన కఱకంఠుఁ బోలెఁ । గురురాజు తనసేనఁ గొలిపి యెదిర్చె.
ఎక్కడ నెదిగె వాఁడెందుండె నధిప! । యక్కడ నంతకయ్యము వానికొదవు.
అట్టిచో మధ్యాహ్నమగుటయు గురుఁడు । పట్టిపల్లార్పక పాంచాలపతుల
యెత్తుగుత్తకొనంగ నీక్షించి యతని । యత్తుకోలు నుతించి యట ధర్మరాజు
తమకును నిదియపో తరువాయనంగ । యమసూతి భయమంద హరి యాత్మనెఱిఁగి
యరదంబుఁ గదియించి యారాజుఁ బలికె : । “ గురుపయోనిధి వెల్లిగొన నోర్వరాదు;
మాపటి కెందఱ మడపునో తెలియ; । దోపినఁ దెగటార్పఁ డొకయుక్తి గలదు
‘ కూలె నశ్వత్థామ ఘోరాజి ’ ననుచు । మీలోన నొక్కఁ డమ్మేటికిఁ జెప్పఁ
గడునమ్మి పుత్త్రశోకమున విల్లతఁడు । విడుచు నప్పుడు చంప వెరవగు. ” ననినఁ
[1]గవ్వడి కొడఁబాటు గాకుండెఁ బలుకు; । నివ్వెఱపడి రాజు నిట్టూర్పు పుచ్చె.
అంత నశ్వత్థామ యనఁగ నేపాళ । దంతి నొక్కెడ వాయు[2]తనయుండు గూల్చి
యొయ్యన గురుఁజేరి యుద్దండవృత్తి । ‘ నయ్య, యశ్వత్థామ హతుఁడయ్యె ’ ననఁగ
నాతఁడు బిట్టులికి ‘ హాసుత ! ’ యనుచుఁ । జేతిచాపము కొంత శిథిలత నొంద
మారుతిమాట నమ్మక విచారించి । “ ఏరీతి నితఁడీల్గు నీశ్వరాంశజుఁడు !
నేచినాఁడే నేర్పు నిఖిలాస్త్రవిద్య ! । చూచినాఁ డాహవక్షోణులు చొచ్చి;
యిందెవ్వఁ డతనికి నెదురైనజోదు ! । పొందుమాలినయట్టి బొంకులే!” లనుచుఁ
దెలిసి ధృష్టద్యుమ్ను తేరికి నడచి । బలము లాతని కడ్డపడుచోటఁ గదిసి
పాంచాలరథికు లిర్వదివేలు చదియ । నంచితగతిఁ గరులన్నియు మడియ
నంత మత్స్యబలంబు నైదువేలడఁగ । నంతకంబెను బెక్కు హయదంతు లీల్గ

---

1. నప్పటి. 2. జాండును. (మూ)

నారాచవర్షంబు నలువంకఁ గురిసి । ఘోరాత్ముఁడై రాచగుంపుల కలుక
నతనికి సప్తసంయము లడ్డమరిగి । " క్షితిదేవుఁడవు ద్రోణ! చింతించుకులము ;
వేద వేదాంగాది విద్యల నెఱిఁగి । కోదండవిద్య కెక్కుట నీకుఁ దగు నె!
వృద్ధుండ వెనుబడి వర్షముల్ నీకు(?) । నిర్ధర్మ మిటమాని యేతెమ్ము దివికి."
అని కానరాక తారఁగిన గురుఁడు । మనమున భీముని మాట దలంచి
భీతియుఁ బ్రీతియు బెరయఁ గుమారు । నాతల భూముల నరసి కానకయు
'బొంకనొల్లని ధర్మపుత్త్రుచేఁ గాని । యింకఁ బుత్త్రుని వార్త యెఱుఁగ రా' దనుచు
నరదంబు దోలించి యాతనిఁ గదిసి । గురుఁ డాత్మనందనుకుశల మడ్గుటయుఁ
బలుక నేరకయున్న పాండవాగ్రజుని । జలజాక్షభీములు చయ్యన గదిసి

అశ్వత్థామహతుఁడైనట్లు కృష్ణాదులు ధర్మజుచేఁబొంకాడించుట

చింతింపనేల యీ సేనాధినాథుఁ । డింతటఁ బడకున్న నేది నీబ్రతుకు ?
కాదని గురునకుఁ గా రాజ్యకాంక్ష । గాదని విడువు సుఖంబబ్బు." ననిన
కల్లకు మాటయెక్కక మాటతోడ । మల్లాడ నృపుఁ బల్కె మఱియు మాధవుఁడు :
" ఏలధర్మజ, మమ్ము నితని కొప్పింప? । వాలాయమున బొంకవలె నేఁడు నీవు;
భయవేళ బొంకినఁ బాపంబు లేదు; । జయసిద్ధి యటుగానఁ జాలదు నీకుఁ
జేయఁగడఁగి వృథ సేయు నేఁ." డనిన । వాయుసూతియుఁ బల్కె వసుధేశుతోడ :
" వారణంబొకటి యశ్వత్థామ యనఁగ । ఘోరాజి నాచేతఁ గూలిన నేను
నాచార్యునకు దంతియనక యీ వార్త । సూచింప నతఁడు నాసుద్ది నమ్మకయు,
నిను నడ్గుచున్నాఁడు నీవును దంతి । మనమున నిడుకొని మాట యిట్లాడు.
హరిగల్గ మనకు దోషాదోషచింత । కురువంశ్య, లే." దన్నఁ గొంకుచు నతఁడు
నరి నసత్య భయంబు సమరభయంబు । నిరువంక దివియంగ నిటు తొట్రుపడుచు
ద్రోణునితోఁ బల్కె 'దురములోపలను । ... ...
హతుఁడయ్యె మఱియు నశ్వత్థామ' యనుచు । నాతతధ్వని నాడి యట్లని వెనుక
'ననుపమగజ' మన నప్పిన్నమాట । వినక ద్రోణుఁడు భీతి విల్లమ్ము విడిచి
భూమికి మిన్నెత్తుపాడవున వచ్చు । నేమపురథమందు నిశ్శంకఁ గ్రుంగి
పుత్త్రశోకాంధుఁడై బుద్ధిలోఁ బొందు । పుత్త్రవిరోధ మప్పుడు చక్కవిడిచి,

శత్రుని నెదుట ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనియు । నా ద్రోణ మా గర్వ మా కళ దొఱఁగి
సంకుచితాంగుఁడై చాల నిశ్చేష్టు । సుంకణంగిన కాంతి సూర్యుండు పోలె
హరుని కంఠంబందు సణఁగుచునుండి । ఖరమరీచులఁ బొల్చు గరళాగ్ని పోలె,
నడఁగె నశ్వత్థామ యన్నమాత్రమున । జడమైన విషనీలసర్పంబె పోలెఁ
జేతికి లోనైనఁ జేరి శ్వేతుండు । తాత, రా యని పోయి ధట్టించి తాఁకి
ద్రోణవధార్థమై శోఁచినతలఁపు । [1]క్షోణీశునెదురుగా సుచిరయత్నమున
నమ్ములేయఁగఁ జూచి యతఁడు కోపాగ్ని । నిమ్ములఁ జరిమి యమ్మేదురైన రిపుల
దివ్యాస్త్రములఁ ద్రుంపఁడివిరేఁ; దివురుటయు । దివ్యాస్త్రములు తమ తెగకురాకున్నఁ
బగతున కోర్వక ప్రకృతి బాణముల । జగముల కతిభీతి జనియింప నేయ
నతనితూపులఁ ద్రెవ్వి హతమయ్యె విల్లు; । నతని సూతుఁడుగూలె; హరులునీఱయ్యె;
నరదము నీఱయ్యె; [2]నడిమీయాల మడఁగె; । నురుకిరీటము రాలె; నొడలిజో డూడె;
నుదరు నారసమును నొగిదూఱి పాఱ । గద వాఁడు వైచె నక్కలశసంభవుని.
వైచిన గదద్రుంచి వాఁడంత మఱియు । వైచిన శక్తియు వడిఁ ద్రుంచె గురుఁడు.
చలమున నంతలో జడియక వాఁడు । పలకయు వాలును బట్టుక కవిసి
యాచార్యుసూతు రథ్యములఁ జెండాడ । నాచార్యుఁడును వాని యసి ద్రెవ్వనేయ
నింతట వాయుజుఁ డేతెంచి శ్వేతు । నెంతయు దవ్వుగా నీడ్చుక తొలఁగఁ,
[3]దొలఁగఁబో పొమ్మని ద్రుపదజుఁ డరుగఁ, । గలఁగిన మనముతోఁ గ్రమ్మఱ గురుఁడు
నాల్గునాళ్ళును నొకనాఁటి రాత్రియును । నాల్గైదు లేవనాఁడు నాడికలు
చేసితి [4]నెఱపితి సేనాధిపత్య । మీసందునందు నే నెసఁగి యట్లరుల
వెసనిరువదియొక్క వేయట్టులాడఁ । గసిమసంగితి నింకఁ గయ్యంబుచాలు."
నని శాంతివాటించి యస్త్రంబు విడిచి । మునివృత్తిమై వీరముఖ్యులఁ జూచి,
"ఓకృప! యోకర్ణ! యోకృతవర్మ! । యోకౌరవేంద్ర! నా యోపినట్లేను
బోరితి నీకఁ జాలుఁ బుణ్యలోకములు । గోరితిఁ బోయెదఁ గుశలత నేను."
అని పల్కి రథముపై నతఁడు గూర్చుండి । కనుదోయి మోడ్చి యోగప్రభావమున
నీరు నీరును నింగినింగి మారుతము । మారుతమ్మును మహిమహిఁగూడినట్లు
నర కృప హరి ధర్మనందనులెల్లఁ । బరికింపఁగా ముక్తి పదమునఁ జెందె.

---

1. క్షోణికి. 2. నడిమిసుడంగె. 3. తొలఁగఁ బొమ్మనియను. 4. పెఱికితి. (మూ)

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు మృతుఁడైన ద్రోణుకంఠము నుత్తరించుట

శ్వేతుఁడప్పుడు వాలు చేత ధరించి । యాతని రథముఁ గలవొప్ప దాఁటి
హాహారవంబు సైన్యములెల్లఁ జేయ । నా హంత గురునుత్తమాంగంబు వట్టి
మును నెనుబదియేండ్లముసలి గురుండు । చనదని యాధర్మ శస్త్రజులాఁగ
వంచిన కంఠంబు వాలునఁ దఱిగి । యించుక దయలేక యిలఁ బడవైచి
యట్ల యావల త్రోచి యార్చినఁ బగిలి । కుట్టుగుండెల సంతఁ గురుసేన పఱచె.
వారిపైఁ బాండవవాహిని తఱుమఁ । దేఁకి మగుడ నేతెంచె శ్వేతుండు.
అంత దుర్యోధనుఁ డాచార్యువధకు । నెంతయు భీతుఁడై : " యిఁక నేదిదిక్కు !
పోయె నాధారమై పోయెడువాఁడు ; । నాయత్న మేటికి నయములే దెందు !
పోదము పోయిన పోకన !" యనుచు । నాదెస మంత్రిసహాయుఁడై కదలి
గొడుగులుఁ బడగలుఁ గుంభినిఁ బడఁగ । దడగొని వచ్చుచో ద్రౌణి వీక్షించి
యావల నొకచోట ననిసేయుచుండి । వేవేగ నేతెంచి విభుఁ గాంచి పలికె:
" కోదండపాణియై గురుఁడు ప్రాణమున । నాదెస నరిసేన లణఁగింపుచుండ
నేటికిఁ బాఱెద ? రేమయ్యెఁ జెపుఁడ ? । మీకెద నిలువుఁడు మీభయంబెల్ల ;
అతనికి నేమయా ! యని చెప్పుఁ." డనినఁ । బతి చెప్పలేనిచోఁ బలికెఁ గర్ణుండు :
" గురునిచందము వినఁగోరెదు వినుము ; । గురుఁడు పాంచాలురఁ గూల్చుకోపమున
జనుదెంచె ; భీముఁ ' డశ్వత్థామ చచ్చె ' । నని యొక దంతిచా నతనికిఁ జెప్ప
నమ్మక మది ధర్మనందను ద్రోణుఁ । డమ్మాట యడిగిన, నతఁడు నేరుపున
' నణఁగె నశ్వత్థామ ' యని వినవాడి । కడుఁబిన్న యెలుఁగునఁ ' గరినుమీ ' యనెను.
అది వినకతఁడు ' హాహా పుత్త్ర ! ' యనుచు । మొదలిటి మాటకు మ్రొగ్గి విల్విడిచి
నవయోగమహిమఁ బ్రాణంబులు విడువ । శవమునకడరి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డతని
తలపట్టి తివిచి కంధర మసిధార । నలిఁ గోసె ధర్మజనరులు వారింప.
వినుమిది కతముగా వీఁగితి మేము । జనకుని వెదక నెచ్చటికేఁగెదీవు ? "

అనిన మూర్ఛమునింగి యాతండు వ్రాలి । తను రాజు తెలుప నెంతయుఁ దడవునకుఁ
దెలిసి కన్నులఁ గోపదీప్తాగ్ని లోలుక । జలజాక్షు యత్న మీనకలంబు ననుచు
నధిపతి నీక్షించి " యక్కటా ! గురుఁడు । విధివశంబున మేను విడుచుఁగాకేమి
తలయెట్లు ద్రుపదనందనుఁడు తాఁ గోసె ; । తలపోయఁడయ్యెఁగదా యని నన్ను !

నాకుఁగా నతఁడు ప్రాణము లిచ్చియుండ । నాకృతి నేనేల యతనికై చావ.
గురువధార్థంబుగాఁ గొడుకనై యేను । ధరఁబుట్ట నేటికిఁ దప్పెఁ గార్యంబు.
పార్థివ, వినుము నాపట్టిన ప్రతిన; । పార్థుల నిదె పోయి భజించువాఁడ.
నరనాథ, నేఁ బదినాళ్ళలోపలను । అరులఁ జంపెదనని యాడనే నాఁడు!
అదియెల్ల నిజముగా ననృతంబు పలికి । బ్రదుకఁ జూచినరాజుఁ బట్టి నిర్జింతు.

అశ్వత్థామ పూనికవలనఁ గౌరవయోధులు మరల ననికిఁ గడంగుట

మున్ను మా ద్రోణుండు మురవైరిఁగూర్చి । పన్నుగా ఘోరతపం బాచరించి
యతనిచే నారాయణాస్త్రంబు గాంచె; । ధృతి నాకు నతఁడుపదేశించినాఁడు.
అట్టి నారాయణాస్త్రాగ్నిచే నిపుడు । నెట్టన రిపుకోటి నీఱు గావింతు
ర." మ్మని రథమెక్కి రారాజుఁ గొనుచు । వారున్మని కర్ణాది యోధులే తేర
భయద భేరీ శంఖ పటహాదితూర్య । హయ హేషితధ్వని సంబరంబద్రువఁ
దను జూచి గురుఁడీల్గు దగయెల్ల నణఁగి । ఘనసేనలార్చుచుఁ గదిసి యే తేరఁ
దిరిగి యెక్కె, నటన్న ధృతరాష్ట్రుఁడనియె: । "అరయ సంజయ, యిది యాశ్చర్యకరము;
ఆరీతిఁ దిరిగిన నచటి కౌంతేయు । లేరీతి వర్తించి రెఱిఁగింపు." మనిన
నతని కిట్లనిచెప్పె నవనీశ, యిట్లు । ధృతమతి ద్రౌణి వే తిరిగి యెక్కుటయు,
నచటఁ బాండుకుమారు లందఱుఁ గూడి । ప్రచుర సన్నాహ మేర్పడి యుండునంత,
నంతలో ధర్మజుఁ డర్జునుఁ బలికె: । "ఎంతయుఁ గడుఁ జిత్రమిదె చూడు క్రీడి!
యింతకుమును గురుఁ డీల్గిన భీతి । నంతఁ బాఱినయట్టి యఖిలకౌరవులు
నిలయును నింగియు నేకమై యద్రువఁ । జెలఁగి యార్చుచు వారిసేన లుప్పొంగ
వేవచ్చుచున్నారు; వెండియు వీర । లే విచారముచేసి యిటకు వచ్చెదరో!
కాదేని గురునసంగతిఁ జంపిరనుచు । నాదివసప్రతి వీరినటఁ గూడినాఁడో!
ఏమి కారణము నాకెఱిఁగింపు." మనిన । నామహీపతితోడ నర్జునుఁ డనియె:
"నన్యస్తశరుఁడైన చాపజ్ఞుమరణ । మన్యాయ మని విని యతని నందనుఁడు
త్రుంతు వధింతుఁ దుత్తుమురుగా ననుచుఁ । గౌంతేయ విభులపైఁ గడునల్గినాఁడు.
జనియించు వేళ నుచ్చైశ్శ్రవలీల । ఘనుఁడు ఘోషింపఁ దత్కారణమ్మునను
అతని నశ్వత్థామయనిరి గీర్వాణు । లతఁడునుమీ యిప్పుడరుదెంచువాఁడు."
అని వెండియును బల్కె: "నకట నీ మాటఁ । దనయుని చావు తథ్యంబుగా నమ్మె.

అనృత దోషము వచ్చె నపకీర్తి వచ్చెఁ । జనదని కొంత విచారింపవైతి.
అదియును గాక నిరాయుధు విప్రు । నక్షముని వృద్ధు నాచార్యు యోగాఢ్యు
వలదు హా మాను శరంబు ద్రుంపంగ । వలదని యేనెంత వారింప వినక
యతని ముందల వట్టి యసిఁ ద్రెవ్వనేసె । నతిపాపకర్ముఁ డీ యగ్నికుండజుఁడు."
అని పల్కుచుండంగ నంతఁ బాంచాల । తనయుఁడు ధవళాశ్వుఁ దప్పక చూచి,
"యనఘు, ద్రోణుని విప్రుఁడని పల్కితీవు । విను విప్రుఁడే! రాజవిధ్వంసకుండు?
మా తండ్రిమీఁద నుమ్మలికమ్ముఁ జేసి । బ్రాఁతిఁ జంపెడువాఁడు పగవాఁడు గాఁడె!
అతనిఁ జంపఁగఁ గాదె యగ్ని వెల్వడితి; । నితరునిభంగి నీ విట్లాడఁ దగునె!
మఱమొప్ప నీ పితామహుఁడైన భీష్ము । హతుఁ జేయవే! నిన్ను నాడను గాక."
అనిన నర్జునుఁడు బాష్పాకులుఁ డగుచు । ననఘుఁ డద్దేమియు ననరాదు గాన
నూరకయుండె నిట్టూర్పులు నిగుడ । నీ రూపమున ఱోఁతయేటికి ననుచు.

ద్రోణిపరిభవంబునకు సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్ను నధిక్షేపించుట

అపుడు సాత్యకి ద్రుపదాత్మజుఁ బలికె: । "ఇపుడు నీవిట్లాడితేమిరా యోరి?
నీజిహ్వ గోయుదు నిక్కంబు ధర్మ । రాజు సన్నిధి గాన బ్రదికిపోయితివి.
గాంగేయు నట్లు శిఖండియే తునిమె; । సంగతియే క్రీడి చంపినాఁడనుట?
నొడివెదవే నిన్ను నోరు వ్రేయింతుఁ । దొడిఁబడ." ననుటయు ద్రుపదనందనుఁడు:
"ఏల ప్రేలెదురా! సహించిన నెఱుఁగ । వేల త్రుళ్ళెదు నిన్ను నెఱుఁగనా యోరి?
నీ ఱొమ్ము త్రొక్కిన నిజయోగరతుని । భూరిశ్రవుని నీవు పొరిగొనవైతె?
అలిగి నన్నింక నేనాడిన నిన్ను । దల ద్రెవ్వ నేయుదుఁ దథ్య మీపలుకు.
అదె వచ్చెఁ గురుబలం బాహుతి గొనఁగ । నదయాత్మ, కూడి రమ్మా పోదమందు."
అనిన శైనేయుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచు । ఘనరథంబపుడు దిగ్గన డిగ్గనఱికి
కాలాగ్నికరణి నాల్కలు గ్రోయుచున్న । వాలు చే నమరించి వసుధ గ్రక్కదల
శ్వేతునకై పోవ, వీక్షించి వాయు । సూతుఁ డంతట నెడసొచ్చి పోనీక
తనలావుకలిమి నాతని నిల్వఁబట్టి । పెనుపుగా రోఁజుచుఁ బెనఁగు శైనేయు
శాంతునిఁ జేయ ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనియె: । "కౌంతేయ, విడువిడు కడఁగి రానిమ్ము;
నీచేత నిలువంగ నేరఁ డీ వేళ; । నాచేతఁ గాని మానఁడు గర్వమహిమ,"

అనునంతఁ గృష్ణ ధర్మాత్మజార్జునులు । చనుదెంచి వారల శాంతులఁ జేయ
నిజ రథారోహణ నియతులై సేన । నజిత మహావ్యూహమై యుండఁ బన్ని
తాఁకిరి పటహ ధణంధణ ధ్వాన । మాకాశ పథమెల్ల నాక్రమింపఁగను.
అపుడు గుణారావ మంతఁ గల్పాంత । కుపిత ధనుర్ధర కృష్ణునిఁ బోలె (?)
పార్థివులకు నల్గు భార్గవుఁ బోలెఁ । బార్థులకెల్లఁ గుంభజతనూభవుఁడు
భూరి సేనామధ్యమున నిరువేయి । తేరుల వీరులఁ ద్రెళ్ళంగనేసి
దశసహస్ర మదేభతతి రూపుమాపి, । యశనికల్పుఁడు లక్షహరులఁ జెండాడి
దశలక్ష యోధ యూథము నుక్కణంచి । దిశ లద్రువఁగ నార్చి తేజంబుమీఱి,

అశ్వత్థామ పాండవసేనపై నారాయణాస్త్రము ప్రయోగించుట

"మేదినీశ్వర, చూడుమీ నన్ను నీవు । మోదింప రిపులఁ జంపుదుఁ ద్రుంతు" ననుచు
నదలించి నారాయణాస్త్రంబు దొడిగి । త్రిదశులు భీతిల్లి దివినుండి చూడ
నేసిన నది మహాహిత గర్వతిమిర । శాసన రవిసహస్రప్రభఁ బొదలి
శరభ సింహ మదేభ శార్దూల మహిష । ఖర ఖడ్గ భల్లూక ఘన కాలభూత
గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వ సిద్ధ । సురవర పన్నగాసురుల నీనుచును,
గరివర సుభటవర్గములఁ గాల్చుచును । అరుదేర వీక్షించి యబ్జనాభుండు
సేనలకెల్లఁ దాఁ జేయెత్తి పలికె: । "సేనాధిపతులార! చెప్పెద వినుఁడు ;
సామజ హయరథ చయముల డిగ్గి । భూమిపై నాయుధంబులువెట్టి నిలుఁడు.
ధృతి నిరాయుధులను దివ్యసాధనము । హతులఁజేయదు సేయుఁడాక్రమం." బనిన
జగతీశు లాయాజ్ఞనలుప భీముండు: । "దిగకుఁడు రథములు దిగనేల మీకు!
నీయస్త్రమెంత నేనిదె త్రుంతు." ననుచు । దాయ తూర్పునకు రథంబుఁ దోలింప,
నా మహాస్త్రంబు రౌద్రాకారమగుచు । భీముపైఁ గవిసి సంభృతవహ్ని ముంప
నరుఁడంత వరుణబాణంబేసి భీము । నురువహ్నిఁ గాలకయుండ రక్షించె.
అంత దిగ్గన బాఱి హరి భీముఁ గదిసి । "యింతటఁ బోవునే యిమ్మహాశరము!
వలదు సాహస" మని వాయునందనుని । నలవోక డించి నిరాయుధుఁ జేసి
యమరేంద్రనందను నట్లకావింప, । నమిత సైన్యంబులు నట్ల సేయుటయు
నయ్యుగ్రమెల్లఁ జయ్యనమాని శాంతి । మయ్యె నద్దివ్య మహాసాధనంబు.
అంత వెండియు సేన హరియాజ్ఞఁ దురగ । దంతి రథంబులు దగ నెక్కి కదియఁ

కురురాజు ద్రోణిఁ గన్గొని “ యా శరంబె । ఖరతేజ, వేఁ దిసుగఁగ నేయు ” మనిన
నెలమి నాతఁడు వల్కు: “ నిఁక నేయరాదు । వలసి యేసినఁ దన్నుఁ ద్రాల్చు నెట్లైన;
కృతమతి నదియును గృష్ణుని వలన । హతమయ్యె నేమిసేయఁగవచ్చు? ” ననుచు
నిట్టూర్పు నిగిడించి నృపునితో మఱియు । “ నట్టయ్యుఁ జూడుమీ యధినాథ, నన్ను
హరునైన నరునైన నగ్నిజునైనఁ । బోరిగొందుఁగాని నేఁ బోనీ ” నటంచు
గురువధ రోషసంకుల చిత్తుఁ డగుచుఁ । బరువడి ద్రుపదజుపై వచ్చి తాఁకి
నన్నూఱు తూపు లున్నత వక్షమందుఁ । జెన్నార నేసి మూర్ఛితుఁ జేయుటయును
అందు సుదర్శనుండను మాళవుండు । నందు దీర్ఘప్రభుండను గౌళవిభుఁడు
నందు సుకేతనుం డను చోళపతియు । నందంద ద్రోణిపై నార్చి యెక్కటయు
వారి మువ్వురఁ ద్రుంచివైచి ఘోరాస్త్ర । ధారల మేఘుచందమునఁ జూపట్టి
హరిమీఁద నరుమీఁద ననిలజుమీఁదఁ । గరి రథసుభట వర్గంబుల మీఁద
ద్రౌపదేయ శిఖండి ధర్మజ ముఖ్య । భూపాలకుల మీఁదఁ బోరి పోరి నేయఁ
దెరువులు గానక తిరితీవులాడ । దొరలెల్లఁ బాఱఁ బార్థుఁడు నిల్వరించి
‘ గురుపుత్త్ర, పోకుమీ కొంతసే ’ పనుచు । శరముల జడివట్టి చాపంబు దునిమి
ఘన సూత రథ రథ్య కవచకిరీట । తను లసద్బాణ కేతనముల నఱికి
పోయె నశ్వత్థామ భూమిపై నణఁగి । పోయెఁ గౌరవపతి పోయెఁ బొమ్మనఁగ
హరి సంతసింప సైన్యములు కీర్తింప । గురుసుతుఁ గ్రొవ్వాఁడి కోలల గ్రుచ్చి
సకల[1]సైన్యమును జర్జరితంబు సేయ, । ‘ నిఁకఁ జాలు రా కయ్య మింతట ’ ననుచుఁ
జేతులు విద్రుచుచుఁ జేతికి మించి । [2]కాతర భావంబు గానరాఁ బాఱె.
పాఱుచోఁ గర్ణాది భటులు నవ్వేళ । తాఱినధృతి ద్రోణిఁ దగఁ గూడుకొనుచు
వివశాత్ములై మిన్ను విఱిగినట్లగుచుఁ । (బవిలి కౌరవ యోధవరులు శోకింపఁ)
గఱకుటలుంగునఁ గౌంతేయులార్వఁ । బఱచిరి యేమిచెప్పఁగవచ్చు నధిప!
అప్పుడు సూర్యుండు నాహావదశకు । ముప్పిరి శోకాబ్ధి మునిఁగినరీతి
యనదృశకాంతి దైవాఱుచు నుండ । వెసఁ బశ్చిమాంబుధి వీచుల మునిఁగె.
అటఁ బాండుసుతులు సైన్యముఁ దారుఁ గూడి । తటుకునఁ బోయిరి తమపాళెములకు.

---

1. దేహములు జర్ఝరిసేయ నాత. 2. కాతుర పాకంబు. (మూ)

అంత సుయోధనుఁ డారీతి విచ్చి । సంతాపమున నివాసమునకుఁ బోయి
గురుభీతి దొరల వీడ్కొలుపను మఱచి । పరవశుండగుచు బాష్పము లుప్పతిల్లఁ
దను జూచి లజ్జించి తలవాంచియున్న । ఘన వీరయోధ వర్గముల కిట్లనియె :
" అక్కటా ! యాచార్యుఁ డాజిలోఁ గూలె; । దిక్కెవ్వరున్నారు ! తీఱెఁ గార్యంబు;
ఇంక నెక్కడిరాజ్య? మెక్కడి రణము? । శంక యేటికిఁ బొందు జగతీశులార !
కమలనాభుని సంధి గైకోనితప్పు । తమకించి గురువాజ్ఞ దాఁటినతప్పు
నొప్పైన విదురుపల్కుల్లని తప్పు । తప్పునే నాకు వృథా గర్వి" కనుచు
నేడ్చినఁ, దోడేచ్చి యెలమిఁ బాంచాలి । నీడ్చిన రాజుతో నిట్లనెఁ గృపుఁడు :
" ఓ కౌరవేశ, నీ వురక చింతిలకు; । నీకు మే మిటఁ గల్గ నీతియే వగవ !
కటకటా ! నీవాఁడు కర్ణుఁడున్నాఁడు; । భటులు పెక్కండ్రు దోర్బలు లున్నవారు.
అవనీశ, నీవు సేనాధ్యక్షుఁ గాఁగఁ । బ్రవిమలగతిఁ గర్ణుఁ బట్టంబు గట్టు.
అతఁడు సేనాపతియైనఁ బాండవుల । హతులఁ జేయఁగనోపు నటుసేయు. " మనినఁ
గొంత శోకము మాని కువలయేశ్వరుఁడు । సంతోషమున భానుసంభవుఁ బిలిచి :
" నరు గెల్తునంటి కర్ణా ! నీవు నాకు । నరసి సేనాధిపత్యము సేయవలయు.
పావని తమ్ములఁ బట్టి నిర్జింప । నేవేళ నీవుగా కెవ్వ రున్నారు?
చేయక చేసిన సేనాధిపతివి । ధీయుక్తి రిపుల సాధించి రక్షింపు. "
అనినఁ గర్ణుఁడును " మహాప్రసాదంబు; । అనఘ, నన్ బూన్చు సేనాధిపత్యమున.
కృతవర్మ గురుపుత్త్ర కుంభజముఖ్యు । లతిరథోత్తము లెందఱైన నున్నారు;
వీరిప్రాపునఁ బాండవేయుల నెల్ల । ఘోరాజిలోపలఁ గూలనేసెదను.
నే నల్గినను నిల్వనిత్తునె వారి । భూనాథ ! " యనవు డుప్పొంగి రారాజు
కనక కుంభములను గంగాజలముల । నను వారిఁ దెప్పించి యతిసంభ్రమమునఁ
దోరమై మంగళతూర్య ఘోషములు । భూరి మాగధ బుధాద్భుత నుతిధ్వనులు
భేరీ ధణంధణ ప్రభుల వాద్యములుఁ । జారుసైనిక ఘన జయజయధ్వనులు
నేకమై మ్రోయ మహీనాథ చంద్ర ! । యాకర్ణు నభిషేక మపుడుగావించి
తమ్మట పటహాది ధ్వను లుల్లసిల్ల । న మ్మహీశుఁడు కర్ణు నభిషిక్తుఁ జేసి
భానునందనునకుఁ బట్టంబు గట్టె । యానందమునఁ బొందె నఖిలసైన్యంబు.

ఏ నిట్టి తెఱఁగు నే నింతయుఁ దెలియ ; భూనాథ, యెఱిఁగింపఁ బూని వచ్చితిని. ”

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు ; నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ

జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి సూమీఁద ; నెప్పుడుఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన

భానుకులాంభోధి పావన చంద్ర! ; భానుకోటి సహస్ర భాభాసమాన!

కరుణాకటాక్షవీక్షణ! దయాలోల! ; సురరాజనుత! మహాసురరాజహరణ!

ఇది సదాశివభక్త హితగుణాసక్త ; సదయస్వరూప కాశ్యపగోత్రదీప

స్తుతిపాత్ర వల్లభసూరి సత్పుత్ర ; మతిమద్విధేయ తిమ్మయ నామధేయ

విరచిత ద్రోణాఖ్య విపుల పర్వమున ; నరుసు మీఱఁగఁ బంచమాశ్వాసమయ్యె.

కర్ణపర్వము

•

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ వేంకటాధీశ, సృష్టిప్రకాశ, । భావజాతీతవైభవ, భోగనిలయ,
అకర్ణకథకుఁడు శౌనకాది సన్మునుల । కక్కథాసూత్రి మిట్లని చెప్పఁదొడఁగె:

ధృతరాష్ట్రునకు సంజయుఁడు కర్ణుని తెఱఁగెఱిఁగించుట

అరీతి సంజయుఁ డాలంబుఁజూచి । వారణపురికిని వడినొప్ప వచ్చి
తనరార నంబికాతనయు సుందిరము । ఘనతఁ బ్రవేశించి కరమర్థిఁ గాంచి
యా రాజునకు మ్రొక్కి యాతఁడు తన్ను । గారవించిన నొక్క కనకపీఠమునఁ
దిరముగాఁ గూర్చుండి ధృతరాష్ట్రుఁ జూచి । పరువడి నొకమాట పలికె [1]నిట్లనుచు:
"మనవారి మొనలును మఱి పాండురాజ । తనయుల బలములుఁ దలపడి రెండు
దినములు పోరిన తెఱఁగెల్ల నేను । దిననాథ సమతేజ, తెలిసి వచ్చితిని."
అని పల్కి రాధేయు నతుల విక్రమము । గొనియాడి మఱియు డగ్గుత్తిక వెట్టి
పలికెఁ "గుంతీసుత బలసముద్రంబు । గలఁచు మందరగిరిగతిఁ జొచ్చి కలఁచి,
మొన లేపుచూపిన మొనసి యుబ్బొత్తు । గొనియు సామంతుల క్రొవ్వడంచియును
బాలమెల్లఁ బీనుఁగుప్రోగులుగాఁగ । నలిమీఱ యోధుల నఱికివేసియును
అడరెడు కడిమిమై ననిలోన జముని । కొడుకు నుబ్బొత్తుగాఁ గొని చెలరేఁగి,
క్రీడి నెదుర్కొని క్రీడియుఁ బోలెఁ । జూడ నక్కజముగా శూరత మెఱసి,
పులికగ్గమైన యాఁబోతును బోలెఁ । బాలిసెఁ గర్ణుం డింద్రపుత్త్రునిచేత.
మనుజేశ, యదిగాక మన దుస్ససేను । ననిలసూనుఁడు పట్టి యందఱుఁ జూడ
ఘన ఖడ్గధార నాతని ఱొమ్ముఁ జించి । తనియక యుగ్రుఁడై త్రావె రక్తమును.
అయ్యో, యింతలు వను లవునని మున్నె । నెయ్యు లాడినమాట నిజమయ్యె నేఁడు.
కొడుకు లాతనిసిరి గొన శక్తులనుచు । నడియాన [2]వారల యన్యాయములను
నీ వుపేక్షించిన నేఁ డాఫలంబు । భూవర, కుడువక పోనేలవచ్చు?"
అన విని ధృతరాష్ట్రుఁ డా సుయోధనుఁడు । ననిలోనఁ దెగటాఱినట్లకా వగచి

1. సంజయుఁడు. 2. దారల. 3. పోవనే వచ్చు. (మా.)

నిట్టూర్పు లెసఁగఁగ నేలకొన్న వగల । బెట్టున మూర్ఛిల్లి పృథివిపైఁ ద్రెళ్లె.
అప్పుడు విదురుండు నా సంజయుండుఁ । జెప్ప నచ్చెరువుగా శీతలక్రియలు
తెలఁగొప్పఁగాఁ జేయఁ దెలిసి కూర్చుండి । ధరణీశుఁ డొక కొంత ధైర్యంబువట్టి
మొగమున వేఁడియూర్పులు గ్రమ్ముదేరఁ । బొగులుచు సర్పంబుపోలె [1]రోఁజుచును
దనమదిలోఁ దాఁజి, దైవంబు దూఁజి, । దనదైన దుర్బుద్ధి తలపోసి రోసి,
చెచ్చెఱ సౌబలు సేఁతలు దెగడి, । విచ్చలవిడిఁ బాండవేయులఁ బొగడి
"సంజయా, నీమాట చక్కఁగా వినను; । అంజక చెప్పవే యాలంబులోనఁ
దొడిఁబడ నెదిరించి దుర్యోధనుండు । పడఁడుగదా! నేఁడు పగవారిచేత."
అనవుడు "రాధేయుఁ డాతనితోడఁ । దనయులు కొందఱు తమ్ములుఁ దెగిరి.
చెచ్చెఱ మన దుస్ససేనుని ఱొమ్ము । వ్రచ్చి నెత్తురు ద్రావె వాయునందనుఁడు."
నావు దూఱకయుండి నరనాథుఁ డపుడు । భావించి సంజయుఁ బలికెఁ గ్రమ్మఱను:
"మునుమిడి విభ్రాంతి మునిఁగిన చింత । యెనయ నా వాక్యంబు లేమియు వినఁడు;
దుర్మదాంధుండైన దుర్యోధనుండు । ధర్మజునకుఁ గీడు దలఁపుచు నుండు.
శౌరి వారింపని కొఱగామిఁ గాదె । భూరి శోకంబునఁ బొగులుచున్నాఁడ.
పెల్లు శోకాంబుధిఁ బెనగొన్ననాఁడు । నుల్లంబు కొండుక యూఱడు నెట్లు?
కలిమియు లావు నగ్గలికయు వెరవుఁ । గడఁకయు మగఁటిమిగల మహారథులు
తలపోయ నింక నెందఱు మనవీట । నెలమి నున్నారు? నా కెఱిఁగింపు." మనిన,
నంబికాసుతుఁ జూచి యా సంజయుండు । పంబి యిట్లనిపల్కె: "పార్థివ, వినుము
వరబాహు శౌర్య దుర్వారాతి శైల(?) । సురనాయకుఁడు ద్రోణసూనుఁ డున్నాఁడు
వినుత పరాక్రమ విద్వేష తిమిర । వనజమిత్రుఁడు కృతవర్మ యున్నాఁడు;
వీత [2]భయోత్సాత విమతో[3]గ్ర గహన । జాతవేదుఁడు కృపాచార్యుఁ డున్నాఁడు;
అవినయవైరి మహావారి వాహ । పవమానుఁడగు మద్రపతి యున్నవాఁడు;
కపటశత్రువ్రాత గర్వసంహార । నిపుణుఁడు గాంధారనృపతి యున్నాఁడు;
అక్షీణ విక్ర మాహవ నిత్యకేళి । దక్షులు భవదీయతనయు లున్నారు;
క్రూర వీరావేశ ఘూర్ణాయమాన । ఘోరచిత్తులు కర్ణకొడుకు లున్నారు;
మఱియు నానాదేశ మండలేశ్వరులు । వఱలియున్నారు దుర్వారవిక్రములు.

---

1. రోఁగుచును. 2. భయోత్సాహ విమలాగ్ర. 3. ఘోర. (మూ).

వీరలఁగాని పోర విజయంబు వడయఁ । గోరియున్నాఁడు నీకొడుకు." నావుడును
సూనునికడఁకకుఁ జోద్యంబు నొంది । భూనాథుఁ డాశోకకొంతప్రోద్ధూతకుండై
కడు నసహ్యంబైన కర్ణుని మరణ । మెడఁదలోఁ దలపోసి యెలుఁగెత్తి పలికె:

కర్ణుని మృతికి ధృతరాష్ట్రుఁడు దురపిల్లుట

"హా విష్ణుసమధుర్య! హా మేరుధైర్య! । హా వార్ధిగంభీర! హా గుణాధార!
పోయితే రాధేయ! పుణ్యవిధేయ! । పోయితే రవిపుత్ర! భుజబలపాత్ర!"
అని యిట్లు పలుమాఱు నందంద పనవి । యనియె సంజయుతోడ నాంబికేయుండు:
"నమ్మినయట్టి బాంధవకోటిపాటు, । చుమ్మలుగొనియెడు సూనులచేటు,
కూరిమిగల తండ్రి కూలినలాగు, । ఘోరవిక్రముఁడైన కొడుకుపోకయును,
దుర్నివారాహవ తోయధి గడపఁ । గర్ణధారుండైన కర్ణుని మృతియు
మనువాక్యమును బోలె మహిఁ గథపోలె । [1]మనికితపడక నెమ్మదినుండి వినుచు
నొక్కఁడ బ్రదుకయున్నాఁడ నిపుడు । తక్కు ప్రాణంబులు తక్కినవాఁడ.
విషముమ్రింగినను విడుతుఁ బ్రాణములు; । విషధిలోఁ బడినైన విడుతుఁ బ్రాణములు;
ప్రాయోపవేశంబు పాటించియైన । వేయిచెప్పఁగనేల విడుతుఁ బ్రాణములు."
అని తెంపుమైనాడ నతనివాక్యములు । విని సంజయుం డంత విమలుఁడై పలికె:
"కృతమందు విశదవిశ్రుతకీర్తియందు । మతియందు నధికసన్నాహంబునందు
యోగంబునందు నుద్యోగంబునందు । భోగంబునందును బురుషార్థమందుఁ
బ్రణుతింపఁ దొంటి భూపాలపుంగవులు । గణుతిపెట్టఁగ నీడుగారు నీతోడ.
అంతటివాఁడవై [2]యక్కటా యిప్పు । డింతకు వచ్చితే యిందుకు లేశ!
వీరిడిభంగి వివేకంబు మాలి । యోరాజ, యిట్లాడ యోగ్యమే నీకు?
తాలిమిదూలిన ధారుణిలోన । నాలివాఁడని నిన్ను నవ్వరె జనులు!
బవరంబులో గతపడ్డవారికిని । దివిజి శోకింపకు ధృతి నూలుకొలుపు."
అనవుడు వగపేది యా ధృతరాష్ట్ర । జననాథుఁ డా సూతసంభవుఁ బల్కె:
"యువరాజు మరణంబు నొవ్వగా వినియుఁ, । జెవులారఁ గర్ణునిచేటును వినియుఁ
దునియదు బ్రుంగదు తుమురునుగాదు । చెనఁటిచిత్తము వజ్రశిల గాఁగఁబోలు,

1. మనకత. 2. యంతక. (మూ).

వందురి వందురి వనరి నా మనసు। డిందెఁ జట్రాతఁ గొట్టినఁ జావులేదు.
పరశురామాస్త్రప్రభావ కోవిదుఁడు। నిరుపమ వితరణ నియత మానసుఁడు
అతిసత్త్వధనుఁడు లోకైకవీరుండు। చతురవిక్రముఁడైన సవితృనందనుఁడు
అరయ దైవోపహతుఁడయ్యెఁ గాక। పౌరుషబలములఁ బడియెడివాఁడె!
పాండుపుత్త్రులతోడి పగకోర్చి వెఱవ। కుండె నెవ్వని నమ్మి యొగి సుయోధనుఁడు;
వైదేహ పౌండ్రాది వసుధాధినాథు। లాదట నెవ్వని కరిగాపులైరి;
పెనుపొంద నెవ్వని పెంపు ప్రాపు గలిగి। మనసేన లెప్పుడు మదవృత్తి మెఱయు.
నట్టి మహాబలుఁడఁట నీరజాప్తు। పట్టి సంగరభూమిఁ బడిన పిమ్మటను
శతవృద్ధునకు రూపవతి సంగమంబు। కుతలంబుపైఁ బిచ్చు[1]కుంటుకుఁ బరువు
నెలకొని గ్రుడ్డివానికి లెన్నచూడ్కి। వెలయఁ గోరిన సంభవింపని మాడ్కి-
నయదూరుఁడైన యీ నాగకేతునకు। జయము సిద్ధింపదు సర్వయత్నముల.
'మన కేల కయ్యంబు మదిమది నుండి'। యనుచు ధర్మజుఁ డాడె; నతని వాక్యములు
బాగొప్ప మీపతి పాటింపఁడయ్యె। రోగి తాఁ బథ్యంబు రోసినభంగి.
శరతల్పముననుండి శంతనుసుతుఁడు। సరవిఁ బార్థుని దివ్యశరవైభవంబు
దెలుప జలంబులు తేరంగఁ బనిచి। "సొలసి పాండవులతోఁ జుట్టఱికంబు
నడపు, రాజ్యంబును నలువొప్పఁ బంచి। యిడుము యుద్ధముమాను మింతటినుండి
మనుము నీ." వనిన దుర్మదుఁడు కౌరవుఁడు। వినఁడింక శోకాబ్ధి వెనఁ గూలకున్నె!
బలిమి తెక్కలుత్రుంచి పదుచులాడించు। పులుఁగుచందంబయ్యె భూమి నా విధము.
ఎక్కడఁ [2]జొచ్చెద! నీ వగలుడుప। దిక్కెవ్వ! రిటమీఁదఁ దెఱఁగేది నాకు!"
అని పెక్కుభంగుల నడరి నెవ్వగల। మునిఁగి క్రమ్మఱ మొగంబునఁ దెలివొంది
దినకరపుత్త్రుండు తెగినవిధంబు। వినఁగోరి వైచిత్రవీర్యుఁ డిట్లనియె:
"తలఁకొన్న కడఁకతో ధవళవాహనుఁడు। చలమున నేసిన చండకాండముల
తాఁకున కోర్చెనే? దర్పమొప్పార। వీఁకఁ బేర్చెనె భుజవీర్యంబు మెఱయ?
తన యుగ్రకోపంబుఁ దనప్రతాపంబు। దన ధైర్యమహిమయుఁ దన శౌర్యగరిమ
వెఱఁగంది యిరువాగు వీక్షింపుచుండ। నటిమెనే యోధుల నధికధైర్యమున?
తనుకుచుఁ గయ్యంబు దయ్యమె మెఱుఁగు। నని [3]పటపడుగదా యర్కనందనుఁడు?

---

1. గుంటకు. 2. చొరవాఁడ. 3. పరుపఁడు. (మూ)

తెగువ శిఖండిని దీనుంబుచేసి । మగఁటిమితో వాని మాటున నిలిచి
గరిగంటిగానీక కపటమార్గమునఁ । బోరిగొనె భీష్మునిఁ బురుహూతసుతుఁడు.
సామజంబొక్కటి సమసినఁ జూచి । భూమి నశ్వత్థామ పొలిసెఁ బొమ్మనుచుఁ
దప్పక యమసూతి తాఁ బల్లలాడి । చప్పుడు గాకుండఁ జంపించె గురుని.
కొంచక యీరీతిఁ గుటిలశాత్రవులు । వంచనఁ జంపిరో వనజాప్తసుతుని?
భర్గు శిష్యునిదయఁ బడసినవాఁడు । భార్గవాస్త్రంబును బ్రహ్మశరంబు
వడముడితమ్ముని వధియింపఁబూని । యొడికమై యున్నది యురగసాయకము.
తక్కక మంటలతఱచునఁ బొలుచు । పెక్కు దివ్యాస్త్రముల్ పెంపారఁగలవు.
సుభటకోటులు చూడ శూరుఁడై నిలిచి । యభిమన్యు విలు దునుమాడఁడె మున్ను!
సహదేవు గిట్టి దుస్సహలీలఁ బట్టి । మహిమీఁద మర్దించి మందల విడిచె.
పవమానతనయుని బతిమాలుపించి । తవిలిపాఱఁగ [1]బాడుదలవట్టి విడిచె.
గ్రక్కున మాయతోఁ గడఁగినవాని । నుక్కఱ హైడింబు నుర్వరఁ గూల్చె.
ఇట్టి రాధేయున కిట్భంగి చావు । కట్టడచేసెనే కటికిదైవంబు!
ఎన్నికకెక్కిన యియ్యాయుధంబు । లన్నియుఁ బదటిపాలై పోయెనొక్కొ!
అరదంబు క్రుంగెనో! యరయ సారథికి । వెరవులేదయ్యెనో! విలువిద్య పేర్మి
పనికి రాదయ్యెనో! బాణజాలములు । మనసులోఁ దోఁచక మాయమై చనెనొ!
లేకున్న సంజయా, లేశమాత్రంబు । నీకీడు వచ్చునే యితనికిఁ దలఁప?
అతతగతిఁ దన యరదంబు గడప । నూతు నెవ్వనిఁ జేసె సూతనందనుఁడు?
కృతవర్మ గురుపుత్త్ర కృప శల్య శకును । లతనికి నేభంగి నయిరి తోడ్పాటు?
అందఱుఁ దలమీఁటి యాజి నారాజు । బృందారకులు తన పేర్మి వీక్షింపఁ
గయ్యంబు సేయుచోఁ గౌరవేశ్వరుఁడు । నెయ్యంబు చూపెనో నిలిచి యత్తఱిని?
కెలఁకులవారలు గీల్కొని నడవ । వెలయఁగ రారాజు వెన్నాడి నడవ
నా రవిపుత్త్రున కనిలోనఁ గూలఁ । గారణంబేమియుఁ గానఁ జొప్పడదు.
పాండవకోటి నిర్భరవృత్తిఁ గడఁగి । ఖండనంబునఁ గర్ణుపై నచ్చుపెట్లు?
చావక నొవ్వక సర్పబాణమున । కేవిధంబునఁ దప్పె నింద్రనందనుఁడు?
ఏచి దినద్వయం బిరువాగు గడిసి । యేచందమునఁ బోరి రెఱిఁగింపు నాకు."

---

1. దాని. (మూ).

అనవుడు సంజయుఁ డాంబికేయునకు । ఘనశరప్రౌఢి నక్కథ చెప్పఁదొడఁగె :
"మునుమిడి కయ్యంబు మొదలనుండియును । విను మెఱిఁగించెద విశదంబుగాను.
[1]గురు విఱుగుట విని కోపించి ద్రౌణి । యరుదారఁ దన యోపినంతయుఁ బెనఁగె.
ఇనుఁ డస్తశిఖరికి నేఁగినపిదప । ననిపని చాలించి యంతట మరలి
సేనలతోఁగూడి శిబిరంబుకడకు । దీనాస్యులై చనుదెంచి రందఱును.
అప్పుడు కొలువుండి యా రాజరాజు । తప్పక ద్రోణనందనుఁ జూచి పలికె :
"తొడఁగిన కయ్యంబు తుదిముట్టదనుచు । విడిచి యూరకయుండ వీరధర్మంబె?
కాన నీవెఱుఁగని కార్యంబు లేదు । మానుగా నెఱిఁగింపుమా యొక్కవలను."
నావు డశ్వత్థామ నాగాంకుతోడ । వావిరిఁ బటుతర వాక్యుఁడై పలికె :
"బహుళ సంగరకళా పారీణులగుచు । రహిఁ జెక్కు నుత్తమరథికులు తెగిరి.
వారు లేయిరటంచు వసుమతి మనకు । నూఱకయుండుట యుచితంబుగాదు.
పగఱ నాలమున నేభంగుల గెల్వ । నగునొకో యని పెద్ద యాత్మఁ జింతిలకు.
ఇప్పుడేమిటఁ దప్పె నీయున్న రథికు । లిప్పాట నల్పులే యుద్ధవిక్రములు ;
వావిరి నుద్యోగవంతుఁడ వగుము । దైవసహాయంబు తానె గల్గెడిని ;
ప్రతిపక్ష మాతంగ బంధుర కుంభ । సతత [2]భిదాకేళి చతురసింహంబు
ఘనుఁడు కర్ణుం డేడుగడయునై యుండ । మనుజేశ, విజయంబు మన కేమిబ్రాంతి!
దాయంబు తల నింకఁ దడయంగఁ దగదు । ధీయుక్తిఁ గట్టు రాధేయుఁ బట్టంబు.
ఇతఁడు గావఁగనోపు ; నితని ప్రాపునను । క్షితినాథ, కురుసేన చెడక వర్ధిలును."
అని కర్ణుఁ జూపిన నానుయోధనుఁడు । ననురాగమునఁ బొంది యతని కిట్లనియె :
నలినాప్తనందన, నామీఁద నీకుఁ । గలదు తాత్పర్య మగ్గల మేమిచెప్ప.
నీ బాహుశక్తియు నీ సాహసంబు । నీ బాణసంపత్తి నిఖిలంబు నెఱుఁగు.
ధీరసన్నుతుఁడగు దేవవ్రతుండు । నారూఢ బలశాలియగు [3]నస్త్రగురుఁడు
కాలయాపనబుద్ధిఁ గయ్యంబుచేసి । వ్రాలనిచ్చిరి వైరివర్గంబు నిట్లు.
పగదీర్ప నిన్నాళ్లు పట్టునా! వారు । తగనార్చి వేళ్ళులు తలఁబెట్టి చనిరి.
ఇల నీవు మాకొక్కన్న నింతకాలంబు । నిలుపనిత్తువె పాండునృపకుమారకుల?
గరుడఁడు పాముల ఖండించు కరణి । దురములో నింతక ద్రుంపవా కడఁగి?

1. గురుం విరటగని. 2. భేదా. 3. దేవ. (మూ)

ఇంక నెవ్వరి దూఱ నేమికారణము? । పంకజహితపుత్త్ర, భారంబు నీది.
పట్టంబుగట్టుకో పౌరుషంబొప్ప । నెట్టన నీకార్య మీడేర్పు నీవు.
వహిని బృందారకవాహిని నడపు । గుహుని చందంబునఁ గురుసేన నడపు."
అనవుడు రాగిల్లి యా సూతసుతుఁడు । తనసేర్పు విలసిల్లఁ దా నిట్టులనియె :

దుర్యోధనుఁడు కర్ణునకు సర్వసేనాధిపత్యంబు గట్టుట

"నన్ను సేనలకెల్ల నాథునిఁగాఁగఁ । బన్నుగా దళవాయి పట్టంబుగట్టు;
నిన్ను సంగ్రామంబు నెఱి పోఁకనీను; । కన్నార వేడుక గనుఁగొనుచుండు.
అదియునుగాక నీ కాదికాలమునఁ । బదరక యిచ్చినబాన యే మఱవ.
కాలకంఠుని పినాకముపోలె నొప్పు । కాలపృష్ఠంబను కార్ముకంబది
పరశురాముని కృపఁ బడసినయట్టి । వరదివ్య సాయకవ్రాతంబు వఱపి
వ్రక్కలువాపెద వసుధాతలంబు । చక్కాడి విడిచెదఁ జదలెల్ల బెదర.
పిండలివండు గావించెద నబ్ధి; । కొండలు [1]పిండిగా గ్రుంగఁ గూల్చెదను;
ఓర్చెద నింద్రుండు నురవడించినను; । దేర్చెద నమరు లేతెంచినను న.
నా బాహుశక్తియు నా దివ్యబాణ । ప్రాబల్యగతియు నా పౌరుషక్రమము
నీ సర్వరాజన్యులెల్ల వీక్షింపఁ । బూనగుచ్చినయట్లు పొగడంగఁ జేర్చి
[2]మిడుమిడు కనఁగ నెమ్మెయిఁ బాండురాజు । కొడుకుల నేపుఁ గూల్తుఁ గా కేమి.
పరిజన హిత సుహృద్బంధుయుక్తముగఁ । బురుహూతనందను పోడిమిఁ బాపి
లలినొప్ప సామ్రాజ్యలక్ష్మి యంతయును । ఎలమి సొంపారంగ నే నీకునిత్తు.
వివిధయాగంబులు వివిధదానములు । తివిరి కావింపుచు దిశల నీయాజ్ఞ
[3]చెల్లఁగా రాజ్యంబుసేయుచుఁ గడుపు । చల్ల దొలంకక చల్లఁగా నుండు."
అనిపల్క విని యుబ్బి యా కురురాజు । తన హితులును దానుఁ [4]దగు ప్రయత్నమున
ఫలపుష్పములుఁ బంచపల్లవంబులును । బొలుపార నవరత్నములును దెప్పించి
పుణ్యనదీతోయ[5]ముల నొప్పుచున్న । గణ్య కాంచనమయ కలశంబు లునిచి
బహు వేదపారగ బ్రాహ్మణోత్తములు । విహితతంత్రంబు గావింపుచు నుండఁ,
జెర్మి నౌదుంబర పీఠంబునందుఁ । గూర్మి రాధేయునిఁ గూర్చుండఁబెట్టి

1. పిండలై. 2. విదమిద మిడుక. 3. చెల్లుగా. 4. దగ బ్రహ్మయత్నమున. 5. ములనొప్పు. (మూ).

పటహ డిండిమ భేరి పణవ మృదంగ । పటువాద్యరవము లంబరవీథిఁ జెలఁగ,
నభిరామయుతుఁడైన యా సూతసూను । నభిషేక మొనరించి యనురాగ మొప్పఁ
'ప్రతిలేని కౌరవబలమున కీవు । పతివి గ' మ్మని వేడ్కఁ బట్టంబుగట్టె.
అంత రాధాపుత్త్రుఁ డంతరంగమున । సంతోషముప్పొంగఁ జయ్యన నపుడు
హాటక మౌక్తికహార మాణిక్య । ఘోటక రథ ధేను కుంజరంబులును
దాస దాసీజన ధనధాన్యములును । భూసురసమితికి భూరిగా నిచ్చి
సురుచిరాంబర రత్న శుద్ధ సువర్ణ । నిరుపమ గంధాది నిఖిలవస్తువులు
గాయక పాఠకగణముల కర్థి । నాయతమతిఁ దోరహత్తుగా నొసఁగె.
రారాజు మదిలోన రాగిల్లి యపుడు । చారుకిరీటంబు చామరద్వయము
నంగద కంకణ హార భూషణము । లంగాధిపతికిఁ బ్రియంబున నిచ్చి,
గొడుగులుఁ బడగలుఁ గొమరు దీపించు । నడియాలములు పెక్కు లలవడ నిచ్చి,
శుభతూర్యములతోడ సూతనందనుని । విభవంబు మెఱయించి విడిదికి ననిచె.
ఈరీతి నీపుత్త్రుఁ డెల్లసేనలకుఁ । గారవంబునఁ గర్ణుఁ గర్తఁగాఁ జేసి
దొరల సామంతుల దుర్గాధిపతుల । వర మండలేశుల వరుసఁ జుట్టముల
మానని వేడ్కతో మన్నించి యనిచి । తానును జనియె నంతఃపురంబునకు.
జగదీశ, యారాత్రి చనుదెంచి యేను । దగ నీకు ద్రోణయుద్ధము వివరించి
క్రమ్మఱఁ బొమ్మన్నఁ గరమర్థి నిన్ను । నిమ్ముల వీడ్కొని యేనటఁ గదలి
వారక తెలతెలవారునప్పటికిఁ । జేరితి నొయ్యన శిబిరస్థలంబు.
సురరాజుమేడపైఁ జూపట్టునట్టి । కరమొప్పు మాణిక్యకలశమో యనఁగఁ,
గవగూడి మెలఁగు జక్కవలపాలింటఁ । దివిరి కల్గినయట్టి దేవుఁడో యనఁగఁ,
దనయుకయ్యముఁ జూడఁ దా వచ్చెననఁగ । నినమండలం బుదయించెఁ దూర్పునను.

కర్ణుని తొలినాఁటి యుద్ధము

అప్పుడు రాధేయుఁ డాహవోత్సాహ । మొప్పారఁ గైసేసి యుజ్జ్వలుఁడగుచుఁ
గనకరసస్ఫీత ఘన కార్ముకంబు । తనరార నిజహస్తతలమునఁ దాల్చి,
లలితాహా[1]వోత్సాహలక్ష్మిచే మొగము । చెలువంబుపస వింతచెన్ను దీపింప,

1. వోత్సవలక్ష్మికి.

నారూఢ భటకోటి కానందమొదవ । భూరిశంఖము తనముందట మ్రోయ,
నక్షయంబుగను ధ్వజాశ్రితహస్తి । [1]కక్ష్యతోఁ గాంచన ఘంటికాబద్ధ
హంస వర్ణ తురంగమాంచితోదగ్ర । హంసాగ్ని సంకాశమగు రథంబెక్కి,
వీరభద్రోదార విక్రమసార । మారసమాన కుమారవర్గంబు,
విక్రమ క్రమశక్తి వినుతులు గన్న । చక్రరక్షకులును సామంతచయము
మెండైన తొడవుల మెఱుఁగుల [2]తోన । మండలోజ్జ్వలులైన మండలేశ్వరులు
నిరుఁగెలంకులను గ్రిక్కిఱియంగఁ బేర్చి । పరువడి బవరంపుఁ బలుకులు చెలఁగఁ
బుడమిపైఁ బెండ్లికిఁ బోవు చందమున । నడవ, సొంపున మీఱి నడచెఁ గర్ణుండు.
తరమిడి లక్షబద్ధలవారిఁ బనిచి । నెరవొప్పఁగా సేన నెడలింప నవుడు
నవరణతో యుద్ధసన్నద్ధమగుచు । వివిధముఖంబుల వెడలంగఁ దొడఁగె.
భూరి దంతశృంగములఁ జెన్నుమిగిలి । చారుమదాపూర ఝురముల నొప్పి
[3]రుంద్ర కుంభస్థల రూపితసాంద్ర । చంద్రగైరికముల సంపద మెఱసి
యానసబిలముల నలరారి పార్శ్వ । సానుజాలంబులఁ జాలంగ నమరి,
[4]గురు నిషాదివ్రజకుంజముల్ దనరి । కరులు భూధరములకైవడి నడచె.
నరమత, ధర్మగుణంబు దాల్చియును । కరమర్థి వాయువేగము వహించియును
హరినామ సామ్య విఖ్యాతినొందియును । బొరిపొరి శ్రీదేవి పుత్త్రులమయ్యుఁ
దివిరి పల్మాఱు కౌంతేయుల జయము । వివరింప కేమేల విడుతుమన్నట్టు
లెడపక దిక్కుల కెఱఁగించునట్టి । నడుమున హేషారవంబు సేయుచును,
బోఁడిఁ గల్యాంశుఁ డీ భూమిపై నిలువ । లేఁడని చూపుపోలిక గానుపింప,
ఖురపుటాహతి నుర్వి గుఱుతులుగాఁగఁ । దురగంబు లరిగె బంధురవృత్తి నధిప!
రథికహాసములు సారథిభాషణములు । పృథివిపై [5]ఘోటకహేషలు నెనఁగ
[6]నేమిఘాతంబుల నేలబిట్టవియ । వేమాఱు విషధరవిభుఁ [7]డోసరింపఁ
బడగలు గొడుగు లంబరవీధి నొరయఁ । గడుఁ బెక్కుతేరులు కలనికి నడచె.
దుందుభి పటహాది తూర్యబృందముల । క్రందైన మ్రోఁతలు కప్పుకపోవఁ
జెలరేఁగి దిక్కులు చెవుడుపడంగఁ । దలకొని సింహనాదములు సేయుచును,
నిగిడి కన్నులతుద నిప్పులు రాలఁ । దెగువతో [8]మిన్ను భేదిల్ల నార్చుచును

1. కక్షిఁ కాంచనమయ ఘంటికాబద్ధ. 2. తోను. 3. రుద్ర. 4. నురునిషాది........కుంజ ములం దనరి. 5. భీషణఘోషలు. 6. నేమివిఘాతల...బిట్టవిసె. 7. డోసరింప. 8. మన్ను. (పూ.)

గాలునిపట్టితోఁ గయ్యంబుసేయఁ । గాలుద్రవ్వుచు నేఁగెఁ గాలుబలంబు.
హయఖురోద్ధూత మహాపాంసుపటలి । భయదంబుగా దిశాభాగంబు గప్పె;
మానిత గజదళ మదధార లనెడి । వానలపెక్కువ వాని నడంచె.
పటుతర వాదిత్ర భైరవారవము । తటుకున నంబరతలమెల్లఁ గప్పె;
చెలఁగిన గుణనాద సింహనాదములు । బలిమి నమ్మ్రోఁతను బారణచేసె.
ఏచిన భటకోటి హేతి మాణిక్య । రోచుల భూషణ రుచిర రశ్ములను
చారు కేతుచ్ఛత్ర చామర సక్త । భూరి రత్నంబులఁ బొలుచు దీధితులఁ
బగలింటి దీపంబు భంగిఁ జూపట్టె । జగదీశ, యప్పుడు జలజబాంధవుఁడు.
ఇవ్విధంబున సేన లేపారి నడవ । నివ్వటిల్లెడు వేడ్క నీదళవాయి
జనములు తనుజేరి సన్నుతిసేయ । ఘనతరాటోపుఁడై కలనికి వచ్చి
యూహించి మకరికా వ్యూహవిధాన । మాహవోచితముగా నప్పుడొనర్చె.
మండలేశ్వర, విను మార్తాండసుతుఁడు । తుండదేశమున బంధురవృత్తి నుండె;
చలపాది శకునియు నరి నులూకుండు । సొలయక కన్నులచోటు గైకొనిరి;
తలపట్టు ద్రోణునితనయుండు తనకు । వలెనని మదిలోన వాంఛించి నిలిచె.
తడయక రారాజు తమ్ములందఱును । మెడవద్ద నొప్పిరి మేదినీనాథ!
దురితవర్తనుఁడగు దుర్యోధనుండు । నరుదార మధ్యంబునందుఁ జూపట్టె.
గోపాలసహితుఁడై గుణి భోజవిభుఁడు । నేపార ముందట నెడమకాలయ్యె.
ఘన [1]దాక్షిణాత్య త్రిగర్తులతోడ । ననయంబు కుడికాల నమరె నాకృపుఁడు.
వెనుక డాకాలను వివిధదేశముల । జననాయకులఁ గూడి శల్యుండు మెఱసె.
మఱి సుషేణుండను మనుజనాయకుఁడు । వఱలిన బలముతో వలకాలఁ బొలిచె.
ఆ విచిత్రుండును అతనితమ్ముండుఁ । జేవగల్గినయట్టి చిత్రసేనుండు
వాలస్థలంబున వారలిందఱును । వాలిరి చతురంగవాహినితోడ.
తక్కటియోధు లుద్దండవిక్ర[illegible] । తక్కక నిలిచిరి తగినతావులను.
అటమున్నె ధర్మజుఁ డాహవస్థలికిఁ । బటుతర చతురంగబలముతో వచ్చి
మనమున సమ్మహోమహుఁడు వీక్షించి । యనుఁగుఁ దమ్మునితోడ నప్పు డిట్లనియె:
“[2]కంటె ధనంజయ, కౌరవసేన! । కంటికిఁ గొంచెమై కాన్పించె నిపుడు.

---

1. దక్షిణాద్య త్రికర్త. 2. కంటివె సంజయ. (మూ.)

కలయఁ గూరిన వానకాలంబు వోవ । నిల నింకఁ బాఱిన యేటిచందమున,
అవగుణంబులకెల్ల నాటపట్టయిన । రవితనూభవుని సంభ్రమము చూచితివె!
పసుపడి యొకయొడ్డు పన్నుగాఁ బన్ని । మొదలఁ దా నందుకు [1]ముఖమయి నిలిచె.
పాటించి యొక పోటుబంటును బోలె । మేటికయ్యము తనమీఁద వహించి
బీరంబు లావును బేర్మియు నేర్పు । శూరత పెంపును సొంపారఁ జూపి
యెపుడు కయ్యము తుదికెక్కింతు ననుచు । విపరీతగతి విఱ్ఱవీఁగుచున్నాఁడు.
కాలకేయ నివాతకవచాది దైత్య । జాలంబుఁ ద్రుంచిన చండకాండముల
నీ నీచుఁ దెగటార్చు; మిటమీఁద మనకు । మానుగా శత్రువానము లేకపోవు.
మగఁటిమి మిగిలిన మగలెల్లఁ దెగిన । వగవున మనతోడి వైరంబుకొఱకుఁ
గురురాజు తన్ను నెక్కుడు గమనించి । సొరిదిఁ బువ్వులు తలఁజుట్టెఁ గావునను
బోర నాతఁడు చూడఁ బోరి ఘనమీఁదఁ । జేరి యగ్గలికఁ జేసేయకపోఁడు.
వాసవనందన, వసుధ చిల్లంగి । వేసిన విధమున వీఁ డొక్కరుండు
త్రెళ్లినఁ గౌరవుల్ త్రెళ్లినవారు । తెల్లమిసుమ్ము సందేహంబు లేదు.
అడవిలోఁ గందమూలాహారవృత్తి । నెడపక పదియురెండేఁడులు మనము
ఇడుమలఁబడుట యూహించి చూడంగఁ । గడపటఁ గర్ణునికతమునఁ గాదె!
క్షితిలోన వీఁడు చేసిన చేఁతలకును । బ్రతిసేఁత సేయక పాయదు వగవు.
అటుగాన నీవిప్పు డనువైన [2]యొడ్డు । నిటఁ జేయుమనుచునె యింద్రనందనుఁడు
రమణతో నర్ధచంద్రవ్యూహ మపుడు । నమకట్టి మధ్యదేశమునఁ దానిలిచె.
భీముని బాంచాల పృథివీశ సుతుని । వామేతర శృంగవానులఁ జేసె.
శ్రీరమ్యులగు యుధిష్ఠిర మాద్రిసుతుల । ధీరుఁడై [3]పింగలిదెస నుండఁ బనిచె.
ఒగి యుధామన్యుండు నుత్తమౌజుండు । మిగులంగ బవరంబుమీఁది మోదంబు
జిగిమించి మొగములఁ జెలువంబు మీఱఁ । దగనిల్చి; రా ధర్మతనయునియందుఁ
గడఁక దీపింపఁ దక్కటి యోధవరులు । నెడనెడ నిల్చి రహీనసాహసులు.
నదమల జయలక్ష్మి నయిదోడుగాఁగ । నది చూడనొప్పె జనానందమగుచు.
ఈభంగి నర్పించి యిరువాగుఁ బన్ని । యాభీలగతినున్న యాసమయమునఁ
దనమదిలోపల ధర్మనందనుఁడు । నెనసిన ప్రీతితో నట్లని తలఁచె

---

1. ముఖరియై. 2. యందు. 3. బంగలి. (మూ).

“మకరంబుఁ జంపి తమస్వినీచరుని । బ్రకటదర్పమడంచి బలువడిఁ దోల్లి
సంజీవి యా రామచంద్రుని కొసఁగె । నంజనాసూనుఁ డీయలఘువిక్రముఁడు
నాతమ్మునొద్ద నున్నతి నున్న వాఁడు । ఈ తెలంగునకు నా కేల చింతింప?
ఓలి నక్రవ్యూహ ముర్విఁ జంపించి । కాలనేమిని బోలెఁ గర్ణునిఁ జంపి
జయలక్ష్మి నా యనియెడు సంజీవి నేఁడు । రయమూఱఁ బడయుదు రామునికరణి.”
అని యంతరంగంబునందుఁ గామించి । యనయంబు నెదిరించె నా ధర్మరాజు.
అప్పుడు రెండుసైన్యములు నుబ్బుచును । ముప్పిరిగొని రణంబునకును దివుఱ
నిందును నందును నేచిన బిరుదు । చిందంబు లందంద చెలరేఁగి మ్రోయఁ,
గెరలుచుఁ దమకించి కెలఁకుల భటులు । నురుతరాటోపులై యురవడించుటయు,
వర రథనేమి నిస్స్వనపరంపరలు । నిరుపమ బహు కింకిణీ నినాదములుఁ
జటుల తురంగ హేషానాదములును । బటు [1]ఖురవ్రాత విస్ఫారరావములుఁ
గరిఘటాకోటి ఘీంకార శబ్దములు । భరిత భేరీ శంఖ భాంకారములును
[2]వీర హుంకారముల్ విపులాట్టహాస । భూరి [3]సంరావముల్ బొబ్బలార్పులును
బరిహాసజన వంది పాఠకశ్రుతులుఁ । [4]బరగి దిక్కులనెల్లఁ [5]బగిలించె నపుడు.
గరుడ కిన్నర యక్ష గంధర్వ సిద్ధ । వరులు ఖేచరులును వచ్చి మోదమున
ఘనవిమానస్థులై కయ్యంబు సొంపు । గనుఁగొనుచుండిరి గగనమార్గమున.
చెలరేఁగి పూర్వపశ్చిమ సముద్రములు । తలపడి కొమొండొంటిఁ దాఁకినపగిది,
దితిజసైన్యంబును దేవసైన్యంబుఁ । దతిగొని యొక్కటఁ దార్కొన్నకరణిఁ
గౌరవబలమును గౌంతేయబలము । దారుణగతిఁ దాఁకి ధరణీశ, యపుడు
మండలాగ్రంబులు మహితకుంతములు । భిండివాలంబులు పృథుముద్గరములు
పరశుతోమరములుఁ బట్టిసంబులును । నురియలత్తలములు శూలము లుగదలు
మొదలైన యాయుధంబులు మెఱయంగఁ । గదనంబు సేయఁగఁ గడఁగి రాలోన.
బలువడిఁ బొడుతురు పంతంబుతోడఁ; । బెలుకుర నడఁతురు పేరువాడుదురు.
త్రుంతురు హేతులఁ దొరుగంగఁ దలలు; । చింతురు పొట్టలఁ [6]జెండి వేయుదురు.
మొత్తుదు రంగముల్ మోఁదలుకట్టఁ; । గత్తుల నెమ్ములు గాఁడ నేయుదురు.
పులులు కురంగాళిఁ బొలియించునట్టి । పొలుపునఁ బగతురఁ బుడమిఁ గూల్చుదురు.

1. తరవ్రాత నిస్వార. 2. విరహ. 3. సంవారముల్. 4. పరఁగ. 5. పరగించె. 6. చెడ్డి. (మూ).

అంచలు బిసముల నవని ఖండించు । సంచునఁ బ్రేవులు చక్కఁ ద్రెంపుచును.
పరశుఘాతంబులఁ బట్టినహతుల । సురుశూలముల నెత్తురొలుకఁ జంపుచును.
చెక్కులు ముక్కులుఁ జెవులు బాహువులు । నక్కులుఁ బిక్కలు నంసదేశములుఁ
[1]గరములు శిరములుఁ గాళ్లుఁ జేతులును । జరణంబు లూరులు జానుదేశములు
బరులు పేరురములు ఫాలస్థలములుఁ । గరముగ్రముగ రణాంగణమున నిండఁ
గుంచియు నీడ్చియుఁ గూలఁగ్రుమ్మియును । వంచియు వ్రాల్చియు వసుధనై చియును
ముసలమ్ములెత్తి యెమ్ములు నలియంగ । వెస వ్రేసి నడుములు విఱుగ వ్రేసియును
[2]జేనేత విజయంబు సేకొనునట్టి । [3]యూసఁ గయ్యము సేసి రమకులు వొగడ.
వెనుక దీసినవాఁడు వెదకిన లేఁడు ; । మొనయకుండినవాఁడు మొదటికి లేఁడు ;
పాఱిపోయినవాఁడు పరికింప లేఁడు ; । ఊఱకుండినవాఁడు నొకఁడును లేఁడు ;
పందయు మఱిలేఁడు భావించిచూడ । నిందును నందును ఇభపురాధీశ !
" ఈ కురుక్షేత్రంబు ; ఇది పుణ్యభూమి ; । చేకొని యేలిన క్షితిపుని[4]యొద్ద
జచ్చిన సురలోక సౌఖ్యంబుగలుగు ; । మెచ్చుగా జయమైన మేలె " యటంచు
మిగిలినచేవలు మితిమేరలేని । తెగువలు నొండొండఁ దీయనియట్టి
దర్పంబులును ఘనతరసాహసములు । నేర్పులుఁ గడఁకలు నెఱయంగ, నంత
దారుణ సింహనాదస్ఫురణముల । భూరి మహాహాసములను బొబ్బలను
హాటకగర్భాండ మవియఁ జేయుచును । వాటమై నిబ్బంగి వడి నిరువాఁగు
చండ దండాదండి సరి కచాకచిని । దండి ముష్టాముష్టి ధరఁ బోరుచోట
నందడికయ్యంబు సాగిన నపుడు । పెంధూళి గగనంబు పెల్లుగాఁ గప్పె.
ఆవేళఁ దమవారి నట లాఁతివారి । భావింపనేరక [4]బ్రమసెఁ జిత్తములు.
అఱిముఱి భటులదేహంబులఁ [5]దొరఁగు । తఱచైన శోణితధారలవలన
వారణ దానప్రవాహంబువలన । నారేణుపటలి తానంతయు నణఁగె.
అప్పుడు సాత్యకి యాద్రుపదజుఁడు । చెప్పఁ జిత్రముగాఁగఁ జేకితానుండు
ధన్యవిక్రములైన ద్రౌపదేయులును । సైన్యసమేతులై చాలఁ గోపించి
కుకుర ఘూర్జరలాట కోసల వంగ । శక కళింగావంతి సాల్వ సౌవీర
మళయాళ కర్ణాట మగధాది దేశ । బలములతోఁ [6]బోరి పాఱఁద్రోలుటయు,

1. కరమూల. 2. చెంజేత. 3. యాజి. 4. బ్రమసి చిత్తముల. 5. మెఱుఁగు. 6. బొడి. (మూ).

నేనుఁగు [1]తుండంబు లిసుకలంకులను । మూసుగా నేతేర మగఁటిమి మెఱసి
యైరావతారూఢుఁడగు వజ్రిపోలె । మారుతి యొక మహామదకరి నెక్కి
"వేఁడి యశ్వత్థామ? వేఁడికృపుండు? । వేఁడి కౌరవరాజు వేఁడి?" యటంచు
వేఁడి వాలమ్ములు వెదచల్లుకొనుచు । వాడిమి పసమించి వచ్చుట చూచి
మార్తురకరుదైన మగఁటిమివాఁడు । ధూర్తశీలుఁడు క్షేమధూర్తియన్వాఁడు

క్షేమధూర్తి యనురాజు భీమునితోఁ బోరి మడియుట

"అందెందుఁబోయెద ననిలజ, నీవు? । ఇందు ర" మ్మనుచు బిట్టేచి [2]పిల్చుచును
దనదంతి భీమునిదంతిపైఁ గొలిపె । ననయంబు చిత్ర మేమని చెప్పవచ్చు?
అది గిరి గిరిఁ దాఁకునట్టుల భీము । మదసామజంబుతో మార్కొనె నపుడు.
వడముడి తోమరవ్రాతంబు వఱపి । తొడిఁబడ నా క్షేమధూర్తిని నొంచె.
కనక కాండాభీల ఘనతోమరమున । ననిలసూనుని నొంచె నతఁడు కోపమున.
అంత బాణాసనహస్తులై వార । లంతకాకారులై యనిసేయుచుండ
నిరువుర చాపంబు లిషుపరంపరల । మురిసినఁ గోపంబు ముప్పిరిగొనఁగ
మఱియుఁ దోమరముల మండుశక్తులను । అఱుక్రమ్మి మిగులఁ గయ్యము సేయునపుడు
ఏడుతోమరముల నేపున నాతఁ । డోడక భీము పేరురము నాటించె.
నాటిన మదిలోన నాటఁ గోపించి । 'నేఁటితోఁ గూల్తు నీ నీచు నే' ననుచుఁ
బవమానసూనుఁ డప్రతిమసాహసుఁడు । రవికరనిభతోమరము వీఁక నెత్తి
యతనిపై వైచిన, నంతఁ గరూశ । పతి నడుమనె దాని భగ్నంబు సేసి
యాఱుబాణంబుల ననిలజు మేనఁ । దూఱిపోవఁగ నేసి తొలఁగక యార్చె.
వేఱొక్కకల్లంది విషమబాణముల । మారుతి యాతని మదకరిఁ గప్పి
యా కరూశాధీశు నరవాయిగొనక । దీకొని యాతనిదెసకును జనక
పటుగుణధ్వని దిశాభాగంబు వగులఁ । జటులసాయకములు చాల సంధించి
తొలఁగక యా క్షేమధూర్తి సామజముఁ । దలకొని జర్జరితంబు చేసినను
దటుకునఁ గను[3]మూసి దారుణగతిని । అటు[4]నిల్వనోపక యది[5] మొగదిరిగి
[6]పొలుచు గంటల వెడమ్రోఁతలు నిగుడ । నొలసి దిక్కులనున్న బలములు బెగడ

1. తుండంబు. 2. పిల్చుటయు. 3. పూచి. 4. గెల్వ. 5. మేన. 6. మొలచు. (మా).

నంకుశంబున నొత్త నదియుఁ గైకొనక । ఘీంకృతధ్వనులతోఁ గెరలి వేపఱచె.
పఱచిన నార్చుచుఁ బాండునందనుఁడు । తఱిమె [1]దానిని వెనుదగిలి యుద్ధతిని.
ఆసమయంబున నధికయత్నమునఁ । జేసి యాకరిఁ ద్రిప్పి క్షేమధూర్తియును
వెడమంట లుమిసెడు వెడఁదయమ్ములను । వడముఁడి వేనొంప, వడముడి గినిసి
యుఱక యాతనిచాప మొక్కటఁ ద్రుంచి । కఱకుటేనుఁగునొంచెఁ గడురభసమున.
చాపంబు వేఱొండి శరముల నతఁడు । చూపోవ కా వాయునూను నొప్పించి
దంతి నొక్కమ్మున ధర మ్రొగ్గనేయ । నంత నీబలమెల్ల నార్చె; నార్చుటయు
గిరినుండి లంఘించు కేసరిపోల్కిఁ । గరి డిగ్గనుఱికి యస్ఖలితసాహసుఁడు
గద చేతఁగొని లయకాలునిపగిదిఁ । ద్రిదశులు వొగడ నుద్వృత్తుఁడై పోయి
కుంభస్థలము బిట్టుగొట్టిన నతని । కుంభి రూపఱి కూలెఁ గుంభినిమీఁద.
అనముఁడింపక యతఁ డసిపాణి యగుచు । వెసవచ్చి యమ్మహావీరునిఁ గదియ
నిట్టిగదాహతి నింక సొంపెక్క । నట్టుకుఁ బెడఁబాపె నతనిమస్తకము.
అతని మొండెంబు నూఱడుగులు వాఱి । పదపడి ధారుణిఁ బడియె ఘోరముగ.
కులిశాహతంబైన కొండచందమున । నిలమీఁదనున్న యాయిభము చేరునను
బిడుగుతాఁకునఁ బడ్డ పృథులసింహంబు । నడుమునఁ గెడసిన దాని వీక్షించి
కాకుత్స్థుచేఁ గుంభకర్ణుండు తెగిన । దాకొని పాఱిన దైత్యులఁగిది
ననయంబు ధృతిగుంది యతిభీతిఁజెంది । మొనమూపలేక నీమొన వాఱుటయును
బసగల పాండవభటు లుగ్రవృత్తి । వెసనార్చి తఱిమిరి వెనువెంటఁ దగిలి.
అంతఁ గర్ణుండు కాలాంతంబునాఁటి । యంతకుండునుబోలె నంతరంగమునఁ
గప్పినకోపాగ్ని కన్నులయందు । నుప్పతిల్లెడుమాడ్కి నొగి మంటలెసఁగఁ,
బొరిపొరి దానిపైఁ బొడము ధూమంబు । పరువునఁ బొమముడిపాటు వర్తింప,
ధవళహయంబులఁ దార్కొన్నరథము । అవల విస్మయగతి నతిశయిల్లంగ,
నాతత శత్రుసైన్య[2]క్షయోత్పాత । కేతువునా దివిఁ గేతువు మెఱయ,
దుందుభిపటహాది తూర్యరవంబు । వందిమాగధకోటి వర్ణితారవముఁ
గోదండరవమును ఘోటకరవము । రోదోంతరంబుల రొదవెట్టుచుండఁ
దిరమైనవీకఁ గౌంతేయులమూఁక । శరజాలముల మఱి చతురుఁడై తాఁక,
[3]నాన యుల్లములోన [4]నాన నీసేన । పూని సేనానిప్రాపున నగ్గలించె.

---

1. నాతని. 2. క్షయాద్వాత. 3. నాని. 4. నానని. (మూ).

నేనుఁగు [1]తుఁడంబు లిరుగెలంకులను । మానుగా నేతేర మగఁటిమి మెఱసి
నైరావతారూఢుఁడగు వజ్రిపోలె । మారుతి యొక మహామదకరి నెక్కి
“ ఏఁడి యశ్వత్థామ ? ఏఁడికృపుండు ? । ఏఁడి కౌరవరాజు ఏఁడి ? ” యటంచు
ఏఁడి వాలమ్ములు వెదచల్లుకొనుచు । వాడిమి పసమించి వచ్చుట చూచి
మార్తుర కరుదైన మగఁటిమివాఁడు । ధూర్తశీలుఁడు క్షేమధూర్తియన్వాఁడు

క్షేమధూర్తి యను రాజు భీమునితోఁ బోరి మడియుట

“ అందెందుఁబోయెద ననిలజ, నీవు ? । ఇందు ర ” మ్మనుచు బిట్టేచి [2]పిల్చుచును
దనదంతి భీమునిదంతిపైఁ గొలిపె । ననయంబు చిత్ర మేమని చెప్పవచ్చు ?
అది గిరి గిరిఁ దాఁకునట్టుల భీము । మదసామజంబుతో మార్కొనె నపుడు.
వడముడి తోమరవ్రాతంబు వఱపి । తోడిఁబడ నా క్షేమధూర్తిని నొంచె.
కనక కాండాభీల ఘనతోమరమున । ననిలసూనుని నొంచె నతఁడు కోపమున.
అంత బాణాసనహస్తులై వార । లంతకాకారులై యని సేయుచుండ
నిరువుర చాపంబు లిషుపరంపరల । మురిసినఁ గోపంబు ముప్పిరిగొనఁగ
మఱియుఁ దోమరముల మండుశక్తులను । అఱుక్రమ్మి మిగులఁ గయ్యము సేయునపుడు
ఏడుతోమరముల నేపున నాతఁ । డోడక భీము పేరురము నాటించె.
నాటిన మదిలోన నాటఁ గోపించి । ‘ నేఁటితోఁ గూల్తు నీ నీచు నే ’ ననుచుఁ
బవమానసూనుఁ డప్రతిమసాహసుఁడు । రవికరనిభతోమరము వీఁక నెత్తి
యతనిపై వైచిన, నంతఁ గరూశ । పతి నడుమనె దాని భగ్నంబు సేసి
యాఱుబాణంబుల ననిలజు మేనఁ । దూఱిపోవఁగ నేసి తొలఁగక యార్చె.
వేఱొక్కవిల్లంది విషమబాణముల । మారుతి యాతని మదకరిఁ గప్పి
యా కరూశాధీశు నరవాయిగొనక । దీకొని యాతనిదెసకును జనక
పటుగుణధ్వని దిశాభాగంబు వగులఁ । జటులసాయకములు చాల సంధించి
తొలఁగక యా క్షేమధూర్తి సామజముఁ । దలకొని జర్జరితంబు చేసినను
దటుకునఁ గను[3]మూసి దారుణగతిని । అటు[4]నిల్వనోపక యది[5]మొగదిరిగి
[6]పొలుచు గంటల వెడమ్రోఁతలు నిగుడ । నొలసి దిక్కులనున్న బలములు బెగడ

1. తుండంబు. 2. పిల్చుటయు. 3. పూచి. 4. గెల్వ. 5. మేన. 6. మొలచు. (మూ).

నంకుశంబున నొత్త నదియుఁ గ్రక్కొనక । ఘీంకృతధ్వనులతోఁ గెరలి వేపఱచె.
పఱచిన నార్పుచుఁ బాండునందనుఁడు । తఱిమె [1]దానిని వెనుదగిలి యుద్ధతిని.
ఆసమయంబున నధికయత్నమునఁ । జేసి యాకరిఁ ద్రిప్పి క్షేమధూర్తియును
వెడమంట లుమిసెడు వెడఁదయమ్ములను । వడముడి వేనొంప, నడముడి గినిసి
యుఱక యాతనిచాప మొక్కటఁ ద్రుంచి । కఱకుటేనుఁగునొంచెఁ గడురభసమున.
చాపంబు వేఱొంది శరముల నతఁడు । చూపోపకా వాయుసూను నొప్పించి
దంతి నొక్కమ్మున ధర మ్రొగ్గనేయ । సంత నీఁజలమెల్ల నార్చె ; నార్చుటయు
గిరినుండి లంఘించు కేసరిపోల్కిఁ । గరి డిగ్గనుఱికి యస్ఖలితసాహసుఁడు
గద చేతఁగొని లయకాలునిపగిదిఁ । ద్రిదశులు వొగడ నుద్వృత్తుఁడై పోయి
కుంభస్థలము బిట్టుగొట్టిన నతని । కుంభి రూపఱి కూలెఁ గుంభినిమీఁద.
అనముడింపక యతఁ డసిపాణి యగుచు । వెసవచ్చి యమ్మహావీరునిఁ గదియ
నిట్టిగదాహతి నింక సొంపెక్క । నట్టకుఁ బెడఁబాపె నతనిమస్తకము.
అతని మొండెంబు నూఱడుగులు వాఱి । పదపడి ధారుణిఁబడియె ఘోరముగ.
కులిశాహతంబైన కొండచందమున । నిలమీఁదనున్న యాయిభము చేరువను
బిడుగుతాఁకునఁ బడ్డ పృథులసింహంబు । నడువునఁ గెడసిన వాని వీక్షించి
కాకుత్స్థుచేఁ గుంభకర్ణుండు తెగిన । దాకొని పాఱిన దైత్యులఁగిది
ననయంబు ధృతిగుంది యతిభీతిఁ జెంది । మొనచూపలేక నీమొన వాఱుటయును
బసగల పాండవభటు లుగ్రవృత్తి । వెసనార్చి తఱిమిరి వెనువెంటఁ దగిలి.
అంతఁ గర్ణుండు కాలాంతంబునాఁటి । యంతకుండునుబోలె నంతరంగమునఁ
గప్పినకోపాగ్ని కన్నులయందు । నుప్పతిల్లెడుమాడ్కి నొగి మంటలెసఁగఁ,
బొరిపొరి దానిపైఁ బొడము ధూమంబు । పరుసునఁ బొమముడిపాటు వర్తింప,
ధవళహయంబులఁ దార్కొన్న రథము । అవల విస్మయగతి నతిశయిల్లంగ,
నాతత శత్రుసైన్య[2]క్షయోత్పాత । కేతువునా దివిఁగేతువు మెఱయ,
దుందుభిపటహాది తూర్యరవంబు । వందిమాగధకోటి వర్ణితారవముఁ
గోదండరవమును ఘోటకరవము । రోదోంతరంబుల రొదవెట్టుచుండఁ
దిరమైనవీకఁ గౌంతేయులమూఁక । శరజాలముల మఱి చతురుఁడై తాఁక,
[3]నాన యుల్లములోన [4]నాన నీసేన । పూని సేనానిప్రాపున నగ్గలించె.

---

1. నాతని. 2. క్షయాద్వాత. 3. నాని. 4. నానని. (మూ).

పాండవవీరులు పరమసాహసులు । పాండురయశులు దోర్బలధురంధరులు
దర్పంబుసొంపును ధైర్యంబుపెంపు । నేర్పు దురంబున నెఱపఁ జొచ్చుటయు
ననిమిషాసురులకు ననిమైనయట్టి । యనువునఁ బేర్చె ఘోరాహవం; బందు
సూతపుత్రుని శరస్ఫూర్తంబులగుచు । భూతలంబునఁ బడి పొరలు నేనుఁగులు,
రంచలు వీడ సంరంభంబుతోడఁ(?) । గంచు[1]మించైపాఱు గంధనాగములు,
కుంభస్థలంబు నుగ్గులుగాఁగఁ బగిలి । కుంభినిపైఁ జచ్చి కూలు నేనుఁగులు
మ్రగ్గునేనుఁగులును మడియునేనుఁగులు । స్రగ్గునేనుఁగులును సమయునేనుఁగులు
విచ్చునేనుఁగులును వెచ్చునేనుఁగులుఁ । జచ్చునేనుఁగులును జదియునేనుఁగులు
నైయున్న సమరోర్విఁ నానకులుండు । నాయెడఁ గర్ణుఁ దా నరికట్టుకొనియె.
పెలుకుఱ నార్చుచు భీమసేనుండు । తొలఁగక ద్రోణపుత్రుని నడ్డగించె.
వినుము కేకయులగు విందానువిందు । లనువారి సాత్యకి యానె నుద్ధతిని.
చిత్రసేనునితోడఁ జిత్రంబుగాఁగ । ధాత్రీశ, శ్రుతకర్మ తలపడి పోరె.
జితశాత్రవుండైన చిత్రునిమీఁదఁ । బ్రతివింధ్యుఁ డేపార బవరంబుచేసె.
తగ సుయోధనుఁడును ధర్మపుత్త్రుండుఁ । దెగిపోరఁగడఁగిరి ధీరాత్ములగుచు.
సమసియు సమయని సంశప్తకులకు । నమరేంద్రసుతునకు నయ్యె యుద్ధంబు.
ఆ కృపాచార్యుపై నగ్నికుండజుఁడు । భీకరాస్త్రములతో బిట్టేచి నడచె.
ఖండితవైరి శిఖండి కోపించి । దండి భోజేంద్రునిఁ దాఁకె నుగ్రతను.
క్రీడిపుత్త్రుఁడు శ్రుతకీర్తి రథంబు । తూఁకి మద్రాధీశ్వరుని తేరుఁ దాఁకె.
సహజవిక్రమశాలి సహదేవుఁ డలిగి । బహుభంగి యువరాజుపై వెసనేసె.
అడరి వైశ్యాపుత్త్రుఁడగు యుయుత్సుండు । తొడరె నులూకునితోడఁ బోరాడ.
ధర ధీరుఁడైన శతానీకుఁడార్చి । వరగర్వమునఁ గృతవర్మ మార్కొనియె.
సుబలతనూజాత శ్రుతసోములకును । బ్రబలమై సిద్ధించె బవరమంతటను.

సాత్యకిచే విందానువిందులు మడియుట

సారశౌర్యుండైన సాత్యకితోడ । వీరులు విందానువిందులు కడఁగి
దుర్మదంబునఁ బోర దురములో వారి । కార్ముకద్వితయంబు ఖండించి యతఁడు

---

1. చెంచె. (మూ).

సునిశితాస్త్రంబులు చొనిపె నంతంతఁ । దనువున శోణితధారలు దొరఁగ.
ఆ మహావీరులు నధికవేగమున । భీమచాపములెత్తి పెల్లుగోపించి
యేయుచో మూవురయిష్వాసనములు । పోయెఁ దుత్తుమురులై భూరిబాణముల.
వేవేగమున వారు విస్మయంబందఁ । జేవగల్గిన విల్లు చేత నమర్చి
మింట మంటలుగ్రమ్మ మేటిబాణంబు । వింట సంధించి యా విష్ణుసోదరుఁడు
'అనిలోన[1]నిలువఁగ ననువెందుఁగలుగు? । అనువింద, ద్రుంగిపొ' మ్మని యేయుటయును
అసదృశ మకుట రత్నావళితోడ । వసుమతిపైఁ గూలె వాని మస్తకము.
అది చూచి కేకయు లతిభీతి గదిరి । మద మేది నిర్విణ్ణమానసులైరి.
అనుఁగుఁ దమ్ముని మృతి యాత్మలోఁ గోప । మినుమడింపఁగఁ జేయ నేచి విందుండు
రుంద్ర బాహాబలరూఢి నిరస్త । తంద్రుఁడై యొండుకోదండంబు దాల్చి
మండుచు శినిరాజమనుమనిమీఁదఁ । జండసాయకముల జడి వంచుటయును,
బదియుఁ దొమ్మిదియాఱు పటు భల్లములను । ఉదరి సాత్యకి వాని యుబ్బెల్ల నణఁచెఁ
ఒండొరు సూతుల నొక్కటఁ దునిమి । యొండొరు హయముల నుర్విపైఁ గెడపి
యొండొరు చాపంబు లుగ్రవేగమున । ఖండితంబులు చేసి కడు రోషమునను
అసి చర్మ శోభిత హస్తులై వారు । వసుధకు లంఘించి వరగర్వరేఖ
నిప్పులు రాలెడు నేత్రంబు లొప్పఁ, । జొప్పడి యొండొరుఁ జుట్టివచ్చుచును
గరవాల విద్యుదుత్కట చర్మ వారి । ధర [2]మధ్య సందీప్త తనువులై వారు
అంత రిక్షంబున నతి లాఘవమున । నెంతయుఁ జరియించి యిలమీఁద వ్రాలి
వ్రేయుచుఁ దప్పుచు వ్రేటుపూఁ పెటిఁగి । పాయుచు డాయుచు బలిమి చూపుచును
గడిమి డింపక చిత్రగతిఁ బోరుచోటఁ, । బుడమి నొడ్డనమునఁ బొలసె ఖేటములు (?)
మే వెరవునఁ జొచ్చి మిగులంగ హెచ్చి । గోవిందు తమ్ముఁ డా కుటిలాత్ము విందు
కదలికా వృక్షంబు ఖండించు నట్టు । లదనున నడుము చయ్యన దెగవ్రేసె.
విందానువిందుల విషమసాహసుల । నిందిరావిభుతమ్ముఁ డీ భంగిఁ గూల్చి
వేవేగ విజయుఁడై విబుధులు వొగడఁ । దా వచ్చి యెక్కె యుధామన్యు తేరు.
ఎక్కి యంతటఁబోక యేపు దీపించి । గ్రక్కున వేఱొక్క రథముఁ దెప్పించి
తలకొని శీఘ్రుంబె తానందు నెక్కి । బలువిడిఁ గేకయబలముపై నెక్కె."

---

1. నిలువని యనువెందుఁ గలుగ. 2. నుద్యదీపిత తరుణులైవారు. (మా)

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యామీఁద । నెప్పాటఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
వైకుంఠనాయక, ద్వారకావాస, । కాకోదరాధిప గ్రైవేయ వినుత,
సగుణనిర్గుణ, దేవ, సహజప్రభావ, । నిగమగోచర, కృష్ణ, నీరజనాభ,
ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వెంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తి ప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరందపాన ద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
రచితమా కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । ముదితార్థ యుతముగా నొక్కటి యయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ భూసమేత, యాశ్రితపారిజాత, । శోభిత వైభవా, సురముని వినుత,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె:
ఆరీతి సాత్యకి యతుల విస్ఫూర్తిఁ । దేరెక్కి మిగుల నుద్దీప్తుఁడై మెఱసి
క్షురికాసి తోమర కుంత కుఠార । శరచక్ర కాంతులు చదలఁ గ్రిక్కిఱియఁ
గేకయ బలము తాఁ గిట్టి సర్వమును । బ్రాకటంబుగఁ గొట్టి పాఱవైచుచును
లక్షలు కోట్లు పోలంగ నర్బుదము । లక్షయ సంఖ్యమై యలరు బాణముల
విశ్వరూపము చూపి విజయు విఖ్యాతి । శాశ్వతుఁడన మించె జగదేకనాథ!
అత్తఱి శ్రుతకర్ముఁ డాచిత్రసేనుఁ । డుత్తుంగ బాహాబలోద్ధతి మెఱయ
గండభేరుండయుగ్మముభంగిఁ గదిసి । దండిఁ బెనంగుచో దంతిపురీశ,
నీ మనుమని నైదు నిష్ఠురాస్త్రముల । నామేటి చిత్రసేనాఖ్యుఁ డేయుటయు,
నాతఁడు నవబాణహతి వానినొంచి । సూతుని నైదింట నుడివడ నేసి,
దేవ, నీసుతఫాలదేశంబు వగుల । వేవేగ నేసిన వివశుఁడై వ్రాలె.
అతఁడట్లు మూర్ఛిల్ల నంతటఁబోక । యితఁడు పైపై నేయ నెంతయుఁ దెలిసి
శిశువుకోదండంబు చిత్రంబుగాఁగ । నసదృశగతిఁ ద్రుంచె నక్కురవుండు.
బాలుండు మింపైన బంగారు కట్ల । మేలు విల్లొక్కటి మీఁదుగానెత్తి
బెట్టుతూపుల నేదు [1]పెరిగిన యట్లు । నెట్టన గావించె నీకుమారకుని.
శ్రుత కర్మ వక్షంబు చూడ్కిలక్షించి । శితసాయకంబేసెఁ జిత్రసేనుండు.
అది యర్ధచంద్ర బాణాహతిచేతఁ । బది తునుకలు చేసి బాలుండు నార్చె.
ఆర్చియుఁ గోపించి యాశ్రుత[3]కర్మ । కార్చిచ్చుఁ బోలెడు కాండంబు దొడిగి
'బకవైరి కని యేరుపఱచినవాని । నొకభంగిఁ జంపకయుండితిఁ గాక
వీఁ డింత పోరునే! [4]వీనికిఁ గలుగు । పోఁడిమి మాపకపోవనీ.' ననుచు
రోషతామ్రాక్షుఁడై రుద్రుఁడువోలె । శేషజిహ్వాగ్ర విశేషబాణమున
మిత్రేంద్రముఖ్యులు మింట వీక్షింపఁ । జిత్రసేనుని శిరశ్ఛేదంబు చేసె.

1. శేగిన. 2. వర్మ. 3. వర్మ. 4. వింటింత. (మూ)

క్షితిఁబడ్డ యాచిత్రసేనునిఁ జూచి । శ్రుత[1]కర్మఁ దత్సేన చుట్టుముట్టుటయు,
నార్చి గుణధ్వని యభ్రంబుఁగప్పఁ । జేర్చినయుద్ధతిఁ జెంపారి యతఁడు
పవమాన మొగి మేఘపటలంబుఁ ద్రోలు । వివిధరీతులఁ దోలె వినుము భూనాథ!

ప్రతివింధ్యుఁడు చిత్రుఁ డను రాజుఁ జంపుట

అప్పుడు ప్రతివింధ్యుఁ డైదుబాణముల । నొప్పించెఁ జిత్రుని నుతశక్తి మెఱసి.
కెడపె నొక్కమ్మునఁ గేతుదండంబు; । మడిపడ సారథి మూట నొప్పించె;
హయముల నాల్గింట నవనిఁ గూల్చె. । జయము మొప్ప నీరీతి సవడి సేయుటయుఁ
జిత్రభానునిభంగిఁ జిత్రుండు మండి । చిత్రరథస్ఫూర్తి క్షితియెల్ల నద్రువఁ
దూర్యడిండిమ [2]శంఖ దుందుభి పటహ । తూర్యారావముల కద్రులు మాఱుమ్రోయ,
వందిమాగధ సూత వర[3]శూర సుభట । సందోహ జయజయ శబ్దముల్ నిగుడఁ,
[4]దొమ్మిదితూపులు దొడిగి కౌరవుఁడు । బమ్మెరవోవ ద్రౌపదిపట్టి నేసె.
వీఁక నక్కౌంతేయవిభుకుమారకుఁడు । తాఁకి యాతనివిల్లు దళనంబుచేసి
శక్తిపాణియుఁబోలె సత్వరంబునను । శక్తి బాహాశక్తి చతురతఁ బఱపె.
గదవైచి యది నాల్గుగనెలుగా నతఁడు । విదళించి సూతాశ్వవితతిఁ జంపినను
హాటక మంజుకాండాంచితంబైన । యీఁటె యవ్విభునిపై నితఁ డడరింప
నూటిగా నది తోఁకచుక్కయుఁబోలె । గాటమై వచ్చుటగని కౌరవుండు
కోయని దానిఁ గైకొనివైచె మగుడఁ । జేయుచ్చిపోవ నచ్చిత్రాహ్వయుండు.
బాహుపుష్[5]నొంచినఁ బ్రతివింధ్యుఁ [6]డలిగి । వ్యూహంబు చలియింప నుగ్రతోమరము
చెదుగఁడై మొత్తివైచినఁ గంకటంబు । నొడలు నుగ్రంబుగా నుచ్చిపోవుటయు,
గోత్రంబు పవిహతిఁ గూలుచందమునఁ । జిత్రుఁ డుర్వరఁ ద్రెళ్లెఁ జిత్రంబుగాఁగ.
ఆచిత్రుఁ డీభంగి నణఁగుట యెల్లఁ । జూచి రోషాగ్నులక్షుల నుప్పతిల్ల
బొబ్బలు నార్పులు భూగగనముల । నిబ్బరంబై నిండ నీయోధవరులు
కరవాల శూల ముద్గర భిండివాల । పరశు శక్తి ప్రాస పట్టిన మఃఖ్య
బహుతర శస్త్రాస్త్ర పటుహస్తులగుచు । (మిహిర తేజుని మబ్బుమెయి నాక్రమింపఁ,
జతురతఁ బాండవసైన్యంబు లంతఁ) । బ్రతివింధ్యునకుఁ దోడుపడుటయు, నపుడు

1. వర్మ. 2. మండి. 3. శౌర్య. 4. తుమ్మెద. 5. నొచ్చిన. 6. దరిగి. (మా).

మనవారు వెన్నిచ్చి మరలిచూచుచును । మనుజేశ, పాఱిరి మఱియేమిచెప్ప.
బలువిడి గురుపుత్త్ర బకమర్దనులకుఁ । గలహంబు లోకభీకరముగాఁ జెల్లె.
పంబి యశ్వత్థామ పావనిరథము । తొంబదితూపులఁ దూలనేయుటయుఁ
దఱిమి యాద్రౌణిపై ధర్మజానుజుఁడు । పఱపె సాయకపరంపరలు బెట్టుగను.
చటులాస్త్ర మొకటి కీచకవైరినుదుటఁ । బటుభంగిఁ గీలించె బ్రాహ్మణోత్తముఁడు.
కరువలిపట్టియుఁ గాండత్రయమున । నెరయ నశ్వత్థామ నిటలంబు నాటె.
జననాథ, భీముండు చాపశిక్షకుని । తనయుండు నీభంగి దర్పితులగుచు
జన్యంబు తొంటిసౌజన్యంబు విడిచి । యన్యోన్య జయకాంక్షులై [1]సేయునపుడు
మిహిరాంశుసమతేజ, మేదిని వారి । మహితాస్త్రపటల మంబరముఁ గప్పుటయుఁ
బగలు చీఁకటిమూసె; భానుండు మాసె; । జగతీతలంబెల్లఁ జంచలం[2]బయ్యె;
దారుణసింహనాదముల దిగంత । వారణకర్ణముల్ వడిఁ జెవుడ్వడియె;
కులగిరు లగలె; నా కూర్మంబుఁ బెగలె; । తలఁకు జనించెఁ బాతాళవాసులకు;
బ్రాఁగిన యెసరులగతి సముద్రములు । బ్రోఁగె; బీటలువాఱె మొగి నాల్గుదిశలు.
వారలఁ జూచి గీర్వాణు లిట్లనిరి : । "శూరు లీయోధులు సూర్యసన్నిభులు;
పోరెందుఁ జూడమో భువిలోన నిట్టి । శూరుల పోరులు చూడముగాక.
ఎక్కటియుద్ధంబు లిలమీఁద మున్ను । పెక్కులు చూడమే పెక్కాడనేల!
జమదగ్నిరామ నిర్ఝరనదీసుతుల । సమరంబు దీనితో సరిచేయరాదు.
కడఁక నొండొరులను గడవంగలేరు; । కడిమి నొండొరులను గదలింపలేరు;
చలమున నొండొరు సమయింపలేరు; । (మలసి యొండొరులను మరలింపలేరు)
ప్రళయకాలోదగ్ర రవియుగంబట్లు । [3]తిలకితాస్త్రద్యుతిఁ దేజరిల్లెదరు.
కలిగిన బల మిట్లు కలుగంగవలదె! । బలిసినఁ జలమిట్లు బలియంగవలదె!
దొఱకిన యలవిట్లు దొఱకంగవలదె! । నెఱవైన వెరవిట్లు నెఱయంగవలదె!"
అని వినుతించుచు నంతరిక్షమున । ననయంబు వేడ్కఁ గయ్యము [4]చూచుచుండ
నొండొరు హయముల యుబ్బులణంచి, । యొండొరుసూతుల నొక్కటఁ ద్రుంచి,
యొండొరు కాండంబు లొడళులఁ జాల । నిండఁ గయ్యమునకు నిగుడంగలేక
ఘటజన్మపట్టియుఁ గరువలిపట్టి । పటుమూర్ఛ రథములపై వ్రాలిరపుడు.
ఆరీతి నొరఁగిన యావీరవరుల । సారథు లత్యంత సాహసులగుచు

---

1. పోరు. 2. బంటె. 3. తిలకాస్త్రద్యుతిదీప్తి. 4. నేయుచుండ (మూ).

వలనుదీపింపఁ గేవలముగా ననికిఁ । దొలఁగ రథంబులు దోలి రెంతయును.
నరతనూభవ మద్రనాథు లుప్పొంగి । పొరి దిక్కు లల్లాడఁ బోరుచున్నెడను
తప్పక శ్రుతకీర్తి తనతాతయొడలు । ముప్పదియమ్ముల ముప్పాగా నేసి
సత్వరంబున మూఁడుశరముల సూతు । సత్వంబు స్రుక్కించి శౌర్యమెక్కింప
వాలంబుమెట్టిన వడి రోఁజునట్టి । కాలాహివిధమునఁ గనలి శల్యుండు
శ్రుతకీర్తి లోక విశ్రుతకీర్తిఁ గిట్టి । వితత శౌర్యప్రభా విఖ్యాతి మెఱయ
[1]స్యూత సాయకముల సోనలు గురిసి । సూతుని నొప్పించె సురలెల్లఁ జూడ.
అంత రౌద్రాకారుఁడై క్రీడి కొడుకు । దొంతి వాలమ్ములు తొమ్మిది తొడిగి
తనువుచ్చిపోవ నద్ధరణీశు నేసి । పొనరఁ గాండత్రయంబున సూతు నొంచి
పంచాస్త్రుఁడును బోలెఁ బంచబాణముల । ముంచి మద్రేశ్వరు మొగతిరిగింప,
భ్రూకుటితాస్యుఁడై బోరన విలయ । కాకోలకంఠునిగతి శల్యుఁడేచి
చాపంబు ఖండించి సప్తబాణముల । నేపెల్ల నడఁచిన, నింద్రపౌత్రుండు
కోదండ వక్త్రుఁడై కోదండదండ । మాదండ గైకొని యధిక వేగమున
వారిదం బద్రిపై వర్షించుభంగి । ఘోరాస్త్రకోటులు గురిసె నందంద.
మనుమనిచాప మమ్మద్రనాయకుఁడు । దునిమి తొమ్మిది వాఁడితూపుల నేయఁ
దాతయమ్ముల నొచ్చి తాతను మెచ్చి । చాతుర్యగతి మించి చాలఁ గోపించి
దండహస్తుని గదాదండంబు వోని । దండ మాయత భుజాదండుఁడై యెత్తి
'యమాడనిఁ బొడకు మోతాత!' యనుచు । నోడక యప్పుడత్యుగ్రత వైవ
నొగిఁ గృతఘ్నునకైన యుపకృతి వోలె । మొగి నాతఁడేచి ముమ్మురియలు చేసె.
శక్తియొక్కటి భుజశక్తి సంధించి । యుక్తిచాలఁగఁ బెంచి యొగి నిగిడింప
నది మంట లుమియుచు ననిలవేగమునఁ । బది దిక్కులును జెవుడ్వడఁగ మ్రోయుచును
మిణుఁగుఱు లెగయంగ మిన్నేరు వేఁడి । నుసుకంగ సైన్యంబు లొక్కటఁ గ్రుంగ
శూలిశూలము భంగి సూర్యునిభంగిఁ । గాలకూటముభంగిఁ గడఁగుట చూచి
కలఁగి కొందఱు భీతిఁ గసవులు గఱవఁ, । దొలఁగి కొందఱు యుద్ధదూరులై పఱవ,
మరలి కొందఱు శల్యుమాటున కొదుఁగ, । దురములోఁ గొందఱు త్రొక్కిళ్ల మెదుగ
శల్యుండు రిపుమనశ్శల్యుండు రుద్ర । తుల్యుఁడుగ్రంబైన తూపు సంధించి
యాశాంతములు నిండి యరుదెంచుచున్న । యాశక్తిఁ దునుమాడె నటఁ బేరువాడి.

---

1. సూత.

పిన్నవాఁడయ్యును బెన్నుత్తురుట్టఁ । దన్నెయుచున్న యాతని లావుచూచి
'మనుమఁడు తాతకు మాటాడ నేర్చె' । ననుమాట నిజమయ్యెననుచు శల్యుండు
జవనారి కప్పుడు జవమునఁ దొడిగి । తివిరి సారథిశల తెగఁ్రవేయుటయును,
అనిల వేగముల్తైన యశ్వరత్నములు । అని వెడలఁగ నీడ్చె నాతని రథము.
అంతట శల్యుండు నధిక క్రాదమున । నెంతయుఁ బెంపొంది యేఁగ్గలించి
జ్యారవంబున దిశాచక్ర మంతయును । బూరించుకొనుచు నప్పుడు వెసనార్చి
పఱవఁ జొచ్చిన సేనఁబడి సూడివెంట । సొరిది సూత్రంబును జొచ్చినయట్లు
తెఱపి గనుంగొని తెగువతో నంత । నతిముఱిఁ జొచ్చి సాయకముల ముట్టి
కాఱడవులఁ గాల్చు కార్చిచ్చు రీతి, । మీఱి దంతులఁగూల్చు మృగరాజుభంగి,
మూఁడూళ్లు గాల్చిన ముక్కంటి పగిది । వాఁడిమిఁ గౌంతేయ వరబలంబులను
సమరోర్విఁ జెక్కుండ్ర ననుయించి మించి । సమవర్తిపురికి విచ్చలవిడి ననిచె.

దుశ్శాసనుఁడు సహదేవునితోఁ బోరి మూర్ఛిల్లుట

సహదేవుఁడేచి దుశ్శాసనుమీఁద । బహుతీరాస్త్రంబులు పరఁగించుటయును
బోఁడిమి యువరాజు పొరి శరత్రయము । వాఁడిమి సహదేవు వక్షంబు నొంపఁ,
జాపంబు మ్రోయించి శౌర్యంబు వెంచి । కోపంబుబల్మి భ్రూకుటికల్మి దోఁపఁ
గరువలి నెలవున ఘన పతాకంబు । మెఱయ శరద్యుతి మిహిరుతో నొరయ
రథగతి నిజమనోరథగతి మిగులఁ । బృథితాశ్వ[1]ఖురహతిఁ బొతాళ మగల
నవ్య విక్రముఁడైన నకులానుజుండు । దివ్యులచ్చెరువంది దృష్టించి చూడ,
డెందంబు పెన్నుబ్బ డెబ్బదితూపు । లందించి యాతని యదటణఁగించి
కాండత్రయోవగ్ర ఘనతరాహతుల । గండు మీఱిన సూతు గబ్బు మాన్పటయు,
నతిరోష రక్తాక్షుఁడై కౌరవుండు । చతురత మాద్రేయు చాపంబు దునిమె.
అతఁడొండు కార్ముక మతిముఱిఁ గొనుచు । వితత రణప్రౌఢి విలసిల్ల నపుడు
కపటాత్ముఁడై యొక్క కాండమేయుటయు । నపరిమితజ్వాల లడరి యేతేరఁ
గడు వెసనెత్తిన కరవాలమునను । దడయక యువరాజు దానిఖండించె.
ఇంద్రచాపప్రభ నెసఁగు చాపంబు । సాంద్రవైఖరిఁగొని చండ కౌరవుఁడు

1. నిజ (మూ).

కంకపత్రంబులు ఘనచతుష్షష్టి । పంకింప నమ్మాద్రి పట్టిపైఁ బఱప,
వఱల మున్నూటిరువది వాఁడికోల । లతిమతిఁ గురియించి యశ్రమ లీల
నీలకంఠము సర్పనిచయంబుఁ ద్రుంచు । పోలిక నబ్బాణములు పొలియించి,
హస్తలాఘవమును నస్త్రలాఘవము । శస్త్రమై పెనుపొంద సహదేవుఁ డేచి
శాతధారాభీల చటుల బాణంబు । లాతనిపైఁ బెక్కులడరించుటయును,
అవి యంతవట్టును నవలీలగాఁగ । వివిధ ఖండములు గావించి కౌరవుఁడు
శరనవకంబున సారథియురము । నరుదార నాటించి యార్చె; నార్చుటయు
నాలోన సహదేవుఁ డలుకమైఁ గాల । కాలుఁడై బొమముడి కడువడి నిగుడ
"రమణి పాంచాలి చీరలు సభలోనఁ । గ్రమమేది యొలిచిన కష్టాత్ముఁ దెచ్చి
పరమేష్ఠి నా దృష్టిపథమున నిలిపెఁ । బరఁగ నాచేసిన భాగ్యంబు గాదె!
భీముప్రతిజ్ఞ తప్పినఁ దప్పెఁగాక । యీ మదాంధునిఁ బట్టియేఁ గూల్తు." ననుచుఁ
(బటు బాణమొకటి యంబరమున దీప్తి । పటలంబుపర్వ నుద్భట వేగవృత్తి)
నేసిన, నది సేనలెల్ల భీతిల్ల । నోసరపడక జో డుచ్చిపోవుటయు,
ఱొమ్ము వ్రక్కలువాఱి రుధిరంబు గాఱి । [1]దిమ్మరి మూర్ఛల్లి తేరిపై వ్రాల
సూతుండు నురుభయ శోకాత్ముఁడగుచు । నా తేరు గొనిపోయె ననికి దూరముగ.
అతిరౌద్ర రుద్రవిహారుఁడై మాద్రి । సుతుఁడు తద్బలవార్ధి సొలవక చొచ్చి
మందరాద్రియుఁ బోలె మహితధైర్యమున । నందంద కలఁచి యిట్టట్టు గావించె.

కర్ణ నకులుల ద్వంద్వయుద్ధము

కర్ణుండు నకులుండుఁ గడు మచ్చరించి । దుర్నివారబలంబుతోఁ బోరునపుడు
ఆ సూతనందను నలుకతోఁజూచి । యీసున మాద్రేయుఁ డిట్లని పలికె:
"ఎన్నఁడు కర్ణుతో నెక్కటియుద్ధ । [2]మన్నది కల్గునో యనుచుండ నేడు
తలఁచి నిన్నిటఁ దెచ్చి ధరణి నాయెదుట । నిలిపిన బ్రహ్మను నెఱయ మెచ్చితిని.
కడు సుయోధనునింటఁ గడిమాడ సేయఁ । గుడిచి దేహమున నెక్కుడు కండ పెంచి
క్రొవ్వు వాతెరఁ బట్టి కుఱుబొజ్జ వెట్టి । క్రొవ్వాఁడి మించులగోల్లు మీటుచును
గలహంబు పాండవ కౌరవులకును । దలఁకొని పన్నిన తంత్రివి గావె!

1. దెమ్మరి. 2. మున్నది కల్గునొక్కో యనుచుండ. (మూ)

అదిగాక ద్రౌపది నతిపుణ్యసాధ్విఁ । బదరి దుర్భాషలు పలికిన ద్రోహి !
నాశరంబుల నిన్ను నాశంబుచేసి । యాశతీఱఁగఁ జూడ కాఱునే కినుక !"
అనవుడు మీసంబులదర మాద్రేయుఁ । గనుఁగొని యుగ్రుఁడై కర్ణుఁ డిట్లనియె :
"సత్ క్షత్రియుండవు శౌర్యధుర్యుఁడవు । వీక్షింప దివ్యాస్త్రవేదివి గానఁ
బలుకులఁ బనియేమి భండనభూమిఁ । జులుకన నీలావు చూపుదుగాక."
యనుచు రాధాపుత్రుఁ డాతనిమేనఁ । జొనిపె డెబ్బదిమూఁడు సునిశితాస్త్రములు.
ధనువు ఖండించియుఁ దనువున నాటెఁ । దనుకంగ ముప్పది దారుణాస్త్రములు.
కాండాసనంబొండు కడఁకతోఁ గొనుచు । గాండీవితమ్ముఁ డఖండతేజుండు
ఈరేడుబాణంబు లినజునిమీఁదఁ । గూరించి ముప్పదికోలల నొంచి
పాఱవాతమ్ములు బలువిడి మూఁడు । సారథిమేనఁ [1]బింజలబంటి దించి
విల్లొక్కశరమున విదళించి యతని । త్రుళ్లడంచెను నాల్గుతూపులచేత.
సరవి నీరీతిని జాపంబు దునుమ । సరసిజాప్తసుతుండు సరవిమై నంత
వొంకపండునుబోలె నొప్పులచేత । వింక విల్లొక్కటి వేఁకఁ గై కొనుచుఁ(?)
జుఱచుఱ నిప్పులు చూపులఁ దొఁగఁ । దఱిమి యా నకులు నుద్ధతిని దాఁకుటయుఁ,
బేర్చి యయ్యిరువురు భీకరాస్త్రముల । కోర్చి మహోగ్రులై యుద్ధంబు సేయఁ
గర్ణుండు నిగిడించు కాండజాలములు । తూర్ణవైఖరితోడఁ ద్రుంచుఁ బాండవుఁడు.
నకులుండు పఱపెడు నారాచపంక్తి । బ్రకటించి ఖండించుఁ బద్మాప్తసుతుఁడు.
తూపులొండొరులను దూలసేయుదురు ; । తూపులొండొరుల నెత్తురులముంపుదురు ;
ధృతిఁ బరస్పర ఘోర దివ్యాస్త్రములకుఁ । బ్రతిసాయకములేసి బయలుసేయుదురు.
సారథి రథరథ్యచయముల మ్రోఁత । లా రథికుల యార్పు లా గుణధ్వనులు
వినవచ్చుఁగాని, యా వీరపుంగవులఁ । గనరాదు పెందూళి గ్రమ్మిన కతన.
ఆ సమయంబున నప్పాండవునకు । బాసటగా వచ్చి పాంచాలబలము
ఖరకరసూతి భీకరసాయకములఁ । గరములు దునిసియుఁ గంఠముల్ దెగియుఁ
బసదక్కి యొక్కట బమ్మరించియును । దెసచెడి భయముచే దిక్కు[2]మొక్కయ్యి
వమ్మువమ్మయ్యును వంజువాఱియును । ఎమ్మెదూలియుఁ బలాయితమయ్యె నపుడు.
అదిచూచి నీయోధు లదయులై యతనిఁ । [3]బొదివి రక్కునఁగప్పు మొగిళులఁ బోలె ;

1. పింజల. 2. మొక్కయ్యి. 3. పొదివిరి కప్పు మొగిళ్లనుబోలె. (మూ).

పాండవు నత్యుగ్రబాణపాతమున । గండెల్లఁజెడి దూరగతులైరి పఱచి.
ఎడగలుగంగ ని ట్టిరునాఁగు నిలిచి । కడఁగి వారల యుద్ధగతిఁ జూచుచుండ
సూతజుఁ డాపాండుసూనుని గెలువ । సూతాశ్వ కోదండ శూన్యునిఁజేసి
విక్రమలీలఁ ద్రివిక్రముండగుచుఁ । జక్రరక్షకులమ స్త్రము లుర్విఁ గూలిచి
పలకయు వాలు నబ్బలియుండు గొనినఁ । జెలరేఁగి నడిమికిఁ జెక్కలుచేసె;
తునుకలు తేరిపైఁ దొరఁగకమున్న । యనువార గదయెత్తి నది రూపుమాపె;
విరథుఁడై నకులుఁ డుర్వికి డిగ్గదాఁటి । పరిఘాభిరాముఁడై పఱతేర నలిగి
పరిఘంబు ఖండించి భర్మపుంఖముల । శరములు గురిసిన, జడిసి పాండవుఁడు

కర్ణుఁడు నకులు నొవ్వనాడుట

ఎల్లవారును జూడ నేపెల్లఁ బొలిసి । ఖొల్లమై సంగ్రామభువి నోడిపాఱ,
వెనుకొని కర్ణుఁ డవ్వీరుకంఠంబు । తనచాపయష్టిచేఁ దగిలించి పలికె:
"పొల్ల, నీవెక్కడ ఖోడిచివచ్చితివి? । ప్రల్లదంబున నొవ్వఁబలికితి నన్ను;
అప్పటిబీరంబు లప్పటికాఱు । లిప్పుడెక్కడవోయె? నేల పాఱెదవు?
నా లావుకోలఁదియు నాసాహసంబుఁ । జాలు నీ వెఱిఁగితి జననాథతనయ!
ఓపఁజాలక నన్ను నోవెట్టికాన! । నీ వెన్ని పలికిన నీమీఁదఁ దెగను.
ఓపిన మార్కొను మోపకయున్న । వే పొమ్ము పాండవవిభునియొద్దికిని.
కాకున్న నర్జునుకడకైనఁ బొమ్ము; । రాను మెన్నఁడు నిట్లు రణరంగమునకు."
అని కుంతివాక్యంబు లాత్మఁజింతించి । జననాథ, నకులుని జంపక విడిచె.
నిసుపారుసిగ్గుతో నిట్టూర్పుతోడఁ । జని పాండవాగ్రజు స్యందనంబెక్కి
కుంభ వినిక్షిప్త కుండలివోలెఁ । గుంభిపురీశ, నకులుఁ డుండె నంత.
తనయు విజృంభణత్వంబు వీక్షింప । నెనయంగఁ బొడవున కెక్కెనో యనఁగఁ
దరణియు మధ్యాహ్నధారఁ జెన్నొందె; । ధరణిఁ గర్ణుఁడు ప్రతితరణియై వెలిఁగె.
ఈరీతి నప్పాండునృపసూతిఁ గలహ । ధారుణిలోపలఁ దలపట్టి విడిచి
కలధౌత[1]కాశసంకాశ తురంగ । కలితకంబు ప్రభాకమనీయ కేతు
సురుచిర మాణిక్య శోభి సమీర । నిరుపమగతియుక్త నిజమహారథము

1. కాం. (మా).

పఱఁగంగఁ గర్ణుఁ డుద్భటవృత్తితోడఁ । బఱపించి సోమకబలములఁ దరిసి
కాలాగ్నికీలలకరణి మెఱుంగు । లోలి మిన్నులఁ బర్వ నుగ్రబాణములు
చిత్రవానయుఁబోలె క్షితిఁ గదియించి । క్రొత్తగా సూతులఁ గొట్టివైచియును,
మూఁకలు మూఁకలై మొగిఁ బన్నివచ్చి । తాఁకిన రథికుల తలలు ద్రుంచియును,
బడగలు గొడుగులు బహు చామరములు । పొడిపొడి గావించి పుడమి రాల్చియును,
అంకుశంబులతోడ హస్త్రాళితోడఁ । గొంకక గజములఁ గొట్టి త్రోచియును,
వేదండములఁ జంపి విపులకుంభములు । భేదించి ముత్యముల్ పృథివిఁ జల్లియును
ముందఱ రౌతుల మోఁది గుఱ్ఱముల । కందముల్ చెండాడి కాళ్లు ద్రుంచియును,
మొదలఁ గళ్లెంబులు మోరలఁగూడి । చిదురుపలై పోవఁ జెలఁగి చెక్కియును,
శాతాసి తోమర చాప శరాది । రీతి సాధనములు రిత్తపుచ్చియును
చేతుల కసివోవఁ జెండి కాల్బురను । భూతకోటికి బలి పుడమిఁ బెట్టియును,
బుట్ట లెక్కినవారిఁ బోరిఁ బ్రాణభీతిఁ । జెట్టు లెక్కినవారిఁ జేకాచి విడిచె.
అవనీశ, నీపుత్రుఁడగు యుయుత్సుఁడు । గవిసి యులూకునిఁ గడిఁదిబాణమున
నొంచినఁ గోపించి నుతశక్తి [1]నతఁడు । త్రుంచె నాతనివిల్లు తునుకలుగాఁగ.
అక్కుమారకుఁ డంత నన్యచాపంబు । గ్రక్కునఁ గైకొని కడిమిదీపించు
తూపు లర్వదినాల్గు తొడిగి నీమఱఁది । రూపున గ్రుచ్చియు రోషంబుతోడ
మొక్కలుండై సూతు మూఁడు బాణముల । గ్రుక్కనేయుటయును సుబలనందనుఁడు
మిక్కిలి నొచ్చియు మితిలేని యలుక । నక్కజంబైన రౌద్రావేశమునను
సాయకం బొక్కట సారథిఁ దునిమి । యాఱెడ నాల్గింట హయములఁ జంప
మర్మవిభేదన మార్గణహతుల । నిర్మథితాంగుఁడై నీకుమారుండు
అందఱుఁ దనుజూచి హాస్యంబు సేయఁ । జిందఱవందరై చెడి పాఱిపోయి
యొండు రథంబెక్కి యుడుకున స్రుక్కి । యుండెఁ గౌరవసైన్య మువ్పొంగి యార్వ.
అంతటఁ బోవక యాయులూకుండు । నంతకాకారుఁడై యరదంబు పఱపి
బలువడిఁ బాంచాల బలముల కుఱికి । కొలఁది మీఱిన వాఁడికోల లేయుచును,
దవవహ్ని వనముల దహియించునట్టి । తివుటఁ జరించె నుద్రేకంబుతోడ.
శ్రుతకర్మ నకులునిసుతు శతానీకు । ధృతిఁదాఁకి యార్చుచుఁ దెగి పోరునెడను
సారథిహానియుఁ జచ్చిన హరులు । నా రథులకు సమమయ్యె; నాటయును

1. వరుఁడు. (మా)

విరథులై యుద్ధంబు విడిచి వే చనిరి । తిరముగా వే అొండు తేరుల కంత.
సుతశక్తి భీమసేనుని పుత్త్రుండైన । సుతసోముం దలపడి శూరుండై శకుని
యతండేయు శరములు సతనిరథ్యములు । నతని పతాకయు నతని రథంబు
దుత్తుమురును గాంగం దునుమాడుటయును, । అత్తఱి సుతసోముం డవనికిదాంటి
విలు గేలంబూని దోర్వీర్యంబు మెఱసి । బలు నారసముల సౌబలుం జాలనొంప
నాలోనం గోపించి యట సౌబలుండు । బాలునివిల్లు దోర్బలశక్తిం దునుమ,
విను మేమి చెప్ప నవ్వీరుండు చేతి । తునుక నాతనివిల్లు తునుకలు చేసి
శ్రుతకీర్తి రథము విశ్రుతకీర్తి నెక్కి । సుతసోముండుండె నక్షుల నిప్పులురుల.
అత్తఱి వేఱె విల్లంది యా శకుని । యత్తెఱపిని చొచ్చి యార్పులు చెలంగం
బాండవ రథికుల భట సమూహముల । గండు మీఱంగం జొచ్చి కలంచుచునుండె.
అంత మందరధైర్యుం డాకృపాచార్యుం । డెంతయుం గోపించి యేపు దీపించి
పసిండి యాంబోతునం బడగ యొప్పార । నసమాన తేజుండై హరునిచందమున
జ్యానాద హరినాద శంఖనాదముల । భూనభోంతరములు బోరుకలంగం
గదురయంబునం దేరు కదియం దోలించి । వడినార్చి పాంచాల వరునిపైం గదిసి
వధియింపంజాలు దుర్వార బాణంబు । లధికుండై చాపంబునందొప్పం దొడిగి
చారు హాటకశైల[1]సంకాశ రథము । సారథి హయములం జదియ నేయుటయు,
గౌతమాటోపంబు కొంతేయసేన । లాతతగతిం జూచి యప్పు డిట్లనిరి :
"ద్రోణుంజంపిననాంటి రోష మీద్విజుండు । క్షోణి నీతనిమీందం జూపుచున్నాండు.
చలము సాధింప ధృష్టద్యుమ్నుం బట్టి । చెలంగి గతప్రాణుం జేయ కే లుడుగు!
అతి బాహుబలుండు దివ్యాస్త్ర కోవిదుండు । క్షితిలోన వైరులం జీరికిం గొనండు.
ఇతండు విల్లందిన నెల్ల దేవతల । హతము గావించెడినంట లోకులెంత!
చేవ నీతం డేడు చెఱువుల నీళ్లు । ద్రావించు మనల నందఱ నేండు కడంగి."

ధృష్టద్యుమ్నుండు కృపాచార్యులతోం బోరి యోడిపోవుట

అనుచోట సారథి యధిపతిం జూచి । తన నీతి వెలయంగం దా నిట్టులనియె :
"వినుము కుమార, యీ విప్రపుంగవుని । ఘన బాహువీర్య మగ్గల [2]మవార్యంబు.
భూమిపై నీవేయు భూరిబాణంబు । లేమి చిత్రమొ గాని యితనిపైం జనవు.

1. సంకార శరధ్య. 2. మదార్యంబు. (మూ)

మగఁటిమిగల నీదు మహిత విక్రమము । జగతిఁ [1]దిట్టినయట్లు సమయుచున్నదియు ;
ఏ నిశ్చయించితి నితఁడవధ్యుండు ; । మానవనాథ, నామాట గైకొనుము ;
మన తేరు సంగ్రామమహి వెడలంగఁ । గొనిపోవుటయె మేలు గురుకార్యసరణి. ”
ననిన ధృష్టద్యుమ్నుఁ డనియె సారథికి : । “ ఎనయ నీతలంపొప్పు నెంచి చూచితిని ;
మనసు విహ్వలమందె మానంబు కుందెఁ । గనుఁగవఁ జీఁకటి క్రమ్ముచున్నదియు.
వడఁకెడిఁ బదములు ; వదలె ధైర్యంబు ; । నొడలు తిమ్మిరి వట్టుచున్నది నాకు.
[2]అడిబీరమేటికి ? నరదంబు భీము । కడకైనఁ బార్థుని కడకైనఁ గడపు
రయమొప్ప.” ననుడు సారథి నిజరథము । భయమేది తోలె నా బకవైరి కడకు.
దారుణ శంఖనాదము నెఱపుచును । ఘోరచాపధ్వనిఁ గుంభిని యద్రువ
వెన్నాడెఁ గృపుఁడంత వెనఁ బర్వతంబు । వెన్నడించినయట్టి విబుధేంద్రుకరణి.
కెరలి శిఖండియుఁ గృతవర్మయురము । కర ముగ్రశరపంచకంబున నొంప,
ధీరుఁడై భోజుండు తెగి ద్రుపదజుని । నాటింట నొంచి విల్లుతిమురిఁ ద్రుంచె.
తోరంపువిల్లున ద్రుపదనందనుఁడు । భూరిబాణంబులు భోజుపైఁ బఱపఁ,
దోడనె యవి ద్రుంప, ద్రుపదజుఁ డలిగి । బీడుకుబీడుగా విలునఱుకుటయు,
యాదవాస్త్రముఁ డన్యచాపంబు । నాదటఁగొని కోప మాత్మలోఁ గదుర
ఫాలంబునందు దోర్బలశక్తి మెఱయ । వాలికతూపులు వడి మూఁడునాటె.
కలలావుపొలిసి శిఖండి మూర్ఛిల్లి । బలువిడిఁ దేరిపైఁబడిన, సారథియుఁ
దోలె నచ్చోటు బంధురగతిఁ దొలఁగఁ ; । దూలి యానేనయుఁ దోడ్తోన పఱచె.
అటఁ ద్రిగర్తాధీశుఁ డర్జునుతోడఁ । దటుకునఁ బేర్చి యుద్ధము సేయుచుండ
సత్యసేనుండను జననాయకుండు । సత్యసంధుండగు సత్యకీర్తియును
మిత్రవర్మండును మిత్రదేవుండు । [3]క్షాత్రంబు గలయట్టి చంద్రదేవుండు
... ... । ... ...
వీరాదిగాఁగల వీరపుంగవులు । ఆరయ [4]వారలయనుజులు సుతులుఁ
గ్రూర నారాయణ గోపాలకులును । సార శైబ్యత్రిగర్త సాల్వసైన్యములుఁ
గర ముగ్రగతిఁ దోడుగావచ్చి నరుని । యరద మత్యుగ్రులై యటు చుట్టుముట్టి
సరిగొని మూఁటను సత్యసేనుండు, । మెఱసి నాల్గింటను మిత్రదేవుండు,
మిహిర తేజుండైన మిత్రవర్మండు । నిహినంఖ్య(?) నిష్ఠుర నిశితాస్త్రములను,

---

1. బట్టిన. 2. అడిదమేటికి. 3. సప్త. 4. నాతని. (మా).

చంద్రదేవుం డేఁడుసాయకంబులను । ఇంద్రతనూభవు నేసి యార్చుటయు,
నప్పుడు మేఘంబు లంబుధారలను । గప్పిన గిరిపోలెఁ గదలక నరుఁడు
మర్కటధ్వజభూత మహితాట్టహాస । కర్కశధ్వనుల నాకము పెల్లగిల్ల
గాండీవ పటుతర క్వణనంబు రిపుల । గుండియ లవియ నెక్కుడుగాఁగ నెఱపి,
సరసమై సవ్యాపసవ్యమార్గములఁ । గరలాఘవము చిత్రగతి నుల్లసిల్ల,
నిజనామ విలసిత నిష్ఠురాస్త్రముల । విజయుండు హరిమెచ్చ వేవేగఁదొడిగి,
మిత్రదేవుని నూఱు మెఱుఁగుఁదూపులను, । మిత్రవర్మని నాల్గు మేటియమ్ములను,
ఱుగి సత్యసేనుని మూఁట, సుశర్మఁ । దెగి నాలుగింటను ధీరుఁడై నొంచె.
ఆ *శృతింజయునిఁ జెక్కుమ్ముల ముంచి । సౌశ్రుతిఁ జంపె వింశతికాండములను.
విశిఖాష్టకంబున వెసఁ జంద్రదేవు । పస రూపు సరివీరభద్రుఁడై మాపె.
అంతఁ గోపంబున నా సత్యసేనుఁ । డంతకాకారుఁడై యార్చుచు వచ్చి
కర ముగ్ర కాంచన కాండతోమరము । నురగతల్పునిభుజ ముచ్చిపో వైవ
నీలాద్రిగైరికనిర్ఝరంబనఁగ । నోలి శోణితపూర మొండొండ దొరఁగె.
అది గనుఁగొని క్రీడి యధికరోషమున । వదల కెంతయు వాని వధియించి మించె.
ఆ సత్యసేను నిట్లవనిపైఁ గెడపి । వాసవి మఱి మిత్రవర్మను కుఱికి
ఘన[1]వత్సదంత భీకరకాండయుగళిఁ । జొనిపి మర్దించెను సూతయుక్తముగ
వెమ్ముచు వెండియు వెసఁ ద్రిగర్తేశు । తమ్ములు పెనఁగ నుద్ధతిఁ గడంగినను
జిత్రవైఖరి నొక్క శితసాయకమున । మిత్రదేవు శిరంబు మృత్యువు కొనఁగె.
పరఁగఁ ద్రిగర్తాధిపతి బాహుమధ్య । మురవడి నాటించె నుగ్రబాణమున.
అట్టిచో సంశప్తకాఖ్యగణంబు । బెట్టిదంబుగ మిన్ను పెకల నార్చుచును
మందేహనికరంబు మార్తాండుఁ బొదువు । చందంబు దోఁప వాసవసూనుఁ బొదివి
నారాచ శూలాది నానాస్త్రసమితి । శూరపుంగవుమీఁద సోనలు గురియ
జంపులువెట్టక సంశప్తకులను । జంపుట కార్యంబు చక్కింప ననుచు
భీమానుజుండు సంభృతకోపుఁడగుచు । నామూఁకమీఁద నైంద్రాస్త్రమేయుటయు,
నది వియచ్చర హృదయానందమగుచు । నది పాండవేయ సైన్యాహ్లాదమగుచు
నది ధార్తరాష్ట్ర భయంకరమగుచు । నది భూమి దిగ్గగ నావృతంబగుచుఁ
బరశు కౌక్షేయక పట్టిస శూల । పరిఘ ముద్గర భిండివాల నిస్త్రింశ

---

* శత్రుంజయుఁడని కవిత్రయ. భా. 1. సత్త్వదంతి. (మూ.)

ప్రాసాసి కణయక బాణ చక్రాది । భాసుర తోమరప్రతతిఁ బర్వుటయుఁ,
జదియు రథంబులు సమయు సారథులు । మెదుగు హయంబులు మృతిఁబొందు రథులు
నా రథికులకంటె నధిక వేగమున । నారయ రాలు శ్వేతాతపత్రములు,
గొడుగులకంటె నెక్కుడుగ మున్నాడి । కడురయంబునఁ గూలు ఘనపతాకములుఁ,
గరిసమూహముక్రిందఁ గడఁగి "జీవిడిచి" । పరువడిఁ [1]గడసెడి భటసమూహములు
నగణిత భటసమూహంబులమీఁద । నిగిడి పాఱుచునున్న నెత్తురుటేర్లు,
నా రక్తనదులలో నపుడు తేల్లుచును । బాఱుచునున్నట్టి ఒహుకబంధములు,
నా శవంబులఁ దిను నాశతోఁ గూడి । కాసెకట్టుక యీఁదు ఘనపిశాచములుఁ
గలిగిన జన్యరంగంబు చూపఱకు । విలయకాలమునాఁటి విధమున నుండె.
హత శేష సంశప్తకావళి విఱిగి । ధృతిచెడి నాలుగు దిక్కులయందు
విచ్చినఁ, బొగలెల్ల విరిసిన వెలుఁగు । నచ్చుగా శిఖిఁబోలె నమరేంద్రసుతుఁడు.

దుర్యోధనుఁడు ధర్మజునితోఁ బోరి విరథుఁ డగుట

కౌరవేశ్వరుఁడును ఘనుఁడు ధర్మజుఁడుఁ । బోరుచునుండ నప్పుడు సుయోధనుఁడు
ఆతని నవబాణహతి నుబ్బుచెఱిచి । సూతుమేనొక్కటి చోఱనేయుటయును
బగతుఅపూఁపులు భగ్నంబుగాఁగ । మగఁటిమి నార్చుచు మఱి ధర్మరాజు
నిప్పులత్తుల వెంట నిగుడఁ గోపంబు । ముప్పిరిగొన బొమముడి వెట్టుకొనుచు
భీమాట్ట [2]హాసంబుఁ బృథు రథధ్వనియు । భూమాయతోగ్ర కార్ముక నిక్వణనము
బృథురథ్య హేషిత భీషణ ధ్వనియుఁ । బృథివిని గగనంబుఁ బెల్లగలింపఁ
జతురుఁడై పదుమూఁడు శరములు దొడిగి । యతని యురస్థలి నదరంట నేసి
నాలుగు శరముల నఱకె నశ్వముల; । తోలి వైదింటను ద్రుంచె సారథిని;
ఆఱింటఁ బడగలావంతయుఁ దీర్చె; । ఈరసంబునఁ జాప మేడింటఁ దునిమె.
అంతలోఁ గైకొన్న యష్టిఖండంబు । వింతగా ఖండించె విశిఖాష్టకమున.
లలిఁ బంచశరహతి లావుదూలింప । నులికి భూమికి డిగ్గనుఱికె నీకొడుకు.
వికల [3]శతాంగు నుర్వీపతిఁజూచి । సకల సైనికులును సకల యోధులును
అరయ రాధాపుత్త్రుఁ డాదిగాఁ గలుగు । దొరలును మఱియు నాప్తులు సహోదరులుఁ

1. గదిసెడు. 2. సంభృతరథంబునను. 3, శాంగు. (మూ).

జక్క నందఱు నొక్క జాడగావచ్చి । తక్కక పన్నగధ్వజుఁ గూడుకొనిరి.
భీమాదు లనుజులు పృథుబాహుసత్త్వ । లామాడ్కి నేతెంచి రన్నపొంతకును.
దొరల మొత్తంబిట్లు దురముపై వేడ్క । సొరిది నేపున నొక్కచోటఁ దార్కొనిరి.
ఉభయ సైన్యములకు నొక్కటఁ జెల్లె । ఋభువు లచ్చెరువంది యీక్షింప రణము.
క్రందు కయ్యంబులో గరిపురాధీశ, । యందద వెస నట్టలాడు ప్రోఁతలును,
ఆతత పరిఘ సాయక ముద్గరాది । హేతిఘట్టనముల నెసఁగు ప్రోఁతలును,
వరుసతోఁ గట్టికవారి ప్రోఁతయును । బరఁగి దిగ్వలయంబుఁ గిలించెనధిప!
వెలి కుఱికిన కండ్లు విఱిగిన రొండ్లు । కలయ విఱిగిన విండ్లు కఱచిన పండ్లు
నుఱుమైన మెడలును నుగ్గైన తొడలు । నుఱుచైన తొడవులు నులిసిన గదలు
మురిసిన కాళ్లును ముడిఁగిన వ్రేళ్లు । విరియఁబాఱిన జోళ్లు విచ్చిననోళ్లు
నెఱయ వ్రొగ్గిన తేర్లు నెత్తురుటేర్లు । వఱదఁ బాఱినవార్లు వమ్మైనవార్లు
నెమ్ముల తిప్పలు నెఱచి కుప్పలును । వమ్మైన వాజులు వసరు రాజులును
గెడసిన యేనుఁగుల్ కీలూడి పడిన । పడగలు జగోజంపుఁ బలుగొడుగులును
గరవాఁడి యమ్ములుఁ గలయంగ నాటి । కొఱప్రాణములతోడఁ గూర్కు యోధులును
జిక్కని గుదియలచేతి గుంపులును । మొక్కరాహుత్తులు మూల్గు మావుతులుఁ
గలిగి సంగరభూమి గజపురాధీశ! । ప్రళయకాలముభంగి రౌద్రమై యుండె."
అనవిని కంపించి యాధృతరాష్ట్ర । జననాథుఁ డా సూతసంభవుఁ బలికె:
"సంజయ, చెప్పుదు సమరంబు సొంపు; । రంజిల్లఁ జెప్పవు రారాజు విధము.
చలమును మానముఁ జాలించి యనికిఁ । దొలఁగెనో విరథుఁడై దుర్యోధనుండు?
నెఱయ సంజయ, నాకు నిక్కంబె చెపుమ । మఱి ధర్మజునితోడ మార్కొంట లేదె!
వెఱచి బిడ్డనినొప్పి విన్నది మొదలు । ఎఱియుచున్నది హృదయంబు లోన."
అనవుడు సంజయుఁ డతని కిట్లనియె: । "అనఘాత్మ, వినుము నీయాత్మసంభవుఁడు
విరథుఁ డౌటయెగాని విడువఁడు రణము. । అరదంబు వేఱొక్క టనువొప్ప నెక్కి
కనలుచు నిప్పులు కన్నుల రాలఁ । దన రథచోదకుఁ దప్పక పలికె:
"తెల్లని గొడుగుతోఁ దెలివినున్నాఁడు । అల్లవాఁడే పాండవాగ్రసుతుండు.
పరఁగ నచ్చోటికిఁ బఱపు రథంబు । తురగవేగంబు బంధురలీల మెఱయ."
ననుటయు నట్లాతఁ డాచరించుటయుఁ । దనసూతునకుఁ జెప్పె ధర్మనందనుఁడు

---

1. మింపు. (మూ)

'వాఁడె కౌరవపతి వచ్చుచున్నాఁడు । పోఁడిమి నెదురుగాఁ బోనిమ్ము రథము.'
అని పల్కు సూతుండు నట్లకాకనుచు । ననిల వేగంబున హయములఁ బఱపఁ
జతురులై సురలెల్లఁ జయ్యనఁ జూడ । నతి ఘోర రణమయ్యె నయ్యిరువురకు.
రారాజువడి ధర్మరాజుచాపంబు । నారసంబునఁ ద్రుంచి నలిమీఱి యార్చె.
ధనువు వేఱొక్కటి దాల్చి యారాజు । కనలుచుఁ దునుమాడెఁ గౌరవ్యువిల్లు.
మెఱుఁగులు గ్రమ్మెడి మేటివిల్లెత్తి । మెఱసి యాతఁడు లెక్కమీఱఁగ నేయఁ
బొంగి పాండునృపాలపుత్రుండు పేర్చి । నింగియు నేలయు నిండ నేయుటయు,
నా వారిజాసనుఁ డస్త్రమయంబు । గావించెనోయనఁ గాన్పించె జగము.
గురుసింహనాదముల్ గుణనినాదములు । హరుల నినాదంబు లట వినవచ్చు;
మంటలుఁ బొగలును మార్గణావళుల । పెంటలుఁ గనవచ్చుఁ బెల్లుగాఁ బుడమి.
పోయె ధర్మజుపని పోయెఁ గౌరవుఁడుఁ । బోయె నన్నట్టు మాబుద్ధికిఁ దోఁచె.
అమ్ముపుచ్చుటయును నరిఁ బోయుటయును । అమ్మేయుటయుఁ దోఁప దప్పుడెవ్వరికి.
అత్తఱి రక్తధారావృతులగుచుఁ । గ్రొత్తపూచిన మోదుగులఁబోలి రేలమి.

దుర్యోధనుఁడు ధర్మజుతోఁ బోరి మూర్ఛిల్లుట

శక్తి యొక్కటివైవ సర్పకేతనుఁడు । యుక్తిమైఁ ద్రుంచిన [1]నుదరి ధర్మజుఁడు
పిడుగుకైవడి నొక్క బెడిదంపుఁ దూపు । తొడిఁబడ నీపుత్రుఁ దూఱనేయుటయుఁ,
గయ్యంబు తుదిసేయఁ గలవాఁడె పోలె । నయ్యెడఁ గోపించి యరదంబు డిగ్గి
గదగొని కౌంతేయుఁ గదిసిన, నతఁడు । గదలక శక్తి వక్షముఁ గాఁడ వైవ,
మగఁటిమి చెడక యా మానధనుండు । మగిడి తేరికి వింట మూర్కొనఁదలఁచి
బురబుర నెత్తురుప్పొంగ నీళ్ళొడుకు । అరదంబుపైఁ బడె నపుడు మూర్ఛిల్లి.
హార్దిక్యుఁ డెడసొచ్చి యమసూతిమీఁద । దుర్దాంతశరములఁ దొడిగి యేయుటయు
వాయుసూనుఁడు కృతవర్మపైఁ గవిసి । సాయకజాలంబు సంధించి యేయ,
వాయువేగోద్ధూత వార్ధియుఁ బోలె । నారెండ బలముతోడయ్యె భోజనకు.
అప్పుడు బీభత్సుఁ డమరులుప్పొంగ । నుప్పతిల్లిన [2]ధూళి యుడివీధి ద్రిమ్మఁగ
జ్యానాద హరినాద శంఖనాదముల । భూనభోంతరము లద్భుతముగా మ్రోయఁ
బటురయంబున వచ్చి బహుళరథాశ్వ । భట వారణంబులఁ బరిమార్చె; నంతఁ

1. నుదరి. 2. భూమి. (మూ)

గురుపతి తెప్పిఱి ఘోరబాణముల । నరుమీఁదఁ బఱప నన్నరుఁడు కోపించి
[1]సప్తి సారథి కేతు చారుచాపములు । సప్తబాణంబుల సమయించి మించి
విల్లల్లె నఱికి యావిభుని ప్రాణములు । కొల్లలాడఁగఁజాలు కోలలేయుటయు
మీఱి యశ్వత్థామ మేదినీనాథ! । యాఱింట నవిద్రుంచె నర్ధమార్గమున.
అతిరోష రక్తాక్షుఁడై సవ్యసాచి । యతని కోదండరథ్యములఁ జెండాడి
యనిఁ దన్ను జెనకిన యాకృపాచార్యు । ఘను శరాసనశూన్యుఁ గావించె ననఘ!
సిడమును [2]మావులఁ జేతిచాపంబు । గెడపె నెదిర్చిన కృతవర్మఁ గిట్టి.
నిస్సీమ విక్రమనిధి విజయుండు । దుశ్శాసనుని విల్లు తునుకలు చేసి
కపికేతనాశ్రిత ఘన భూతవర్గ । విపులాట్టహాసంబు వినువీధిఁ గప్ప,
హరిరావ దేవదత్తాభీలరావ । గురుగుణధ్వనులు దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁ
గర్ణుపైఁ గడఁగినఁ గర్ణుండు నపుడు । దుర్నివార క్రోధ ధూమ్రాక్షుఁ డగుచు
విష్ణునిపైఁ గ్రుచ్చి విశిఖాష్టకమున । జిష్ణుని తనువు చెచ్చెర మూఁట నాటె.
ఈరీతి భానుజుఁ డేపుదీపించి । వారక దివ్యాస్త్ర వర్షముల్ గురియ
హరితమ్ముఁ డెడసొచ్చి యస్త్రపుంజములు । ఖరకరసూనుపైఁ గడఁగించుటయును,
అప్పుడు మాద్రేయు లాశిఖండియును । ఒప్పార ద్రౌపదేయులు యుయుత్సుఁడును
దండనాథుఁడుఁ జేకితానుండు మఱియుఁ । జండతేజులు పార్థ చక్రరక్షకులు
ఘనమాత్స్య చేది కేకయ శూరవరులు । ననిలోఁ బ్రభద్రకు [3]లాకరూశులును
కౌంతేయ హితముగాఁ గర్ణుపై నొక్క । కుంతాది బహు శస్త్రకోటులు పఱప
ననమాన వేగుఁడై యవినొల్ల నతఁడు । నిశితాస్త్రచయముల నీఱు గావించి
దంతి శతాంగ పదాతి తురంగ । సంతతి సంగరస్థలి రూపుమాపె.
దివిజేంద్రసుతుఁ డంత దివ్యాస్త్రవహ్ని । వివిధరూపులఁ గప్పె విశ్వమంతయును.
అనయంబు గార్చిచ్చు లడరినఁ బాఱు । ఘనమృగ నివహంబులై వడిఁ దోఁపఁ
గురురాజబలము నుగ్గులుగాఁగ విఱిగి । సరభసగతిఁ బాఱె జగతీశ, యంతఁ
బంకజాప్తుండును బశ్చిమవార్ధిఁ । గ్రుంకె రక్తచ్ఛాయ గుఱుతు గాన్పింప.
ఆ సమయంబున నటు నిరువాఁగు । వేసరి శిబిరప్రవేశంబు చేసి
కృతమతి సంధ్యాది కృత్యముల్ దీర్చి । క్షితిమించి సుఖనిద్ర చెంది రారాత్రి."
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ

---

1. సప్త. 2. మావుల. 3. లా బలంబులును. (మూ)

జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
ద్వారకావాస, శ్రీవైకుంఠనాథ, । గౌరీశవినుత, లోకఖ్యాత చరిత,
నిత్య సత్యోన్నత, నీరజనాభ, । అత్యంతదృఢ, చిన్మయాకార, దేవ,
ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । వినుత ప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తిప్రదాయక ! మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్ర వర్య
రచితమౌ కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె రెండవది.

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీవిష్ణు నిజనామ, శ్రీరంగధామ, । గోవింద, మాధవ, గోపికారమణ,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె:

కర్ణుని రెండవనాఁటి యుద్ధము

ఆరాత్రి వేగంగ నమ్మఱునాఁడు । చారుతరంబుగా సకల జనంబు
మునుకొని సంగ్రామమునకును నడచి; । రనయంబు నంతలో నక్కడఁ జేరి
యమతనూభవుఁడు బృహస్పతి మతము । నమరి మించిన దుర్జయవ్యూహ మెలమిఁ
బన్నింప, మనవారు ప్రతి మోహరంబు । పన్నిటకై పద్మబాంధవ సూతి
కెదురుచూచుచు నుండి రెలమితో ననిన । నదను మీఱంగ నా యాంబికేయుండు:
"అకట సంజయ, వినుమటఁ జలిచేతఁ । బ్రకటితంబుగ బాధపడు మహీజనులు
అరయంగ సూర్యోదయము గోరుచున్న । కరణిని దనరాక గరిమతోఁ గోరు
జనుల కాతఁడు నిజస్వచ్ఛ తేజమున । ఘనమైన ప్రియ[1]మొసఁగఁగఁ దోఁచెనొక్కొ!
అమ్మెయిఁ దొలునాఁడు యమసూతిచేతఁ । గ్రమ్మనఁ బడ్డట్టి కష్టము చూచి
సకల బలంబులు సన్నాహలీల । నకలంకగతి వచ్చి యాహవవీధి

... ... । ... ...

కర్ణుఁ డా కలనిలోఁ గౌంతేయవరుల । వర్ణింప గెల్చెడివాఁడు! చాల్చాలు!
ఏమిచెప్పఁగవచ్చు నితని మూఢత్వ । మామెయిఁ [3]జెఱుపక యది యేలమాను?
నెలకొని సౌబలు నీతియుఁ గర్ణు । బలిమియుఁ గడఁకచొప్పడఁగూడి తనకు
నెలమితో సామ్రాజ్య మీయఁగా బలిసి । వెలయు[4]వాఁడై యుండు వెడఁగు రారాజు.
మొనసి జూదమునాఁడు మొనసిన కీడు । ఘనముగాఁ బెరిగి దుఃఖము సేయకున్నె!
పూనినగతిఁ బాండవులలోన నొక్కఁ । డేనియు నొవ్వఁడు ఎలమి దీపింప.
సతులలో మెలఁగిన చాడ్పున మనదు । చతురంగ బలములో సంచరించెదరు.
దేవతాబలమున ధీరులు వారు; । కావున జయమెద్ది కౌరవ్యునకును."

---

1. మెఱుఁగఁగ. 2. వచ్చిరాహవవిధియ. 3. జరుపక. 4. నోడ్డై యుండు రారాజు. (మా)

అనిన సూతతనూజుఁ డాంబికేయునకు । వినుమని యెంతయు వినిపింపఁ దొడఁగె :
"పార్థివ, విను కృతపడిన కార్యంబు । అర్థిఁ గ్రమ్మఱఁ గానగునె! డెందంబు
గుందు నింతయుకాక; గొనకొని నీవు । పొందుగాఁ జేసి యిప్పుడు వగచెదవు ;
అదియునూ ఫలియించె; నకట యుద్ధంబు । పదపడి వలదన్నఁ బాండవులకును
గీడు దలంపుచుఁ గిల్బిషంబునకు । నోడక యొడిగట్టి యుంటివిగాదె!
కడచినపనికి వగవఁ బనిలేదు । కడఁకతోఁడుతను సంగ్రామంబు తెఱఁగు
విను" మనుటయు మహీవిభుఁ డిట్టులనియె : । 'ఒనరఁ గర్ణుండూఱకుండిన యట్టి
కారణంబేమి? చక్కఁగఁ జెప్పు' మనిన । నారూఢి సంజయుఁ డనియె భూపతికి :
"కరమొప్పఁగా రేపకడ సర్వబలము । దురము సేయఁగఁ బోవఁ దొడరి యవ్వేళ
పరికించి సితనూభవుఁడు తమ్ములును । దరణిసూనుండును దను గొల్చిరాఁగ
నాజికి వెడలె; నయ్యవసరంబునను । రాజుడగ్గఱి దినరాజపుత్రుండు
మెల్లన నిట్లను: "మేదినీనాథ! । యెల్లగాఁ గృపవిను మిపుడొక్కమాట,
నాకు సురాధీశనందనునకును । బ్రాకటంబుగఁ గల్గు బవరంబు నేఁడు.
అలవును జలమును నధికంబుగాఁగఁ । దలపడుదుము ఘోరతర సత్వలీల.
ఎలమితో దేవేంద్రుఁ డిచ్చిన శక్తి । పొలియుట నాతోడఁ బోరాడు నతఁడు.
దొరకొని కరము నెత్తురుగాక యుండ । విరివి నర్జునుఁ జంపువిధముఁ జింతింపు.
సలలితంబగు దివ్యశరసత్వమునను । దలకొని సరి నాకుఁ దలపోసిచూడ ;
ఘనదృఢత్వమున లాఘవ గుణంబునను । మును దూరపాతంబునను వ్రట్రపడును ;
పటు శౌర్యధైర్య సంపద హీనుఁడతఁడు ; । చటుల సౌష్ఠవ రేఖఁ జాలఁడెంతయును.
మనుజేశ, వినుమొక్కమాట చెప్పెదను । మును విశ్వకర్మ బుభుక్షున కెలమి
విజయ నామంబున వెలయు చాపంబు । విజయుఁడై నిర్మించి వెసనీయ, నతఁడు
నావింట నిఖిలదైత్య శ్రేణిఁ ద్రుంచి । భావించి యంతలో భార్గవరాము
నకు నీయ, నాతఁడు నవ్యశౌర్యమునఁ । బ్రకటించి మించి యిర్వది యొక్కమాటు
భూవల్లభులఁ ద్రుంచి పొందుగా నాకు । వావిరిఁ గృపచేసె వసుధాధినాథ!
నెలకొని యిమ్మహనీయ చాపమున । మలసి దేవేంద్రజుమద మణంచెదను.
అనఘ, నావిజయంబు నాగాండీవంబు । విను నీకుఁ జెప్పెద వెస నొక్కసమము.
తొలఁగక యక్షయ తూణీరములును । అలరనవధ్యరథ్యంబులు రథముఁ
గల వవి యెక్కుడు గడఁగి వానికిని. । కలవు శస్త్రాదులు ఘనముగా బండ్లఁ

గొని తెత్తుఁ; దేరుల ఘోటకంబులను । వెనుకను బెక్కులు వివిధమార్గముల
నమరులకైనను నలవి గాకుండ । నమరించి తెచ్చెద హస్తిపురీశ!
మఱి విను మొక్కటి మధుసూదనుండు । వఱలు సారథియయ్యె వానికి నట్లు
గాన నసాధ్యుఁడై కదనోర్వియందుఁ । బూని వర్తించు; నేర్పునఁ గృష్ణుపాటి
యనఁగ నన్నుతికెక్క నమ్మద్రనాథు । ఘనత నాసారథిగా నొనరింపు.
మట్లైన గెలిచెద నమరేంద్ర సుతునిఁ । బోట్లాట ఖచరులద్భుతమంది చూడ.
హరికెక్కుడూహింప నమ్మద్రవిభుఁడు । హరుల చిత్త మెఱుంగు; నదిగాక యేను
మేదిని నరుకన్న మిక్కిలి బలిమి । పాదుకొల్పినవాఁడఁ బౌరవాధీశ!
ఈ చనవిమ్ము నాకింతియ చాలు । ఖేచర పతినైన గెలుతు నిక్కముగ.
మనుజులయ్యును పాండుమహిపతిసుతులు । పనుగొనఁగాఁ దృణప్రాయంబు నాకు".
అనవిని యుప్పొంగి "యంగాధిరాజ! । విను మిటులైన నీ వెనుకఁ దేరులును
అమ్ముల బండ్లును హయములఁ దెత్తుఁ । దమ్ములఁగూడి మొత్తమ్ముగా." ననుచు

దుర్యోధనుఁడు కర్ణునకు సారథ్యంబు సేయుమని శల్యుని వేడుట

బహుతర సంతోష పారవశ్యమున । మహనీయుఁడై పోయి మద్రేశుఁ గాంచి
ప్రణతుఁడై వినయ సంభ్రమములు చెలఁగ । గణుతించి యిట్లనుఁ గౌరవేశ్వరుఁడు:
"సత్యవ్రతంబును [2]శత్రుశిక్షయును । నిత్యంబు నీకును నిత్యప్రతాప!
అదిగాక నామీఁద నధిక తాత్పర్య । మదనుగాఁ గలిగుందు; వదిగాన నిన్ను
విసతిమైఁ బ్రార్థించి వేఁడెద నొకటి । మనుపుము నన్ను నామాట గాదనక.
అర్జును ననిఁదెగటార్పంగవలయు । కర్జమూహించి యాకర్ణుని రథము
గడపు; మట్లైన విక్రమలీల నతఁడు । అడరి నీకృపఁ జంపు నఖిలపాండవుల.
గురుఁడును భీష్ముండుఁ గూలినవెనుక । గురుతరంబైన యీ కొంచెపు మూఁక
తోడ జయముగోరి తొడరుచున్నాఁడ; । రూఢి నమ్మితి నిన్ను; రూపింప వరము
నీవేళ నాకిమ్ము; ఈవెపో దిక్కు; । సావధానతఁ గర్ణుసారథి గమ్ము.
వినతాతనూజుని విమలసహాయ । మున విభావసుగతి మునుకొని విహత
నిబిడాంధకారంబు నిక్కంబణంచు । ప్రబలుఁడో." ననిన రారాజు నీక్షించి
కనుఁగవయందు నుగ్రంబుగా నగ్ని । మునుకొనఁగా బొమముడిపాటు గదురఁ

1. పొట్లమై. 2. సత్య. (మూ)

కటములువొప్పంగ నుత్కటకోపుఁ డగుచుఁ । ... ...
బ్రలయకాలమునాఁటి ఫాలాక్షురీతి । వలనుమీఱంగ గర్వస్ఫూర్తిఁ బలికె :
"నృప, విను నన్నింత నీచపుఁబనికి । విపరీతగతి నంప వెన నీకుఁ దగునె ?
ధర్మవిధంబును దప్పెద వేల ? । ధర్మమె కటకటా ! ధరణివల్లభులు
శూద్రుల కేనాఁటఁ జొప్పడ సేవ । [1]యుద్రిక్తులై చేసి రూహించిచూడ ?
సూతజు రాధేయు క్షోణిలోపలను । ఈతటి దొరఁజేసి యిట్లు పల్కెదవు.
కలయ నాకింతటికన్న [2]బన్నంబు । కలదె ? యుద్ధమున నొక్కనిఁ బొలువెట్టు
మలవడ నెట్టివాఁడైనఁ గానిమ్ము । కలహరంగంబున ఖండింతు వాని.
అట్టిభంగియుఁ జాలదంటేని వినుము । గుట్టు[3]తోఁ దరవాయిగొని సంహరింతు
విమతుల ; వినుమేను విక్రమింపంగఁ । గ్రమమొప్పఁగా మాన్పఁగలఁడె యొక్కరుఁడు ?
కులశైలములఁ గూల్తుఁ ; గుంభిని వ్రత్తు ; । జలనిధుల్ గలఁతు ; నక్షత్రముల్ రాల్తు
నదిగాక మిన్నును నవనీతలంబు । వదలక ధరణిపై వాయింతుఁ దాళ
గతిమీఱ ; నాదువిక్రమ మెఱుంగకయె । యతులితంబుగఁ బల్కితందు కేమాయె !
పొగడొంద రథికవిస్ఫురణంబు దక్క । మొగిని సహస్రాంశమునకును సాటి
గాని సూతతనూజుఁ గష్టు దురాత్ముఁ । బూని సారథినైన భూజనుల్ నగరె ?
నరకసంహారుని నరునిఁ గైకొనను ; । ధరఁ గర్ణపక్షపాతంబున నన్ను
బెనుపొంద నవమాన పెట్టెదవేని । పొనర మాభూమికిఁ బోయివచ్చెదను."
అనిపల్కి రాజమధ్యంబు తావెడలి । పొనుపొంద శీఘ్రతఁ బోవఁ జూచినను
భూపతి బహుమానపూర్వంబుగాఁగ । నాపజ్జఁ బ్రణమిల్లి యతివినయమున
నిలువరించి ప్రియంబు నిగుడ నిట్లనియె : । "కలయంగ నీ మహాకలహరంగమున
రమణ నీకధికులౌ రథికులు గలరె ? । క్రమమొప్ప భూమిభాగమున నెందైన.
లౌల్యత [4]శత్రుజాలములకు హృదయ । శల్యంబ వగుటగా శల్యుఁడన్ పేరు
గలిగె నీకును విను కారుణ్యనిలయ ! । బలభేది[5]సూతి కుర్వర రథికత్వ
గుణముల[6]యందు నెక్కుడు భానుజుండు. । గణనకెక్కినయట్టి కలితాశ్వహృదయ
సుజ్ఞానమున మధుసూదనుకంటెఁ । బ్రజ్ఞ మిక్కిలి నీకు భాసుర తేజ !
పరికింప నింతటివని నీకుఁదక్క । నొరుల కశక్య మత్యున్నతస్ఫూర్తి.

1. యుద్వ్యక్తులై. 2. జన్నంబు. 3. తొందరవాయ. 4. శ్వేత. 5. సూనుని యుర్వర. 6. కంటె. (మూ).

పనివడి నావిన్నపంబు చేకొనుము । ఘనముగా నిలుపుము కౌరవకులము."
అనిన సంతసమంది యమ్మద్రవిభుఁడు : । "నను మురివైరికన్నను నెక్కుడనుచుఁ
గొనకొని రాజన్యకోటి వినంగఁ । గొనియాడితివి గానఁ గురుమహీనాథ !
కడఁకతో ఘనుఁడైన కర్ణుని రథము । నడపెద నొకమాట నా కీయవలయు.
ఈతనితోడ నాయిచ్ఛ నేమేని । ఘాతమాటలు దోఁపఁగా నాడుచుందు,
పనివడి యెగ్గులు పట్టకుండినను । మునుకొని యెంతయుఁ బొం దొనఁగూడు."
అనుటయు రాధేయు నాతండు చూచి । యనయంబు నియ్యకొమ్మన నీయకొనియె.
అట్టభినందించి యా కురురాజు । నెట్టన శల్యుని నిజచిత్తవృత్తి
యెక్కడ దిరుగునో యనుచు శంకించి(?) । మక్కువదీపింప మఱియు నిట్లనియె :
"అనఘాత్మ, యీవిధం బాచరించుటకుఁ । జెనసి నుంతేనియుఁ జింతింపవలదు.
పెనుపొందఁ దొల్లింటి పెద్దలచరిత । మనయంబు వినిపింతు నది నీకుఁ దెలియ.
మలసి మార్కండేయ మౌనిశేఖరుఁడు । చెలఁగి మాతండ్రికిఁ జెప్పంగ వింటి.

త్రిపురాసుర వృత్తాంతము

తారకుఁ డనియెడు దైత్యుండు సురల । తో రణంబొనరించి తుదిఁ జన్నపిదపఁ
దనరంగ వానినందనులు ప్రతాప । ధనులు విద్యున్మాలి తారకాక్షుండు
కమలాక్షుఁడు ననంగఁ గలుగు రాక్షసులు । కమలాసనునిఁగూర్చి ఘనతపోనిష్ఠఁ
బరఁగినఁ, బద్మసంభవుఁడు వారలకు । వరుసఁ బ్రసన్నుఁడై వలనొప్పఁ బలికె :
"మీ తపఃప్రౌఢికి మెచ్చితి నిపుడు । ఖ్యాతిగా వరముల నడుగుఁ డిచ్చెదను."
అనిపల్క నపుడు వారందఱు నొక్క । మనసునఁ బలికిరి మహిఁ జాఁగి మ్రొక్కి,
"భారతీనాయక, బ్రహ్మణ్యాగణ్య, । నీరజోద్భవ, నిత్య, నిగమాంతవేద్య,
సలలితవిస్ఫూర్తి సకలభూతముల । వలన నేకాల మవధ్యత్వ మిమ్ము."
అని యడుగుటయు భాషాధీశుఁ డనియె : । "ఎనయంగ నీచంద మెందును గలదె !
గొనకొని యిచ్చుటకును గొనుటకును । అనిశంబు దగినది యడుగుఁ డిచ్చెదను."
అనవుడు వారిట్టులనిరి ధాతకును : । "బొనరంగ మాకు ముప్పురకును మూఁడు
పురము లెల్లసుఖంబు పొందుగాఁ గలిగి । సురగరుడోరగాసుర సిద్ధతతికి
సాధింపరాక నిశ్చలత దీపించి । యీ ధరణీస్థలి నెన్నికకెక్కఁ

[1]గలుగునట్లును గామగమనంబులగుచు । విలసిల్లునట్లుఁ గావించి యి." మ్మనినఁ
బద్మజుఁ డిట్లని పలికె వారలకు : । "ధర్మంబులేక నిచ్చలు నుండవలయు;
నెడపక మూఁడు నొక్కెడఁ గూడెనేని । చెడు బలియునిచేతఁ; జేరకయున్న
వెస నసాధ్యంబులై వెలయు నెంతయును । వసుమతిలో." నని వరమిచ్చి పోయె.
అంతట రాక్షసు లత్యంత మహిమ । సంతోషమున నిజస్థానంబు కరిగి
మయు వేడుకొనుటయు, మయుఁ డా పురములు । రయమున నిర్మించె రమణ దీపింప.
వినుమవి కనకంబు వెండియు నినుము । ననయంబునై నాలుగంచులు నూఱు
యోజనంబులు గల్గి యుండు నెంతయును. । రాజిల్లఁ గార్తస్వరమునఁ జేసినది
యెంతయు దివమున, నిట వెండిపురము । నంతరిక్షంబున, నవనిపై నినుము
దై సంచరించుచు నత్యంత మహిమ । తో సాహసస్ఫూర్తితో విలసిల్లె.
తారకాక్షున కొక్క తనయుండు పుట్టి । ధీరత హరినామ ధేయుఁడై మించి
యపురూపముగ వారిజాసనుఁ గూర్చి । తపము సేయంగఁ బ్రత్యక్షమై ధాత
'వలనొప్ప నీకును వరమిత్తు నడుగు । మలవడ' ననిన హస్తాబ్జముల్ మొగిచి,
వరుసతోఁ ద్రిపురంబువార లాయుధము । లరుదారఁగాఁదాఁకి హతులైన, [2]వారి
పీనుఁగుల్ నీటిలోఁ బెట్టంగఁ [3]దడిసి । మానుగా [4]నొకఁడు క్రమ్మఱఁ బదుంద్రగుచు
శౌర్యంబుగలుగఁ బ్రసాదించు [5]బావి । వార్యమోఘంబునై వర్తింప నిమ్ము."
అనిన నిచ్చితినని యబ్జజుఁ డరుగ । ననఘాత్మ, రాక్షసు లట శంకలేక
యేపుమై లోకంబులెల్ల బాధింప । నా పురందరుఁడు దేవావలిఁ గూడి
పనివడి పురములపై నెత్తిపోయి । పెనుపొంద నుంతయు భేదింపలేక
యెంతయుఁ జింతించి హితులును సురలు । నంతంతరాఁ బోయి యబ్జజుఁ గాంచి
దండప్రణామ మత్తఱిఁ జేసి నిలిచి । దండిగా నా పురదైత్యుల తెఱఁగు
విన్నవించిన ధాత విబుధేంద్రు కనియె : । "క్రన్నన నా పురత్రయ మేకబాణ
మునఁగాని యణఁగదు; భూతేశు నీశు । మనసిజసంహారు మధువైరివినుతు
గిరికన్యకానాథుఁ గిల్బిషదమనుఁ । బరమేశు శంకరుఁ బ్రార్థింపుఁ." డనిన
నమర సంఘములెల్ల నట్ల కాకనుచు । నమరంగ దివ్యసహస్రవర్షములు
తలకొన్న నిష్ఠతోఁ దపమాచరించి । యలవడ శుద్ధాత్ములై యాశుకడుకు
నరుగఁదలంచి పద్మాసనుఁ దలఁచి । నరవినాతనిఁ బురస్సరుఁజేసి పోయి

1. గలవిధ్యే. 2. యట్టి – పీనుఁగ. 3. దడవ. 4. నొకటి. 5. మట్టి. 6. క్రమ. (మా)

పరమ శరణ్యుని భక్తమందారుఁ । బరమాత్ముఁ బరమేశు ఫాలాక్షుఁ గాంచి
తలఁకొని సాష్టాంగ దండ పాతముగ । నలవడ మ్రొక్కిన, నాశంకరుండు
కరుణామృతము చల్లు కడగంటిచూపు । పరఁగించి "లేలెండు బ్రహ్మాదులార!
... ... । ... ...
అనవుడు లేచి హస్తాబ్జముల్ మొగిచి, । గొనకొని యాతనిఁ గొనియాడిరిట్లు :
"ఘన నీలకంఠాయ గంగాధరాయ । వనజాప్త శశధర వహ్నినేత్రాయ
భూతాధినాథాయ భూతాత్మకాయ । చేతోజమథనాయ శేషహారాయ
దక్షయాగహరాయ ధనదమిత్రాయ । రక్షితభక్తాయ రాజజూటాయ
తుభ్యం నమోనమో ధూర్తులఁ జంపి । సభ్యుల రక్షింపు సర్వేశ, యీశ!
త్రిపురవాసులు మదోద్రేకులై జగము । తపియింపఁ జేసిరి దర్పవిస్ఫూర్తి.
శరణు శరణ్య, యో శాంభవీరమణ! । పరఁగ వారలఁ జంపి బ్రదికింపుమమ్మ."
అని పద్మభవముఖ్యులాడు వాక్యములు । విని నవ్వు తళుకొత్త విశ్వేశుఁ డనియె:
"పనివడి వినరయ్య బ్రహ్మాదులార! । యెనయంగ నీపని కియ్యకోఁ జాల.
ధృతి మదీయములైన తేజోబలముల । నతులితంబుగ మీకు నర్ధ మిచ్చెదను.
అది పుచ్చుకొనుచు మీరందఱుఁ గూడి । వదలక చంపుఁడు వైరి వర్గముల."
అనుడు : "మా తేజంబులందులో సగము । వినుతింపఁగా నీవె వేడ్కతోఁ బుచ్చి
కొని వారి శిక్షింపు కుంభినిలోన । నొనరంగ రక్షణీయులము రక్షింపు."
అనుడు సర్వేశ్వరుం: "డసురులు సురలు । ననిచిన ప్రీతితో నాకొక్క సమము.
తగ శివం బఖిల భూతంబులయందు । నగణితంబుగఁ జేయు ననిమిషులార!
శివనామ విఖ్యాతి చెల్లె; నట్లయ్యు, । భువిఁ బాపకర్ముల మూఢుల శఠులఁ
జంపంగవలెఁ గాని చనదూఱకుండ. । పెంపువహించి [1]చెప్పెద వినుఁ డొకటి
ఎనయ లోకంబుల కెల్లఁ బశుత్వ । మును నాకుఁ బశుపతి ముఖ్యత్వ మహిమ
వలయు; నట్లైన భూవలయంబు నందు । నలలిత విస్ఫూర్తిఁ జర్చించి చూడఁ
బశుమాననమునఁ బాపంబు [2]లేకుండు. । వశము సేయుఁడు నాకు వరదివ్యరథము
నూతుఁ డశ్వంబులు సునిశితాస్త్రములు । ప్రీతితో." ననవుడుఁ బృథివిఁ బశుత్వ
మునకు శంకించి యిమ్ముల విచారింపఁ । దనరంగ నద్దేవతల చంద మెఱిఁగి

1. చంపెద. 2. లేకుండ. (మూ).

భయపడనేటికి ? పశుభావ[1]ముక్తి । రయమున వినిపింతు రమణఁ బాశుపత
వ్రతనిష్ఠ నెంతయు వర్తింపవలయుఁ । బ్రతి మీఱ ద్వాదశాబ్దము ; లదిగాక
పరఁగ నిష్ఠానురూపమున వత్సరము । సరవితో నాఱుమాసములు రెణ్ణెల్లు
పొసఁగ ద్వాదశదినంబుల మాత్రమైన । వసుమతి ఫలియించు వలనొప్ప." ననిన
వారట్ల కాకని వైభవ లీల । నారూఢి 'పశుపతి' వనిపల్కి యంత
రమణఁ దేజోబలార్థంబు [2]లర్పించి । క్రమ మొప్పఁగా విశ్వకర్మ కిట్లనిరి :
"ఇమ్మహాదేవున కెలమి రథంబు । నెమ్మి సాధనములు నిర్మింపవలయు."
అనిన నాత్వష్టయు నంగీకరించి । తనరంగ ధరణి రథంబు గావించి,
రవిసుధాకరులఁ జక్రములుగాఁ బెట్టి, । యవిరళంబుగ వార్ధి నక్షమొనర్చి,
విస్తర [3]హైమాద్రి వింధ్యనగంబు । నస్తాచలంబును నా యుదయాద్రి
నవయవంబులు చేసి, యగ్నులు మూఁట । [4]రవణఁ ద్రివేణుక రచన గావించి,
హారులు [5]వేదంబులు, నాతపత్రంబు । గరిమతో మేరు[6]నగము, శరాసనము
వత్సరంబును, నమ్మ వారిజాక్షుఁడుగ, । నుత్సరద్గ్రహాలసద్వ్యోమమండలము
జోడుగా విరచింపఁ, జూచి శంకరుఁడు । వేడుకగైకొని విభవంబు మెఱసి
'సారథి నిట నాకు నమకూర్పుఁ డతుల । ధీరుండు సుజనవిధేయుండు నగుచు
నాకంటె నధికుఁడై నయమొప్పువానిఁ । బ్రాకటలీలమైఁ బ్రార్థించి తెండు.'
అనిన దేవతలెల్ల నంబుజాసనునిఁ । గని మ్రొక్కి "యో దేవ, కరుణావిధేయ,
సారథివై మమ్ము సర్వలోకముల । నారూఢి రక్షింపు." మనినఁ బద్మజుఁడు
నలిమీఱఁ బ్రణవంబున నొనర్చినట్టి । ములుకోలగొని నొగల్ ముదముతో నెక్కి
యశ్వరత్నంబుల నటు పఱపంగ । విశ్వేశ్వరుఁడు కడువేడ్క దీపించి
పురములకడ కేఁగి [7]బోరన విల్లు । కరమొప్ప సజ్యంబు గావించి మించి
పాశుపతాస్త్ర సంబంధంబుగాఁగఁ । జేసి పురంబులు [8]స్థిరబుద్ధి నిలుప,
నవి యొక్కచోటికి నప్పుడు గూడి, । శివుఁడేయఁ గాలి పశ్చిమవార్ధిఁ దోఁగె.
కడఁగినయగ్ని లోకములు దహింప । నుడురాజశేఖరుఁ డొప్పుగా మాన్చె.
సకలమునీంద్రులు సకలదేవతలు । సకలేశు నీశ్వరు సన్నుతిసేసి
సరవిదీపింప నిజస్థానములకు । నరిగి ; రివ్విధమున నప్పరమేష్ఠి

---

1. యుక్తి. 2. లర్థించి. 3. హేమాద్రి. 4. రవిరింద్రి. 5. వేదములుగా నట శరాసనము. 6. నగంబుగాఁ జేసి. 7. భోరున. 8. స్థిత. (మూ).

మనసిజారాతి కిమ్మహిని సారథ్య । మొనరించెఁ గావున నీవును నట్ల
రమణమైఁ గౌరవరక్షణార్థముగఁ । గమలాప్తజునకును గడవును రథము.
నమ్మితి నిన్ను నెంతయు, రాజ్యపదవి । నమ్మతిగా నాకు సాధించి యిమ్ము.
అదియునుగాక పాయక విను మనఘ ! । యిది యొక్క యితిహాస మేనొద్దనుండ
ధర్మవర్తనుఁ డొక్క ధరణిదేవుండు । పేర్మి భూపతికిఁ జెప్పినయది వినుము.
మొగిని భార్గవవంశమునను బ్రసిద్ధుఁ । డగు జమదగ్నికి నత్యంతమహిమ
రాముఁడు పుట్టి సంరంభంబుతోడ । నామెయిఁ దపముసేయఁగ శంకరుండు
ప్రత్యక్షమై వచ్చి రక్తి నిట్లనియె : । ‘అత్యంతమతి వరంబడుగుము నీవు
అనఘాత్మ, యిచ్చెద’ ననవు డుప్పొంగి । చనవొప్ప దివ్యశస్త్రము లడుగుటయు,
నమ్మహాత్ముఁ ‘డశుచివైనవారలను । నెమ్మితో దహియించు; నీ వదిగాన
శుచివి గ’ మ్మనుటయుఁ జూచి భార్గవుఁడు: । “ఖచరేంద్రవంద్య, శ్రీకంఠ, భూతేశ,
బలిమి నాకెప్పుడు పాత్రత్వమహిమ । దలకూడు నివి నాకు దయసేయు మపుడు.
నీకు శుశ్రూష మన్నించి సేయంగ । నాకుఁ బ్రసాదించునది యింతె చాలు.”
ననిన వరంబీయ నా భార్గవుండు । జననుతస్ఫూర్తి నిష్ఠాపరుఁ డగుచు
నొనర నాశివు షోడశోపచారములఁ । [1]దనుపారు బ్రీతి నెంతయు సేవసేయ,
సరవి ననేకవర్షంబులు చనిన । ... ...
సంతోషచిత్తుఁడై సర్వేశ్వరుండు । వింతగా గౌరిదేవికి రాముఁజూపి
“రాముఁ డత్యంత సువ్రతచర్యమీఱె; । భామరో, నిశ్చలభక్తుఁ డీతండు.”
అని ముద్దుసేయంగ, నాసమయమున । దనుజులచేత బాధలఁబొంది సురలు
విశ్వేశుఁ బొడగాంచి విన్నవించినను । శాశ్వతబుద్ధి నా జమదగ్నితనయుఁ
గనుఁగొని, “దుష్టరాక్షసుల మర్దించి । యనిమిషావళికిఁ బ్రియంబాచరింపు.”
మనిన ముదంబంది యంజలిచేసి, । “మునుకొని దివ్యాస్త్రములు లేవు నాకు;
సకలాస్త్రవిదుల రాక్షసుల నేరీతిఁ । బ్రకటించి గెలిచెదఁ బార్వతీరమణ!”
అనిన సర్వేశ్వరుం డానతి యిచ్చె: । “తనరంగ వినుము నాతలఁపు నీదెనకు
నిలిపెద, నిలిపిన నిర్జింపు మరుల. । నెలకొని యంతట నీమనోరథము
తలకొని సిద్ధించుఁ దడయక పొమ్ము । వలదు తామస.” మన్న నడఁబోయి దనుజ
వీరుల వధియించి వెస వారిపోట్ల । ధీరత నొచ్చిన దేహంబుతోడ

1. తను బ్రీతితోడుతదును చేయుచుండ. (మా)

వచ్చిన, నంత నిర్వ్రణుఁజేసి శివుఁడు । గ్రచ్చరఁ [1]బ్రీతిమైఁ గరములఁ దుడిచి
'పొలుపొంద నాయుధంబులు దాఁకెనేని । వెలయంగ నొవ్వవు; విమతుల గెలువు;
తెలివితోఁ గొను' మని దివ్యశస్త్రముల । నలవడ నిచ్చిన నరిగె భార్గవుఁడు.
అట్టి దివ్యాస్త్రంబు లర్కజునకును । నెట్టన గృపచేసె; నెఱి నట్టిఘనులు
మఱి హీనజాతుల మన్నింప రెపుడు । నెఱిమీఱ; నదిగాన నీరజమిత్ర
తనయు సత్కులజుఁగాఁ దలఁచెద నేను. । పనివడి వదనంబు బాహువుల్ మెడయు
వక్షస్స్థలంబును వట్రువతనువు । వీక్షింపఁగా సర్వవిమలాంగములును
మహిమగా దేవకుమారుల కెట్లు । సహజ మావిధములు చర్చించిచూడ.
కవచకుండలములు గలవానిఁ బ్రకృతి । ధవళాక్షి గాంచునే తనయునిఁ గాఁగ!
లీల మృగేంద్రంబు లేటి కెట్లుట్టు ? । తూలక సూతపుత్త్రుండను కీడు
ఏలీలఁ బుట్టునో యింతియగాక. । చాల భూతేశ [2]శిష్యత్వము దయయుఁ
గల భార్గవునకును గాదిలిశిష్యుఁ । డలవడ రాధేయుఁ; డదిగాన శివున
కా పద్మసంభవునటుల సారథ్య । మోపిక నొనరింపు మొప్పుగా." ననుచు

శల్యుఁడు కర్ణునకు సారథ్యము సేయ నియ్యకొనుట

సరవిఁ బ్రార్థించిన సారథ్యమునకుఁ । బరఁగంగ నమ్మద్రపతి సమ్మతించి
యతనిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి, "యధినాథ, వినుము । వితతకర్ణములకు వినఁగఁ జేఁదైన
పలుకులు పలుకుదుఁ బరమహితములు । వలనొప్ప నోర్వంగవలయును నీకు."
అనిన రాధేయుఁ డిట్లను మద్రపతికి : । "మనసిజారికిని బద్మజుఁడు పార్థునకు
హరియునుబోలెఁ బాయక సారథిత్వ । మరయఁగఁ జేసెద వదిగాన గెలుతు."
నని తనసారథి నరదంబు వేగఁ । గొని తెమ్ము నీవన్నఁ గోరి వాఁడేఁగి
యొగి మనోరథముగా నొక్కరథంబు । తగ నాయితము చేసి తదవసరమున
దీవించి; యిచ్చిన, దినకరసుతుఁడు । వేవేగ రథము భావించి పూజింప
నెలమితోఁడుతఁ బురోహితు నియోగించి । తలకొన్న కడఁకతోఁ దదనంతరమునఁ
దాను బూజించి ప్రదక్షిణం బర్థి । మానుగాఁ జేసి నమస్కరింపుచును
బనివడి భాస్కరోపస్థాన మెలమి । నొనరించి శల్యుని నొగి నెక్కుమనినఁ
గృతమతి నాతండు గిరితటంబునకు । నతులితగతి దాఁటు హరియును బోలెఁ

1. భక్తి. 2. శిష్యత్వనిదయును. (మూ).

దేరికి లంఘించి ధృతి నొగలెక్కి । నారూఢి భానుజుం డరదంబు నెక్కి
వందిమాగధులు కైవారంబు సేయఁ । గ్రందుగా బహు యోధగణములు గొలువ
భేరీమృదంగ గంభీర నాదముల । భూరి ఝాంకృతుల సంభోనిధుల్ గలఁగఁ,
జనిచని కర్ణుండు శల్యు కిట్లనియె : । "నొనర భల్లాది మహోగ్ర బాణములఁ
బాండు తనూజుల భగ్నంబుసేతు । నిండి ఖేచరులెల్ల నెమ్మిఁ గీర్తింప."

శల్యుఁడు కర్ణునిమనసు నొవ్వనాడుట

అనవిని మద్రరా జతని కిట్లనియె : । "ఘను లఖిలాస్త్ర విక్రమ ధురంధరులు
నయ మొప్ప నమరాధి [1]నాథునికైన । భయము పుట్టింప నోపఁగఁ గలవారు.
[2]ఏల నీవిక్కడ నీలీలఁ జెలఁగి । తూల నోనాడెదు? దురము లోపలను
నరుని శరంబులు నాటంగ నిలిచి । సరవితోఁ బెనఁగినఁ జాలు వెయ్యేల!"
అనిపల్క విని యును అర్కనందనుఁడు । వినని వాఁడును బోలె వెస నూఱకుండె.
సరవితో నీరీతి సంగరంబునకు । నరుదెంచు కర్ణుని నప్పుడు చూచి
వెఱఁగంది రప్పాండవేయు లందఱును. । కురుబలం బార్చెను; ఘోటకహేషి
తములును గరిబృంహితములును మించె; । రమణమై నావేళ రక్తవర్షంబు
గురిసె; సూర్యుఁడు మాసెఁ; [3]గూసె వఱళ్లు; । వరుసతోఁ బిడుగులు వడె; భూమిగదలె;
వఱలంగ సుడిగాలి వడి ధూళిఁ జల్లె. । నఱిముఱి మఱియుఁ బెక్కైన యుత్పాత
చయములు దోఁచిన సరకుగాఁ గొనక । రయమున నమ్మద్రరాజు కిట్లనియె :
"అరదంబు నెక్కి శరాసనం బర్థి । ధరియించి మద్భుజాదర్పంబు పేర్మి
దేవతాధిపునైనఁ దృణముగాఁ జూతు । వావిరిఁ బాండుభూవరసుతు లెంత?
పరఁగ గాంగేయ కుంభజు లంతవారు । పరికింప దురములోపల రిత్తచావు
చత్తురె కటకటా! చంపిన నరుని । సత్తుగా నిదె నేఁడు చంపుదుఁ జూడు.
పాండవాగ్రజుఁడును బావని గవలు । నొండొరు ముదలించి యొక్కటఁ దీవ్ర
శరములఁ దాఁకినఁ జండకాండములఁ । జిరతరంబుగ నేసి చెండి వేసెదను."

శల్యుఁ డర్జును పరాక్రమంబుగ్గడించి కర్ణుని జిన్నఁబుచ్చుట

అనవిని శల్యుఁడిట్లనియెఁ గర్ణునికి : । "వినిన వారెల్లరు వీఁ డవివేకి

1. నాథునికైన. 2. ఏల మాటాడితివి వీలీలఁజెలఁగి – తూలిపోనాడెదు. 3. గురిసెవరుళ్లు. (మూ)

యన రజ్జులాడెద ; వందున నీకు । గొనకొని యేమైనఁ గూడునె చెపుమ !
రాసికెక్కఁగఁ బోరి రమణ శౌర్యమునఁ । బాసిన యంగారపర్ణునికంటెఁ,
గురురాజుఁ జెఱవట్టి కొనిపోయినట్టి । వరమూర్తి గంధర్వవల్లభుకంటె,
వడి ఖాండవంబు గావఁగలేక సిగ్గు । వడి చన్న నిర్జరవల్లభుకంటెఁ,
గొలఁది కిరాతుఁడై క్రోడంబునకును । నలిఁ బెనంగిన భూతనాథునికంటె
నెక్కుడౌ రథికుండు నీ[2]క్రీడితోడఁ । జక్కఁ బోరెదనన్నఁ జనుఁ గాక ; వినుము
ఆరూఢి మనబోఁటు లమ్మహామహునిఁ । జేరంగఁ గలరె! యిస్సీయన్న [3]విడవు.
నృపుఁడును భీష్ముండు నీవు గురుండుఁ । గృపుఁడు సౌబలుఁడును గురుతనూభవుఁడు
సకల బలంబులుఁ జనుదేరఁ బోయి । ప్రకటించి విరటుని పశులను బట్టి
దొరలతోఁ బాఱితి ; దొరకొని యిప్డు । బిరుదులు పలికెదు పెంపగ్గలించి.
నెఱి నాఁటివలెఁగాదు నేఁటి యుద్ధంబు । నెఱవాదివై పోరు నిక్కంబు కర్ణ !"
అనవుడుఁ గోపంబు నణఁచి కర్ణుండు । పనివడి యమ్మద్రపతి కిట్టులనియె :
"నరుని సత్త్వంబును నా భుజాబలము । దురమునఁ గనుఁగొని తుదిఁ బ్రశంసింపు ;
మందాఁక మానుమీ." వనిన శల్యుండు । నందంద యట్లకా కని తేరుగడప
మన మొనలోఁ జొచ్చి మహిమ దీపించి । యినజుఁ డిట్లని పల్కె నెల్లరు వినఁగ :
"వినుఁ డెవ్వరైనను వీఁడె కిరీటి । యని చూపినను నిత్తు నఖిలవస్తువులు ;
కృతమతి నిద్దఱు గృష్ణులఁ జంపి । తతభంగిమై వారిధనము లశ్వములు
గ్రామంబు లిత్తును ; గజముల నిత్తుఁ ; । దామరసాక్షులఁ దగనిత్తు నిజము."
అనిన మద్రేశ్వరుఁ "డట్ల సేసెదను । సునిశిత విస్ఫూర్తిఁ జూపెదఁ గ్రీడి ;
నెవ్వరు చూపంగనేల యర్జునుని । నెవ్విధినైనను నీవె చూచెదవు.
రిత్తవారికి మదోద్రేకంబు తోఁడ । నుత్తమార్థంబుల నూఱ కిచ్చినను
నవ్వరె జనులు! ధనంబు గల్గినను । గ్రొవ్వునఁ బాఱ గ్రక్కున నైవఁ దగునె!
తలకొని సత్పాత్రదాన మీరాదె! । గెలిచెద నిద్దఱఁ గృష్ణుల ననుచుఁ
బలికితి ; విల మృగపతి నెందునైనఁ । జలమున గెలువంగఁ జాలునె నక్క !
దంతావళంబుతోఁ దలపడి శశము । మంతనంబునఁ బోర మార్కొనఁ గలదె ?"
యనవుడుఁ గెంపారు నక్షుల మద్ర । మనుజేశుఁ జూచి క్రమ్మఱ నిట్టులనియె :
"వలను మీఱఁగ గుణవంతుల గుణము । కొలఁది లేనట్టి దుర్గుణుఁ డేమి యెఱుఁగు ?

---

1. యని రజ్జులాడఁగ నందున. 2. క్రీతి. 3. విడువు. (మూ)

గుణమిందుఁ గలదు దుర్గుణమందుఁ గలదు । గణుతింప నని నీవు కానంగ వలదె!
యమరేంద్ర [1]జునకు నా కగు నంతరంబు । క్రమమును నీ వెఱుంగవు విను తెలియ.
కడుఁ బెద్దకాలంబు గంధపుష్పములఁ । గడఁకతోఁ బూజింపఁగా సర్పశరము
నిప్పులఁ గ్రక్కెడు, నెఱి దీన నొకనిఁ, । దప్పక భార్గవాస్త్రంబున నొకనిఁ
బరిమార్చివుచ్చెద బాహువిస్ఫూర్తి. । గరుడ ధ్వజంబును గపికేతనంబు
గాండీవధనువు చక్రము [2]నిరీక్షింప । రెండు మానుసులకు భీషణంబగును;
పరికింపఁగా నాకుఁ బరితోషణంబు. । హరిసహస్రంబు నా యర్జునకోటి
మఱి వచ్చివచ్చిన మర్దింతు వారి. । వెఱవకు వెఱవకు వెఱపేల నీకు?
వినుతింప యుద్ధకోవిదుఁడవు గామి । నెనసి భయంబున నిట్లు ప్రేలెదవు.

కర్ణుఁడు శల్యునిపైఁ గోపించి యతని దురాచారము లుగ్గడించుట

పనివడి యెంతయుఁ బాపదేశమున । జనితుండవగు నీకు సద్బుద్ధి గలదె!
క్షత్రియాధమ, నీచ, [3]కలదొకమాట । ధాత్రిలోఁ గుటిలుండు ధర్మహీనుండు
దుష్ట[4]చిత్తుఁ డసంగతుండు నిష్ఠురుఁడు, । కష్టుండు దుర్మతి కార్యహీనుండు
నతిలోభి మద్రకుండన నింతవట్టు । ధృతిమీఱఁ జూడంగ దృష్టాంతమయ్యె.
భువి వారిలోనెల్ల పురుషులు సతులుఁ । గవియుట వెగ్గలుగాక వర్తింత్రు.
కల్లు మున్నును వెనుకను జన్నుఁబాలు । నెల్లగానై కాదె యెసఁగుచుండుదురు.
పలువురకును బుట్టి బహుభాషణములఁ । గలుద్రావి పెరిగిన గర్వులు గారె!
గదచేత శిరము వ్రక్కలుగాక యుఱక । పద." యన్న నమ్మద్రపతి యిట్లులనియె:
"కౌరవనాథుని కార్యార్థి నగుచు । వీరత్వసంపద వెలసిన నాకు
హితబుద్ధి చెప్పక యెట్లుండవచ్చు? । తత భంగి సారథి దక్షుఁడై రథిక
సాధ్యము సూతుని సారథ్యమహిమ । విధ్యుక్తమార్గంబు వెన శుభాశుభము
మదిఁగని చెప్పక మానంగఁదగునె! । పదపడి యేను జెప్పక మాన వినుము.
ఏనేమి చేసినా నిటు తలవగులఁ । బూని మొత్తెదనంటి పుణ్యవిదూర!
[5]తేవ నీవట్టులంటివి గదా యనుచు । నేవిధంబున మాన హితవు చెప్పుదును.
వ్రక్కలు 'నిజము నిష్ఠూరంబుఁ' గాదె! । మక్కువ దీపింప మహిజనులకును.

---

1. సూనుని యంత రాంతరము. 2. ను రక్షింప. 3. కలుగునె చూడ. 4. చిత్తుల. 5. దేవ. (మూ)

హంస కాకోపాఖ్యానము

ఉరవడి జగతిలో నొకదీవియందు । వరబుద్ధితో ధర్మ[1]వర్తినాఁ బరఁగు
వసుధేశుపురమున వైశ్యవర్యుండు । రసికుండు నయశాలి రాజపూజితుఁడు
కలితాధ్వరాది సత్కర్మ [2]పరుండు । కులపావనుఁడు సద్గుణగరిష్ఠుండు
ధన ధాన్య పుత్త్ర పౌత్రక వర్ధనుండు । ధనదాన ధనదుండు తపనతేజుండు
సప్తసంతాన ప్రశస్తుండు నగుచు । దీప్తవైఖరిఁ బ్రవర్తింపుచు నుండు.
వరమతి నొకకాకి వానిల్లుచేరి । [3]కెరలి వానింట నెంగిలిదిని పెరిగి
[4]పులికండ వెట్టి యుబ్బునఁ బెంపుమీఱి । కొలఁదిగా నెల్లపక్షులను గైకొనక
యది హీనజంతువె యగుటను జేసి । మదమున నుప్పొంగి మార్మలయుచును
దను విచారింపక తను జూచుకొనక । యనిశంబు వర్తింప నట నొక్కనాఁడు
సన్నుత తార్క్ష్యుని సరియనఁ బరఁగు । కొన్ని హంసంబులు గొనకొని జలధి
చేరువఁ జనఁ గని చెలఁగి యావైశ్య । ధీరునితనయు లెంతేఁ గాకిఁ జూచి,
"లోలతఁ బక్షులలోన నీవెక్కు । డోలి నీయంచల నుడువీథి గతుల
గెలువంగఁ గలవె మిక్కిలి ప్రతాపించి । వెలయ మేమెంతయు వీక్షింపుచుండ."
నని పల్క దర్పించి యవ్వాయసంబు । ఘనముగా నంచలకడకుఁ దానరిగి
యెనయంగ నిందు మేలెద్దియొ యనుచుఁ । దనదు చూపులకు [5]నెంతయును మేలైన
కలహంసఁ గనుఁగొని, "గ్రక్కున మనము । వెలయంగఁ బఱతము వినువీధి రమ్ము."
అని పల్క, నయ్యంచలన్నియు నవ్వి । చనవొప్ప నవ్వాయసంబు కిట్లనియె :
"మానససరసిఁ బ్రేమంబున మేము । పూని వసింతుము భువనంబు [6]లెఱుఁగ
హీన జనము పక్షులెల్లఁ గీర్తింపఁ । గా నెంతదవ్వైనఁ గడఁగి పాఱుదుము.
అలయి కేమియు లేదు హంసలమగుట ; । పిలిచితి విందులో [7]బిరుదైన దాని.
తుది రాజహంసంబుతోఁ బురుడించి । కదలక వర్తించు కాకులు గలవె!"
అనుటయుఁ గాక మిట్లనియె వెండియును : । "ఒనరంగ గతులు నూటొక్కటి గలవు ;
ఒకట నొక్కట శతయోజనవ్యాప్తిఁ । బ్రకటించి పొడవుగాఁ బరవంగ నేర్తు.
చనగ నచ్చటినుండి చక్క నేలకును । ఘనత మీఱఁగ డిగ్గఁగా నేర్తు ; మఱియు
వరుస దూరాపాత వక్రయానములు । పరువడి సంగతి భ్రమణ మాదిగను

---

1. వర్తన. 2. కర్మండు. 3. కదలి దా. 4. పులిగండ. 5. నెంతే మేలిమైన. 6. ఎఱుఁగ + ఆహీన.
7. బిరుదేవియనుచు. (మూ)

జెక్కులెఱుంగుదు ; బిరుదైన యంచ । మక్కువఁ గల్గెనే మఱిగెల్తుదాని. ”
యనిపల్క నాయంచ యరనవ్వు నవ్వి । ఘనుఁడు గావున దాని కడిఁదికి రోసి
మనికితపడక క్రమ్మఱ దానిఁజూచి । గొనకొని పలికె : “ నీ క్షోణిలో నీవు
కరమొప్పఁగా నూఱుగతులఁ బాఱెదవు ; । అరుదెంతుఁగాని నే నారీతు లెఱుఁగ ;
ప్రతి మీఱఁగా నెల్లపక్షులుఁ బాఱు । గతులఁ బాఱుదును జక్కఁగ నిడుపుగను.”
అని పల్క నదియును నంగీకరించి । చనఁగ నచ్చటివాయసంబు లీక్షించి
‘ నూఱు విధంబుల నుతగతి మెఱసి । పాఱెను దీనితోఁ బ్రతియె యీయంచ ’
యని హాసింపఁగఁ, గాకి హంసయు నెగసి । వినువీథిఁ బోవంగ, వేడ్కతో నంతఁ
బక్షులలోపలఁ బరఁగఁ జండాల । పక్షి కాకియెగానఁ బగువు వెట్టుచును
బాఱుచు మీఱుచు బలిమి చూపుచును । దాఱుచు ‘ నిదియేమి తగిలి రా ’ వనుచుఁ
గొంతదవ్వేఁగి గుదిగొని కాళ్లు । వింతగాఁ దొట్రిలి వెలవెలఁ బాఱి
తటతట ఱెక్కలు దాటించుకొనుచు । నటు నిటు చూచుచు నంగలార్చుచును
ఆశాక మటుగావు మటఁగావు మనుచు । జోకతోఁ గనుదృష్టు సుడివడఁ జెదరి
తెకతెక తననోరు తెఱచి యుండఁగను । నకనకమని చాలనలఁగి డస్సినను,
గలహంస క్షిప్రంబుగాఁ బాఱుటయును । దలఁపులోఁ గాక మత్తఱి వితర్కించె :
“ నేరక తొడరితి నే దీనితోడ ; । భూరుహము[1]లు లతల్ పొద లెవ్విలేవు
వారిధిలోఁ జావవలసె దైవంబ ! । వారక కావ నెవ్వరు దిక్కుగలరు ? ”
అని యని దిగుచున్న యవ్వాయసంబుఁ । గనుఁగొని యప్పు డక్కలహంస యనిరొ :
“ ఘనమైన నీ వనేక గతుల నేర్తు । వెనయ నేగతి యిది ? యిట చెప్పు. ” మనిన
వెగడొంది ఱెక్కలు విటతాటమగుడు । నెగయంగ లేకది యిట్లని పలికె :
“ కోమటియెంగిళ్లు గుడిచి గర్వమున । నీ మహిలో నాకు నెదురులే దనుచుఁ
దలఁతు ; నాకొలఁది యెంతయు నెఱిఁగితిని. । తలకొన్న కరుణ నార్తశరణ్యా, [2]నాకు
గరుణామృతము చల్లు కడకంటిచూపు । పరఁగించి కృపసేయు ప్రాణదానంబు. ”
అని నీటమునిఁగెడు నా కాకిఁ జూచి । తనచరణంబులఁ [3]దగ నిఱికించి
చావు తప్పించి యచ్చటి పక్షులెల్ల । వేవేగ వినుతింప విడిచె భూస్థలిని.
అటుగానఁ బలుగాకి యా కాకి యంచ । నెటువలెఁ జెనకిన నీడౌనె చెపుమ ?
నూతసంభవుఁడవు చూడంగ మొదలఁ ; । బాతకి, నీతోడ భాషింపరాదు.

---

1. అల్లతల. 2. నన్ను. 3. దప్పకయిరికి. (మూ)

కౌరవపోషణఁ గాయంబు పెంచి । కేరెదంచకును గాకికి నెంతకెంత!
ఈవెంత పెనఁగిన నింద్రసూనునకుఁ । గావరంబున నీడుగావు తొలంగు."
మనిన రాధేయుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచుఁ । గనుఁగవఁ గెంపారఁగా శల్యుఁబలికెః
"ఇది యేమిమాటగా నీవు పల్కితివి? । పిదప నన్ గాకిగాఁ బేర్చి యర్జునుని
హంసగాఁ బోలిచి యాడెద విపుడు; । హింసగో రెదవు నాకీవు చాల్చాలు.
కమలనాభునియేపు గాండీవిబలిమి । క్రమ మెప్పు నేనెఱుంగనె! వాదిఁబట్టి
సంగరస్థలములోఁ జంపివైచెదను । అంగద; వెడమాట లాడకు నీవు.

తనకుఁ గలిగిన శాపంబులు కర్ణుఁడు శల్యున కెఱిఁగించుట

తలఁచిన మనసు సంతాపంబుసేయఁ । గలిగిన భృగురాము గలుషంబు, విప్రు
శాపంబుఁ గాక యే సరకుసేయుదునె । యేపుమీఱఁగ మఱి యెవ్వరినైన!
చెప్పెద నది బాణశిక్షార్థినగుచుఁ । దప్పక యా[1]మహేంద్రనగంబు గదిసి
రాముఁ బొడఁగని రమణ సేవింప । నామహాత్ముఁడు కులమడుగంగ నేను
బొలుపొంద బ్రహ్మాస్త్రమునకుఁగా బొంకి । యలవడ బ్రాహ్మణుండని వినిపింప
సంతోషచిత్తుఁడై సకలశస్త్రములు । నెంతయుఁ గృపచేసి యేపుదీపించి
బ్రాహ్మఁడె యానని భార్గవాస్త్రంబు । బ్రహ్మాస్త్రమును నిచ్చి భక్తి రెట్టింప
'బవరంబులోన నాపత్సమయమున । నవిరళంబుగ నేయు' మని నియోగించె.
ఒకనాఁడు ప్రీతి నా యూరువుమీఁదఁ । బ్రకటించి నిద్రవోవఁగ నొక్కపురుగు
తొడక్రింద శీఘ్రతఁ దొలువఁగ నేను । అడరి నిద్రాభంగ మయ్యెడు ననుచుఁ
గదలకుండితి ధైర్యగరిమ వాటించి. । తదనంతరంబ యత్తపసి మేల్కాంచి
నెత్తురు పొడగని నెనరు దట్టించి । చిత్తంబునందు వీక్షించి 'నీవెవరు?
ధరణిదేవున కింత ధైర్యంబు గలదె! । పరికింప నాకుఁ దప్పక చెప్పు.' మనిన
భయపడి 'సూతసంభవుఁడ నే' ననుచు । రయమునఁ జెప్పిన, రాముండు నలిగిః
"యరయంగ విప్రుండనని కపటమునఁ । బరఁగ బ్రహ్మాస్త్రంబు పడసితి గాన
వలనొప్పఁగా నీకు వలయుకాలమున । నొలయక యుండు; మృత్యువు చేరువైన
నలవడఁదోఁచుఁ బొ." మ్మని శపియించె. । వెలయ బ్రాహ్మణశాపవిధమును వినుము.
శ్రవమునకై యేను సరవి నొక్కఁడను । వివిధాంబకమ్ములు వెసనేయుచోట

1. మహేంద్రనగడిసి. (మూ).

నొక్క బ్రాహ్మణు వత్స మొగి నేగుదెంచి । తక్కక నయ్యంప తాఁకునఁ గూలె.
కూలిన విప్రుండు కోపించి చూచి । "ఈ[1]లాగు వత్సంబు నెట్లు బాణమునఁ
జంపితి [2]వాలాగు సమరంబులోనఁ । జెంపేది చావును; పృథివి నీరథము
కదనంబులోఁ గ్రుంగఁగలదు నిక్కువము. । అదియునుగాక యీయవనిలోపలను
గోరి యెవ్వీరు మార్కొని గెల్వఁదలఁచి । సారెకు నీరీతి శ్రమము చేసెదవు
తనర నవ్వీరుచేతనె చత్తుగాక." । యనుటయు భీతిచే నతనికి మ్రొక్కి,
'పదివేలు గోవుల భద్రేభతతుల । విదితంబుగాఁగ వేవేలురత్నముల
నిచ్చెదఁ జేకొని యీవేళ నన్ను । మచ్చిక రక్షింపుమా.' యని పలుకఁ
'బాలుపొంద నావల్కు బొంకౌట గలదె! । యెలమి దీపింపంగ నీకిల్బిషంబు
పరలోకమున నిన్ను బాధింపకుండ । నరయఁ బ్రాయశ్చిత్తమయ్యెఁ బో.' మ్మనిన
వచ్చితి నదిగాన వారిశాపముల । కచ్చుగా వెఱతు సత్యంబు నల్కితిని.
తుదిని బ్రహ్మాస్త్రంబు తోఁచుచున్నదియు; । వదలక గెలిచెద వాసవునైన;
అరదంబు వోనిమ్ము; హరిహయ తనయు । దురములోపలఁ గడుద్రుంతు నిక్కువము.
శరతరంగంబుల శత్రుల ముంచు । హరిపుత్త్ర జలధికి నట వేల నగుదు;
దుర్జయ రశ్ముల ఘోరార్తులఁ బొదవు । నర్జునాదిత్యున కభ్రంబ నగుదు;
ఘనబాణశిఖ నరిగణమేర్చు విజయ । వనధనంజయునకు వర్షంబు నగుదు;
బంధుర విమతులఁ బగఁ గూల్చు పార్థ । గంధవాహమునకు గ్రావంబ నగుదు."
అని పౌరుషములాడ నమ్మద్రవిభుఁడు । విని మొగంబునఁ జాల వేడుకపొంది
మహిఁ జామదగ్న్య బ్రాహ్మణుల శాపంబు । బహువిధంబులఁ జెప్పఁ బార్థివుల్ వినఁగ
సొరిదిఁ గౌంతేయాగ్రజునకు నాయిచ్చు । వరము ఫలించెఁ బావనవృత్తి ననుచు
మనమున హర్షించి మఱియు నిట్లనియె: । "విను కర్ణ, కర్ణులు వేవురయ్యెనను
గృతమతి నర్జును గెలువఁ జాలుదురె! । క్షితిలోన." ననుటయుఁ జెలఁగి కర్ణుండు
అతనిఁ గనుంగొని యర్థి నిట్లనియె: । "ధృతరాష్ట్ర సన్నిధి ద్విజుల సద్గోష్ఠి
నరయంగ సకల దేశాచార విదుఁడు । ధరణిదేవుఁడు చెప్పఁ దద్దయు వింటి
ధీరులై బాహ్లిక దేశంబు వార । లారూఢి గోమాంసమది నంజు కొనుచుఁ
గల్లుద్రావి [3]మత్తులై కడఁగి వర్తింతు । రలవడ ననిచెప్పె నట్టి బాహ్లికుల
కేలికవై తివి యెలమి దీపింప । నోలి నెంతయు వార లొనరించు నట్టి

1, 2. లోన. 3. మగ్నులై. (మూ).

పాపపుణ్యములలోపలను షడ్భాగ । మొందికమైం జెందు నొగి నిన్ను నిజము.
ఇదిగాక మఱియు బాహ్లీకులకంటెం । దుది మద్రదేశజాతులు పాపకర్ము
లని చెప్పుదురు పెద్దలవి యేమిచెప్ప! । ఎనయంగ నివియెల్ల నెఱింగి కోపంబు
మానియుండుము.” నన మద్రేశ్వరుండును । మానక నవ్వుచు మరల నిట్లనియె :
“పొలుపొంద విడుతు రాప్తుల బంధువరులం । దొలంగంగ వెలకమ్ముదురు తమ సతులం
దెగడంగ నయ్యంగదేశ సంజనితు । లగువారి విభుండ వీవటువలెం గాదె!
పరదోషములు చెప్పం బరువు వెట్టుదురు; । తొరంగిన యాత్మీయ దోషంబుమదిని
బరికింప రథములు ప్రజ్ఞ చూపుదురు. । సరవిమై సకల దేశంబుల యందు
సన్మార్గవర్తులు జనులును గలరు. । సన్మతి వారలు సలిపెడు విధము
దైవమెఱుంగును; దగ నెవ్వరికిని । భావించి యెఱుంగం జొప్పడదు నిక్కువము.”
అని వివదింపంగ నా కురురాజు । విని వచ్చి యిద్దఱ వేగ వారించె.
అంత రథముం దోలుమనిన శల్యుండు । నెంతయు నవ్వుచు నిట్లని పలికె:

అపుడు తోంచిన యుత్పాతములను శల్యుండు కర్ణునకుం జూపి చెప్పుట

“కృష్ణసారథియైన కృష్ణునితోడ । నుష్ణించి పెనంగంగ నోపితివేని
నీవు మాకెల్లను నృపుండవు నిజము; । ఆవల దుర్నిమిత్తము లవి చూడు.
గ్రద్దలు పైనాడెం గాకులు కూసె; । గద్దరియై సుడిగాలి యేతెంచె;
కొలందిగాక వఱల్లు కూయంగం దొడంగెం; । దలకొని ఘోరయుద్ధంబు గాంగలదు.
అల్లదె చూచితే యర్జునుపడగ! । కల్లగా దెంతయుం గాన నయ్యెడిని.
దురము త్రిగర్తులతోం జేసి వారి । శరములం దూలించెం జక్కంగాంజూడు.”
అనినం గర్ణుండిట్టులనియె నాతనికి: । “ఘనమైన సంశప్తక బలంబు చేతం
బరంగంగం బాదువంగం బడిన ఫల్గునుండు । గరిమ బలాహకాక్రాంత మైనట్టి
వనజాప్తు కైవడి వాండిమి [1]లేక । తనరంగ నున్నాండు తప్పక చూడు.”
అనుటయు శల్యుం డిట్లనియె వెండియును: । “విను మెంత చెప్పిన వినవేరవీవు;
నెలకొని వరుణుండు నీళ్ల చేం జెడునె! । జ్వలనుం డింధనముల వైఖరిం జెడునె!
దేవతలకునైన దేవేంద్రసుతుని । వావిరి గెలువంగ వశమె చర్చింప!
యమసూతి కడిమియు ననిలజు పేర్మి । సరవిమై విజయానుజన్ముల సొంపు

---

1. గలక. (మూ)

నురవడి ద్రౌపదేయుల భుజాబలము । కనుఁగొన వార లఖండవిక్రములు;
చనవొప్ప ధర్మ మెచ్చుట నుండె నచట । జయమాట తప్పదు సందియమేల ?
రయ మొప్ప." ననిన రారాజు తాననియె : । "పాండుసూనులఁ బట్టి బవరంబులోన
ఖండింప రాజ్యభోగంబులు గలవు ; । వలనొప్ప నదిగాక వారలచేతఁ
బొలిసిన నాకంబు పొగడొందఁ గలదు." । ... ...
అని పల్క విని వారలందఱు నుబ్బి । పనివడి శౌర్యప్రభాస్ఫూర్తి మెఱయఁ
దలకొని సింహనాదములు సేయఁగను । జెలఁగి యశ్వత్థామ చేరి యిట్లనియె :
"ఆయుధరహితుని నతుల పుణ్యాత్ము । నాయకాచార్యుని జంపిన దుష్ట
జీవి ధృష్టద్యుమ్నుఁ జెండాడి కాని । మేలిమి గలుగు నా మెయిమరు వూడ్వ.
వాయుసంభవుఁడు కవ్వడియును నతనిఁ । బాయక కావంగఁ బనిపూని రేని
బాణాగ్ని శిఖలచే భస్మీకరింతుఁ । ద్రాణమై నిలువంగఁ దరమె వారలకు!"
అనవిని సంతోషమంది నీ బలము । ఘనముగా మార్కొన్నఁ గదనంబు చెల్లె.
జన సంక్షయము పెల్లు చర్చింప నరుదు । అనిమిషులకునైన నక్కదనమున.
వలనొప్ప వీరుల [2]వరియించుటకును । అలవడఁ జనుదెంచు నప్సరోగణము
గంధపుష్పాదుల ఘన సౌరభంబు । బంధురంబుగఁ జేసెఁ బవనుఁడెల్లెడల.
ఆసమయంబున ననిలజుతోడఁ । జేసె యుద్ధము కురుక్షితిపతి కడఁగి.
రాధాతనూజు[3]తో రమణ ధర్మజుఁడు । యోధులు మెచ్చంగ యుద్ధంబు చేసె.
మన సైనికులు చూచి "మఱి ధర్మజునకు । ననికి సహాయుఁడై యరుదెంచుఁ గ్రీడి;
యరుగుదెంచినఁ గర్ణుఁ డవలీలఁ ద్రుంచు ; । కురురాజు వేడ్కతో క్షోణి పాలించు ;
ఈతఱి మనమెల్ల నీయస్త్రమహిమ । చూత మేర్పడ." నని చూడంగ నంత
రవిజుండు పాండవాగ్రజు భుజాబలము । తొవకి భంజింపుచుఁ దూలపోఁ బలికి
యాతని కడ్డమై యరుదెంచు భటులఁ । జేతుల తీఁటవోఁ జెండాడివైచె."
ననవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డా సూతపుత్రుఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :
"కడఁకతోఁ గర్ణుఁడేగతి మొననిలిపె ? । పుడమిపైఁ గౌంతేయపుత్రు లేరీతి
నిలిచిరి సన్నాహ నికరంబుతోడ ? । బలభేది సూనుఁ డెప్పాట వర్తించె ?
తలకొని యాతఁడు తమ యన్నకడనె । నిలిచినఁ గర్ణుండు నెఱిఁ జేరఁగలఁడె ?
అమరాధిపతియగు నంతటివాఁడు । అమరులు గొలువంగ నటఁ బన్నివచ్చి

1. పరువడి. 2. వధియించు. 3. తోడ గుణి. (మూ)

ఖాండవోద్యానంబు గాల్పకుండంగ । జెండాడఁ గలిగెనే శ్వేతవాహనుని !
బ్రతుకునకై యూసపడెడు వారలకు । నతని మార్కొని పోర నలవియే ! ఘనుఁడు
కర్ణుండుగాక దక్కక నిరీక్షింప । వర్ణింప." ననిన భూవరున కిట్లనియె:
"కృపుఁడు మాగధుఁడును గృతవర్మ నుతియు । విపులమై [1]నలపట వెన మీఁజీయుండ,
శకుని యులూకుండు సంశప్తగణముఁ । బ్రకటించి యంత దాపటఁ గనిపింప,
నరయ నీకొడుకులయందుఁ గొందఱును । నరవిమైఁ గాంభోజ శక యవనులును
భండనరాముఁడై పరఁగ దుశ్శాస । నుండును వెనుకగా, నూల్కొని పిఱుఁదఁ
గురువల్లభుండును, గొనకొని ద్రౌణి । పరఁగ నాపజ్జను బగగొని నడవ,
సేనాముఖమునకుఁ జెలువైన తిలక । మై నవ్యవిస్ఫూర్తి నజ్ఞాప్తసుతుఁడు
మోహరించినఁ గని మొగి ధర్మసూతి । యా హరిపుత్త్రున కర్థి నిట్లనియె:
"సూతజు మొనభంగి చూచితె విజయ ! । [2]యీతఱి నేరీతి నెదిరింపవలయు ?
నాకుఁ దోఁచినజాడ నయము దీపించి । నీకుఁ జెప్పెద విను నిక్కంబుగాఁగ.
నీవు రాధేయుని నెఱిఁ గూల్పఁజాలు; । దావల రారాజు ననిలజుఁ డోర్చు;
నకులుండు వృషసేను నడఁకింగఁగలఁడు; । శకుని యులూకుల సహదేవుఁ డణఁచు;
రీతిగా సాత్యకి కృతవర్మఁ దొడరు; । నాతఱి యవనుల నగ్నికుండజుఁడు,
నొనరంగ ద్రౌపదేయులు శిఖండియును । దనరంగఁ దక్కటి ధార్తరాష్ట్రులను
దలపడువా; రేను దఱిమెదఁ గృపునిఁ; । గలహరంగంబిట్లు కడులెస్స." యనిన
నమరేంద్రసూనుండు నట్లకాకనుచుఁ । దమిఁ తోడఁ జెలఁగి యుద్ధము సేయఁదొడఁగె."
అని యిట్లు చెప్పంగ నాంబికేయుండు: । "వినుము సంజయ, క్రీడి విని వచ్చె నంటి
పరఁగ సంశప్తకబలముపై నతఁడు । దురమొనరింపుట తొల్త చెప్పితివి.
[3]కలగొని ధర్మజుఁ గర్ణుండు దాఁకి । గెలిచెనంటివి రణక్రియ యేర్పరింపు."
అనవుడు సంజయుఁ డాపగేయునకు । వినుమని చెప్పె నా వృత్తాంతమెల్ల:
"చేరి ధర్మజుఁ డట్లు చెప్పఁటేగాని । వారక యా యిరువాఁగును గదిసి
నప్పుడు నియమంబు లటఁ దప్పి దురము । చెప్పఁ జిత్రంబయ్యె క్షితినాథ, వినుము.
మొన లివ్విధంబున మోహరింపంగఁ । గనుఁగొని క్రీడి యాకర్ణ [4]చక్కటికిఁ
బోవ సంశప్తకముఖు లడ్డగించి । యా వాసవాత్మజు నదరంటఁ దాఁకి
పోరుచునుండ నప్పుడు గాంచి శల్యుఁ । డారయ 'వాఁడుగో యర్జునుం' డనియె."

1. దలపడ. 2. ఈరీతి. 3. కలెగొన. 4. చెక్కటికి. (మూ)

అని చెప్పి చూపి సాయక యుద్ధవిధము । వినుముని యెంతయు వివరింపఁ దొడఁగె.
భానునందనుఁ డట్లు పౌరుషస్ఫూర్తి । పూని యుద్ధంబునఁ బుడమిఁ బెక్కండ్రఁ
జంపి ధర్మతనూజుఁ జక్కఁగాఁ జూచి । సొంపార నడచిన, సారిది శ్వేతుండు
అడ్డపడంగఁ, బాయక ప్రభద్రకులు । దొడ్డనారాచముల్ దొడిగియేసినను
అవియెల్ల ఖండించి యర్కనందనుఁడు । తివిరి [1]యందఱఁగూల్చె దివిజులు పొగడ.

కర్ణుఁడు పాంచాలకుమారులఁ జంపుట

అదిగని పాంచాలు రథికరోషమున । మదమెత్తి యేతేర మఱియును గర్ణుఁ
డెనయ నయ్యిరువదియేడ్వురఁ బట్టి । దునిమెఁ గ్రోధంబునఁ దూపులఁ బెలుచఁ.
బాఱక వెండియు భానుదేవుండుఁ । జేరి సేనాబిందు చిత్రసేనులును
నుతగతి శూరసేనుఁడు తపనుండు । ప్రతిగాఁగ నేసినఁ బట్టి వేచంపె.
అంతఁ గర్ణుని సుతుఁడగు వృషసేనుఁ । డెంతయు సాత్యకి నెదిరినఁ జూచి
వాఁడిమార్గణములు వడినేయుటయును । బోఁడిమి నవియెల్ల [2]బోరనఁ దునిమి
సారథిమూఁట నశ్వంబుల రెంట । వారక ధనువును వరుసమై నొకట
వక్షంబు మూఁటను ధ్వజము నాల్గింట । నాక్షణంబుననేయ, నటవ్రాలి, తెలిసి
పలకయుఁ గరవాలుఁ బట్టి యేతేర । నలవడ సాత్యకి యవియు ఖండింపఁ,
దొలఁగక కనుఁగొని దుశ్శాసనుండు । మెలుపుమైఁ దన తేరిమీఁదికి నతనిఁ
[3]దివిచి తొలంగిన ధీరుఁడై వాఁడు । [4]నవియక వేఱొక్క యరదంబునెక్కి
తమతండ్రి వెనుక నెంతయును వర్తింపఁ, । గమలమిత్రజుఁడును గడఁగి శైనేయు
సూతాశ్వచాపముల్ చూర్ణంబుచేసి । సూతని నుదురొక్క యమ్మున నాటింప
సత్యకసుతుఁ డొక్క స్యందనంబెక్కి । యత్యంతగతి వచ్చె నాలంబుసేయ.
అంత రాధేయుండు యమసూతిమీఁద । నెంతయుఁ బోవంగ, నెడసొచ్చి [5]చేది
బలములు పోరాడ, భానునందనుఁడు । కలఁగక మున్నూఱు ఘనయోధవరులఁ
దనచేతితీఁటవో ధరణిపైఁ గూల్చి, । యనిలవేగంబున నరుదేరఁ జూచి
యెనరంగ సాత్యకియును శిఖండియును । గొనకొని యేతేరఁ, గురురాజుబలము
పోనీక యడ్డమై భూరిబాణముల । వాన ముంచినఁ బోరు వడి ఘోరమయ్యె.

---

1. యద్దొర. 2 భోరున. 3. తిగిచి. 4. నలగక. 5. చేరి. (మూ)

కర్ణుఁడు ధర్మజుతోఁ బోరి నోవ్వఁజేయుట

అపుడు ధర్మజుమీఁద నర్కనందనుఁడు । విపులాస్త్రతతులేయ, వేగ ఖండింప,
[1]నవ్వాఁచు విల్లును నడిమికిఁ ద్రుంచి । యవ్విధి మైమరువట్లు ఛేదింప,
[2]ధన్యమై రత్న[3]ప్రభా దీప్తమగుచు । నవ్యమై మిగుల నున్నతమైన జోడు
సౌదామినీచారు జలదంబు సూర్యు । కాదట నడ్డమై యనిలాహతమునఁ
బాయునట్టుల పోలెఁ బడుటయు, మణిమ । యాయతాభరణ మోహనమైన యతని
తనువప్పు డాసూతతనయునిచేత । ఘనరక్తమయమునై గాన్పింప నంత,
రాజధర్మంబూని రమణమై ధర్మ । రాజు చలింపఁగ ప్రాభవస్ఫూర్తి
నొకశక్తి వైచిన, నురక కర్ణుండు । ప్రకటించి సప్తశరంబులఁ దునిమె.
అంతటఁ బోవక యమతనూభవుఁడు । పంతంబుతోఁ గర్ణు ఫాలభాగంబు
మొగి నాల్గుతోమరంబుల నెత్తురురలఁ । దగనేసి యార్చినఁ, దరణిసూనుండు
సూతునిఁ గేతువుఁ జూర్ణంబుచేసి । శాతసాయకములఁ జలియింప నేయ
నెడసొచ్చి సాత్యకి యట శిఖండియును (?) । గడు వాఁడి బాణముల్ గాడ నేసినను,
వెఱవక వారల విరథులఁ జేసి । పఱియలుగా విండ్లు భగ్నముల్ చేసి
వెగడు పుట్టించి యాపృథివీశు మేన । నగి యొక్కపెట్టు బాణంబు లేసినను,
నిలువంగ లేక యానృపచక్రవర్తి । తలకొని తన తేరు తాఁ దోలుకొనుచుఁ
బాఱినఁ, బోనీక భానునందనుఁడు । ఆరయ నిలునిలు మనుచు నిట్లనియె :
" క్షత్రియకులమున జనియించి నీవు । ధాత్రిలోపలఁ బెద్ద ధర్మంబు నెఱిఁగి ;
తట్టి నీకిట్టి మహాహవంబునను । దట్టించి ప్రాణముల్ దాఁచుకోఁ దగునె!
నీకేటి శౌర్యంబు! నీకేటి బ్రతుకు ! । నీకేటి రాజ్యంబు! నీకేటి కీర్తి !
విను బ్రాహ్మణాచార వేదివి నీవు । ననిచి యోగాధ్యయనముల వర్తింపు ;
వలనొప్పఁ గయ్యంబు వలవదు మాను ; । తొలఁగక ననుబోఁటిఁ దొడరినఁ జాల
నెడరు వాటిల్లుఁ బొమ్మింటికి వేగ ; । కడఁకమై బీభత్సు కడకైనఁ బొమ్ము ;
వెఱవకు వెఱవకు వెఱపేల నీకు ! । పఱియలై యని కోడిపాఱినవారిఁ
గర్ణుండు చంపునే! కారుణ్యజలధి । స్వర్ణదాన వినోది సత్యసంధుండు."
అనిపల్కి జనని వాక్యంబులు దలఁచి । జననాథ, ధర్మజుఁ జంపక విడిచె.

---

1. నవ్వుడు. 2. ఛేద్యమై. 3. రత్న. (మూ).

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతి జెప్పఁ, దెలఁగి యామీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు మనినఁ
బంకజాక్ష, రమేశ, బ్రహ్మణ్య, దేవ, । శంకరాది సురేంద్ర సంస్తూయమాన,
మానితఘనరూప, మంజులాటోప, । సూనసాయక జనక, సోమార్క నేత్ర,
ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । వినతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిదాయక, దేవ ! మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్ర వర్య
రచితమై కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె మూఁడవది.

చతుర్థాశ్వాసము

శ్రీకరుణాపాంగ, శ్రితభక్తసంగ, । నాకేశ సన్నుత, నారాయణాఖ్య,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
ఆరీతి ధర్మజుఁ డాలంబులోన । ధారుణి సూతనందనునకు నోడి
మొగము వెల్వెలఁబాఱి మోహరించుటకుఁ । దగవొప్పఁ దమయోధతతి నియమింప
వారు భీమునిఁగూడి వరభుజాబలము । తో రణ మొనరింపఁ దొడఁగ, కర్ణుండు
సింహనాదముచేసి చెలఁగి యా వీర । సింహునిఁ దఱిమినఁ, జెలఁగి వాయుజుఁడు
సారిది నంతకు మున్నె శ్రుతకీర్తి రథము । పఱఁగ నెక్కినయట్టి పాండవాగ్రజుని
నరవి ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకులకును । అరుదారఁగాఁ జూపి యప్పుడిట్లనియె :
"కర్ణుండు చెలరేఁగి కౌరవేశ్వరుఁడు । వర్ణింపవలెనని వసుధేశునొంచె.
ఈతని దుర్దశ యేఁ గనుఁగొంటి । నీతఱి మీకు నేనేమి చెప్పుదును ?
ఏనొండె నతఁడొండె నిలమీఁద నొకఁడు । పూని పోయినఁ గాక పోదునెంజలియు.
అదిగానఁ బోరెద నర్కజుతోడఁ । గదనంబులో రాజుఁ గావుఁడి మీర."
లనివల్కి తనరథంబతనిపైఁ ద్రోలఁ । గనుఁగొని శల్యుండు కర్ణుతో ననియె :
"మనమీఁద వచ్చెడి మారుతాత్మజునిఁ । గనుఁగొంటివే! వీఁ డఖండవిక్రముఁడు.
ఘడిఁ గోపమెనఁగంగ వచ్చుభావంబు । తొడిఁబడ నాకును దోఁచుచున్నదియు.
కనలిన మూఁడు లోకంబులనైనఁ । గొనఁడు చీరికిఁ, గ్రీడికొడుకును దనదు
తనయుఁ డయ్యిన ఘటోత్కచుఁడుఁజచ్చుటయు । మనమున జాజ్వల్య[1]మానుండు నగుచు
నెంతకోపించెనో! యీతని చేత । నెంత కానున్నదో! యీకురుబలము.
నీభుజాసారంబు నేఁడు చూచెదను । ఏభంగిఁ బోరెదో యెఱుఁగము నిన్ను."
అనిన సూతతనూజుఁ డమ్మద్రవిభుని । కనియె : "నీచెప్పినయట్టులు నిజము ;
అనిలజుఁ డల్పుఁడే! వైనఁ గానిమ్ము ; । పౌనరఁ గీచకశతంబును వధియించె
ననికదా తలఁకెద ; వందుకేమాయె ? । పనివడి మద్భుజాబలమునుఁ జూడు."
మనుచు వాయుజుమీఁద నమ్ములవాన । ఘనముగాఁ గురిసి వెక్కసపునారసము

1. మానాంగుఁడగుచు. (మూ)

నురముఁ జొప్పించిన, నుగ్రుఁడై యతఁడు । తరణిపుత్రునిమీఁద దశసాయకములు
పరఁగింప, నంతలోపల నవి దునిమి । కరువలిపట్టి విల్ ఖండించి యార్చి
నలి నిరువదియైదు నారాచములను । దొలఁగి క త్తిళమును దూఱంగ నేసె.
ఏసిన భీముఁ డయ్యినజునిమీఁద । నా శతకోటియోయన భల్ల మొకటి
యదరక యేసిన, నది ఱొమ్మునాటఁ । బడెఁ దేరిమీఁద న ప్పద్మాప్తసుతుఁడు.

భీముఁడు కర్ణుని మూర్ఛితుఁజేసి నాలుక గోయఁబూనుట

పడి మూర్ఛవోయినఁ బావని చేరి । 'యెడపక వేగంబ యీనీచుఁబట్టి
నాలుక గోసెద నయవృత్తి' ననుచు । నాలోన రథమునుపై కరుగ నంకింప,
వారించి య మ్మద్రవసుధీశుఁ డనియె : । "మారుతి, వినవయ్య మరణంబు గాదు ;
ఒనరిన మూర్ఛచే నున్నాఁడితండు. । గొనకొని నాలుక గోసితి వేని
చచ్చునిక్కము ; వీనిఁ జంపెద ననుచుఁ । [1]గచ్చుఱఁ బార్థుండు ప్రతిన తాఁ జేసె.
నీవుచంపినఁ గ్రీడి నెవ్వగఁబొందుఁ । గావున మానుము కారుణ్యమూర్తి !"
అనుడుఁ బావనియు : "న య్యర్జునుప్రతిన । యెనయంగ నెంతయునెఱుఁగుదు నేను.
వెనుకొని ధర్మజు వీఁడు గారింపఁ । గనుఁగొని కోపంబుకతన నేమఱచి
తనరంగ వచ్చితిఁ దలపించి తీవు. । మనను సంతసమయ్యె మామరో !" యనిన
వెలయంగ శల్యుండు వేగంబె తేరు । తొలఁగించె ననుటయు దుఃఖంబు నొంది
సంజయు కిట్లను జనపాలవరుఁడు : । "అంజక యాజిలో నర్కనందనుఁడు
పాండుసూనులఁ జంపఁ బ్రథనోర్విఁ ననుచు । నుండితి ; మక్కటా ! యుదుటెల్ల నణఁగె.
భీమునిచే నిట్లు బీరంబు వోయి । యేమయ్యెఁ గర్ణుండు ? ఎఱిఁగింపు." మనిన
నాంబికేయునకు నిట్లనియె సంజయుఁడు : । "పంబి భీమునిచేత బాధితుఁడైన

భీముఁడు శ్రుతవర్మాది కుమారులఁ జంపుట

రాధేయుఁ గనుఁగొని రారాజు నిఖిల । యోధులఁ దమ్ముల నొప్పుగాఁ బలికె :
"అదె వాయుపుత్రుచే నబ్జాప్తసుతుఁడు । వదలక కడునొచ్చె ; వన్నెగా మీరు
గవియుఁ డాతని." నని కడఁకతో ననుపఁ । దివిరి నారును మదోద్రేకంబు మీఱఁ

---

1. ప్రచ్చుర. (మూ)

జటులత సాయకాసారంబు గురియఁ । దటుకునఁ గోపించి దర్పంబు మించి
పరఁగ నేనూటయేఁబది రథికులను । ధరణిపైఁ గూల్చి యంతట వాయుసుతుఁడు
విను శ్రుతవర్మను వికటుని నచుని । నొనరంగఁ గ్రాథు నందోపనందులను
జెక్కుమ్మలను నొక్కపెట్టున నణఁచి । తక్కిన వారల తలలు ఖండించె.
అంతలోఁ దెప్పిఱి యర్కనందనుఁడు । పంతంబుతోడుతఁ బావనిఁ దాఁకి
యేఁడు నారసముల నేసిన నతఁడు । పోడిమిఁ బదిబాణములు నిగుడించె.
నిగుడించుటయుఁ దూలి నెఱి విల్లునునిమి । పగగొని గదవైవ, భంజించి నిలువ
వేగంబె వేఱొక్క విల్లు సంధించి । బాగొప్ప నేసె నా భానునందనుని.
ఆవిల్లు దునుమాడి యనిలజుమీఁద । వేవిధంబుల శరవృష్టి నించుటయు,
గద చేతఁబూని చక్కఁగఁ దేరుడిగ్గి । వదలక యే తేర వడి సుయోధనుఁడు
పదియేఁడు గజములఁ బరఁగ డీకొలుప । నదనున రవిఁ గప్పు నభ్రంబులనఁగఁ
గప్పిన, వానిని ఖండించుటయును, । తప్పక గుఱ్ఱముల్ తగ మూఁడువేలు
వరుసతో నెదిరింప, వానిఁ బ్రాపునను । అరదముల్ కాల్బంటు లధికులై యెక్కి
శరవృష్టి కురిసినఁ జలియింపకతఁడు । (శరభాసితోదగ్ర గద నుగ్రుఁడగుచుఁ)
బూని యొక్కసినైనఁ బోరిలోఁ బ్రదికి । పోనీక నిశ్శేషముగఁ జంపివైచె.
సమధికంబుగ నంత శకునిబలంబు । రమణతో నేనూఱు రథములవారు
తాఁకినఁ, జెలరేఁగి దర్పంబు పేర్మి । గైకొని యందఱి ఖండించి వైచె.
అంత నా వృత్తాంత మంతయు నెఱిఁగి । వింతగా గాంధారవిభుఁడు దానుప
యవన దేశీయులు నాశ్వికుల్ గడఁగి । వివిధరీతుల మూఁడు వేలు పోరాడ,
వేణు కాంతారంబు వెసఁ బెచ్చి పేర్చి । ప్రాణతోఁ గాల్చిన దావాగ్ని పగిదిఁ
బట పట ధ్వని దిశాపటలంబు నిండఁ । బటుతర గదకును బందువు చేసె.
అంతట ధర్మజుఁ డట నొక్క రథము । పంతంబుతో నెక్కి ఖండనభూమి
కరుదేరఁగాఁ జూచి యర్కనందనుఁడు । ... ...
నలి[1] రేఁగి తీవ్రబాణంబులఁ గప్పి । తలకొని సారథితల [2]ద్రెవ్వ నేయఁ
దనరంగ హయములు తలఁగంగ నీడ్చు । కొని పాఱఁగా వెనుకొను కర్ణుఁ జూచి
భీముఁడదల్చుచుఁ బేర్చి కాలాంత । భీముఁడై యేసెను భీషణాస్త్రములు.

---

1. నేఁగి. 2 ద్రువ్వ. (మూ)

ఆతనిఁ గడచి సాత్యకి వానిఁదాఁకి । శాతసాయకములఁ జతురత నేసె.
అప్పుడు కృతవర్మ యా సౌబలుండుఁ । దప్పక కృపుఁడును ద్రౌణియుఁ జెలఁగి
బవరంబు సేయంగఁ బాండవబలము । తివిరి పోరాడె నో ధృతరాష్ట్ర, వినుము.
ఏమిచెప్పఁగవచ్చు నిలయెల్లఁ జూడ । నామెయి రక్తమై యఖిలంబు నిండె;
అట్టలాకసమున నాడంగఁ దొడఁగె; । తెట్టలై పీనుఁగుల్ తేలాడఁ దొడఁగె;
తతభంగి భూతభేతాళ పిశాచ । తతులు మదించి నృత్యము సేయఁజొచ్చె.

సంశప్తకు లాక్రమింగి నర్జునురథము నాఁగుట

అపుడు సంశప్తకు లాక్రీడిఁ దాఁకి । విపరీతగతి నంపవెల్లి ముంచుటయుఁ
బన్నగాస్త్రంబున బంధించె వారి. । నెన్నఁగ నివ్విధంబెఱిఁగి సుశర్మ
గారుడాస్త్రం బేయఁగా బంధనములు । దూరమై పోయినఁ, దొడరి యర్జునుఁడు
వెనఁ ద్రిగర్తాధీశు వివిధబాణముల । పనఁజూపఁ, గోపించి భవ్యాస్త్ర మొకటి
యురమునాటఁగ నేయ, నుబ్బెల్లనణఁగి । సరసరఁ దేరిపైఁ జదికిలఁబడిన
'నదెచచ్చె నదెచచ్చె నర్జునుం' డనుచు । మదవృత్తి [1]మనసేన మసలక యార్చె.
అంతఁ దెప్పిఱి విలయాంతకుపగిది । నెంతయుఁ గోపించి యింద్రనందనుఁడు
శరవృష్టిచేత సుశర్మఁ గప్పుటయు, । నరయ నర్జునుమీఁద నతఁ డస్త్రమేసె.
ఏసిన నవ్వుచు నింద్రాస్త్రమతఁడు । భాసురంబుగ నేయ బాణాగ్ని [2]నపుడు
పదివేవు రుద్దండబలు లోలిఁ దెగిరి । కదలక సంశప్తగణములు భూప.
మాత శేష సంశప్తకానీకవరులు । తతశౌర్యమునఁ జతుర్దశసహస్రములు
విజయునిఁ బొదివిన, విజయనామంబు । నిజముగాఁ జేసి యన్నీచుల గెలిచె.
యమసూతి ద్రౌణితో నని సేయుచుండఁ । బ్రమదంబు దీపింప బొనటగాఁగ
సాత్యకి యేతెంచి చండకాండంబు । లత్యంతగతి నేసె నా ద్రౌణిమీఁద.
ఏసి యంతటఁ బోక యెసఁగి తద్ధనువు । వాసిగా ఖండింప, వాఁ డోర్వలేక
వెలయంగ శక్తిచే విలు దునుమాడి । కలితాస్త్రశిఖలచేఁ గప్పిన, నతఁడు
సారథి దెగుటయు సమరంబుమాని । తేరీడ్చుకొనిపాఱెఁ దీవ్రంబుగాఁగ.
ఈరీతి సాత్యకి యేపెల్ల విడిచి । పాఱంగఁ గనుఁగొని పాండవాగ్రజుఁడు
ద్రౌణిని శరములఁ దఱిమి నొప్పించి । ద్రౌణతో మఱియు నాతనిఁజూచి యనియె:

"తపమును జపము నధ్యయనంబుగాక । విపులయుద్ధంబేల విప్రవర్యులకు?
ఎడపనికడఁకతో నీవెంత యడఁచి । పడినం బడితిగాని పౌరుషస్ఫూర్తి
నడ్డపడంగలే రక్షుఁ గౌరవులు; । దొడ్డనాగసములఁ ద్రుంతుము మేము
సునిశితగతి నీవు చూచుచునుండ." । ననుటయు నేమియు ననక యాద్రోణి
నగుచు సమ్ములవాన నరనాథుమీఁద । బెడఁదఁ గురిసినఁ బేర్మిపో విడిచి
తొలఁగెఁ; దొలంగిన ద్రోణాత్మజుండు । నలనడఁ గ్రూరవిహారుఁడై పరఁగె.
కవలతోఁ బెనఁగుచుఁ గౌరవేశ్వరుఁడు । నవశిఖండులుల నకులునోనేసి
సహదేవు పిడ మొక్కశరమున నొంప । మిహిరప్రతాపులై మెఱసి యాకవలు
పదితూపులను నొంపఁ, బడి సుయోధనుఁడు । వదల కెంతేనియు వారిచాపములు
ఖండించుటయు, నన్యకలితచాపములు । మెండు చూపలఁ గవలి మేదినీశ్వరుఁడు
ఇరువదేను శరంబు లేసి నొప్పించి । పరువడిఁ జాపముల్ భగ్నంబుసేయ,
బలువిల్లు మోపెట్టి పాంచాలసుతుఁడు । వెలయంగ నానాస్త్రవితతు లేసినను,
గలయఁ బూచిన కింశుకములచందమున । నెలకొన్న తనువున నెత్తురుగాఱ
కోపించి కురురాజు క్రూరాస్త్రములను । దీపించి యేసినఁ, దేమలక యతఁడు
సారథి హయములఁ జాపంబు గొడుగుఁ । దేరును దునుమాడఁ, దివిరి రారాజు
కుందక శక్తి నిగుడ్చినఁ ద్రుంచె; । నందంద గదయెత్త నదియును ద్రుంచె;
వెనఁ గృపాణముగొన విఱుగంగనేసి । యసదృశఫణికేతు వది నుగ్గుచేసె.
ఇమ్మెయి విరథుఁడయ్యెనఁ జూచి యతని । తమ్ముఁడై పరఁగిన దండధారుండు
తన తేరిమీఁద నాతనిఁ దెచ్చిపెట్టి । కొని పోయె వేగంబ ఘోరాజి వెడల.
అదిచూచి రాధేయుఁ డాహవాజేయుఁ । డుదరి సాత్యకితోడి యుద్ధంబు విడిచి
ద్రుపదాత్మజునిమీఁదఁ దొడరిన, వారి । కపుడు యుద్ధంబయ్యె నమరులు వొగడ.
అట్టిచోఁ బాంచాలు రసమానబలులు । గట్టిగా దేవాపి క్రతు రోచమాన
చిత్రాయుధులు మఱి సింహసేనుండు । చిత్రంబుగా వ్యాఘ్రసేన సుశర్మ
దుర్జయుల్గదిసినఁ దొడ్తోన వారి । నిర్జరుల్ వొగడఁగా నినజుండు చంపె.
పనివడి యీరీతిఁ బాంచాలసుతుల । నెనమండ్రఁ జెండాడి యిట వారిమీఁక
రథికుల వేవుర రమణదీపించి । ప్రథనధరిత్రికి బలిసేసి, మఱియు
గజిబిజిగా నంత గజములపోల్కి । నిజముగాఁ బాంచాలనృపులు నా చేది
సైనికుల్ తనుదాఁకి సమసిన నంత । భానుసూనుఁడు జముపట్టి చక్కటికి

నడవ, ధృష్టద్యుమ్నుఁ డా శిఖండియును । దడయక ద్రౌపదీతనయులుఁ గవలు
శైనేయుఁడును మఱి సకలభూవిభులు । జానొప్పఁ బొదివిన, సవితృనందనుఁడు
పూని సర్వంబులు పొదివినఁ బెనఁగు । వైనతేయునిరీతి వర్ణింపనొప్పె.
అటమున్న సంశప్తకాఖ్యాసైనికులఁ । బటుగతిఁ జెండాడి పార్థుఁ డుప్పొంగి
వాసుదేవునిఁ జూచి వలనొప్పఁ బలికె: । "ఈసునఁ దలపడి యిందఱుఁ దెగిరి
భీముచేఁ గౌరవుల్ ప్రిదులంగ [1]లేదు; । కామించి కర్ణుఁ డొక్కఁడె కలఁచెడిని.
అరదంబు గడపవే యాతనిమీఁద । సరభసంబున." నన్న శౌరి నవ్వుచును
'వాయునందనుచేత వడిఁబోదు నీవు । నేయుము రణవాంఛ [2]యిఁక వారికణఁగ'.
అనవుడు నట్లకాకన, మురాంతకుఁడు । ఘనముగా నరదంబు గడప, నీక్షించి
విచ్చె నబ్బలములు వెసఁ బులిఁగనినఁ । [3]గ్రచ్చఱఁ జను లేటిగమియనుబోలె.
అపుడు నీసుతులుఁ బాయక త్రిగర్తులును । విపరీతముగ రెండువేల తేరులను
గరమొప్ప మున్నూరుగజముల మఱియు । విరివిగాఁ బదునాల్గువేల గుఱ్ఱములఁ
గలయంగ రెండులక్షల పదాతులను । దలకొని పురికొల్పఁ దత్క్షణంబునను
ధరణిపైఁ గూల్చి యంతటఁ బోక నరుఁడు । గరిమ సంశప్తకగణములఁ దునిమి
బాణాగ్ని విశ్వరూపము చూపె; నభ్ర । వాణి యందఱు విన వాసవిఁ బొగడె.

అశ్వత్థామ యర్జునుతోఁ దలపడి పోరుట

చెనకి యీరీతి విచిత్రముల్ గనియు । వినియును మాత్సర్యవృత్తి నాద్రౌణి
తన కుడిచేత సుత్రామజుఁ బిలిచి । మనమునఁ గోపించి మసలక పలికె:
'అతిథిగా భావించి యర్జున, నాకు । నతిశయ సంగ్రామ మాతిథ్య మొసఁగు.'
మని షష్టిబాణముల్ వారినేసి మఱియు । సునిశితాస్త్రంబు లర్జునుఁ దాఁకనేయ,
విల్లు ఖండించిన, వేగ వేఱొక్క । విల్లెత్తి శరములు వెయ్యేయుటయును
అవియును బటుమార్గణావళిచేత । వివిధ ఖండములు గావించె నర్జునుఁడు.
అంతటఁ బోక కాలాంతకు పగిది । నెంతయు గురుసుతుఁ డేచి పెల్లార్చి
యనయంబు గాలుచెయ్యార్వరాకుండ । ఘనబాణతతు లేయఁగా, సురవరులు
నతని సైన్యములు హాహాకార మొనఁగ । నతుల నిశ్చేష్టితులై చూచుచుండఁ
గమలదళాక్షుఁ డాఖండలాత్మజునిఁ । గొమరప్పఁ గనుఁగొని కోపించి పలికె:

---

1. లేరు. 2. నిట వారి నణఁగ. 3. క్రచ్చరంబుగ. (మూ).

" నుతగతి గురునందనుఁడు నిన్ను మించె । నతుల సాహసుఁ డిది యద్భుతకరము !
గాండీవమెంతయుఁ గరమున నీకు । నుండదో పదిలమై యుదుటేల యణఁగె ?
అదిగాక గురుపుత్త్రుఁడని తలంచెదవా ? । వదలకు." మనిపల్క వాసవి యనియె :
"పెనఁగొని మనమీఁదఁ బెక్కు బాణములు । ఘనముగా నేసినఁ గని ముదంబొదవి
యుండితిఁగాని యత్యుగ్రత నన్ను । గాండీవమును జూడు కమలదళాక్ష !"
అని బాణజాలంబు లందంద యేసి । ధనువును నాతపత్త్రమును గేతువును
దునుమాడ, గదనైనఁ, దోడ్తోనఁ ద్రుంచి । చెనసి ప్రాలేయంబుఁ జెఱచు భాస్కరుని
తెఱఁగున మెఱయంగఁ, దివిరి ద్రౌణికిని । మఱియు సాహాయ్యమై మహితశౌర్యమునఁ
గణఁగి సంశప్తక గణము లేతెంచి । పెనఁగొని పొదివిన, భీషణాస్త్రముల
వారలఁ గూల్చిన, వడినంతఁ బోక । ధీరుఁడై కౌరవాధిపుఁ డేఁగుదేర
గనుఁగొని భీముఁ డఖండవిక్రముఁడు । తన తేరు గడపి యుద్ధము సేయుటయును,
అక్షౌహిణులు మూఁడు ననిలజుచేత । శిక్షింపఁబడి పాఱె క్షితిపులోఁ గూడ.
అదిచూచి నవ్వుచు నంబుజోదరుఁడు । త్రిదశేంద్రసూనుకుఁ దేటగాఁ జూపె."
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డా సూతసుతున । కనియె : "నోసంజయ, యాజిరంగమునఁ
బరఁగ నీచెప్పిన భావంబు చూడఁ । దిరముగా మనవారు తెగిరి నిక్కమము ;
ఏచేటు వాటిల్లె నెఱిఁగింపు !" మనిన । నేచి సూతతనూజుఁ డిట్లని పలికె :
" అదిగని గురుసుతుఁ డనిలజుఁ దాఁక । నదనేది యర్జునుఁ డంతయుఁ జూచి
ద్రోణాత్మజునిమీఁదఁ దోడ్తోన పెక్కు । బాణజాలములేయ భంజించె నతఁడు.
తెగి యైంద్రమాదిగా దివ్యాస్త్రతతులు । మొగి నేయ నవియును మునుకొని త్రుంచె.
మఱియును నేయంగ మది నల్కవొడమి । యుఱక యశ్వత్థామ యుగ్రబాణములు
వానరధ్వజునిపై వనజదళాక్షు । పైని రథ్యచయంబుపైని బిట్టేసి
భుజము నొప్పించినఁ బోవక యంత । విజయుండు నేసెను వివిధబాణములు.
అంత భానుజుఁడును యమసూతిమీఁదఁ । బంతంబుతోఁ బెక్కు బాణంబులేసి
వలుద నారాచంబు వక్షంబు దూఱ । బలువుగా నేయ నప్పాండవాగ్రజుఁడు
నెత్తురు గాఱంగ నిలువంగలేక । చిత్తంబు దూలంగఁ జేష్టలు దక్కి
తేరిపైఁబడి సూతు దృష్టించి పలికె : । " వారక యోసూత, వరగుణోపేత
తోలఁగింపుమీ తేరు దురములో వెడల ; । నిలువవు ప్రాణముల్ నెఱయఁజిక్కితిని."
అనిపల్క సారథి యరదంబు దోలి । కొనిచనఁ గనుఁగొని కురురాజు వేడ్క

సకల యోధులుఁ దాను సాహసస్ఫూర్తి । ప్రకటించి ధర్మజుపై నెత్తిపోవఁ,
గని వాయుసూనుండు గనలి పోనీక । యనయంబు నిలు నిలుమని యడ్డగించి
నానాస్త్రముల నేయ నలినబాంధవుని । సూనుండు పాంచాల సుతులను దోలి,
యంతట శిబిరంబుకై పోవుచున్న । యంతకసుతుఁ గూడ నరిగి : "యిదేమి !
పాఱకు పాఱకు బంటవై నిలుము ; । ఈరీతిఁ బాఱంగ నిందలు సగరె ?"
అని మూఁడు బాణంబు లతనిపై నేసి । గొనకొని మగిడించి కోర్కిదీపింప
సాయకత్రయమున సారథిఁ గూల్చి । పాయక హయముల భగ్నంబు సేయఁ
గడునొచ్చి దిక్కులు గనుఁగొనుచుండఁ । దడయక యమ్మాద్రితనయుఁ డీక్షించి,
"యక్కటా ! చిక్కె నయ్యమతనూభవుఁడు । తక్కక కర్ణుచే దైవమా !" యనుచు
నరుదార నేతెంచి యమ్ములవాన । గురిసిన నవ్వుచుఁ గుంతి వాక్యములు
తలపోసియును భుజాదర్పంబు పేర్మి । వెలయంగ నకులుని విరథుఁ గావింప,
భయముతోడుత జముపట్టియు నతఁడు । రయమున సహదేవు రథమెక్కుటయును,
మునుకొని కర్ణుఁ డమ్మువ్వురిమీఁద । ఘనబాణ తతులేయఁగా శల్యుఁడనియె :
"ఏల ధర్మజుమీఁద నిట్లాగ్రహింప ? । వాలాయ మిం దొక్కవాక్యంబు గలదు.
ఈతఁడు దెగటార నేమిఫలంబు ? । భూతలంబునఁ గ్రీడిఁ బొలియించితేని
రారాజునకుఁ గల్గు రాజ్యభోగములు ; । ఆసూక్షిఁ గనుఁగొను మదియును గాక
వాఁడె కౌరవభర్త వాయుజుచేతఁ । బోఁడిమిచెడి యుద్ధభూమి నున్నాఁడు.
అనిలనందనుచేత నతఁ డీల్గనేని । ఘనముగా ధర్మజుఁ గవలఁ జంపుటయు
వృథయునై పోవును ; విడువుము వీరి । నధికత." ననిపల్క నట్లెత్తిచూచి
రారాజుఁ గావ నా రథికవర్యుండు । వీరల విడిచి యుద్వృత్తిమెయిఁ జనియె.
అటఁ బినతమ్ముని యదరంబునెక్కి । తటుకునఁ దనతల తడవి చూచుచును
గన్నుల నొగి నీళ్లుగాఱ ధర్మజుఁడు । చిన్నవోవుచుఁ దన శిబిరంబు చొచ్చె."
అనుటయు ధృతరాష్ట్రుఁ డా సూతసుతున । కనియె : "నో సంజయ, యనిలసూనునకు
నాఁకొడుకున్నాఁడు నలిఁజాలఁ డోటు ? । ప్రాకటలీల ధర్మజుఁ డబ్బియుండఁ
బోనిచ్చెనే సూతపుత్రకుం డకట ! । తా నెఱిచెడి బుద్ధి తప్పెఁ గార్యంబు ;
ఇటమీఁది వృత్తాంత మెఱిఁగింపు." మనినఁ । బటుతరంబైన వాక్ప్రౌఢి నిట్లనియె :
"అట ధర్మనందనుఁ డరదంబు డిగ్గి । యటు నిటు చనక చయ్యన సెజ్జచేరి

తనువునాటిన బాణతతిఁ దివిపించి । కొని విషాదంబునఁ గుందు[1]చునంతఁ
గవలఁ గనుంగొని కడఁక సిట్లనియె : । "కవలార, మీర లా గంధవాహజుని
కడ కేఁగుఁ." డనినఁ దక్కక నకులుండు । తడయక యొక్కరథంబెక్కి వేగ
సహదేవుతోఁగూడఁ జని యుద్ధభూమి । మహితుఁడై చొచ్చి త్రిమ్మరుచుండె. నంత
వెసఁ బాండవాగ్రజు విధ మెఱుంగకయు । వసుమతి ద్రౌణితో వాసవి పోరి
మెఱుఁగునారసములు మిక్కిలి యేయ । నుఱక ద్రౌణియు నేసె నుగ్రంపుగదను.
అదియును దునుమాడి యస్త్రాలవాన । త్రిదశేంద్రజుఁడు గప్పెఁ దీవ్రంబుగాఁగ.
కప్పినఁ గోపించి ఘననారసంబు । లప్పార్థుమేనఁ బెల్లార్చి యేయుటయుఁ
గనుఁగొని హరులపగ్గములు ద్రుంచినను । గొనకొని తేరీడ్చుకొనిపోయె ద్రౌణి.
పోయినఁ గని మొనల్ పొలుపెల్లఁ దక్కి । యాయెడఁ బాఱంగ నహికేతుఁ డపుడు
తరణిసూనునిఁ జూచి తప్పక పలికె : । "కరమొప్పఁగా నీవు గనుఁగొనుచుండ
మనమొనల్ పాఱెడు మరలింపు." మనిన । నినజుఁ డాలోన మద్రేశు కిట్లనియె :

కర్ణుఁడు పాండవసేనలపై భార్గవాస్త్రము ప్రయోగించుట

"నరుని భీమునిఁ బద్మనయనునిబట్టి । దురములోఁ జంపుదు దోర్గర్వమెసఁగ ;
రథరథ్యగతులు మీఱఁగవలె." ననిన । నధికుఁడై యతఁడును నట్ల కావింపఁ,
బరువడిఁ బైపైని బాంచాలసేన । యురవడించినఁ జూచి యుగ్రుఁడై కర్ణుఁ
డతిరయంబున భార్గవాస్త్రమేయుటయు । క్షితిఁగూలు రథములుఁ జెడు వారణములు
నుగ్గైన రథికులు నొగులు సారథులు । [2]ద్రుగ్గిన రవుతులు మఱియు నశ్వములు
నై తలచెడి [3]పిల్చి రా ధనంజయుని. । అతఁడుఁ బిలువంగ హరిఁ జూచి క్రీడి :
"యదె చూడు రాధేయు నతులవిక్రమము ; । వదలక మన సేన వడిఁ బాఱఁ దొడఁగె.
ధరఁ బట్టపగలిఁటితరణిచందమున । విరివిగా నుగ్రుఁడై వెలుఁగుచున్నాఁడు.
వదలక మన తేరు వడిగా మరల్పు । [4]బ్రదికిన శుభములఁ బడయంగవచ్చు.
ఇంతటివాఁడొట యెఱిఁగియు నతని । పొంతకు వత్తునే పుండరీకాక్ష!"
అన విని శ్రీకృష్ణుఁ డనిలనందనునిఁ । గనుఁగొన నాతండు గర్ణు మార్కొనుచుఁ
బాండవసేనల బలుపిడి నిలిపి । ఖండింపఁ దొడఁగె నక్కర్ణాదిరథుల.

1. చున్నంత. 2. ద్రుగ్గిన. 3. వారి. 4. బ్రతికిన. (మా).

అట మురహరుఁడు నయ్యర్జును కనియె : । "ఎటఁబోయెనో లేఁడు ఇందు ధర్మజుఁడు !
మనము ద్రోణజుతోడ మార్కొని పోర । ననఘాత్మ, కర్ణున కగ్గమై యుండి.
యాతఁ డాతని నిశితాస్త్రసంతతుల । చేత నొచ్చెనో యేమొ చింత యయ్యెడిని."
అని యన్న నొచ్చిన యామాట చెవుల । విని కలఁగుచు నాజి వీక్షించి వెదకి
యమసూతిఁ గానక యనిలజు కడకుఁ । గ్రమమునఁ బోయి యా గాండీవి పలికె :
"చూచితే యా ధర్మసుతుని నెందైన ? । నేచాయ నున్నవాఁ డెఱిఁగింపు." మనిన
హరిసూనుఁ జూచి యయ్యనిలనందనుఁడు । ఇరవొప్పఁగా నంత నిట్లని పలికె :
"కౌరవకోటితోఁ గదనంబు నేను । వారక సేయ భూవరుఁ దాఁకి కర్ణుఁ
డటిముటి నొప్పింప నాహవభూమి । తెఱఁగొప్ప వెడలెను ధీరాత్మ, యతఁడు ;
ఇంతకు నెట్లొనో యెఱుఁగంగరాదు ; । అంతేల శ్రీకృష్ణుఁ డరసి రక్షించు."
అన విని విన్వచ్చుఁ డా వృకోదరునిఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప :
"కర్ణ నారాచముల్ గాడఁగ నోడి । యర్ణవగంభీరుఁ డరిగెనో యేమొ ?
ఒనర ద్రోణాచార్యు నుగ్రబాణముల । కనయంబు నిల్చి యా యర్కజుచేత
నొచ్చెఁగదే భీమ, నుతగతి నీవు । విచ్చలవిడిఁ బోయి విభు తెఱఁ గరయు ;
మేను నీ మొగ మొన నిలిచెద." ననిన । మానుగా నిట్లను మారుతాత్మజుఁడు :
"నరనితో నీరీతి చనఁగాక నీకు ; । నిరవొప్ప నాకును నిట్టిది తగదు.
అని కోహటించినాఁ డందురు జనులు ; । పొనరంగ వేవేగఁ బొమ్ము నీ." వనిన
"సంశప్తకులు వీరె సమరంబు సేయ । వింశతి సాహస్రవీరులు తోడరు
చున్నవా." రనిన వాయుజుఁ డను : "నేను । గ్రన్నన పోరెదఁ గాని నీవరుగు."
మనిన నట్టులకాక యని యర్జునుండు । వనమాలిఁ గనుఁగొని వలనొప్పఁ బలికె :
"అనఘాత్మ, నృపుఁ గనుసంతకు నాకు । మనము గలంగెడు ; మఱి వేగరథము

ధర్మజుని సేమంబరయఁ గృష్ణార్జును లాతని శిబిరమునకుఁ బోవుట

పోవని." మ్మనుటయుఁ బురుషోత్తముండు । పావనిఁ గనుఁగొని, "భవ్యాత్మ, వినుము
మీయన్న సేమంబు మేమిట్టె యరయఁ । బోయెద ; మీవు నద్భుతవిక్రమమునఁ
గౌరవబలములఁ గదనోర్వియందు । నారూఢితో గెల్వు." మనుచు నగ్గించు
తెఱఁగున వరమిచ్చి దేవదేవుండు । వఱలు నశ్వము లతి త్వరితంబుగాఁగఁ
జెనసి తోలుచు వచ్చి శిబిరంబుఁ జొచ్చి । పొనర శయ్యాతలంబున నున్న జముని

కొడుకుఁ గనుంగొని కుశలియాలెక్కిఁగి । యనుగులఁ బడుటయు, యమతనూభవుఁడు
వారలు గాఢేయు వధియించి వచ్చి । నారని తలఁచి డెందము సంతసిల్ల
మందస్మితంబుతో మమత దీపించి । పొందుగా సంతోషమున నిట్టులనియె:
"సురలైనఁ జలమున సూర్యనందనుని । నిరతులై గెలువంగ నేర్తురె! [1]వాఁడు
రామశిష్యుఁడు దినరాజతేజుండు । భీమాస్త్రవేది గాంభీర్యశౌర్యుండు.
అటువంటి బల్లిదు ననిలోనఁ జంపి । తటుకునవచ్చిన ధన్యులు మీరు.
ఇదిగదా సంతోష ! మిదిగదా కీర్తి ! । యిదిగదా రణధర్మ ! మిదిగదా నేర్పు !
అతనికి నాకును నాహవంబయ్యె । బ్రతుకెల్ల నట బట్టబయలునై పోయె.
నూతహయంబులఁ జూర్ణంబు చేసి, । యాతతసూతార్తిఁ గ్రూరాస్త్రంబు లేసి,
యప్పుడు మర్యోధవాది వీరులకుఁ । దప్పక పవమానతనయుక కధిక
సమరంబు గాఁబట్టి చాలించిపోయె ; । తెయులకయున్నను దిగ్భ్రమింగువాఁడు.
పదమూఁడు వర్షముల్ పగలును రేలుఁ । గదనంబులోఁ గర్ణుఁ గడతుమె యనుచు
నిరతిమై నాహార నిద్రలు లేక । పరితాప మందితిఁ ; బళువుఁ జేయంగ
భూసురుల్ పట్టఁ దాఁ బొలుపెల్లఁ దక్కి । యోసరింపుచుఁ గడు నొదుఁగుచునున్న
గవయుంబు తెలఁగునఁ గర్ణునిభీతి । దవిలి యుండును మదిఁ దథ్యంబుగాఁగ.
తనరంగ సురనదీతనయుచేఁ గుంభ । జునిచేతఁ బడని నిష్ఠురపరాభవము
వఱచె నెంతేనియుఁ ; బగనీఁగఁగంటిఁ । దఱినేచి నీయట్టి తమ్ముండు గలుగ.
వెరవును లావును వీర్యశౌర్యములుఁ । దిరముగా మించిన దృఢముష్టి గలిగి
యమరేంద్రసూనుని నణఁచెద ననుచుఁ । బ్రమదంబుతోడుతఁ బ్రతినగావించి
మెఱసినకర్ణుని మిహిరప్రతాపి । నఱిముఱిఁ జంపితి వనఘ, నీసాటి
ధరణిలోఁ గలరె ! యుద్దండ ప్రచండ । నిరుపమ గాండీవ నిత్యహస్తుఁడవు."
అని కొనియాడంగ నా ధర్మరాజుఁ । గనుఁగొని పలికె నాఖండలాత్మజుఁడు :
"అనఘాత్మ, సంశప్తకాఖ్యులతోడ । ఘన రణంబయ్యె ; నక్కడ గురుసుతుఁడు
అరయ న్వాతిగతుండు నగు శుక్రుఁడెట్టి । వరునంబు గురియించు వలనుగా నట్టి
బాణవర్షము మీఁదఁ బరఁగించు నంతఁ । బ్రాణలేశములేక ధర్మజ, నిన్ను
జూచెద నని యేను సారిది నీదిక్కు । చూచిన నమ్ముల చొచ్చి నిండియుండె.

1. వాని. (మూ)

ఉదటునఁ బదపడి యొకభంగి నతని । మదమెల్ల నణఁచి నేముఱు నిన్ను వెదకి
చెలరేఁగి కర్ణునిచేఁ దూలిపోయి । తలఁగి వచ్చినమాట తగ భీమసేనుఁ
డెఱిఁగింప మీా నేను మెఱిఁగెఁకుకొఱకు । వెఱవుతో వచ్చితి విధువంశతిలక !
కరమొప్ప నేమంబుగల నిన్ను గంటిఁ । బరువడి సంతోషభరితుండ నైతి.
ఇఁకఁ బోయి రాధేయు నిలమీఁదఁ గూల్తుఁ । బ్రకటించి చనుదెమ్ము బవరమ్ముచూడ.
[1]తెఱలి యాఱుంగల దీపంబు మందు । తెఱఁగున నున్నాఁడు దినకరాత్మజుఁడు.
ఉండుఁగా కేమి యే నుర్వి నార్పెదను । భండనంబున కంపు పరువడి నన్ను.
ఎలమితోడుత నాతఁ డెదిరించెనేని । తలఁ ద్రుంచివైచెద తథ్యంబు నేఁడు.
అంత సేయకయున్న నవనిదేవునకు । నంతంత యిచ్చి లే దనువానిగతికిఁ
బోదు నిక్కము నమ్ము భూపాలతిలక ! । ఓ దయాజలధి, వాయుజుఁ డొంటిఁజిక్కె."
అనుడు కర్ణుండుండు టది తెల్లమైన । విని వానిశరముల వెస నొచ్చెఁగానఁ
గోపంబు మదిఁ [2]బెనఁగొన ధర్మతనయుఁ । డా పార్థుఁ జూచి యిట్లనియె నుద్ధతిని :

కర్ణుఁడు బ్రతికియుండుట విని ధర్మజుఁ డర్జునుఁ గినియుట

"అనిలోన వెడలుట యధికకష్టంబు ; । సునిశితగతి వచ్చి చులుకనయ్యితిని.
ఎనయంగఁ గర్ణున కేనె యోడితిని । అననేల ! నీవును హరియును నోడి
చనుదెంచితిరి ; వాయుసంభవయములు । నెనయంగ నోడిరి యిఁకఁ బోరుచాలు.
విపినభూమికిఁ బోయి వెఱపెల్లఁ దక్కి । తపసులమై చరింతము పెక్కులేల !
కాదేని బిరుదులు గ్రక్కునఁగట్టి । సాదరంబునఁ గురుక్ష్మానాథుఁ గొలిచి
యతఁ డేమి పనిచిన నదిచేసి మిగుల । జతనమై యుండుట సరవిమైఁ దగును."
అనుచు నిప్పులఁబోలు నశ్రుల నింద్ర । తనయు నిరీక్షించి తప్పక పలికె :
" తెలివిమీఱంగ నీ తెఱఁ గిట్టిదేని । కలహంబునకు రాక [3]కడిమివాటించి
తపముసేయుచు నుందు ద్వైతవనమున. । విపరీతముగ నాఁడె ' వినుము రాధేయుఁ
జంప శక్యముగాదు సాహసోన్నతుఁడు । ఇంపార ' నవిపల్క నిక్లేల వత్తు ?
ఎఱిఁగియు ధారుణియేల దుర్బలులు । మఱి వాంఛ సేతురే ! మాటలేమిటికి !
వ్రతమతిఁ గర్ణుని వధియింతుననుచుఁ । బ్రతినపల్కితి వృథాపలుకు నీపలుకు.
[4]పలుచగాఁ బొడవెత్తి పగవారి నడుమ । నిల్ల నను వైవంగ నెట్టునేర్చితివి ?

1. తెరువు. 2. గను. 3. గదిమె. 4. పలుచుగా. (మూ).

దేవత లిచ్చిన తేరు నశ్వములు । నావల నిఖిల దివ్యాస్త్రసంతతులు
హరి సారథిత్వంబు హరి కేతనంబు । హరిహయుఁ డిచ్చినయట్టి బాణములుఁ
దాటంత ధనువును ధరియించి కర్ణు । పోటున కోడితి; భువియెల్ల నవ్వఁ
బాఱు తెంచితివీవు; 'భానుజుఁ గనిన । బాఱుదు' వని చెప్పఁ బతిసుయోధనుఁడు.
నెలకొని యామాట నిజముగాఁ గొనక । పలనేది బాంధవవర్గంబుఁ జంపి
యప్రయోజనముగా నట శ్రేలనయితి. । ఈప్రయోజనముగా నీ పంకజాక్షు
రథికునిఁ జేసి సారథివి నీవగుచుఁ । బ్రథనంబు సేయంగఁ బ్రార్థించి మఱియు
నెరవుగా గాండీవమిచ్చిన నతఁడు । దరికొల్పఁడే వైరితతి నిమిషమున.
కడఁకతోఁడుతఁ గుంతికడుపున నీవు । అడరంగఁ గొడుకుచూలై తోఁపవేని,
తోఁచినఁ బిండంబు తుది దిగఁబడిన । నీచోట నూకు ని ట్లీదేన రాదు."

అర్జునుఁడు ధర్మజు తలఁదఱుగ నుంకించుట

అన విని కోపించి యా సవ్యసాచి । గొనకొని ఖడ్గంబు గొని ధర్మసూతి
తలద్రెవ్వ వేయ నుద్ధతిఁ గడంగినను । జలజాక్షుఁ డెటేఁగి యచ్చుటఁ గ్రీడి నిలిపి:
"వాలు గేల నమర్చ వలసిన దేమి ? । ఈలోనఁ గౌరవు లిట ముట్టిరారు;
యమసూతి సేమ మిట్లరయ వచ్చితిమి; । ప్రమదంబుతోడ నేర్పడఁగ నీఘనునిఁ
గంటిమి; సంతోషకాలంబుగాని । కంటుగల్గిన [1]రోషకాలంబుగాదు.
ఏల కోపించె దిట్లేటికి ?" యనినఁ । జాల క్రోధమున నజ్జనపాలవరునిఁ
జూచుచుఁ గ్రీడి యచ్యుతున కిట్లనియె; । "ఓ చక్రహస్త, పుణ్యోజ్జ్వలమూర్తి,
క్రమ్మ యెంతేనియు గాండీవ మొరుల । కిమ్మన్నవాని నే నిలఁ గూల్తుననుచుఁ
బ్రతిన పట్టినవాఁడఁ బలుకులింకేల ! । క్షితిమీఁద నామాట చెల్లింతుఁ గృష్ణ !
అది[2]గాక నాకసత్యంబు రాకుండఁ । బదపడి పరిహరింపఁగ నోపి తేని
పరిహరింపుము నీవు ప్రజ్ఞతో." యనిన । సరసిజాక్షుఁడు సవ్యసాచి నీక్షించి
'పదరక [3]పో యేటివాఁడ వీ!' వనుచు । నదలించి వెండియు ననియెఁ గృష్ణుండు:
నీకు వృద్ధులసేవ నెఱియలేకునికి । ప్రాకటంబుగఁ గానఁబడియె భూస్థలిని.
ఉడుగ కెంతేనియు నూరక యడిచి । పడుదు; ధర్మవిధి విభాగజ్ఞులెల్ల

1. దోష. 2. దాక నాకసమబ్బు. 3. పోయెడి. (మూ)

నేటికి నొనరింతు రిటువంటిచేఁత ? । మాటలు పెక్కేల [1]మన కదిగాక
సత్యంబు దమ మహింసయు శమగుణము । సత్యోత్త[2]మములగు, నందు నహింస
సత్యంబుఁ గాచుట సరి ; హింస మఱియు । సత్యంబుఁ గావంగఁ జనదండ్రు బుధులు
ప్రాణహానియొనర్చు పట్టున, ధనము । ప్రాణతో హరియించుతఱి ధాత్రినెపుడు
సత్యమసత్యమై సరవి దీపించు । నిత్యమసత్యంబు నిజమని పరఁగు.
ఎనయ నిందుకు నొక్క యితిహాస మేను । వినిపింతు నిశ్చలవృత్తితో వినుము.
అవనిలోఁ గౌశికుఁడను విప్రుఁడొకఁడు । ... ...
సరవితో నొక విశిష్టగ్రామమునకుఁ । జేరువ నొక సరసీతీరభూమి
వారక వసియించి వన్నెదీపించి । ... ...
ప్రతినతో సత్యంబు పలికెద ననుచు । వ్రతముపట్టి తపంబు వడిఁ జేయుచుండ,
నొకనాఁడు ముచ్చుల నొగిఁగాంచి వెఱచి । ప్రకటించి కొందఱు పఱతెంచి యచటి
పొదలలో దాఁగిన, ముచ్చులేతెంచి । వదలక యిప్పుడు వచ్చిన జనులు
ఎటుపోయిరనుచు మునీశ్వరు నడుగఁ । బటుతర సత్యవిభాగజ్ఞమూర్తి
గామిఁ జేసి తనకుఁ గడఁగి యసత్య । మేమెయిఁ దొడరునో యిపు డను శంక
'నచ్చుగా గుల్మలతాగహనంబు । చొచ్చియున్నా' రని చూపి చెప్పినను
వారిఁ జంపిరి ; మౌని వచనదోషమున । నారకంబునఁ బడె ; నలి నదిగాన
నవని హింసాకరంబైన సత్యంబు । తవిలి ధర్మముగాదు తగవిను మనఘ !
తలకొని మును విన్న[4]దానినపట్టి । ఖలుఁడు పెద్దల నడుగకయ దుర్గతికిఁ
బోవు ; నిఁతయు నీవు పొందుగా నెఱిఁగి । వావిరి జముపట్టి [5]వధ్యుండొ గాఁడొ
మునుకొని నిశ్చయింపుము మదిలోన." । అనుటయు హరికి నయ్యర్జునుఁ డనియె :
"తల్లిదండ్రులమాడ్కిఁ దగుబుద్ధిచెప్పి । యెల్లగా రక్షించి తిందిరారమణ !
సొలసి వృథాప్రతిజ్ఞుండు వీఁడనుచు । నెలకొని జనులెల్ల నిందింపకుండ
నలరి మాయన్న సౌఖ్యంబున నునికి । గలిగెడునట్లుగాఁ గరుణింపుదేవ !"

ప్రతిజ్ఞాభంగము గాకుండ ధర్మజు దూఱుమని కృష్ణుఁ డర్జునునితోఁ జెప్పుట

అన విని శ్రీకృష్ణుఁ డమరనాయకుని । తనయున కిట్లనెఁ: 'దప్పక వినుము.
నలినాప్తసుతుని బాణంబులు దాఁకి । సొలువేది దేహంబు పులకరింపంగ

---

1. మాకని. 2. మోత్తములందు. 3. పరుతెంచి యవటి. 4. దానవ. 5. వధ్యుండుగామి. (మూ).

నొచ్చి కోపంబున నొవ్వఁబల్కినను । అచ్చుగా నీకిటు లలుగంగఁ దగునె!
పతియేమి పలికినఁ బ్రాభవంబదియు. । చతురత భీముఁ డచ్చట నీవుఁ గవలు
సరవిమై నితనివశంబునఁ గాదె । చరియింతురెప్పుడు సంతసంబునను.
కావునఁ బ్రభువైన సకతన నీరాజు । ఏవిధంబుననైన నేమిపల్కినను
హృదయంబులోపల నెగ్గుగాఁ గొనక । చదురొప్ప మదిని సంశయ మేమిలేక
చనవున వర్తింప సంపదల్ గలుగు । వినుము నీప్రతిజ్ఞకు వెరవు చెప్పెదను.
వసుధలోపల నిట్టివాఁడ వీవనుచు । వసుధీశు వినరాని వచనముల్ పలుకు.
అదిమెపో చంపుట యాతరువాత । పదములపైఁ బడి ప్రణతుఁడ వగుము.
సరవి నిట్లైన నసత్యదోషంబు । గురువధ పాపంబుఁ గొనదుపో నిన్ను.
తదనంతరంబునఁ దరణితనూజు । వదలక చంపంగ వసుమతీవిభుని
యనుమతి వడయుద.” మనవు డర్జునుఁడు । మనమున నలరి ధర్మజు మోము చూచి,
“వినుము ధర్మతనూజ, విక్రమాటోప, । ఘనశౌర్యవిఖ్యాతి గలిగినయట్టి
వాయుతనూజుండు వడి నన్ను దూఱి । యీమెడ నాడిన నిది తగుఁగాక,
పనివడి భుజబలప్రౌఢి దీపింప । నని సిల్వలేని నీవాడ నర్హుఁడవె!
నా భుజాబలమును నాసాహసంబు । నాభాగ్యరేఖయు నానరసతియు
నెఱిఁగి యెఱింగియు నిట్లాడఁ జనునె! । ఎఱుఁగరే నీ సత్త్వ మెల్లభూప్రజలు!
కవలుచూడంగ విక్రమధురంధరులు । వివిధ శస్త్రాస్త్రప్రవీణు లుత్తములు;
గుఱుతుగా నేలకుఁ గోలకుఁ దెత్తు । రరిబలంబుల వారలాడిరే యిట్లు!
తలకొని నీవు జూదంబాడఁబట్టి । కలిగె శత్రుత్వంబు కౌరవులకును
మనకును; అదిగాక మానభంగంబు । ఘనమయ్యె; మఱియును గాంతద్రౌపదిని
ముందలవట్టి [1]యమ్మొగి నీడ్చి యీడ్చి । యందంద వస్త్రముల్ హరియించు టెల్ల
నీకతంబునఁగాదె! నీకేటిసిగ్గు! । దాకొన్న కౌరవదాసుఁడ వీవు.
నేరమెంచఁగనేల నేఁడని వెడలి । పాఱిపోయితిగాదె భానుసూనునకు!
జానొప్ప ననిసేయఁ జాలకయున్న । చానికిఁ దాల్మి యవశ్యంబు వలయు.
కానిమాటలు నన్నుఁ గడవ నాడితివి; । నీనాల్క తునకలై నెఱిఁ బోక[2]యున్నె!”
అని యగ్రజుని నప్రియంబులు పలికి । యొనరఁ జింతించి నిట్టూర్పులు నిగుడ
నొఱఁబాయఁ బెఱికి మహోగ్రఖడ్గంబు । నఱిమిఱి ధరియింప నర్జునుఁ డనియె:

1. నిమ్మొవి. 2. యున్న. (మూ).

'క్రమ్మఱ నిదియేమి కడఁగితి!' వనిన । నెమ్మి నిట్లనిపల్కె "నీరజనాభ,
భక్తవత్సల, శార్ఙ్గి, పాపసంహార, । నక్తంచరాంతక, నగధర, కృష్ణ,
యమతనూజాతు నోనాడినందులకు । సమరంగ నిప్డు ప్రాయశ్చిత్తమేను
దలఁద్రుంచుకొనుటయె తలపోసినాఁడ । నలవడ." ననిన మురాంతకుఁ డనియె:
"నరవి నాత్మ[1]ప్రశంసయె మరణంబు । ధరణిలో ననుమాట తత్త్వార్థ మనఘ!
అదిగాన విల్లును నమ్ములుఁ బూని । కొదలేక నిను నీవె కొనియాడుకొనుము."
అనుడు 'నీ చెప్పినయట్ల చేసెదను । ఘనదేహ, నీవెఱుంగని ధర్మమెద్ది?'
అని ధనంజయుఁ డంత నమ్ములు విల్లుఁ । దన కేలఁ బూని యాధర్మజు కనియె:
"హరుఁ డొక్కరుఁడు దక్క నవనిలోఁ జాప । ధరు లెవ్వరేఁడు మొత్తంబుగా నాకు;
రాజసూయమునాఁడు రాజుల గెలిచి । తేజంబుతో నేను దెచ్చిన ధనము
కమలగర్భుండైన గణుతింపఁ గలఁడె! । ప్రమథాధినాథునిఁ బార్వతీరమణుఁ
గొమరొప్ప గెలిచితిఁ గుంభిని వొగడ; । ... ...
కాలకేయ నివాతకవచముఖారి । జాలంబునెల్లను జంపివైచితిని;
ఖాండవం బాహుతిగా ననలునకు । దండిమై నిచ్చి సుత్రాము గెల్చితిని;
అంగారపర్ణుని యంతటివాని । భంగపెట్టితిఁ గాదె బాహుసత్త్వమున?
గంధర్వపతి తొల్లి గాంధారికొడుకు । బంధించి కొనిపోవ బలువిడిఁ దాఁకి
విడిపించితిని ధర విఖ్యాతిగాఁగ; । ఎడపక నాసత్త్వ మెన్నంగ వశమె!"
అనిపల్కి యన్నకు నపుడు సాష్టాంగ । మొనరించి హస్తంబు లొప్పార మొగిచి
ధర్మతనూభవ, ధైర్యస్వభావ, । ధర్మస్వరూప, భూధవవర్య, యేను
అరతిమైఁ బల్లద పలుకులాడితిని । అరలేని కడఁకతో నవి వినవలదు.
పనివడి సత్యంబు పలికెద వినుము । తనువును బ్రాణంబు ధరణి నీసొమ్ము;
ఒనర వాయుజుఁ డొంటి నున్న వాఁ డచట; । ననుఁబంపు భూనాథ, నలినాప్తసుతునిఁ
దునిమివైచెద నేఁడు దోర్బలప్రౌఢి." । నన విని ధర్మజుఁ డమరేంద్రసూనుఁ
గనుఁగొని యనియె 'నాకతమున మీకు । ... ...
బహుదుఃఖములు గల్గె బడలితి రపుడు; । విహితమా తలఁద్రెవ్వ వేయు మీవేళ.
కలగొని యడిగాక కాచెద వేని । యెలమితోఁ బోయెద నేను కానలకు.

1. ప్రశంసా,

బలహీను రణరంగ భయయుక్తు నన్ను । నిలపతిఁ జేయంగ నిది యుక్తిగాదు.
కట్టుము పట్టంబు గంధవాహజుని । నట్టన నదిగాక నీవైన నేలు."
మని పల్కి ధర్మజుఁ డాసెజ్జ డిగ్గి । వనవాసమునకునై వడిఁ బోవుచుండఁ
గమలనాభుండు భూకాంతుని పాద । కమలంబులకు మ్రొక్కి కడఁక నిట్లనియె:
"నరుని ప్రతిజ్ఞ భూనాథ, యీ వెఱఁగి । వరఁగంగ నీరీతిఁ బలుకుట దగునె!
రమణమై నిన్ను నేరము లెంచరాదు । క్రమమున నామాట గైకొను దేవ!
కలయఁ బ్రతిజ్ఞ భంగము గాకయుండఁ । బలుకు మీవని యేనె పంచితి నతని.
వరుసఁ గీడాడిన వధియించి నట్లు । ధరణిలో ననుచు శాస్త్రములు చెప్పెడిని.
అదిగాక తద్దోషహరణార్థ మిపుడు । కొదలేక తనుదానె కొనియాడుకొనియె;
నరవి నంతటికంటెఁ జచ్చుట గలదె! । శరణంబు వేఁడెదఁ జయ్యనఁ గావు."
అని యర్జునుఁడుఁ దాను నతనిపాదములు । ఘనముగాఁ బట్టి "యోకారుణ్యమూర్తి!
మమ్మిరువురఁ బ్రోచి మాతప్పులెల్లఁ । గ్రమ్మఱ సైరింపు గతినీవె మాకు.
పార్థునిచే నెల్లభంగులఁ గర్ణుఁ । డర్థి నేఁడే చచ్చు నది నిక్కమనఘ!
వానికై చింత యీవంతయు వలదు; । మానక నీ వనుమానంబు నుడుగు."

కృష్ణుని మాటలచే ధర్మరాజు కలఁకదేఱి ప్రసన్నుఁడగుట

అనుటయు ధర్మజుఁ డాహరినెత్తి । యనయంబు ప్రాంజలియై యతఁడుండ
నతని కిట్లనియె: "నోయనఘాత్మ, నాకు । మతిదప్పెనిందాఁక మఱినీవు కృపయు
నిండి యాపత్పయోనిధిలోన మునుఁగ । కుండంగఁ గాచితి వుగ్రాక్షవినుత!"
అనునంతలోన నయ్యమరేంద్రసుతుఁడు । తనరంగ ఖిన్నుఁడై తలవాంచియున్న
నతనిఁ గనుంగొని యంబుజోదరుఁడు । వితత వాగ్వైఖరి వెలయ నిట్లనియె:
"దేవేంద్రసుత, నీకుఁ దిక్కువట్టినదో! । యీ విచారంబేల! యీ వేళనృపతి
సుముఖప్రసాదంబు చూచి మోదింపు; । విముఖత తగునె! వివేకివి నీవు;
వరఁగ నీతని నొవ్వఁ బలికినందులకె । దురదుర నీకు నీ దురవస్థవచ్చె.
జగతి ఖడ్గంబునఁ జంపిన నట్టు । లగుదువో! యెఱుఁగ మే మక్కటా! నేఁడు.
అలవడెఁబో దైవతానుగ్రహంబు; । కలహారంగమునకుఁ గడఁగంగ వలదె!"
యనినఁ గన్నీరొల్క యమసూతి పాద । వనజంబులకు మ్రొక్కి వదలకయతఁడు
పొలుపేది బాష్పజల పూరితుఁడగుచు । బలభేదిసుతుమీఁదఁ బడియె; నీరీతి

నిరువురు దుఃఖింప నిందిరావిభుఁడు । సరవిఁ 'జాలింపుఁడు చాలింపుఁ' డనుచు
వారింపఁగా, మాని వసుధీశుఁడంత । గారవంబునఁ బార్థుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి
నలి ముఖప్రక్షాళనంబు గావించి । తలకొన్న చిఱునవ్వు దళుకొత్త నపుడు
"మహినింత పఱచునే! మనలఁ గర్ణుండు ; । విహితంబుగా జనుల్వీక్షింపుచుండ
వరుసతో విల్లు నశ్వమ్ములు సూతు । ధరణిపైఁ బడనేసి తగ నన్నుగెలిచె.
సమరంబులో నేఁడు చంపకయున్నఁ । బ్రమదంబుతో నాకు బ్రతికుండరాదు."
అనవుడు వేడ్కతో యమతనూజాతుఁ । గనుఁగొని పల్కె నాఖండలాత్మజుఁడు :
"నుతగతి నేఁడు కర్ణుని బడవైతుఁ । బ్రతిమీఱఁ దప్ప నీపాదంబులాన."
అనుచుఁ గృష్ణునిఁజూచి "యనఘాత్మ, నీదు । మనసునఁ గర్ణుండు మహిఁ గూలవలయు
నని తేరుగదలింపు మాలోన వానిఁ । గినిసి చంపెద నీదు కృపపేర్మి." ననుచు,
నరదంబునందున్న హరులకు నంత । గరిమతో జలపాన ఖాద్యఖాణములఁ
బరితృప్తి గావించి పాండవాగ్రజుని । గరమొప్ప వీడ్కొని కదలి రవ్వేళ.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథచెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
పద్మపత్రాక్ష, శ్రీపతి, వాసుదేవ, । పద్మసంభవ ముని ప్రస్తూయమాన,
నాదామృతాస్వాదన ప్రభాకార, । వేద వేదాంతప్రవేద్య స్వరూప,
ఘనమాని హృద్గేహ కలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పాన ద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
రచితమై కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె నాలవది.

పంచమాశ్వాసము

శ్రీ గరుడాద్రీశ, సృష్టిప్రకాశ, । ఆగమవినుత, శ్రీ హరి, జగన్నాథ,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
ఆరీతి నృపునిచే ననుమతి వడసి । [1] బోరన రథమెక్కి పురుహూతసుతుఁడు
భేరీ మృదంగ గంభీర నాదములు । [2] బోరుకొనంగ నార్పులు మిన్నుముట్టఁ
దురగ మదేభ సందోహంబు నడవఁ । బోరిపోరి రణరంగ భూమి కేతెంచి
యుభయ బలంబుల నుగ్గించెఁ జేర్చి । త్రిభువనంబులు భీతిఁ దెమలంగ; నంత
ధీరులై వీరులై ధీవరస్తుత్యు । సారులై భీమసంచారులై పోరి
కరికరిఁ గదియించి ఘనత దీపించి, । హరి హరిఁ దాఁకించి యసిఁ వ్రేసి వ్రేసి,
తేరు తేరొత్తించి దృఢలీలఁ బెనఁగి, । వీర భటాళితో వీరభటాళి
తలపడి దేవతాతతి బెగ్గడిల్ల । బలువిడి శస్త్రాస్త్ర పంక్తులచేతఁ
బొడువుఁడను మాటయుఁ బోకుఁడన్ మాట । విడుఁడను మాటయు వేయుఁడన్ మాట
చంపుఁడన్ మాటయుఁ జదుముఁడన్ మాట । నొంపుఁడన్ మాటయు నుతశక్తి గలిగి
యందందు నన్యోన్యహతులఁ జెన్నొందె । సందడి కయ్యమో జననాథచంద్ర !
అంత రాధేయుండు సాహసోత్సాహ । మెంతయుఁ దనయందు నేపుచూపంగఁ
బ్రలయ కాలోత్తాల భైరవాకార । విలసిత నిర్ఘోష విపులాట్టహాస
విక్రమక్రమములు విలసిల్ల శల్యు । నాక్రమంబునఁ జూచి యనువొప్పఁ బలికె :
“ శల్య, నన్నిటఁ జూడు సకలలోకములు । లౌల్యవర్తనల డొల్లంగ నే నేచి
కౌంతేయ కులమెల్ల ఖండించివైచి । వింత భీష్మాదుల వెసఁ జంపినట్టి
పగయణంగించి చూపట్టి నాస్వామి । చిగురు మనంబు రంజిల్లఁ జేసెదను.
సారథ్యమునకు వేసరక నారథము । శూరపుంగవ, నీవు సొంపారనడుపు.”
అనవుడు శల్యుఁడిట్లనియె: “రాధేయ, । వినుము నీమాటలు విడువలేవైతి.
అర్జునాదుల గెల్వనకట ! నీతరమె? । నిర్జరాధిపునైన నిర్జింతు రాజి ;
చెప్పటిమాటలే యిది నీస్వభావ । మొప్పరఁగాఁ బ్రొత్తయొకటియు లేదు.

1. భోరన. 2. భోరుకొనంగ (మూ)

నుతి నరనారాయణుల గెలువంగ । క్షితిలోన వశమె! యిస్సీ మానవైతి;
నీవు గానఁగలేవు నీతిమార్గంబు; । కావరంబున వారి గడవనాడకుము."
అన విని కర్ణుఁ డుగ్రాకారుఁడగుచు : । "నను జెప్ప శల్య, విన్నాఁడవొ లేదొ!
నాబాణమహిమ లెన్నఁడుఁ జూపఁగాక. । ఆ బాణవైరియు నర్జునుఁడెంత!
సప్తాంబురాశులు సప్తశైలములు । సప్తలోకంబులు సంచలింపంగఁ
ద్రుంతు నొంతు వధింతు ధూర్జటి వచ్చి । వింతగాఁగాచిన విడువ నీయాన."
నావుడు శల్యుఁ "డన్నరునకోడంగ । భావించి యేని చూపఁగఁ జూతుఁగాక;
ఎందుఁబోయెద? విప్పుడేల త్రుళ్లెదవు? । పంద, నీకేటికి బహుభాషణములు?"
అనుచు నవ్వుఁచు నవ్విడరదంబు గడవ । ననఘుఁడా రాధేయుఁ డతిశౌర్యమహిమ
సేనలఁ బురికొల్ప సేన లప్పుడు । సేనలతోఁ దాకి సేనగాఁబోరి
జర్జరితాంగులై చలము దీపింప । నిర్జించి గర్జించి నిబిడహుంకృతుల
నతిరథ సమరథులట మహారథులు । ధృతి నర్థరథులు నుద్రేకించి తాఁకి
బవరంబు సేయ నప్పాటఁ గౌరవుఁడు । వివిధభంగులఁ బోరె వినుము భూనాథ!

దుశ్శాసనుఁడు భీమునితోఁబోరి మడియుట

అంత దుశ్శాసనుఁ డాత్మలోపలను । జింతించి "యిట్లుండఁ జెల్లునెనాకు!
నాహవక్షేత్రంబునందుఁ బాండవుల । నాహేమగిరిచాపుఁ డర్థి మెచ్చంగఁ
ద్రుంతుఁ గలంతుఁ దుత్తుమురు గావింతుఁ । బంతంబులో" నని పావనిఁ దాఁకె,
కరికరి గిరిగిరి గ్రహము గ్రహంబు । నరయ సింహంబు సింహముఁ దాఁకినట్లు.
భీముండు ప్రళయాంత భీమునిభంగి । భీమాహవక్షోణిఁ బేర్చి యుప్పొంగె.
ఉదయాపరాద్రుల నొక్కట సూర్యు । లుదయించునట్లు వారొక్కటఁ బేర్చి
రథములు గదియించి రణభీకరముగఁ । బృథుశరాస్త్రముల నిర్భేదించి చొచ్చి
బవరంబు చేసిరి ప్రావీణ్యమెసఁగ । దివి నొడ్డగిలి సురల్ దృష్టించి చూడ.
దుశ్శాసనునితోడఁ దొడరి భీముండు । నిశ్శంకఁ బలికెను నిఖిలంబు నెఱుఁగ :
"ఓరి దుశ్శాసన, యుద్ధమధ్యమునఁ । బాఱక జారక బంటవై నిలుము.
ప్రాణంబు తీపుగాఁ బాఱితివేని । క్షోణి నేలోకము చొచ్చెద విపుడు?
ఉత్తమసాధ్వి మాయువిద ద్రౌపదిని । నెత్తమాడినవేళ నీ చేసినట్టి
నీతకు నే నాఁడు సేయు ప్రతిజ్ఞ । యాఁతగా నినుబట్టి యసురు తోడుతను

కిన్నర గంధర్వ ఖేచరుల్ చూడ । మన్నన మీవారు మావారుఁ జూడ
నుదరంబు చించి నీయుదుటురక్తంబు । నెదతృప్తి తీఱంగ నేఁ ద్రాఁగువాఁడ.
ఆసతి నీడ్చిన యాఫలం బిపుడు । చేసేతఁ గుడిపెదఁ జెలువారఁజూడు.
అప్పుడు బ్రహ్మాదు లా యమసూతి । యొప్పఁ బ్రార్థించిన నొగి నిన్ను విడువ.
చుట్టాలఁ బక్కాలఁ జూచిరా పోయి । ధట్టించి నీయాత్మ దైవంబుఁ దలఁపు.
మీయన్న మోమును మీవారి మోము । నోయన్న, చూచిరా ; యొగి నిటమీఁద
నీవున్న చోటికి నీవారినెల్ల । వేవేగ ననిపి నీ వేడ్కఁ జెల్లింతు. ”
అనిన దుశ్శాసనుఁ డతని కిట్లనియె : । “వినుభీమ, యిదియేల విఱ్ఱవీఁగెదవు ?
ఎడమచేయి కుడిచేయి నెఱుఁగనియట్టి । బడుగుల నీవంటి పందలఁబట్టి
చంపితినని మహా చటులగర్వమున । నింపారెదవు ; నిన్న యినజునిచేత
నేపాటు పడితివో యెఱుఁగవా మదిని ! । ఏపార సిగ్గులేకేల త్రుళ్ళెదవు ?
అదిగాక నీపుత్త్రుఁడగు ఘటోత్కచునిఁ । బొదివి చంపఁగనెందుఁ బోయితి చెపుమ ?
వట్టిబీరంబులు వలదు నాయెదుట ; । పొట్ట క్రొవ్వులు మానిపో నిన్ను జంప.
వెలయంగ వెనుకను విరటునియింటఁ । బులిగండ వెట్టుగబ్బును నుబ్బుఁ జెఱుతు.
విడక మాసభలోన వెస భంగపెట్టఁ । బడి మఱచితె మిమ్ముఁ బఱిచినపాటు ?
కడఁకతో సంధులు గట్టించి గంగఁ । బడ నీళ్ళఁ ద్రోయించి పటుభీతినించి
విషధరంబుల నోలి వేఁడిమిచూపి । విషభోజనంబులు వేడ్కఁ బెట్టించి
దినసి లక్కింటను జిచ్చువెట్టించి । వినమిగా శకునిచే వెడఁద జూదమున
సిరియెల్లఁ జేకొని సృష్టికిఁ బాపి । వెరవున నడవికి వెళ్ళఁ గొట్టితిమి.
అందుఁ బెక్కాపద లనుభవించితిరి ; । [1]అందఱునట వీడి యజ్ఞాతచరిత
విరటుప్రోలికిఁ జని వేఱుమార్గమున । నరుదారఁ జరియింప నడ్డపెట్టితిమి.
ఎనయ మీయిడుమల నెఱుఁగరా మీరు ! । అనికి వచ్చినచోట ననసేలమిమ్ము !
మానహీనంబైన మనికి యేమనికి ! । మానవోత్తములకు మహి విచారింప.
ఎఱిఁగినవారికి నిదియపో కొఱఁత ; । ఎఱుఁగనివారి మిమ్మేమందు నిపుడు !
మాటిమాటికిఁ బెక్కుమాట లేమిటికి ! । పాటిగా మగఁటిమి పాటింతుగాక. ”
అని తనకన్నుల నపుడు కెంపెసఁగఁ । గని కరువలిసూతిఁ గడఁకతో డాసి
భల్లంబు వఱపి యప్పావనిచేతి । విల్లు రెండుగఁ జేసి వెసనార్చె నధిప !

1. అందులో నటఁజని యాఘాతచరితు (మా).

ఆర్చిన భీముఁ డయ్యెడ (?) నొక్కవిల్లు । పేర్చి మహోగ్రతఁ బెంపారఁ బట్టి
యాతని కోదండ మవలీల విఱిచి । యాతతాస్త్రంబుల నడరంట నేసె.
ఏసినఁ గోపించి యెలమి నీసుతుఁడు । దాసి తానొక్క కోదండంబు దాల్చి
భీము వక్షస్థ్సలి బీటలు వాఱ । [1]నామెయి నొక భీషణాస్త్రంబు నేసి
రథచిత్రగతుల ధరాధూళిచేతఁ । బృథివి నాకాశంబుఁ బెంపారఁ గప్పె.
మఱియును బంగ్రేండు మార్గణంబులను । దరలకసారథి దర్పమణంచి
యడియాలమును భీకరాస్త్రచయంబు । తొడిఁబడఁగా నాఱుతూపుల నాటి
ముప్పది కోలలు మునుకొని మేనఁ । గప్పినఁ, గోపించి కరువలిసుతుఁడు
అడవి లోకంబెల్ల హాతముగా మండి । పడి యాడుగఱచుచుఁ బావకాకృతిని
గడఁగి యేఁబదియాఱు కాండసంతతులు । తొడిగి యా యువరాజుఁ దొడరి నొప్పించె.
నొప్పించుటయు భీము నలివేఁడికోల । [2]లుప్పన బట్టులై యుంతునక్లేసె.
ఏసిన నాభీముఁ డేపుదీపించి । గాసిల్లి వీనితోఁ గలహమేలనుచు
రథము దిగ్గనడిగ్గి రాజేంద్ర, యపుడు । ప్రథనోగ్రమగు గదపట్టి వేవచ్చి
యతనిసారథిఁ జంపి యశ్వరత్నములు । వితత చూర్ణములఁ గావించి రథంబు
పెడచేతఁగొని కొట్టి పెకలించి పాఱ । విడిచిన, నదివోయి వెస ధూళి గ్రుంగె
అపుడేమిచెప్ప నీ యాత్మసంభవుఁడు । అపరిమిత ప్రౌఢి నర్థి నప్పొంగి
మొగిమూఁడు తోమరంబులు త్రిప్పుకొనుచు । మగఁటిమి భీముపై మార్కొని పొడిచె.
పొడిచినఁ గోపించి "[3]పోట్ల నీపోటు । పొడిచి నీకెక్కడఁ బోవచ్చు !" ననుచుఁ
గొట్టిన దొకకొట్టు, కొట్టుతో మూఁడు । గట్టి తోమరములు గనియలై రాలె
రాలిన నాయువరాజు కోపించి । ప్రాలుమాలక మేలు [4]పట్టుగావునను
పలకయు వాలునుబట్టి రణోర్విఁ । [5]దలఁగి ఱెక్కలుగల తార్క్ష్యనిభంగి
నుప్పరంబెగసి [6]తా నుడుకురక్తంబు । చిప్పిల్లఁగా భీమసేనుని వ్రేసె.
వ్రేసిన నదితప్పి వెంటనె యెగసి । యా సమీరాత్మజుఁ డా వాలుపలక
చూర్ణంబులుగఁ జేయ శూలమంకించి । ఘూర్ణాయమానుఁడై కోపించి పొడిచె.
పొడిచిన నదియు నుప్పొంగి రాఁదిగిచి । కడికండలుగఁజేసి గద గదియించి
యతని శిరోమధ్యమడఁచిన, మూర్ఛ । వితతాంగుఁడై కాళ్లు విలవిలఁ బోవ

---

1. రామణీయక. 2. ఉప్పెనపిట్టలై 3. పొట్లనిపోటు. 4. పట్టి 5. తలఁకి. 6. రానొలుకు రథంబు. (మూ).

ధరమీఁదఁ [1]బడిరయె నీతనయుఁ ; డామీఁద । బిరబిరఁ బడవచ్చు పిడుగుచందమునఁ
బొనరంగఁ బులి లేటిఁ బొడివినరీతిఁ । గినిసి యేనుఁగుఁ బట్టు కేసరివగిదిఁ
బరఁగ దుశ్శాసనుఁబట్టి వ్రేత్రొక్కి । విరవిరమని గ్రుడ్లు కాలికఁజుకఁగ
నఱిమి చూచుచు వాని యురముపై నెక్కి । యుఱుముటఱిమినభంగి నురుశరధ్వనుల
నక్కుమారుని జూచి యనిలనందనుఁడు । ఎక్కుడు మదమున నెలుఁగు రాల్పడఁగ :
"మును సభలోపల ముదితఁ బాంచాలిఁ । గనుఁగొన్న పాపపుఁ గన్ను లేవీ ?" యనుచుఁ
"కులకాంత ద్రౌపదిఁ గోరి దూషించు । నులివెచ్చమాటల నోరెద్ది ?" యనుచు
"సరవి సందణుఁ జూడ సకియనీడ్వంగఁ । గరమర్థిఁ బోయిన కాళ్లేవి ?" యనుచుఁ
"జేచాఁచి యాయింతి చీరలు దోఁచు । నాచేతులేయవియఁట ? యిస్సి" యనుచుఁ
"గలకాలమెల్లను గానివర్తనల । మెలఁగివర్తించు నీ మేనెద్ది ?" యనుచు
"మీయన్న రారాజు మీకర్ణశకుని । లోయన్న, యెక్కడ నున్నవా ?" రనుచు
లీలఁ గేలునఁ గేలు లేనెత్తి త్రోఁచు; । నేలపైఁ బడవైచు; నిక్కుకుప్పించు ;
ముఖవీధి వడిమీఱ మోఁకాల నూఁదు ; । నఖిలదిక్కులఁ జూచు నగ్నిమైమండు;
ఊఱుము, మోఁచేతుల నొడుగాఁ [2]బొడుచుఁ; । బిఱవీకు గావించుఁ బెడబొబ నార్చు ;
మనబలంబులఁజూచి మఱి తనవారిఁ । గనుఁగొని "యిందందుఁ గలఁడొక్కొ బంటు !
విడిపింపఁ గలరేని విడిపింపుఁ డితని; । విడువక ప్రాణముల్ విడిపింతు" ననుచుఁ,
గనకకశిపుఁ బట్టి కదనోర్వియందుఁ । జెనసి ఖండించు నృసింహుని వగిది,
నంతకాసురుఁ బట్టి యదటణఁగించు । బంధురాకృతి గల పరమేశు కరణిఁ
బాయుచు డాయుచు బాహార్గళముల । వ్రేయుచు రాయుచు వెస నహో యనుచు,
అప్పుడు మావీటి యతిరథులెల్లఁ । దప్పక కనుఁగొని తడయక యతని
తేజోవిశేషంబు దృష్టింపరాక । రాజును రథికులు రాజనందనులు
గరుడకిన్నర యక్ష గంధర్వవరులు । సరసిద్ధసాధ్యులు నాకనాయకులు
మిక్కుటముగఁ గనుల్ మిఱుమిట్లు గొనఁగ । వెక్కసమై యంత వెఱచి చూడంగ,
ననిలజుఁడట్లు విహారంబు సలిపి । యనియె నాయువరాజు కల్లన నగుచు :

---

1. బడిన నీ తనయునిమీఁద. 2. పొడుచు. (మూ).

భీముఁడు దుశ్శాసను వక్షముచీల్చి రక్తపానము సేయుట

"అన్న, దుశ్శాసన, యకట దుర్మదము । నిన్నింతచేసె దుర్నీతి పెంపునను,
నీవుర (?) మిటువ్రచ్చి నెత్తురు నేను । ద్రావెదఁ దేనియ త్రావు చందమున.
ఆశచీవల్లభుఁ డమృతపానంబు । చేసిన విధమునఁ జేతునా యేను ?
పగటున నీరక్తపానంబు చేసి । [1]సగుటుచర్మంబు కుచ్చలి గంతచేసి
పొసఁగు నెమ్ములు సంకుపూసలు చేసి । యొసఁగు నాగద లాత నొప్పగాఁజేసి(?)
మహిమ నీగ్రుడ్లు కామాత్యులుచేసి । సహితభూతప్రేత శాకినీ గణము
లరయంగఁ గరతాళమనువుగాఁ జేయ, । గరిమఁ గిన్నరకాయగాఁగ మస్తకము,
నొఱవుగా వెన్నెమ్ము నొళవుగాఁజేసి । తఱిమి నీనరములఁ దంత్రులుగూర్చి
యానంద మెసఁగ మాయన్న ధర్మజుఁడు । మానకచూడంగ మహిమ సోలుచును
వీనుచుఁ బాడుచు వెసఁ దాళగతుల । కాడుచుఁ జొక్కుచు నాజిఁ [2]ద్రొక్కుచును
దాండవాడంబ రోద్దండ ప్రచండ । పాండిత్య మెసఁగ విస్ఫారసంకల్ప
సిద్ధ ప్రసిద్ధ సంసిద్ధుండు భీమ । సిద్ధాహ్వయుండని సిద్ధగుహ్యకులు
కలగొని కొనియాడఁగా నీకు దిక్కు । గలిగిన విడిపింపఁగలబంటుఁ గనెద.
కలరేని యీ కురుగణములోపలను । ఎలమి మీవారికి నెఱిఁగింపు మీవు."
అనిపల్కి పెలుచఁ దా నడిదంబు పెఱికి । యనయంబు దిక్కుల నదరులు చెదర
భూ నభోభాగ దిగ్భువనంబులెల్లఁ । బూని కంపింప నంభోధులు కలఁగ
భారతవీరులు భయమంది చూడ, । నారాయణుఁడు మహానటనఁ గీర్తింప,
నట వాని మోమును నదరంటఁద్రొక్కి । కటకటఁబడి వాని కాళ్లనుద్రొక్కి
గుండెపట్టటు గాఁడఁ గుదికిలఁబొడిచి । దండిమీఱఁగఁ జించి తగడొక్కలోని
ముద్దురై నరక్త మిమ్ముల దోయిలించి । కదిసి తృప్తిగఁద్రావి కడఁకఁ ద్రేన్చుచును
మెచ్చుచుఁ దలయూఁచి మేలుమేలనుచు । గ్రుచ్చుచు వ్రచ్చుచు గుఱి నహో యనుచు
నిఖిలేశ, యప్పు డన్నిచురక్తంబు । ముఖమునఁ జమురుక మొనలటుచూడ
గరిమ భయంకరాకారుఁడై పేర్చి । యిరవొప్పఁగా భీముఁ డిట్లని పలికె :
"తల్లిచన్నులపాలు ద్రావనె మున్ను ! । కొల్లగాఁ బలుతేనె గ్రోలనె మున్ను !
కండచక్కెర పాలుఁ గలపము చేసి । చెండి త్రావనె యింత చవిగాదు గాక(?)"

---

1. నగరు. 2. నొక్కుచును. (మూ).

అనిపల్కి క్రమ్మఱ ననిలనందనుఁడు । మనమున మీఁదను మదమునఁ గవిసి
గద చేతఁగొని లయకాలుండు కడిమిఁ । గదిసెనో యన్నట్లు ఘనకళేబరము
చిమ్ముఁ గాల్పట్టి యీడిచివైచి । కిమ్మలనిట్లనుఁ గిమ్మీరవైరి :
" ఓ వీరవరులార! యువరాజు మమ్ముఁ । జేవమైఁ జేసిన చేఁతకు నిట్లు
చేసితి; దీని కేసృష్టీశుఁడైన । వాసిగల్గిన వచ్చి వడిఁదాఁకఁ డిపుడు.
మోసపోయితినని మొఱఁగంగ వలదు; । భాసిల్లు మీయందుఁ బరఁగ మాయందు
వీరుఁడు గలఁడేని వెస నన్ను నోర్చి । వీరిడి నీతని విడిపింపఁ గలఁడె?
నెట్టన మును వీఁడు నీళ్లుద్రావించి । పెట్టనిపాటులఁ బెట్టి వెండియును
బలు మహామృగముల పాలుగాఁ జేసి । సొలవక చెలులును జుట్టాలుఁ జూడఁ
దిట్టుపాటునకోర్చి తివిరి పాంచాలి । కట్టిన చీరలు కడఁకతో నొలిచె.
గెలువరే జూదంపుఁగ్రీడ నందఱును! । గెలిచిన నిటువలె గెలువరు గాక.
ఏమియు నననేల యిటు నాప్రతిజ్ఞ । వామిగాఁ దీర్చితి వచ్చె నాపగయు."
అనియని భీముఁ డిట్లాడువాక్యములు । విని సహింపక క్రీడి విష్ణునిఁ జూచి :
" హో దేవ, చూచితే! యుగ్రుఁడై భీముఁ । డాదెస నుభయ సైన్యంబులలోన
వెస బంటు గలిగిన విడిపింపుఁడనుచు । నెసఁగ నే విననాడె నిఁకనాకుఁ బోదు.
ఎక్కడ శూరత్వ మిటఁజాలుఁ జాలు । నిక్కడ [1] నేనుంట యెఱుఁగఁడో మొదల!
కాలకేయ నివాత కవచులఁ బట్టి । తోలనా! సైంధవుఁ ద్రుంపనా! హరుని
వెసఁబట్టి నేలతో వ్రేయనా! యగ్ని । కసలార ఖాండవం బాహుతి యీనె!
అఱిముఱిఁ గురుబలం బాహుతి గొననె! । ఎఱిఁగెఱిఁ గాడిన నేమందు నతని!
ఇప్పుడేమిటఁ దప్పె; నీమాత్రమునకు । నొప్పన చెప్పకోనోపనా యేను!
కదనోర్వి నీరీతి గర్వించినతని । యుదుటణంచెద నన్ను నోగిఁ జూడు." మనుచుఁ
గన్నుల నిప్పులుగ్రమ్మంగ భీష । ణోన్నత గాండీవ మొప్పు సారించి
కదియుచోఁ, గృష్ణుండు గాండీవిఁ జూచి, । " ఇది వేళగాదు నీకీయాజియందు
నిప్పుడేమనవచ్చు నీ భీమసేను; । అప్పురాంతకుఁబోలె నర్థినున్నాఁడు;
బ్రహ్మాదులకునైనఁ బరికింపరాదు; । బ్రహ్మాండభాండముల్ పడఁద్రోచు నిపుడు.
నీవనఁగా నెంత! నేనన నెంత! । హో విమలాత్మక, యుడుగు సాహసము."
అనిన నర్జునుఁడు మహాప్రసాదంబు; । అనఘాత్మ, నీమాట లడ్డంగ వెఱతు;

---

1. నన్నాట. (మూ)

కాక తానీమాట కడునాడఁ దగదు; । పోక వేఱొకఁడైనఁ బోనేలయిత్తు?
ఈతనిపై గోపమిటుఁ జూడుమన్న । నీతఁడే కర్ణుని నిటఁజంపువాఁడ."

కర్ణార్జును లొండొరులపై దివ్యబాణములఁ బ్రయోగించుట

అనుచుఁ గోపాటోప మావహిల్లంగఁ । బనుగొనఁ గౌరవబలములమీఁదఁ
[1] బదపడి యాగ్నేయ బాణమేయుటయు, । నది మహా [2] ధ్వనులచే నాకసంబ్రువఁ
బదిదిక్కులను మంట ప్రజ్వరిల్లఁగను । బెదరి సేనలు కకావికలుగాఁ బాఱ
నంతకు కోపాగ్ని యడరినక్రియను । బొంతబలంబుఁ గాల్చుచు రాఁగఁజూచి(?)
యారసంబునఁ గర్ణుఁడింత గైకొనక । వారు ణాస్త్రంబేసి వారించె దాని.
ఫల్గునుండును దమోబాణమేయుటయుఁ । గల్గునంతయు నంధకారంబు గప్పె.
కప్పినఁజూచి యా కర్ణుఁడుప్పొంగి । 'యిప్పుడు నేరనా యిటదీని!' కనుచు
సౌరాస్త్ర మవ్వేళ సంధించి యేయ । భూరితమంబు గొబ్బున విచ్చిపోయె.
అర్జునుండంత మహాప్రతాపమున । నిర్జరులటఁ దన్నునింగిఁ గీర్తింప
నైంద్రాస్త్ర మెంతయు నార్చుచుఁ దొడిగి । సాంద్రదీధితుల నుజ్జ్వలత నర్కజుని
నేసిన, దైత్యాస్త్రమేసి యుక్కణఁచి । భాసుర శైలాస్త్రపటలి యేయుటయు,
నదిగని గాండీవి యపుడు వజ్రాస్త్ర । మొదవంగ నేసి యా యుదుటణఁగించె.
ఈ రీతి నిద్దఱు నిల భువనైక । వీరులై ధీరులై వెనఁబోరుచోటఁ
బవనతనూజుఁ డప్పార్థునిఁ జూచి, । "దివిజేంద్రతనయ, రాధేయుండు నిన్ను
ద్రుక్కక యెదిరించి చోద్యంబు గాఁగఁ । జిక్కనై యనిమొనఁ జెలఁగుచున్నాఁడు.
వానిని బటుశరవ్రాతంబుచేతఁ । బూని ఖండవిఖండములుగాఁగఁ జేసి
కౌరవు లాత్మలఁగనలి శోకింప । ఘోరాజిఁ బడవైచి గూల్తువుగాక."
అని భీముఁడాడిన యమ్మాట లెల్ల । విని వనజాక్షుఁ డా విప్వచ్చుకనియె:
"నీ దివ్యబాణంబు లిట నిదియేమి । యేదియుఁగాకుండ నిటు గతిదప్పె?
ఒకటియుఁ గాఁడకయున్నది నేఁడు । ఎకసక్కెముగ నిది యేమిచోద్యంబొ!
వానిబాణములెల్ల నడి నిన్ను నన్ను । [3] బూని పట్టుక దూఱి [4] పోవుచున్నవియు.
ఎనయఁ గర్ణునిజూచి యిలయెల్లఁ బొగడఁ । గని కౌరవులు మించఁ గారణంబేమి?

---

1. పనివడి. 2. జ్వాలల. 3. పొని. 4. పొఱి. (మూ)

కదిసి యిన్నాళ్లును ఘనయోధవరులు । ఎదురెదురె తొలంగుటెఱుఁగవో ! యెఱిఁగి
యెఱిఁగియు నెఱుఁగవో! యిదియునుగాక । వెరవుదప్పెనా! లేక వెఱ్ఱివయ్యితివా!
తగుబాణములశక్తి దాఁగెనో నీకు! । మగఁటిమి తొలఁగెనో! మఱచితో నిన్ను!
ఎనయఁ దామసమేల యిసఁజూని జంపు." । అనవుడు క్రీడి బ్రహ్మాస్త్రంబు దొడిగి
తెగఁగొని యేసిిన, దిశలు కంపింప । జగములు వణఁకంగ [1] జనులెల్ల బెగడఁ
బఱతేరఁ గని దాని భానునందనుఁడు । వెఱవ కద్దాననే వికలంబు చేసె.
చేసి యంతటఁబోక శితనారసముల । నేసి కృష్ణుని నరు నేఁబు నొప్పించె.
నరుఁడును శల్యుని నలినాప్తసుతుని । నరసతఁ దొమ్మిదిశరముల నొంచె.
ఆరూఢిఁ గర్ణుఁడయ్యర్జును వింటి । నారి ఖండించెఁ గిన్నరులు కీర్తింప.
క్రూరుఁడై నరుఁ డొండు గొనయ మెక్కించి । దారుణాస్త్రముల నత్తపనజుచేతి
విలు గాఁడ నేసిన వీఁగక యతఁడు । బలు నారసముల నప్పార్థు నొప్పించె.
నరుఁడును బలిమి నన్నలినాప్తసుతుని । కరమునన్నున్న విల్ ఖండించి యార్చి
మేలుమేలని మెచ్చి మిహిరతనూజుఁ । డాలోన నొక్కవిల్లంది తోడ్తోన
శ్రీకృష్ణుఁడున్న యంచితరథంబపుడు । దాఁకొని క్రోశమాత్రము వీఁగ నేయ
'బాపురేరాధేయ! బాపురే!' యనుచు । శ్రీపతి వలికిన, జిష్ణుండు కనలి
కర్ణుని రథ మంతఁ గడు యోజనంబు । తూర్ణవైఖరిఁ బోవఁ దూఱనేయుటయుఁ,
గర్ణుఁడు ముందటిగతిఁ బొఱనేయ । వర్ణించి కృష్ణుఁడు వడి మెచ్చిపొగడఁ
గన్నులఁ గెంపార గాండీవియపుడు । వెన్నునిఁ గనుఁగొని వెఱవకిట్లనియె :
"తప్పక యిదియేమి దైత్యారి, నీవు । నెప్పుడు మానవైతివి వెఱ్ఱితనము.
ఏను యోజనమేయ నిట వాఁడు క్రోశ । మాన మాత్రం బేయ మహిమ మెచ్చెదవు.
మెచ్చిన నన్నెపో మెచ్చంగవలయు ; । మచ్చికగలవని మది నమ్మియుంటి ;
మంచి చుట్టమవౌదు మము భంగపెట్టి । మించి మాపగవాని మెఱయఁ జేసెదవు.
డాఁకొన్న కపటనాటక సూత్రధారి । వేకడఁ బకృమో యెఱుఁగమునిన్ను.
ధారుణి మ్రుచ్చుచేఁ దాడిచ్చి యుంటి । వారిని లేపు నా స్వామివిగావె!"
అని దూఱిపలికిన నాత్మలో నవ్వి : । "విను నీకు నాకును వేఱులేదెందు ;
కర్ణుని శరలాఘు(?) కరలాఘవములు । నిర్ణయించితిఁ గాని నిన్నేలమఱతు!
పొనరంగ ఘనుఁడుగావున వాని నేను । గొనకొని పొగడితిఁ గోపగింపకుము.

---

1. దిక్కు(క్రంబు, (మూ)

పరఁగ నామేనిలోపల జంతుతతులు । ధరణియు నదులును దరణి చంద్రుండు
పూని చరాచరంబులు సముద్రములు । దానవాదులు దేవతా సమూహములుఁ
జుక్క లంబరమును క్ష్మోణీధరములు । సకలజమైన బ్రహ్మాండభాండములు
నుండుట నన్నునేయుట దొడ్డుగాక । యొండొండ నొకని నేయుట యేమిదొడ్డు!
అటుగాన నీవింక నాలస్యముడిగి । చటుల బాణముల జర్జరితునిఁజేయు. ”

కర్ణుఁ డర్జునుపై సర్పశరముఖంబేయుట

మని చెప్పినంతలో నశ్వసేనాఖ్యుఁ । డనుపాము క్రీడితో నలిగి యాకర్ణు
దోన నుండుదాని సంస్తుతి ధూపదీప । వినుతనైవేద్య సవిస్తరంబుగను
మనసునఁ బూజించి మార్తాండసుతుఁడు । కనఁగవ కెంపారఁగాఁదీసి యపుడు
గరిమ నర్జునుకుత్తుకకు దానిమొనకు । నరుదుమీఱంగ లక్ష్యముచేసి నిలిచి
యార్చుచుఁ దొడిగి పిల్లార్చి పెంపేర్చి । కార్చిచ్చుకై వడిఁ గడుమంట లొలుకఁ
దెగనిండఁ దిగిచి యాదివిజులు మునులు । బెగడ లోకములతోఁ బృథివియల్లాడ
నేసిన, నదియును నిట్టట్టుపోక । గాసిల్ల విషము లొక్కటఁ బర్వుచుండఁ
గన్నుల భీషణోల్కలు మింటనంటఁ । [1] గ్రన్నన మణిమయ కాంతులతోడ
భుగభుగ నార్పులుఁ బొగలు వెల్వడల । మగఁటిమి వాటించి మహీయునాకసముఁ
గాల్చుచు బలముల గరళ.[2] జాలమునఁ । బీల్చుచు నేతేరఁ బీతాంబరుండు
వినఁగ శల్యుఁడు వల్కు వెసఁగర్ణుతోడ : । ... ...
“ అదియేమి బెగడితివర్కజ, నీవు ! । కదనంబులోపలఁ గంపమేమిటికి !
దిటతప్పెనో ? కన్ను [3] తిరిగెనో ? యిట్టి । యటమటంబేటికి ? నస్త్రమీవేళ
మెడకుఁ దొడుగఁగఁబోయి మెయిమెయినదిగొ।తొడకునుదొడిగితి తుది నెగఁదొడుగు.”
అనినఁ గోపించి యా యర్కనందనుఁడు । కనుఁగవ నయ్యగ్నికణములు రాలఁ :
“ దప్పకచూడు మెంతయుఁ గ్రీడిశిరము । నిప్పుడేఁ [4] గూల్చెద నేలపల్కెదవు ? ”
అని చెప్పునంతలో నమ్మహాస్త్రంబు । చనుదేర శౌరియుఁ జయ్యననపుడు
చెలఁగి దీనికిఁ బ్రతిసేఁతుక యున్న । నలుక నర్జునుఁ జంపునని నిశ్చయించి
మెడగుటిగా వచ్చు మేరదప్పంగఁ । బుడమి నయ్యరదంబు పొలిగ్రుంగఁ ద్రొక్కె.

1. గ్రక్కున. 2. ఖీలమున. 3. విరిగెనో. 4. గొల్చెద. (మూ)

త్రొక్కినంతనె మెడత్రుంపంగవచ్చు । నక్కఱ నా పాపయమ్ము వేవేగ
నెట్టన దంభోళి నెఱి గిరిఁ దాఁకి । బెట్టుగా శిఖరంబు ఛేదించు భంగి
బహురత్న దీప్తుల భాసిల్లుచున్న । మహిత కిరీటంబు మహి మీఁద రాల్చె.
శౌరి యీరీతి నాశక్రజురథము । నాయూథగతిఁ గ్రుంగ నదిమినయపుడు
సురలు ఖేచరులును జూచి యత్తఱిని । మురహరుఁ బొగడిరి మోదంబుతోడ.
దేవదుందుభులెల్ల దివినుండి మ్రోయ । భూవర, కురిసెను బువ్వులవాన.
ఆరీతి నత్తెఱంగపుడేమి చెప్ప । పారనయోత్సాహ సంపదలీల
[1] తేజంబెడలి వింత తేజంబు నొంది । [2] రాజిల్ల నా పాండురాజనందనుఁడు
చని సత్కళాహీన శశియును బోలె । (వనమాలిఁ గని యంత వనరుచుఁ బలికె):
"మున్నగ్నిసాక్షిగా ముక్కంటి మెచ్చ । నెన్న ఖాండవము దహించెడునాఁడు
నా విక్రమక్రమోన్నతులకు మెచ్చి । దేవ దేవేంద్రుఁడిచ్చిన కిరీటంబు
పుడమిడొల్లఁగనేసెఁ బొల్లగా నిదియు. । కడసారివచ్చి యీ కర్ణునిఁజూడఁ
గాలానలోగ్ర సంకలిత ప్రతాప । కాలరుద్రుని గతిఁ గాంచియున్నాఁడు.
నేఁటికి మన తేరు నీరజనాభ, । పాటించి త్రిప్పు మీపాటి చాల్పాలు!
నీయుపేక్షను గాదె నే భంగపడితి! । కాయజజనక, నాకడిఁది రథంబు
కర్ణుని యెదుటఁ గ్రుంగఁగఁ ద్రొక్కఁదగునె! । వర్ణింప నాతలవ్రాఁత యిట్లుండె.
దీనికిఁ బ్రతిసేఁత తెగి సేయలేనె! । మానుగా నాబాణమహిమ లెన్నఁటికి?
దేవ, నాచేతి గాండీవ మెన్నఁటికి? । రావయ్య నీదు సారథ్య మెన్నఁటికి?
అక్షయతూణీర మదియు నెన్నఁటికి? । అక్షర ధర్మసహాయ మెన్నఁటికి?
కాలకేయాది రాక్షసులను గెలిచి । యీలీల నీశ్వరు నెక్కటి గెలిచి.
యంగారపర్ణుని నటమున్నె గెలిచి । ... ...
చిత్రసేనుని బట్టి శిథిలునిఁ జేసి । నేత్రోత్సవమ్ముగా నిఖిల కౌరవుల
సరవి భీష్మద్రోణ సైంధవప్రముఖ । చిరసోమదత్తులఁ జెనకి సాధించి,
కర్ణునిఁ బదిమార్లు కడుఁ బాఱఁగొట్టి । తూర్ణవైఖరి నాజిఁ దోడరునాబలిమి
యొనర బూడిదలోని హోమంబుచేసి । ఘనుఁడ, నారథముఁ గ్రుంగఁగఁ ద్రొక్కఁదగునె!
ఈ యవమాన మిట్లేల చేసితివి? । హాయక నాప్రతాపం బెన్నఁడింక?

---

1. తేజంబులెడ. 2. రాజమినా. (మూ)

నలినాక్షు, నీవని నమ్మినచోటఁ । గొలఁదిగాఁ బగవానిఁ గూడితి." వనిన
శ్రీకృష్ణుఁ డప్పుడా జిష్ణునిఁ జూచి: । "యోక్రీడి, యిట్లాడ నుచితమె నీకు?
నన్నేల దూఱెదు? నాఁడు ఖాండవము । నున్నతి నీవగ్ని కొప్పించు చోటఁ
బామొక్కటందుండి పాఱిపోఁ జూచి । కామించి తల్లిఁ దోఁకను గఱిపించి
వినువీథికెగసిన, వెస నీవు దాని । తనరు పుచ్ఛముఁ ద్రుంపఁ దల్లితోనదియు
విను మగ్నిఁబడి కాల, వెసనదిపోయి । మొనసి రాధేయుసమ్ముఖమున నిలిచి,
"జాడ నీకెన్నఁడు సంగరమబ్బు । నాఁడు నన్ దొడుగుము నాడెంబుగాఁగ.
అర్జును బట్టి నే నాహవక్షోణి । నిర్జించి భర్జించి నీపగదీర్తు.
నావగ యెల్లన్న నాతల్లి నగ్ని । లోపలఁ జంపె ముల్లోకంబు లెఱుఁగ."
అనిచెప్పఁ బూజించి యప్పాఁపరమ్ముఁ । దనర నిన్నాళ్లును దాచుక యుండె.
నీమీఁది కినుకమై నేఁ డమ్మహాస్త్ర । మీమేర నెంతయు నిటఁ బ్రయోగించె.
చెలఁగి యవ్విధమునఁ జేయఁగాఁ గాక । పొలియింప కూరకే పోవునె యదియు!
ఇనుమాఱు లీబాణమేయంగ రాదు । ఎనయంగ నే నిశ్చయించితిఁ జుమ్ము.
అటుగాన మనమున నాందోళ ముడిగి । యటమీఁది రాచకార్యము చూచుకొనుము."
అని చెప్పుచున్నంత [1] నమ్మేయిఁ బాము । తనపూఁవు దప్పిన [2] దర్పించి యంత
గ్రక్కున మంటలు గ్రక్కుచు వచ్చి । యక్కడ నక్కర్ణు నప్పుడిట్లనియె :
"కొసర కివ్విధ మెఱుంగుదో లేదో నీవు । బిసరుహాక్షుండింత వెఱ పెట్టినాఁడు.
కొండమోపరి గొల్ల[3]కొమ్మల వలువ । దండి ముచ్చిలు నట్టి తడఁబాటుకాఁడు;
బూమెలబయకాఁడు పూతనాదులను । దామెన కట్లుగా దండించు నతఁడు;
నాకులస్వామియే నలిఁదనకిన్ను । లాకడ నైనట్టి యమ్మహాత్ముఁను
ఇట్టియెల్లారులు నెఱుఁగ [4] నేఁటేఁటఁ । బట్టిడి [5] దెఱుఁగంగఁ ఒడును గావునను
ఆవగఁజేసి తానటు చేసెఁగాక; । యీ పాటి చేసెడి దెఱుఁగ లేనైతి.
ఎఱిఁగితే పాతాళ మిట మాదిగాదె! । ఎఱిఁగింప నంతఁ బోనిత్తురె వారు!
చలపాది యితఁ డేడ సంగరమన్యోఁ । దలకొని తనవిధిఁ దానె పోయెడిని.
కావున నిపుడేమిగాదు రాధేయ! । అవిరించియు హరిహరులడ్డపడినఁ
దతభంగి నారసాతలము శీఘ్రమున । బ్రతిమాలి చొచ్చినఁ బాఱిపోయినను

---

1. నమ్మహాపాము. 2. తప్పించెతప్పి. 3. కొమ్మలిలువలు. 4. నేఁడింట. 5. ఉరగ పడుచు గావుమ. (మూ)

జిష్ణుని బట్టి నేఁ జెనకి రౌద్రమునఁ । ద్రుష్ణవాయఁగ వానిఁ దివిఱి ఖండింతు.
నీక నొకమాఱు నీయిచ్చ నుప్పొంగి । తుకతుక యుడిగి సత్తుగ నీదువింటఁ
దొడుగుము రాధేయ! తొడుగువేవేగఁ; । దొడిగినఁద్రుంతు నెందులకుఁ బోనీన."
అనవుడు రాధేయుఁడతని కిట్లనియె, । చనవునఁ దా సత్యసంధుండుఁ గానఁ:
"దల్లితో నాడిన తగవు ప్రతిజ్ఞ । చెల్లింతుఁగాక యేఁజెనఁటి మూర్ఖుఁడనె!
కయ్యంబులో భీముఁ గావనా నిన్న? । గయ్యాళి నకులునిఁ గావనా వట్టి?
వారిఁ గాచినరీతి వరుసనాక్రీడి । నారయఁ గాతుగా కటుగాక నేఁడు
మఱి దివ్య శస్త్రముల్ మహినెన్ని లేవు! । అఱిముఱి సాక్షినీవై చూచుచుండు.
కర్ణుఁడయ్యెడిఁ గాని కవ్వడయ్యెడిని । నిర్ణయంబిది గాని నే నేమి యెఱుఁగ."
అనుచోట శల్యుఁ డుగ్రాకారుఁ డగుచుఁ । గనలి రౌద్రంబునఁ గర్ణుకిట్లనియె:
"పనిలేని వట్టి దబ్బరలు మీవారు । పెనకువ వెన్నతోఁ బెట్టిరి నీకు.
సకల లోకారాధ్య చరణుఁడీశ్వరుఁడు । తకబిక పందికై తరమిడి తాఁకి
విలువిద్యఁ బోరాడ, పీఁకుజోడాడి । శిలలు పల్మఱు ఱువ్వి చెలరేఁగిఱొవ్వి
విల్లుత్రిప్పుచుఁ బోయి వెసఁగొట్టి యతని । గుల్లల తిత్తిగాఁ గూలంగఁ ద్రోచి
మెట్టివట్టుక శివుమెప్పించి యపుడు । దట్టించి పాశుపతం బొప్పఁబడసి
యింద్రలోకమునకు నేఁగి పెక్కుమ్ము । లింద్రునిచేఁ గాంచి యిల మించినట్టి
జిష్ణుని నీవె గెల్చెడివాఁడ వకట! । యుష్ణము లీమాటలుడుగ వెన్నఁటికి;
చేతఁగాఁబోదు; ఈ చెనఁటిమాటలకుఁ । గాతరంబున నొడిగట్టితి." వనుచుఁ
గర్ణకఠోర వాక్యంబుల నపుడు । గర్ణుచిత్తము నీఱుగాఁ జేయుటయును
ఆ సూతసంభవుఁడలిగి యెంతయును । ఈసున శల్యుతో నిట్లని పలికె:
"ఏమిటికో శల్య, యింతేసిమాట? । లామేటి కానూటి నా కిరీటికిని
ఉడురాజధరుఁడోడె నోడె నటంచుఁ । గడిఁది సారెకుఁజెప్పి కాఱులాడెదవు.
అతఁడోడినట్టు లేనఁటె యోడువాఁడ! । జతనమై నాసాహసం బిదె చూడు."
మని పది యమ్ముల నచ్యుతు నేసి । యనిమిషేశ్వరపుత్త్రు నాఱింట నొంచి
మఱియును బెక్కైన మార్గణంబులను । అఱిముఱి నేసి కోయని యార్పుటయును,
అమరేంద్రసూనుండు నలిగి పెక్కైన । నమధిక శస్త్రముల్ చాలంగ నేసె.
ఏసినఁ గోపించి యినజుఁడవ్వేళ । భాసురంబైనట్టి బహుశరంబులను
నరునిపైఁ గురిసిన నరుఁడవి ద్రుంచి । దొరకొని పదియేడు తూపుల నేసి

నెత్తురు పైనొల్క నిగిడి యార్చుటయు । నత్యుగ్రతేజోమయుండు కర్ణుండు
వనచరధ్వజు మిరువది బాణములను । వెనుకొని కృష్ణుని విశిఖ వింశతిని
ఘనతర బాణాష్టకమున నర్జునుని । ననయంబు రెండు కేలనమ్ముల రథము
ధవళవాహములపై దశవిశిఖములఁ । దివిరి లోకంబులు దిగులొందనేసె.
ఏసిన నవి ద్రుంచి యింద్రనందనుఁడు । భాసురకలిత వాక్ప్రౌఢి నిట్లనియె:
"వినుము రాధేయ, నీ విక్రమస్ఫురణ । గొనకొని కౌరవకులమెల్ల నెఱుఁగు.
రారాజు ఘోషయాత్రకు వచ్చియున్న । ఏరీతి విడివడె నెఱుఁగవా నీవు?
వరుస ద్రౌపది స్వయంవరమున నీవు । నెఱయ నిన్నేలిన యేలికతోడ (?)
నేపాటు వడితివో యెఱుఁగవే యకట! । పాపాత్మ, నీకేటి బంటుపంతంబు!
విరటుని ప్రోలున వెన నాలఁ బట్టి । చిరమతి [1]నీవేమిచేసితి నాఁడు?
నీయేలికయు నీవు నెఱయ దుర్బుద్ధి । నాయెఁ బొమ్మన్నట్టులగునె రణంబు!
రట్టడి మమ్ము ఘోరపు రణభూమి । నట్టె త్రోచినయట్టులగునె రణంబు!
కపటజూదంబునఁ గలరాజ్యమెల్ల । నపహరించినయట్టులగునె రణంబు!
ఇంతి ద్రౌపదిఁ బట్టి యీడ్పించినట్టి । యంతరంగంబులట్లగునె రణంబు!
ఏపాటి రణమంచు నిట వచ్చినాఁడ । వేపోటుబంటవై యిపుడు రాధేయ!
నీవోడిపాఱిన నెలవు లెన్నెన్ని । వావిరి నెన్నఁగోవలదె సూతజుఁడ!
ఉత్తమక్షత్రి కులోదితు నాకు । నెత్తెఱంగున నైన నీవీడు గావు.
అయ్యెనఁ గాని ఘోరాజిమధ్యమునఁ । జెయ్యార నీవు చేసిన చేఁతలకును
జంపకమాన నా శరపరంపరల; । తెంపునఁ [2]బాఱక ధీరత నిలుము."
అనవుడుఁ గర్ణుఁ "డహో! మేలు మేలు! । వెనుకొని నిన్ను నీవే పొగడితివి.
ఇతరులు గొనియాడ నెసఁగుట గాక । హితబుద్ధి నీకిది యిస్సిగో తగునె!
భువనైకధీరతఁ బొగడొంది నట్టి । రవిజుండ నన్ను నెఱుంగరా జనులు!
నీవేమి చెప్పెదు నిలునిలు." మనుచు । నావేళ భానుజుఁ డస్త్రాద్రిమీఁద
విలసిల్లు సూర్యుఁడు వెలుఁగుచందమున । నెలమి తోడుతఁ గర్ణుఁడెంతయు మించి
జలజల క్రీడిపై శరవృష్టి గురిసి । పొలివోని కడిమిమైఁ బోరుచునుండి
పార్థుఁడెక్కిన తేరి బండి కండ్లపుడు । పార్థివ, నేలలోపలఁ గ్రుంగ నేసె.
ఏసిన మునికోల నిలఁ బాఱవైచి । యాసరోజాక్షుఁడొయ్యన దిగ్గనఁ జికి

1. నీవాడు. 2. నాచార్య కథితనిలువు (మా)

యమృతంబు గొల్లకున్నై యఖిలదేవతలు । రమణ మందరము వారాశి వైవంగ
నాధారహీనమై యయ్యది గ్రుంగ । బోధించి యెత్తిన పుణ్యుఁడు గాన
నత్తేరు నేలలో నటు క్రుంగిపోవ । నెత్తె గోవర్ధన మెత్తిన ఘనుఁడు.
ఆసమయంబున నర్కనందనుఁడు । మోసపోయితి విధి మొగి నింతచేసె ;
ధర్మంబులేని యధర్మ చిత్తులకు । ధర్మంబు ... ...
(పావనమూర్తి యా) పద్మనాభుండు । సావధానత వీరి సరస నుండంగఁ
గౌరవులకు నెద్ది ఘనరాజ్యలక్ష్మి! । ఊరక మానదు ఉడివోనియాస ;
భార్గవాస్త్రంబులవన తప్పఁ దొడఁగె ; । దోర్గర్వ మెంతయుఁ దూలుచున్నదియు ;
మహి నాజి యర్జునుమయమైన దిపుడు;।అహహా యెక్కడఁ జొత్తునక్కటా !" యనుచు
నున్నచో, రవిమండలోపరివీధి । నున్నతి యొకవాక్య మొగి వినఁబడియె :
"రాజకులాచార రక్షకుఁడైన । రాజన్యుఁడగు పాండురాజాగ్రమహిషి
కుంతికి నాయంశకును నీవు వొడమి । వంతవు సూతసంభవుఁడన మించి
యుత్తమ క్షత్త్రియకులోచితమైన । యుత్తమవంశంబు నొగిఁ జారఁబుచ్చి
కౌరవేశునకు నెక్కటి బంటువోలె । వారి సేవలు చేసి వడిఁ దిట్టు రట్టు
1 గుడిచి యపఖ్యాతిఁ గుక్షి వేపించి । కొడిమె సత్కీర్తులకును బాసితివి.
పగయును మైత్రియు బంధుకార్యంబుఁ । దగువారితోడఁ గదా చేయుటొప్పు.
ధర్మంబుతోడుగాఁ దనరినయట్టి । ధర్మజాతుని సహోదరులతోడుతను
బోరితి విన్నాళ్లుఁ బోరి నింకఁ జాలు । వారక నాలోన వసియింప రమ్ము."
అని పద్మబాంధవుఁ డానతిచ్చినను । విని కర్ణుఁడెంతయు విస్మయంబంది
యర్జును గెల్వ నయ్యెడఁ దనచావు(?) । నూర్జితంబుగఁ గని యుల్లంబులోన
'నట్టుదాఁ దెలసినట్లయ్యెడిఁ గాని । గట్టిగా నర్జును ఖండింతు' ననుచు
బ్రహ్మాస్త్రమప్పుడు పటుమార్గియందు । బ్రహ్మాదులదరఁ దప్పక కూర్చువేళ
శల్యుఁ "డహా యేల సంభ్రమించెద! వ । తుల్యతేజుఁడు క్రీడి తొడర నీవశమె!
వయకు మేయకు మేసితివేని । వాయక సూతసంభవ, సిగ్గుగాదె!"
అనుచుఁ గర్ణకఠోరమగు మాటలాడ । ఘనత బ్రహ్మాస్త్ర మక్కర్ణుఁ డేసినను
అతఁడును బ్రహ్మాస్త్ర మల్లేయుటయును । జతురత నవిరెండు శాంతంబులయ్యె.
అపుడు వాసవి ప్రళయాంతకు పగిది । నిపుణుఁ డాతని తేరు నెఱిఁ గ్రుంగనేసె;

1. గుడిచియుఁ బ్ర. (మా)

ఏసినఁ గర్ణుండు నిలకున దాఁటి । వేసరినరుఁ జూచి వివశతఁ బలికె:
"ఇత్తెరి రథచక్రమిలఁ గ్రుంగఁబడియె ; । నెత్తెద నందాఁక నేయకయుండు.
పోరి రథస్థుండవై పోరెద వీవు ; । ఇరవేది భూమిపై నేనున్నవాఁడ.
ఈయెడఁ దగవుగాదిల్లేయుటయును ; । పోయిన నిన్నేల పోనిత్తు నేను !
చేకావు మించుక నీవు నిక్కముగ ; । నీకడ రథచక్ర మెత్తంగ వలయు.
చెనకువ రణపాడి చెప్పితిఁ గాని । విను నీకు హరికిని వెఱచుటఁగాదు."
అనవిని యచ్యుతుఁడతని కిట్లనియె : । "ఎనయంగ నీధర్మ మేమిచెప్పెదవు ?
నీవు మున్నుగఁ గాదె నెఱినభిమన్యు । భావించి చంపి పాపము గట్టుకొంటి.
పోరి రథస్థుండవై పోరుచు నీవు । ... ...
ఆజినొచ్చిన భీము నట్లుండ నీక । యేజాతి నేయు నీవిటు నేయునేఁత ?
నీవేటి రణధర్మ నీతు లెంచెదవు ? । నీవు మీఁదటిపాటు నెఱఁ జూచుకొనుము.
విడిచిరి మగలింక వేఱొక్క మగనిఁ । దడవి పొమ్మనవె మది దయయింత లేక ?
కౌరవదాసు లీ కౌంతేయు లనుచు । ... ...
ఊఱక రారాజు నుండంగ నీక । యూరయ వెట్టాట లాడింపవైతె !
అడవి కేఁగిన వారి ననదలఁ జేసి । కడపటఁ గురునేనఁ గదలింపవైతె !
అదిగాకయును దేవుఁడనక నన్నెన్ని । యదటున వక్రోక్తులాడవా కర్ణ !
అలనాఁడు సంధికి నట వచ్చుచోటఁ । దలఁచి నన్ బట్టంగఁ దార్కొంటి గాదె !
వినుము నీకపటంబు వెన నెంచ కేను । జనవుతో నొకరహస్యంబు చెప్పినను
ఆక్రీడిఁ జంపెదననుచు నాతోడ । వాక్రుచ్చి యాడినవాఁడవు గావె !
నీ వాడుమాటలు నీదుర్గుణములు । నీవికృతంబులు నీవట్టిపోటు
నీ కండగర్వంబు నీగబ్బు నుబ్బు । నీ కీడునేఁతయు నేనె తీర్చెదను ;
ఎక్కడఁ బోయెద వెందుఁ జొచ్చెదవు ! । దిక్కెవ్వరిట నీకుఁ దివిరి లోకముల !
అలనాఁడు ధర్మజుఁ డానతి మాకు । నొలసి యీకున్న నిట్లుంటిమి గాని
నీవనఁగా నెంత ! నిన్నేలురాజు । భావింపఁగా నెంత ! పాండవేయులకు.
ఇల నధర్మముకుల్కి యీ ధర్మరాజు । బలువిడి నింతేసి పనులు గావించె.
చలమేది నీవెంత సన్నాహపడినఁ । బొలియింప కిట రిత్తపోవునె నరుఁడు !
ఇలఁ బాపములకెల్ల నెడము రారాజు । కలనేఁతలకునెల్లఁ గర్తవు నీవు.
మలసి నీవిట నాఁటిమాటలు మఱచి । మొలమి నీ రణపాడి యేలచెప్పెదవు ?"

అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁ డాడువాక్యములు । విని నరుండును గోపవివశాత్ముఁ డగుచు
రథమెత్త నెడమీఁక రాథేయుమీఁదఁ । బృథుతరాస్త్రంబులు పెల్లుగాఁ గురిసి
సారథి రథరథ్య చయములన్నిటిని । వేఱు వేఱన ద్రుంచి భీమాస్త్ర మొకట
విలు ద్రుంచివైచిన వేగనర్కజుఁడు । వలనొప్పఁ బలకయు వాలును గొనుచుఁ
గదియుచో నదియును ఖండించివైవ । గదయూఁచివైచె నగ్గదయును ద్రుంచె.
త్రుంచిన నొకశక్తి తోడ్తోన వైవఁ । ద్రుంచె నాశక్తి, నింద్రుఁడు మెచ్చిపొగడ.
తోరంపు రెండుచేతులను రెండీటె । లారయఁ గైకొని యదె చూడుమనుచు
వ్రేసిన, నవి నాల్గు వ్రేటులఁ దునిమి । వాసి వజ్రాంగి నుర్వరఁ బడనేసె.
ఏసినఁ గోపించి యిట్టట్ట నాక । యా సవ్యసాచిపై నర్కజుఁ డపుడు
శూలంబు ద్రిప్పుచు శూలి చందమున । నాలమ్ములోపల హరిఱొమ్ము వొడిచె.
పొడిచిన నెత్తురుపొంగి దైవాఱ । సుడి వడుచున్న నర్జునుఁడు రోషించి,
"యోరి రాథేయ, లోకోన్నతుఁ బొడిచి । క్రూరదోషంబు గైకొన్న నీవెంత ?
చూడుమా దోషంబు చుట్టుముట్టఁగను । వేడుక నినుబట్టి విదళింతు." ననుచు

అర్జునుఁడు ఘోరశర ప్రయోగమొనర్చి కర్ణుని మడియించుట

భూనభోభాగ దిగ్భువనంబు లెల్లఁ । బూని కంపింప నంబుధులు ఘూర్ణిల్ల
రౌద్రాస్త్ర మరిఁబోసి రమణమైఁ గాల । రుద్రుని కైవడి రోషంబు నొంది :
"మాయన్న ధర్మజ మండలేశ్వరుఁడు । ఆయతంబైన ధర్మాత్ముఁడౌనేని,
అఱలేని హరికృప యటఁ గల్గెనేని, । తెఱవ పాంచాలి పతివ్రతయేని,
వెస నేను భువనైక వీరుఁడనేని । మసలక కర్ణుని మస్తకంబిపుడు
త్రెంతుగా." కని తన దృష్టి గీల్కొలిపి । పంతంబు మీఱంగఁ బైకొని యేసె.
ఏసిన బ్రహ్మాండ మిలయును మిన్ను । మోసిన మంటలు మొగి మండుకొనుచు
ధారుణి వణఁక దిక్తటము లల్లాడ । ఘోరాస్త్ర వితతుల కోటు లీనుచును,
ప్రళయ కాలమునాఁటి భానుబింబముల । వెలసిన వేఁడిమి వెదఁజల్లుకొనుచు,
దిగిభంబు లూటాడ దిక్కులల్లాడ । నిగిడి కౌరవసేన నీఱు సేయుచును
వచ్చుచో శల్యుండు వడి నదిచూచి, । "యెచ్చటఁ గర్ణ, నీకేది ది" క్కనఁగఁ
బదివేల పిడుగుల పగిది మ్రోయుచును । అదనుగా బ్రహ్మాండమంతయుఁ బగుల

నెలకొని చనుదెంచి నిర్ఘోష ఘోష । ములు పర్వ రాజముఖ్యులు బెదరంగ
వచ్చి కర్ణునితల వడిఁ ద్రుంచివైచె । నిచ్చ నాదివ్యాస్త్ర మెలమి దీపింప.
అన్నఁ జంపిన దోష మది వాయుటకును । వెన్నుని మఱుఁగు తావెసఁ జొచ్చెననఁగ
మగిడి యేతెంచి యమ్మహిత తూణీర । యుగళంబు చొచ్చి తానున్నచో, నంత
శతయోజ నాయత సప్తార్చిరాశి । యతులితమై పేర్చునట్టుగా రవిజు
తేజంబు సూర్యుని తేజంబు నందు । రాజులెల్లను జూడ రమణమైఁ గలిసె;
పవిపాణిచేఁ బడ్డ పర్వతాకృతిని । రవిజుఁడు గూలె సర్వంసహాస్థలిని.
అవుడేమి చెప్ప నీయాత్మసంభవుఁడు । విపులమీఁదను బడి వెస మూర్ఛనొందె.
అప్పుడు దేవదత్తా భీలరవము । లొప్పార మ్రోయించె నొగి నింద్రసుతుఁడు.
సుతుని చావునకును సూర్యుఁడవ్వేళ । వితతమై రేవాడ విచ్చేసె ననఁగఁ
బశ్చిమవార్ధిలోపలఁ గ్రుంకె నంత. । దుశ్చరితులు కురుద్రోహులు ... ...
... ... । ... ...
దేవదుందుభులును దివ్యగానములు । పూవులవానలు పొందుగాఁగురిసె.
ఆవేళ శల్యుఁ డత్యాదరంబునను । వావిరిఁ గౌరవ వల్లభు కనియె:
"కర్ణార్జునుల రణక్రమ ... ... । ... ...
... ... । ఆరయ దైవసహాయంబు లేక
పగవకు నొగులకు వారినిబట్టి । తెగ వ్రేయువాఁడను దీవ్రబాణముల,
అనఘ, సంధ్యాకాల మగుచున్నదియుఁ । బనివడి మనసేన పాఱంగఁదొడఁగె.
... ... । ... ... మైనయదియు.
ఈపాటి శిబిరంబు కేఁగుట మేలు । రేపాడి వత్తము [1]రిపుల మోదంగ."
అని నిశాసమయంబునందు వేతిరిగి । చనిరి పాళెములకు జ(ననాథతిలక !)
... ... । ... ... తాత్మఁ దానయ్యె.
కౌంతేయు లప్పుడు గగనంబు చిరుఁగ । నంత నార్పుల వచ్చునపుడు కృష్ణుండు:
"అర్జున, నిను బోలునట్టి వీరుండు । పర్జన్య సభయం ... ...
... ... । ... ... ముకే నృపులీడువారు.

---

1. రిపుమోఱంగ (మా)

ధర్మసహాయకత్వంబున మెలఁగు । ధర్మజుఁ బోలరే ధరణినాయకులు.
చెలఁగి మీరిఁక శత్రుశేషంబు చంపి । చలపాది రారాజు ... .
... ... । ... ..., ... ంచు."
అని కొనియాడుచు నల్లన వచ్చి । తనరంగ ధర్మనందనుఁ బొడగాంచి
మఱఁదులుఁ దానును మహిఁ జాఁగి మ్రొక్కి । నెఱయ నిట్లనిపల్కె నీరజాక్షుండు :
"రా ... ... । ... ...
... ... చ్చిన నఖిలకౌరవులు । నీతలఁ దెగిరని నీమది నిలుపు."
అన వినిధర్మజుఁ డంభోరుహాక్షుఁ । గనుఁగొని పల్కె వేడ్కలు ముమ్మడింప :
... ... । ... ...
... ... అరుదె యోభువనైకవంద్య! । ఏచాయ భానుజుఁ డిలనీల్గెఁ గాక.
వలనొప్ప నామది వగపెల్లఁబాసె । నెలకొని కంటికి నిద్దురవచ్చు.
ఈయుద్ధభూమిఁ దానీక్షిం ... । ... ...
... ... । ... తర కరదీపికాసహస్రములు
వెలుఁగంగ లీలతో వేవేగవచ్చి । కలిత సంతోష మగ్గలికమై చెలఁగఁ
గర్ణుని శిరమును గాత్రంబుఁ జూచి । వర్ణించి మిక్కిలి వా ... ...
... ... । ... ...
కర్ణసాగరమును గడచితి ననుచు । నర్ణవగంభీరుఁ డటఁ బాశ్శమునకుఁ
జనుదెంచి నవ్వేళ సకలయోధులను । గానకొని యొప్పి నోకురువం ... ...
... ... । ... ... విఖలేక
వెల వెలనై చాల ... ... భావమున । నలవడ ననియెఁ గృపాచార్యుతోడ :
"ఆచార్యవర్య, నా యనుజుండు కూలె; । భూచక్రమునఁ గర్ణు పోఁడి ... ...
... ... । ... ... కదనంబునకును
నల నిందు సేనాధినాథునిఁ గాఁగ । నెలమిఁ జేయఁగ నర్హుఁ డిందెవ్వఁడనిన
"శల్యుఁడు నీకుండఁ జంచలంబేల? । తుల్యతేజోనిధితో నెదురి ... ...
... ... । ... ... రెదు."
అనినఁ గౌరవనాథుఁ డానిశివేళఁ । జెనసి శల్యుని నభిషేకంబు చేసి
ప్రబలంబులగు సార్వభౌమ చిహ్నములు । నిబిడంబుగా నిచ్చి నృపులు మోదింప
... ... । ... ...

అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లె నెఱిఁగింపు మనిన
సరహ ... ... । ... ...
... ... రూప, ఆద్యంతరహిత, । మణివక్ష, కేశవ, మాధవ, శార్ఙ్గ,
ఘనమాని హృద్గేహకలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావన, భుక్తి । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పద పద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్ర వర్య
రచితమై కర్ణపర్వమున నాశ్వాస । మచితార్థ యుతముగా నొప్పె నేనవది.

శల్యపర్వము

(శోధన)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ రమణీశ, పూరితకృపావేశ, । భూరి పరంధామ, పూజితనామ,
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
విను జనమేజయ, విఖ్యాతుఁడైన । ఘనుని కర్ణునిపాటుఁ గని కౌరవుండు
చిడిముడిపాటున శిబిరంబు కడకుఁ । దొడరి కొంచెపు మూఁకతోడ నేతెంచి
యారాత్రి శల్యుని నధిపతిఁ జేసి । భారతంబైనట్టి బవరంబునకును
బన్ని యేతెంచినఁ, బాండవ నృపులు । మిన్నంది యుబ్బున మెఱసి పోరాడ
సరవి దేవతలోకసమునఁ గీర్తింపఁ । గర మొప్ప మధ్యాహ్నకాలంబునందు
సమవర్తిసుతుచేత శల్యుఁడాదిగను । సమరోర్వి బాంధవ సత్పుత్రమిత్ర
బలములు హతమైన, బరఁగ రారాజు । మలసిన భీతితో మానంబు విడిచి
మందుచు నొక మహామడుఁగులోఁ జొచ్చి । యుండినఁ బాండవులొగి నది యెఱిఁగి
చులుకుమాటలు యమసూనుఁ డాడుటయుఁ । గలకటి నమ్మహాగదగొని వెడలి
గాలికొడుకుతోడఁ గయ్యంబు చేసి । కూలెఁ బద్మాప్తుండు గ్రుంకు నత్తఱిని.
రజనీముఖంబున రారాజునాజ్ఞ । నిజమతిఁ గైకొని నెఱిద్రోణసుతుఁడు
చని ద్రౌపదేయ ధృష్టద్యుమ్న ముఖ్య । జనవల్లభులనెల్లఁ జంపిన యంత
సంజయుఁడది యాత్మఁ జయ్యన నెఱిఁగి । సంజాతమూర్ఛుఁడై చాలదుఃఖించి
పఱతెంచి ధృతరాష్ట్రుపదముల కెఱఁగి । నెఱయఁ గన్నీరొల్క నిట్లని పలికె:
"జననాథ,శల్యుండునమసె; సౌబలుఁడు । ననిఁద్రుంగె; మృతుఁడయ్యెనయ్యులూకుండు;
తలఁకి కాంభోజ శతానీకు లవనిఁ । బొలిసిరి; రాధేయుపుత్త్రులు వడిరి.
షాప్పిరి(?) వడముడి పూర్వప్రతిజ్ఞ । తప్పకుండఁగ గదాదండంబు నంది
వెస రెండుతొడలును విఱుగఁ గొట్టుటయు । వసుధపైఁ గురురాజు వ్రాలె రూపణఁగి.
పాండవులేవురుఁ బద్మనాభుండుఁ । జండపరాక్రమ సాత్యకి మొదలు
వారందు నేడ్వురు, వసుధేశ, నీదు । కూరిమితనయుండు గుణి యుయుత్సుండు
కృపుఁడు నశ్వత్థామ కృతవర్మ మొదలు । విపరీతగతి నిట్టి వీరలు దక్క
సారిది నష్టాదశాక్షౌహిణీ బలము । వెరవారఁ గూలిరి. వీరు వా రనక.

నీకతంబునఁ జేసి నెఱి నింతలేసి । భీకరకృతులయ్యెఁ బేర్చి భూపాల!"
అని విన్నవించిన నాంబికేయుండు । తనదేవియును దాను దగవిదురుండుఁ
గోడండ్రు నాదిగాఁ గుంభినిఁ ద్రెళ్లి । చూడ నొక్కట మూర్ఛఁ [1] జొచ్చి వే తెలిసి
పొదలుశోకాగ్నులఁ [2] బొగుల నయ్యెడను । విదురు నుద్దేశించి విభుఁ డొయ్యఁ బలికె:
"తమ్ముఁడ, నాకు నే దరి గలదింక! । నిమ్ములఁ బుత్త్ర విహీనుండ నైతి.
కడపట నిఁక నేడుగడయును నాకు । నెడపక నీవెకా కెవ్వరున్నారు?
విదుర, నీబుద్ధులు విననేరనైతి; । విదితమై నావిధి విననేలయిచ్చు?"
అనుచు మూర్ఛితుఁడైన నవనీశునకును । జనవొప్ప శైత్యోపచారముల్ సేయ
సేదదేరించుక క్షితిపాలకుండు । నాదటఁ గూర్చుండి యనురుసు రనుచుఁ
గడవలోపలనున్న కాలోరగంబు । వడువున నిశ్శ్వాస వదనంబుతోడఁ
బలుకు డగ్గుత్తికపడి యూఱకున్నఁ, । గలఁగి గాంధారియుఁ గలబంధుజనులు
నొక్కట శోకింప నొగి నాంబికేయుఁ । డొక్కింత విదురున కొప్ప నిట్లనియె:
"విదుర, నీ వదినెను వెలయంగ మఱియుఁ । బిదపఁ దక్కిన బంధుబృందంబు సతుల
నూరార్చి లోనికి నొగినంపు." మనిన । నారీతి బుద్ధిగా నతఁడు చెప్పటయు,
విని వారు శోకాబ్ధి వీచులమునిఁగి । వనరుచుఁ జనిరి నివాసంబులకును.
చనినపిమ్మట నంత జననాథవరుఁడు । తనపుత్త్రురారాజుఁ దలఁచి యిట్లనియె:
"అనఘ! దుర్యోధన! యాహవశూర! । ననుగన్నతండ్రి! యున్నతభుజాటోప!
నావంశవర్ధన! నాపట్టుఁగొమ్మ! । హా! వనజారి కులాన్వయ తిలక!
మీతల్లి గాంధారి మేదినిఁ బొరల । నేతెంచి యూరార్ప వేటికిఁ బుత్త్ర!
సుతవియోగంబునఁ జూర్ణమానన్ను । చితమతిఁ గౌఁగిటఁ జేర్పంగఁ దగదె!
ఎల్లరు చెప్పిన హితవులు వినక । త్రుళ్లుచుఁ బాండవాదులనెల్ల గెలిచి
యొలమి భూచక్రంబు నేలుదు ననుచుఁ । బలుమాఱునాడిన వంతమెందణఁగె!
'గురుఁడు గాంగేయుండు గురుతనూభవుఁడు । గిరిధైర్యుఁడైనట్టి కృపుఁడుఁ గర్ణుండుఁ
గలుగ నాకెనుర లోకంబుల నెవ్వ । రలవొప్ప' ననుమాట లవియెందుఁబోయె!
అల నర నారాయణాఖ్యులతోడఁ । గలహించి బ్రతుకంగఁ గలరె దేవతలు!
దుర్గుణంబున గురుద్రోహంబు చేసి । దోర్గర్వమున నాజిద్రుంగఁ బాలైతి.
కలిమి శ్రీహరికృప గలుగు పాండవులఁ । బొలియింతునని పోయి పొలిసితే తండ్రి!

---

1. జొనిపి. 2. బొదలుచు. (మూ)

తిరముగా దేవనదీ తనూభవుని । వర శరగురు బాంధవాదుల నెల్ల
వెరవార నొక్కొక్కవిధమునఁ బట్టి । దురమునఁ జంపిరి దోర్గర్వమెసఁగ.
కర్ణుఁడంతటియోధు కడఁగి యేమయ్యె ! । నిర్ణయమతి మద్రనృపతి యెట్లయ్యె !
అన్నియు శకునిమాయలు చుట్టుముట్టి । కొన్నను గడవటఁ గురువంశమణఁగె.
ఆ సమీరాత్మజు నాగ్రహంబునను । నీ సహోదరులెల్ల నేఁడెందుఁ జనిరి ?
తొడలు తుత్తునకలై దురములో వ్రాలు । నెడ నివ్వసుంధర నెవ్వఁడున్నాఁడు !"
అని సంజయునిఁ జూచి, "యకట ! నేమున్న । ననువారఁ జేసిన దనుభవించితిని !
ఎవ్వరు నామాటలింకఁ బాలింతు ! । రెవ్వరు నిందింప కేలమానుదురు !
ముదిసి ముప్పున నాకు మున్నదైవంబు । వదలక యీగతివ్రాసె ఫాలమున.
సమ్మతింపని నాకు సకలంబుఁ జెప్పు । తమ్మునిమాటలు తలకూడె నేఁడు.
ఇన్నియు నేటికి సిదియీశ్వరాజ్ఞ । క్రన్నన నాకింకఁ గడవంగ వశమె !
సూతసంభవ, రణక్షోణిలోవలను । ఆతతంబుగ శల్యునణఁచె నేయోధు ?
కురువీరు లేరీతిఁ గుంభినిఁ బడిరి? । ధరణి రారాజెట్లు తలఁకక గూలె ?
శకుని మాయలపోతు చచ్చుటేలాగు ? । వికలులై రాజు లేవిధిఁ బడిరందు ?
ఇల మనవారెవ్వ రీల్గక నిలిచి ? । రలవి వారెంద టీయువసి నున్నారు ?
కనుఁగొంటివా రణక్రమమెల్లఁ దెలియ ? । వినిపింపు సంజయా, వివరంబుగాఁగ."
అనవుడు సంజయుఁ డారాజుఁ జూచి: । "యనఘాత్మ, రాధేయుఁ డణఁగినపిదప
రారాజు మిగులఁ బరాజితుఁ డగుచుఁ । గ్రూరుఁడై వగఁబొంది కోపంబుతోడ
రయమునఁ దనమందిరము చేరవెఱచి । భయమున నొకపెద్ద బయటను నిలిచి
హతశేషులగువారి నటఁ గూడుకొనుచు । క్షితినాథుఁ డెంతయుఁ జింతించునపుడు,
మనమున దయపుట్టి మహిమ దీపింప । జననాథునకుఁ గృపాచార్యుఁ డిట్లనియె:

కృపాచార్యుఁడు దుర్యోధనునకు హితోపదేశము సేయుట

"ఓటమి గెలుపును నుర్వీశ్వరులకు । నేటికిఁ జింతింప నెప్పుడుఁ గలుగు.
తొల్లింటిరాజులు దోర్బలక్రీడ । యెల్లగాఁ బోరిరి యిహపరంబులకుఁ
గీర్తియుఁ బుణ్యంబుఁ గ్రియతోడఁ గోరి ; । కర్తవ్య మిట్టిది క్షత్రియులకును ;
ఓ యవనీశ్వర, యొకటిచెప్పెదను । జేయుము; కూడదేఁ జేయకమాను.
గాంగేయ కలశజ కర్ణాదిరథులు । సంగరోద్దండులు చతురసాహసులు

పొలిసి పోయిరి పాండుపుత్త్రులచేత. । బలపరాక్రమ దైవబల శక్తి వారి
పాలఁ గల్గుట గానఁబడుచున్న దధిప! । ఏల పాండవులకు నిందిరావిభుఁడు
శేఖరమై కంటికి ఱెప్పయుఁ బోలె । శేఖరంబుగఁ గాచి చేరియుండఁగను
ఈలోకమున గెల్వ నెవ్వరివశము? । బాలార్క తేజులఁ బాండునందనుల.
నాలుగు కొమ్మల నాగంబురీతిఁ । జాలఁగఁ గురుసైన్య సరసిలోఁ జొచ్చి
క్రీడసల్పుచునుండుఁ గ్రీడియెంతయును; । వేడుక నదిగాక విను గజంబులను
జెండాడు హరివోలెఁ జెండుచున్నాఁడు; । పాండుసూనుండను పావకునకును
గమలనాభుండను గాడ్పు తాఁ గూడె; । వినుతుల నీఱు గావించుచున్నారు.
గురుఁడు నశ్వత్థామ కృతవర్మ శకుని । ధరణిఁ దక్కినయట్టి దండనాయకులు
నీవు నీతమ్ములు నీతనూభవులుఁ । గావఁగూడియు మూఁకగాఁగూడి పాఱఁ
జాటించి విజయుండు సైంధవుఁ దునిమె. । మాకేల కేవలమనుజుఁడే యతఁడు!
కన్నులారఁగ నీవు గనుఁగొనుచుండఁ । దిన్నగాఁ బదియేడుదివసంబు లయ్యె
చెక్కుచెమర్పక చేతీఁటవోవ । [1] నిక్కవైరులగెల్చు టెఱుఁగవా? నీవు.
పరికింప రవిలేని పగలింటిపగిది । నురువడి మనసైన్యమున్నది భూప!
ఈసేనఁ బరిమార్చు నింద్రసూనునకు । బాస సేసెదఁ దృణప్రాయంబు సుమ్ము.
[2] వారితమ్ముఁడును భీముఁ డటఁ గెలంకులను । అరయంగఁ దనకు సహాయమై నడవఁ
గఱకుటర్జునుఁడను కాలోరగంబు । పఱతెంచి యిట మనప్రాణానిలంబు
దప్పిద్రావఁగ నీవె తవిలిచూచెదవు. । కప్పిన [3] కోపాగ్నిఁ గరువలిసుతుఁడు
తనదు భుజాబలదర్పంబుతోడఁ । జనఁ దీర్చుఁ గౌరవేశ్వర, నిన్ను బట్టి.
ఇటుగాకమున్న వివేకచిత్తమున । ఘటనతోడుత సంధి గావించుకొనుము.
శరణన్నఁ జేకొను శమననందనుఁడు; । శరణన్న నీకునొచ్చెముగాదు వినుము. (?)
కౌరవాధీశ, యకారణంబైన । వైరంబుచేతను వడినొచ్చెఁ గులము.
కురుకులోత్తమ, దీర్ఘకోపి కవశ్య । మరణంబుగల్గు నంబంధియుక్తముగ.
తనయందు బలసత్త్వ [4] ధైర్యముల్ గలుగఁ । జను నాగ్రహింపంగ జనవర్యులకును.
పరులందుఁ దేజంబుపస గల్గెనేని । కరమర్థిమై సంధిగావించుటొప్పు.
తానంట లోకత్రితయమును నుంటె; । తా నాశమునుబొందఁ దప్పు సర్వమును.
వలవదు వైరంబువర్జింపు మధిప! । పొలిసిమీఁదటఁగనఁబుణ్యంబు గలదె!

---

1. నింక, 2. ఘటి, 3. కోకాగ్ని, 4. ధర్మంబు (మూ)

శారీరమెత్తుట శాంతంబు వలయు; । పాఱుకోపం బిహపర హాని గాదె!
సమవర్తిసూనుండు సత్కృపామూర్తి । రమణమై మీతండ్రిరాజ్యభాగంబు
నీకు నిక్కమ్ముగా నెమ్మితో నొసఁగు; । చేకొనిదీనికై చింతింపవలదు.
గురులకుఁ బరిచర్య గోరికావించు; । సరసుఁ డా పుణ్యుఁ డజాతశత్రుండు;
చాల నాతనితోడ సంధి గావింపు. । గాలిఁ బోవక బ్రదుకుఁ గౌరవకులము.
సిరివరునకు లెన్న చిత్తంబువచ్చు; । కరువలిసుతుఁడును గాండీవి కవలు
శివమతిఁ గులహానిసేయంగ వెఱచి । యవనీశ, ధర్మజునాజ్ఞ సేయుదురు.
నెలకొని కురురాజ, నీకునై కాని । యలసి మాప్రాణరక్షార్థమైకాదు.
విదితమై నాబుద్ధి వేదోక్తయుక్తి, । ముద మొప్ప విన్ననిమ్ముల సౌఖ్యమొదవు."
అనిగౌతముఁడు కౌరవాధీశ్వరునకు । మనుబుద్ధిచెప్పిన మదిఁ బట్ట కతఁడు
ఒకకొంత తడవూఱకుండియు మఱియు । వికలచిత్తాంగుఁడై విప్రున కనియె:
"మా మేలుగీడును మఱి నీవెగాన । నేమంబుగా బుద్ధిచెప్పితి వనఘ!
నీకుమిక్కిలి మాకు నెవ్వరు గలరు? । ఈకార్య మొనరించు టిది యట్టిదగును;
వినఁగానిమ్ము నాయంతరంగమున । నీ నిర్ణయము చొర దేమిసేయుదును!
సంధికి నామది చనదెంతయైన । బంధువర్గంబులు పగ వలదనఁగ.
కైతవద్యూతంబు ఘటియించి గెలిచి, । భూతిమై ధర్మజుఁ బోగులంగఁ జేసి,
యురుపుణ్యవారాశి నుత్తమ సాధ్వి । ధరణి నయోనిజ ద్రౌపదీదేవి
నరయ రజస్వల నట నేకవస్త్ర । నిరుఁగేలఁ దలవట్టి యీడ్చి తెప్పించి,
సరసిజాక్షుఁడు వచ్చి సంధి గమ్మన్న । గరిమ నా దేవునిఁ గడు నిషేధించి,
బాలుని నభిమన్యుఁ [1] బాపంబు నాక । యాలంబులోపల నలమి చంపించి,
యువరాజుఁ బడఁగొట్టి యుబ్బియాభీముఁ । డవలీల రక్తంబు లటు ద్రావఁ జూచి,
నెలకొని యేను జన్మించిన మొదలు (?) । కలబంధువుల నెల్లఁ గలనఁ జంపించి,
పాండవేయులఁ గష్టపఱచి యందంద । దండిగా వాఁడిమి దఱుగక తిరిగి,
సార్వభౌమత్వంబు నలిపి యిందాఁక । గర్వాభిమానంబు గడుఁ బేర్చి, ధాత్రి
నరులచే నొరులచే నవమానపడక । బిరుదుగల్గిన పెద్దపేరు వహించి,
కడపారమున సంధి కడ కియ్యకొనుట । కడు కష్ట నరకంబు గైకొంటగాదె!
ఇంక నెక్కడిసంధి! యెక్కడిబ్రదుకు! । పంకజాక్షునితోడఁ బాండవేయులను

---

1. భాశఁబు. (మూ)

గలహించి చంపుదుఁ; గాదేని భీష్మ । కలశజ సైంధవ కర్ణాదిబంధు
హితులేఁగు లోకంబు కేఁగుదుఁగాక. । మతిఁదలఁపఁగ సంధి మగపాఁడి యగునె!
మీమాట వినసైతి మిన్నక యనక । యోమహాత్మక, యిదియొప్పన గొనుఁడు.
తచ్చనమాటల దైన్యవృత్తికిని । జొచ్చునాతఁడు భూమి [1] శూరుఁడే తలఁప!
అంతకంటెను జచ్చుటది మేలుగాదె! । పంతంబుతోఁడుతఁ బార్థివులకును.
కాదువో మీమాట కడువింటినేని । మోదించి ననుజూచి మొలక నవ్వులను
దెప్పదె ద్రౌపది దినచావు గాఁగ! । కప్పార నవ్వఁడె కరువలిసుతుఁడు!
ఆచంద్రతారార్క మగు మానముడిగి । నీచవృత్తికి నింక నేనేల చొత్తు!
అనవుడు నవుడు నయ్యవనిపాలకులు । వినుతించి మెచ్చి రవ్విభుని వాక్యములు.

దుర్యోధనుఁడు శిబిరంబు విడిచి సరస్వతీ తీరంబు చేరుట

కృప ద్రౌణి సౌబల కృతవర్మ శల్యు । లపుడు రారాజున కనిరి కంపించి:
"కౌరవనాథ, యిక్కడ నుంటిమేని । వారు కర్ణునిఁజంపి వత్తురో యేమొ!
ఈ రాత్రి మన మొక్కయెడకుఁ బోవలయు । గారవంబున." నన్నఁగడు సంతసిల్లి
పడి నంత యోజనద్వయము తొలంగి । నడచి సరస్వతీ నదిపొంత విడిసి
యిష్టాన్న తృప్తులై యేపు వహింప । సృష్టీశ్వరునిఁజూచి సేన లిట్లనిరి:
"నేర్పున నోర్పున నిఖిల సైన్యములఁ । గూర్పనోపియు శక్తి ఘోరాజిఁబోర
నోపిన వీరుని నొకని సేనలకుఁ । బ్రాపుగా దళవాయి పట్టంబు గట్టు."
అనుడు దుర్యోధనుఁ డాహ్లాదమంది । యిన నన్నిభాకారు నేకాంగవీరు
గౌరీశవరలబ్ధ కారణజన్ము । శూరు ద్రోణాచార్యసుతుఁజూచి పలికె:
"అనఘాత్మ, విను ధనురాచార్యునట్లు । పనివడి సేనానిపట్టంబు పూని
యీ పాండవేయుల నాజిలో గెలిచి । భూపాలకత్వంబు పొందింపు నన్ను."
అనిన నశ్వత్థామ యారాజుఁజూచి, । "యనఘ, యీ మద్రదేశాధీశ్వరుండు
తారకజితుఁడు బృందారకావలికి । నారఁ జమూపతి యైనట్టిపగిది
సేనాధిపత్యంబు చేసినఁజాలు । మానుగా విజయంబు మన కేమిబ్రాఁతి?
కావున నీతని ఘనత పట్టంబు । వేవేగఁ గావింపు వేడ్కతో." ననిన
శల్యుని నప్పుడు సరవి రారాజు । శౌల్యవర్తనలఁ జెలంగి ప్రార్థించి,

1. కూష్మాఁడే. (మూ)

"యఱలేనిపుణ్యుల కాప్తుల కిప్పుడు । నెఱమేలు పొందింప నిది సమయంబు.
శరవృష్టి గురియించి శత్రులనెల్లఁ । బఱఁగ జయించి చేపట్టి నన్నిపుడు
జగతి యేలింపు మాచంద్రార్కముగను । ... ...
సేనాధిపత్యంబు చేసెడి వరము । పూనికనాకిచ్చి బుద్ధిమన్నింపు."
అనవుడు మద్రేశుఁ డారాజుకనియె : । "అనఘ, నాకింతేల ! యాదికాలమున
గొనకొని నిన్ను నేఁగూడిన నాఁడె । మొనసి యర్థప్రాణముల నిచ్చినాఁడ.
ఇఁక నోపలేనన్న నెలమి నీకిచ్చు । ప్రకట మయ్యిన మాటపట్టెందుఁ బోవు ?
నాకోపవహ్నిచే నరకృష్ణు లనెడి । [1] భీకరాటవులను బేర్చి కాల్చెదను.
కలశజ గాంగేయ కర్ణులపాటు । పొలుపారఁగా నేఁడు పొల్లచేసెదను.
ఘనుఁడు శల్యునితోడి కయ్యంబు చాలు । నని పాండవేయుల నాడుకోఁజేతు."

దుర్యోధనుఁడు శల్యుని సేనాధిపతిగాఁ జేయుట

అనినఁ భూపతి మెచ్చి యమలోదకములు । కనక కుంభంబులఁ గడఁకఁ దెప్పించి
యభిషేక మొనరించి యఖిలసేనలకుఁ । బ్రభుఁడవు గమ్మని పట్టంబుగట్టె.
అట ధర్మనందనుఁ డత్తెఱఁ గెఱిఁగి । పటుగతి నిందిరాపతికి నిట్లనియె :
"సద్దులేమెఱుఁగవు ; చూడంగ వింత । సుద్దులువో మధుసూదన, వింటె !
కౌరవేశ్వరుఁడట కణఁగి మద్రేశు । నారఁబట్టముగట్టె నదిక్రొత్తగాదె !
కావున నీ రాచకార్య భారంబు । లీవెఱుఁగుదుగాక యేమెఱుంగుదుమె !
అవనిఁ బాండవ రక్షణార్థంబు గాఁగ । నవతరించిన దేవుఁడవు గావె కృష్ణ !
శల్యుఁడు మిక్కిలి సాహసోత్తముఁ డ । తుల్య తేజోనిధి తొడరంగరాదు ;
మీమదిఁ దలపోసి మెలఁగుఁ డెంతయును ; । ఈ మద్రపతిచేత నేమిగాఁగలదో !"
అనవుడు శ్రీకృష్ణుఁ డది యట్టిదగును ; । ఘనుఁడ, నీకీడు గాఁగలఁడె శల్యుండు !
కలశజ గాంగేయ కర్ణాదిరథుల । బలిమికంటెను వాఁడు బలియుండుగాఁడె !
బెడిదుండు ; ఈతనిబీరంబు కలిమి । కడు నమ్మియున్నాఁడు కౌరవేశ్వరుఁడు.
భీమార్జునులు వాని భేదింపలేరు ; । ధీమతి సాత్యకి దృష్టింపలేఁడు ;
ద్రుపదాత్మజుఁడు వానిఁ దొడరంగలేఁడు ; । నిపుణతఁ [2] గవలువానిని నొంపలేరు ;
చతురుఁ డాపీరుఁ డసాధ్యుఁ డెవ్వరికి ; । క్షితినాథ, నీచేతఁ జెచ్చెరఁ గూలు.

---

1. భీకరారాటవి. 2. వలువాని నొప్పింప. (మూ)

మేనమామనుమాట మీఱమదిమఱచి । పూనిఖండింపు మచ్యుతశౌర్యమహిమ.
గురు భీష్మరాధేయ ఘోరవారిధులు । వరుసదాఁటినయట్టివారికింకొక్క-
కాలువ దాఁటుట కడిఁదియే ¹ చెప్పు? । ఈలీల రారాజు నీల్గిననాఁడె
సకల సౌఖ్యంబులు సమకూరెమనకు; । సకలేశ, శల్యునిఁ జంపితిననుము."
అనవుడు సమవర్తియాత్మజుఁ డనియె: । "అనఘచారిత్ర, నీయాజ్ఞ చేసెదను;
ఈశల్యుఁ దెగటార్ప నేమున్న ప్రతిన । సేసినవాఁడను సృష్టీశు లెఱుఁగ.
నీచు శల్యునిఁ జంపి నీదయకలిమి । భూచక్రమెల్లను బొసఁగ నేలెదను."
అని పద్మనాభుని ననుజన్మ ద్రుపద । తనయుల దొరలను దగుపడ వాళ్లఁ
బనిచి నిద్రింపంగఁ బార్థివేశ్వరుఁడు । సునిశితగతి శయ్య సుఖయించె నంత.
ఆరాత్రియేనిట నరుదెంచి మీకు । వీరు రాధేయుని వృత్తాంతమెల్ల
వినిపించి, మఱియును వెసఁబోయి యేను । గనునంత, ² నట రేవకడ మేలుకాంచి
వీరును వారును వినుతవాద్యములు । బోరుకలంగ నార్పులు మిన్నుముట్ట
వచ్చుచోఁ, గృపకృతవర్మసౌబలులు । నచ్చుగా రారాజు నని రొక్కమాట:
"పోరి నొక్కఁడొక్కండె పోయి పాండవుల । నొరయక యిందఱు నొక్కయుద్ధతిని
పైపడ పోరినఁ బరఁగ జయంబు । నేపొందు నిందఱ కిదియు మతంబు.
ఒకనికి నొక్కరు నొనరఁ బ్రావగుచు । నకలంక వృత్తిమై నని సేయవలయు.
ఇటుగాక ³ ఖేఱిమి నెవ్వఁడు చనిన, । నట నొంటిఁ బోరెడు నవ్వానిఁ జూచి
కొసరి తా వానిని గూడుకోకున్నఁ । బననైన యమశాస్త్రి వడువాఁడుమీఁద."
అని ఘోరసత్యంబు లాడుచునుండ । మొనలకు శల్యుండు ముందట నడవఁ
గలహాబ్ధిఁ బుక్కరాగ్రమునఁ బూనింపఁ । గలిగిన మదగంధ గజములు నడవ,
జగములు కంపింప సప్తగాద్పులను । దెగడెడు సామ్రాణితేజులు నడవ,
రమణమై వెలుఁగు తారావిలాసముల । క్రమమునఁ దేరులు క్రందుగా నడవ,
ధృతిఁ జెంపుతో మృత్యుదేవతనైనఁ । బ్రతిననోర్చెడు వీరభటకోట్లు నడవఁ,
గురువీరు లీభంగిఁ గోరిరాఁ జూచి । పరువడి నేతెంచెఁ బాడవసేన."
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁ డాత్మలోఁ గలఁగి । మునుకొని ధైర్యంబు మొగినూఁతచేసి:
"సంజయ, గాంగేయుచావుతోఁ దొలుతఁ । గంజాప్తసుతుచావుఁ గలశజుచావు
విన్ననాచెవులకు వేసటగాఁగఁ । బన్నగధ్వజ మద్రపతులు చచ్చుటయు

1. చంపు. 2. నొక్కఁడ రేపకడయు. 3. వేడిమి. (మూ)

నిక్కంబు చెప్పుమా నిజభయంబుడిగి । మిక్కిలి దుఃఖ మిం పెమ్మెయి ఘనంబుగను.
యమసూతి శల్యుని నని నెట్లుచంపె? । రమణ భీముండు రారాజు నెట్లణంచె?
మలసి పాండవులకు మనవారికపుడు । కలసేన నా కెఱుఁగఁగఁ జెప్పు." మనిన
'ఎలమి భూవర, మనకిటఁ బదునొకడు । వేల తేరులు పది వేలు నేనూరు
గజములు, రెండులక్షల ఘోటకములు, । కుజనవీరులు(?) మూఁడుకోట్ల కాల్బలము,
వారికి నార్వేలు పరరథంబులును, । వీరంబుగల మూఁడు వేల గజములు,
గుఱ్ఱంబు లొకలక్ష కోటికాల్బలము, । జిఱ్ఱను కాలాగ్ని శిఖల చందమున
నిరువాఁగు వేర్వేఱనిట నెదిరించి । బరవసంబునఁ దలపడుచోట శల్యుఁ
డల సర్వతోభద్ర మను మహావ్యూహ । మిల సంఘటించి తా రేచి పోరాడ
నెక్కినచోటఁ బెంపెక్క యాలోన । నక్కజంబుగఁ బాండవారవిందములు
వెలిఁగించి కౌరవ [1]వీరోత్పలములు । చెలువంబు మగిడింపఁజేయు చందమున

కురుపాండవుల పదునెనిమిదవనాఁటి యుద్ధ ప్రారంభము

నొనర దివాకరుండు యుదాద్రి యెక్క. । అనఘ, సేనలు రెండు నార్చి నార్చుటయుఁ
జలియించె నభము; దిక్చక్రమల్లాడె; । జలధులు ఘూర్ణిల్లె; జగము భీతిల్లె;
కరులతో నురువడిఁ గరులుమార్కొనియె; । తురగతండములతోఁ దురగంబులొరసె;
తేరులు తేరులఁ దెగువమార్కొనియె; । వీరభటాళితో వీరులుతొడరి
సురలు నచ్చెరువుగాఁ జూడఁ బోరఁగను । గురుపాండవులకు సంకులయుద్ధమయ్యె.
శింజినీరవము హేషిత ఖురధ్వనులు । కుంజర ఘీంకార ఘోరనాదములుఁ
గరవాలముల ప్రమోత ఘనరథ నినద । మరయంగ వీర కాహళ నిస్వనములుఁ
గప్పె నాకీర్ణమై గగనభాగంబు । ముప్పిరిగొనఁగ; సముజ్జ్వల కీర్తి
పోవక పోరాట భూరిసైన్యములు । గావింప, మాధవకాలంబు నాఁటి
నడమోదుఁగులరీతి నవ్యరక్తముల । నొడికమై యొప్పుల నొప్పుచునుండె.
మృదువైన భగ్నపు [2]మెదడదిట్టొంపి, । యొదవిన యెముకలనుగ్గు సైకతము,
అరయవింజామర లంచలగములు, । ధరణిపైఁ గూలిన తలలు తామరలు,
నెలకొనిపాఱిన నెత్తురు నీరు । జలధియో యనఁ నొప్పె సమరాంగణంబు.

---

1. నీలో. 2. మేదళ్లు. (మూ)

అప్పుడు భీమసేనార్జును లార్చి । యుప్పొంగి శంఖంబులొప్ప మ్రోయించి
కదిసినఁ, బెనుభీతి గజగజవణఁకి । యదనేది మనసేన లప్పుడు వాఱె.
పాఱిన సేనాధిపతిఁజూచి తనదు । సారథిఁ బలికె నచ్చలమగ్గలింప :
" (అలరి యుధిష్ఠిరుండదె కయ్యమునకుఁ) । దలకొని యటఁ గాలుద్రవ్వుచున్నాఁడు.
తడయక తాఁగాదు తెగ నన్ను గెలువఁ । దొడరి దేవాసురాదులకైన వశమె !
తెఱుఁగుము మనసేన ధర్మజుమీఁదఁ । దఱిమెద మెఱమెదఁ దనసేననెల్ల.
నిన్ను మెచ్చించెద నేఁడు నాకలిమిఁ । బన్నుగా నాబాహుబలమును జూడు.
అనవుడు సూతుఁ డయ్యమసూతిమీఁదఁ । గని విచక్షత రెట్టిగాఁ దేరు వఱప
నామద్రపతి మెచ్చి యనుగ్రహించి । యామేటిఁ దాఁకుచో నట మనసేన
పాఱక యమ్మద్రపతిఁ గూడుకొనుచు । వారిఁదాకినఁ బోరు వడిఘోరమయ్యె.

నకులుఁడు కర్ణపుత్రులఁ జిత్రసేనాదుల మడియించుట

వావిరి ఘోరాహవంబులో నపుడు । భావించి నకులుండు భానుజుకొడుకు
చిత్రసేనునిమీఁద శితనారసములు । చిత్రంబుగా నేయఁ జిడిముడివడక
రణగరిష్ఠుండగు రవిమనుమండు । తృణలీలఁ దునిమె మాద్రేయుని విల్లు.
తునిమి యంతట మూఁడుతూపుల నతని । ఘన నిటలస్థలిఁ గాఁడిపో నేసి
తురగధ్వజంబులఁ ద్రుంచి సారథిని । శిరమటు గూల్చిన క్షితికి లంఘించి
పవిపాణియునుబోలె బాహార్గళమునఁ । దివిరి ఖడ్గము కేలఁ ద్రిప్పుచుఁ గదిసి
ధీరుఁడై యాతని తేరిపై కుఱికి । దారుణంబుగ వాని తలద్రెవ్వనేసె.
రణభూమి హతుఁడైన రవిపౌత్రుఁజూచి । ప్రణుతింపుచును నార్చెఁ బాండవసేన.
బలి చిత్రసేనుండు పడఁజూచి, వాని । కలరిన యనుజన్ము లధికరోషమున
సత్యసేనుండు సుశర్ముండుఁ గడఁగి । యత్యుగ్రు నకులుపై నార్చుచుఁ గదియ
నవిరళమతి నవ్వి యర్జునానుజుఁడు । రవళితో వేఱొక్క రథ మప్పుడెక్కి
ధనువు మోపెట్టి యత్తఱి సత్యసేను । ధనువుఖండించి రథ్యములఁ గూల్చుటయు,
వాఁడొక్కరథమెక్కి వరచాపమంది । వాఁడికోలల రెంట వక్షంబు నేయ,
నరుతమ్ముఁ డపుడొక్కనారసంబునను । అరుదార నేసిన, నాసత్యసేను
తలఁ[illegible] నకులుని ధనువు ఖండించె. । వెలయంగ వేఱొక్క విలుదాల్చి తీవ్ర
శరములేయుచు వానిచాపంబు దునిమి । తరమిడి మాద్రినందనుఁడు రౌద్రమున,

గాలోరగమురీతి గరళంబు గ్రక్క । వాలికయగు శక్తి వానిపైఁ బఱప
మండుచు నదివచ్చి మంటలతోడ । దండితో నాతని తలఁ ద్రుంచివైచె.
ఆ సుశర్ముఁడు తనయన్నపాటునకు । గాసిల్లి రోషాగ్నికణములు దొరుఁగ
నరయఁ గాలానలంబగునట్టి తీవ్ర । శరవృష్టిఁ గప్పిన, సహదేవునన్న
తానును దోర్దండ దారుణాస్త్రములు । పూనికనేయ, నప్పుడు వాఁడుగనలి
తేరు భగ్నముసేయ, ధృతిభీముకొడుకు । తేరెక్కి విజయప్రదీప్తులు నిగుడ
నా శ్రుతసోముండు నట సహాయముగ । గాసిల్ల నేసినఁ, గడునల్గి వాఁడు
ఇద్దఱపైని బెక్కిషు పరంపరలు । తద్దయు నేసినఁ, దగమాద్రిసుతుఁడు
చండిమ నొకయర్ధచంద్ర బాణమున । ఖండించె నాతని ఘనశిరంబపుడు.
రా థేయసుతులిట్లు రణములోఁ బడినఁ । గ్రోధభైరవుని యాకృతి శల్యుఁడలిగి
వీరరసస్ఫూర్తి విక్రమంబెసఁగ । [1] దారుణ సింహనాదము నేసి పేర్చి,
తనసేనలును బాండుతనయుని సేన । లనయంబుఁ బోరుచో నప్పుడేమిచెప్పఁ!
బెల్లైన మదకరి బృంహితధ్వనులు । హల్లకల్లోల ఘంటారావములును
బడగల రవళియుఁ బటురథధ్వనులు । నుడుగక పెక్కైన హుంకారములును
భేరీమృదంగ గంభీరనాదములు । భూరి భాంకృతులు నభోవీధి నిండ
దొరలు శిఖండియు ద్రుపద నందనుఁడు । నురవడించిన, వడి నొగి మనవారు
దొరకొని పోరుచోఁ, దుహినాంశువంశ ! । కరమర్థి సందడి కయ్యంబులోన
నందఱఁ గడచి తా నధికరోషమునఁ । గ్రందుగా శల్యుఁడుగ్రస్ఫూర్తి మెఱయఁ
బవమానతనయుని బలభేదిసుతునిఁ । గవల శైనేయ శిఖండి వర్గములఁ
బటు శిలీముఖముల పాలుసేయుచును । జటుల సైన్యావళిఁ జక్కసేయుచును
గరుల నశ్వంబుల ఘనరథావళులఁ । దఱిమి ఖండించి విదారించుటయును,
గనుఁగొని సేన కకావికలుగను । వెనుకొని ధర్మజు వెనుకకుఁబొత్తె.
అప్పుడు ధర్మజుఁ డధికరోషమునఁ । దప్పక మద్రేశుఁ దఱిమి వారించి
శిత శిలీముఖములఁ జిక్కువర్చుటయు, । నతుల రౌద్రాకారుఁడై మద్రవిభుఁడు
యమనూతి చనుమర నేడుబాణములఁ । గ్రమమున నాటింపఁ గడుఁగోపమెసఁగి
యదలించి సహదేవుఁ డైదుబాణములు । తుదిముట్ట నతులుండు తొమ్మిదస్త్రములఁ
బాంచాల తనయులు బహుమార్గణములు । మించి ద్రౌపదిసుతుల్ మెఱుఁగుటమ్ములను

1. [illegible]

ధర్మతనూజుండు దశ విశిఖములుఁ । జేర్మితో నేయుచు భీకరస్ఫూర్తి
దురము శల్యునితోడఁ దొడఁగి సేయంగఁ, । బరువడి నతనికి బాసటగాఁగఁ
గృతవర్మ శకుని యులూకుండు మఱియు (?) । సుతిమీఱ నీదుతనూజులుఁ గవిసి
యరుదార వారినేయఁగ, ద్రోణిచూచి । యరిసేనఁ దాఁకి భయంకరంబుగను
బది పది శరములఁ బాండవేయులను । అదలించి యేయుచో, నంతటిలోన
మారుతిహయముల మద్రేశ్వరుండు । ఘోరాహవంబునఁ గూల్ప, భీముండు
పాదచారంబునఁ బస మాద్రిసుతులు । ఆడటఁ దనకు సహాయమై మెలఁగ
గదత్రిప్పుచును సేనఁ గదనోర్విఁ గూల్చె. । అదిచూచి మద్రేశుఁ డాత్మఁగోపించి
సహదేవు తేరి యశ్వములఁ గూల్చుటయు, । మహిత విక్రమకేళి మద్రేశుకొడుకు
పులిమీఁదఁబోవు జంబుకము చందమునఁ । దలఁకక యమ్మాద్రితనయునిఁదాఁక
వాలును బలకయు పడిఁగొని యతఁడు । నేలకు లంఘించి నెఱి మామచూడ
దండించి మఱఁదిని దల దెగఁగొట్టి । యొండురథంబున కోడక చనియె.
తనయుండు తెగిన మద్రక్షమావిభుఁడు । చెనకునఁ బాండవసేనలఁ గలఁచి
కమలాకరంబున గంధసింధుర మ । సమశక్తితోఁ గ్రీడ సలుపు చందమున
బలశాలి ధర్మజుపైఁ దేరు పఱపి । [1] జిలుగుటమ్ముల భీతిచిలుకంగఁ జేసె.

శల్య భీమసేనుల గదాయుద్ధము

అది భీముఁడీక్షించి హా పోకు మనుచు । గదయూఁచి మద్రేశుఁ గడఁకనదల్చి
ప్రళయకాలమునాఁటి భైరవుపగిది । నలిగి కల్పాసలుండై మంటలెసఁగఁ
గదిసిన, శల్యుండు కడునల్గి యపుడు । మదమున నుప్పొంగి మారుతిఁ జూచి,
"యేలరా మారుతి, యేను ధర్మజుఁడు । నాలంబు నేయ మీయన్నను గడచి
వచ్చితి ! నాయీడువాఁడవా నీవు ? । ఒచ్చెమొందవె కర్ణు నోలిమైఁ జెనకి ?
ఇదె వజ్రనిభమైన యీతోమరమున । హృదయంబుఁ బొడిచెదనిటఁ దప్పకొనుము.
దీనఁ బగిల్చితి దిక్కులవారిఁ; । బూని చూచెదఁ దప్పిపోయెదువాని."
అని భీకరాకారమగు నగ్నికణము । లినమండలము గప్ప నెసఁగ నంకించి
తోమరంబున భీముఁ దొడిఁబడఁ బొడిచె. । ఆ మ్రొయిఁబొడిచిన నతఁడది చేతఁ

1. చిలుకు. (మా)

గొని బిట్టువాడిచిన, గొనకొనినొచ్చి । కినిసి శల్యుఁడు బోరఁగ్రింపుగాఁ బడియె.
వడి యంతలోన గొబ్బునలేచి పేర్చి । యడరి వజ్రముదాల్చు నమరేంద్రురీతి
శూలంబు ధరియించు శూలిచందమునఁ । గాలదండముఁబూను కాలుని భంగిఁ
గరమున నొక్కముద్గర మర్థిఁ బూన, । నసుదార వాయుజుఁ డట్టహాసమున
(గద కేలఁగొని నమ్ముఖంబుగానడరఁ) । గదలక శల్యుండు కడిమిమై నిలిచె.
మారుతి తానొండె మద్రేశుఁడొండె । నీరణంబున (?) నని యిలయెల్లఁ బొగడ
నార్పుల నూర్పుల నడరుహుంకృతుల । నేర్పుల నోర్పుల నిగిడి యిద్దఱును
అంకిలువైచు గోరాజుల భంగి । నంకించి గదలెత్తి యడరివాఱుమ్మనుచు
నురములు శిరములు నూరులు బరులు । కరములు నరములు కంఠనాళములు
ముక్కులు చెక్కులు మోములక్కులును । నొక్కసమంబుగా నొనరఁ గొట్టుచును
ననిచిన పంచాననంబులఁ బోలి । ఘనముగా రక్త మంగంబుల దొరుఁగ
నొక్కట మూర్ఛిల్లియుర్విపైఁ బడినఁ, । జక్కటి నాకృపాచార్యుఁ డేతెంచి
తానొక్కరథముపైఁ దగ శల్యునిడి । మానుగాఁ బోవ, నమ్మారుతి తెలిసి
కనుఁగొని 'పోకు పో' కని కూడఁబాఱె. । మునుకొని రారాజు మొగినది చూచి
'యందెందుఁ బోయెదవనిలజ, తిరుగు । మిందుర'మ్మని వచ్చి యిల భీముఁదాఁకె.
అదిగని ధర్మజుఁ 'డట పోకుపోకు । మిదె యున్నవాఁడ నన్నిదె చూడు' మనుచు
ననిసేయఁ గడఁగిన, నా చేకితానుఁ । డనయంబు గోపించి యధిపు కట్టెదుర
'ననుజూడు ధర్మజ, ననుజూడు' మనుచు । నెనయంగ రారాజు నీక్షించి పలికె:
"ఎలమి దుర్యోధన, యేలత్రుళ్లెదవు? । తొలిమి మాస్వామి తమ్ముఁడవనుచుఁ
జేకాచినాఁడ నేఁజెనక నీవెంత! । ఏకీడు వచ్చునో యిటఁ జూచుకొనుము."
అని పెక్కుబాణంబు లతనిపైఁ గురియ । ననయంబు గోపించి యాకురురాజు
నవి శీఘ్రగతిఁ ద్రుంచి యార్చిమిన్నద్రువఁ । బవినిభంబైనట్టి ప్రాసంబుఁబూని
యురుతర ప్రభలతోనంకించివైచి । ధరఁ జేకితానుని తల ద్రుంచివైచె.
అటు చేకితానుండు హతుఁడైనఁ జూచి । పటు పరాక్రమములైన పాండునందనులు
కురుబలంబుల మీఁదఁ గోపించి నడవ । గరిమ ధర్మజుఁడును గౌరవేశ్వరుఁడు
వావిరిఁ బోరిరి ; వడి నంతలోనఁ । బావనియును మద్రపతియు మార్కొనిరి.
ఆ కృపాచార్యుండు నమరేంద్రసుతుఁడు । డీకొని రణములోఁ దెగి పోరి రధిప!
పరువడి నకులుండు పౌరుషస్ఫూర్తి । సొరిదిమై ద్రోణాత్మజుఁడుఁ దలపడిరి.

ఆ సహదేవుండు నయ్యులూకుండు । నాసమయంబున ననికె మార్పడిరి.
క్షోణిపై ద్రుపదాత్మజులుఁ గృతవర్మ । జాణలై తొడరిరి సమరంబు సేయ.
సౌబలసుతులుఁ బాంచాలిసూనులును । ధీబల్మి నమ్ముల దెగి పోరిరపుడు.
కాలసన్నిభులు త్రిగర్తులు మూఁడు । వేలరథంబుల వీరాధివరులు
కౌంతేయు సేనతోఁ గలిసి పోరంగ । నంత నేమనవచ్చు నధినాథ, వినుము
బంధురంబైన యాంబరంబులోనఁ, । బెంధూళి మిన్నును బృథివియుఁ గప్పె.
చీఁకటి మించిన సేనలిర్వాగు । నాకడ నొక్కరొక్కరిఁ గానరాక
తమచేతి దివ్యశస్త్రముల నస్త్రములు । గమకమడంగినఁ, గడఁగి బిట్టేచె.

ధర్మజాదులు శల్యునిపైఁ దలపడుట

మద్రేశుఁ డప్పుడు మహితాస్త్రశతులు । ముద్రగా ధర్మజు మొగిఁ గాడనేసె.
ఏసినఁ గోపించి యిషుపంచకమున । మోసనాతని బొమ్మ మునుఁగ నొప్పించి
మందహాసముచేసి "మామ, యిదేమి । మందె మేలంబున మాన కేసెదవు?
కర్ణకఠోరవాక్యంబుల మున్ను । కర్ణుచిత్తము నీరుగాఁ జేసినట్టి
చుట్టపువాఁడని చూచితిఁ గాక । యిట్టిచోఁ బగవాఁడ [1]విట్లగు టెఱుఁగ.
అనఘ దుర్యోధను నసఁ బనియేమి! । నినుజంపినపుడుగా నెగులెల్లఁ దీఱు.
భూర్భువస్స్వర్లోకములు చొచ్చెనేని । యూర్భటి రారాజు నాచేఁ జంపెదము.
ఎటుఁ బోవవచ్చు నాయెదుట గర్వించి! । కటకటా! నీ వెఱుంగవె వానిసేఁత!
తగభీముఁ గదకు నాతని ప్రాణములకుఁ । దగులైనచందంబు తప్పిపోయెడినె!
తద్దయు నీమదిఁ దగ మేనమామ । ముద్దులు [2]గుడిచెను మొగి వీఁడునాక
యిఁకనైన భూభాగ మిప్పించు చాలు; । నీక నేఁడ యీయర్ధ మీనోపరేని
మైదూళ్లు కడసారికైన నిప్పింపు; । ఈదెస నిటుఁ దాము నేముఁ గూడెదము.
చూపిచెప్పితిఁ గాని చూడుమీవాఁడు । ఏపార నిచ్చునో యీపల్లెలైన?
ఇనుముగూడినయగ్గి యిల వ్రేటువడిన । యనువున నీమీఁద నట భారమొందె.
చూచిపోరాడుము సురుగకు," మనిన । నాచతురాత్మతో ననియె శల్యుండు:
"ఏల ధర్మజ, నీవు నిప్పుడు నొవ్వ । నీలీలఁ బలికెద విది నీకుఁ దగునె!
ఎనయంగ హిత పురోహిత మంత్రివరులు । వినుమన్న బుద్ధులు వినక రారాజు

---

1. విట్లాగు. 2. గుడిచిన. (పూ)

పుత్త్ర మిత్త్రుల బంధు భూప యుక్తముగఁ । జిత్రమై ఖరి రణక్షితిఁ గూలనేసి
నిన్నేలకూడెదు ; నృపుఁడు రారాజు । సమున్నత మాన భూషణమైనవాఁడు
సూది మోపెడునంత చోటు తానీక । వాదించువాఁడు నావాక్యముల్ వినునె!
అది [1] గాక సేనల కధిపుఁగానన్ను । మొదలఁ బట్టము గట్టి మొగి నమ్మినాఁడు.
ఇంతకంటెను మేలు నెవ్వఁడు సేయు ? । పంతంబుతో వానిపగ నీఁగువాఁడ.
చూడుము నాచేతి చులు" కని యొక్క । వేఁడి నారసమేర్చి పేర్చి పీఁక నాటించె.
నాటింప సమవర్తి నందనుఁడపుడు । చాటించి యాతని చక్రరక్షకునిఁ
జంద్రసేనుని నర్ధచంద్రబాణమున । సాంద్రదీధితులతోఁ జట్టలు వాపె.
అప్పుడు శైనేయుఁ డనిల నందనుఁడుఁ । జెప్పఁ జిత్రముగాఁగఁ జేదిబలంబు
పాంచాలముఖ్యులు ప్రతివింధ్యుఁడాది । మించి మహారథుల్ మిక్కుటంబుగను
బొదివిన, శల్యుఁడుప్పొంగి యదల్చి । యుదరి ధర్మజుఁ బదియుగ్రబాణముల
శైనేయు నెనిమిది శరముల భీము । నేనింట నుబ్బుపోనేసియుఁ జేది
బలముల నుగ్గాడి ప్రతివింధ్యుఁడాది । బలియుర నెల్లను బలువిడి నొంచి
గర్వించుటయుఁ, జూచి కడఁగి ధర్మజుఁడు । మార్వెటంక్మతి చేసి మద్రేశుమీఁదఁ
దఱచుగా నప్పుడు దారుణాస్త్రముల । బఱియలుగా వాని పడగేయుటయును,
గాలనందను భీముఁ గవల సాత్యకిని । నాలోనఁ బదిటఁ బదాఱు బాణముల
నొప్పింప, భీమసేనుండాది వీరు । లప్పు డమ్ముల వాన యతనిపైఁ గురియ
వారిపై నలిగి తీవ్రప్రదరముల । ఘోరాజి నేఁకుఁ గోలకుఁ దెచ్చె.
ఎనిమి వీరధ్వజంబెత్తించి మించి । బలు నారసంబేసెఁ బవమానసుతుఁడు.
శైనేయుఁడట నప్తశరములు పఱపె. । పూని యిర్వాది మాద్రిపుత్రులేయుటయుఁ
దృణముగా వారి మద్రేశుండునెంచి । గణన మారుతియాదిగా నలువురను
ఇరువదింటను ముప్పదింట నేనింటఁ । బరుపడి నూఱటను బరఁగనొప్పించి
నకులానుజుని విల్లు నడిమికి నఱక, । నొకవిల్లు దాల్చి యమ్మోధు కోపించి
తూమెడమ్ములు మేనఁ దూఱంగ నేసి : । "ఓమామ, యిఁక నేడనోడఁగెదు చెపుమ?
యొదిఁగి నీవేలోక మొగిఁ జొచ్చెదింక? । విదళింతుఁ గాకేల విడుతును నిన్ను?
మాపగవాని నిమ్మహిఁ గూడినట్టి । పాపకర్ముఁడ, నిన్ను బట్టి మర్దింతు.
తల్లితోఁబుట్టిన ధర్మంబు దలఁచి । ప్రల్లదు నిన్ను గాపాడితేఁగాక.

---

1. గానసేనల. (మా)

నీకు మాయన్నకు నెంతయంతరము? । ఆకాశ మాపిక మది యేడకేడ?
మహనీయుఁడైన ధర్మజునకు నీకు । మహినెన్నఁగా హస్తిమశకాంతరంబు.
సూత సంభవుఁడేను చొనిపిన నీకు । జాతియు నీతియున్ జాడలు గలవె!
ఏమని వచ్చితి వీ రణంబునకు? । నోమామ, సిగ్గులేదో కాక నీకు!
నీసరివారిలో నీవుండఁదగదు; । ఆ సూతసంభవు నటఁ గూడుకొనుము;
నీ మన్నిగొనియెద నిలువు మించుకయు; । నీ మేనయల్లుని నిజశక్తిఁజూడు."
మని తీవ్రశస్త్రంబు లందంద పఱప । మునుకొని కోపించి మువ్వుర నట్లు
మార్గణావళి బిట్టు మలగొననేయ । భగ్నుఁడై వడి యమువట్టి యాలోన
నురుతర రక్తంబులోలిమైఁ గ్రమ్మ । శరములఁ గ్రుచ్చె నాశల్యుని బొమ్మ.
గ్రుచ్చిన సమవర్తికొడుకు చాపంబు । నచ్చుగా ఖండింప, నంతటిలోన
నొండుకోదండంబు నుగ్రుఁడై కొనుచు । మండుచుఁ 'బగదీఱ మామను ద్రుంతు'
నని రోషమొదవ దివ్యాస్త్రసంతతులఁ । బనివడి భీముండు పటు ఖడ్గధార,
నురువడి నకులుండు నొకమహాశక్తిఁ, । దిరముగా నాసహదేవుండు గదను
వైచిన, నవి మద్రవసుధేశ్వరుండు । చూచెఁ దుత్తుమురుగా సురపతి వొగడ.
అప్పుడు కపికేతుఁ డావలనుండి । యొప్పు నాకలకలంబొగి నాలకించి
రుద్రుఁడై వడి మండి రూక్షేక్షణమున । భద్రంబుగా మద్రపతిమీఁది కుఱికె.
అదిగని ద్రోణజుం 'డటఁ బోకుపోకు । మిదె యున్నవాఁడ నన్నెదిరి పోరాడు;
పోయిన నిన్నొందఁ బోవనీ.' ననుచు । నాయువనీసురుం డమరేంద్రసుతుని
హరిఁ గపిధ్వజమును నాతపత్రమును । హరుల సారథి మహాహవమున నొంచె.
అట్టిప్రాపున మన యఖిల సైన్యములు । ముట్టడ సేసిన మొగి నింద్రసుతుఁడు
గాండీవ నిర్ముక్త కలితాస్త్రవర్ష । చండిమ ధ్వనులతో సైన్యంబుఁ బొదివి
తేరులఁ జక్కాడి తేజులఁగూల్చి । సారథులను ద్రుంచి చాపముల్ విఱిచి
గుండెల వగిలించి కోలెమ్ము లేర్చి । కండలు భాగించి కాళ్లుఖండించి
ముక్కులు నక్కులు మోములుఁ జెక్కి, । పిక్కలు డొక్కలుఁ బిఱుఁదులు గోసి,
బొమిడికంబులు రాల్చి, పొట్టలు చీల్చి, । కుమతి నెత్తురులు (?) వాఁగులు వాఱఁజేసి,
యప్పుడు కెంకువే లతిరథ రథుల । నొప్ప వెల్మిడిగాఁగ నుర్విపైఁగూల్చి,
నీరసారణ్యంబు నెలకొని కాల్చు । ఘోరపావకుఁడనఁ గురుబలంబణఁచె.
కవ్వడిఁగనుఁగొని కలశజుకొడుకు । నవ్వుచు నప్పుడున్నతలీలఁ దాఁకి

శిత శిలీముఖముల జిష్ణుఁబడింట । శతమార్గణములఁ గంసధ్వంసి నొంచె.
అందుకుఁ బాండుమధ్యముఁడు కోపించి । కుందుచు ఘన దివ్య ఘోరాస్త్రములను
సూతుని వాజులఁ జూర్ణంబు చేసి । యాతని తనువున నైదమ్ములేసె.
ఏసిన గురుసూనుఁ డేడుబాణముల । గాసిల్ల నేసినఁ గడుఁద్రుంచె నతఁడు.
ఈరీతిఁ బోరాడ నెలమి నంశప్తు । లారూఢిగా వచ్చి యార్చి మార్కొనిరి.
ఆయెడ వారల నమరేంద్రపుత్రుఁ । డా యముపాలికి ననిచిన వెనుకఁ
బటురయంబునఁ గురుప్రభుఁడు తానరద । మటు గదియించి యయ్యర్జునుఁబలికెః
"ఇదియేల చంపెద వీసేనఁ దొడరి ? । కదిసి నన్నెఱుఁగవా కౌరవేశ్వరుని ?
మీయన్న యెఱుఁగుఁబో మెఱసి నాలావు. । ఆయెడ నెటేఁగియు నటవచ్చెఁ గాక.
... ... । కపట జూదంబునఁ గడు మోసపుచ్చి
కుతలంబుఁ బాపి యేగురి వెళ్లఁదోలి । గతిమాలఁజేసి యా గహనాంతరముల
నాకులు నలములు నటఁ దినఁజేసి । చీకాకు పఱచి యెచ్చెముల నొందింప
మఱి మత్స్యపురిని వేమఱు పడ్డపాట్లు । మఱచితిరే నేఁడు మానాథ్యులార !
ఏనోరు వెట్టుక యేయ వచ్చితిరి ? । పూని పట్టుక చాలఁ [1] బొంకంబు మెఱసి.
మిమ్ము నేవురఁ జంపి మేల్మినాహితుల । వమ్మైన పగదీర్చి వడి మింతు." ననుచు
జలజల క్రీడిపై శరవృష్టి గురియ । నలుక మోమున మందహాసంబు నిగుడఁ
"గప్ప పైఁబడి యట్టిగఱచిన భంగి । యెప్పారె; నాపాటి యోధవా నీవు !
ఇప్పుడీవాడిన యీమాట లెల్ల । నొప్పార మఱవకు మోరి దురాత్మ !
ఈవు చేసినచేత హృదయంబులోన । నీవు చెప్పకయున్న నేము మఱచితిమె !
అందుకు నేమాయె నవియెల్లఁగాడి । పొందుగా మానని పుండులై నవియు.
భీము గదాద్భుత పృథులౌషధమున । మామనోవ్యాధులు మఱి నివర్తించు.
నీవేల పదరెదు నీతలంపట్ల । కావింప కూఱకే గడచి పోయెడిని !"
అని పెక్కుశరముల నార్చుచుఁ దొడిఁగి । పనువడ నేసినఁ బన్నగధ్వజుఁడు
[2] ననదమై యున్నంత నతని సోదరులు । ఘనత నాతని వెనుకకుఁ ద్రోచికొనుచు
నార్చుచుఁ దాఁకిరి ; యంతలోపలను । జేర్చి భీముఁడు వారిపీచంబు లణఁచె.
అగ్నికుండజుఁడంత నా కురుబలము । నాగ్నేయ శరముల నడఁపుచో, వచ్చి
ఖండితారాతి శిఖండి కౌరవుల । ఖండించి నిండించె గౌరవజలధి.

---

1. పంతంబు. 2. నవశుఁడై. (మూ)

అప్పుడు మద్రేశుఁ డలుక దీపించి । యప్పాండవేయ సైన్యావలికపుడు
మించిన తనమూర్తి మిఱుమిట్లు గొలుప । ముంచి చేతులుఁ గాళ్లు మొగినాడకుండ
నేయెడఁజూడ నయ్యేడఁదానె యగుచుఁ । బాయక పోరాడి పటురభసమున
నురగనంహతిఁ ద్రుంచు నురగారిభంగి । గిరులను దునుమాడు గిరిభేది కరణిఁ
జెనసి తేళ్లను ద్రుంచు సివ్వంగి పగిది । వనములు గాల్చు దావాగ్నిచందమునఁ
జించియు నొంచియు జీవనాశములఁ । ద్రుంచియుఁ ద్రెంచియుఁ దూల నేసినను
బంచత్వమునకోడి పాండవసేన । వంచబంగాళమై పాఱె భూపాల !
అదిచూచి యమసూతి హస్తంబు వీచి । ముదమున సేనల మొగి నిల్వరించి,
తనసహోదరులను దనయాత్మహితులఁ । గనుఁగొని వారితోఁ గరమర్థి ననియె :
“ ఆవగాతనయుని నర్కనందనుని । జావశిక్షకులను సైంధవాదులను
గడ తేర్చితిరి నేర్పుకలిమిమై మీరు । పుడమిపై నాకాది భువనంబు లెఱుఁగ.
నాపూన్కి నీ మద్రనరపాల వరుని । నేపునఁ జంపెద నెట్లంటిరేని,
గొనకొని నా తేరు కుడిదిక్కునందుఁ । దనరంగ నకులసాత్యకులు రావలయు ;
నిట సహదేవుండు నీద్రుపదజుఁడు । ఘటన నా వామభాగమున రావలయు ;
అనమునఁ గపికేతుఁ డతిశౌర్యమహిమ । యనలార నావెన్క నలమి రావలయు ;
భీముండు సంవర్తభీముని రీతిఁ । బ్రేమ నాముందటఁ బేర్చి రావలయు.
వచ్చిన, రుద్రుండు వడిఁగాచెనేని । యచ్చుగాఁ జంపెద నాశల్యుఁడెంత ?
కృప కృతవర్మాహికేతను లాది । చపలు లీతనిఁ గావఁ జాలియున్నారు.
అటుగాన మీరును నాయోధవరులు । ఘటనతో రాకుండఁ గాపాడరండు. ”

శల్య ధర్మనందనుల ద్వంద్వయుద్ధము

అన నట్లవారు నయ్యమసూతిఁ గూడి । చనుదెంచు నప్పుడు నంరంభవృత్తిఁ
గరి ఘీంకృతులు తురంగముల హేషములు । వరరథధ్వనులు నుర్వరఁ బిక్కటిల్ల
మృగరాజ యుగ్మంబు మెఱసిపోరాడు । తెగువ ధర్మజుఁడు మద్రేశుండుఁ బోర
వారి యుగ్రత చూచి వారువీరనక । పోరాడి రమరు లద్భుతమంది చూడ.
పనివడి యంతలోపలఁ గురురాజు । అనిలజు [1] సింహాంకమగు పతాకమును
వర శరాసనమును వాఁడితూపులను । బరువడిఁ జెండాడెఁ బరసేనలదర.

---

1. సింహాకమటు. (మూ)

అంతఁ గాలోదగ్రుఁడగు రుద్రుమాడ్కిఁ । గుంతి రెండవపట్టి క్రూరుఁడై మండి
విలు గుణధ్వనిచేసి వికటాస్త్రమొకటి । చెలఁగి రారాజు మూర్ఛిల్లఁగా నేసి
సారథిశిర మొక్క శరమునఁ దునుమ । సారథికుని రథహరులు వేవేగఁ
దోలఁగ నీడ్చుకపోయెఁ దోడరి యారథము ; । కలఁగె మూఁకలు మహాకలకలంబయ్యె.
అదిగని గురుసుతుఁ డాదిగాఁ గలుగు । విదితప్రతాప దోర్వీక్రమోన్నతులు
అనిలనందనుఁ దాఁకి యంతటఁబోక । యనయంబు మద్రదేశాధీశుఁ గడచి
సమవర్తిసుతు నేయ, సరకుగాఁ గొనక । యముపట్టి జగజెట్టి యందఱ గిట్టి
యల మహారథికుల నశ్వసంహతుల । బలములఁ గరులను బహురథంబులను
విలయ శరాగ్నుల వెల్మిడిసేసి, । కలయ నెత్తురువాన కాల్వల ముంచి
యత్యంతకాతిస్యుఁడయి మృదువుడిగి । సత్యప్రతాపుఁడై సమరంబు సలిపె.
'ఇతని నోంపంగరా దింద్రాదులకును'। 'ఇతనికి గురుశిక్షయెట్టిదో !' యనఁగ
గమకంబు రెట్టింపఁ గలితోత్సవమున । దమ శంఖములు పూరితంబులు చేసి
యాగ్రహవ్యగ్రులై యకలంకవృత్తి । నిగ్రహాగతి మద్రనృపుఁడు ధర్మజుఁడు
పోరాడుచో, సైన్యములు తమలోన । "నీరీతి వీరల నిద్దఱఁజూడ
నేర్పున బలమున నిఖిలహుంకృతులఁ । గూర్చి తూఁచిననొక్కకొలఁది యూహింప.
వినను శల్యుని నణఁచి ధర్మజుఁడు । ఈనేలయంతయు నేలకపోఁడు.
కాక యీశల్యుఁ డీఘనుఁ జంపి లోక । మేకమై కౌరవుకియ్యకపోఁడు."
అని పల్కుచోట మద్రాధీశ్వరుండు । తనర ధర్మజుని కోదండంబు ద్రుంచి
శరముల నొప్పింప, సమవర్తిసుతుఁడు । వెఱవున మఱియొక్క [1] విలుపూని శల్యు.
మున్నూఱు తూపుల మూర్ఛితుఁ జేసి । క్రన్నన [2] వాజుల ఖండించి మించి
సూతుని దేహంబు చూర్ణంబు చేసి । యాతపత్రము తొక్కుమవలీలఁ ద్రుంచె.
శరమాడకున్నట్టి [3] కల్యునిశల్యు । నురవడి నేకీడు నొందునో యనుచు
ద్రోణి యప్పుడువచ్చి తన తేరిమీఁదఁ । ద్రాణమై నిడి యేఁగెఁ ; దదనంతరంబ
భూనాథ, శల్యుండు పోరిలో వికల । మానసుండైన ధర్మజుఁడు పెల్లార్చె;
సేనలు వరసేనఁ జెలరేఁగి తఱిమె. । మానక శల్యుండు మఱియంతఁబోక
తెలిసి వేఱొకతేరు తెప్పించి యెక్కి । విలుగొని పటురోష వికృతాస్యుఁడగుచు
గ్రహరాజుపై వచ్చురాహుచందమునఁ । దహతిహ గోపాగ్నిఁ దఱిమి యేతెంచి

1. వెలువూని. 2. రాజుల. 3. ఖల్యు. (మూ)

ధర్మజుఁ డాఁకి మద్రక్షమావిభుఁడు । చర్మభేదననారసం బేయుటయును,
అది ద్రుంచి ధర్మజుఁ డంబకం బొకటి । యుదరమేయుటయు శల్యుఁడు మూర్ఛనొంది
తరమిడి మఱికొంత తడవుకుఁ దెలిసి । వరమార్గణోదగ్ర వర్షంబు గురిసి
యలుకమై ధర్మజు నైదుతూపులను । గలఁచినఁ, గలఁగక కాలునిపట్టి
పఱియలుగా నంతఁ బసిఁడి కత్తళము । నఱికె జయోన్నతి నవశరంబులను.
నఱికిన శల్యుఁ డున్నతవిక్రమమునఁ । దఱలక కఠినకత్తళ మొప్పఁ దొడిగి
మారుతిజోడు ధర్మజుని కత్తళము । ఘోరంబుగాఁ ద్రుంచి కోయనియార్చె.
ఆర్చి వారలవిండ్లు నరదముల్ హరులుఁ । బేర్చి బాణము లేసి పృథివిఁ గూల్చినను,
విరథుఁడై కౌంతేయవీరుఁడు వగలఁ । బరితాపమునఁ బొంది బహుచింతనొంది:
"యింకనాకీయాజి నెక్కడిజయము ! । పంకజాక్షుండన్న పలుకేలతప్పు !
ఈతని యేటుల కిట నేమిచెప్ప । నాతత బ్రహ్మాండ మవియకయున్నె !
గెలిచెదననుటెల్లఁ గేలిమైఁ గల్ల; । గెలువలేఁ డీశల్యుఁ గృత్తివాసుఁడు.
మానమే తోడవుగా [1] మనుచున్నయట్టి । యేనేల పూనితి నీ రణంబునకు !
సత్యభామాప్రాణసచివుని మాట । సత్యంబుగాక యసత్యమేలగును !
వినఁ గానిమ్ము నాయాత్మరోషంబు । ధీనుతగతితోడఁ దివురుచున్నదియు;
ధార్తరాష్ట్రుల యిష్టదైవమైనట్టి । ధూర్తు శల్యునిఁ ద్రుంతు దురములో నిపుడు."
అనియాత్మలోపల నఖిలాండ నిలయు । వనమాలి సద్భక్తవత్సలు శార్ఙ్గి
వేదాంతవేద్యుని [2] విశ్వైకజనకు । నాదినారాయణు నంబుజోదరునిఁ
దారకబ్రహ్మ విస్తారక మూర్తిఁ । గారుణ్యగుణలోలుఁ గల్యాణశీలు
దేవకీనందను దివ్యప్రకాశు । శ్రీవిష్ణుఁ గృష్ణు సుస్థిరముగా నిలిపి
'నరుఁడాజినేయుచో నరుని యగ్రమున । వరశూల హస్తుఁడై వైరిసంఘములఁ
బరిమార్పఁ గంటి నేఁ బార్వతీనాథు । నరుదార నతనికి నంజలి సేతు'
నని యిష్ట దేవతా ప్రార్థన చేసి । యెనయ నమ్మద్రేశు నేసి నొప్పించి
చాపంబు నుగ్గాడి సారథిఁ దునిమి । తూపులఁ దేరుతుత్తునుకలు చేసి
కవచంబు ఖండించి కాండత్రయమున । వివశుఁగా నేసిన, విరథుఁడై నిలిచి
వాలును బలకయు వడిఁ బూనివచ్చి । వాలిక యమునికైవడి నరుదేరఁ,
గరువలిసుతుఁడు నగ్గలిక బెగ్గలక । కరవాలుఁ బలకయు ఖండించివైచె.

---

1. మనినట్టియేను. 2. విశ్వేశ. (మూ)

వైచినఁ జలనంబు వడినాత్మలేక । చూచి వేత్రాకగద సొరిదిఁ ద్రిప్పుచును
వచ్చినఁ, గవ్వడి వరబాణ మొకట । గ్రుచ్చి ఖండించి మిక్కుటముగా నార్చె.
అంతఁ గంకటధారియై బీరువోక । పంతంబుతోడ నప్పార్థుని గదియ
నావేళ శైనేయుఁ డది ద్రుంచివైవ । నావలనొకశూల మంకించివాడిచె.

ధర్మజుఁడు శక్తిఁ బ్రయోగించి శల్యునిఁ జంపుట.

పొడిచిన నదివెలిపుచ్చి ధర్మజుఁడు । కడుఁ బెక్కుతునియలుగాఁ ద్రుంచివైచి
విడువని చలమున వెనుకకుఁ బోక । తడయక వీనితోఁ దడవేల యనుచుఁ
బరమేశ్వరుఁడు మున్ను పాలించినట్టి । సురుచిరంబగుశక్తి సొరిది నర్చించి
వేదమంత్రంబుల వినుతు లొనర్చి । యాదటఁ గలితాట్టహాసమౌదాని
శత్రుసూదన జయస్థానమౌదాని । వృత్రారి పరిభూతి వెలసినదానిఁ
గాలదండాకృతిఁ గైకొన్నదాని । వ్రేలుత్రేతాగ్నుల విధమైనదాని
ఘుర్ఘుర ఘనఘోష గాఢమౌ దాని । నిర్ఘాత నిబిడ సన్నిహితమౌదాని
ఘుమ ఘుమాకారమై ఘోషించుదాని । సమవర్తిసూతి హాస్తమునఁ గీలించి
రాజులలో ధర్మరాజ నాదేని । యోజ నాతమ్ము లత్యుత్తములేని
దేవిపాంచాలి పతివ్రతయేని । దేవకీసుతుఁడు నాదిక్కగు నేని
కురుబలం బాహుతిగొనఁ గల్గుదేని । సిరుల సామ్రాజ్యంబు చేకొందునేని
యీదుర్మదాంధుని నీశల్యుఁ బట్టి । యీదివ్యశక్తిచే నిటఁ ద్రుంచువాఁడ."
అనివైచెఁ గాలోరగాకార శక్తిఁ । బనుపడి మనసేన పరసేన లదర.
అది మింట మంటలు నదరంట నంటఁ । ద్రిదశులు భీతిల్ల దిక్కులు ద్రెళ్ల
వారిధుల్ కలఁగంగ వసుధ కంపింపఁ । దారలు డుల్ల భూధరములు డొల్ల
[1] శతశత శతకోటి సన్నిభంబగుచు, । నతి కాలకూట కూటాధికంబగుచుఁ
జండ మార్తాండ ప్రచండ దోర్దండ । చండిమ సత్ప్రభా సంభ్రమంబగుచుఁ,
గిన్నర గంధర్వ ఖేచర యక్ష । పన్నగ గుహ్యక భయదంబు నగుచు,
నివుడుచు నమ్మద్రనృపవరు భద్ర । కవచంబుఁ ద్రుంచి యొక్కట నురస్థలము
వ్రక్కలుగాఁజేసి వడిఁదూఱి పాఱి । తక్కాశక్తి పాతాళంబు గాఁడె.

1. శతశతాయుత. (మూ)

ఆ శక్తిపాతంబునందు శల్యుండు । ఆశయ్య పవిఁగ్రుంగు నద్రీంద్రుభంగి
వెడవెడ మార్గన్నువెట్టి త్రిమ్మరుచుఁ । బుడమిపై నప్పుడు బొరగిలఁ బడియె.
సదయుఁ డజాతశాత్రవునితోఁ బోరి । కుదిసి పాపము గట్టుకొన్నట్టి తప్పు
ఏవిధంబునఁ బాయుదిఁకనని తలఁచి । భావజ్ఞుఁడగుఁగాన భక్తియుక్తులను
శిరము ధర్మజుదిక్కు చేతులుచాచి । యిరవొప్ప సాష్టాంగ మెఱఁగెనో యనఁగ
రతులచేఁ జొక్కిన ప్రాణేశ్వరుండు । సతికుచ యుగళిపై జాఁగెనో యనఁగఁ,
కేలీ వినోదమై క్షితికాంతఁజేరి । యాలింగనము చేసె నర్థితో ననఁగఁ,
గురుకుమారకులెల్లఁ గోరి [1] తోడ్తెచ్చి । పరఁగ శల్యుని యాగపశువు గావించి
కొదలేని ధర్మజు కోపాగ్నిచేతఁ । గదనరంగంబను ఘనకుండమందుఁ
బూర్ణాహుతుల వ్రేల్చిపోయిరో యనఁగ । నర్ణవధ్వని శల్యుఁడణఁగుట చూచి
ధర్మజుఁ డఱనవ్వు దళుకొత్తుచుండ । నర్మిలిఁ దనవారి కప్పుడిట్లనియె:
"జగతి భీష్మద్రోణ సైంధవాదులకు । మగఁటిమి నెక్కుడై మలసిన ఘనుఁడు;
వీఁడాజిలోపల వెసఁగ్రుంగెఁ గాన । నేఁడువో కురురాజు నిజముగాఁ జచ్చె.
మీఁసహాయంబున మెఱసె నాకీర్తి; । వాసవాదులు నన్ను వడిఁ బోలలేరు.
భీమునిచేఁ గురుపృథ్వీశ్వరునిని । భీమాహవమునఁ జంపించెద నిపుడు.
కురుశేష మాహుతిగొని నన్నుభూమి । పరిపాలనప్రౌఢిఁ బాలింపుఁ" డనిన
విని యెల్లవారును వెస నుత్సహించి । యనిసేయఁ దొడఁగుచో నపు డేమిచెప్ప
శల్యుఁడీల్గుట మనశ్శల్యమై పగలఁ । గల్యంశభవుఁడు తక్కక మూర్ఛనొందె;
కృపుఁడు వాపోయె; నాకృతవర్మ శకుని । లపుడు దుఃఖించిరి యాసమయమునఁ
జననాథ, శల్యుని సహజన్ముఁ డొకఁడు । ఘనుఁడు ధర్మజుఁ దాఁకి కడుసంభ్రమమునఁ
దుములంబుగా వచ్చి తూపులు వఱప । సమవర్తినుతుఁడు విచ్చలవిడితోడ
వానిసారథిఁజంపి వాజులఁదునిమి । మానైన యొక దివ్య మార్గణంబునను
మరకతమాణిక్య [2] మకుటాఢ్యమైన । శిరమటు ఖడించి చెలరేఁగి యార్చె."
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । నని ముని జనమేజయ క్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ జెలఁగి యవిమ్మఁద । నెప్పాటఁ గథచెల్ల నెఱిఁగింపు మనిన
రాజశేఖరనుత, రాజీవనయన, । తేజోదివాకర దేదీప్యమాన,

---

1. తోడ్తెంచి. 2. మకుటోక్త. (మూ)

నరకాసురాంతక, నగధర, కృష్ణ, । మురహర, సర్వేశ, పురుషోత్తమాఖ్య,
ఘనమాని హృద్గేహ కలిత సందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్ర వర్య
రచితమై శల్యపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థయుతముగా నొక్కటియయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ కలితాకార, చిత్తజ జనక, । కాకోదరాధీశ ఘనభోగ శయన !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
ఆరీతి మద్ర దేశాధీశ్వరుండు । ధారుణీ నాతనితమ్ముండుఁ దెగినఁ
గుపితుఁడై కృతవర్మ గోవిందునను జుఁ । జపలత నొప్పించి చాపంబు ద్రుంచె.
త్రుంచిన మఱియొక్క దొడ్డచాపంబు । మించిన శౌర్యంబు మెఱయంగఁదాల్చి
పోకు పోకిఁక నెందుఁబోయెద వనుచు । వీఁకమై నాతని విల్లు రథంబు
నూతాశ్వ పటలంబుఁ జూర్ణంబుచేయ । నాతఁడేఁ గృపుఁడంత నడ్డంబు వచ్చి
తన తేరిపై నిడి దవ్వులఁ దొలఁగ । మన సేనలటు వాఱె మండలాధీశ !
అంత నా పార్థివుఁడట వేఱె తేరు । సంతోషమున నెక్కి సాత్యకిఁదాఁక,
నెడచొచ్చి ధర్మజుఁడేపున నతని । కడిఁది రథాశ్వ సంఘముల ఖండించె.
హారులు నాశంబైన యాదవోత్తముని । గురునందనుఁడు వచ్చి కొనిపోయెఁ దొలఁ

శల్యుచుట్టము లాక్కొమొగి ధర్మజుఁ బొదువుట

అపుడు కృపాచార్యుఁ డాద్రోణసుతుఁడు । నృపులును రాజులు నెమ్మితోఁ గొలుఁ
జారుప్రతాపులు శల్యుచుట్టములు । కోరికఁ గోటానకోటులు గొలువ,
సకలకుంజరములు సకలాశ్వములును । బ్రకట కాల్బలములుఁ బ్రముఖులై నడవ,
దానధారల మదదంతిపై నెక్కి । భానుదీప్తులఁ జాలఁ బరిహసింపుచును
గురుతింప నీపెద్దకొడుకు కౌరవుఁడు । తిరమొప్ప రెండవ దేవేంద్రుఁడనఁగఁ
బఱతెంచి చతురంగ బలములుఁ దాను । నతిముతిఁ బరసేన నంటఁగఁ దాఁకె.
తాఁకినచోట నాధర్మసూనుండు । నాక్రీడియును భీముఁ డాసాత్యకియును
ద్రుపదసంభవులు బంధురసైన్యములును । నిపుణతఁ దాఁకిరి నీ కేమిచెప్ప.
తాఁకినఁ గురురాజు తనయాత్మలోన । "వీఁకమై నీక్రీడి వ్రేల్మిడిలోన
సకలసైన్యంబుల సమయింపఁ గలఁడు. । ... ...
ఇవ్వీరుఁ దాఁకఁగ నెవ్వఁడు గలఁడో ! । దవ్వులమనసేన దగిలి పాఱెడిని ;

నేనంటినా పగనెఱినింత దెగఁడు ; । మానుగాఁ గృపుఁడంటిమా చొరఁడతఁడు ;
కృతవర్మనంటిమా గీడ్పడినాఁడు; । కృతము సౌబలుఁ డిందుఁ గినియంగనెఱచు;
తక్కినవార లుద్ధతి మోహరింపఁ । దక్కుదురిట, నాకుఁ బ్రాణమైనట్టి
ద్రోణసూతియె కాని తోడరంగ లేఁడు, । నాణెంబుగా" నని నయమొప్పఁ బలికె:
"గురుపుత్ర, మనసేనకును నాకు దిక్కు । అరసి చూచిన నీవె యన్యులులేరు.
నమ్మితి నే నిన్ను నాసేనఁ గాచి । నెమ్మి రక్షింపు మన్నించియీవేళ.
శల్యుఁ డీల్గినచోట సమరభారంబు । లౌల్యత నీవెకా లలి నాత్మఁ దలఁపు.
కౌంతేయవరులను ఖండించి మించి । వింతగా సామ్రాజ్యవృత్తి నాకిమ్ము."
అనవు డశ్వత్థామ యధిపతిఁ జూచి । ఘనతరశౌర్యంబు గానరాఁ బలికె:
"ఇంతచెప్పఁగ నేల యిభపురాధీశ! । రంతుగా నిట్టిభారము నాదిగాదె!
ఈసేనఁ గావక యేనూఱకున్న । హాసంబు సేయరే! యఖిలమానవులు.
దేవర యొక్కింత ధృతి చిక్కఁబట్టి । భావించి చూడుఁడేర్పడ" నంచుఁదొడరె.
అంత నర్జున కీచకాంతకులొక్క । సంతత సంధాన శరవృష్టిచేత
మద్రాధిపతిసేన మాటమాత్రమున । క్షుద్రమై యమపురిఁ జొరఁ జేసిరపుడు.
పగవారి నణఁచిన పాండవసేన । యగణితధ్వనుల మిన్నగల నార్చుటయుఁ
బరవశమై ప్రాణభయమునఁ బొంది । నరనాథ, మనసేన నాల్గుదిక్కులకుఁ
బఱవ విషణ్ణుఁడై పౌరవేశ్వరుఁడు । అతిముతిఁ బెద్ద శోకాతురుండగుచుఁ
"గొసరక దైవానుకూల్య మెవ్వరికిఁ । బసగలుగును వాఁడెపార్థివేశ్వరుఁడు.
ధరణి నిర్భాగ్యుండు తత్పదబుద్ధి । పరుఁడు కానేర్చునే పరికింపనెందు?
డాఁకొన్న కపటనాటకసూత్రధారి । కైకొని యట వారికర్తమైయుండ
మహియంతటికిని ధర్మజుఁడె రాజగును; । సహజమై తనకపజయమె గాఁబోలు."
ననుచుఁ జింతాక్రాంతుఁడై యుఁండె ననిన । విని యాంబికేయుండు వేదనఁబొంది,
"గాంగేయుఁ డాచార్యకర్ణాదిరథులు । సంగరంబున నేఁడు చచ్చినట్లయ్యె;
కడు యోధులఁట మఱి కవ్వడి భీము । లడరంగ జయమేమియరుదు చర్చింప!
హరి భక్తులకు నేలయాపదగలుగు ? । హరి పరాయణులకు నఖిలభూపత్వ
... ... । సిరులు ముప్పిరిగొని చేకూరకున్నె !
అటుగాన హరినొల్లనటువంటిమనకు । నిటువంటి కీడొంద కేటికిమాను !
అరిభంజకంబును నరివినాశకము । హరిభక్తియేగాన హరిభక్తులకును

నరిసమానులులేరు సంజయ, భువిని. । వెరవొప్ప మేల్గీడు వినకపోరాదు
ఘనత నాతరువాతికథ చెప్పు" మనిన । నెనయంగ సంజయుఁ డిట్లనిపలికె :
"తనసేనపఱచినఁ దలఁకిరారాజు । కనలి యేనుఁగుడిగ్గి ఘనరథం బెక్కి
యలఘుఁడై సేనల కడ్డంబు వచ్చి । యెలుఁగెత్తి "ననుజూడుఁ డేలపాఱెదరు?
అడవులు కొండలునట మహాగుహాలు । నడరి శాత్రవకోటి కడ్డంబులగునె !
ధీరత ననిలోనఁ దెగి పొలువాఁడు । ఆరయ యమపురి నరిగాఁపు గాఁడె !
అటుగాకనిల్చిన నాజిఁ జచ్చినను । దటుకున నింద్రపదంబు సిద్ధించు ;
గెలిచిన సత్కీర్తి గీల్కొను నిందు ! । నెలకొన్న ప్రాణంబు నిత్యంబుగాదు.
కొంచెపు సేనతో గోవింద జిష్ణు । లంచితంబుగ డస్సి యడఁచియున్నవారు.
మీకేల మగఁటిమి మేలు వోకార్చి । కాకులగతి ధాత్రిఁ గడవఁ బాఱఁగను !
గెలుతు నవశ్యంబు కితవశాత్రవుల । నిలువుండు నడువుండు నెఱిఁ జంపుఁ డరుల."
అని సేనఁ బురికొల్పి యబ్ధీంద్రునకును । ఘనతఁ జెల్లెలికట్ట కరణిమై తాఁకె.
తాఁకిన నవ్వాడు ధరకు లంఘించి । కాఁకమై భీముండు గదద్రిప్పి పేర్చి,
"కౌరవాధములార ! కఠినాత్ములార ! । యీరీతి మృతిగోరి యేలవచ్చెదరు ?
నాగద చూడుఁడు నరుఁ జూడుఁడిపుడు । ఏగతిఁ బోదురో యెఱుఁగరు మీరు.
వలవదు నాదృష్టివలలకుఁబాసి । తొలఁగుఁడు తొలఁగుఁడు దూరంబుగాను."
అనుచు రోషాభీలుఁడై బాడబంబు । వనధాను లింకించువడువునఁ దొడఁగి
వినువ కిర్వదిరెండువేల సద్భటులఁ । బొనఁగఁ గురుక్షేత్రమునకు బలిచ్చె.
ఆయెడఁ గరిరథ హయసమూహములు । సాయక తమసేనపైఁ గదియుటయు
గాండీవి లయకాలకాలుఁడై పేర్చి । ఖండించె వేల్మిడి గజసహస్రముల.
నకులానుజన్ముండు నకులుండుఁ గూడి । యొకటియై చంపుచో నొగినేమిచెప్ప

ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకులచే సాల్వుఁడేనుఁగుతోఁగూడ మడియుట

నంత సాల్వుఁడు మదహస్తిపై నెక్కి । మంతనంబున మాఱుమలయుచు వచ్చి
కరుల ఘోటకములఁ గాల్బలంబులను । శరవహ్నిఁ గాల్చుచు శమనజుఁ దాఁకి
కౌంతేయ విభులపైఁ గడిమిచూపుటయు । వింతగా నది చూచి వెసద్రుపదజుఁడు
నవలీల మార్కొన్న, నతనిపై హస్తిఁ । [1] గవియించి డీకొల్పి కడఁగితొక్కింప,

1. గవయించి. (మూ)

నతఁ డర్ధమార్గంబునందు వేతగిలి । వితత గుణధ్వని పీఁక మ్రోయించి
హస్తి కుంభస్థలి యటుచూచి పేర్చి । ప్రస్తుతమతి నొక్క పాఱవాతమ్ము
దొడిగి యేసిన, దాని తుండంబు దూఱి । తడయక కుంభమధ్యము వ్రక్కలింప
ఛిద్ర ఘీంకారంబు సేయుచు మగిడి । భద్రగజేంద్రంబు పాఱెఁ ; బాఱుటయు,
నంతఁ బ్రకోపుఁడై యాసాల్వనృపతి । దంతావళంబు నుద్ధతి మగిడించి
ద్రుపద సంభవుఁ దోడుతోఁ గదియించి । నిపుణుఁ డాతని తేరు నెఱి నెత్తఁబనుప
నట్టి యావారణ మది కబళించి । పట్టిన, భీతుఁడై పాంచాలసుతుఁడు
మెట్టిన లగువున మేదిని దాఁటి । కట్టెఁడిజయమేది గదగొని పాఱె.
అంత నాతని తేరు హయసారథులను । ఎంతయు సాల్వుండు నిభముచే నపుడు
దివికి నెత్తించి వేత్రిప్పించి భూమిఁ । దొఱకి వేయించి తాఁ ద్రొక్కింపఁ జూచి
కరువలి సుతుఁడు శిఖండి సాత్యకియు । శరవృష్టి గురియుచు సాల్వుఁదాఁకుటయు,
నా సాల్వుఁ డందఱనంబకంబులను । ఓసరింపఁగఁ జేసి యుగ్రుఁడై పేర్చి
సరసతఁ దను వియచ్చరులు మెచ్చఁగను । ఉరుతర జ్యాఘోష మొనరించుటయును
పాంచాల సుతుఁడంతఁబొటించి సిగ్గు । మించిన కడిమిమై మెఱయ నేతెంచి
గాంభీర్యమూర్తియై గదవుచ్చి యపుడు । కుంభి కుంభస్థల కూటంబు వ్రేయ,
నదియు ఘీంకార శబ్దావలితోడ । మదనేది గిరిగూలుమాడ్కిఁ గూలుటయు,
నాసమయంబున నచ్యుతానుజుఁడు । నా సాల్వభూపతి నట్టిట్టనాఁక
శితశిలీముఖమున శిరముఖండింపఁ । బ్రతిలేక మనసేన పాఱెఁ ; బాఱుటయుఁ
దదనంతరంబ యాదవపుంగవుండు । చెదరకుండఁగ సేనఁ జయ్యననిలిపె (?)
కృతవర్మ సాత్యకిఁ గేలిమైఁ దాఁకి । చతురత నాతని చాపంబుద్రుంచె.
త్రుంచిన వేఱొక్క దొడ్డచాపంబు । నంచితగతిఁ దాల్చి యా రథాశ్వములఁ
జాపంబు నూతునిఁ జక్కాడి వైవ । నాపజ్జ విరథుఁడై యాకృతవర్మ
శూల మొక్కటి గొని చూచి సాత్యకిని । నోలిమై వైచిన నొగిఁ ద్రుంచెనతఁడు.
త్రుంచి యంతటఁ బోక తోడైన నతని । గంచు 1 మించుగ నేయఁ గనలి కౌరవుఁడు
పాండుసూనులమీఁదఁ బైఁబడి దోష । చండమదోద్వృత్త శరవరంపరలఁ
బొదివి వారలసైన్య 2 భూరివారాశి । నుదమెల్ల నాభీల మథనంబు చేసె.
అంతఁ బాండవులును నఖిలసేనలును । బంతంబు తీయక పైఁబడి పోర

---

1. బెంచుగ. 2. బోరి. (మూ)

నా వీరవరుఁడంత నాగ్రహవృత్తి । భూవినుతంబుగఁ బోక తానిల్చి
నుతశక్తి ధర్మజు నూఱంబకములఁ । బ్రతిన మారుతిని డెబ్బది సాయకముల
సహదేవు నెనిమిది శరముల నకులుఁ । దహతేవ నాలుగస్త్రములను మఱియుఁ
బాంచాలసుతుని [1] సప్తాంబకంబులను । బాంచాలిసూనులఁ బంచశరముల
సాత్యకి నన్నూఱు శరములనేసి । యత్యుగ్ర మూర్తియై యార్చి సైన్యములఁ
బదిటఁ బడెంటను బదుమూఁట మూఁట । విదితంబుగా నేసి వెస నంతఁ బోక
నకులానుజుని విల్లు నడిమికిఁ ద్రుంప । వికలుఁడై యతఁ డొక్కవిల్లు సంధించి
వదవడి [2] పోరుచోఁ బాండవసేన । లదయులై శరవృష్టి నాఁగిన, నతఁడు
దృష్టిచలింపక తిరుగుడు పడక । దృష్టినిఁ గరములఁదీవ్రత చూపి,
తనువుల నెత్తురు దట్టమై భువిని । ఘనతఁ బ్రవాహంబుగాఁ బ్రయోగించె.
మన సేన లారీతి మఱి పాండురాజు । తనయుల సేనలఁ దగనొంచుచోట,
ననఘు ధర్మజుమీఁద నప్పుడాశకుని । తనపాటు చూడక తావచ్చి తాఁకి
శరములు వర్షించి శమనజు తేరి । వరహయంబులఁ బట్టి వారకకూల్చి
యవశుఁగా నేయుచో నంతటిలోన । నవనీశ, సహదేవుఁ డడ్డంబు వచ్చి
తన తేరిపై ధర్మతనయుని నునిచి । కొనిపోయె నప్పుడా ఘోరాజి వెడల.
మఱి వేఱు తేరు ధర్మజుఁడపుడెక్కి । యఱిముఱిఁదాఁకి ఘోరాస్త్రంబులేయ
శరముల నవి ద్రుంచి సౌబలుఁడేచి । యరయంగ ముంచెఁ దోయధిముంచినట్లు.
నకులుని తోడుత నవ్య విక్రముఁడు । శకునిసూనుఁడు పోరె జయకాంక్షమహిమ.
వడిసాత్యకియుఁ గృతవర్మయుఁ దొడరి । విడువక పోరిరి విశ్వంబు దలఁక.
ఫాగుణిఁ గృపుఁడును ద్రౌపదిసుతులుఁ । బోరిరప్పుడు మహాద్భుత శక్తి మెఱసి.
మఱివారిభటులును మనవారిభటులు । నుఱక పోరాడిరి యుర్వీతలేశ !
అమరేంద్రసూనుఁ డట్లాతుములమున । సమరసైన్యము [4] బారిసమరుచు వచ్చి
కృపురథాశ్వముల నిష్కృతి నేలఁగూల్ప । నపుడు ద్రోణతనూజుఁ డడ్డంబు వచ్చి
తన తేరిపై నిడి దవ్వుగాఁ బోవఁ ! । గనుఁగొని కౌరవాగ్రజుఁడు రోషించి
రయమున నేనూఱు రథములవారి । భయమేది యయ్యుముకట్టిపైఁ బనుపఁ,
గనుఁగొని యంత శిఖండి కోపించి । కనుఁగవ నపు డగ్నికణములు దొరుఁగఁ
బూని యొక్కనినైనఁ బోరిలో బ్రదికి । పోనీక నిశ్శేషముగా జంపివైవఁ,

[1] సప్తమార్గణంబుల. 2. పారుచో. 3. ద్రుంచె. 4. బారజమరుచు. (మూ)

దఱచైన యుత్పాతతతులు చూచుచును । బఱచెను గురుసేన బహుముఖంబులను.
ఆ దుర్నిమిత్తంబు లవి లెక్కగొనక । యాదట సౌబలుం డహితకేతుకనియె :
" ఓసుయోధన, నీకు నొకటిచెప్పెదను । నాసాహసంబును నను జూడు మిపుడు.
మోహరింపుఁడు సేన ముఖమున మీరు. । ఆహవంబున నేను నాపాండుసుతుల
ఖండించి సామ్రాజ్యకలితుఁగా నిన్ను । దండిగానేలింతు ధరణి యంతయును;
పాలించి యనుపు నీపాదంబులాన; । గాలిమాటలు గావు కనుఁగొను. " మనఁగఁ
బొల్పడినట్టి యాబలుమొగ్గరంబు । వేల్పువట్టినవాని విధమునఁ జూచి,
కడు సంతసిల్లి యగ్గాంధారిసుతుఁడు । తడయక శకునితోఁ దా నిట్టులనియె :
" మున్ను ద్యూతనిమిత్తమున రాజ్యమెల్ల । నెన్నఁగ గెలిచి నాకిచ్చితిగాదె !
మొనసి యాహవరంగమునఁ బాండుసుతులఁ । బెనఁచి యిప్పుడునీదు భీకరాస్త్రముల
పాలుగావించి నిర్భయవృత్తి రాజ్య । మేలింపు మామ, నీకిదె వేళ. " యనిన
సౌబలుఁ డాహవోత్సాహంబు మీఱఁ । గా బలంబులతోడఁ గడఁగిన, నపుడు
అంతకసుతుఁడు తనంతరంగమున । సంతసంబంది యా సహదేవుఁ జూచి :
"భీతిల్లి పోరాని పెడమొగ్గరంబు । నాతత కాంభోజయవనాశ్వములను
గూడి పెల్లార్చుచు గుణనిస్వనము ల । నోడక [1]గావించి యొనరఖండింపు."

శకుని సహదేవు లాశ్వికసహాయులై ఘోరంబుగాఁ బోరుట

మనవుడు నట్లకాకని మాద్రిసుతుఁడు । మనమున రాగిల్లి మఱి విజృంభించి
తొడరి పోరాడుచోఁ, దుములంబునందుఁ । బడ వచ్చువారును బడియెడువారు,
మల్లయుద్ధంబున మ్రగ్గెడువారు, । భల్లాయుధంబులఁ బడవ్రేయువారుఁ
గరవాలములఁ దలల్ ఖండించువారు । సురియలఁ జెండాడి స్రుక్కించువారు
గదల నెత్తులు వివ్వఁగాఁ గొట్టువారు । పదముల నొండొరుఁ బడఁ దన్నువారు
నొకని గుఱ్ఱంబుపై నొకఁ డెక్కువారు । సకలంబుగా నస్థిచయమేర్చువారు
పొడిచి గంట్లను దూరిపోయెడువారు । తొడిఁబడ గుండెలు దొరిఁగించువారు
ముక్కులుఁ జెవులును మొగిఁ ద్రెంచువారు । చక్కగా హయములఁ జంపెడివారు
నీరీతిఁ బోరాడ నిరువాగురణము । ఘోరమై యుండె నెక్కుడు పేర్మితోడ.
అంత సౌబలుతోడ నాసహదేవుఁ । డెంతయుఁ బోరుచో నిటద్రుపదజుఁడు

[1] రానిచ్చి. (మా)

తెఱలక కలఁగక తెగువవీడ్వడక । యఱలేని కడఁకతో నప్పుడుప్పొంగి
యతుల రౌద్రాకారుఁడై చెలరేఁగి । ప్రతివీరసేనల బహురక్త శల్య
భూరిమేదోమాంసములుఁ బునుకలును । ధారుణి రాల్చుచు ధరఁ గూల్చుచుండె.
ఆరీతి నుభయ సైన్యంబులవారు । వీరులై ధీరులై వెస నసహాయ
శూరులై క్రూరులై సొరిదిఁ [1]బోరఁగను । ... ...
పాంచాల సుతునొంచి బలియుఁ డాశకుని । యంచిత ద్యుతులతో నట వేగ మరలి
"వేఁడి కౌరవరాజు వేఁడి నాస్వామి । వేఁడి వేఁడీ" యని వెదకుచు రాఁగఁ
జతురత శకునితో సైన్యమిట్లనియె: । "హితమతిఁ గౌరవు నిట్లేల వెదక ?
అదెచూడు సేనల [2]నాఁచుచున్నాఁడు; । పొదలి పాండవులతోఁ బోరుచున్నాఁడు;
పోవలసిన నందుఁ బొ" మ్మన్న నతఁడు । నావేళ నావిభు నత్త్రత్తి చూచి
చేరంగఁజనుదెంచి చెలఁగి యిట్లనియె: । "పౌరవేశ్వర, మెండుబలములనెల్లఁ
గరితురంగాదులఁ గడతేర్చినాఁడ. । ధరణి నీవేళల దాఁగక మనము
ప్రాణవంచన లేక [3]పైకొన్నఁగాక । త్రాణఁ బాండవులను ధర గెల్వరాదు."
అనిన సంతోషించి యాకౌరవుండు । తను గూడుకొని మదోద్దండుఁడై నడవఁ
గేశవుఁ గనుఁగొని క్రీడి యిట్లనియె: । "ఆశమానఁడుగదా యహికేతనుండు !

దుర్యోధనుని మూర్ఖ్యంబుద్దేశించి కృష్ణార్జునులు సంభాషించుట

వెనుఁబాటు మది నరపీసంబు లేక । యనిసేయఁ దివురుచున్నట్లున్నవాఁడు.
వీఁడుగో మనసైన్య వితతి మధ్యమున । వాఁడిమి వాటించి వచ్చుచున్నాఁడు.
వచ్చెఁగాకేమి నా వాఁడిబాణముల । గ్రుచ్చెదఁ గురుసేన కుంభినిఁ గూల.
ఉడుగక తీవ్రత కోపలేనక । తొడరి రథంబీవు తోలుమీ కృష్ణ !
తివిరి పద్నెనిమిది దివసంబులయ్యె । వివరించి యరిసేన విసిగితి నఱికి.
పూర్తిమైఁ బోలని పోల్కినున్నదియు (?) । ధార్తరాష్ట్రులసేన తఱుగ దేమియును.
నిచ్చలుఁ బరికింప నిన్ననేటికిని । మచ్చిక మనసేన మహినెంత యణఁగె.
అపగానందనుఁ డనిఁ జన్నపిదప । నీపౌరవుఁడు సంధికిట వచ్చుననుచు
నామదిలోఁ దోఁచె నవి నొల్లఁడయ్యె । నేమనఁ గలదింక నిందిరారమణ !

---

1. బోరుచును. 2. కేఁచు. 3. పోరిన. (మూ)

మున్నాజిలోన భీష్ముని చావుచూచి । యెన్నఁగా భగదత్తుఁడీల్గుట చూచి
యనిలోన సైంధవుఁ డణఁగుటచూచి । గొనకొనియాచాపగురు చావుచూచి
దుశ్శాసనుని చావుతోలఁగకచూచి । దుశ్శీలి కర్ణుండు ద్రుంగుటచూచి
గుడ్డిపాపాత్ముండు గుదియింపఁ డయ్యె, । దొడ్డమూఢుఁడుగదా ! దుర్యోధనుండు.
పోఁకిప్పుడు మదిపూనుట[1]యెన్న । వీరుఁడింతటివాఁడు వెదకినఁ గలఁడె !
తుది నేఁడు శల్యుండుద్రుంగుట చూచి । యిదె వచ్చినాఁడు తానెంతటివాఁడో !
కోరి భీమునిచేతఁ గూలినఁగాక । యూరక తానేల యుర్విపాలిచ్చు !
సారసనేత్ర, నాచండకాండముల । ఘోరాజిసేనలఁ గూల్చెద." ననిన
యాదవతిలకంబు నప్పార్థుఁ జూచి । "యీదెస నీమాట లివి నిజంబగును ;
రాయబారము మున్ను రయముననేను । ... ...
విదురుఁడెఱుంగఁగా వేపురెఱుంగఁ । బెదరి నన్ బట్టఁజూచినవాఁడు గాఁడె !
అదిగాక ద్రౌపది నట భంగపఱచి । వదరిలక్ష్మికిఁ బెడఁ బాయంగఁజేసి
యాకలంబులు దిని యలమటఁబొందఁ । బ్రాకటారణ్యంబుపాలు గావించి
విరటుపాళెంబున వీడ్వడి నవఁతఁ । బొరసియుండఁగఁజేసి పోరి దండుగూర్చి
యిందువంశేంద్రుల నిట మనవారిఁ । గందఁ జేసినయట్టి కష్టుండు గాఁడె !
వీఁడు భీమునకెంత వీనిసైన్యముల । పోఁడిమి మాయించి పుడమిపైఁగూల్పు."
అనిన ధనంజయుఁ డచ్యుతుకనియె : । "విను దేవకీపుత్ర, వీనిమార్గంబు ;
నుతిచెడి నిన్నవమానించి పట్టఁ । జతురతఁ దలఁచిన శఠుఁడు దుర్జనుఁడు.
పాపికిఁ బాపంబె పథ్యంబుగాక । యేపార నీబుద్ధి హితవుగాఁగొనునె !
కుతలంబునను వీని కొఱకునై వచ్చి । ప్రతిన రాజులు వృథా పాతమై తెగిరి.
జగతి భీష్మద్రోణ సైంధవప్రముఖ । లగణిత పుత్రమిత్రామాత్య సుభట
కరిరథ తురగ సంకలిత యోధులును । సరవిమై ననిలోనఁ జావంగఁ జూచి
మది నొకించుక యనుమానంబు లేక । పదిలుఁడై మఱియును బఱతెంచినాఁడు.
చన మిగిలినవారిఁ జంపించి కాని । తనువు దొఱంగఁడు ధార్తరాష్ట్రుండు.
కురునాశనుండైన కురుకులేశ్వరుని । బలములఁ గడతేర్తుఁ బఱపుము రథము."
అనవుడు నౌఁగాకయని యచ్యుతుండు । ననిల సంకాశంబు నగు తేరు పఱపఁ
బావక నిభమైన బాణంబు లేసె. । పావని గదపూని పటుతేరు డిగ్గి

1. రొల్ల. 2. పాకమె. (మూ)

తెఱలక కలఁగక తెగువవీడ్వడక । యఱలేని కడఁకతో నప్పుడుప్పొంగి
యతుల రౌద్రాకారుఁడై చెలరేఁగి । ప్రతివీరసేనల బహురక్త శల్య
భూరిమేదోమాంసములుఁ బునుకలును । ధారుణి రాల్చుచు ధరఁ గూల్చుచుండె.
ఆరీతి నుభయ సైన్యంబులవారు । వీరులై ధీరులై వెస ససహాయ
శూరులై క్రూరులై సారిదిఁ [1]బోరఁగను । ... ...
పాంచాల సుతునొంచి బలియుఁ డాశకుని । యంచిత ద్యూతులతో నట వేగ మరలి
"వేఁడి కౌరవరాజు వేఁడి నాస్వామి । వేఁడి వేఁడీ" యని వెదకుచు రాఁగఁ
జతురత శకునితో సైన్యమిట్లనియె : । "హితమతిఁ గౌరవు నిక్కేల వెదక ?
అదెచూడు సేనల [2]నాఁచుచున్నాఁడు; । పొదలి పాండవులతోఁ బోరుచున్నాఁడు;
పోవలసిన నందుఁ బొ" మ్మన్న నతఁడు । నావేళ నావిభు నత్త్రైత్తి చూచి
చేరంగఁజనుదెంచి చెలఁగి యట్లనియె : । "పౌరవేశ్వర, మెండుబలములనెల్లఁ
గరితురంగాదులఁ గడ తేర్చినాఁడ. । ధరణి నీవేళల దాఁగక మనము
ప్రాణవంచన లేక [3]పైకొన్నఁగాక । త్రాణఁ బాండవులను ధర గెల్వరాదు."
అనిన సంతోషించి యాకౌరవుండు । తను గూడుకొని మదోద్దండుఁడై నడవఁ
గేశవుఁ గనుఁగొని క్రీడి యిట్లనియె : । "ఆశమానఁడుగదా యహికేతనుండు !

దుర్యోధనుని మౌర్ఖ్యంబుద్దేశించి కృష్ణార్జునులు సంభాషించుట

వెనుఁబాటు మది నరవిసంబు లేక । యనిసేయఁ దివురుచున్నట్లున్నవాఁడు.
వీఁడుగో మనసైన్య వితతి మధ్యమున । వాఁడిమి వాటించి వచ్చుచున్నాఁడు.
వచ్చెఁగాకేమి నా వాఁడిబాణముల । గ్రుచ్చెదఁ గురుసేన కుంభినిఁ గూల.
ఉడుగక తీవ్రత కోపలేనవక । తొడరి రథంబీవు తోలుమీ కృష్ణ !
తివిరి పదేనిమిది దివసంబులయ్యె । వివరించి యరిసేన విసిగితి నఱకి.
పూర్తిమైఁ బోలని పోల్కినున్నదియు (?) । ధార్తరాష్ట్రులసేన తఱుగదేమి యును.
నిచ్చలుఁ బరికింప నిన్ననేఁటికిని । మచ్చిక మనసేన మహినెంత యణఁగె.
ఆపగానందనుఁ డనిఁ జన్నపిదప । నీపౌరవుఁడు సంధికిట వచ్చుననుచు
నామదిలోఁ దోఁచె నవి నొల్లఁడయ్యె । నేమనఁ గలదింక నిందిరారమణ !

---

1. బోరుచును. 2. నేఁచు. 3. పోరిన. (మా)

మున్నాజిలోన భీష్ముని చావుచూచి । యెన్నఁగా భగదత్తుఁడీల్గుట చూచి
యనిలోన సైంధవుఁ డణఁగుటచూచి । గొనకొనియాచాపగురు చావుచూచి
దుశ్శాసనుని చావుతోలఁగకచూచి । దుశ్శీలి కర్ణుండు ద్రుంగుటచూచి
గుడ్డిపాపాత్ముండు గుదియింపఁ డయ్యె, । దొడ్డమూఢుఁడుగదా ! దుర్యోధనుండు.
పోరికిప్పుడు మదివూనుట[1]యెన్న । వీరుఁడింతటివాఁడు వెదకినఁ గలఁడె !
తుది నేఁడు శల్యుండుద్రుంగుట చూచి । యిదె వచ్చినాఁడు తానెంతటివాఁడో !
కోరి భీమునిచేతఁ గూలినఁగాక । యూరక తానేల యుర్విపాలిచ్చు !
సారసనేత్ర, నాచండకాండముల । ఘోరాజిసేనలఁ గూల్చెద." ననిన
యాదవతిలకంబు నప్పార్థుఁ జూచి । "యీదెస నీమాట లివి నిజంబగును ;
రాయబారము మున్ను రయముననేను । ... ...
విదుఁరుఁడెఱుంగఁగా వేవురెఱుంగఁ । జెదరి నన్ బట్టఁజూచినవాఁడు గాఁడె !
అదిగాక ద్రౌపది పట భంగపఱచి । పదరిలక్ష్మికిఁ బెడఁ బాయంగఁజేసి
యాకలంబులు దిని యలమటఁబొందఁ । బ్రాకటారణ్యంబుపాలు గావించి
విరటుపాళెంబున వీడ్వడి నవఁతఁ । బొరసియుండఁగఁజేసి పోరి దండుగూర్చి
యిందువంశేంద్రుల నిట మనవారిఁ । గందఁ జేసినయట్టి కష్టుండు గాఁడె !
వీఁడు భీమునకెంత వీనిసైన్యముల । పోఁడిమి మాయించి పుడమిపైఁ గూల్చు."
అనిన ధనంజయుఁ డచ్యుతుకనియె : । "విను దేవకీపుత్ర, వీనిమార్గంబు ;
మతిచెడి నిన్నవమానించి పట్టఁ । జతురతఁ దలఁచిన శఠుఁడు దుర్జనుఁడు.
పాపికిఁ బాపంబె పథ్యంబుగాక । యేపార నీబుద్ధి హితవుగాఁగొనునె !
కుతలంబునను వీని కొఱకునై వచ్చి । ప్రతిన రాజులు వృథా పాతమై తెగిరి.
జగతి భీష్మద్రోణ సైంధవప్రముఖ । లగణిత పుత్రమిత్రామాత్య సుభట
కరిరథ తురగ సంకలిత యోధులును । సరవిమై ననిలోనఁ జావంగఁ జూచి
మది నొకించుక యనుమానంబు లేక । పదిలుఁడై మఱియును బఱతెంచివాఁడు.
చన మిగిలినవారిఁ జంపించి కాని । తన్నువు దొఱంగఁడు ధార్తరాష్ట్రుండు.
కురునాశనుండైన కురుకులేశ్వరుని । బలములఁ గడతేర్తుఁ బఱవుము రథము."
అనవుడు నౌఁగాకయని యచ్యుతుండు । ననిల సంకాశంబు నగు తేరు నడపఁ
బావక నిభమైన బాణంబు లేసె. । పావని గదవూని పటు తేరు డిగ్గి

1. యెల్ల. 2. పాకమె. (మూ)

కరటి కుంభంబు లొక్కట విదారించి । వరఁగంగ ఘోటకపటలిఁ జెండాడి
రథములుర్వరఁ గూల్చి రథ్యాళి నొంచి । పృథివిపై భటకోటిపీఁచమణంచి
మఱి వేలసంఖ్యలు మాతంగసమితి । నుఱక చెండాడి మహోగ్రత మెఱసి
కోపించి వాయుపుకొడుకు నీసుతుని । దీపిత రథమంతఁ దెగువతోఁ బట్టి
యీడ్చి త్రిప్పుచు దివికెగురవైచినను । ఊష్చనగతి నతఁడుర్విపైఁ బడియెం.
పడిన నంతటిలోనఁ బవనతనూజు । కడరుచు నొక కొందఱాభీముఁదాఁకి
పోరుచో నలవారిఁ బోనీక యతఁడు । కేరుచు జముప్రోలికిని బోవవైచె.
అదిచూచి హతశేషమైన బలంబు । కదుపులు కదుపులై గదియువచ్చుటయు
నేనూఱు రథికుల నేన్నూఱుకరుల । మానితకాంభోజ మత్తవాజులను
ఎనిమిది వేవుర నిటఁ బదాతులను । బనుగొన నొక్కటఁ బ్రాణముల్ గొనియె.
ఆవేళ నందఱ కనిలాత్మజుండు । కావింప లయకాలకాలుఁడై తోఁచె.
దట్టంపు గుఱ్ఱపు దళముతో నంత । నెట్టన కురురాజు నెఱి సుదర్శనుఁడుఁ
గూడియుండుట చూచి గోపాలుఁడపుడు । క్రీడితోఁ బలికె సత్కీర్తితోఁ బొంగ:
"కవ్వడి, చూచితే కదనరంగమునఁ । గ్రొవ్వి చచ్చిరి వైరికురుకుమారకులు.
ఘోరతమంబుగా గుఱ్ఱపు గములుఁ । దేరులుఁ గరులును దెగటాఱిపోయె.
భీము నెంచెదరన్నఁ బృథుతరాటోప । కామారియే గాని గాఁడు మర్త్యుండు.
వేయేల నిను జెప్ప వెన నీకు నాకు । నోయున్నతాత్మక, యొగి వేఱులేదు.
ఖాండవంబేర్చి యాఖండలు గెలిచి । గాండీవమగ్నిచేఁ గైకొని మున్న
పరమేశుతోఁ బోరి పాశుపతాస్త్ర । మరుదారఁ గైకొన్న యాహవశూర!
అల్లదె కంటివే! యహికేతనుండు । తెల్లనిగొడుగున దీపించువాఁడు.
మనమీఁది కినుకతో మార్మలయుచును । ఒనవెట్టుకొని కాచుకున్నాఁడు చూడు.
ఒఱనున్న యసివోలె నొప్పుచున్నాఁడు । వెఱవఁడు; ఎట్టిదో వీని సాహసము!
తెగిరి వాయుజుచేత ధృతరాష్ట్రసుతులు, । తగవొప్ప నింకనిద్దఱుగాక ధాత్రి.
వీరనఁగా నెంత వీరలఁ జంపి । భూరి సత్కీర్తులు పొందుఁడుమీరు."
అనిన ధనంజయుఁ డచ్యుతు కనియె : । "వినుము భీష్మద్రోణ వీరుల నాజిఁ
జంపితి మీయల్పసైన్య మదెంత? । సొంపార నాపేర్మి చూడుము దేవ!
ఏనూఱు తేరులు నేనూఱు కరులు । నేనూఱు గుఱ్ఱంబు లిట రెండువేలు
కాల్బలంబులు గానరా వచ్చి । శూలమై యున్నాఁడు చూచితే! శకుని.

కృతవర్మ గురుసుత కృపులు తారేల । జితులు గాలేరు; ఆజిని బోరలేరు;
ఇంతమాత్రపునేన నేనాజిఁ జంపి । పంతంబు మింతు నీ పాదంబులాన.
తలకొని వీరిని దండించు నపుడు । తెలియరారాజు సంధికి వచ్చునొక్కొ!
ఏకార్యగతియును నిటఁ జూచుకొనెద. । ... ...
దేవకీనందన, తీవ్రవేగమున । నీవేళ నారథ మిటఁ దోలు. "మనుచుఁ
గరువలిసుతుఁడును గవలును నడవఁ । గురురాజుఁ దాఁకి మిక్కుటముగా నేయ,
నెడసొచ్చి శకునియు నిట నుశర్మ్మయు । నడరి సుదర్శనుఁ [1] డాయనిలజునిఁ,
ద్రైగర్తవీరులుఁ దక్కటివారు । ధీగతిఁ బార్థుని దేవకీసుతుని
జలజల మన నంపచయమున ముంప । [2] నొలసి మండెడు వీతిహోత్రుఁడై నరుఁడు
వచ్చినవారల వమ్ముపోనీక । యచ్చుగా యమపురి కనిపి, వేవేగ
వారిబలంబుల వారినూనులను । వారివారినె కూడ వరుసతో ననిచె.
అంత సౌబలుఁడు మహాప్రతాపమున । నెంతయు సహదేవు నేపుమైఁ దాఁకె.

ఉలూకుఁడు సహదేవునితోఁ బోరి మడియుట

తాఁకినచోటఁ దత్తనయుఁడులూకుఁ । డాఁకొన్నపులివోలె నాక్రమించుటయుఁ,
గొడుకును దానును ఘోరాస్త్రములను । విడువక సహదేవు వెసనొవ్వనేయుఁ,
బదియింట నాతని భంజించి విల్లు । వదలక తెగనేయ, వాడిమిచూచి
శకుని తనూజుఁ డచ్చలము రెట్టింప । వికవిక నవ్వి యవ్వీరునిఁబలికె:
"సహదేవ, మాతండ్రి చండకార్ముకము । నహహా త్రుంచినయట్టి హస్తముల్ ద్రుంతు;
చూచి తప్పించుకో శూరుఁడవైన; । నేచియుఁ గాదేని యిటఁ బాఱిపొమ్ము."
అని పావకజ్వాలలైన బాణముల । మునుకొని యేయ నిమ్ముల మాద్రిసుతుఁడు
అవి తెగవిడివడి యట రాకమున్నె । యవనీశ, యాతని హస్తముల్ ద్రుంచె.
త్రుంచి యంతట సహదేవుండు కినుక(?) । మించి "యులూక, మేల్మేలురా! నీవు
నొకటి నీమదిలోన నొగి నెంచియుండ । వెకలి నిన్ బాలించు విధి యొక్కటెంచె.
నిగిడి నన్నేయఁ బూనినయట్టి చేతు । లొగి నేఁడు తెక తేర వోనాడుకొంటి (?)
అట నులూకంబన నాగూబపేర । ఘటనమై వర్తించి కడపట నీవు
గూబజంకెలతోడఁ గుందుచు వచ్చి । గూబవై పోతివి కురురాజునెదుట.

---

1. విజయుండు. 2. తెలసి. (మూ)

ఏయుమా యేచేత నేసెద ?" యనుచు । దాయ మస్తకముటు ధరణిపైఁ గూల్చె.
తనయుండు దెగుటయుఁ దగసౌబలుండు । మానుకొన్న శోకాగ్ని మునిఁగి లోఁగుంది
కన్నీరు దొరుఁగ నంగంబు వణంక । విన్ననై తనయాత్మ వెచ్చుచు నపుడు
"పాండుతనూజులు భవ్యదోర్దండ । చండప్రతాపులు సహజ విక్రములు
గతమత్సరులు శుభకరులు సత్యాత్ము । లతులితాచారు లాయుత కీర్తిధనులు
నైన వీరల జూదమను నెపంబునను । బూని రాజ్యము మోసపుచ్చిన దోష
మదియేలతప్పుఁ ? బాయక పుణ్యుఁడైన । విదురుని బుద్ధులు విననైతి మొదల ;
అడరి నిందలకెల్ల నాధారమైతి ; । కడపటఁ దనకు నిక్కడ చావవలసె."
అనియని శోకించి యా సహదేవుఁ । గనుఁగొని పలికె నాగ్రహము రెట్టింప :
"మాద్రీ తనూభవ, మహి నాకుమారు । భద్రమూర్తిని వీరభద్రావతారు
రణమునఁ జంపిన రణశూర, నీవు । జుణిఁగిపోవక నిల్చిచూచి పోరాడు ;
పోయెదవో నిన్ను బోనీనుగాని । పాయక ననుదాఁకి బంటవై నిలుము."
అని గుణధ్వని చేసి యార్చుచుఁ జేర్చి । మునుకొని నారసంబుల మూఁటనేసె.
ఏసిన సౌబలు నిష్వాసనంబు । చేసెఁ దుత్తుమురుగాఁ జిత్రవైఖరిని.
అట వాఁడుఁ గదిసి మహారుద్రుగతిని । బటు ఖడ్గ తోమరప్రాసశూలములఁ
బైకొని వైవ నప్పాండవానుజుఁడు । చీకాకుపడ వానిఁ జెక్కువైచుటయుఁ,
గనుఁగొని శకునియుఁ గాలు సేయాడ । కనయంబు నతని బాణాలిచేనొచ్చి
పిదవులు దడుపుచు భీతివాటిల్లి । కుదిసి నెవ్వగల దిక్కులు సూచుచుండె.
ఆ సహదేవుండు నాసమయమున । భాసుర బ్రహ్మాండభాండముల్ వగులఁ
గోపించి తనవింటిగుణము మ్రోయించి । చూపట్టు శరములు సోనగాఁ గురిసి
మర్మ మర్మంబులు మఱి యుచ్చిపాఱ । దుర్మదాంధుని నేసె దొడ్డతూపొకటి.
కాయంబులో గుండెకాయ నాటంగ । నేయుచోఁ బడి లేచి యిఁకఁ జాలుననుచుఁ
దనుగూడి వచ్చిన తనవారిఁ దాను । గునిసి 'తంగెళ్లు రేఁగులుగాఁగఁ' బాఱె.
పాఱిన నదిచూచి పాండునందనులు । పాఱకుండఁగ వారిఁ బసనడ్డగించి
నంపుచో, గొందులు సందులు దూఱి । తెంపేది 'యిఁక దిక్కుదెసయేది' యనుచుఁ
బాఱెడు సౌబలుఁ బాండవానుజుఁడు । "తీఱగు పాఱినఁ దిరుగు సౌబలుఁడ !
గారాజుమామవై రమణిగాంధారి । కారయఁ దోఁబుట్టువై ధృతరాష్ట్ర
మండలేశ్వరునకు మఱఁదివై యిట్టి । బండంగివై యిట్లు పాఱంగఁ దగునె!

పరఁగంగ నేటికి బలువిడిఁ దొడరు ; । నెఱి [1] మాన్పవచ్చునే నీపాలిచావు !
చావక యెక్కడ జరిగెదు చెపుము ! । వావిరి నిష్టదైవంబును దలఁపు.
మాయజూదంబున మారాజ్యలక్ష్మి । మాయించినట్టి దుర్మదుఁడవు గావె !
ఉత్తమసాధ్వి యాయువిదఁ బాంచాలి । నొత్తి యీడ్పించిన మూర్ఖవుగావె !
రారాజుచే వినరాని వాక్యముల । నోరి, యాడించిన యొజ్జవు గావె !
నాఁడు, ఓడినమమ్ము నవ్వి బంట్లన్న । వాఁడవు నాపగవాఁడవు గావె !
ధర్మజుఁ గొలువులోఁ దప్పంగనాడు । కర్మంబు లన్నియుఁ గడ తేర్తునేఁడు ;
చూచి పోరాడు నిష్ఠురుఁడ, నీ." యనుచు । నేచి వాలమ్ము లనేకముల్ గురిసె.
కురిసినఁ గోపించి గుణము మ్రోయించి । తిరుగక యా సహదేవునొప్పించె.
నొప్పించుటయుఁ జూచి నూఱుబాణములు । తప్పక తొడిగి యాతనిఁ జిక్కువఱచి
యొకట హయంబుల నొకట సారథిని । నొకట శస్త్రాస్త్రంబు లొకటఁ జాపంబు
నొకట రథంబును నొకటఁ గేతువును । నొకట వజ్రాంగియు నుర్విపైఁ గూల్చి
పదిటఁ బండ్రెంటను బదుమూఁటమూఁటఁ । బదుల ముప్పదులఁ దప్పని సాయకముల
మర్మ మర్మంబులు మఱి యుచ్చిపాఱ । ధర్మజుతమ్ముఁ దుద్ధతి మీఱ నేసె.

సహదేవుఁడు శకుని కంఠ ముత్తరించుట

ఏసిన సహదేవు నీక్షించి శకుని । "నానగి గావచ్చు నని యుంటీగాక
చూడుము నీ" యని సునిశితశక్తి । వాడకాతని మీఁద నుగ్రుఁడై వైచె.
వైచిన నదియును వడి నభోవీధి । నేచి మంటలతోడ నేతేరఁ జూచి
'తేరును విల్లును దెగిన నీపాటి । శూరుండవైతివి చూడు మేల్మేలు'
అని యర్ధచంద్రబాణాలిచే దాని । గనెలుగా నేసి యాకితనదుష్టాత్ము
"సారెలనాడు హస్తము లేవి ?" యనుచు । నారూఢి శరముల నవి ద్రుంచివైచి,
చటులత నొకదివ్య సాయకంబునను । నిటలాక్షుకైవడి నిండ గోపించి
వెలయఁ గౌరవుఁడు నిర్విణ్ణుఁడై చూడఁ । గలుషాత్ము సౌబలు కంఠంబుద్రుంచె.
కృపుఁడు ద్రోణాత్మజ కృతవర్మలవుడు । విపరీతగతి నీవు విఱిగి నట్లుండఁ
గలసైన్యమెల్లను గలఁగి పాఱఁగను । జలజనాభుఁడు పాంచజన్య మొత్తుటయు
నానినాదముఁగూడ నమరేంద్రసుతుఁడు । తానును దేవదత్తం బొత్తె నపుడు-

1. మెకచచ్చునే. (మూ)

ఇట్టి శంఖరవంబు లీక్షించి బలము । కుట్టులు వదలఁ, గన్గొని చాలనవ్వి
కౌంతేయురథము డగ్గఱఁ బోయి నిలిచి । మంతనంబున వాని మాధవుండనియె :
“ నేఁటి యుద్ధంబిట్లు నెఱయఁ జూచితివె ! । వాటమై నీమనను వచ్చెనో లేదో !
దేవ, నేఁడిదె సహదేవునిఁ జూడు । దేవతామూర్తియై దీపించినాఁడు.
ధర్మజ, నీపిన్నతమ్ముని నెన్న । నర్మిలి మర్త్యమాత్రావతారుండె !
కోపగించఁడు గాక కోపించునంత । నేవున నింద్రాదులెనగారు సుమ్ము ;
ఈ సౌబలుండన నెంతటివాఁడు ! । వాసిగా సౌబలు వాఁడితూపులకు
నితనిఁ జెప్పినచోట నితరులఁ జెప్పఁ । బ్రతి పోల్పరాదు భూపాలాగ్రగణ్య !
శకుని యీతనిచేతఁ జచ్చుటఁజేసి । సకలేశ, నేఁడువో సామ్రాజ్య మబ్బె.
కావున నోవీర, కడకఁతో ధర్మ । దేవతా మూర్తివి దేవ, నీవర్థి.
ఈ భీముఁ డీనరుఁ డీనకులుండు । శోభనాకార సంస్తుత పరాక్రములు.
వీరు నీవును గూడి వేడ్కతో భూమి । భారంబు డించి నాప్రతిన చెల్లింప
నాచంద్ర తారార్కమై నీదుకీర్తి । యేచి లోకంబుల నిట నొప్పఁగాత. ”
అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁడభినుతి సేయఁ । దనకేలు మొగిచి యాధర్మజుండనియె :
“ ఘనుఁడు తృణంబైనఁ గడఁగి పట్టినను । అనఘాత్మ, మేరుమహా శైలమగును.
అట్టిహేమాద్రి తృణాంతరంబైనఁ(?) । గట్టడ మీయనుగ్రహముసఁ గాదె !
సకల జీవులకును జైతన్యమగుచు । సకల జీవాళి రక్షకమూర్తివగుచుఁ
గలగొని ప్రహ్లాదుఁగాచి, యీ మొన్న । మఱసి మాద్రౌపది మానంబుగాచి
తెలివి భూభారంబు దించంగఁ బుట్టి । ... ...
నట్టి సర్వాంతంరాత్మకుఁడ వీ వమ్మ । నెట్టన గాచుట నీకెంత పెద్ద !
తోలుబొమ్మలయందుఁ దొడరి సూత్రములు । కీలించి ధైర్యంబు గీల్కొల్పి మమ్ము
జోక నాడించెడి [1] సూత్రధారుఁడవు ; । మాకు దిక్కెవ్వరు మఱినీవె కాక ;
కురుశేష మాహుతిగొనఁజేసి భూమి । పరిపాలనప్రౌఢిఁ బాటించు నాకు. ”
అనియిట్లు పలుకుచో నంతఁ గౌరవుఁడు । మనమారఁ ‘ దనమేనమామ పాటునకు
నేమాయె !’ ననిపల్కి ‘ యెల్ల పాండవుల । నే మాయచేసెద నిఁక ’ నంచుఁ గదలి
జనపతి వైరాగ్యసంపన్నుఁడగుచుఁ । దన నిజమూల బాంధవసేనఁగూర్చి
పురికొల్ప, వారును బోరఁ బ్రాణములు । సరకుసేయక క్రీడి సద్వృత్తుఁ దొడరి

1. సూత్రావధాని. (మూ)

యవని నాతని సాయకావలిచేతఁ । గవగూడి పోయిరి కాలునిపురికి.
పోయినఁ దానొల్లఁబోయి కౌరవుఁడు । పాయక [1] వెలవెలపాటును బొంది
హీనుఁడై విహ్వల హృదయ వికల్ప । దీనుఁడై డెసచెడి దిగ్భ్రమ మీఱఁ
జెదవులు దడుపుచు బిమ్మిటిగొనుచుఁ । బిదపఁ దాఁ దన పేరుఁ బెంపును విడిచి
మానమే తోడవుగా మహిమించినట్టి । నూనృతమటు డించి శూరతవిడిచి
నురిఁగిపోయెదనని చులుకనిబుద్ధి । వెరవేసి మార్గంబు వెదకుచు నుండె."
అనుటయు ధృతరాష్ట్రుఁడనియె సంజయుకు : । "మన సేనలందఱు గ్రుందిపోవంగఁ
బాండవులకు నెంత బలముండె నపుడు ? । ఒండొండ వివరించి యెఱిఁగెప్పు." మనిన
"నిరువేలురథములు, నిభములేడ్నూఱు, । వెరవాఱఁగా నైదు వేల గుఱ్ఱములు,
పదివేలు నిజయోధ భటవీరవరులు । ముదమునఁ గౌంతేయ మొననుంట చూచి
కొంచెపుఁ దనమూఁక గుములునుజూచి । వంచన నృపతి యుర్వరనుండ వెఱచి
వలనొప్ప నప్పుడెవ్వరుఁ గానకుండ । నలయుచు నటు గదాహస్తుఁడై తొలఁగె.
ఏమనిచెప్పుదు నిభపురాధీశ ! । యీమహాదైన్యంబు నట దైవమెఱుఁగు.
[2] కొలువనేకాదశాక్షోహిణీబలము । గల గు మహారాజు కౌరవేశ్వరుఁడు
ఎల్లవి గోల్పోయి యేకాంగియగుచు । నెల్లగాఁ దనవెంట నెవ్వరులేక
యీ యున్న చోటికి ననతిదూరముగఁ । బోయి యుత్తరమైన పూర్వభాగమున
నున్న హ్రదంబున నొగి దాఁగియుండ । విన్ననై చనుచును, "విదురువాక్యములు
వినని పాపంబున వెస నిట్టికీడు । గనుఁగొంటిఁ గంటనక్కట ! మోసమయ్యె.
మునుకొని యంతయు మొదలఁగృష్ణుండు । పౌనరంగ బోధించి బుద్ధిగాఁజెప్పి
'మైదూళ్లుచాలు వారన్నదమ్ములకు । నీదెస నాకుఁగా ని' మ్మన్న శౌరిఁ
గృష్ణు జనార్దనుఁ గేశవు శార్ఙ్గి । జిష్ణు నారాయణుఁ జేపట్టు వట్టి
చెఱఁ బెట్టఁదలఁచితి; క్షితిపులభంగ । వఱచితి నా పాపఫలమెల్లఁగంటి.
దేవతాత్ములు గుంతిదేవి గర్భమున । నావిర్భవించిన యమ్మహాత్ములను
ఇడుమలఁ బెట్టిన యీ జన్మమునకుఁ । గడమలే కివియెల్లఁ గనుఁగొనవలసె.
మాయజూదంబున మహియెల్ల గెలిచి । 'ఛీ' యని నాసరిక్షితిపులు నవ్వ
నువిదఁ బతివ్రత నుత్తమసాధ్వి । నవమానపఱచిన, నది పుత్రమిత్ర

1. జాలువెల్ల 2. సులభుఁడే. (మూ)

సహితంబు రణభూమిఁ జావ నా పాలి । విహిత విధాత యివ్విధిఁ [1] దెచ్చిపెట్టె."
నని తలపోయుచు నధికశీఘ్రమునఁ । జనునెడ, నట బారి సమ[2]రుచు వేగ
రారాజుచొప్పున రథికమహారథులు । భేరీ మృదంగాది భీకరధ్వనుల
భీమమహాద్రేయులు పృథివి గంపింప । నామేటిసైన్యంబు లతులమై నడవ
హరికేతనంబును హరిసారథియును । హరిదశ్వమణులును నగ్ని రథంబు
హరిమయాలంకార మది తేజరిల్ల । హరికుమారుఁడు పురహరుని చందమున
నొప్పారి రణభూమి నగ్రుఁడై నడవ, । నప్పుడు హతశేషు లవనిపై నడఁగఁ,
గృతవర్మ గురుపుత్రకృపులు మువ్వురును । హతాలుగాకేఁగిరి ; యాసమయమున
ననుజూచి పాంచాల నందనుఁ డపుడు । "[3] చననేల సాత్యకి, సంజయుఁబట్టి ?
వీఁడేమిసేయును ? వీఁడవధ్యుండు ; । వీఁడు పాపంబుగావింపఁ డెన్నఁడును ;
వితత గుణోన్నత విమలమానసుఁడు । బ్రతికి యెక్కడనున్న భయమేమిమనకు ?
వినుతవిక్రమశాలి, వీనిఁబోనిమ్ము." । అనవుడు శైనేయుఁ డమ్మాట వినక
"విధి తెచ్చి నాచేత వీనినర్పించె ; । వధియింతు నిప్పుడవశ్యంబు." ననుచు
వేసరి వాలెత్తి వ్రేయఁజూచుటయు, । నాసమయంబున ననఘుండు ఘనుఁడు
సాత్యవతేయుండు సన్నిధి యగుచు । "సాత్యకి, యాతనిఁ జంపంగవలదు ;
విద్వేషియగు నైన వీని నీక్షణమె । మద్వచనార్థమై మన్నింపు." మనిన
నమ్మునీశ్వరునకు నంజలి చేసి । సమ్మదంబున నన్ను జయ్యన విడిచి,
"పొమ్ము సంజయ, కాచిపుచ్చితి నిన్ను । నిమ్మైనచోటికి నేఁగి వర్తింపు."
మనుటయు మునినాథుకప్పుడు మ్రొక్కి । యనుమతి వడసితి నరిగె నమ్మౌని.
అంతనేఁ గురువిభుఁ డరిగినజాడ । పొంత నట్టుకపోయి భూపాలవరుని
మడుఁగు చక్కటిఁగాంచి మఱి దుఃఖమందఁ, । బుడమి తేఁడును బాష్పపూరంబు నించి
నను జక్కఁజూడక నలిఁదూల, విభుఁ । గని యేను నేడ్చుచుఁ గడుశోకవృత్తి
నల్లనఁ బతితోడ నంటి నప్పాట : । "మెల్లనఁ బోరానిమృత్యువు దప్పి
వచ్చితి నమ్మహావ్యాసుల కృపను ; । ఇచ్చట నుండరా దిఁక నేటిబ్రతుకు !"
అని యేనుజెప్పిన నహికేతనుండు । [4] పనవుచు ననుజూచి పలికె నిట్లనుచు :
"మనయందు సంజయ, మఱి యెవ్వరైన । వినిపింపు చావని వీరులు గలరె! "
అనినఁ గౌరవునకు ననఘ ! యిట్లంటి : । "మనికితమది యేల మనవారిలోన

---

1. బెట్టఁదెచ్చె-తని. 2. రుచి. 3. చనఁడేల. 4. పనుపుచు. (మూ)

బ్రదికె నశ్వత్థామ బ్రదికెఁ గృపుండు । బ్రదికెను గృతవర్మ పతి, వీరుదక్కఁ
బనుగొన నెవ్వరు బ్రతుకుటలేదు. " । అని విన్నవించిన నడలుచు విభుఁడు
నాకంధరంబున నలి హస్తమూఁది । యాకులత్వంబున నడలుచుఁ జూచి

దుర్యోధనుఁడు ద్వైపాయనంబను మడువున డాఁగుట

నీకడ కనుపుచు నృపుఁ డిట్టులనియె : । " ఏకాంగినైతి నింకేమి సేయుదును !
మందుకైనను మాఱు మానిసి లేక । మ్రందె నాసైన్యంబు మాటమాత్రమున.
పాండుసూనులు ధర్మపరులు గావునను । బాండిత్య మేర్పడ బంధులుఁ దారు
బ్రదికినా ; రిట వారిబారికిఁ దప్పి । బ్రది[1]కితి నాపాలిభాగ్యంబు గాదె !
ఇదె నాకు రాజ్యంబు ; నింతియె చాలు ; । [2] బ్రదుకు కన్నను బుణ్యఫలములు గలవె!
పుడమియెల్లను ధర్మభూవరుఁ జెందె । వడిఁ జెడ్డ మీఁద నవ్వారలు నాకుఁ
బొలుపుగా నొకకొంత భూమిచ్చిరేని । కలసియుండుట నాకుఁ గడుహీనవృత్తి.
చిక్కి యెంతయుఁ గ్రాగ్గి సిగ్గువోవిడిచి । కుక్కైనఁ గుడుచునే కొఱగాని కూడు !
కొడుకులు తమ్ములుఁ గురుకులంబెల్ల । నడఁగిరి నాకొఱకై రణంబునను.
అట్టివారల చావులన్నియుఁ జూచి । కట్టఁడినస్థిరకాయంబు నమ్మి
వారిచ్చు సామ్రాజ్య వైభవం బొల్ల ; । వారిమధ్యంబున వసతి సేసెదను.
ఈ మడుఁగందు నే నిటు డాఁగియుండి । యామీఁద నొండెడకరిగి నానొప్పి
తీర్చెద నాపగదీర్చెద. " ననుచుఁ । జేర్చి యమ్మడుఁగు తాఁ జొంపేది చొచ్చె.
అది యెట్టిదంటివా యాదికాలమున । ముదమున నతఁడొక్క ముని వనంబునను
బరమేశ్వరుని గూర్చి బహుతర తపము । చిరనిష్ఠతోఁ జేయ శివుఁడంత మెచ్చి
ప్రత్యక్షమై నిల్చి పలికెఁ గారవుని : । " అత్యుత్తమోత్తమ, యరుదీతపంబు ;
ఏలచేసెదవు ? నీ వేమి కోరెదవు ? । వాలాయ మిచ్చెద వలసినదడుగు. "
అవుడు ముకుళిత హస్తుఁడై శివునిఁ । గనుఁగొని పలికె నక్కారవేశ్వరుఁడు :
" ఈశ్వర, దేవ, సర్వేశ్వర, యభవ, । శాశ్వత, భవహర, సచ్చిదానంద,
మోక్షప్రదాయక, మూర్తిత్రయైక, । సాక్షాత్పరంజ్యోతి, సత్య, సత్యాత్మ,
నీలకంధర, కృపానిధి, దేవదేవ, । యాలకింపవె ! యొక్కటడిగెద మిమ్ము.
పరికింప నాకరస్పర్శ మాత్రమునఁ । బరుసవేదియుఁ గల్గఁ బొలింపు మొకటి.

1. కిన. 2. బ్రదుకకున్నను. (మా)

ఒకటి నే నిమమ పాటొందిన వేళఁ । బ్రకటించి జలములోపలఁ జొచ్చుమాత్ర
నదిగట్టియై బలమై యభేద్యమగు । సదనమై, నీటిలో జపియించునంతేఁ
గదనరంగంబునఁ గడచన్నయట్టి । విదిత ప్రతాపులు వెస మహాయోధ
చతురంగ బలము లచ్చటఁ దొంటియట్ల । చతురత బ్రదికెడు సామర్థ్య మిమ్ము.
జపము సమాప్తమై సరిఁ జెల్లదేని । యుపజయం బి.” మ్మన్న, నభవుఁ డీశ్వరుఁడ
నవ్వి: “యీ యపజయోన్నతి వేడితేల ? । చివ్వన నీతలఁచిన దిది గాదు,
డాఁకొన్న కపట నాటక సూత్రధారి । యాకృష్ణు మాయ నీవాడితి గాక ;
నీ వశమాయిది ! నీకోరినట్ల । గావింతు ” ననిపల్కి గౌరీశుఁడరిగె.
కాన నవ్వర మట్లు గన్నవాఁడగుట । నో నరనాథ, యా యుదకమధ్యమునఁ
దవ మంత్ర సామర్థ్యతతిఁజేసి రాజు । వనములు స్తంభింప వారక చేసి
యుదకంబులోఁజొచ్చి యుండెఁబెల్లుగను. । తదనంతరంబ రథ్యంబులు [1] నడవఁ
బరితాప మొనరింప బహుశస్త్రఘాత । లరుదుగాఁ దమమేనులందు దీపింపఁ
బుడమీశుఁగానక బుద్ధిలో వేగ । నడలుచుఁ గృతవర్మ యా చార్యు మఱిఁది
యాచార్య పుత్రుండు నట వచ్చుచుండి । చూచి నాదగ్గఱ జేరిది నేతెంచి
నను గౌఁగిలింపుచు నాతోడ ననిరి: । “జనపతి యెటఁబోయె సంగరస్థలిని ?
ఎవ్విధి బ్రతికితి వీశ్వరుకృపను ? । మవ్వమై చెప్పవే ! మహిపతివార్త.”
అనవుడు వారలకంటినే వేగ: । “వినరయ్య విధిదప్పి వివశుఁడై వచ్చి
కురుపతి యీనీటఁ గ్రుంకి యున్నాఁడు ; । కొఱగానివిధి యింత కుందించె.” నన
విని వారు శోకాబ్ధివీచుల మునిఁగి । మనమున రణభీతి మల్లడి గొనఁగ :
“వనజనేత్రాప్త దేవాంశులచేత । వనజారికులునకు వచ్చె నీపాటు.
అనినేము బ్రతికిన యవ్విధంబెల్ల । నెనయ రాజెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో కాక.
సమరంబులోన నిస్త్రాణుఁడై విభుఁడు । మముఁబాసి యొంటిమై మడుఁగు కేతెంచె.
కాక మా పొదినున్నఁ గౌరవేశునకు । నీ కష్టవర్తన మేలావహించు ?”
అని యని తలపోయ, నంతఁ బాండవులు । వెనుకొని రారాజు వెదకుచు వచ్చి
యచ్చేరువను దోచునంత, భీతిల్లి । యిచ్చట మనయునికి హితముగాదనుచు
నను గృపాచార్యుఁ డున్నత రథంబునను । నునిచి శీఘ్రత నట నుండక తలఁగి

1. నడక – పరితాప మొనరించి (మా)

పొది గొన్న వేఱొక్క పొద తెరువునను । జెదరక తిరుగుచో, శిబిరంబునందు
నంతఃపురాంగన లందఱుఁ గూడి । వంతఁ గుందఁగ, వడి యుయుత్సుండు
శోకానలంబున సొరిది వేఁగుచును । "భీకరబలులగు భీష్మాది యోధ
కురువీరు లందఱు ఘోరాజిఁ బడిరి । తొరలి దుర్యోధను దుర్నీతి కతన.
ఆ మేటియగు పాండవావలి మహిమ । నేమని వాక్రుచ్చి యిటఁ జెప్పవచ్చు!
ఈవనితలఁ గొని యిభపురంబునకుఁ । బోవుట నాకిది బుద్ధియుఁ దగవు.
కోరి యేకాదశాక్షోహిణీ [1] భర్త । కూరిమి మన్నించు కోమలిజనము
కిప్పాటు వాటిల్లెనే!" యంచుఁ దలఁకి । యప్పుడు తనరథం బల్లన డిగ్గి
దామోదరునకును ధర్మరాజునకు । సోమించి యవ్వార్త సూచించుటయును
ధర్మజుఁడప్పుడు దాఁ గృష్ణుమోము । నర్మిలిఁ జూచిన ననుమతించుటయు
నా వైశ్యసుతుఁ బాండవాగ్రణి యపుడు । భావింప నిది లెస్సపనియని మెచ్చి
యాలింగనము చేసి యట "నోయుయుత్సు! । యేల నీకుపమానమెవ్వరు లేరు;
అదియె కావింపు మీ" వని వీడుకొలుప । మదిలోనఁ బొంగి నెమ్మది రథంబెక్కి
యా పుణ్యకాంతల నాపరిజనుల । నాప్రొద్దె యెంతయు నా యుయుత్సుండు
కొని కరిపురి కేఁగి కురురాజు నగరి । కనిపి యవ్విదురుతో నప్పుడిట్లనియె:
"ఆ మద్రపతియును నా సౌబలుండుఁ । బ్రామిడి రణమునఁ బడినఁ, గౌరవుఁడు
తనమాన మటుడించి తనపేరు డించి । తనకార్య మటుడించి దారలడించి
తా నొక్కరుఁడు గదాధారియై పాఱె. । ఏను ధర్మజకృష్ణు లీభంగిఁ బనుప
వచ్చితి నీ భూపవనితలఁ గొంచు । నచ్చుగా." నని చెప్ప నవ్విదురుండు
మతి ననాగత వర్తమానంబు దెలిసి । "హితకార్య మొనరించుటిది లెస్సయయ్యె;
ఈ నిర్ణయము పతి కెఱిఁగింప వలదు ; । తానె సంజయుచేతఁ దగ వినుఁగాని ;
మనము చెప్పఁగనేల మఱి శోకమేల । వనట నీవార్త లెవ్వరుఁ జెప్పవలదు."
అని సమయము చేసి యా నగరికిని । నెనయంగఁ బలుగాపులిడి యుండె. నంత
నక్కడ శిబిరంబునందు సైనికుల । నిక్కుమదంబును నింగితోఁ రాయు
నార్పులుఁ గరితురగావళి రవళి । దర్పంబులును బోయి దైన్యంబు వఱవ
నవడియే లేక నిశ్శబ్దమైయుండె । నవనీశ, యిట్టిదేమని చెప్పవచ్చు!"
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁడప్పు డిట్లనియె: । "విను మనసేన లివిధ్వమైన వెనుక

1. బలము. (మూ)

నిలవతి మీర లింకేమి చేసితిరి ? । తలఁకెద సంజయ, తగఁ జెప్పు. " మనిన
మనుజేశుఁ జూచి యేమట [1] కంతలోనఁ । బనివడి సూతసంభవుఁ డిట్టులనియె:
" జననాథ, పాండవ జగదీశులపుడు । వెనుకొని రారాజు వెదకుచు రాఁగ,
ఘనమైన సేనల కలక లార్భటులు । విని కృపాచార్యాది వీరులు వెఱచి
నను గొంచువేగ నున్నతి నొక్కయెడకుఁ । జని యున్నయంత, నజాతశత్రుండు
సారిదిపై సేనల సోమవంశజుని । నరసి కానక మనహతశేషవరుల
ననుకంపఁ గనుఁగొని, యపుడాదరించి । చెనకువతోఁదన శిబిరంబుకరిగె.
ఆసమయంబున నవనీశ, యేము । నానుయోధనుఁడున్నయటకు నేఁగితిమి.

కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు దుర్యోధనునిగని సంభాషించుట

గొనకొని రథులు ముగ్గురు నొక్కపెట్టు । తనరంగఁ దమరాకతగ నెఱిఁగించి
" మమ్ముఁ జూడు విచ్చేయు మండలాధీశ ! । సమరంబు సేయంగ శంకయేమిటికి ?
అడరంగఁ గృష్ణుని నాపాండుసుతుల । నెడపక గెలిచి నీకిత్తుము జయము.
కాదేని వారిచేఁ గణఁగి చచ్చినను । ఆదట నాక సౌఖ్యములు సిద్ధించు.
అటుగాక యీరీతి నణఁగినఁ గీర్తి । విటతాట మగుఁగాక విజయంబుగలదె !
వెడలుము రాజేంద్ర ! విమలభోగేంద్ర ! । వెడలుము శూరత విడువకు. " మనిన
వలదని రారాజు వారికిట్లనియె : । "బలము చాలదు నీటఁ బడియున్నవాఁడ ;
వీరతవిఫలమై విను నేఁడిదేమొ । శూరత ననిసేయఁ జొరదు నామనసు ;
అటు మీరు నిస్త్రాణులై యున్నవారు ; । పటుతరంబుగ నెల్లి బవరంబు సేసి
[2] తూఁటరి వైరులఁ ద్రుంతము గాని । నేఁట మాత్రము మాని నిలుఁడు పొం" డనిన
ఆ వాక్యములు విని యాచార్యసుతుఁడు । " భూవర, యీ పేదబుద్ధి యేమిటికి ?
విను నాప్రతిజ్ఞ యవ్వీరకౌంతేయ । జనపతులాది పాంచాలుర నెల్ల
[3] ఖండనోద్దండతఁ గడికండలుగను । జెండాడి బహుభూతసిద్ధులఁ దనిపి,
యస్త్ర దేవతలకు నాదిశక్తికిని । బ్రస్తుతగతి నేఁడ బలియిచ్చువాఁడ ;
ఎలమి మీజనకున కిటమీఁదఁ బ్రియము । లలరించి కాని న యసి యొరఁబెట్టు. "
అని ద్రోణి భాషించు నా సమయమున । విని భీమసేనుని వేఁటకాండ్రపుడు
అరయ నరణ్యంబునందు వేఁటాడి । యురు మాంసభారంబు లూని వ్రేఁగునను

1. నంత. 2. తూటారి. 3. ఖండనోద్దండ విఖండఖండలుగ. (మూ)

నీరువట్టున డస్సి నిలిచి యమ్మడుఁగు । చేరి యూసిల్లు దోసిట నిడి త్రావి,
యేతేరఁగా మున్న యిట ధర్మసుతుఁడు । [1] నాతీరు నొకబోయ కానతియిచ్చె :
"నోరి కిరాతుఁడ, యురగకేతనుఁడు । ఏరీతి నెక్కడి కేఁగెనో యరసి
చెప్పుము వాఁడున్నసీమ మా" కనిన । నప్పుడ యాబోయ యనిలనందనునిఁ
[2] గాని కొల్చు నాలుబ్ధకులలోనివాఁడు । అనయంబు గావున నావేటకాండ్ర
కెదురుగాఁ జని వారికెఱిఁగించుటయును । మదిలోన వారల మ్మడువుతీరమునఁ
'గృపుఁడు ద్రోణజుఁడును గృతవర్మ యుండి ; । రపుడు దుర్యోధనుఁ డందుండఁ బోలు;
నదియె తప్పదు మనయధిపుకీవార్త । పదఁడు చెప్పెదము సంపదలిచ్చు.' ననుచు
మాంసభారంబు లిమ్ములఁ బాఱవైచి । హంసధ్వజుని భీము నంతటఁ గాంచి
కురుపతియున్నట్టి గుట్టెల్లఁ జెప్పఁ, । [3] బరికించి వారికిఁ బసదనం బిచ్చి
వారిఁ దోడ్కొనివచ్చి వడి ధర్మసుతుని । వారక కనిపింప వారలిట్లనిరి :
"అవధారు దేవ, మే మధిక దాహమునఁ । గవియుచు నొకతటాకమునీరు ద్రావ
నాచుట్టునను గృపుఁ డాచార్యసుతుఁడు । వాచకాకృతి (?) కృతవర్మ సంజయులు
నున్నారు ; వినుము సుయోధనుఁ డందు । నున్నాఁడు తప్ప దో యుర్వీశ తిలక !
సరవితో నొకవిశేషంబు చెప్పెదము । వెరవుతో నరనాథ, వినఁ జిత్తగింపు.
కులిశ తోమర హాల కుంభాంబుజాత । జలచరోత్పల ఛత్ర శంఖ చక్రములు
గలపాదములచొప్పు గంటిమి దేవ ! । కొలఁదికిమీఱ నక్కొలని దగ్గఱను.
అంకె వైశంపాయ నాఖ్యహ్రదమునఁ । గ్రుంకియున్నాఁ డిందుకుల సార్వభౌమ !
నీచిత్త." మనుటయు నృపుఁడు వారలకు । రాచయోగ్యంబులు రవణంబులిచ్చి
యా వార్త హరికిని ననుజన్ములకును । మోవంగ నేకాంతమున నెఱిఁగించి,
భీకర ప్రస్థానభేరి వేయించి । యేకమై కాహళు లిరువంక మ్రోయ
వారణంబులతోడ వాజులతోడఁ । దేరులతోడను దీవ్రత మీఱఁ
గదలిరా, నప్పుడా కలకల ధ్వనుల । నదటుమై విని ద్రౌణిమూవిగా రథులు
కౌరవేశ్వరునకుఁ గణఁక నిట్లనిరి : । "వీరె వచ్చిరి పాండవేయులు దేవ!
అలఘు విక్రమకేళి ననికిఁ బోవలయు, । జలములు వెలువడి చనుదెమ్ము వెలికి.
వెఱవకు పోరుట వీరధర్మంబు । వెఱచిన మమ్మంపు వేగ నొండెడకు.
వఱలి మీ చిత్తము వచ్చిన వేళ । మఱి వచ్చెదముగాని మాకానతిమ్ము ;

---

1. రీతి. 2. గొనకొని 3. భీముఁడు కర్త అధ్యాహార్యము. (మా)

అచ్చలంబున వారలటు వచ్చి." రనిన । మచ్చికతోడ నమ్మాననాథ్యుఁ డనియె:
"ఈవేళ వలవదు; ఎలమి నిచ్చటికి । భూవరు లాధర్మపుత్త్రులు వచ్చి
పోయెద; రా పాండుపుత్రులు దిరిగి । పోయినఁ జనుదెందు ప్రొద్దువో నిచ్చి.
వారు వోయెదరింక వారణపురికి । వారక; కాదేని వచ్చిరేనియును
నను నివ్వు డాయింద్రునకుఁ జేరరాదు, । చనుఁడు మీ." రనిన నచ్చటువారువాసి
యరిగి దూరము వోయి యా కౌరవునకు । నరుదార నెట్లొకో యని వగఁ బొంది
తల పోయుచుండ, [1] నత్తఱి నేను వారి । యలరిన రథముపై నట వేగ డిగ్గి
పొంచి యమ్మదుఁ గున్న పొంతకు వచ్చి । యంచితగతి డాఁగి యట్లున్న వేళ,
పాండవు లత్యంత బలములుఁ దారు । భండనోదగ్రులై బంధులు హితులు
ననుజులుఁ దనయులు నాప్తులు సఖులు । గొనకొని యిరుఁ గెలంకులఁ గొల్చిరాఁగ
నోలి సుయోధనుఁ గేలి సేయుచును, । ఆలోన ధర్మజుఁ డటఁ జేరవచ్చి
భీమార్జునులఁ జూచి పృథుతరాటోప । భీమసాహస రౌద్ర బృందంబుఁ జూచి,
యతి రథులను జూచి హాస్త్యశ్వసుభట । వితత వర్గముఁ జూచి వెసద్రాపదేయ
పాంచాలురను జూచి పలికె: "నితండు । పంచాస్య సన్నిభ పటు పరాక్రముఁడు;
వాఁడిమి నూఱక వచ్చినవాఁడు । గాఁడు; ఏమెంచి యిక్కడ వచ్చినాఁడో
ఈ మహావీరుఁ డిక్లేల యీ యునికి? । ఏమియు నెఱుఁగరా దీతని మతము.
ఎఱిఁగియు నెఱుఁగని యితరులమాడ్కి । నెఱుఁగమితోఁ గూడి యేమరఁ గాదు.
పదిలమైయుండుఁ డీపట్టున మీరు । మొదలఁ జక్రాకారముగఁ గాలుబలము,
నావెన్క నశ్వంబు లావెన్కఁ గరులు । నావెన్క నతిరథు లట మహారథులు
నందుకుఁ దిరిగిరా నట మీఁద వీర । బృందంబు నెంతయుఁ బ్రిదులంగ నీక
యీ రీతి నుండఁగా నెంతకుఁ దెగునో । యారయ మనభాగ్య మది యెవ్వఁడెఱుఁగు?
వాఁడు మాయోపాయ వరమంత్రములను । వాఁడిమి మెఱసినవాఁ డౌనో కాఁడో!
కోరిక మానమె కూడైన వాని । బారి కెచ్చరికతోఁ బదిలమై నిలుఁడు."
అని చెప్పి వారల నట్లుండఁ జేసి । యనఘుఁ డాధర్మజుఁ డాసమయమున
నీరసంబెసఁగ నాయిభపురాధిపుని! । చారుమాయాస్పద స్తంభితంబైన
భూరి జలాశయంబును నిరూపించి, । కారణమంతయుఁ గని యుధిష్ఠిరుఁడు
ఆచక్రధరునకు నప్పుడిట్లనియె: । "ఓచక్రధర, చూడు మొగి మాయకాని

---

1. నత్తఱియును వారు. (మూ)

పుక్కిటఁ బదునాల్గు భువనంబులునిచి । చిక్కినయట సర్వ జీవరాసులకుఁ
జైతన్యరూపమై సచరాచరములఁ । బ్రీతితో మాయలఁ బెట్టెడు నీదు
భృత్యులముండటఁ జెను తనమాయ । సత్యమేలగును! అసత్యమె కాక.
సురల కసాధ్యమై చొరరాదు జలము; । గరిమతోడుత శిలాగారంబుచేసి
సరసిలో నిర్భయశక్తి నున్నాఁడు. । విరివి మీకొక్కటి విన్నవించెదను.
నాకంబు చొచ్చిన నలి నగ్నిఁ బడిన । నాకీర్ణమగు మాయ లర్థిఁ గప్పినను
హరుఁడు బాసటయైననక్కటా తన్ను । బొరిగొన కట బ్రదికి పోనేలయిత్తు!
ఓ రమాధీశ్వర, యొనర మాయెదుట । నీరీతి మడుఁగెంత! యిపుడు తానెంత!"
అని విన్నవించిన న య్యాదిదేవుఁ: । "ఢనఘాత్మ! ధర్మజ, యదిగాదు వినుము;
మాయకానికి భూమి [1] మాయలెతగును ; । మాయకానికి శౌర్య [2] మహిమలుతగవు.
మాయదానవులు ఇమ్మహిమీఁదఁ దొల్లి । దాయలై చరియింపఁ దా నాదివిష్ణుఁ
డా యింద్రుఁ గూడుక యణఁచుట వినవె!' । ...	...	...	...	...
రావణాసురుఁడను రాక్షసాధీశుఁ । డోవీర, తా మాయహోమంబు సేయ
రాముఁడాతనిఁ జంపి రాక్షసలక్ష్మిఁ । బ్రేమతోడుతను విభీషణు కీఁడె !
ఆరీతి మాయచే నలరినయట్టి । కౌరవుఁ జంపి భూకాంతఁ గైకొనుము."
అని యిట్లు శ్రీకృష్ణుఁ డాడువాక్యములఁ । దనమది నుప్పొంగి ధరణీశ, నీదు
తనయు నుద్దేశించి ధర్మరాజపుడు । గొనకొని పేరెలుంగునఁ బిల్చి పలికె:

ధర్మరాజు మడుఁగున డాఁగియున్న దుర్యోధనుని దూఱనాడుట

"ఓకౌరవేశ్వర, యుడురాజవంశ! । నాకాధిపతి భోగ, నయగుణోద్యోగ!
బలువిడి పుత్త్రుల బంధుమిత్రాది । బలములఁ గలన నేర్పడఁగఁ జంపించి
కుల నాశనము చేసి కొలనిలోఁ జొచ్చి । జలములఁ గ్రుంకినఁ జావేల తప్పు!
నీకేల పనిలేక నీళ్లను గ్రుంక ? । చేకొని నీవు చచ్చినమీఁద మాకు
నీళ్లను గ్రుంకంగ నిక్కంబు [3] వలయు. । వెల్లిరా యింతేల వేగంబుగాఁగ
నీకతంబున వచ్చి నిఖిలభూపతులు । చేకొని త్రుంగ వీక్షించి నీప్రాణ
మెంత మాధుర్యమో యీ నీటఁగ్రుంక ! । చింతించవైతివి చేటేల తప్పు ?
ఒనరంగ మాన మేయూరికిఁ బోయె ? । ఘనమైన కౌరవ కర్తవై యుండి

1. మట్టెలపడును. 2. మహిమ యెక్కుడిది. 3. వలసె. (మూ)

క్షత్రియ ధర్మంబు జాఱంగ విడిచి । ధాత్రిలో లెస్సగా దాఁగితి విచట?
వీరంబు వోకార్చి విధిదెచ్చి నీట । బోరనఁ జొర [1] ముంచిపోయెనే నిన్ను!
ఇస్సిరో నిందకు నిట రోయనైతి? । డస్సినవారికిఁ దప్పు సర్వంబు.
తూర్ణవాక్యంబులఁ ద్రుళ్లుచునుండు । కర్ణుఁడెక్కడఁ బోయెఁ గావకనిన్ను?
దుశ్శాసనుండేడ దూఱినవాఁడు? । దుష్టిలి శకుని యెందుల నున్నవాఁడు?
వీరి నత్త్వము నమ్మి వెనసీవు మమ్ము । నారయ గెలిచెద నని వెట్టితివైతి.
నీ మగఁటిమియెల్ల నేఁడు నేఁగంటి; । బూమెకాఁడవు, ఎందుఁ బో నీకు వచ్చు?
భయనివారణకేళిఁ బఱతెంచి నన్ను । రయమునఁ గదియంగరా నీకుఁబాడి."
అని యిట్లు పలుకంగ నహికేతుఁ డనియె: । "తనరంగ నన్నేల తప్ప నాడెదవు!

మడుఁగునుండి దుర్యోధనుఁడు ధర్మజున కుత్తరమొసఁగుట

దొరలను నిష్టబంధులఁ [2] బాయుటొకటి, । వర శస్త్రసంపద వమ్మైన దొకటి,
కరి తురంగాదులు కడతేరుటొకటి, । యరయంగ బలమెల్ల హతమైనదొకటి,
సర్వంబు చెడిపోయి నమసిన దొకటి, । యుర్విలోపల భంగ మొదవిన దొకటి,
యిట్టి దుష్కీర్తుల నేఁ గన్న దొకటి, । గట్టిగా సమర గంగాప్రవాహమునఁ
బడఁ దీఱుఁగాక, యిప్పటి నీళ్లలోనఁ । బడినఁ దీఱునె! యేల పలికెదు పదరి?
కౌంతేయ, నన్నెఱుంగని వాని వలెనె । వింతమాటల నింత వీడనాడకుము.
పోటు మాటలుగాని పొసఁగ నీవంటి । పాటి మాలినమాట పలుక నే నేర.
సాంద్రవైఖరి హరిశ్చంద్రుండు రాము । చంద్రుండు నలుఁడిట్లు సంకట పడరె!
ఈ వన్నమాటల కెల్ల నూర్మాట । నీవలె నేనాడ నేరనుగాని
చండప్రతాప భుజాదండ కాల । దండంబు నా గదాదండంబుచేత
గనెలుగాఁ దునెలుగాఁ గదిసి మీతోడ । ననికివచ్చెదువాఁడనై యున్నవాఁడ.
చనిరండు మీఁద విశ్రాంతి వేతీర్చి । చెనకి మీమనసు రాఁజేసెద." ననినఁ
బాండవాగ్రణి నవ్విపలికెః "రారాజ, । నిండిన మాదప్పి నినుఁ జూడఁ దీఱె;
నీట నున్నాఁడవు నీ దప్పి దీఱె; । పాటించి యేలెమ్ము బవరమ్ము సేయు"
అనిన ధర్మజున కిట్లనియె నీసుతుఁడు: । "[3] జనియించె నాకు విచార మీవేళ;
రణము నాకేటికి రాజ్యమేమిటికి? । తృణలీల నందఱుఁ దెగిన పిమ్మటను

1. ముత్తి. 2. ఱంపు. 3. ఇని యిల. (మూ)

అనఘు సంజయుఁ జూచి యాంబికేయుండు : । "తనయున కిప్పాటు దైవంబె తెచ్చె ;
కానిమాటల నెంత కండెనో సుతుఁడు ! । దీనత వోకార్చె ధీరత గనెనా !
చెప్పవే సంజయ, చీకాకుపడితి । దప్పి విదాహించెఁ [1]దనువు." నావుడును
సూత తనూజుఁ డాక్షోణీశు కనియె : । "ఈతఱి వినవయ్య యిభపురీనాథ !
అట్టిమాటలకు నీ యాత్మసంభవుఁడు । చిట్టాడు మనసుతోఁ [2]జెయిగదల్చుచును
దైవంబు దూఱుచుఁ దగవిచారించి । భూవర, యనిసేయ బుద్ధి నమర్చి
కౌంతేయుతోఁ బల్కెఁ గౌరవేశ్వరుఁడు : । "కుంతీకుమార, యేగురు మీరు పుత్ర
మిత్ర భటానీక మిళిత సద్బంధు । పాత్ర సామంత దీప్త ప్రచండోగ్ర
కరి రథ ఘోటక ఖడ్గశస్త్రాది । భరితులై యున్నారు పరఁగ నేనొకఁడ.
ఏరీతిఁ బోరుదు నిట నొచ్చినాఁడ. । అరయ నష్టైన నయ్యెఁ గాకేమి ?
[3]పోసర నొక్కొక్కఁడె పోరెదరొటు ? । మునుమిడి దొమ్మిమైఁ బోరనున్నారొ ?
ఏదికారణమొ నా కెఱిఁగింపు." మనిన । మోదంబుతో ధర్మపుత్రుఁ డిట్లనియె :
"నిను దొమ్మి చంపము నృపకులోత్తంస ! । పనివడి నామీఁదఁబడి పోరు చాలు :
చూచెద నీలావు శూరక్రమంబు ; । ఏచిమాటలు వేయునేల వేరమ్ము."

దుర్యోధనుఁడు మడుఁగు వెడలి వచ్చుట

అనవుడు నీసుతుం డరిభీకరముగ । ఘనకరాళాకార కలితమై రోఁజు
పుట్టలోపలి కాల భుజగేంద్రు పగిది । బిట్టు గోపించి యభేద్యోదకములు
వెడలి, యన్నిటిలో వీరరసంబు । కడురూపమైనట్టి కడిమి దీపింప
దారుణతర దండధర మహోద్దండ । చారుసన్నిభ మహాచండిమతోడఁ
బ్రలయకాలోత్తాల భైరవాకార । కలితప్రతాప విక్రాంతింబుతోడ,
సంహార భర్గోగ్ర చటులాగ్ని హోత్ర । సంహతి భీకరోజ్జ్వల మూర్తితోడ,
రమణీయ తారహారంబులతోడ । సమరు సుగంధ గంధాదులతోడ
గద కంధరంబునఁ గడుపడిఁ దాల్చి । విదితప్రతాపియై వెస వచ్చి నిలిచె.
నిలిచినఁ గనుఁగొని నృప, పాండుసుతులు । కలగొని సంతోష కలితాత్ములగుచు
బలహులుఁ దారును బదిలమై నిలువఁ । దలఁకి నీసూనుఁడు ధర్మజుకనియె :
" ఒక్కఁడొక్కఁడె పోరుటొప్పుఁగాకధిప ! । పెక్కండ్రు మీరు నేఁ బేర్మినొక్కరుఁడ.

1. తనుడు. 2. జెవి. 3. పోసరంగ నొక్కఁడ (మూ)

నిన్ను నమ్మితి నిదె నీళ్ళలో నుండి । [1]యన్న, నీకిట్టు లన్యాయంబు దగునె!"
అనుటయు ధర్మజుం డతని కిట్లనియె: । "ఎనయంగ వినుము నీ కేటి ధర్మంబు?
బాలుని నభిమన్యుఁ బదికోట్లుగూడి । మూల [2]ధర్మమువీఱి ముట్టి చంపితిరి.
ఇప్పుడు రణపాడి యెన్నెడినోరు । అప్పుడు నీ ధర్మ మూడంగ వలదె!
అక్కటా యేమాన్య లభిమన్యుసరియె? । కుక్కవై యూఱక కూపెట్టనేల!"
అనిన నిరుత్తరుండై యున్న విభునిఁ । గనుఁగొని మఱియు నక్కాంతేయుఁ డనియె:
"అదిచూచి యొకమాట యాడితిఁ గాని । యిది ధర్మహానియా [3]యెఱుఁగనా యేను!
రయమున నాసేనరాదు నీ మీఁద; । భయమేల నీకింత! పైఁబడనీను;
ధరణీశ, తలఁకకు తలఁకుడుచుకొమ్ము; । కరము దృఢంబుగాఁ గాసె బిగించు;
బీరువోవక లెస్సబిరుదువహించి । యేరుకో యొకని మా యేగురిలోన;
వానితోఁ బోరాడి వడి సాహసమున । వానిఁ జంపితివేని వసుధ నీసొమ్ము;
అదిగాక వాఁడు నిన్నాజిలోపలను । మదమున నీపెంపు మడియించెనేని
సురలోక మేలుకోఁ జొప్పడు నీకు; । ధరణి నేఁ గైకొందుఁ దగవు శోభిల్ల."
అనిచెప్పి సకల శస్త్రాదులు నతని । కెనసినప్రీతిమై నిచ్చిన నతఁడు
క్రమ మొప్ప నవిదాల్చి గద కేలఁ బూని । యమతనూభవుఁ జూచి యర్థినిట్లనియె:
"గాలినందనుఁ డొండెఁ గవలు దారొండె । శూలితోఁ బోరిన శూరుండునొండె
నీవొండె గదగొని యేతెండు చాలు । శ్రీవిభవము మీఱఁ జెండివైచెదను."
అని పల్కునంత నేకాంతంబునందు । మనుజేశుఁ జూచి యా మాధవుఁడనియె:
"ఘనుఁడైన రారాజు గద కేలఁబూని । యెనసి యుద్ధమునకు నేతెంచెనేని
కవలేమి యెఱుగుదురు! కవ్వడేమగును! । కువలయేశ్వర, నీవుగొన్న నేమగుదు?
బాలవె మతిచెడి పలికితి వేల? । చాలు నూతోడ విచారింపవైతి
తగమైతి మే కాక ధాత్రీశ, నీకు; । మగతనమోయిది మఱచి యాడితివొ?
మాలోన నొక్కని మడియించితేని । యేలుకో సామ్రాజ్య మెల్లని యంటి.
అదిగాక శకునితో నాడి జూదమున । మది సర్వసామ్రాజ్యమానంబు లోడి
నుతికెక్కు తమ్ముల నోరెత్తనీక । చతురతఁ బదుమూఁడు సంవత్సరములు
ఆకలంబులు దిని యడవులలోనఁ । బ్రాకటంబుగ దుఃఖపడితివిగాదె!
అట్టిపన్నిదము నేఁడాడంగఁ దగునె! । ఎట్టివెఱ్ఱివి! శత్రుకెక్కుడిపాడి!

1. యన్ని. 2. కర్మజాలార. 3. రొఱుఁగరు (మూ)

పదివేల విధములఁ బరిభ్రమింపఁజాలు । టదియపో రాజుల కాహవపాడి
భీమునితోడనె వైరయింత మనిన । సామాన్యమే యెన్ని [1]చాళుల పెట్టు ?
పవమానతనయుండు బలశాలిగాని । సవిశేషముగ గదాచతురుఁడా రాజు ;
తరమిడి మిగుల గదాయుద్ధమునను । సురలైనకీనితోఁ జోరలేరునిజము."
అనవుడు మారుతి యచ్యుతుఁ జూచి । "వినవయ్య శ్రీకృష్ణ, విశ్వైకజనక !
యిపుడు మీరానతి యిచ్చినయట్టి । [2] విపరీతములకేను వెఱవనుగాక,
కాలదండముగల కాలునిభంగి । సోలిశూలముదాల్చు శూలిచందమున
నే గద దాల్చిన నీచరాచరము । లేగతిఁ బొందునో యెఱుఁగవా నీవు?
హరిహర బ్రహ్మాదు లచ్చెరువందఁ । దిరమొప్ప మీయానతియును మాయన్న
ధర్మజు ననుమతి దగవలెఁగాక । ధర్మి దుర్యోధను దండించుటెంత !
అనుటయు మాధవుఁ డాతనిఁ జూచి । యనురాగ మొనఁగ నిట్లని యానతిచ్చె :
"ఓ భీమ, నీకోప ముపసంహరింపు ; । నే భయమందెద నీ కోపమునకు,
బక హిడింబాసుర ప్రముఖదానవులఁ । బ్రకటించి చంపిన బాహుసత్త్వుఁడవు
నాఁతి ద్రౌపది నీడ్చునాఁడు గోపించి । రీతిగాఁ బ్రతినలు రెండు చేసితివి ;
ఆరెంటిలోపల నాయువరాజు । ధీరాత్మ, చంపితి నివ్వ లౌననఁగ.
ఇఁక నొక్కప్రతినకు నీకౌరవుఁడు । మొకరియై నీ ముఖాముఖిఁ బడినాఁడు.
తగిలి నీగదకు నీతని ప్రాణములకుఁ । దగులైనదిప్పుడు ధరఁగూల్పవలయు."
అనునంత సాత్యకి యాదిగాఁ గలుగు । ఘనయోధవరులెల్ల గాలికుమారుఁ
బలికిరిట్లనుచు : "నో బలశాలి, భీమ ! । తలఁకుచు నీసుయోధనుఁ డున్నవాఁడు.
వసవోయె నిట వీనిఁ బనిలేదు చూడ; । మసలక కూల్చి ధర్మజుకిమ్ము ధాత్రి."
అనుచోట నాభీముఁ డన్న కిట్లనియె : । "ననుఁజూడు ధర్మజ, నా కానతిమ్ము
కులనాశనుండైన కురురాజుఁ బట్టి । కలనిలోపల నాదు గదపాలుచేసి
మించెద ధాత్రి యిమ్మెయిని గైకొమ్ము । ఎంచంగ సత్కీర్తి యేవదీపించి."
అనిపల్కి విలయకాలాభ్ర నిర్ఘోష । జనితాట్టహాసుఁడై చతురత నార్చి
రావణు కెదిరిన రఘురాముపగిదిఁ । బోవకఘాతచూపుచు దక్ప్రపాణి (?)
అన్నదమ్ములు మిత్రు లనురాగమంద । నెన్నిక రారాజు కిట్లనిపలికె :
"ఓరి పాపాత్మక, యోరిదుర్మార్గ, । యోరియనాచారి, యెదుటుమైనిలువు.

1. చాళ్లల. 2. విపరిమాటల కేను వెఱతుము. (మా)

పాఱినఁ బోనీను బదిలంబుగాఁగ । వారక యిష్టదైవంబును దలఁపు.
తాతయు గురుఁడు రాధానందనుండు । నీతలంపునఁ గూడి నీకుఁగాఁబోరి
హతులైరి; పుత్రమిత్రాదులు దెగిరి ; । గతినీకు నెద్ది యెక్కడికిఁ బోవచ్చు ?''
అనుటయు నీపుత్రుఁ డలుకరెట్టింప । ననిల తనూభవు నర్థి నిట్లనియె :
"ఏలమారుతి, నీకు నింతగర్వంబు ? । తూలపోనాడుట దొడ్డతనంబె !
ఎందఱువచ్చిన నేనుగు; మిమ్ము । నిందఱఁ జంపంగ నేనెచాలుదును.
తగని మాటలను వృథాగర్వమేల ? । మగతనంబిటు చూపుమా నేడునీవు.
కోపంబుతో మున్న గుణిఁ గర్ణుఁడాకి । యేపాటు వడితివో యెఱుగవా భీమ !
వంటలవాఁడవై వండుచు విరటు । నింటను మిగిలినవెల్లను గుడిచి,
బకుఁడనువానికి బలిసురాళించి । యకట పాఱఁగనై చినన్నంబుగుడిచి,
నాతోడి యుద్ధంబునకు నీవుగావు । బాతళించక నిల్వు పట్టి చంపెదను.''
అనిన భీముఁడు నవ్వి "యట్టె కానిమ్ము । నినుమాటలాడఁ బూనినతప్పు గలిగె ;
కడఁకతో నన్నియుఁ గానవచ్చెడిని । కుడునఁబోవుచు నేల కూరాకులడుగ?''
అని పల్కుచున్నంత యమతనూభవుఁడు । వనజనాభుండును వాసవి కవలు
మొదలైన రథికు లిమ్ముల నెడగలుగ । నదనుగాఁ గూర్చుండి యేఁట జూచుచుండ,
భీమ సుయోధనుల్ భీమప్రతాప । కాముులై గదలందు గవుసెనల్ దిగిచి
కాలదండంబుల కైవడిఁ ద్రిప్పి । యాలోకనంబుల నవి దుస్సిపాఱఁ
గరికరి గిరిగిరి గ్రహము గ్రహంబు । హరిహరి గవిసినయట్ల యిద్దఱును

భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధమరయుటకై బలరాముఁడేతెంచుట

ఆయాఢిఁ బోరాడ నాయితంబైన । వారికి రాముఁ డావార్త యెఱింగి
కౌరవనాథుఁడు కరమర్థిఁదనకు । గారాబు శిష్యుండు గాన నవ్విభుని
కదనంబు చూడను గౌతుకంబైనఁ । గదలి మహాతీవ్రగతి నేఁగుదేర,
ననతి దూరంబున నచ్యుతాగ్రజునిఁ । గనుఁగొని వేడుకఁ గౌరవేశ్వరుఁడు
నరవింద నయనుండు నా పాండుసుతులు । నిరవొప్ప భక్తితో నెదురుగాఁ బోయి
దండప్రణామముల్ దగఁ జేయ, వారి । నిండారు కౌఁగిట నీలాంబరుండు
నాపజ్జ నందఱ నక్కునఁజేర్చి । శ్రీపతి దీవించి జిష్ణు దీవించి
కౌంతేయు దీవించి కవల దీవించి । యంతంతఁ బ్రీతి సాత్యకిని దీవించి
వారి సేమంబులు వలనొప్పఁ దెలిసి । వారికిఁ దన శుభవార్త చెప్పుచును
" భువిఁ దీర్థయాత్రకై పోయి యనేక । దివసంబు లాయెను దృష్టింపలేదు.

ధరణీశ, మిమ్ము నిందఱఁ జూచుకొఱకుఁ । జిరకీర్తియుతులు నాశిష్యులు వీరి
దారుణంబైన గదాయుద్ధకేళి । కోరికఁ జూచెడి కొఱకునై వేగ
వచ్చితి." ననవుడు వాయునందనుఁడు । వచ్చిన భక్తితో నాగకేతనుఁడు
గదల హస్తములెత్తి కరమర్థి మ్రొక్కఁ । బొదివి యిద్దఱఁ గృప పొసఁగ దీవించె.
అప్పుడు ధర్మజుఁ డారాముకనియె : । "తప్పక వీరి గదాయుద్ధ మిపుడు
చూడుఁ డించుకసేపు సారిదిమ్మై" ననినఁ । బోఁడిమిమీఱ నిమ్ముల సమ్మతించి
యచ్చోటఁ గూర్చుండె నవనీశతిలక ! । చెచ్చెఱ నేమని చెప్పుదు !" ననిన
నాంబికేయుఁడు మది ననురాగమంది । "యంబుజాక్షుని మాయలణఁగెఁబో నేఁడు;
బలభద్రుఁడిదె మనపాలి భాగ్యమునఁ । దలరి వచ్చిన, సుయోధనునకు నేఁడు
జెక్కులు వచ్చె; నుర్వీతలం బేల । నెక్కడి పాండవులింక ! రాముండు
ఆరూఢి నిరువాగు నాది కాలమునఁ । దోరమై యాజి కుద్యోగంబు సేయఁ
దానెన్నివిధములఁ దవిలి కృష్ణునకు । నూనిచెప్పిన వినకున్నఁ దాఁ జూచి,
"బలి [1] భేది పాండవ పక్షపాతుండు । తెలివితో [illegible]చ్చుచేతికిఁ గోల యిచ్చు;
పాయదు పోరాని పాండవహాని; । నేయేల కన్నుల వీక్షింప నొల్ల;
ఆపాపమున శౌరి యటఁ బోవుఁగాని । యీపాప మేనొల్ల నిఁక." నని వారి
యనుమతితో నాతఁడరిగెఁ దీర్థముల । కని వింటి నాతఁ డత్యంతమోదమున
నేమి తీర్థములాడె? నెచ్చోటఁ దిరిగె? । నీమెయి నా కెఱంగెఱిఁగింపు." మనుచు
సూతజు నడిగె నాక్షోణీశుఁ డనిన । నాతతంబుగఁ బ్రియమంది యమ్మునులు
అనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత । మనువొప్ప జెప్పవే యనియడుగుటయు
సర్వజ్ఞ, సర్వేశ, సర్వభూతాత్మ, । గీర్వాణపతివంద్య, కేశవ, యజర,
కలిత పారావార ఘనతరశయన, । నలినదళాక్ష, పినాకిసంస్తుత్య,
ఘనమాని హృద్గేహ కలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ !
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
రచితమై శల్యపర్వమ్మున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పె రెండవది.

1. బట్టి (మూ)

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీగరుడాద్రీశ, సృష్టిప్రకాశ, । ఆగమ వినుత, శ్రీహరి, వాసుదేవ !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁదొడఁగె :
ఆరీతి రాముఁ డత్యాదరం బొప్పఁ । దోరమై నిఖిల వస్తువులెల్లఁ గొనుచుఁ
బ్రవిమలబుద్ధిఁ బ్రభాసతీర్థమున । నవగాహ మొనరించి యచట దేవర్షి
పితృతర్పణములు సంప్రీతిఁ గావించి । యతుల తేజోధనులగు విప్రవరులు
తనతోడరాఁ బ్రమదంబునఁ గదలి । ఘనయ నేనములందు నేమిగావలెనొ
యట్టి సత్కర్మంబు లాచరించుచును, । నెట్టన సకల ముని ప్రకరముల
కాలయం బైనట్టి యాకురుక్షేత్ర । మోలిమై దర్శించ నొప్పుగా ననిన
జనమేజయుఁడు తీర్థసవిశేషఫలము । వినఁ గోరుటయు మునివిభుఁడిట్టులనియె :

ప్రభాసతీర్థాభివర్ణనము

బలదేవుఁ డేఁగు ప్రభాస తీర్థంబు । అలఘుపుణ్యంబు మహాతీర్థమదియు ;
శశి తన క్షయమందు సమయించి బ్రదికె । విశదమై యక్కథ వివరింతు వినుము.
దక్షునశ్విన్యాది తనయుల సరసి । జేక్షణలను జంద్రుఁ డిరువదేడ్గురను
బరిణయంబై మహాపరమ సంతోష । భరితుఁడై యందు లోపల నగ్రమహిషి
రోహిణి యనుదాని రూపరేఖలకు । మోహించి యప్పుడిమ్ముల జిక్కిచొక్కి
వలపించి యెంతయు వలరాజుకేళిఁ । దెలివొంది తెప్పలఁ దేలుచు నుండె.
తక్కినయింతులఁ దానొల్లమికిని । గ్రక్కునఁ దమతండ్రి కడకేఁగి వారు
కన్నుల బాష్పాంబుకణములు దొరుగఁ । జన్నుగుబ్బలమీఁద జాఱుపయ్యంట
కొంగుల మోములకును మాటుచేసి । యంగన లేడ్చుచు నప్పు డిట్లనిరి :
"అక్కటా ! తండ్రి, మహాప్రతాపమున । నొక్కట మముఁ జంద్రుఁ డొల్లమిచేసి
సాహసంబునఁ బుష్పసాయకు కేళి, రోహిణితోఁ గూడి రూఢి నున్నాఁడు.
మాకేటి జన్మంబు ! మాకేటి బ్రదుకు ? । ప్రాకటంబుగ" నని పలికిన దక్షుఁ
డాక్షణంబునఁ జంద్రు నటకు రప్పించి । వీక్షించి యిట్లనె వివరంబుగాఁగ :

"ఇది యేమి చంద్ర! నీకిట్టి దుర్బుద్ధి। మదిని వాటిలె? నిట్టి మాటలు గలవె?
వరుఁగ రోహిణిమీఁదఁ బట్టినకూర్మి। సరిగాను బాటింపు సతుల నందఱను
తగవుతప్పక; కాక తప్పితివేని। నెగడంగ మఱి నీకు [1]నీవెఱుంగుదువు.
బుద్ధిశూన్యతమాను పో కాచినాఁడ; । బుద్ధితో బ్రదుకుము పొమ్ము పో." మ్మనిన
నాప్రజాపతి మాట [2]లాలము చేసి। యప్రబుద్ధిని దొంటి యట్ల వర్తింప
నెఱిఁగి దక్షుఁడు తనయిచ్చఁ గోపించి। యఱుదేవుల్ [3]గొమ్మని యతని శపించె.
నలినారి యంతయు నాఁడునాఁటికిని। జెలువెల్ల నుడివోయి, చంద్రుఁ డిట్లుండె (!)
నతని రశ్మలు చెడ నఖిలౌషధులును। హతము గాఁ జొచ్చెను; అఖిలమానవులు
కడు డస్సియుండ లోకంబు లన్నియును। అడలెఁగాంతులు దక్కనమృతాంశునొప్పి.
నదియెల్ల నెఱిఁగి యింద్రాది దేవతలు। కదలి యా చంద్రుని కడ కేఁగుదెంచి :
"కుముదాప్త, యిదియేమి క్రుస్సితి విపుడు?। తెమలక ధర్మంబు తెరవు దప్పితివో?
వేఁడినవారల వృథగాఁ బంపితివో?। వాఁడి నీ తేజంబు వడిఁ గ్రుంగు టేమి?"
యనినను జంద్రుఁ డయ్యమరులఁ జూచి। గొనకొని తన్ను దక్షుఁడు శపించుటయు
విన్నవించిన వారు వెఱవకు మనుచుఁ। గ్రన్నన చంద్రుఁ దక్కఁక గొనిపోయి
సురుచిర మూర్తి దక్షునికి మ్రొక్కించి। యరయంగ నపరాధి యైనను వీనిఁ
గరుణదై వాఱంగఁ గాచి రక్షింపు। నిరతిమై మమ్ము మన్నించి" నావుడును
సంతోషచిత్తుఁడై చంద్రునిఁ జూచి। యింతుల యెడల నీ విఁక నైన సమతఁ
బరఁగి సరస్వతీ ప్రవిమలాంబువుల। నరుదుగా [4]నవమస నమసనయందు
[5]స్నాన మొనర్చు పక్షంబున నీవు। పూని తేజోవృద్ధి పొందంగఁ గలవు."
అని చెప్పి యనిచిన నంబుజారాతి। యనిమిషవర్యుల యానతిఁ జేసి
యా సరస్వతిఁ దీర్థమాడి యొంతయును। భాసుర తేజః ప్రభావుఁడై యొప్పె.
అది కారణంబుగా నా తీర్థమిపుడు। సదమలంబుగఁ బ్రభాసంబనఁ బరఁగె.
ఆనదీచారిత్ర మటు విన్న నరుల। కౌనిన పాతకహరము భూనాథ!
కావున రాముఁడు ఘనకృతస్నాన। మావిమలానది నట్లాచరించి
యందుండి వేగిన యటు మఱునాఁడు। [6]సుందరంబగు చమసోద్భేద మనెడి

1. నీవెఱింగెదవు. 2. లాలిమి. 3. గమ్మని. 4. నవమస నవమస. 5. స్నానమై పక్షపక్షంబుల
6. సుందరంబుగ దమసోద్భవంబనెడి. (మూ)

చమసోద్భేద తీర్థ ప్రభావము

వతతీర్థమున కేఁగి వరుస నారాత్రి । సరవిమైఁ గడపి [1]సుస్నానంబు కలిగె.
ఆతీర్థమాహాత్మ్య మటవిను మనఘ ! । యేతీర్థములకంటె నెక్కుడై పరఁగు
నాతీర్థ; మందలి కనతిదూరమున । నాతతి నొక యగ్రహారంబు గలదు.
అందు బ్రహ్మసమాను లగ్రజోత్తములు । పొందుగా మువ్వురాప్తోల వర్తింత్రు.
[2]త్రితుఁడును ద్వితుఁడు నేకతుఁడనువార । లతులులై యొకరాజు కట దీక్షయిచ్చి
యతనిచే గోగణమట్లవి గాకుండఁ । బ్రతిగఁ గైకొని రాఁగఁ, బరిపాటిఁ [3] ద్రితుఁడు :
"కోసి మువ్వందుము గొని కట్టునట్టి । యాస బ్రాహ్మణి" కన్న నధికమై పరఁగి
తక్కినతమ్ముల లిద్దఱికిని గోవు । [4]నొక్కటైన నొసంగ కుసికొల్పుకొనుచుఁ
బోయెఁ; బోయిన వారు బుద్ధిలో వగచి । పాయక వెనువెంటఁ బఱవ, నాద్విజుఁడు
వికలతఁ [5] జనుచును విధివశంబునను । ఒకవృకంబును జూచి యురుభీతిఁ బొంది
పాఱిపోవఁగలేక పడె నొక నూఁతి । నారూఢి నంతలో నాయిరువురును
ఆగోగణంబుల నటఁగొని వేగ । రాగిలి యేఁగి రారటమెల్ల మాని.
తానొండు దలఁపంగ దైవ మొండొకటి । పూని తలంచిన పోల్కిమై నపుడు
వట్టి నూఁతను బడి వడి నాద్విజుండు : । "ఇట్టి పాపంబింక నేమిటఁ గడతు ?
మతినిఁ దమ్ముల నవమానించు నాకుఁ । గృతకమై యివ్విధిఁ గీడొందకున్నె ?
ఈవట్టికూపంబు నింపు సొంపారఁ । బావనోదకపూర్తిఁ బఱపి యిన్నిరు
సోమపానముచేసి శుభము వాటించి । యీమహాపాతకం బేఁ బాతు." ననుచు
యజ్ఞసాధనము లట్లమరఁ గల్పించి । విజ్ఞానధన్యుఁడా విప్రుండు కడఁగి
యమర తర్పణ యాగ మటుసేయ వారు । కమనీయ యాగభాగములఁ గైకొనుచు
నాకూపమున దివ్యమగు జలంబొసఁగి । యాఁకొని మఱి వరమడుగు నీవనిన
సురలతో నని యొ భూసుర కులోత్తముఁడు : । "ధరణిలో నాసహోదరుల వంచించి
నట్టి పాపము వాయ, నవని నీజలము । నెట్టి వాఁడానిన నేపుదీపించి
సోమపానఫలంబు సొరిది సిద్ధింప । నోమహాత్మకులార, యొసఁగరే" యనినఁ
గానిమ్మనుచు నిచ్చి కడువడి సురలు । పూని పోవంగ, నప్పుణ్యకూపంబు

1. 'ఉదపాన' మని కవిత్రయ. భా. 2. కృతుఁడును ధ్రువుఁడు సుకేతుండుననఁగ. 3. గృతుఁడు.
4. నొక్కటైనను ఈక యుసి దెగ ననుచు. 5. జనుదేర. (మూ)

నమృతసంభవమైన నప్పు డాద్విజుని । కమరంగఁ బాతకహారమయ్యె; నంత
నందుఁ దీర్థంబాడి యారోహిణేయుఁ । డందంద వినశనం బందును గ్రుంకె.
కదలి యందులనుండి కడు శీఘ్రగతుల । సదయుఁడై[1] శంఖ నైసర్గికంబులను
నాగ[2]ధన్వంబను నామధేయముల । బాగుమించిన మూఁడు వటుదివ్యనదుల
నవగాహమొనరించి, యంతటఁ బోక । నపభంగి జాహ్నవీనదిఁ దీర్థమాడి,
ఘనతరస్ఫూర్తి లోకస్తుత్యమహిమ । ననుపమంబగు నైమిశారణ్యమునకుఁ
జనియె ; నత్తఱి దీర్ఘసత్రమచ్చోట । నొనరించు మునులు ప్రత్యుత్థానమెలమిఁ
జేసివినమ్రులై సీరాయుధునకు । నాసనంబిడి పూజలర్థిఁ గావించి.
రన్నిలపటుఁడు ప్రీతాత్ముఁడై యచటఁ । దన్నుఁగన్గొని సముత్థానప్రణామ
సన్నుతులుడిగి నిస్సంభ్రమవృత్తి । నున్న తాసనమున నున్నట్టిసూతు,
నతని సమీపస్థుఁడగు భూమిదేవ । తతిని వీక్షించి క్రోధము నెలకొన్న
"హేతువేటిదియొకో! యీప్రతిలోమ । జాతుఁడు మునిసభాస్థలమున నిట్లు
తానొకముఖ్యు చందమునను దురభి । మానియై యాశక్తి మనుమనివలన
దండిగాఁ గథలు గాథలు గొన్ని నేర్చి । పండితమ్మన్యుఁడై పరగెడు; నిట్టి
చెనఁటివాఁ డభ్యసించిన విద్యలెల్ల । మనమునఁ జింతింప మదకారణములు
గాని సద్గుణహేతుకంబులు గావు । గాన ధర్మమునిల్పఁగాఁ బుట్టినట్టి
మాకు నీదృశ[3]దుష్ట మర్దనంబెపుడు । గైకొని [4]గావించఁగా నర్హ"మనుచు
భావించి కరధృత పటుకుశాగ్రమున । వావిరి నాసూతు వధియించె; నపుడు
అక్కడిమునులు హాహారవంబెసఁగ । నక్కామపాలున కనిరి : "యో దేవ !
యేము బ్రహ్మాసనంబిడినారమితని ; । కీమేర మున్ను నీవెఱుఁగనియట్లు
తెగువమై వీని వధించితివలిగి । నిగమవాక్యస్థితి [5] నిజముగైకొనక.
పరమపావనుఁడవై పరఁగునీవిపుడు । కర మొప్ప నీపాతకమునకుఁ దగిన
యట్టిప్రాయశ్చిత్త మటు సేయకున్న । నెట్టిధర్మమునిల్చు నింక లోకముల ?"
అనుటయు నారాముఁ 'డట్లకావింతు । మునులార! దీనికి ముఖ్యపక్షంబు
వినిపింపుఁ; డదిగాక వీని కాయువును । ఘనతరసత్త్వంబు కరుణఁ బాటవము
నొనఁగుట మీకిష్టమే యిటులైన । మసలక నా యోగమాయఁగావింతు."

---

1. గంగవిసర్జకంబనగ, 2. ధన్వంతర. 3. దృష్టి. 4. భావించఁగా. 5. నెపము. (మూ)

ననిన నమ్మునులు 'నయ్యాత్రసామర్థ్య । మునకు మృత్యువున కిమ్ములనట్లమాకు
నేగతి వైకల్యమెసఁగక యుండు । నాగతి యొనరింపు మఖిలేశ, నీవు."
నావుడు "తాన నందనుఁడయి పురుషుఁ । డావిర్భవమునొందు" నని నిగమోక్తి
గలదటుగాన నక్కథకునిపుత్త్రుఁ । డలఘునత్త్వాయతానామయత్వములు
గలిగి వక్తృత్వ విఖ్యాతినెల్లందు । వెలయు; నోమునులార, వినుఁడిప్పుడేను
జింతింప కాచరించిన యీయవజ్ఞ । శాంతినొందఁగ నభీష్టమువీకొనర్తు
నడుగుఁ డెయ్యదియైన" ననిన నమ్మునులు । కడుముదంబున సీరకరున కిట్లనిరి :
"ఇల్వలుఁడను దానవేంద్రుని సుతుఁడు । పల్వలుఁడనువాఁడు ప్రతిపర్వమునను
జనుదెంచి మాయాగశాలలలోన । మునుముగా రక్తశిణ్మూత్రపూరములు
[1]తరనఖఁడములు మద్యంబుల జల్లు । గురిసియేసుఖమును గొనసాఁగనీఁడు.
దురితాత్ముఁడైన యా [2]దుష్టాసురేంద్రుఁ । బరిమార్చుటిదిమాకుఁ బరమశుశ్రూష.
మఱియంతమీఁద నిర్మలమతి నీవు । వరమతి భారతవర్షంబునందుఁ
గల తీర్థవితతి సాంగముగఁ బంద్రెంచు । నెలలోనర్చినఁ బాపనిష్కృతి వగుదు."
వని రంతఁ బర్వసమాగమంబైన । మునులు యాగక్రియోన్ముఖులౌటెఱింగి
పెనుధూళియును జాలపెల్లలు నినుము । మునుముగా సురగాలి ముందట వినరి,
కడురోఁతగాఁ బూతిగంధ మెల్లెడల । నడరఁగా యజ్ఞశాలావలి యందు
మలమూత్రములు కర్దమముగ నందందు । బలువిడిఁ గురియుచుఁ బల్వలాసురుఁడు
కఱుకు జుంజుఱు వెంద్రుకలుఁను, బెన్నలుపు । గిఱికొనుమేను, నగ్నిజ్వాలలెసఁగు
తెఱనోరు, పవిదండతీక్ష్ణదంష్ట్రికలు, । కుఱువిప్పలురలుచూడ్కులు, మిడిగ్రుడ్లు
ముఁడిపడుబొమలును మొఱకుమీసములు । నిడుఁద జిహ్వాయుఁ గ్రొత్తనెత్తురువడియు
నరచర్మ[3] తలమున నాంత్రంబుఁ బెనఁచి । సిరలగ్రుచ్చిన పచ్చిశిరములపేరుఁ
గలిగి క్రొమ్మెఱుఁగులు గగనమార్గమునఁ । దళతళ మెఱయు [4]నుద్ధత త్రిశూలంబు
కరమునఁ ద్రిప్పుచుఁ గర్ణకఠోర । ఘన నిస్వనమున నగ్గలికనార్చుచును
ఘాతగాఁ బఱతెంచు గతిచూచి బలుఁడు । దైతేయ హృదయభేదనములై మెఱయు
తన హల ముసలముల్ దలఁప నాక్షణము । చనుదెంచుటయు వానిఁ జయ్యనచూచి
హలమున గగనస్థుఁడైన యాదైత్యు । గళము [5]దగిల్చి భీకరముసలమున
నడునెత్తిమొత్తఁ, గర్ణంబునమెదడు । వెడలి పల్వలు నోరువిచ్చుచు గ్రుడ్లు

1. తనర 2. దుష్టాచ. 3. ఫలమున. 4. నుద్ధతి. 5. గదల్చి. (మూ)

వెలువలికుఱుకఁ బవిప్రహారమున । బలుకొండమహీఁగూలు వరుసునఁగూలె.
మునులెల్ల నప్పుడు మునలాస్త్రుఁ జెలఁగి । వినుతులుసేసి వేవేలు చందముల
దీవించి విబుధులు దేవేంద్రుఁ బోలె । శ్రీవెలయఁగ నభిషిక్తుఁ గావించి
యెప్పుడుఁ గైరవాల కెనఁగు వాసనల । నొప్పు నుత్ఫుల్ల సరోజ మాలికయు
నసదృశ దివ్యాంబ రాభరణములు । నొసఁగిన, నాహలాయుధుఁ డాదరమునఁ
జేకొని వారలచే ననుజ్ఞాతుఁ । డై కతిపయ భూసురాన్వితుఁ డగుచుఁ
జని కౌశికిని గృతస్నానుఁడై, సరయు । వను నదిఁగ్రుంకి, ప్రయాగ దర్శించి,
మఱి పులస్త్యుని యాశ్రమము ప్రవేశించి, । కరమర్థి గోమతీ గండకీ నదులఁ
బరత సేవించి, విపాశలో మునిఁగి, । నరనుతంబగు శోణనదిఁ దీర్థమాడి,
గయయు గంగాబ్ధిసంగమము నీక్షించి, । రయమార నమ్మహేంద్రత్క్ష్మాధరమున
కరిగి యందున్న లోకైకనన్నుతుని । బరశురామునిఁ గాంచి ప్రణమిల్లి కదలి,
ధరనొప్పు సప్తగోదావరి కేఁగి, । వరుసఁ బంపాసరోవరమును భీమ
రథిఁ గనుఁగొని, కుమారస్వామిఁ జూచి, । పృథివి యెల్లందును బేర్కొనఁ దగిన
శ్రీనగంబెలమి దర్శించి, విఖ్యాతుఁ । డైన వేంకట పర్వతాధీశుఁ గొలిచి,
కామాక్షి దేవిని గని, నిత్యసౌఖ్య । సీమమైనట్టి కాంచీపురినుండి
పావనంబై జగత్ప్రఖ్యాతి నెసఁగు । కావేరియం దవగాహంబు చేసి,
శ్రీరంగశాయి నాశ్రితపారిజాతుఁ । జేరి సేవించి, చెచ్చెఱ వృషభాద్రి
ననురక్తిఁ బొడగని, యాకురుక్షేత్ర । మున నిల్చి దక్షిణంబున మధురాఖ్యఁ
బొలుపారు పురిఁ జొచ్చి, భూరిపాపములఁ । దలఁగించు సేతుబంధముమెట్టి యచటఁ
బదివేల మొదవుల బ్రాహ్మణోత్తముల । కొదవిన భక్తిమై నొసఁగి, రామేశు
భుజగభూషణు భుక్తిముక్తిదాయకుని । భజియించి, యటఁ దామ్రపర్ణికిఁ బోయి,
మలయాచలంబెక్కి మహిమఁ బెంపొందు । నల యగస్త్యునికిఁ బ్రియంబుగ మ్రొక్కి
యతనిచేఁ బూజితుఁడై వార్ధికటుత । నతతంబు నభిమత సంపదలిచ్చు
కన్యాసమాఖ్య దుర్గాదేవి నఖిల । మాన్య నుపాసించి, మహితప్రశస్తి
జరగు [1]పంచాపకేశంబను తీర్థ । వరమునఁ దగనాప్లవంబాచరించి,
శ్రీకరంబై శివక్షేత్రమైనట్టి । గోకర్ణమున నిందుకోటీరుఁ గొలిచి,
మనుతీర్థమాడి, క్రమ్మఱఁ బ్రభాసమున । కనఘుఁడై చని భూసురావలివలనఁ

1. పంచాప్సరసంబను (మూ)

గౌరవ పాండవ కలహంబునందు । ధారుణీనాథులందఱు మడియుటయు,
ననిల తనూజుండు నాసుయోధనుఁడు । ఘన గదాయుద్ధ మొక్కట నొనరింప
సన్నద్ధులై యున్న చందంబుఁ దెలియ । విన్నవాఁడై వచ్చి వేవేగ." ననిన
నాంబికేయుఁడు విని యాత్మలో మెచ్చి । పంబిన విధిఁ జిన్నవోఁబలికె సంజయుని :
"భీమ దుర్యోధనుల్ భీమవిక్రమము । తో మహామహిమ నుద్ధురవృత్తి నెట్లు
పోరి ? రత్తెఱఁగెల్లఁ బొందుగా నాకు । నారూఢిఁ జెప్పవే" యనిన నిట్లనియె :

పాండవ దుర్యోధనులు రణరంగమునకుఁ బోవుట

దేవ, నీసుతుఁడు యుధిష్ఠిరుఁ జూచి । "భావింపఁగ శమంత పంచకంబజుని
యుత్తరవేదియై యొప్పారుఁ గాన । నత్తఱి నెవరైన నచ్చోటఁ బోరి
హతులైన ముక్తి పాయకసమకూరు । నతులితగతిఁ బోద మచ్చోటి." కనినఁ
గృష్ణానుమతితోడఁ గిమ్మీరవైరి । జిష్ణుండుఁ గవలును సేనలు నడవ
బలభద్రుఁడును దాను బౌరవేశ్వరుఁడు । కలితవేగంబునఁ గదలిరాఁ బోయి
నరవి శమంతపంచకమున నిలిచె । విరివి సేనలు పరివేష్టించి [1] కొలువఁ
దానును భీముండుఁ దరలక యెదురు । గా నిల్వ భూప, నీగాదిలిసుతుఁడు
నింగియు నేలయు నెఱి వ్రక్కలుగను । బొంగి యుప్పొంగి యార్పులఁ జెలరేఁగి
గద కేలఁబూనినఁ, గరువలిసుతుఁడు । గద తాను గైకొని ఘనతరస్ఫూర్తి
నార్పులు హృదయంబు నావరింపంగ, । నూర్పులు ఘూర్ణలై యుచ్చిపాఱంగఁ,
జూపులు తూపులై చుఱచుఱ మనఁగ । భూపాల, పలికె నీపుత్త్రునీక్షించి :
"రారాజ, నీవు పాఱక కొంతసేపు । పోరాడుమీ నీదు భుజశక్తి మెఱసి.
ఎక్కడఁ బోయిన నింకఁ బోనీను । డ్రొక్కివైచెద నిన్ను ధూళీపటలిగ."
అనవుడుఁ గోపించి యధిప, నీసుతుఁడు । అనిలనందనుఁ జూచి యర్థితోఁ బలికె :
"పలికి పల్కించుకోఁ బనిలేదు భీమ ! । బలియురతో బంటు పంతంబుగలదె !
వంటలపనిగాదు వాఁడిమిపోరు ; । నంటైన బహ్వాశనముగాదు పోరు ;
గుత్తాల కెఱఁగి నిక్కుటగాదు పోరు ; । నత్తులఁ గాచుటన్నదిగాదు పోరు ;
పాత్రల దిద్దెడి పనిగాదు పోరు ; । ధాత్రిపై భట్టునేతలుగాదు పోరు

1. నిలిచి (మూ)

చవలారి తిమిర ప్రచండ మార్తాండ । నిపుణుండ నాకుఁ దా నీవన నెంత ?
పలుకుల వెఱచునే ఫణికేతనుండు ! । కలదు ఒక్కటి నన్ను గదునెన్న మీకుఁ
గొలను చొచ్చినయది కొఱగాదు గాక । అలసుఁగాఁ జూచెద వట్లు చూడకుము.
కలన నిన్నేటికిఁ గైకొందు భీమ ! । కలితారి విక్రమ గర్వాపహారి
నాగదాదండంబునకు బలిగాఁగ । నీగర్వమణఁచి యెంతేనొంతు నిన్ను.
తగఁజోద్యపఱతు బృందారకావళిని; । వగపు పుట్టింతు నీవారికి నెల్ల.
నీవనఁగా నెంత నిర్జరేంద్రాది । దేవతలును నన్ను దృష్టింపలేరు.
నీవెట్లు నాతోడ నెగడుదు గదను ? । ఈ వేళ నీ సత్త్వ మిదియెంత గలదు ?
అడరంగ నీదు ఫాలాక్షురశ్రేణి । తుడిచెద నాతోడఁ దొడరు మాజికిని."

భీమదుర్యోధనులు గదలఁగొని ఘోరముగాఁ బోరుట

అని తనగద త్రిప్పి హాచూడు మనుచుఁ । గనుఁగవ నయ్యగ్నికణములు రాలఁ
గదిసిన, భీముఁడక్కడలు వీక్షించి । కదిసెఁ బోరాడ విక్రమలీల మెఱసి.
ఆతఁడు నీతఁడు నట నేమిసెప్ప । ఘాతమూటలు మీఱఁ గరలాఘవములఁ
బద తాడనంబులఁ బరఁగు హుంకృతుల । విదితాట్టహాస దోర్వీర్యంబు మెఱసి
తాఁకిన, నంతఁ బాతాళలోకంబు । కాఁకచే ఘూర్ణిల్లెఁ గడుబమ్మరించి;
కాకోదరేంద్రుండు కరులపై నొరగె. । ... ...
అప్పుడు గొట్టుచు నదర మెట్టుచును । ద్రిప్పుచు భ్రమరిగాఁ దిరిగి వైచుచును,
అది మెచ్చుగాదని యంటఁగొట్టుచును, । 'అదెసుమీ తప్పకో' మ్మని పలుకుచును,
'బాపు! మజ్జా!' యనిపరఁగ మెచ్చుచును, । కోపించికొట్టి "సాంగుబళా!" యనుచును,
కదలు నెమ్మోములఁ గదియఁ ద్రిప్పుచును । అదటునఁ గైకొన కంటఁ దప్పుచును,
గినియుచు డాయుచుఁ గ్రేళ్లుదాఁటుచును, । జొనిపి హాహా పోకు చూడునన్ననుచు,,
మఁడిగాఁ గాలిడి మలసి మార్కొనుచు, । దండెముల్ పెట్టుచుఁ, దప్పఁ గ్రుంకుచును,
గదగద దాటించి గదిసి యిద్దఱును, । మదమునఁ జెలరేఁగి మార్మలయుచును,
బిడుగుల కెనయైన బెడిదంపు గదల । నడఁచియు మెచ్చుచు నఱనవ్వునగుచు
'నవుర! నీకొట్టు పొల్లైపోయె' ననుచు । 'నవురిది పొల్లుగా' దని పలుకుచును,
గుప్పునఁ గొట్టుచుఁ గునిసి యాడుచును । గుప్పిగంతులు గొని క్రుంగి తప్పుచును,
గినియుచు నిద్దఱు గెలుపులాసించి । ఘన విక్రమ క్రమ కలితులై మించి,

తఱుముచు మెఱుముచు దారుణక్రియల । నొఱయుచు మెఱయుచు నుబ్బిపాఱుచును,
పాయుచు డాయుచు బలిమిఁజూపుచును, । వేయుచు రాయుచు వెనఁ దిరుగుచును
వాసిగాఁ బదియాఱు వన్నె కుందనము । గ్రాసున నొకటిగాఁ దగఁదూఁచినట్లు
ఒరకు వన్నెకువచ్చి యొక్కఁతలుగను । ఉరుగతిఁ బోరంగ, నొడలిరక్తములఁ
గంకటంబులు దడిసి కాఱఁ జొచ్చుటయుఁ । బంకమై జొల్లును భారమాటయును
అవియూడ్చి తనులాఘవావళిఁ బొంది । కవియుచు నొకరికొక్కరు వ్రటపడక
నడమోడుగులఁ బోలి నలిరక్తధార । లొడలి భూరజమెల్ల నొప్పారఁ గడుగ,
నుదయార్కు లనఁగ సముజ్జ్వలప్రభలఁ । బొదలిరి యప్పుడో భూపాలచంద్ర !
అంతట నీపుత్త్రుఁ డఖిలంబుచూడఁ । బంతంబుతో భీము బగిమొమ్ము వెఱుగ
నదరంట వ్రేసిన, నా బకవైరి । యది తప్పనొడ్డి తానాతని యురము
జెదరఁగాఁ గొట్టినఁ, జెదరక యతఁడు । గదచాఁచి పోనీక కడిమి వాటించి
గంధవాహజు మస్తకంబంత వ్రేయు, । బంధురంబుగ నది పటపట పగులఁ
జలన మించుకలేక చలముగ్గలించి । విలయకాలుని భంగి విభుని నెన్నుదురు
నదురుగాఁ గొట్టిన నసుకు నెత్తుగులు । జొరజొర మోమున జొబ్బిల్లఁ గాఱఁ
దుడుచుచు నేతెంచి తుది భీముగదకు । నొడిసిన, నాతఁడారొడుపు దప్పించి
వీఁగి పాఱఁగ నేయ, వీఁగక యతఁడు । లోఁగక భీముని లోఁబడ వ్రేసె.
వ్రేసినఁ గాళ్లును విలవిల మనఁగ । నాసమయంబున ననిలనందనుఁడు
పట్టుగా నాతని బాహుమధ్యంబు । గొట్టిన రారాజు కునికిలఁబడుచు,
నంతలోనన లేచి యతనిఘాలంబు । వింతగా వేసిన, వీఁగక భీముఁ
డతనితోఁ బోరాడు నంతటిలోనఁ । గృతమతితోఁ గ్రీడి కృష్ణునకనియె :
“ రారాజు మారుతి రణబలోదగ్ర । భారులై యున్నారు బవరంబులోన.
వారకదోస్సార వహణి యెవ్వరిది । యారూఢి నధిక మీవది చెప్పు” మనిన

భీమదుర్యోధనుల తారతమ్యంబు శ్రీకృష్ణుఁ డర్జుననితోఁ జెప్పుట

సమరేంద్ర సుతుతోడ నంబుజనాభుఁ । డమరంగ నప్పుడిట్లని చెప్పఁదొడఁగె :
“విపుల విద్యాశక్తి వీఁకిద్దఱికి । నుపదేశ గమ్యంబు నొక్కసమంబు.
వివిగా మిక్కిలి వీరలలోనఁ । గరువలితనయుండు ఘనబలాధికుఁడు ;
నేర్పు మిక్కిలి కురునృపసింహమందు ; । దర్పంబు [1] వాటంబు తగనెంచిచూడ

1. సాళంబు. (మూ)

సత్వంబు నేర్పుతో సరిగాదు వినుము. । సత్వంబు గలదని సాహసవృత్తి
ననిలసూనుఁడుసొచ్చియలయుచున్నాఁడు;।మునునొచ్చియున్నాఁడు మొగిసుయోధనుఁడు
తడయక యిటునలె ధర్మయుద్ధంబు । కడఁకతో నెన్నాళ్లు ఘనతఁ జేసినను
సరిపడునేగాని చావఁడు వీఁడు ; । తరమిడి భీముఁడీతని గెల్వలేఁడు.
ఇంకొక్క సిద్ధాంత మెఱిఁగింతు వినుము । అంకిలేమియు లేక యన్యాయవృత్తిఁ
జంపుత భీముండు సందేహమేల ! । చంపక ధర్మంబు చదివితిరేని
ధృతి మీకుఁ బాటిల్లు దేశాంతరంబు. । కతలేల యిటువంటి కపటచిత్తులను
అన్యాయమునఁ జంపుటదియె ధర్మంబు. । ధన్యుఁడింద్రుండు వృత్రాసురుఁ దొల్లి
యేగతి నొరగించె నెఱుఁగరా కథలు ? । జాగేల యభిమన్యుఁజంపరా వారు ?
దుష్టశిక్షణము సంతుష్టిగాఁ జేసి । శిష్టరక్షణమును జేయంగలేని
క్షత్రియులకు నేల సత్కీర్తి గలుగు ? । ధాత్రిపై నీ సుయోధనుఁ డల్లనాఁడు
కల్లజూదంబునఁ గాదె మీసిరులు । కొల్లలుగాఁగఁ జేకొనియె నాఁగాదొ ?
అట్టి జూదంబున నతివఁ బాంచాలి । నెట్టన నీడ్పింప నీభీముఁ డతని
యూరుభగ్నంబు నేయుదునన్నవాఁడు. । ఆరీతి నేయక యతఁడేల మాను ?
మానెఁబో నేనేల మానంగనిత్తు ? । మానసెట్టులు వచ్చు మాటాడి వెనుక ?
పలుకు ప్రతిజ్ఞ యేర్పడియున్నచోట । వెలయంగ మఱచుట వీరధర్మంబె ?
పగ నూఁతఁ బడ్డ నేర్పడ రోఁకలెత్తి । తగఁ గ్రుమ్మలేనట్టి ధర్మమదేల ?
అది గాక ధర్మజుఁ డాడరానట్టి । ముదుకమాటలు కొన్నిమున్నాడె వినుము
పుత్ర మిత్రక బంధుబుధులఁబోనాడి । యాత్రోవ నేకాకియై కౌరవుంను
వారిలో డాఁగిన వాని రావించి । యూరక 'మాలోన నొక్కనితోడ
ననిచేసి గెల్చి నీవఖిల రాజ్యంబు । గొను' మని పలుకుట గుణమె తలంప ?
తలపోయ నిది వెఱ్ఱితనము తాఁ గాదె! । వెలయంగ రారాజు వీరుఁడుగాఁడె ?
దైవయోగంబునఁ దా భీమసేనుఁ । గావించి రమ్మనెఁగాక ; మీలోన
నెవ్వనిఁ బిలిచిన నిట వీనితోడ । రవ్వగాఁ బోరి మీవలు గెల్వఁ గలరె ?
మొదలనుండియుఁ బదుమూఁడు వర్షములు । గదసాము సాధించి కడఁక వహించి
హెచ్చి మదంబున నిభపురాధిపుఁడు । చెచ్చెర రణకేళి చేయుచున్నాఁడు.
కనుఁగొనఁగాఁ బెక్కుకాలంబునుండి । యనిలసూనునకు నభ్యాసంబు లేదు.
తలఁకొన నదిగాన ధర్మంబు దక్కి । కలన నీకురురాజుఁ గడ తేర్పకున్న

గాలిసూనుఁడు వృథా కడ తేరిపోవు. । ఓలి మీయన్నయు నుర్వి యేమగును ?
కౌరాజె యిలకెల్ల రాజు దా నగును ; । తేరకాఁడును బోలెఁ దెగువ నేనుందు ;
ఇలలోన వెనుక మీకేమి సేయంగఁ । గలరు ? నావచ్చు సంకల్పితం బుడుగు.
ధర్మ మధర్మంబు దగ నేనెగాన । నిర్మూలముగ వీని నెఱిఁ ద్రుంపవలయు."
నన విని యర్జునుం డాకృష్ణుఁ జూచి । "విను దేవ, నీవన్నవిధ మట్టి దగును.
ప్రకృతి గుణంబునఁ బరఁగుచున్నట్టి । వికృతంబు లుడిగెను విశ్వేశజనక !
సారిదిఁ బుట్టఁగ, దాన సుఖము దుఃఖమును । ధరణిఁ బూసలలోని దారంబు పోలె
లలివచ్చు [1] కర్మఫలంబునఁ జేసి । వలసి దేహికి స్వభావములు గావునను
చైతన్యరూపమై సకల జీవులను । బ్రీతి నాడింపుచుఁ బేర్చి లోకములు
పుట్టింప రక్షింపఁ బోనఁగ శిక్షింప । నిట్టి నేర్పరివఁట యిది నీకు నెంత ?"
అనవు డయ్యేకాంత మట భీముఁ డెఱిఁగి । యనిసేయఁ దివురుచో, నమరేంద్రసుతుఁడు
పౌనరంగఁ దనయూరువులు కనుసంజ్ఞఁ । గసిపించి కరములఁ గడునప్పళింప
నాసంజ్ఞ యెఱిఁగి తా నతివీరుఁ డగుచు । భాసుర భుజబలప్రౌఢి దీపించి
తనతండ్రిఁ బవమానుఁ దలఁచి శ్రీకృష్ణు । ననువార ధర్మజు నాత్మలో నిలిపి
దుర్యోధనుని జూచి: "తొడరి యుద్ధంబు । కార్యక్రమము దప్పఁ గడవఁ జేసెదవు.
వదరక పోరాడు బంటవై నిలువు. । పొదలుచుఁ బోయినఁ బోనీను నిన్ను."
అనుచు గదాఘాత మడరింప, నతఁడు । కినిసి వాయుజుఁ దాఁకెఁ గృతమతితోడ.
[2] కౌరవనాథుఁ డాగ్రహావృత్తితోడ । సారెసారెకుఁ బోరి [3] చలియింపకపుడు
బలువిడిఁ బోరాడు పవమానతనయు । 'లలిఁ జావఁగొట్టుదు లావొప్ప' ననుచు

భీముగదాఘాతముచే దుర్యోధనుఁడు తొడలు విఱిగికూలుట

గదచేతఁ గొట్టి యుగ్గగనంబునకును । నెగసిన వడనుఁడి యేపుదీపించి
యూరుద్వయము చూచి యురుగదాదండ । మారయ జడిపించి యపుడు గొట్టినను
పవిదాఁకి కూలిన పర్వతంబనఁగ । రవళితో భూమిపై రారాజుగూలె.
అపుడు నానందించె నఖిలలోకములు ; । తపనుండు వెలుఁగొందె ; ధర్మజకృష్ణు
లపుడు సంతోషించి ; రనిలజుఁ డంతఁ । ... ...
గాలకాలానలా కారుఁడై మండి । తాలిమి కోపమంతట నిల్పలేక

---
1. నంశ 2. కౌరవ భీములా. 3. చాలింప (మూ)

ధారుణి వణఁక భూధరములు బెణఁక । వారిధుల్ గలఁగ దుర్వారుఁడై వచ్చి
మానమే తోడవుగా మన్నట్టిరాజు । మానంబుగాఁ దోడ లుర్విపై విఱిగి
పడఁగ ఱెక్కలులేని పర్వతంబనఁగ । నొఱలుచునున్న, దుర్యోధనుఁ జూచి
వ్యాఘ్ర మల్పమృగంబు వడిఁ గన్నయట్లు, । శీఘ్రంబ యాతనిఁ జేరంగ వచ్చి
"రాశికెక్కినయట్టి రమణిఁ బతివ్ర । తాశిరోమణి ద్రుపదజఁ గోమలాంగిఁ
బాంచాలి నగ్గులు వలికి, వస్త్రంబు । లెంచక దోపించి, యెల్లమానిసుల
నూఁచముట్టుగఁగొని, యుదుటున మమ్ము । నేఁచిన యాఫలం బిదె యనుభవింపు."
అని బిట్టు వామపాదాహతి నుఱికి । తనరంగ వాని మస్తకమటు దన్నె.
తన్ని యంతటఁ బోక తనకాగ్ర మెసఁగఁ । గొన్నిమాటలఁ గురుకులున కిట్లనియె
లీల: "దుర్యోధన, లెస్సలా మీకు? । నోలిమైఁ బగదీఱెనో లేదొ చెపుమ !
ఇఁకనైన మాభాగ మీయంగరాదె! । ఇఁక నేమియిచ్చెద? వీకున్నమాను."
అనుసంత బలభద్రుఁ డాగ్రహవ్యగ్ర । జనితకాలానల జ్వాలుఁడై మండి
యక్కడి వారల నందఱఁ జూచి । యొక్కట నెలుఁగెత్తి యొదరుచుఁ బలికె:
"కంటిరా పెద్ద లీ కష్టవర్తనము! । కంటిమే యెందైనఁ గటకటా యెపుడు!
పిఱుఁదుకు దిగువ నే భీమవిక్రములు । నుఱికి వేయరు గదాయుద్ధంబునందు.
అది యెఱింగియు భీముఁ డాహవక్షోణి । నుదరి యాతని యూరువులు గొట్టఁదగునె!
కొట్టిన మాత్రమే కురుకులశ్రేష్ఠు । నెట్టనఁ దలదన్నె నెఱి నెంతవాఁడు !
రాజన్నమాత్రమే రాజు, రారాజు ; । ఆజిలో నీసేత కర్హుఁడా చెపుఁడి!
ఏ వీరులందును నేరాజులందుఁ । జేవమై నిటువలెఁ జేసినదెఱుఁగ.
అటుగాన రణధర్మహాని గావించెఁ । గటకట! యెవ్వరుఁ గాదనరైరి.
పద్మాయతాక్షుండు పక్షీకరించె; । ఛద్మంబు నే నెట్లు సహియింతునోర్చి?
తన బంటుతనమెంత! తనగదయెంత! । తనవార లన నెంత! దాక్షిణ్యమేల!
ఇప్పుడు భీముని నీరణకేళిఁ । జప్పుడుగాకుండ సమయింతు." ననుచుఁ

శ్రీకృష్ణుఁడు బలరామునకుఁ గోపోపశమనంబు సేయుట

[1]గారవుఁ డలర లాంగలమును గొనుచు । మారుతిపై నేఁగ, మాధవుండపుడు
ఎడచొచ్చి బలభద్రు నెలమి హస్తములు । బెడిదంబుగాఁ బట్టి ప్రీతినిట్లనియె:

1. క్రూరుఁడై యదరి లాంగూలంబు గొనుచు. (మా)

" నిలు నిలు బలభద్ర ! నీ కేలపదర ? । ఎలమి వారును వారు నెటుపోయి రేమి !
యూరక మనమేల యొప్పమి దలఁప । వారిలోపల వారు వగ పొందియుండ.
అన్ని నిందలు నాకు నటసంభవించు । నన్న, నీ వితనిపై నలిగినంతటనె.
అదిగాక భీమార్జునాదుల గెలువఁ । గొదలేని దేవతాకోటుల వశమె !
అది యెటులంటేని యంశయు వినుము, । విదితాత్మ, నీచేత వీరుచచ్చినను
'నలిన లోచనుఁడు పాండవులఁ జేపట్టి । కలకాలమును బ్రోచి కాపాడి తెచ్చి
కౌరవకులమెల్లఁ గడ తేర్చి పిదప । దారుణక్రీడను దమ యన్న చేతఁ
పాండునందనులను బ్రథనోర్విలోన । ఖండించి రాజ్యంబు గైకొనె ' ననుచు
నిలఁ గలవారెల్ల నిట్లు దూఱంగ । వలవని మనకపవాదంబు వచ్చు.
అటుగాకయుండ నీవది చిత్తమందుఁ । జటులత మాని విచారింపు దేవ !
మనము పెట్టినచెట్టు మన కేలపెఱుక । ననిచి పీరలతప్పు ననుజూచి కావు. "
అనవుడు రాముఁ డాయచ్యుతుకనియె : । " వినుతిమై నీమాటవింటి శ్రీకృష్ణ !
కపటివై యూరులు ఖండింపఁ దగునె ! । చపలుండు ! దుర్గార్గి ! శాస్త్రంబు తెలిఁగ ! "
అనిపల్క రాముతో నచ్యుతుఁ డనియె : । " వినవయ్య బలభద్ర, వీరావతార !
తలపోయ నిద్ది యధర్మంబుగాదు. । చలపట్టి పాంచాలి సభలోన నితఁడు
భంగపెట్టిన నాఁడు ప్రతినగావించె ; । వెంగలి యామాట విన్నాఁడు మొదల ;
అది యెఱిఁగియుఁ దొడలటుగావఁ [1]దగదె ! । అదనుగా నాదోష మదియేల తప్పు ?
పరికింప భీముని ప్రతినయుఁ గాక । సరిఁ దొల్లి మైత్రేయు శాపంబుఁ గలదు.
[2]గరిమ రాజక దైవికంబులు గూడఁ । గురుపతి ధాత్రిపైఁ గూలె ; నిందులకు
నేమనఁ గల ? దింక నీకోప ముడిగి । సామంబుతోను బ్రసన్నుండవగుము.
మేనత్తకొడుకుల మృదువచోధనుల । ... ...
నారూఢ సోమకులాభి రక్షకుల । వీరి రక్షించుట విహితంబు మనకు. "
అనవుడు బలభద్రుఁ డచ్యుతు కనియె : । " కనుఁగొన ధర్మార్థకామంబులందు
నన్నిట సమవర్తివై యుండకున్న । నన్నుతింతురె వాని సర్వజనంబు !
సోమించి ధర్మార్థశుద్ధిగావించి । భీముఁడు కామంబుఁ బేర్చి వర్తించె.
కుపితులై కామంబు గోరు మానవులు । అపవాదములకెల్ల నాథులుగారె !

1. దగునె. 2. గరిమెరాజిక. (మూ)

ప్రతినయు మానిశాపము నున్న నేమి? । కతలేల ధర్మసంకటము గాకుండ
మొలఁగంగవలెఁ గాక మేటి భీముండు । పొలవ కిప్పని కెట్లు పొచ్చె?" నావుడును
గామపాలునితోడఁ గమలాక్షుఁ డనియె: । "వేమాఱు నెటువంటివిధమున నైనఁ
బ్రతిన తా సాధించు బకవైరి నేఁడు; । ఇతరంబునై దోషహేతువుగాదు.
చరియించునపుడు నిశ్చలత నున్నపుడు । సరవడింపుచు నేయఁ దూరు దేశములు.
రారాజు దివికిని రయమున సెగసి । దారుణంబుగ భీము తలపట్టువ్రేయఁ
దలఁచినఁ, గురురాజు తలఁపెల్ల నెఱిఁగి । బలశాలి భీముఁ డప్రతిమసాహసుఁడు
తనరక్షణమునకై తగ నొడ్డుటకును । జననుతంబుగఁ బ్రతిజ్ఞను దీర్చుకొఱకుఁ
గౌరవేశ్వరుని జంఘలు నుగ్గుసేసెఁ । దోరంబుగా నిందు దురితంబులేదు.
మన సుభద్రాసూను మహితప్రతాపు । నినకోటిసమతేజు నేపుదీపించి
చటుల మాయావృత్తిఁ జంపించినట్టి । కుటిలాత్ముఁ డీద్రోహి కూలుఁ గాకేమి!
విడువుఁడు మోహంబు విచ్ఛేయుఁ" డనిన । నడలుచు బలభద్రుఁ డనియె వెండియును,
"అది యెఱింగియె కాదె! యట్లూఱకుంటి; । నిదియు నేమనరాదు; ఏనిన్ను జూచి
కాచితి; [1]మఱి తానుగాఁ బోయెఁగాక; । చూచినఁ దలఁ దెగఁ జూడనే యొరుల!
మేనత్తసుతుని నేమియు ననరాదు । గాన "నొల్లోకుంటి" గతి యనవలసె.
ధరణిపై నిట్టి యధర్మయుద్ధమునఁ । జిరకీర్తి మారుతి చెందుఁ గాకేమి!
సురలుచూడఁగ ధర్మసుస్థితి మించి । దురముగావించిన దుర్యోధనునకు
నాకల్పపర్యంతమైన భోగములు । నాకలోకంబు నున్నతిఁ గల్గు." ననుచు
వరమతి రేవతీవల్లభుం డపుడు । సరసిజాక్షుండు నజాతశత్రుండు
పాంచాలురాదిగా బంధుజనంబు । ముంచిన చింత మోములు విన్నవోవఁ *
దేరెక్కి బలభద్రదేవుండు గదలి । ద్వారకాపురికి నెంతయు వేగఁ జనియె.
తదనంతరంబున దామోదరుండు । ముదమున ధర్మజుమోముఁ జూచుటయు,
నడరి చింతాక్రాంతుఁడైన, నాజమున । కొడుకుతో నెంతయు గోవిందుఁడనియె:
"ధర నధర్మము సహోదరపాడి దలఁచి । ధరణీశ, నీమదిఁ దల్లడింపకుము.
ఎంతేసిపనులు చేయించినాఁడితఁడు! । వింతగా నెఱుఁగరే! విశ్వంబు జనులు.
కులనాశనుండగు కురురాజునాజి । నలుక భీముఁడుచంప కటనేలమాను?
కంసుఁడాదిగఁ బాపకర్ములఁ బట్టి । హింసించి యేఁ జంపు టెఱుఁగవా మున్న?

---

[1] మరి. * 'చూచుచుండ' అనుట అధ్యాహార్యము.

దురితాత్ముఁడగు [1] వీనితోడలు గొట్టుటయు । శిరము [2] దన్నుటయు నిషిద్ధంబుగాదు;
సురలు నీగతి రక్కసుల గెల్చినారు ; । ఖరకరుఁ డపరాద్రికడఁజేరె మనకు
విడిదల కరుగంగ వేవేగ వలయు । నడలకు. " మనిచెప్పి యంబుజాక్షుండు
హరుపించి పాంచజన్యం బొత్తెనంతఁ, । దరమిడి జయజయధ్వనులు చెలంగఁ
బాండవుల్ తమతమ ప్రథితశంఖంబు । లొండొండ యొత్తిరి యుదురాజవంశ !
భేరీధణంధణ పృథులరావములు । బోరుకలంగ నార్పులు నింగిముట్ట
వందిమాగధులు కైవారంబుసేయ । నందంద సకలసైన్యావలి గొలువఁ
గురురాజు శిబిరంబుకును వచ్చిరంత । నరదముల్ దిగుచోట హరి నరుకనియె :

అగ్నిదత్తంబైన యర్జునరథంబు కాలిపోవుట

" శరములు దొనలును జాపంబు మేని । మరువు వేగైకొని మఱియారథంబు
దిగిపొమ్ము నీ. " వన్న దేవేంద్రసుతుఁడు । అగుణంబుగాఁగొన కదియొప్పదనక
త్రాణ గాండివము కత్తళ మాదిగాఁగఁ । దూణీరయుగళంబుతోఁ దేరుడిగ్గె.
హరి పగ్గములఁ దేరునందొప్ప ముడిచి । యరుదార దిగునంత హరికేతనంబు
భూతగణాలితోఁ బోయె నద్దివికి; । ఆతఱిఁ దే రగ్నికాహుతియయ్యె.
ధవళాశ్వములతోడఁ దన తేరు మండి । భువిని నీఱైపోవఁ బురుహూతసుతుఁడు
అరుదంది శ్రీకృష్ణునకు నిట్టులనియె : । " సరసిజనాభ, కేశవ, హృషీకేశ,
హరి, జనార్దన, సచ్చిదానందమూర్తి ! । అరుదుగా రథమునీఱై కాలిపోయె ;
ఇది కడునద్భుతం బిట్టితెఱంగు । విదితంబుగాఁ జెప్పవే నాకు " ననిన
హరిహయతనయుతో నంబుజాక్షుండు । కరుణారసార్ద్రితా కలితుఁడై పలికె :
" ఘనపరాక్రమకర్ణ గాంగేయగురుల । తనర బాహ్లీకసోమదత్త సౌబలుల
శరవహ్ని నీ తేరు సమయుట మున్నె । యరుదార నెఱిఁగి నేనట్లుగాకుండ
నన్నుతి నగ్నికి సాధనంబగుట । నిన్నాళ్లు గాలనీకేఁ గాచుకొంటిఁ !
జెలివిఁ బద్నెనిమిది దివసంబులందుఁ; । గలహంబు దీఱినఁ గాలనిచ్చితిని. "
అనిచెప్పి వారల కద్భుతరసము । జనియింపఁగాఁ జేసి సమవర్తిసూనుఁ
గ్రమము దీపింపంగఁ గౌఁగిటఁజేర్చి : । " సమవర్తినందన, సమకూరెఁబనులు ;

---

1. కొడ్డమిచెప్ప. 2. దున్నుటయు. (మూ)

ఇందిరాశూన్యమౌ నీవీడుగాన । నిందునిక్క నామది యియ్యకోదిపుడు.
అతిపుణ్య కల్యాణమగు నెడ కేఁగి । గతినిష్ఠ సల్లాపగతులచేఁ బ్రొద్దు
నలుపుట కార్య; మిచ్చట నుండవలదు । తలఁగిర." మ్మని పాండుతనయులఁ దనదు
తమ్మునిఁ దోడ్కొని దామోదరుండు । నిమ్ముల నొకమంచి యిరవున కేఁగఁ —
దలఁచినఁ, దలఁపెల్ల దారకుఁడెఱిఁగి । తెలివితో నరదంబు దెచ్చిన నెక్కి
యరయఁ బాండవులు వాహనములమీఁద । నరుదేర నెంతయు నటవారిఁ గూడి
వరమతితో నోఘవతియనుపేరఁ । బరఁగిన నదిసమీపంబున విడిసె.
అంతనక్కడ కౌరవాధీశు వార్త । నెంతయువిని శోకమొనఁగ నవ్వేళఁ
గృపుఁడును ద్రౌణియుఁ గృతవర్మఁగూడి । యపుడయే తెంచి పాయక పొడగాంచి
దారుణశోకాగ్ని దరికొనిమండ । ఘోరంబుగా మదిఁ గోపించి ద్రౌణి
"యెంతచేసెను భీముఁ డిమ్మహారాజుఁ! । జింతింపకిటు సేయఁ జేతులెట్లాడె!
చెల్లఁబో నన్నైననఁ జింతింపఁడయ్యె! । కొల్లఁబుచ్చెద నేను గుటిలుల ఖలుల."
అని రాజుపై వ్రాలి యవనిపైఁ బొరలి । కనుఁగవ సోనలై కన్నీరు దొరుఁగ :
"హా మహారాజేంద్ర! హాకులోద్ధార! । హా మహిమాటోప! యబ్ధిగంభీర!
తరణిరశ్ములు మేను దాఁకకుండఁగఁ । బరఁగిన ముక్తాతపత్రంబు లెవ్వి?
ఉభయ పార్శ్వములందు నొప్పు దిగ్దేశ । విభులు సేవించెడి విభవంబులెవ్వి?
సవ్యాపసవ్య విస్తార మాణిక్య । దివ్యహారంబుల తేజంబులెవ్వి?
హెగ్గడికత్తె లనేకమార్గముల । నుగ్గడించుచుఁ జేయు హుంకృతులెవ్వి?
ఎక్కడ నుడివోయె? నెవ్వరుమాకు । దిక్కు కౌరవరాజ! దినకరతేజ!"
అని వగుచుచునున్న యాచార్యసుతునిఁ । గనువిచ్చిచూచి యా కౌరవేశ్వరుఁడు :
"అన్న యశ్వత్థామ, యడలెదవేల? । ఎన్నంగ దైవికం బిదియేలతప్పు!
మీరేమిసేతురు? మీరు ప్రాణములు । పోరిలో దాఁచక పోరితిరట్లు.
నాభాగ్యహీనత నన్నిట్లుచేసె; । .. ..
తొడలు గొట్టినయట్టి దోషమే గాదు । తడయక భీముండు తలయునుదన్నె.
అది నామనంబున నాఱని చిచ్చు; । విదితమై ప్రాణముల్ విడువవు మేన.
నుతగతిఁ బాండుతనూజుల తలలు । తతభంగి ఖండించి తగవుతో మీరు
వచ్చినఁ బగదీఱు; వరునఁ బ్రాణములు । చెచ్చెఱవిడిచెద సిద్ధమీపలుకు."

అనవు డశ్వత్థామ యంగీకరించి । గొనకొని యా రథికులతోడఁ జనియె.
అని సంజయుఁడు చెప్పె నాంబికేయునకు । ననిముని జనమేజయక్షితిపతికిఁ
జెప్పినగతిఁ జెప్పఁ దెలఁగియమ్మీఁద । నెప్పాటఁ గథ చెల్లెనెఱిఁగింపు." మనిన
వైకుంఠనాయక, వాసుదేవాఖ్య, । నాకాధిపతివంద్య, నలినపత్రాక్ష,
పద్మాలయానాథ, పాపసంహార, । పద్మినీవల్లభ, భర్గసంస్తుత్య,
ఘనమాని హృద్గేహకలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
రచితమై శల్యపర్వమున నాశ్వాస । ముచితార్థ యుతముగా నొప్పెమూఁడవది.

సౌప్తికపర్వము

(సోమన)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీవనితాధీశ, చిన్మయావేశ, । భావనాతీత, ప్రభావ విజ్ఞాత,
ఘనతర భవనాశ, కరుణానివేశ, । విన నవధారు శ్రీ వేంకటాధీశ!
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పుచుండఁగ:
నరవిభుం డారీతి సంజయుచేత । గురుసుతోత్సాహంబు గొనకొని వినిన
ధృతరాష్ట్రుఁ డిట్లను: "ధీరవివేక! । క్షితిలోన నతిరథ శ్రేష్ఠుండనంగఁ
జాలు నశ్వత్థామ సహాయాయురథికు । లాలోనఁ జేసినయది చెప్పు." మనిన
నాసూతసంభవుఁ డాంబికేయునకు । భాసుర [1]మహిత వాక్ప్రౌఢి నిట్లనియె:
"వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విబుధేంద్రవిభవ, । ఘనశిబిసమదాన, గాంభీర్యధుర్య!
దుర్యోధనుం డట్లు దుఃఖితుండగుచు । శౌర్యంబుగల గురుసంభవు నంత
నభిషేక మొనరించి యత్యంతమహిమ । విభవంబు మెఱయంగ వేవేగ ననుపఁ
గృపుఁడును మఱియు నాకృతవర్మ తనకు । నపుడు సహాయులై యరుదేరఁ గదలి
గట్టిగా శౌర్యంబుగలిమి దక్షిణము । ముట్టిన పడమట మొనకొనియున్న
స్థిరతర పాండవ శిబిరంబునకును । అరయంగ నభిముఖుండై పోయి పోయి,
యలవడ నవ్వీటికి నతి దూరమున । నిలిచి యాలించియు నిపుణతమీఱ
యందలివారు జయంబునఁ బొంగి । యందంద నవ్వంగ నార్వంగ దిశలు
పిక్కటిల్లఁగ విని బెదరి యెంతయును । వెక్కసంబుగఁ దమ్ము వెదుకంగ వెడలు
మూఁకగాఁ దలఁచుచుఁ, బోవుట మాని । యా కృప కృతవర్మలరుదేర ద్రౌణి
తలఁగి కర్జంబులు తగఁ జూచుకొనుచుఁ । గొలఁదిగాఁ దూర్పుదిక్కునకయి యరిగె."
అనినఁ జింతించుచు నాంబికేయుండు: । "అనఘాత్మ, సంజయ! యనిలజుచేత
బలశౌర్య ధైర్య సంపదఁ గురురాజు । కలన నజయ్యుండుగా నమ్మియుంటి.
తనయులు నూర్వురు ధరణిపైఁ బడుట । వినియు నుండినవాఁడ; వెన నాదుగుండె
పలుఱాయి గాఁబోలు! పాండునందనుల । బలమఱి యాశ్రయింపఁగఁ జాల; నెచటి

శ్రీ వేంకటేశ్వర ఓరియంటలు లైబ్రరీవారి ప్రతినుండి గ్రహించిన పాఠాంతరములు. చ. గుర్తుతోను, తంజావూరు లైబ్రరీ పాఠములు. క. గుర్తుతోను సూచింపఁబడినవి.

1. మహిమ. (చ)

కేని పోవుదుఁగాక యిటనుండఁ దగునె! । పూనికతో వాయుపుత్రువాక్యములు
వినఁగ నోపను [1] దైన్యవృత్తికి నోప । ననఘాత్మ, తగుదునే?" యని పల్కి మఱియు
"సూతతనూభవ, సుకృతస్వరూప, । చాతుర్యవాక్య, విచారణ విదిత!
కృతవర్మ గురుసుత కృపు లివ్విధమునఁ । బ్రతిపక్ష వితతిపైఁ బడఁగ నూహించి
యేమికార్యము సేసి రెఱిఁగింపు" మనిన । [2] నామహాత్ముఁ డప్పుడనియె భూపతికి:
"వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విభవదేవేంద్ర, । మనుకొని రథికులు మువ్వురుఁ గడఁగి
తిర మొప్పఁగాఁ దూర్పుదెసకునై పోయి । వసనడి నడవిలోపల నొక్క మడుఁగు
సరసిజ కల్హార సరస మృణాళ । పరిచిత [3] నీరజపత్రశోభితము
కలహంస సారసక్రౌంచబలాక । కలిత భృంగాంచిత కలకలరవము
గలుగంగఁ గనుఁగొని కడుఁజోద్యమంది । కలయంగ దాహమగ్గలమైన యంత
సరదంబు డిగి యప్పు డంబుపానంబు । సరగునఁ జేసి యచ్చట వసియింపఁ
బ్రొద్దును గ్రుంకె; నప్పుడు [4] సాంధ్యవిధులు । తద్దయు నొనరించి తత్తీరభూమి
నాకు జొంపంబుల నంధకారంబు । చేకొని కొమ్మలఁ జెలువొందునట్టి
యొక వటభూజంబు నొప్పారఁ జూచి । ప్రకటితస్ఫూర్తి నారథికులు చలము
మిసిమి మీఱఁగఁ దత్సమీపంబునందు । వసియించి, రటవారి వదనముల్ పోలె
వారిజాళి మొగిడె; వారలదైన । భూరిశోకముతోడఁ బొదలెఁ జీఁకట్లు;
శాకినీ భూత పిశాచసంఘములు । భీకరంబుగ మించెఁ బృథివీతలేశ!
కలహంబు ద్రోణికిఁ గలుగు నిక్కముగ । వలనొప్ప ననిచూడ వచ్చినమాడ్కి
గగనస్థలమున నక్షత్రముల్ వొడిచె. । నగనొంది యాయాదవు లంతలోనఁ
గొలఁదిగాఁ గౌరవకుల మకారణమ । పొలియుటఁ దలఁచుచుఁ బొక్కుచు నంత
నా కృపాచార్యుండు యాదవోత్తముఁడు । చేకొని సుఖనిద్ర చెందియుండంగ
[5] గురు తనూజాతుండు గురుతరశోక । మరయ నగ్గలముగా నంతరంగమున
దావాగ్నిగతి మీఱఁ దలకొని సిమర । [6] వోవక యామఱ్ఱిఁ బొందుగాఁజూడ

ఉలూకము కాకములఁ జంపుట యశ్వత్థామ గాంచుట

దానికొమ్మలయందుఁ దగిలి కాకములు । మానుగా నిద్రింప, మసలక యంత
మిణుగుర్లు గ్రమ్మెడి మిడిగ్రుడ్లతోడ । గణుతింప భీషణాకారంబుతోడ

---

1. ధైర్యవృత్తికి నోర్వ. (చ) 2. అమహామహుఁడు. (చ) 3. నిజతేజ. (క) 4. సంధ్య. (చ)
5. కొలఁదిగా గొతుండు (క) 6. వోవనామఱ్ఱి యింపొందఁగాఁ జూచి (క)

జగతిపై నెగసిన శైలమోయనఁగఁ । బొగడొంద నామిషంబుల తావు లరసి
కొనుచు నున్నత[1]మయి ఘోరనాదంబు । ఘనముగా నొకయులూకము వచ్చియపుడు
వటభూజమున నున్న వాయసంబులను । దటుకునఁ గనుఁగొని తగ నందుఁ జొచ్చి,
కొన్నింటి శిరములు కొన్నింటికాళ్ళు । కొన్నింటి పక్షముల్ గొనకొని చెండి,
కొన్నింటి నులుమాడి, కొన్నింటిఁ [2] ద్రుంచి । యన్నింటి నీరీతి నటు వధియించె
కౌశిక శత్రుల ఘనముగాఁ బొదివి । శాసించినట్టి కేశ[3]వుఁడును బోలె.
ఈగతి నిద్రచే నెసఁగు కాకులను । వేగంబె యణఁచిన వీక్షించి ద్రౌణి
యవ్విధం బొనరింతునని యుత్సహించి : । "యివ్విహంగము నాకు నిచ్చె ననుజ్ఞ;
నిద్రపోవఁగ శత్రునివహంబుఁబట్టి । రుద్రుని మాడ్కిని రూపడంచెదను.
ఇది లెస్సయగు ; మున్న యిత్తెఱంగెల్లఁ । గదిసి మనోవీథిఁ గానలేనైతి.
పాండుతనూజుల బంధుయుక్తముగఁ । జెండివైచెద నమ్మ క్షితినాథ ! యనుచు
వచ్చితిఁ బోరిలో వారితో నెదిరి । తచ్చనఁ బోరుట తర్కించిచూడ
జడత వైశ్వానర జ్వాలలోఁబడిన । మిడుత చందముఁ గాదె మేదినిలోన.
పరఁగంగ నేఁ [4] డిట్టె పాండునందనులఁ । బరిమార్పకున్న భూపాలశేఖరుఁడు
గతజీవుఁడైన నా ఘన శౌర్యమహిమ । నితరుల కెవ్వరి కింత నెక్కొంతు ?
వసుధలో వారి గెల్వంగరాదనుచుఁ । బసతప్పియుండంగఁ బక్షి చేష్టితము
కొసరక లోచన గోచరంబయ్యె. । అసమునఁ బగతుల నణఁగించుచొప్పు
వదలక కలదేని వరభుజాబలము । కదనరంగంబున ఖండింపవలయు.
అను [5] నీతివాక్యంబు లంగీకరించి । చెనసి విపక్షులఁ జెండివైచెదను.
అదిగాక పాండవు లాజిలోపలను । మదమునఁ గురుపితామహులతోఁ గడఁగి
తలకొని ధర్మయుద్ధము చేసినారె ! । జలజాప్తసూనుని జగతివల్లభుని
బలువిడిఁ జంపిన భంగులు దలఁప । నిలలోనఁ గూడునే ! యిట్టిపాతకుల
నదరి నిద్రాసమయంబునఁ బట్టి । [6]య డలంగఁ జంపుట యదియు ధర్మంబు."
అని నిశ్చయముచేసి యాద్రోణసూతి । కినుకతోఁ దమమామఁ గృతవర్మ మేలు
కొలిపి వారలతోడ గొనకొన్న వేడ్కఁ । బలికె : "నక్కట ! రణపాడి దప్పితిమి !
రారాజు నొక్కని రణమునఁ బొడు । వీరులు పెక్కండ్రు వెసఁ జుట్టుముట్టి

---

1. హైన. (చ) 2. జె.డి. (క) 3. వుఁ బోలుచును. (చ) 4. డట్టి. (క) 5. శిబి. (క)
6. యడరంగ. (చ)

కడఁగి యధర్మవిక్రమమునఁ బట్టి । తొడలు గొట్టించిరి తుది భీముచేత.
వరమతి నంతఁ బోవక సుయోధనుని । శిరము ద్ర[1]వ్విడిఁదన్నెఁ జెలఁగి భీముండు.
గరిమ నెవ్వరికైనఁ గర్మఫలంబు । పరికింప ననుభవింపక పోవశమె!
ఇమ్మహావ్యసనంబు కేదికర్తవ్య । మిమ్ము నాకానతి యినసమతేజ!"
అనినఁ గృపాచార్యుఁ డా గురుసుతునిఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప:

కృపాచార్యుఁ డశ్వత్థామకు నీతివిశేషంబు లెఱిఁగించుట

"[2]ప్రారంభములకెల్ల పౌరుష దైవ । సా[3]రముల్గలుగుట్టి సాధనంబు లగు.
లోలత వినుము వానిలోన నెంతయును । జాలంగ ఫలసిద్ధి జరగదొక్కటను.
వాన [4]కాలంబున వలనొప్పఁ గురియఁ । గా నేర్చునే కొల్చు కలితవిస్ఫూర్తి (?)
పొలుపొందదున్నినపొలములో వాన । తలకొని లేకున్న ధాన్యంబులగునె!
పరికింప నదిగానఁ బౌరుషంబునకుఁ । గరుణతోడుత దైవగతి గల్గవలయు.
తుదిఁ దగువనికి నుద్యోగంబుచేసి । యదనుగాఁ దద్‌జ్ఞుల యనుమతి [5]వడసి
తరమిడి ధర్మంబు దప్పక నీతి । వెరవున నడచిన వృద్ధిపెంపొందు.
ధర నీతి విడిచి క్రోధంబు నాగ్రహము । పరఁగ లోభంబును భయమును గూడి
నట్టి చిత్తముతోడ నడరు దుర్జనుఁడు । గట్టిగా సిరిబారి గడుదుఃఖ మొందు.
అదిగాక విను కౌరవాధీశ్వరుండు । విదితప్రతాప వివేకదూరుండు,
క్రోధలోభములకుఁ గుదురైనవాఁడు । బాధ నొందకయున్నె పలుకులేటికిని!
మనకుఁ గర్తవ్యంబు మనుజేశుతండ్రిఁ । గని, యాతఁడంపిన కార్యంబు సేయ
ఘనకీర్తిగలుగు; [6]నగ్గాంధారి యెట్టి । పనిపంచె విదురుఁ డేపని నిశ్చయించె
నదియ చేసిన మనకట నిందరాదు; । మదిలోనఁ గనుఁగొను, మాత్సర్యమేల?
చెలిమిపోనాడఁ జూచిన యత్తెఱంగు । వెలయు ధర్మం" బన్న వినియు నాద్రోణి
తా నెఱిచెడి శోకదందహ్యమాన । మానసుండగుచుఁ గ్రమ్మఱ నిట్టులనియె:

అశ్వత్థామ తనపూన్కి స్థిరీకరించుట

"పలుతెఱంగుల విను పరబుద్ధికంటెఁ । బొలుపొందఁగా నాత్మబుద్ధియె మేలు.
ఆపదవచ్చినయపుడు సద్బుద్ధి । రూపింప నతఁడు విశ్రుతసిరిఁ బొందు (?)

---

1. వడి. 2. ప్రారంభములకెల్లఁ బౌరుషంబొదవ. 3. లకు. (క) 4. పొలంబు)న్పచ. 5. వలయు.
6. నగ్గాంధారుఁడెట్టి. (క)

మగఁటిమి వాటించి మరణాదులందుఁ । దెగువ గల్గినవాఁడు దృఢబుద్ధియుతుఁడు.
కఱకఱి మీరెఱుంగని బుద్ధిలేదు ; । మఱియును వినరయ్య మనకందఱకిని
సరవిగా శోకనాశనమగుదాని । విరివిగా మీకును విన్నవించెదను.
సరసిజగర్భుండు జనులసృజించి । తరమిడి భూసురతతికి ధర్మమును
శూరత గలుగురాజులకుఁ దేజమును । గూరిమి వైశ్యులకును దక్షతయును
నరయ శూద్రులకు వర్ణానుకూలతయు । వలయు గుణములుగా వరుస విధించె.
కరమొప్ప శాంతుండుగాని విప్రుండు, । గరిమఁ దేజస్వియుఁగాని భూవిభుఁడు,
ఘనతర దక్షుండుగాని వైశ్యుండు । గొనకొని వర్ణానుకూలత లేని
శూద్రుండు నెవ్వఁ డీ క్షోణిలోపలను । భద్రాత్మ, నిందింపఁబడును నిక్కంబు.
చనవొప్ప విప్రవంశమున నే నఖిల । జనపూజితంబుగా జనియించి తుదిని
ధరణి రాజోచిత ధర్మంబుచేసి । వరబుద్ధి నానిష్ఠ వదలి యీమీఁద
నెఱి విప్రకర్మంబు నిర్వహించెదనె! । అఱిముఱి వినవయ్య యదియునుగాక
దివ్యాస్త్రకోట్లు సుస్థిర శరాసనము । నవ్యయంబుగఁ బూని యాజిలోనున్న
జనకుని వధియించి సాహసవృత్తి । ఘనముగా నున్నట్టి ఖలుఁజూచి యెట్లు
తలయెత్తి మెలఁగెదు? దారుణస్ఫూర్తిఁ । బొలియింతుఁ బగతుర భువనాద్భుతముగ.
ఒకవెరవెఱిఁగితి నొకఁడును [1]లేక । సకలశాత్రవులును సమసిరాలమున.
[2]చలన మేమియులేక సరవి నిద్రింప । వలయును మనకని వారణాశ్వముల
రథములఁ [3]బఱపి నిద్రాసక్తులగుచు । నధికతనిద్రింతు రతివైభవమున.
ఇది వేళచంపంగ నెసఁగి శాత్రవుల; । మొదల ధృష్టద్యుమ్ను ముట్టి తద్గర్వ
మదనుగా నడఁచెద నతుల యుగాంత । మదనారిచందంబు మహిమదోఁపంగ.
పాండవులను నుపపాండవేయులను । జెండాడివైచి నిశ్చింతుండ నగుదు."
అనినఁ గృపాచార్యుఁ డతనివాక్యములు । విని ప్రీతి నిట్లను : "వినవయ్య ద్రౌణి!
దైవయోగంబునఁ దగినయుద్యోగ । మీవల నీయందు నేవు దీపించె.
మాకు నీపూన్కి సమ్మత [4]మీవునేము । ప్రాకటంబుగఁ బోయి భంజింత మరుల.
క్రన్నన నీవు సంగరమున డస్సి । యున్నవాఁడవు; నిద్రయును లేదు వినుము.
వేవేగ నిద్రించి వేగినయంత । నావిరిఁ బోదము వైరుల గెలువ.
దివ్య మార్గణవేది తెలియహార్దిక్యుఁ; । డవ్యయుండని నన్ను నట నెఱుంగుదువు.

1. లేని. 2. చలమేమియును లేక. 3. మఱచి. (చ) 4. మగునేము.

అటుగాన ముగురు మూఁడగ్నులుపోలెఁ । దటుకునఁ బాండునందనులఁ జంపుదము.
నీతి విచారించు; నెఱయ నీరాత్రి । నీ తెంపుతో నీవు నేర్పుతో నేము
నిద్రవోద." మటన్న నెమ్మనిట్లనియె: । "భద్రాత్ములార, నా పలుకెల్ల వినుఁడు.
అలుకవచ్చినవాని కర్థచింతునకు । [1]నలిఁగామగోచరునకు నాతురునకు
నిదురవచ్చునె! [2] యిట్లు నీకు నన్నేఁప । నద నేది కృపలేక యక్కటా తగునె!
బాణాసనాచార్యుఁ బ్రథనరంగమునఁ । బాణంబులకు బాపఁ బరఁగఁ జూచితిని.
రాజిల్ల మనల సంరక్షించినట్టి । రాజుభంగంబు నుర్వరఁ గనుఁగొంటి.
నీవును జూడవే నృపతి దుఃఖంబు? । కావరంబున నెట్టి కఠినాత్మునకైన
నాతనిదెస చూచి యతుల శోకంబు । ఏ తెఱంగునరాదు? ఈ శోకవహ్నిఁ
బడి కాల నేఁ జాల భవ్యాత్ములార! । పడిఁ బాండవులఁ బోయి వధియించువాఁడ.
అతఁడు నాచెలికాఁడు హర్షంబులేక । క్షితిమీఁద శత్రులచే భంగమొంది
యున్నాఁడు గనుఁగొంటి; నొగిఁ బాండుసుతుల । సన్నుతవిభవంబు చక్కఁ జూచితిని.
వలనొప్ప విమతుల వధియించి కాక । యెలమిఁ గంటికి నిద్ర యేరీతి వచ్చు?
దొరకొని మీరు [3] నిద్దుర పేరు చెప్పి । మరలుట తగునయ్య మామనో!" యనినఁ
గలశ తనూజాతు గారాబుఁ బట్టి । నలరంగఁ గనుఁగొని యర్థి [4] నిట్లనియె:
"అలుక మనంబున నధికమానసుఁడు । ఎలమి తోడుత నేమినెఱుఁగఁడుధాత్రి
ఒరులు చెప్పిన వినఁ డుచితజ్ఞలేక । పరమమిత్ర వ్రాత బాంధవబుద్ధి;
వినువానిఁ జేరును విభవసంపదలు । ఘనుఁడ, నా మాట తార్కాణగా వినుము.
వఱలి నిద్రించిన వాని నాయుధము । మఱచినవానిని మనలక పూరిఁ
గఱచినవానినిఁ గడువడితోడఁ । బఱచినవాని దుర్బలుఁడైనవాని
శరణుచొచ్చినవానిఁ జంపినవాఁడు । సరవితో భాస్కర చంద్ర తారకము
లెంతకాలంబుండు నిలమీఁద వాఁడు । నంతకాలంబుండు నట నారకమున.
కావునఁ బాండవుల్ ఘన నిద్రచెంది । వావిరి నున్నారు వలవ దీవేళ.
నిదురయుఁ జావును నెఱి నొక్క [5] టరయ; । అదిగానఁ [6] బీనుఁగులై పడియున్న
వారిని వడిఁ బట్టి వధియించి మీఁద । నారకంబునఁ బడ నాయుమా యకట!
కూరిమి దివ్యాస్త్రకోవిదులైన । వారిలో మిక్కిలి వన్నెదీపించి

1. తెలియ లజ్జించిన విద్యాతురునకు.(క) 2. యెట్లు నీకు నన్నేపము – కదనేది కృపలేక కటకటా(క)
3. మీదొర. 4. కర్త కృపాచార్యుఁడు అధ్యాహార్యము. 5. సమము. 6. పీనుఁగులైయున్నవారు. (క)

యింతకుముందట నేకిల్బిషంబు । చెంతలఁ జేరని చిరపుణ్యనిధికిఁ
గలిత దుష్కర్మంబు కర్తవ్యమగునె! । మలిన మేమియులేని [1] మడుఁగుఁ జీరకును
మసి దాఁకినట్లగు మార్తాండ తేజ! । హసియింతు రిదివిన్న నవనిలో జనులు.
కావున వేగిన ఘనపరాక్రమము । గావింపు." మనిన నక్కృతివాత్ముఁ డనియె:
"నీ చెప్పినదియెల్ల నిజము, శాసింప । నోచతురాత్మక, యుక్తమిారేయి;
అదియెట్టులనిన, ఘోరాజిరంగమునఁ । బొదలు మజ్జనకుని భువనసన్నుతుని
శంకవోవిడిచి ధృష్టద్యుమ్నుఁ డడరి । కొంకక తలపట్టుకొని వధియించె.
శూరతగల నదీసుతుని శిఖండి । పేర బీభత్సుండు పృథివిపైఁ గూల్చె.
అరదంబు గ్రుంగిన నతఁడెత్తుచుండఁ । దరణినూనునిఁ జంపె ధర్మంబు దప్పి.
నరుఁడు హస్తము ద్రుంప నలినంతలోన । సరభిఁ బ్రాయోపవేశనవృత్తినున్న
భూరిశ్రవుని బట్టి పొలియించి మించె । శౌరిసోదరుఁడైన సాత్యకి యలిగి.
వలువురు కౌరవపతిఁ జుట్టుముట్టి । తలకొని వాయునందనుఁ బురికొల్ప
నూరుభగ్నము సేసియును దలదన్నె । ధారుణి నివియెల్ల ధర్మమార్గములె!
కావున వారలఁ గదనరంగమున । వేవేగ ఖండింతు విదితశౌర్యమున.
అడరి యిందులఁ బాపమైనఁ గానిమ్ము । తడయక యదిగాక తలఁగదీ నెగులు.
వసుధలో నన్ను నెవ్వరికి వారింప । వశమె! చెండాడెద వైరిసంఘముల."
అనుచు దిగ్గనలేచి యరద మెక్కినను । గనుఁగొని కృతవర్మ కణఁకనిట్లనియె:
"మన మేకనిశ్చయ మతిని మువ్వురముఁ । జనుదెంచినారము జగతీశు పనికి.
ఈ చాయ మము డించి యొక్కటికార్య । మాచరింపఁగ నీకు నక్కటా! తగునె!"
అనవుడు కృతవర్మ కాతఁ డిట్లనియె: । "అనఘాత్మ, కృతనిశ్చయాత్ముండనైతి;
చని ద్రుపదాత్మజుఁ జంపుదుఁ; బాండు । జననాథ తనయులఁ జక్కాడివైతు.
చెలరేఁగి మీారు వచ్చిన "రెండు మేలు" । అలవడ రాకున్న నట "మూఁడు మేలు."
అని పోవఁ బోవంగ నాకృపాచార్యుఁ । డును [2] యాదవుండు గడుఁగ రభసమున
నతనితోడనె గూడ నరదంబు లెక్కి । యతులితగతిఁ జని." రని చెప్పుటయును
విని ధృతరాష్ట్రుండు వేడుకఁ బొంది । "అనఘాత్మ, సంజయ, యాయోధవరులు
కర మొప్పఁగా ద్రోణిఁ గలయుట మేలు. । దుర మేతెఱంగునఁ దొడరి కావించి?
రది యెఱింగింపు మాయక నాకు." ననిన, । నదనుగా సంజయుఁ డనియె భూపతికి:

---

1. మను కుంజరునకు (క) 2. యాద్రోణజుఁ డుఁ గదురభసమున. (క)

శివుఁడు భూతాకృతియై యశ్వత్థామకుఁ బొడసూపుట

"జననాథ, విను ద్రోణి సరభసవృత్తిఁ । జన నుత్సహింపఁ దత్సమయంబునందుఁ
బులితోలు కటిఁ గట్టి భూతి మైఁ బూసి । యొలసి భోగీంద్ర యజ్ఞోపవీతములు
ధరియించి, సునిశిత దంష్ట్రముల్ మెఱయఁ, । గర మొప్పఁగా వేయికన్నులు దోఁప,
నూర్పుల వృక్షంబు లుయ్యాల లూఁగ, । దర్పించి సింహనాదంబు సేయుచును,
బొసఁగఁ జుక్కలు మొలపూసలు గాఁగ, । నసదృశబ్రహ్మాండ మటు తానెయగుచు,
భూత మొక్కటి భయస్ఫురణ దీపింప । నాతఱి నిలిచిన, నద్భుతం బెసఁగ
ముఖమునఁ గన్నుల ముకుద్రోళ్ళ నగ్ని । శిఖలు వెల్వడియె; హృషీకేశు లతుల
చక్రగదా ఖడ్గశార్ఙ్గముల్ పూని । విక్రమం బెసఁగంగ నిశ్కృత హుంకృతుల
లక్షలు కోట్లు పోలంగ నర్బుదము । లక్షయసంఖ్యల నన్నిటిఁ గడచి
యెక్కడచూచిన నిలయానినట్లు । వెక్కసంబై నిండి వెడలినఁ, జూచి
భయ మేమి లేక కుంభజ తనూభవుఁడు । రయమున వింటశరంబు సంధించి
పరువడి నేయంగ, బడబానలంబు । శరధి జలము గ్రోలు చాడ్పునఁ గ్రోలె.
గ్రోలినఁ గనుఁగొని కోపించి ద్రోణి । యాలోన శక్తిఁ బాయక నిగిడింప
నదివచ్చి భూతంబు నదరంటఁ దాఁకి । యదనుగా పిలయకాలార్క మండలము
నొదవంగఁ దాఁకు మహోల్కయుఁ బోలెఁ । దుదిమొద లెఱుఁగక తునియలైయణఁగె.
అడఁగినఁ గోపించి యతఁడు [1]ఖడ్గంబు । నుడివడ నేసినఁ జూర్ణమై పోయె.
చయ్యనఁ దోమర సమితి చక్రంబు । నయ్యెడ గదయుఁ బ్రాసాసిజాలమును
వైచిన, నదియును వదలక మ్రింగఁ । జూచి నిర్విణ్ణుఁ డై శోకంబు నిగుడఁ
"నేర్మితోఁ గృపుఁడు చెప్పినయట్టి విహిత । ధర్మోపదేశ మెంతయు విననైతి.
గోవు బ్రాహ్మణు బాలకుల వృద్ధు నంధు । భావింప సహజన్ము బాంధవు మిత్రు
నస్త్రవిహీనుని నార్యుని [2]గురుని । శాస్త్రోక్తవిధిఁ జూడఁ జంపంగ రాదు.
మహిలోన నీధర్మమార్గంబు విడిచి । [3]బహు దుర్మతిని దైత్య భావంబుతోడ
వర్తింపఁ గార్యంబు వరసిద్ధి యగునె! । కీర్తియుఁ జెడు మహాకిల్బిషంబొదవు."
అని పెక్కుభంగుల నాత్మలో వగచి । పనివడి తనమది పదిలంబుచేసి
దేవాదిదేవునిఁ ద్రిభువనాధీశు । భావజసంహారు భవరోగదూరు

---

1 ఖండంబు (క) 2. నిఖిల. 3. బహుళ దుర్మతియైన. (క)

శివుని మహాదేవుఁ జిన్మయాకారు । భవుఁ జంద్రశేఖరు భక్తమందారు
సగుణ నిర్గుణరూపు సత్యవ్రతాపు । నిగమగోచరు నీశు [1]నిత్యు నిశ్చింతు
గిరికన్యకానాథు గిరిచాపహస్తు । గిరివైరివందితుఁ గృతమతిఁ గొలిచి
గెలుపుమై నీ భూతకృత దురితంబు । తొలఁగింతు ననుచు బంధురభక్తియుక్తిఁ
బలికె : "నిర్మ్యాపద పాసినంతటనె । పొలుపుమీఱఁగ నిఖిల భూతోపహార
సవ్యార్చనల నీశు నాగకంకణుని । భవ్యుఁ బ్రీతునిఁగాఁగ భక్తిఁ జేయుదును."
అని పల్కునంతలో నతని ముందటను । గనకపువేది చక్కఁగఁ దోఁచె ; నందు
వీతిహోత్రుండును వెలిఁగె ; నంతటను । బ్రీతుఁడై ద్రౌణియుఁ బెంపగ్గలించె.
అప్పుడు ప్రజ్వలితాత్ములు మఱియుఁ । దప్పక యేకపాదస్థులు తురగ
కరి సూకరాస్యులుగ్రశరీరధరులు । వరఁగంగ వికృతరూపము గలవారు
కృశమూర్తులును బహు [2]కృతరూపధరులు । శశికళాధరులు నిశ్చలజటాధరులు
కనక భుజం గాస్థి కలిత భూషణము । లనఘులై ధరియించినట్టివారలును
బరశు ముద్గర కుంత పట్టిసప్రాస । ధరులు, మృదంగ వాద్యధ్వనుల్ మెఱయ
గుములు వాఱుచుఁ గూడి పాడుచును । బ్రమదంబు తోడుతఁ బలుబొబ్బ లిడుచు
హరిగర్జితములు శంఖారావములును । గరిబృంహితంబులు గల మొలుంగులను
మలయుచు, మఱియు బ్రహ్మద్వేషులగుచు । ఖలులైన వారిరక్తముల మాంసములఁ
బరిపూర్ణమైనట్టి బహు శికపాలములు । కరతలంబులఁ గొని కడఁకతో [4]నగుచు,
ధైర్యాఢ్యులై, శమదమ తపోబ్రహ్మ । చర్యాదులగు విశిష్ట[5]పుఁ గర్మములకు
భవుఁడు విస్మయమందు భవ్యులవ్వేళఁ । దివిరి యశ్వత్థామ తెంపెఱుంగుటకు
నిలిచినఁ, గనుఁగొని నిశ్చలత్వమును । బలమును మెఱయంగ భయమేమిలేక
చిఱునవ్వునవ్వుచుఁ జెలువంబుతోడ । [6] నరిగి ధైర్యవిహారుఁడై నిల్చి తేరు
[7] డిగ్గి చాపంబు ముష్టినమర్చి యవ్వు । డగ్గలికంబున నగ్ని దేవునకు
ఘనదేహ మాహుతిగా నొనరింతు । ననిచూచి కాష్ఠంబు లందకయున్న
నరదంబుమీఁది శస్త్రాస్త్రసంఘములు । నరనుతంబుగ నింధనములుగాఁ జేర్చి

శివుఁడు ప్రత్యక్షమై యశ్వత్థామకు ఖడ్గమొసఁగుట

పరమేశ్వరునిఁ జూచి " భవ, మహాదేవ, । హర ! నీకు నాత్మోపహార మిచ్చెదను.
ఖలులఁ జెండాడంగఁ గలిగిన శక్తి । వలనుగా నీవె యీశ్వర ! నాకు." ననుచు

---

1. నిత్య నిశ్చిత్యు. (క) 2. గూపధరులు. 3. కలాపములు. (క) 4. తినుచు (చ) 5. వ్యాప్తము లకు. (క) 6. అదలేని ధైర్యవిహారుఁడై (చ) 7. డిగ్గిపాపంబు...ష్టినమర్చియప్పు-డ. (క)

నుఱికిన, నంత నయ్యుగ్రుఁడాతనికి । నక్షిముఖేఁ బ్రత్యక్షమై మహామహిమ
వఱలు తేజంబున వారిలోనున్న । తెఱఁగు దీపించు నా ధీరునిఁజూచి
కలకంఠుఁ డెంతయుఁ గరుణాదైవాఱ । ... ...
'ననఘాత్మ, మెచ్చితి నడుగు మేమైన' । నశ్వుడశ్వత్థామ యధిక సంతోష
జనితాంగుఁడై వేది చయ్యన వెడలి । మనసిజ హరునకు మహిఁజాఁగి మ్రొక్కి
ముకుళిత హస్తుఁడై ముందట నిలిచి । "యకలంక, విశ్వేశ, యాద్యంతరహిత,
తేనమో నిటలాక్ష, తేనమోరుద్ర, । తేనమోవృషవాహ, తేనమోశర్వ,
తేనమో యీశాన, తేనమో[1]భర్గ, । తేనమో భూతేశ, తేనమో" యనుచు
వినుతింప నంత నవ్విశ్వేశ్వరుండు । ఘనమైన కృప [2]మీఱఁగా ద్రోణిఁజూచి,
"వినవయ్య గురుపుత్ర, విదితచారిత్ర, । యనుపమ పరమ రహస్యంబు నీవు
భవ్యంబులైన తపస్సత్యశౌచ । నవ్యార్చనముల నున్నత చిత్తవృత్తి
హరి నన్ను బూజించు; నాతని కేను । వరదుండ మిగుల; నవశ్యంబు [3]గాను
మలసి యాతనికి సన్మానంబుసేయు । తలఁపున నీభూతతతితోడఁ గూడి
వచ్చితి; వచ్చి [4]నీ వర చిత్తవృత్తి । యచ్చుగాఁ దెలియుటకై మాయలెల్లఁ
గృతమతిఁ జేయుచుఁ గేలి సల్పితిని. । [5]ధృతిచెడకీవు సుస్థిరనిష్ఠ నిలువ
ధనువు శాసించితిఁ దదనంతరంబ. । గొనకొని నీధైర్యగుణమున కేను
మెచ్చితి నిచ్చెద మేలైనవరము; । నచ్చుగా విను మొక్కటనఘాత్మ! నీవు.
రౌద్రవిస్ఫూర్తి నీరాత్రెల్ల నీకు । భద్రంబుతోను ఏపని తలంచినను.
వారని కడఁక నీవసుధ నీశత్రు । వీరసంహారంబు వేడ్కతోఁ జేయు."
మని శక్తియొసఁగిన నంత వేగమున । మునుపు భూతంబుచే మొగి మ్రింగఁబడిన
యాయుధంబులు వేదియం దిడినట్టి । యాయస్త్రశస్త్రంబు లరదంబుమీఁద
రమణఁ బూర్వప్రకారంబున నుండె. । ప్రమదంబుతో నంతఁ బ్రమథగణంబు
[6]వెలి నదృష్టాకార విభవ విస్ఫూర్తిఁ । గొలుచుచు వెంటరాఁ, గుంభిని వణఁక
రథమెక్కి యిద్దఱు రథికులు దన్ను । బ్రథితంబుగాఁగొల్వఁ, బాండవశిబిర
మతిశీఘ్రగతిఁ జొచ్చి యాకృపాచార్యుఁ । గృతవర్మఁ గనుఁగొని "కృతకృత్యులార!

---

1. గిరిశ–(చ) 2. జూడఁగా (చ) 3. వినుము. (చ) 4. నవ్వరు. (క) 5. అతులితవిస్ఫూర్తి నదియును గాళ పాంచాలురకు జేరువయ్యెఁ గాలంబు, మించి నాకృపచేత మెఱయుమునీవు అనిపల్కి ఖడ్గంబు నవ్విప్రవరున కనయంబుతోనిచ్చి, యంతలో నతని తనువు ప్రవేశించె తదనంతరంబ. మునుపు భూతంబుచే......(చ) 6. వెలయ దృష్టాకారవిభవవిస్ఫూర్తి. (క)

మీకృపాబలముచే మెఱసి శాత్రవులఁ । బ్రాకటగతిఁ గొట్టి పాఱవైచెదను.
వెలయఁ గన్నులుగల వేల్పులైచూడఁ । డలవడ" నని పల్కి యతిసాహసమున
వారల [1]నంతఁ దా వాకిట నిలిపి । ధీరుఁడై నిజఖడ్గ దీప్తులు మెఱయ
నవని నిద్రాక్రాంతులై యున్నఁజూచి । యవిరళగతిఁ జొచ్చి యటఁ బోయిపోయి
తాను మున్ను గతాగత జనమ్ముచేతఁ । బూని సద్మంబుల పొందులన్నియును
దలఁకొని వినిన కతంబునఁజేసి । పొలుపొంద భుజబల స్ఫూర్తి [2]దీపింప
నరవి ధృష్టద్యుమ్ను సదనంబుచేరి । హరి విక్రమోన్నతి నరదంబుడిగ్గి
యీశు నుద్దేశించి "యిభచర్మవసన ! । యీశాన, పూనితి నిద్ధప్రతిజ్ఞ.
హర, మహాదేవ, నీహార కర్పూర । హరిహయ ఘోటక హర్యక్ష జలజ
తారకా మందార తారాద్రి హార । శారదా డిండీర శరదభ్ర [3]పటల
విగ్రహ, విశ్వేశ, వినుతులనెల్ల । నిగ్రహింపఁగఁ జేయు నీబంటుబంట."
ననుచు నొయ్యనఁ జని యమ్మహారథికుఁ । దనయంబు వెదకుచు హస్తపద్మములఁ

అశ్వత్థామ నిద్రాపరవశుఁడగు ధృష్టద్యుమ్నునిఁ జంపుట

దడవుచుఁ బోయి యెంతయు మేలుకట్లు । కడఁకతోఁ దెరలును గలిగి దీపములఁ
బొలుపొందు చప్పరంబునఁ బాన్పుమీఁద । నెలకొన్న యలయిక నిశ్శేషశత్రు
నాశనంబయ్యె నెన్నఁగనని నిదుర । తో శయనించిన [4]తుష్ట శాంతాత్ము
గురువధకారు నగ్గురుతనూభవుఁడు । నరవితోఁ గాంచి దోషంబు మోదంబు
సందడింపఁగ వానిఁ జరణఘాతమున । నందంద తెలిపిన, నాద్రుపదజుఁడు
దిగ్గన లేచిన, ధృతిఁ దన విల్లు । నగ్గురుపుత్రుండు నల్లన విడిచి
పుడమిపై నాతని ముందల పట్టి । పెడమర్లఁ ద్రిప్పుచుఁ బృథుల సత్త్వమున
రొదలేక యటవాని ఱొమ్ముమోఁకాలఁ । గుదియించి మెడ ద్రొక్కి గొబ్బుననంత
బలు శరాసనమునఁ బాపి గుణంబు । వలను మీఱఁగ నది వాని కంఠమునఁ
దగిలించి పశువు విధంబు దీపింప । యగపడి తెందుఁ బోతెద వని నొంప,
గోళ్ళగిల్లియు నెలుంగును వెళ్ళకున్నఁ । దల్లడంబంది యాతనికి [5]నిట్లనియె :
"ఓగురునందన, యుగ్రశస్త్రముల । నీ గళం బిటు త్రుంపు మేఁగెద దివికి."

1. నంతలో (చ) 2. దీపించి 3. ధవళ (చ) 4. దుష్టచిత్తాత్ము (క) 5. పాంచాలుఁడు కర్త అధ్యాహార్యము.

అనిన నశ్వత్థామ యతని [1]మొగంబు । గని: "గురుద్రోహికిఁ గలుగునే పుణ్య
గతి? కుచ్ఛితంబునఁ గాదె మద్గురుని । నతులితంబుగఁ గూల్చి! తారీతి నిన్నుఁ
దెగఁజూతు" ననుచు [2]నుద్రేకంబు తోడ । నొగి [3]నొంప, నచ్చట నున్న వారెల్ల
నక్కలకలమున కట మేలుకాంచి । దిక్కులు చూచుచుఁ దీవ్రభూతంబు
గ్రక్కున నిట వచ్చెఁ గాఁబోలు ననుచు । మిక్కిలి భయమంది మేనులు మఱచి
యొదిఁగి యుండఁగ, వానినొగిఁ గేలఁగాలఁ । [4]జదిపియు గంధగజంబుఁ జెండాడు
హరివోలె ద్రుపదజు నదటణఁగించి, । వెరవొప్ప నాయిల్లు వెడలి శీఘ్రముగ
నరదంబుపై నెక్కి యధికశౌర్యమున । వరుసతోఁ బ్రతిపక్షవర్గ మున్నట్టి
సదనంబు లరయుచుఁ జక్కఁ బోయినను, । బదపడి పీనుఁగై పడి యున్నయట్టి
ద్రుపదజుఁ గాంచి బంధురగతి వాని । చపలలోచనలు [5]రక్షకులు సమగ్ర
శోకులై యేడ్చిరి క్షోణి చలింప. । ఆ కలకలమున నా కెలంకులను
సొరిదిమై నున్న రాజులు మేలుకాంచి । పరువడి దిక్కులు పాఱఁ జూచుచును
అది యేమికలకలంబని విచారింప । వదలక యచ్చటి వార లిట్లనిరి :
"ఘనులార, వినుఁడు ఱక్కసియొ మానిసియొ । మనుజేశతనయుని మడియించి వాఁడె
యరదమెక్కెడిఁ, బోయి యద్దురాత్ముని । నిరవుగాఁ జంపుఁడు, ఏయుండు కడఁక."
నన విని తలయెత్తి యవ్వీరవరులుఁ । గనుఁగొని పోనీక కదిసి వేవేగ
నలనొప్ప నమ్ములవాన ముంచుటయు । నలుకతో ద్రౌణి సాయకపరంపరల
నవియెల్ల ఖండించి యంతట వారు । వివిధాయుధవ్రాత వితతి వేయుటయుఁ,
ద్రిపురారి యిచ్చిన తీవ్రఖడ్గమున । నపుడు తుత్తునియలై యవని రాలంగ
నఱికి, వారల కంఠనాళముల్ ద్రుంచి, । యఱిముఱి మిక్కిలి యధిక శౌర్యమున
నుత్తమౌజుని యింటి నొయ్యన చొచ్చి । యత్తఱి మేల్కన్న యాతనిఁ బట్టి
తనర ధృష్టద్యుమ్ను ధరఁ గూల్చినట్లు । పనవంగఁ బనవంగఁ బశురీతిఁ జంపె.
చంపినఁ జేరువ చప్పరంబునను । సొంపుతో శయనించి సుఖనిద్ర నున్న
యతఁడు యుధామన్యుఁ డత్తెఱఁగెల్లఁ । జతురత నెఱిఁగి ఘాతుకుఁడని కడఁగి
గద[6]గొని వైచిన, ఖండించి ద్రౌణి । వదల కగ్రజుని భావనఁ దెగటార్చె.
ఈరీతి గురుపుత్రుఁ డేపుదీపించి । దారుణగతి ద్రుపదజులఁ గీటణఁచి,
మఱియుఁ బాంచాల భూమండలాధిపులు । వఱలు సద్మంబులు వదలక చొచ్చి

---

1. ఘోరంబు. 2. నుద్దీప్తంబుగాఁగ. 3. జంప. 4. జదిపెను. (క) 5. బంధుర (క) 6. బిట్టు (చ)

కోరి నిద్రారతిఁ గొంత మేల్కనిన । వారిని నిద్రించువారినిఁ ద్రుంచి,
గజశాల లోగిఁ జొచ్చి గర్వంబు మీఱ । గజముల శిరములు ఖండించివైచి,
వనివడి [1]వాని కుంభస్థలంబులను । దనరిన మౌక్తికతతి పాఱఁజల్లి,
హయశాలలకుఁ బోయి యతిరభసమున । హయములఁ జెండాడి, యంతటఁబోక
ప్రళయకాలమునాఁటి ఫాలాక్షుపగిది । వలనుగా మృత్యుదేవతపోల్కిఁ గాల
కాలుని తెఱఁగున ఖండించి వైవ । నాలోన బీభత్సమై ధాత్రిలోనఁ
దునిసిన కరములఁ ద్రుంగినభటులు । గనెలుగాఁ బడియున్న గజసమూహములు
పెనఁగొన్న [2]ప్రేవులఁ బెను [3]దిబ్బలుగను । గనుపట్టు [4]నెమ్ములు ఘన రక్తనదులఁ
గలిగిన సంగరాంగణము చూపఱకుఁ । బ్రళయకాలమురీతి రౌద్రమై [5]యుండె.
అంతటఁ దనివోక హరిపరాక్రముఁడు । సంతతోత్సాహ విస్తార విస్ఫూర్తిఁ
దన ఖడ్గధారచేఁ దళతళమనుచు । ఘనత విద్యుద్భాతిఁ గానుపింపంగ
సారెకుఁ జతురంగసమితి వారినను । బీరువోయినను బెంపెల్లఁ దక్కినను
మఱలినఁ [6]గదలిన మాటాడలేక । తెఱలిన దొఱలిన ధృతిగల్గి మఱియు
మురిసిన గిట్టిన ముట్టినవారిఁ । భూరిగొని పోరిగొని భువియెల్ల నదురఁ
గమలాకరము చొచ్చు ఘనలులాయంబు । క్రమమునఁ, గేలిశృంగారవనంబు
దరిసిన ఘనమద దంతి చందమున । విరివి [7]మీఱిన మహావిపినమధ్యంబు
దరికొని చెలరేఁగు దావాగ్నిరీతి । మెఱయంగ విహరించి మిన్నకద్రౌణి
యరదంబు నెక్కుచు నాలోన దిగుచు । సరగున నటఁ బాదచారియై చనుచు
ఘనముగా రక్తసిక్తంబైనయట్టి । తనువు గాన్పింపంగ దారుణలీల
సకల జనంబులు సరవిమైఁ దన్ను । నకట రాక్షసుఁడు వీఁడని [8]తలంపంగ
రాజమందిరము పరాక్రమస్ఫూర్తిఁ । దేజంబుతోఁజొచ్చి ధీరత మెఱయఁ,
గలయంగ [9]పీడు మేల్కని యంతలోన । సొలయక యాద్రౌణిఁ జూచి శంకించి
'వీఁడు ధృష్టద్యుమ్ను విడువక చంపి । పోఁడిమి నతని తమ్ముల సంహరించి
రథముల విఱిచి వారణముల నణఁచి । రథికులఁ జెండాడి రథ్యాలి నొంచి
మఱియుఁ దక్కిన మహీమండలాధిపుల । నఱికి వచ్చెడి, వీనినఱుకంగ వలయు.''

---

1. దాఁటి (క) 2. ప్రోవులు. 3. తెట్టె. 4. నమ్ములు. (క) 5. మించె. 6. గలగిన (చ)
7. మాలిన. 8. చంచలింప. 9. నిదుర. (క)

నని ముసలంబులు నస్త్రశస్త్రములు । ఘన భిండివాలముల్ ఖడ్గజాలములుఁ
దోమరంబులు నేయఁ, దునుకలు చేసి । యా మహావీరుఁ [1] డయ్యరదంబు డిగ్గి

అశ్వత్థామ యుపపాండవుల నుఱుమాడుట

కరమున నుజ్జ్వల ఖడ్గంబుపూని । యరులపైఁ గవియంగ, నసుర వీఁడనుచుఁ
బరువడి దివ్యాస్త్రపంక్తు లేయంగ, । నరయుచు నట్టి సైన్యాస్త్రంబు లెల్లఁ
దునుమాడి ప్రతివింధ్యుఁదొడరిన, నాఁడు । మనమునఁ గోపించి మహనీయశక్తి
నిగిడింప ఖండించి నెఱి ద్రోణసుతుఁడు । నగధీరుఁడగు వాని నడుము ఖండింప,
ధరణిపై [2] ఘనరక్తధారలు దొరుఁగ । వెరవేది మఱి నోరువిచ్చుచుఁ బడియె.
పడినఁ గోపించి యప్పవమానసుతుని । కొడుకు ద్రోణజుమీఁదఁ గ్రూరాస్త్రసమితి
యేసిన, నవియెల్ల నిసుముగాఁజేసి । వాసిగా నతఁడొక్కవరుసఁ దోమరము
పరగింప, నదియును భంజించివైచి । కర [3] మొప్పఁగా ధృతఖడ్గుఁడై వాని
తలద్రెవ్వనేసెను; దగ నంతలోన । బలభేది పౌత్రుఁ [4] డప్పాపునిఁ దాఁకి
వలనొప్ప నమ్ములవాన ముంచుటయు, । [5] నలవోక గురుసుతుఁ డవియుఁ గైకొనక
దునుకలుగా నేయఁ, దోడసయతఁడు । ఘనతరలీల ముద్గరము వైచుటయు,
నడిమికి ఖండించినను, గోపమెసఁగ । వడి నిప్పులుఱల నవ్వాసవిసుతుఁడు
భీమచక్రంబేయఁ జెంపగ్గలించి । యా మహాచక్ర మయ్యాచార్యసుతుని
వక్షంబు దాఁకిన వరదలై రుధిర । మాక్షణంబునఁ గాఱ, నలుకతో [6] ద్రోణి
కమల నాళముఁద్రెంచు గజముచందమునఁ । గ్రమమున వానిశిరంబు ఖండించె.
అంత శతానీకుఁడదిచూచి యార్చి । యంతకాకారుఁడై యతిరభసమునఁ
బరశుతోమర ఖడ్గ పట్టిసప్రాస । శరముల ముసలాది సమితిచే నేయ
నలిరేఁగి వానిఁ దృణంబుగాఁజూచి । మలహరుఁడిచ్చిన మహితఖడ్గమున
వాని ఖడించి, యుర్వర సంచలింపఁ । బూనిక సహదేవుపుత్రుపైఁ గడఁగె.
కడఁగిన నతఁడును ఖడ్గంబువైవ । నడిమికి ఖండించినను సాహసమున
శ్రుత[7]కీర్తి మిగుల విశ్రుతకీర్తియగుచు । సతని వక్షముఁ నాట నైదమ్ములేయఁ

---

1. డిట్లు. 2. లోపల. (చ) 3. మొప్పఁగామయుగ్రాత్ముఁడైవాని. 4. డపౌత్రుని. (క) 5. నలయక.
6. నలుక రెట్టింప. (చ) 7. శ్రుతసేనుఁడు అని కవిత్రయభారతము.

ప్రోదిగా మధుమానమునఁ బూచినట్టి । మోదుగు తెఱఁగున మొనసి యాద్రౌణి
మేదిని వీఁడింత మెఱయునే యనుచు । నాదటఁ గోపించి యతులఖడ్గంబు
జళిపించి వాని మస్తకము ద్రుంచుటయుఁ । గలఁగెఁ దత్సేనలు కౌరవనాథ!
తలఁగ కిరీతిని ద్రౌపదేయులను । గలహారంగంబున ఖండించివైవఁ
[1] దగఁగోపమునఁ బ్రభద్రకులు శిఖండి । మొగి గురుసుతుఁ జుట్టుముట్టి యెంతయును
శరములఁ గరవాల చక్రనారాచ । పరిఘ తోమర గదాప్రాసకుఠార
వివిధాయుధంబుల వెసఁగప్ప, నతఁడు । ప్రవిమలగతిఁ బ్రభద్రకులఁ జంపుటయుఁ,
జూచి శిఖండి నిష్ఠురవృత్తితోడ । నేచి వాలమ్ముల నేకమ్ములేయ
నవియెల్లఁ జిదురుపలై రాలనేసి । తివిరి ఖడ్గము కేలఁ ద్రిప్పుచు వాని
తల తెగవ్రేసిన ధరణిపైఁ గూలె; । అలవడ ధృతరాష్ట్ర, యదియేమి చెప్ప!
గురుసుతు శౌర్యంబు గొనియాడ వశమె! । ధరణి నెచ్చటనైనఁ దానమైమించె.
అంతట హతశేషు లతిదైన్యవృత్తి । నెంతయుఁ జింతించి యీ శిబిరమున
"వరుస ధర్మజ భీమ వాసవుల్ కవలు । హరియు సాత్యకియు నెయ్యెడ కేఁగినారొ (?)
వారలుండిన నీయవస్థలు గలవె? । సారెకు నీతఁ డశ్వత్థామ నిజము.
హరిశౌర్యుఁడవుఁ దప్పదన బుద్ధివోడమె, । నరయంగ." నదియెట్టులనినఁ జెప్పెదను
కురుపాండవులు రణక్షోణిలోపలను । దుర మొనరింప, రాత్రులయందు నీల
తనువుగాన్పింప రక్తముఖంబు మెఱయు । ఘనరక్త నేత్రముల్ గలిగినయట్టి
తరలాక్షి యొక్కతె తమ పీటివార । లురవడి నిద్రవోవుచు నున్న వేళ
వదలక ముందలవట్టి యీడ్చుచును । బెదరంగవడిఁ బెడచేతులు విఱిచి
కట్టి గుఱ్ఱంబుల గజసమూహముల । నెట్టన బంధించి నెఱిఁదెచ్చి తెచ్చి
యాగురునందను కగ్రభాగమున । వేగంబె నిలిపిన, విదితశౌర్యమునఁ
దునుముట కలలు గాంతురు [2] దానఁజేసి । ఘనత నశ్వత్థామగా నిశ్చయించి,
సమరంబు సేయ, హస్తములును బాద । కమలముల్ నడుములుఁ గంఠదేశములుఁ
దునుకలై రాలి మేదోమాంసరక్త । ఘనశల్యమయములై కాన్పించె; నంత
గురుతరంబగునట్టి కోలాహలమునఁ । గరులు హయంబులుఁ గట్లనుదెంచు
కొని కలంగఁగఁ బాఱె; గోడిగలకును । దనరు హయంబులుద్ధతిఁ గ్రందుకొనఁగ

---

1. కడు. (క) 2. గాన. (క) 3. 'అశ్వత్థామచే నఱుకఁబడి' యనుట యధ్యాహార్యము.

మదము సహింపక మార్కొనుసట్టి । మదగజవ్యూహా [1]సమ్మర్దంబు వలన
శిరములు వగిలియుఁ జెక్కులువాసి । కరములు నలిగియుఁ, గాళ్లునుసియు
వెన్నులు నరములు విఱిగియు మఱియుఁ । గ్రన్నన పక్కలు కడికండలయ్యుఁ
జదిసియు సీరీతిఁ జాపకట్టుగను । బ్రిదులక పీనుఁగుపెంటలై [2] పడిన
నప్పుడు పలకయు నడిదంబుఁగొనుచుఁ । దప్పక ద్రోణిరథము డిగ్గనుఱికి
యుగ్గజాదులనాహవాటోప మొప్ప । స్రగ్గు మగ్గుడు గాఁగఁ జంపివైచినను,
గొందఱు మేల్కని గురుసాహసమునఁ । జిందఱవందలై చేష్టలుదక్కి
కదువడిఁ బాదముల్ గడగడ వడఁక । వెడలంగ లేక నివ్వెఱపాటు నొంది
కళవళించుచునుండఁ, గడఁకతోఁ గొంద । ఱలవోక జనకమిత్రాది బాంధవులఁ
బిలుచుచు మిక్కిలి [3]బిమ్మిటిగొనుచుఁ । దలకొని యంతలోఁ దమవారుగాని
వారిచట్టలు వట్టి వదలక చనఁగ, । వారక కొందఱుర్వర సంచలింపఁ
గన్నుల నిద్దుర గప్పుచు నుండ । సన్నదమ్ములు బాంధవాదులుననక
వలనేది తమతమ వారినేచంప, । మలయుచుఁ గొందఱు [4]మగిడినవారి
నలవడ 'నిదియేమి' యనియడిగినను । "సోలయ కశ్వత్థామ చొచ్చి చంపెడిని
ఎక్కడఁ జొత్తు ? మింకెవ్వరు దిక్కు ? । అక్కట వాసుదే [5] వార్జునుల్ లేరు;
ఏమిసేయుద !" మన్ననిట మఱికొంద । 'ఱామహేంద్రతనూజుఁ డర్థిని త్రెంచుఁగు
గనుఁగొని [6]కాం :డే! కడఁగి యాఘనుఁడు । వనివడ వైరులభజించువేళ
వెఱచినవారిని, [7] వెఱపుతోఁబారి । గఱచినవారిని, ఖడ్గాయుధములు
మఱచినవారిని, మఱి వాహనములు । [8] అఱిముఱి వికలంబులగువారి, నిదుర
పోయినవారిని [9] మొగి నెప్పుడైనఁ । బాయక చంపఁడు భవ్యుఁడాతండు !
కొలఁది మీఱఁగ విప్రకులమునఁ బుట్టి । బలిమితో నిట్టిపాపంబు సేయుదురె !
యక్కటా !' యనువారు, నైరంతఁగొంద । ఱక్కజంబగు భీతి నటనిల్లు వెడలి
కృపకృతవర్మలఁ గృతిమతిఁగాంచి । యపుడు రక్షింపరే యని మ్రొక్కుటయును,
రమణతో వారలు రాక్షసావేశ । సమధిక క్రూర్ము చర్చింపలేక
మదమేది యాత్మీయ మానుషహాని । యిది యని తలఁపక యేపుతో వారి

1. సమగ్రంబు. (క) 2. "ఎదుర్కొనినవారు" అనునది అధ్యాహార్యము. 3. బిమ్మటి 4. మఱగిన వారి. (క) 5. వాసుజుల్. 6. కోయఁడే. 7. ఆరవుతో. 8. అరివీర వికలంబులై వారి. 9. వాగి (క)

శిరములు నరములు జీవనాళములు । కరములు నురములు ఖండించివైచి
పూని యొక్కనినైనఁ బొలుపొంద బ్రదికి । పోనీక చంపినఁ బోదివె భూతములు.

అశ్వత్థామ పాండవ శిబిరంబు వెడలి కృప కృతవర్మలఁ గలియుట

ఆసమయంబున నా ద్రోణసుతుఁడు । గాసిల్ల రక్తసిక్తంబులైనట్టి
బాహుదండంబులు భయదముల్ గాఁగ । సాహసంబునను నిశ్శబ్దమైయున్న
శిబిరంబు వెడలి చెచ్చెరఁ గృపాచార్యుఁ । బ్రబలుని గృతవర్మఁ బరికించి కాంచి
"సకల పాంచాలుర సకలసైన్యముల । సకల రాజన్యులఁ జంపి[1]వైచితిని.
పొలుపొంద నా పాండుపుత్త్రులేవురును । జలరుహదళ నేత్ర సాత్యకు లెచటి
కరిగిరో కానరాదా శిబిరమున. । హరునివరంబున నటు భవత్కృపను
సకల శాత్రవులను సంహరించితిని । బ్రకటిత శౌర్యసంపదఁ జెన్నుమీఱి."
అనిపల్క వారలు హర్షించి యపుడు । కొనియాడుచుండ నా క్రూరాత్ముఁ డనియె :
"పరగంగ నాచేతఁ బాండునందనులు । పరువడి సంహరింపఁగఁ బడిరేని
వినుతింపఁ దగుఁ గాక వెసరిత్తకాండ్రఁ । గొనకొని చంపుట కొనియాడ నేల?
అదియేమి పౌరుషం?" బనవుడు వార । లదనుగా ద్రౌణితో నర్థి నిట్లనిరి :
"తలకొని పాంచాల తనయుల మఱియు । నిలఁ బ్రతివింధ్యాదు లేవురు సుతుల
సకలసైన్యంబులఁ జక్కుచేసితివి । అలంక విస్ఫూర్తి యామద్వయమున.
మహిలోన నీకు సమానులు గలరె! । బహుతర శౌర్య సంపత్ప్రభావుఁడవు."
అనిపల్కి కౌఁగిటనందంద చేర్చి । కొని" రని చెప్పినఁ, గురురాజుతండ్రి.
యనె సంజయునిఁ జూచి : "యక్కటా ద్రౌణి । మోసపోయెను; విధి మొగి నింతచేసె.
మనలక యుందఱు మడిసిన వెనుక । నసమునఁ దనశౌర్య మది యేలచూపె?
సవడిమై నందఱు చావక మునుపు । కువలయాధిపుఁడైన కురురాజు మెచ్చఁ
బనివడి తనప్రతాపము చూపఁడయ్యె; । [2]తను ననునీక నేమి? తప్పెఁ గార్యంబు;
ఎనయ నీవృత్తాంత మెఱిఁగింపు." మనిన, । జననాథుఁ జూచి సంజయుఁ డిట్టులనియె :
"వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, విభవదేవేంద్ర! । పనివడి గురుతనూభవుఁడు పాండవుల
భూరి భుజాబల స్ఫూర్తికి నోడి । వారకయుండి, యవ్వల సుయోధనుని
తొడలు భగ్నముచేసి తుది వాయుసుతుఁడు । తడయ [3]కెంతయు వానితలదన్నుటయును

1. వచ్చితిని. (చ) 2. తనరంగ. 3. కంతటఁ బోక. (చ)

నెక్కడు సిరియిచ్చి ; తీవు చావంగ । నక్కటా ! యున్నాఁడ నవనిలోపలను,
గూర్మి నేనొక నేపకుండ నే ! " యనుచు । నర్మిలి దుఃఖించి యవనిపైఁబొరలి
వెండియు నిట్లను : "వినుమహీనాథ ! । ఖడింతారాతి యాఖండలు పురికి
ననఘువై ఖరిఁ బోయినపుడు మద్గురునిఁ । గనుఁగొని నా మామగా విన్న వింపు
పాపకర్ముండైన పాంచాలుఁబట్టి । భూపాలురెల్ల సద్భుతముగాఁ బొగడ
నారూఢి సోమదత్తాది బాంధవుల । ... ...
నీ తనూజుఁడుచంపె నెమ్మితోననుచు । ఖ్యాతిగానెఱిఁగింపు ; కదనరంగమున
వైరివర్గంబును వసుధఁ జంపుటలు । ... ...
అఱిముఱి మిగుల మహావైభవమున । నెఱిఁగింపు ; చెప్పెద నింకొకమాట
శత్రుసైన్యంబుల సౌప్తిక వేళఁ । జిత్రంబుగాఁ బ్రవేశించి యంతటను
బళు [1] హననంబునాఁ బాంచాలసూను । నసువులఁ బాపి చయ్యన వానిబంధు
వరులఁ గీటణఁగించి వరుసతోఁ బాండు । ధరణీశు పౌత్రుల ధరఁగూలనేసి
వీనుఁగుపెంటగాఁ జేర్చియందఱను । మానక చంపితి ; మధుసూదనుండు
వరుణ ధర్మజభీమ వాసవుల్ కవలు । నరనాథ, సాత్యకి నాబారిఁబడరు.
ఏమువోవుటగని యెక్కడశౌరి । ప్రేమతో డాఁచెనో పెంపగ్గలించి ?
యెందులఁబోయిరో యెఱుఁగలేనైతి. । అందఱ నీరీతి నందంద చంపి
వచ్చితి, నీకృతవర్మయుఁ గృపుఁడు । నచ్చుగాఁదోడురా." ననినవాక్యములు
ఎనయనాలుకకు లావిచ్చిన నంత । మనమున హర్షించి మనుజేంద్రుఁడనియె :
"ఎలమితో నీవును నీ యోధవరులుఁ । గలహరంగంబునఁ గడఁగి శాత్రవులఁ
బరువడిఁ బఱచినపాట్లు ద్రోణుండు । సురనదీ తనయుండు సూర్యనందనుఁడుఁ
జెలఁగి మద్రేశుండుఁ జేసిరేయకట ! । కలితపుణ్యాత్ములు ఘనులు సజ్జనులు
మీరు సుఖస్థితి మేదినిలోన । నారూఢి వర్తింపుఁ డటమీఁద వేడ్క.
తరమిడి మీపునర్దర్శనం బర్థి । సురలోకమునఁగల్గు సురుచిరలీల ;
నడలక వేగఁబొం." డనుచుఁ బ్రాణములు । విడిచె. వారంత భూవిభుఁ గౌఁగిలించి
వలగొనివచ్చి భూవర, తేరులెక్కి । సలలితగతి యథేచ్ఛా విహారమునఁ
బొలిపేది పోయిరి ; పూర్వశైలమున । జలజాప్తుఁడుదయించెఁ జయ్యన." ననుచు

1. హననమ్మగా. (క)

వినిపింపఁ దరువాతి వృత్తాంతమెల్ల । ననఘాత్మ, చెప్పవే యనియడుగుటయు
బలిదైత్యభంజన, భావజజనక, । జలజ గదాశార్ఙ్గ చక్రసుహస్త,
నీలాంబుదశ్యామ, నిత్యాభిరామ, । కైలాసపతిమిత్ర, కారుణ్యనేత్ర,
ఘనమౌని హృద్గేహ కలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనచరిత, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
విరచిత సౌప్తిక విపులపర్వమున । నరుగు మీఱఁగఁ బ్రథమాశ్వాసమయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీ భుజగాద్రివర్తిత భువనస్థ, । వైభవనిలయ, శ్రీవర, హృషీకేశ,
వనగజ సంరక్ష, వరసురాధ్యక్ష, । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె:
ఆరీతి సూర్యోదయంబైనయంత । శౌరి సాత్యకియు నా శ్వసనాత్మజుండు
మొదలైనతమ్ములు లిమ్ములఁ గొలువంగ । సదయుఁడై యున్నట్టి శమనతనూజు
పాలికి శీఘ్రతఁ బఱతెంచి మ్రొక్కి । లోలత మిగుల నాక్రోశంబుతోడ
నరవి ధృష్టద్యుమ్న సారథి పలికె: । "నరనాథ, వినవయ్య నగరాజధైర్య,
గురుతనూజాతుండు కుత్సితవృత్తి । నరసి కృపాచార్యుఁ డాకృతవర్మ
తనకుఁ దోడుగ మహోద్ధతిఁ బెచ్చుపెరిగి । మనమార నడురేయి మనవీడు చొచ్చి
చనవేది నిద్రావశంబుననుండఁ । గనుఁగొని యిదివేళ ఖండింప ననుచు
మును ధృష్టద్యుమ్ను మట్టి వేచంపి, । యొనర యుధామన్యు నుత్తమౌజుని
బుడమిపైఁ గూల్చి, విస్ఫూర్తి దీపింపఁ । దడవి తత్సోదర తనయాది బంధు
వరులఁ బాంచాలుర వధియించి మించి, । పరువడి నటఁ జేదిబలములఁ జెండి,
తగ మాత్స్యులను బ్రభద్రకుల శిఖండి । నగపడ శిక్షించి యంతటఁ బోక
యిటఁ బ్రతివింధ్యాదు లేవుర సుతుల । విటతాటముగఁ జంపి విదితశౌర్యమునఁ
గరులను జెండాడు కంఠీరవంబు । కరణి నొక్కనినైనఁ గదలి పోనీక
యఱచినఁ బఱచిన [1]సట బొటవ్రేళ్లు । గఱచిన శరణన్నఁ గరుణింప కతఁడు
వీనుఁగుపెంటగాఁ జేర్చి పెల్లార్చి । జానొప్ప నందఱఁ జంపి పోవైచె.
కృత కృత్య, వినవయ్య కృతవర్మచేతఁ । బ్రతి మీఱ నేఁ బట్టువడి విడువంగ
వచ్చితి." నవపుడు వసుధేశ్వరుండు । క్రచ్చర నేలపై వ్రాలెను గవలు
భీమ సాత్యకులును బ్రిదులక పట్ట । నామనుజేశ్వరుండట మూర్ఛపోయి
కొంతసేపునకు గ్రక్కునఁ దెలివొంది । చింతా భరంబునఁ జెలఁగి యిట్లనియె:

---

1. నదనేది. (చ)

తమవారశ్వత్థామచే నన్యాయంబుగాఁ దెగుటవిని ధర్మజాదులు చింతించుట

"ఎట్టివారికినైన నెఱుఁగంగనగునె । నెట్టన సర్వంబు, నీతి శౌర్యంబు
పరఁగ శాత్రవులఁ దద్బంధు మిత్రాది । వరులను జంపినవాఁడనై జయము
చేకొని యరుగుదెంచితి నిచ్చటికిని. । ప్రాకటంబుగఁ బుత్ర బాంధవయుక్త
ముగ మద్బలంబును బోనీక పట్టి । తెగటార్చెనే ద్రౌణి తీవ్రవేగమున!
అధికబలంబుఃనవలీలఁ జంపి । యుధముఁలచేఁ జచ్చిరతికుత్సితముగ.
జలనిధి లంఘించి సన్నపుఁ గాల్వ । నలవడ మునిఁగి రూపణఁగిన ట్లయ్యె.
జనకుండు లేమి విషాదంబు నొందు । వనిత పాంచాలి యీ కరణిని భ్రాత
లును దనూభవులును లోనుగాఁ గల్గు । ఘనులు వోయిన నెట్టిగతిఁ జరించెడినో!
ఇంతకుమున్న తా నిట్టి దుఃఖంబు । నెంతయుఁ జెందదింకేమి గాఁగలదో!"
అనియని చింతించి యశ్రులు నించి । ఘనతర శోకాంధకారంబు పేర్మిఁ
దన్నుఁ దానెఱుఁగక ధర మూర్ఛవోయి । క్రన్ననఁ దెలివొంది కాంత ద్రౌపదిని
రావింపఁ దలఁచి, వారక మున్న తాన । భావించి ద్రుపద భూపాల విరాట
మహీపతుల్ చచ్చిన మఱునాఁడు వారి । సహజాత్ములయుఁ బత్నిజనముల శోక
ములు మాన్ప నంపిన, ముదిత సుభద్ర । తలకొన్న భక్తితోఁ దనవెంట రాఁగ
విడిదలనుండి యవ్విరటుని పురికిఁ । గడఁక [1] తో వెడలి యక్కడ నామెయుంటఁ
(దలపోసి తనదు సోదరుఁడగు నకులుఁ । బిలిచి "నీ విప్పుడె వేవేగఁ బోయి)
పోనఁగ నుపప్లావ్య పురమున నున్న । కుసుమకోమలి రమ్యగురుకుచ మత్త
కరియాన ద్రుపదభూకాంతుని పుత్రి, । హరిసహోదరియైన యబల సుభద్ర,
మఱియుఁ దక్కిన నృప మానినీ మణుల । నఱలేని కడఁకతో నటఁ గొని తెమ్ము;
[2] బుధనుత, సంతతాభ్యుదయ, పోనకుల! । రథమెక్కు నేమును రమణ నా శిబిర
మునకుఁ బోయెద." మన్న మొగినకులుండు । ఘన రథారూఢుఁడై కదలి శీఘ్రమునఁ
బోనఁగ నుపప్లావ్య పురవరంబునకు । నసదృశగతిఁ బోయె; నంతటిలోన
నిట ధర్మనందనుండెల్ల సోదరులుఁ । బటుగతి సాత్యకి పద్మనాభుండు
మొదలైనవారలు మునుకొని తన్ను । బొదివి చనంగ నప్పుడు నిజశిబిర
మరయుచుఁ జొచ్చి చయ్యన ద్రౌణిచేత । శిరములు గాల్లును జేతులుఁ దలలు

1. తోడుతఁబోయి క్రమ్మఱఁబోయి. (క) 2. ప్రథమ మాద్రేయ, తప్పక పొమ్ము తెమ్ము. (చ)

తునుకలై రాలి మేదోమాంసరక్త । ఘననదు లుబ్బి యొక్కెటఁ బడియున్న
తనయుల మఱఁదులఁ దగినబాంధవుల । జననాథవర్యుల సఖులఁ బౌరులను
గనుఁగొని కన్నీళ్లు ఘనముగాఁ గాఱఁ । దను దానె యెఱుఁగక ధరమీఁదవ్రాలె.
తవిలి తద్భ్రాతలు దామోదరుండు । భువిమీఁద మూర్ఛలఁ బొంది [1]రంతటను.
తగ సాత్యకియుఁ బ్రయత్నంబున వారి । వగణితగతిఁ దెల్పనంత ధర్మజుఁడు
తెలిసియు వెండియుఁ దెలియక వగల । నెలకొని దుఃఖించి నిజతనూభవుల
తనువులపై వ్రాలి దండహ్యామూన । ఘన విషాదంబునఁ గలఁగి యేడ్వంగ
హరియును శ్వేతవాహనుఁడును జేరి । పరువడి సముచిత భాషణంబులను
దలకొని [2]బోధింపఁ దక్కటివారు । కొలఁదిగాఁ దెల్పంగఁ గొంత సేపునకు
క్షోణీశ్వరుండును శోకంబు దక్కి । యేణాంకధరుఁడిప్పు డీరీతిఁ జేసె
నని పుత్రబంధు మిత్రాదుల కెల్ల । వెనుకొని పావక విధి యొనరించి,
యొకచోటఁ గూర్చుండి యుండి పాంచాలి । యకట వచ్చెడి నింక నను నంతలోన,
నకులుచేఁ బాంచాలనందన తనదు । ప్రకట తనూజులు బంధులుఁ దెగుట
విని దుఃఖమునఁ బలవించుచు వగలఁ । గనుఁగవ నొగి నీళ్లుగాఱ నోరెండఁ
జనుదెంచి యంత సజ్జనపాలుఁ గాంచి ॥ యొనయ శోకంబున నేడ్చుచు నుండఁ,
దొలఁగక యమ్మాద్రితోలిచూలు రథము । నలవడ నిలిపి యయ్యంగన డించె.
తక్కిన భామలు తమవాహనంబు ॥ లక్కజంబుగ డిగ్గి యటు చుట్టు ముట్టి
విడువక శోకాబ్ధి వీచుల మునిఁగి । కడువడిఁ బాదనుల్లజగజ వడఁక
నడరి యేడ్చుచు నుండు నంతఁ బాంచాలి । తొడిఁబడ నిట్లని దుఃఖింపఁ దొడఁగె:
"హా కుమారకులార ! యతి శౌర్యులార ! । హా కమనీయ మహా తేజులార !
హా మందహాస రమ్యాక ముఖులార ! । హా మేరు మందరా చల ధైర్యులార !
పోయితిరే నేఁడు బొందితోఁ బాసి ! । పోయితిరే ప్రాణముల నన్నుఁ డించి !
మీ ముఖగరిమంబు మీ నేత్రగరిమ । మీ మందహాసంబు మీ వాక్యఫణితి
మీ భుజా గరిమంబు మీ దేహకాంతి । మీ భాగ్యరేఖయు మీ నడవడియు
నెక్కడ నడఁగె ! నింకేమి సేయుదును ! । అక్కటా !" యనియేడ్చి యంతటఁబోక
తమతండ్రి ద్రుపదునిఁ దత్సోదరులను । దమయన్న శ్వేతునిఁ దలఁచి దుఃఖించి
తొలఁగక నాలుక తొట్రు పడంగ । నలవోక నొక కొన్ని యడుగులు వచ్చి

1. రంతటను. (చ) 2. వారింప. (క)

నేల వ్రాలఁగఁ, జూచి నెఱి వాయుసుతుఁడు । లోలాక్షి నెత్తి యాలోన ధర్మజుని
సన్నిధి [1]డించిన, సారస గంధి । క్రన్నన ధరవ్రాలి కన్నీరు నించి
మనసు ధైర్యము చేసి మఱియుఁ గోపంబు । పెనఁగొనఁ గూర్చుండి పృథివీశుఁ జూచి,
"యకట! నిద్రాసక్తులైన నాసుతులఁ । బ్రకటించి కుంభజుపట్టి వేచంపె.
క్షితినాథ, యాఱని చిచ్చు విధమున । వితతంబుగా మది వేగంగఁ దొడఁగె;
మఱియు నెందులకైన మాన్పంగ వశమె! । యెఱియుచు నున్న దింకేమననేర్తు?
జగతి నిందులకు నాపథ మేనుగంటి । జగడించి యాద్రోణిఁ జంపినమాను.
భీమసేనునిఁ బంపి పేర్మితో వాని । భూమిఁ గూలింపుము భూపాలచంద్ర!
ఆయిడితో నిత్తెఱఁగు సేయకున్నఁ । బ్రాయోపవేశనపరత వహింతు."
అని యిట్లు పాంచాలి యాడు వాక్యములు । విని ధర్మరాజు భావించి యిట్లనియె:
"మదిరాక్షి, విను మనుమానంబులేక । కదలక ధర్మ వాక్యంబు చెప్పెదను.
రాజకుమారులు రణభూమిలోన । నోజమై మృతిఁబొందు టుత్తమోత్తమము.
పొలుపొంద వారలు పుణ్యలోకములు । గలిగి సుఖస్థితిఁ గదలకుందుదురు.
వగవకు మందుకు వనితాలలామ! । జగతిపై శోకంబు శమియింపవలయు;
రమణిరో, ద్రోణి పరాభవంబునను । బ్రమదాతి రేకమై పట్టిన యలుక
నరవిమై వానినే చంపకపోదు; । మఱుఁగంగ వలదు నామనను నట్టిదియె.
వాఁడు కాననభూమి వసియింపఁబోలు; । పోఁడిమి వానిఁ జంపుట నీకు నెట్లు
లెఱుఁగంగ నగు?" నన నిందీవరాక్షి । యఱలేని కడఁకతో నప్పుడిట్లనియె:
"రూఢిగా వాని శిరోమణి గలదు; । ప్రౌఢత్వమున నాకుఁ బరువడిఁ దెచ్చి
యిచ్చిన శోకంబు నెంతయు మాని । మెచ్చుగాఁ బ్రాణముల్ [2]మెయిని నిల్పెదను
చెలఁగి [3]యంతటిపని సేయకయున్న । నలి మాటలేల ప్రాణంబులు విడుతు."
ననుచుఁ బాంచాల దేశావనీనాథు । తనయ దుఃఖింపుచుఁ దద్దయు భీముఁ

ద్రౌపదీప్రేరితుఁడై భీముఁడశ్వత్థామను బరిభవింప నేఁగుట

బాణిపద్మమున సంస్పర్శించి పలికెః । "ప్రాణేశ, [4]వినవె యో భాసుర తేజ!
తగ నుత్తమక్షత్రి ధర్మమార్గమునఁ । బగఁగొని దుర్జనుఁ బాపాత్ము ఖలుని

[1] నుంచిన. (చ) [2] మేన. [3] యింతటి. [4] వినవయ్య. (చ)

గురుపుత్రు నవనిపైఁ గూల్చి నాశోక । మరుదార వారింపు మతులప్రతాప !
తలఁగి లాక్షాగృహ దాహనకేళి । నిలిపిన మగఁటిమి, నెఱి హిడింబాఖ్యు
నరుదారఁ జంపినయట్టి సాహసము, । నరుదుగా నేకచక్రాగ్రహారమున
బకునిఁ జెండాడిన పౌరుషస్ఫూర్తి, । ప్రకటించి యక్షుల భంజించుటయును,
మణిమంతుఁ జంపుట, మఱిజటాసురుని । గణుతించి నఱుకుట, ఘను సింహబలునిఁ
దొడరి దుర్యోధన దుశ్శాసనులను । బుడమిఁ గూల్చుటయును భువియెల్లఁ బొగడె.
పాపాత్ము గురుపుత్రుఁ బట్టి వేచంపి । పాపు నాశోక తాపంబులు నేఁడు."
అన విని యుప్పొంగి యనిలనందనుఁడు । సునిశితమతి ధర్మసుతుఁ డాడినట్టి
చాతుర్య శోకోపశమన వాక్యంబు । లాతతంబుగఁ దనకనుమతి గాఁగ
నంతరంగంబున నంగీకరించి । యంతలో నిజరథం బాయిత్తపఱచి
చనవొప్ప నకులుని సారథ్యమునకు । నొనర నియోగించి యుజ్జ్వలస్ఫూర్తి
నరదంబుపై నెక్కి యతిశీఘ్రవృత్తి । నరయంగ గురుతనయాదుల చొప్పు
[1] గుఱుతుగా నటఁబట్టుకొనిపోయి పోయి । పరుసఁ గురుక్షేత్ర వాసులవలనఁ
"కృతమతి ద్రోణియుఁ గృపుఁడును మఱియుఁ । గృతవర్మయును గురుక్షితిపతి వార్త
ధృతరాష్ట్రు కెఱిఁగించి తెఱఁగొప్ప మగిడి । ధృతిమీఱి భాగీరథీ తీరమునకు
వడిఁబోయి తమకును వలసినచోటి । కడరుచుఁ బోవంగ, నంతలో ద్రోణి
వ్యాసాశ్రమంబున కనతి దూరమున । వాసిగా నెంతయు వసియించె" ననుచు
విని భీమసేనుండు వేగమె పోయె. । అనఘాత్మ, వినవయ్య నంతనిక్కడను,
యమతనూజాతుని నంతవీక్షించి । ప్రమదంబుతోడ నప్పద్మాక్షుఁ డనియె :
"వినవయ్యధర్మజ, విభవదేవేంద్ర ! । ధననాథ సమదాన, ధర్మసంధాన,
అనిలతనూభవుం డలుకయు శోక । మును బెనఁగొనఁ జిత్తమున నొంటిఁబోయెఁ ;
దప్పదే కార్యంబు ! తమ్ములలోన । నెప్పుడు దయఁజూతు వీతనిఁ ; గానఁ
బొలుపుగా నందఱుఁ బోవుటమేలు ; । కలహంబు బలువుగాఁగలుగు నిక్కువము.
సకల భూములుఁ గాల్పఁ జాలినయట్టి । ప్రకటిత బ్రహ్మశిరంబనుదివ్య
శరము కుంభజుఁడిచ్చె సరవిఁబుత్రునకు ; । సరవిమై నది ధనంజయునకు నొసఁగె.
అలవడ నట్టి దివ్యాస్త్రంబు తనకుఁ । గలుగుటఁజేసి యుత్కటగర్వుఁడగుచు,
దొరఁకొని విజయునితోడ వైరమునఁ । బరఁగుట యెఱిఁగి తప్పక చాపగురుఁడు

---

1. పరగంగఁబట్టి తప్పక. (చ)

పాండుతనూజులపైఁ బ్రయోగింప । కొండంగ వలెనని యొప్పుగాఁ దలఁచి,
నలకొని [1]యా మహనీయ సాధనము । సొలపకెంతయు మనుష్యులమీఁద నేయు
కొలఁదిగాకునికియుఁ గుంభినిలోనఁ । గలదుగావున ధర్మకలితుఁడై నట్టి
గురుఁడొకనాఁడు మక్కువ దలిర్పంగఁ । బరువడి శస్త్రసంభాషణవేళఁ
దనయున కిట్లను: "ధర్మప్రతాప! । మనుజులపై నీవు మచ్చరంబునను
జెలరేఁగి మఱి బ్రహ్మశిర మేసితేని । పోలుపేది యశుభంబు పొందంగఁగలవు.
పరికింప నెన్నియాపదలు వచ్చినను । జిరమతి నీ బ్రహ్మశిర మేయవలదు."
అని యిట్లుచెప్పిన నంతరంగమున । వెనుకొని నగచుచు విహరించుఁగాని
వెలయంగ నుపదేశ విఘ్నుఁడాధూర్తు; । నలిరేఁగి దురభిమానంబును గలదు.
అదియునెట్లన్నను యమతనూభవుఁడ, । విదితంబుగానీకు విన్నవించెదను.
కర మొప్ప వనవాసగతు [2]లయి మీరు । తిరిగెడినాఁడు సుస్థిరవృత్తితోడ
వాఁడు వేడుకకు మద్ద్వారకాపురికిఁ । బోఁడిమిఁ జనుదెంచి పొలుపుదీపింప,
వృష్ణిభోజాంధక వీరులతోడఁ । దృష్ణపాయఁగ వినోదించుచు నుండి,
యొక్కనాఁ డొంటిమై నున్ననాయొద్ద । కక్కజంబుగ వచ్చి యర్థినిట్లనియె:
"ఒనరంగ విను మగస్త్యుండు మాతండ్రి । ఘనతపోనియతికిఁ గడుఁబ్రీతిఁ బొంది
రమణమై బ్రహ్మశిరము కృపచేసె; । క్రమమున నాకిచ్చెఁ గడఁగి మద్గురుఁడు.
అట్టి బ్రహ్మశిరంబు ననఘ, నీకిత్తు । గట్టిగా నాకుఁ జక్రంబిమ్ము కృష్ణ!"
అని పల్కనెంతయు నద్గురాత్మకుని । మన సెఱింగి క్రమ్మఱను నిట్లంటి:
"తలకొని నా యాయుధములలో నీకు । నలసిన శస్త్రముల్ వడినిత్తుఁ గొనుము.
అలవడ నీకిచ్చినట్టి యస్త్రంబు । వలదు నాకీయంగ; వరుస మిత్రునికిఁ
దగఁగోరినది యిచ్చి దానికిమాఱు । మగుడ నొక్కటి [3]గొన మహిలోనఁ [4]దగున,
అనుమానమేల నీయాత్మలోనెద్ది । యొనయంగఁ దల్ఁచితి విచ్చెదనదియె."
అనుటయుఁ జక్రంబు నతఁడు వేఁడుటయు । మునుకొని యేనును బుచ్చుకొమ్మంటి.
అమ్మాటకును వాఁడు హర్షంబునొంది । క్రమ్మఱ వామకరంబునఁ జక్ర
మెత్తంగఁ దలపోసి యెత్తంగలేక । తత్తఱపాటున దక్షిణపాణిఁ
బట్టి సుంతయుఁ గదల్పఁగలేక మఱియు । ధట్టించి యుభయహస్తంబులఁ బట్టి
తివిచినఁ గదలమి ధృతిచెడి డస్సి । యవిరళగతినిల్వ నప్పు డిట్లంటి:

---

1. మహనీయ నిజసాధనములు. (క). 2. లైన. (చ) 3. గొన్న. 4. దగశె. (చ)

"ఏమి యశ్వత్థామ, యేలడస్సితివి! । ఈమెయి నీ చక్రమెత్త నీవశమె!
అతులిత బ్రహ్మచర్య వ్రతంబునను । సతతంబు రుక్మిణీసహితంబు తుహిన
గోత్రతటంబున గురుతరనిష్ఠ । ధాత్రిఁ బండ్రెండేండ్లు తపమొనరించి
ఎనయంగ రాక్షసులెత్తిరాకుండ । ఘనమగు నిట్టి చక్రముఁ బడసితిని.
బలభద్ర సాత్యకి ప్రద్యుమ్నముఖ్యు । లలవడ దీనిని నడుగరెన్నఁడును.
అరయ గాండివ ధవళాశ్వధ్వజములుఁ । బరమసాధనమైన పాశుపతంబు
ఘనతపోబలమునఁగాదె యర్జునుఁడు । గొనియె? నాతనికేనుగూర్తు; నద్దేవ
సముఁడు ధన్యుండైన సవ్యసాచియును । వినులాత్ముఁడై నన్ను వేఁడనెదీని?
నెఱిగల యిమ్మహనీయ సాధనము । అఱిముఱి నిఖిలదైత్యధ్వంసకరము.
భరత వంశాచార్య పట్టివై లోక । భరిత మాన్యుండవై బ్రాహ్మణోత్తముఁడ
వై యమలాత్ముఁడవై వేదవేత్త । వై యెఱుంగక యేలయడిగితిదీని?
ఒలసి యెవ్వరితోడ యుద్ధంబు సేయఁ । దలఁచితి?" యనిన నత్తఱివాఁడు ననియె :
"పద్మపత్రాక్ష! శ్రీపార్వతీ వరద! । పద్మాలయానాథ! పాపసంహార!
సరవి నాకిచ్చిన చక్రంబు చేత । ధరియించి నీసేవ తప్పకచేసి
నెలకొని పోరికి నిన్నియ్యకొలిపి । యలవడ గెలిచెద ననుచు వేడితిని.
లీల నీచక్రంబు లేకున్ననేమి । వాలాయముగ నిన్ను వరభుజ బలిమి
కడిమి యుద్ధము సేయఁగలవాఁడ." ననిన । నెడపక నవ్వుచు నేనియ్యకొంటి.
అనఘాత్మ, యమ్మహాహంకారమునకు । ననిశంబు కారణంబైనట్టి బ్రహ్మ
శిరము చేతను భీమసేనుండు మిగుల । ధరణి నొవ్వకయుండఁ దగఁ బోవవలయు."

ధర్మజార్జునులఁ దోడ్కొని కృష్ణుఁడశ్వత్థామమీఁదికిఁ బోవుట

నని చెప్పి సహదేవు నా శినివరుని । ననయంబు శిబిరంబు నందుండఁ బనిచి
రవికోటి సంకాశ రత్నశోభితము । వివిధాయుధవ్రాత విభవంబునైన
నలలితరథమున *సైన్యసుగ్రీవ । ములు మేఘపుష్పకంబును వలాహకము
నను నామములు గల యశ్వరత్నముల । ఘనముగాఁ బూన్పించి గరుడకేతనము
పెరపొప్ప నెత్తించి వెసనొగలెక్కి । పరఁగ ధర్మతనూజుఁ బార్థుని రథము

---

* మాన్యరథమ్మున-సైన్యసుగ్రీవమ్ము, లను మేఘపుష్పవలాహకముల — పూన్పించి. ఆది. తిక్కన.
భా. శా. 2-51

వరుసతో నెక్కించి వాయునందనుఁడు । వరమతిఁ జనిసత్రోవనె పోయిపోయి
భీమసేనుని గాంచి ప్రేమతో నతని । నేమించి నిలుపంగ, నిలువక యతఁడు
తెలియ భాగీరథీ తీరంబునందు । నలలిత విస్ఫూర్తి సంయముల్ గొలువ
నక్షత్రములలోని నలినారి వోలె । నక్షీణగతినున్న వ్యాసునిఁజూచి,
యచ్చోటికరుగక యంతరంగమున । మచ్చికతో మ్రొక్కి మసలకపోయి
కెలఁకులు వరికించి గిరులు శోధించి, । పొలుపొంద వనములుఁ బొందుగాఁజూచి,
ఘనతపో విభవంబు గైకొని భూతి । తనువున నందిఁ [1]సుస్థైర్యంబు గలిగి
నలిమీఱఁ బద్మాసనమునఁ గూర్చుండి । యలవడ నున్నట్టి యాద్రౌణిఁగాంచి
మగఁటిమి దీపింప మహనీయ మహిమఁ । దగిలి చాపము గుణధ్వనిచేసి యార్చి,
“ ఓరి పాపాత్మక ! ఓరి దుర్మార్గ ! । ఓరి విప్రాధమ ! యుగ్రత మీఱి
మఱి నిద్రచే నొడల్ మఱచినవారిఁ । దఱలక వే చంపి తాపసి వైతి.
ఈవిధంబున మూల నిట నొదిఁగినను । జావు తప్పునె! లెమ్ము చాలుఁ దపంబు.”
అనియిట్లు కఠినోక్తులాడిన, ద్రౌణి । విని కోపమున వానివెనుక నేతెంచు
హరి ధనంజయులను యమతనూభవునిఁ । బరిపరి విధములఁ బరికించి చూచి
తెలియ దివ్యాస్త్ర వేదిత్వంబు మదిని । దలపోసి తలపోసి తలఁకి యంతటను
రాజిత బ్రహ్మశిరంబను శరము । నోజతో వహియించి యుజ్జ్వలలీల
నపుడ యపాండవంబనుచు నేయుటయు । విపరీతగతిమిన్ను విశ్వంభరయును
నిండినమంటలు నెఱయబ్రహ్మాండ । భాండంబు తానగ్నియై పరగినఁజూచి
హరిహయసుతుతోడ హరియిట్లులనియె : । “ సురరాజనందన, శోభితా,
యిదిబ్రహ్మశిరము నీవిందుకుఁదగిన । విదిత శరంబేయ వెసనొండులేదు
రాజిత బ్రహ్మశిరంబును నీవు । నోజతో నిప్పుడేయుము శీఘ్రవృత్తి. ”
ననుచు సర్వేశ్వరుం డాదిదేవుండు । వనజదళాక్షుండు వాసుదేవుండు
తనకానతిచ్చిన, ధవళవాహనుఁడు । గొనకొని లోలోన గురునకు మ్రొక్కి
యరదంబు డిగ్గి పాయక నమంత్రముగ । శరము చాపంబున సంధించి యపుడు
‘ క్షితిలోన ద్రోణికిఁ గీడొందకుండ । నతులితంబుగ వలె, నటు మత్సహోద
రులకు శుభంబును రూఢిగఁ గలుగ । వలయుఁ గావుత ’ మని వరభక్తియుక్తి

1, సుస్థిరమున నిలిపి (క)

అశ్వత్థామార్జునుల బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము లొండొంటిఁ దాఁకుట

వలనుగా నస్త్రదేవతలకు మ్రొక్కి । జలజనాభునకును జయ్యన[1] మ్రొక్కి
శరము శరణమ్మనే సమయించుఁ గాత । మిరవొందఁగా నని యేయంగ నదియుఁ
గల్పాంతహేతియై కల్య కృశాను । కల్పమై నెగడి యాకాశంబు తాన
యగుచు నాభీల భయంకర స్ఫూర్తి । నిగడి యశ్వత్థామ నిపుణశరంబుఁ
గ్రమ్మఱింపఁగ, నది కడు రభసమున । నమ్మహాశరముపై నడరిన రెండు
శరములుఁ బోరెఁ ; దత్సమయంబునందు । సరసిజాప్తుఁడు మాసె; జగములు వణఁకె;
జలధులు కలఁగె; నక్షత్రముల్ రాలె; । కులగిరు లూటాడెఁ; గూర్మంబు[2] మునిఁగె.
అప్పుడు ధర్మాత్ముఁడగు నారదుండు । తప్పక భక్తి వేదవ్యాసమునికి
నలవడ సన్నిధియయ్యె; నాటయును । దలకొని యతఁడు నితండును గూడి
యతి భయంకర మూర్తులై యున్న ద్రౌణి । శతమన్యుతనయుల శమియింపఁజేయఁ
దలఁచి శీఘ్రముగ నిద్దఱకును నడుమ । నిలిచి వారలు విన నెమ్మినిట్లనిరి:
" పాపాత్ములార ! యీపటుదివ్యశరము । లేపుమైఁ దొంటి వారేసిరే యకట !
ఇట్టి క్రూరత్వంబు నిట్టి దుర్గుణము । నిట్టియవజ్ఞత యిది తగునయ్య ?"
అనవిని యర్జునుఁ డప్పుడా దివ్య । ఘన శరవహ్ని యుల్కల మధ్యమునను
గారుణ్య ధర్మరక్షకులు సమాధి । ధీరులు గురుపుణ్య దేహులు నైన
యామహాత్ములఁ జూచి[3] యప్పుడిట్లనియె : । "ఓమహామహులార, యోపుణ్యులార,
యాతఁడేసినయట్టి యస్త్రంబునకును । ఈశక్తి నీయస్త్రమేయంగ వలసెఁ
గాని యొండొకబుద్ధిఁ గాదు; మీరిపుడు । మానుపుఁడేనును మగుడింతు దీని.
శరము తీవ్రమ్ముగా సమయింపకుండఁ । గరుణతోడుత మమ్ముఁ గావుఁడీవేళ."
అనుచు దివ్యాస్త్ర మయ్యమరేంద్రసూతి । యొనర నశ్రమలీల నుపసంహరించె.
మెచ్చిరమ్మునులు నామిహిరప్రతాపు, । సచ్చరిత్రుని సవ్యసాచిఁ గడంగి.
విను కౌరవాధీశ, విజయుండు దక్క । ననుపమ దివ్యాస్త్రమది మగిడింప
జగతిలో నొరులకు శక్యంబుగాదు. । వగచెడి యిదిగాక వారించెనేని
యొనరంగ నట వారి యుత్తమాంగంబు । పనివడి ద్రుంచు నో పౌరవనాథ!
అదిగాక మునుల మాహాత్మ్యమంతయును । మఱలోన ద్రౌణిసమ్మద మొప్ప నెఱిఁగి

1. నెఱిఁగి. 2. వణకె. 3. అర్థిని. (చ)

తెలివితోడుతఁ దన దివ్యశరంబు। [1] నెలకొని లోకముల్ నిండి కాల్పంగ
నాక్షణంబున నమ్మహాస్త్రంబు ద్రౌణి। యీక్షించి యుపసంహరింపంగ నపుడు
తలపోసి తలపోసి ధాత్రిలోఁ దనకు। వలనొప్ప నెంతయు వశముగాకున్న
దీనభావంబున ధృతియెల్లఁ దఱిగి। పూని పరాశరపుత్రునిఁ జూచి,
" మునినాథ, వినవయ్య మునుకొని వాయు। తనయుండు ధర్మంబుదక్కి రారాజు
నూరు భగ్నముచేసి [2] యును దలదన్ని। నారూఢి నందుకై యలుక దీపించి
యేనంత చేసియు, నీయెడనుండి। భానుసన్నిభ తేజ, ప్రాణభయమునఁ
జెలఁగి వివేకవర్జితుఁడనై కడఁగి। చలమున నిమ్మహాశరము నేసితిని.
అనఘ, దీనికిఁ బాపమైనఁ గానిమ్ము। మునుకొని. " యనిన నమ్మునినాథుఁడనియె:
" వినుము నీజనకుఁడు విజయుని మీఁది। ఘనవత్సలత పెచ్చుఁ గడఁక నీశరము.
పరమతి నయ్యోధవరుఁడును నీకు। ధరణిలోపలఁ గీడుదలఁపఁడు; నీవు
శరము శమింప నస్త్రము ప్రయోగించె; । నురువడిఁ గాదన్న నుపసంహరించె.
అడరంగ నస్త్రవిద్యాప్రభావమున। నడినన్న కవ్వడిఁ జంప నీవశమె!
ఈ [3] తఱి నీయస్త్రమిప్పుడు నితని। చేత వారితమయ్యెఁ జెప్పెద వినుము.
మఱియు నీయస్త్రంబు మనుజులమీఁద। నఱిముఱి నేసిన నశుభంబు నొందు.
తడయ కొక్కనిమీఁదఁ దాఁబ్రయోగింపఁ। బడి మఱి యన్యుని పటుతరాస్త్రమున
శమియించెనేని యీ జగతిలోపలను। రమణ [4] ద్వాదశవత్సరము లనావృష్టి
దోషంబు తొడరును దుది; నదిగాన। భాష లేటికి నిన్ను బాండు సూనులను
నెమ్మి నీదేశంబు నెఱయ రక్షింపఁ। గ్రమ్మఱఁ దలఁచి నిక్కముగఁ జెప్పితిని.
మచ్చికతోడుత మహిఁ దపంబునకుఁ। జొచ్చినవాఁడవు శుచివి గమ్మెంక;
ఒఱపు దీఱఁగ దీని నుపసంహరింపు; । మెరవు సేయక మది నీర్ష్యనుమాను.
మన మొప్పఁగా నధర్మంబున జయము। గొన నొల్లనట్టి ఫల్గునుఁడును బ్రీతుఁ
డై పోవవలయుఁ జయ్యన భవదీయ। రూపితంబైన శిరోమణియిమ్ము.
ఎలమితో నిచ్చిన నీ పాండుసుతులు। సలలిత విస్ఫూర్తి సంతసిల్లుదురు;
ఇది సంధిమార్గ మిట్లొనరింపు నీవు। మద మేల?" యనిన నుమ్మలికంబుతోడ
ద్రౌణి పరాశర తనయు కిట్లనియె: । " త్రాణతోడుతఁ బాండుతనయుల కర్థిఁ

1. ఒలసి యాక్షణమున నుపసంహరింపఁ - దలపోసి (చ) 2. యుద్ధతిఁ దన్నె (క) 3. రీతి. 4. వరుస. (క)

బరికింప నెంతయు బ్రాఁతియె మణులు । పరఁగఁ గౌరవనాథు భండారమెల్లఁ
గైకొన్నవారు చక్కఁగ విను మనఘ! । ప్రాకటముగ సర్పభయమును జోర
భయము దానవదైత్య భయమును దేవ । భయము నిద్రారోగభయమును [1] బొరయ
నట్టి యీదివ్యమహామణి యీయ । నెట్టనంబుగ నేర్తునే మునినాథ!
ధరణి నీవాక్యంబు దాటంగ [2] రాదు; । అరయంగ నీకుఁ బ్రియంబుగా దీని
నర్పించితిని; మదీయాస్త్రంబు కడిమి । నేర్పుతోడుతఁ [3] బాండు నృపజాతరాగ
పాత్రగర్భములకు బలిమి దీపించి । చిత్రంబుగా హానిచేసి సంతుష్టిఁ
బొంది తాను బ్రశాంతి పొందునుగాక । పొందుగా." ననిన నమ్మునిపుంగవుండు :
"నొనర నస్త్రనేయు మొక్కటి [4] యందుఁ । బనివడి నీవాసపడకుమీ" యనినఁ
బలుకులువినియు నప్పలుకు తప్పంగఁ । గలవడ ననుమతిగాఁగ భావించి
"ఘనత మీఱఁగ సర్వగర్భ విధ్వంస । మొనరఁ గావింతు నిజోన్నతి" ననుచు
మనలకెంతయుఁ దనమది నిశ్చయించి । 'యసదృశ విస్ఫూర్తి నస్త్ర చేసెదను
వదలక' యనివల్కె; వారిసంవాద । మదనుగా శ్రీకృష్ణుఁ డాత్మలో నెఱిఁగి
"యక్కటా! వీఁడు సంయమివరుమాట । తక్కక గీటునఁ దగఁ బుచ్చితనదు
వలసినట్టులు సేయువాఁ డాయె నేని । తొలఁగక కిల్బిషాత్ముని సేఁతలకును
బరికింప నే నడ్డపడి చూతుఁగాక । పురణింప నూరకపోనేల యిత్తు."
నని వితర్కింపంగ నంతవ్యాసుండు । ఎనయ నశ్వత్థామ హృదయమెఱింగి
హరి జనార్దను కృష్ణు నచ్యుతు మాట* । విరివిగా మనసున వినఁగోరి యపుడు
ఊఱకయున్న, నత్యుజ్జ్వలమూర్తి । శౌరి యశ్వత్థామఁ జర్చించి పలికె:

శ్రీకృష్ణుఁ డుత్తరగర్భంబు దగ్ధంబుగాకుండఁజేయ నిశ్చయించుట

"పాపకర్మంబునఁ బాండు [1]పౌత్రులను । రూపుమాపితి వీవు; రూపింప గర్భ
ములు దునిమెదవు నమ్మోదితుండ వగుచు; । తొలఁగింపు మొక్కటి దుర్దాంతముడుగు.
జగతిలోఁ బాండవ సంతతి కొకని । నగణిత క్రమశక్తి నలరంగ నిత్తు

1. బొరయు. (క) 2. జాల. 3. పాండుతనూభవులపౌత్త్రి గర్భములకు (చ) 4. కందు. (క)
5. పుత్రులను (క)

* యొక్కింతయును వినఁదుచితంబుదక్కి. । యనుచు నాశౌరి చయ్యన వారికడకుఁ
జనియున్నచో, నంత సంయమీశ్వరుఁడు । గరిమ ననేక మార్గమ్ములఁ దెలుప. (క)

దానధర్మంబులఁ దనరుయాగములఁ । బూని చేసెడువానిఁ బుణ్యప్రభావు.
నెఱి నట్టి గర్భంబు నిలుచుఁ దక్కినవి । ముఱిముఱి నీయస్త్రమున దహింపంగఁ
జేయుము నీ" వన్నఁ జెలఁగి యాద్రౌణి । పాయక రుక్మిణీపతికి నిట్లనియె:
"పనివడి నీవిట్లు పక్షపాతమున । వెనుకొని పలికెదు పీఁకిఁగాను.
చెలఁగి యే నస్త్రేల సేయుదు వినుము. । కలగాన నుత్తర గర్భంబు నీవు
సొలవక రక్షింపఁ జూచెదవేని । చలముతో దానినే సంహరించెదను
కావలే." వనిన నక్కంజనాభుండు । భావజజనకుఁ డుద్భటవృత్తిఁ బలికె:
"తిరముగా నభిమన్యు తేజంబు మాన్య । [1]తరమయి యిప్పుడుత్తరగర్భమందు
నున్నది; దాని [2]నత్యుగ్రతతోడఁ । గ్రన్నన దునుముట గలిగె నేనియును
వానికాయువు నిత్తు వరశక్తిఁ బేర్మి । భూనుత సత్త్వభాస్ఫూర్తి యొప్పార."
ననిన నశ్వత్థామ యంబుజనాభుఁ । గనుఁగొని పలికె నుత్కంఠ దీపింప:
అతులితఖ్యాతి మదస్త్ర విదగ్ధు । బ్రతికించినను మహాభాగ్యంబుగాదె!
ఎఱిఁగెద నదియు నేనెందుఁబోయెదను । అఱలేక." యనిన నయ్యంబుజోదరుఁడు
అతనిఁ గనుంగొని యర్థి దీపించి । వితత వాగ్వైఖరి వెలయ నిట్లనియె:
"వినవయ్య యోద్రౌణి, విశదంబుగాఁగ । జననుత విజ్ఞాన సరస త్రికాల
వేదియయిన యొక్క విప్రోత్తముండు । ప్రోది నుపప్లావ్యపురి కేఁగుదెంచి
సతిరైన యుత్తరఁ జతురుఁడై చూచి । క్షితిఁ బ్రాణములు పరిక్షీణంబులైన
పుత్రుఁడుట్టఁ గలండు పుణ్యవంతుండు । చిత్రవైఖరిఁ బరిక్షిన్నాముఁ డగుచుఁ
బొందుగా" ననుచు నా భూసురోత్తముఁడు । నందితుఁడై వల్కె నాతిముందటను.
అతని సద్వాక్యంబు లమృతముల్ గావు; । కృతమతి బాలుండు కీర్తిమంతుండు
గరిమఁ 'బాండవవంశ కరుఁడని' చెప్పి । పరువడిఁ బలికి కోపంబావహిల్ల
"బాలఘాతివి. నీవు ఎఱఁగ నన్నంబు । నాలోన దుర్లభంబగుచు సహాయ
రహితుండవై కుంది రక్త దుర్గంధ । సహజ [3]ప్రసిక్త హస్తములు గాన్పింప
నిలలోన మూఁడు వేలేఁడులు తిరుగు. । చెలఁగి నాచే సురక్షితుఁడైన యట్టి
యకుమారుండు కృపాచార్యు వలనఁ । దక్కక యొంతయు ధనువభ్యసించి
సకల దివ్యాస్త్రముల్ చాలంగఁ బడసి । ప్రకటిత విఖ్యాతి బహు వత్సరములు

1. దరమయ్యొ నిప్పు. 2, నత్యుగ్రతంబుగను. (క) అత్యున్నతంబుగను (చ) 3. ప్రసిద్ధ.(క)

బలయుతుఁడై భూమిఁ బాలింపఁ గలఁడు. । మలయక చూడుమీ మత్తపస్సత్య
మహిత ప్రభావముల్ మక్కువ." ననినఁ । దహతహ వ్యాసుండు ద్రౌణికిట్లనియె
"ధారుణీసురుఁడవై దయలేక మిగులఁ । గ్రూరుండవైతివి కుటిలాత్మ, నీవు.
ఈ రాక్షసారాతి యేరీతిఁ బల్కె । నారీతి నగుము నీ." వని శపియించె.
శపియించుటయు ద్రౌణి సంయమిఁ జూచి । [1]నిపుణోక్తు లాలయుంగ నిట్లని పలికె :
"రమణతో నన్ను ఱక శపించితివి; । కోమరొప్పఁ బెద్దలకును దగునయ్య!
అందు కేమాయె సంయమివర్య, నిన్ను । బొందుగా శపియింతు బోరన వినుము.
పుణ్యలోకమునకుఁ బోక యీధరనె । గణ్యుండవై యుండు గాంభీర్యమహిమ.
ఎలమి దీపింపంగ నేను నిక్కడనె । పలుకులేటికిఁ జరింపం గలవాఁడ.
పరఁగ నీబూమెలబయకాఁడు ప్రముచ్చు । హరి నీవు సత్యాత్ములైనఁ గానిమ్ము
మాటలే" లని శిరోమణి పాండవులకు । గాటంబుగా నిచ్చి ఘనతపోవృత్తిఁ
జనియెఁ; బాండవులును జక్రపాణియును । మునిశిఖామణికిని మ్రొక్కి 'యో వ్యాస !
పనివినియెద' మని భక్తితోఁ [3]జెప్పి । కనుఁగొని యా రత్నకలిత ప్రకాశ (?)
మైన రథంబెక్కి యాప్రొద్దె కదలి । జానొప్పఁగా నిజ సదనంబు చేరి
యరదంబు డిగ్గి యయ్యబలఁ బాంచాలి । నరుదారఁ గనుఁగొని యాసీనులగుడుఁ,
దలఁకొని ధర్మనందనుఁడు తన్ననుప । వలనుమీఱంగ నవ్వాయునందనుఁడు

భీమసేనుఁ డశ్వత్థామ శిరోరత్నము ద్రౌపదికిచ్చుట

మసలక దేవి కమ్మణి సమర్పించి । "కుసుమకోమలి, విను గురుతరస్ఫూర్తిఁ
బరఁగిన విమతుని పని చక్కనయ్యె; । సురుచిర విఖ్యాతి శోకంబు మాను.
పనివడి జనపతి పనుపఁ గేశవుఁడు । పౌనరంగ సంధికిఁ బోయెడు నాఁడు
వినుపొంద నీవు చెప్పినమాటలెల్ల । మనమునఁ [4]దలఁపు ముమ్మరలికంబువలను.
పదపడి యనిలోనఁ [5]బగవారెదిర్చి । పొదవి చెండాడక పువ్వులకోల
చాతురే? ధృతరాష్ట్ర జనపతి సుతుల । నూతన శ్లోకంబు నూల్కొన్న యతని
కులమునఁగలుగు పుత్రుల నెల్లఁబట్టి । పొలియించి మించితి భుజబలప్రౌఢి
హరి కృపా గరిమయు నర్జును ప్రాపు । కరమొప్ప విరివిగాఁ గలిగిన కతన.

1. అపుడు ద్రోణాత్మజుండర్థి నిట్లనియె. (చ) 2, లనఁగ. 3. మ్రొక్కి. (చ) 4. నిలుపు.
5. పగవారు పేర్చి (చ)

విగత భయుండనై విబుధులు పొగడ । నగణిత విస్ఫూర్తి నా దుస్ససేను
రుధిరంబు ద్రావితి రూఢి పెంపొంద. । అధికుండనై వాని యగ్రజు తొడలు
వడి నుగ్గుచేసి యుర్వర చలింపంగఁ । దడయక మకుటంబు దన్నితి నింతి!
మునుకొన్న సంతోషమున కిదివేళ । పనివడి దుఃఖింపఁ బాడియే నీకు?
అరయంగ గురుపుత్రుఁడగుటఁ బ్రాణంబు । హరియింపఁ జొరక పాయని సిగ్గువుచ్చి
తెలివిఁ జూడామణి తెచ్చితి; మింక । వలను మీఱఁగ ధాత్రి వైరియన్ పేరు
లేకుండఁ జేసి బల్లిదుఁడు ధర్మజుఁడు । ప్రాకట కీర్తి సంపన్నుఁడై మించె.
ఊరడిల్లుము చాలు [1] నుత్పలనేత్ర! । కూరిమితో నన్ను గొనకొని చూడు."
మని పెక్కుభంగుల ననిలనందనుఁడు । మనుజేశు పనుపున మసలి బోధింపఁ
గొంతసేపునకు నక్కోమలి తెలిసి । సంతోషమునఁ బొంది సరగున లేచి
పద్మ బాంధవ నిభప్రభ మీఱి యున్న । పద్మ రాగపుమణి పరఁగంగఁ జూచి
యమతనూజాతుని సందంద చూచి । ప్రమదంబు దీపింప భామాలలామ
పరగ దుఃఖంబును బాసి యెంతయును । 'ధరనిట్టి దివ్యరత్నము ధరింపంగ
నీతఁ డర్హుండని యిచ్చిన, నృపతి । యాతత విస్ఫూర్తి నది ధరియించి
యుదయరాగ సముజ్జ్వలోన్నత [2] మహిత । సదమల పూర్ణిమా చంద్రబింబమునఁ
బొలుపొందునట్టి యాపూర్వశైలంబు । పొలుపు వహించి యాపుష్పసుగంధిఁ
బ్రియమున మన్నించి పేర్మిదీపించి । నయమునఁ బవమాననందనుఁ దర్థి
గురుతనూభవుఁ [3] గనుఁగొనుట యాదిగను । బరఁగు వృత్తాంతముల్ భామకుఁ జెప్పి,
నలి మీఱఁ బాండవ నాశకంబైన । యల బ్రహ్మశిరము మహత్త్వమూహించి
వదలక మదిలోన వగచుచు మఱియుఁ । బదపడి కేశవ ప్రతివిధానంబు
నలవోక దెలిసియు నంతరంగమునఁ । జెలఁగి [4]యెట్టులొయని చింతించుచుండె.
ఉత్తరాంగన గర్భమొక్కటి దక్క । నత్తఱిఁ బాండు ధరాధి నాయకుల
కులవధూమణులలోఁ గురుకులాధీశ, । యలవడ నొక్కర్తుకైన గర్భంబు
ధరలేకయుండె; నుత్తర గర్భమునకుఁ । బొరి విఘాతము సేయఁ బుండరీకాక్షుఁ
[5]డఱలేక ద్రోణితో నాడు వాక్యములఁ । దఱలక యస్త్ర వేదన లేక యుండఁ
దనచిత్తవృత్తిని దయ పెంపుమీఱి । యొనరంగ నిలిపెఁ గావున నవ్విశేష

1. నుజ్జ్వలనేత్ర. (చ) 2. మహిమ. 3. నొలి. (క) 4. యట్లొనని, 5. డభిమానమునఁ గాచెఁ
[illegible] – గవటి...(క)

మభిమన్యువల్లభ యాదిగా నెవరు । రభటిసెఱుంగ దుర్వార నటులుండె.
తలకొని వగచుచు ధర్మనందనుఁడు । జలశాయిఁ గనుఁగొని చయ్యనఁ బలికె:
" జలజాక్ష, బలమును శౌర్యసంపదయుఁ । గలద్రౌపదేయుల ఖండించి తక్క-
గలుగు పాంచాలుర ఘనులఁ బెక్కండ్రఁ । గలఁగ కొక్కఁడెచంపెఁ గడు నద్భుతంబు.
ధరలోన నిట్టిప్రతాపియుఁ గలఁడె ? । మారిపరాక్రముఁడు ద్రోణాచార్యసుతుఁడు ;
ఇట్టి ప్రభావంబు నేరీతిఁ బడసె ? । నెట్టన నెఱిఁగించు నీరజాతాక్ష ? "
అనిన మురాంతకుఁ డాధర్మరాజుఁ । గనుఁగొని పల్కె వేడ్కలు తొంగలింప:

కృష్ణుఁడు ధర్మజునకు శివప్రభావంబెఱిఁగించుట

" వినవయ్య ధర్మజ, విదితచారిత్ర, । కనకాద్రి సమధైర్య, కమలాప్తవంశ,
శంకరు సర్వేశు శాశ్వతు నభవు । శాంకరీ ప్రాణేశుఁ జంద్రార్ధజూటు
భూతనాయకు భక్తమునిజనరక్షుఁ । జేతోజ సంహారు శివు ఖండపరశు
భక్తవత్సలు భర్గుఁ బరమేశు నీశు । ముక్తిప్రదాయకు ముక్కంటిఁ గొలిచి
యొకరుండె యధికుఁడై యుజ్జ్వలస్ఫూర్తి । ప్రకటించి యీరీతిఁ బగదీర్చె వినుము.
నగజాధినాథుండు నాగభూషణుఁడు । తెగఁబ్రసన్నుండైన, దైవతాధీశు
నైన గెల్వఁగ నోపునట్టి దర్పంబు । పూనికతో నిచ్చు భువనంబు లెఱుఁగ ;
ఎనయ నీ కొంచెపుటీగి చోద్యంబె! । వనజాప్త శశధర వహ్ని నేత్రుండు
సర్వేశ్వరుఁడు భూతసమితి జనింప । నుర్వర నిలుపంగ నుక్కణఁగింపఁ
జేయు నాతఁడు చంద్రశేఖరుఁ డచల । సాయకాసనుఁడు నిశ్చలుఁ డగమ్యుండు.
కౌరవనాథ, యకాలకంధరుని । మారసంహారుని మహనీయదివ్య
లీలలు చెప్పెద లెస్సగా నీకు, । తూలని భక్తియుక్తుండవై వినుము.
భూతసంచయ సృష్టి బుద్ధిఁ దలంచి । భూతేశుఁగన బ్రహ్మ ముదముతోఁ బోయి
తనదు వృత్తాంత[1] మత్తఱి నెఱిఁగింపఁ । దనరంగ నీశుండు తదభిమతంబు
కరుణదైవాఱంగఁ గావింపఁ బూని । పరువడిఁ దపమెట్టి పనులకు నైనఁ
బ్రథమ సాధనముగాఁ బరికించిచూచి । ప్రథితాంబువులలోఁ దపంబాచరించె.
అంత నాధాతయు నద్దేవు రాక । పంతంబుతోఁ డుక బహు సహస్రాబ్ద
ములు చూచి మఱియుఁ దపోమహామహిమ । కోలఁది మీఱంగ దక్షుని సృజియించి

1. మంతయు. (చ)

యతని నాలోకించి "యనఘాత్మ, ప్రజల । మతిగల్గి పుట్టింపుమా" యని యనుప,
"భారతీ నాయక, పాపసంహార, । నీరజాసన, దేవ, నిగమాంతవేద్య,
పెనుపొంద ధాత్రిలోఁ బెద్దవారొరులు । ఎనయ లేరై రేని సృజియింతు" ననినఁ
బరమేష్ఠి యిట్లనుఁ "బరమేశ్వరుండు । గురుజలతర నిమగ్నుండైనవాఁడు;
నేనిరోగించెద నింక సృజింపఁ । బూనుము పెద్ద యీ భూమిలో లేఁడు."
అనవుడు నౌఁ గయనుచు దక్షుండు । ఘనతరంబుగ దైవగణమును దైత్య
మనుజ పన్నగపక్షి [1] మహిషాది జంతు । జనిత భూతంబుల ననడిమైనంతఁ
బుట్టించుటయు నవి బోరన నపుడు । ధట్టించి యాఁకటఁ దక్షు భంజింపఁ
గవిసిన, భయమంది కంజజుకడకు । నవిరళగతిఁబోయి యర్థినిట్లనియె:
"వారిజాసన, భక్తవరద, లోకేశ, । భూరి భూతంబులు [2] పొదువకయుండ
నీతతి నీవాఁగి యీభూత [3] తతికి । ఖ్యాతి నాహారంబు గల్పింపు." మనిన
నవుఁగాకయని బ్రహ్మ యాక్షణంబునను । దివిరి యోషధులును దృణలతాగుల్మ
వృక్షసంతతులును వేవిధంబులుగ । నక్షయ కందమూలాంబు పర్ణములుఁ
గరుణ నాహారముల్ [4] గాఁగఁ గల్పించి, । ధరణి సద్బలభూతతతికి దుర్బలుల
నాహారములు గాఁగ నజుఁడు సేయుటయు, । బాహుబలంబునఁ బ్రబలి భూతములు
రమణ సంతాన పరంపరల్ వలన । సమధిక తేజులై చరియింపఁదొడఁగి;
రంత నర్వేశ్వరుం డాదిదేవుండు । కంతుహరుఁడు పెద్దకాలంబునకును
వచ్చి, భూతంబుల వలనొప్పఁజూచి । చెచ్చెఱఁగోపించి శీఘ్రంబుగాఁగ
నిజలింగమును బుచ్చి నేలఁబెట్టినను, । అజుఁడు ప్రశాంత వాక్యముల నయ్యభవుఁ
జేరంగఁజని "యేలచేసితివిట్లు? । మేరుకోదండ, సమిద్ధకారుణ్య,"
యనుడు "భూతంబులనది సృజించుటకు । ఘనముగాఁగాక [5] లింగము తనకేల?"
యనియేఁగి మాల్యవంతావనీ [6] ధరము । కనయంబు చని యంత నగ్గిరిమీఁద
జననుత ధ్యాననిష్ఠావృత్తిఁ దపము । పెనుపొందఁ గావించెఁ బెద్దకాలంబు.
అంతలోసురలు మహాధ్వరంబొకటి । యెంతయుఁ జేయంగ నిచ్ఛలోఁదలఁచి
యాగసంభారంబు లన్నియుఁగూర్చి । యాగప్రోక్తక్రియ నగ్నిసంధించి
మారసంహారుని మహనీయ మహిమ । నారూఢి నెఱుఁగమి నమ్మహాత్మునకు
గారవంబున భాగకల్పంబొనర్ప । రైరి; దానినెఱింగి యభవుఁడీశ్వరుఁడు

---

1. మహిషాది. 2. పొదలక 3. పతికి. 4. గా సమర్పించి. (క) 5. లింగంబు దలంక. 6. రథము. (క)

రుద్రుఁడు దేవతలు సేయు యజ్ఞము చెఱుచుట

బాలార్క సన్నిభ ప్రభాతేజరిల్ల । నాలోలతర దీర్ఘమైనట్టి విల్లు
సృజియించి దానికి శింజినీప్రముఖ । విజయాంగకమ్ముల వేగనిర్మించి
కోపమగ్గలముగా ఘూర్ణాయమాన । చాపుఁడై చనుదెంచె జన్నంబుకడకు;
ధృతిచెడి వసుమతి దిర్దిరఁ దిరిగె; । తతమహీధరము లుద్ధతిఁ బెల్లగిల్లె;
సప్తసాగరములు సలసలఁ గ్రాఁగె; । సప్తాశ్వరుచి మాసె; జగములు వణఁకె;
గ్రహతారకంబు[1]లుక్రందుగా వ్రాలె; । తహతహపడి భూతతతి పెల్లగిల్లె.
అప్పుడు కోపించి యంధకారాతి । తప్పక క్రతువుడెందము గాడనేయ
నదిమృగంబై యాహుతాశనుతోడఁ । బదపదమని చీరి పాఱిపోయినను
జెదరి దేవతలు నిశ్చేతనులైరి. । వదలకయంతట వామదేవుండు
పొదలంగ సవితృని భుజములుఁ బూషు । రదనముల్ భగుని నేత్రంబులుఁ దునియ
నేయంగఁ దొడఁగిన, నిటసురవరులు । నాయెడ యజ్ఞాంగకావలితోడఁ
గూడఁబాఱిన, వారి గురుతరస్ఫూర్తిఁ । బ్రోడయై కోదండమున వ్రేఁగియాఁగి
ఏయనొల్లక రుద్రుఁడివ్విధంబునను । బాయక పొదివినఁ, బసచెడి సురలు
"శరణు సర్వేశ్వర, శాంభవీరమణ, । శరణు హాలాహల సంహారకార,
శరణు భాస్కరవహ్ని శశధరనేత్ర, । శరణు భూతేశ్వర, చంద్రావతంస,
శరణు మృత్యుంజయ, శర్వ, సర్వజ్ఞ, । శరణు మాధులము ప్రసన్నుండ వగుము
నేమెంతవారము నిన్ను దర్శింప? । నేమెంతవారము నీతత్త్వమెఱుఁగ?
నేమెంతవారము నినుఁగొనియాడ? । సామగానప్రియ, సర్వేశ, యీశ!"
అనుచుఁ బ్రార్థించిన నాత్మకోపంబు । మనసిజహరుఁ డుచ్చి మడుఁగునవైచి
తనరంగ సురల నాదరమునఁజూడ । ననలమై[2] యింకించె నది యంబువులను.
గొనకొని సవితృనకును బూషునకును । ఘనముగా భగునకుఁ గరములు దంత
ములు నయనంబులుఁ బొందుగా నొసఁగి । యెలమితో యాగంబు నెప్పటియట్ల
చేయుఁడు మీరని శ్రీమహాదేవుఁ । డాయెడఁ బ్రీతితో నానతిచ్చినను
దేవతలెల్ల సద్దేవదేవునకు । భావజహరునకు బరమేశ్వరునకుఁ
గరమొప్ప యాగభాగంబు కల్పింపఁ । బరితోషమునఁబొందె; పరఁగన ద్దేవు

---

1. ఉగ్రంబుగా. (చ) 2. కీలింకె. (క)

దివ్యలీలలు మహాదివ్యముల్ భువన । భవ్యముల్ ; మిగుల నాభవుఁడుకోపింప
నఖిలలోకంబులు [1] నష్టాష్టకములు ; । సుఖవృత్తి నాతండు సుప్రసన్నత్వ
కరుఁడైన శుభములు గలుగు లోకముల. । పరికింపఁగానట్టి పరమేశ్వరుండు
పరఁగంగ ద్రౌణికిఁ బ్రత్యక్షమగుచు । వరమిచ్చెఁ గావున వడినొక్కరుండె
యగణిత క్రమశక్తి నందఱఁజంపె. । వగవంగఁ బనిలేదు వనజారివంశ !
కడఁక భీష్మద్రోణ కర్ణశల్యాదు । లడరిన నెదిరించి యమ్మహామహుల
ధరణిలోఁ గూల్చి యెంతయుధృతరాష్ట్ర । ధరణీశ సూనులఁ దద్దయుఁజంపి
తెలియంగ మీ మీ ప్రతిజ్ఞలు తీర్చి । [2] వెలసితిరెంతయు విధవంబుతోడ.'
అనియిట్లు గోవిందుఁ డా ధర్మరాజుఁ । బనివడి బోధించె భక్తితో. " ననుచు
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । వినిపించె నెంతయు విశదంబుగాఁగ
శ్రీధవ, కేశవ, చిన్మయాకార, । సాధిత దానవసంఘ, గోవింద,
[3] యిందుశేఖరమిత్ర, యిద్ధచారిత్ర, । మందర గిరిధర, మనసిజజనక,
అంజనాచలవాస, యచ్యుత, యజర, । యాంజనేయప్రియ, [4] హరిహార రూప,
ఘనమాని హృద్గేహ కలితసందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
విరచిత సౌప్తిక [5] విపులపర్వమున । నరుదుమీఱఁగ ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె.

---

1. నశ్వష్టకములు. 2. వెలసి తెంతేనియు. (క) 3. ఇందుభాస్కరనేత్ర. 4. హరివర. 5. విపుల. (చ)

స్త్రీ పర్వము

(సోమన)

ప్రథమాశ్వాసము

శ్రీ వేంకటాధీశ, సృష్టిప్రకాశ, । భావనాతీత ప్రభావ, సర్వేశ,
అలమేలు మంగాంగనా మనోహర (?) । తిలకించి విను దేవదేవ, విన్నపము.
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పఁ దొడఁగె:
ధరణీశ, పుత్రశతంబు సైన్యములు । నిరవశేషంబైన నెఱి చెడి యపుడు
దొరకొని కొమ్మలు [1]దునుము ద్రోడ్వడిన । ధరణీరుహమ్మువోలె ధర [2]నంధనృపతి
చింతాభరంబునఁ జేష్టలు దక్కి । యంతంత వగచుచు నట మూర్ఛవోయి
కొంతసేపునకు దగ్గుత్తిక వెట్టి । యెంతయుఁ దెలిసిన, ధృతరాష్ట్రుఁ జూచి
సూతజుఁ డిట్లను: " క్షోణీశవర్య, । యీతతి వనరెద వెవరికిఁ గాఁగ ?
సుమహితాష్టాదశాక్షోహిణీబలము । నమసెఁ; బితామహ [3]సఖి పితృ భ్రాతృ
పుత్ర భృత్యామాత్య బుధ గురు బంధు । పౌత్రాదులెల్లను బవరంబులోనఁ
బడిరి; [4]శోకింపఁగాఁ బనిలేసివారు । ఎడపక యందులో నెవ్వరైనఁ గలరె ?
లలి నిట్టి దుఃఖమెల్లను గట్టిపెట్టి । చెలఁగి దేహమ్ము లస్థిరమని నమ్మి
యందఱి కొనరింపు మగ్నికార్యములు ! । పొందుగా విచ్చేయు భూనాథ ! " యనిన
నమితశోకంబున [5]నంధ భూవిభుఁడు । క్రమమేది [6]ధృతి చెడి ఘన [7]చండపవన
పతితమై పడిన పాదపము చందమున । క్షితిఁబడి యేడ్చెను శిరము దోర్చుచును.
ఏమిచెప్పఁగ వచ్చు నిందువంశేంద్ర ! । ఆమహామహుఁడైన యాంబికేయుండు
పుత్రవర్గంబెల్లఁ బొలిసిన కతన । ధాత్రిపైఁ [8]బొరలుచుఁ దన్నుదా మఱచి
దీకొని యెవ్వరు తెలిపినఁ దెలివి । లేక యెంతేనియుఁ గ్లేశంబుతోడఁ
" బుత్రరత్నములార ! పుణ్యాత్ములార ! । చిత్రవిక్రములార ! శ్రీయుతులార !
చాతుర్య మందరాచల ధైర్యులార ! । నూతనమతులార ! నుతగుణులార !
ఎక్కడఁబోయితి ! రేమిసేయుదును ! । దిక్కెవ్వరున్నారు తెలివితో నాకు ?
" [9]కన్నులు గానని కపతిని " విడిచి । యెన్నంగ నెచ్చటి కేఁగితి రింక !
అన్యులు పరికింప మార్గంబులేక । శూన్య భావంబునఁ జొప్పడవశమె !

1. దునిమి. 2. నంద. (క) 3. సఖ. 4. నిక్కంబుగా. 5. నంద. 6. మతి. 7. దం.డ (క)
8. బడియుండి. (చ) 9. 'కన్నులులేని కపోతి' అనికానోపు.

విరివైన ఱెక్కలు విఱిగినయట్టి । గరుడుని విధమున, ఘన తేజమెల్లఁ
జెడినసూర్యునిరీతిఁ, జెలఁగి బాంధవులు । పడిన సౌఖ్యములేని బ్రదుకేమిబ్రదుకు!
చనవొప్ప శ్రీహరి సన్నిధిగాఁగఁ । జనుదెంచి మిక్కిలి సామవాక్యములఁ
దెలిపె; శాంతనవుండు ధృతి నెఱిఁగించె; । కలశసంభవుఁడును ఘనుఁడగు కృపుఁడు
విదురుండు హితవృత్తి వెలయంగఁ జెప్పె. । ముదమున జమదగ్నిముని యాదిగాఁగ
భువి మునులెల్లను బుద్ధులేర్పఱిచె. । రవియెల్ల దుర్బుద్ధినైనట్టి నాకు
హితవులు గావాయె; నెఱుఁగలేనైతి; । మతిదప్పి యారీతి మఱుఁగంగ వలసె.
పరఁగలోభంబునఁ బాండునిపాలు । నరయఁ జూచెదనను నాశనుండితిని.
[1]సుతులరండని పాండుసూను రాజ్యంబు । హితవొప్పఁగాఁ బంచి యీయకయున్న
నాకతంబునఁ జేసి నందనుల్ హితులుఁ । బ్రాకటస్ఫూర్తి దురంబులోఁ బడిరి.
పొలుపొంద లౌకికమున కెట్లు మనను । గొలువు? నప్పాండునికొడుకులు నన్ను
రక్షింప నేరీతి బ్రదుకంగ నేర్తు? । నీక్షణంబునఁ బ్రాణ మిట విడిచెదను."
అనవిని సంజయుఁడవుడు భూవిభుని । మనను శాంతముగాఁగ మఱియు నిట్లనియె:
"శ్రుతులు శాస్త్రంబులు సుకృతవైఖరులు । మతిమంతులైనట్టి [2]మహానులు చెప్ప
క్షితిలోన వినియును సృష్టీశ, నీవు । మృతికి దుఃఖింతువే మిన్నక యకట!
ధరణి 'జాతస్య మృతంధ్రువ' మ్మనుచు । నురువడి మ్రోయుచు నుండు వేదములు.
జగదీశ, తొల్లి సృంజయుఁడను నృపతి । యగణిత పుత్రశోకార్తుఁడై యుండఁ
జెలిమి నారదమౌని చెప్పిన [3]యట్టి । కలితేతిహాస, మాఖండలసూతి —
తనయుఁడీల్గిన ధర్మతనయుండు దుఃఖ । మునను గుందంగను మునువు వ్యాసుండు
చెప్పినకథయెల్లఁ జెప్పితిఁ గాదె । తప్పక నీకు నో ధరణీతలేశ!
మునువు సుహృజ్జనంబులు చెప్పినట్టి । వినుత వాక్యంబులు విననైతి ననుచు
నటు నీవె చెప్పెద వడలంగఁ దగునె! । పటుగతి నీత భవునకు మంత్రు
లరయంగ దుశ్శాసనార్కజ శకును । [4]లిరవొందిరఁటె! మఱి యేమి చెప్పెడిది?
పరువడిఁ గొఱుతెనె పమఁగాని సుతుఁడు । హరిశౌర్య, బ్రదుకుఁ గార్యములకుఁజొరఁడు;
నలిరేఁగి నీవు మాన్పఁగ నొల్ల వతని; । నిలలోన నింక నిన్నేమన వచ్చు!
పనివడి జున్ను దెప్పరపుఁ జోటునను । ఘనముగా నుండినఁ, గనుఁగొని తివియు

---

1. సుతుఁడు రమ్మని పాండుసూను సౌఖ్యంబు. (క) 2. మంత్రులు (చ) 3, యట్లు. (క) 4. లిరవు లున్నవా (క)

కడఁక నుఱుకు తిండికాఁడును బోలె । విడువక పడితివి విఱుగంగ నీవు.
గౌరవస్ఫూర్తిచేఁ గడచిన పనికి । నారయ వగచిన నయ్యెడిదేమి?
వాలాయ మిలలోన వగపు సద్గతికి । మూలమే? వగపేల భూపాలచంద్ర!
తాన చిచ్చుదగిల్చి దరికొన్నపిదప । దాని నోర్వఁగలేక దైన్య మొందినను
అవనిలో నన్యుల [1] కాడఁ బట్టగును; । [2]నివిడి భవ త్సూను నిష్ఠురాలాప
ఘన పవమానంబు గడువడిఁ బర్వఁ । బనివడు క్రీడి [3] కోపంబను వహ్ని
పాలైరి; వగవంగఁ బనిలేదు నీకు । నీ లోన." ననుచు ననేక భంగులను
బలికిన సంజయువలుకులెంతయును । దలపోసి చెవియొడ్డి ధైర్యంబు నిలిపి

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖోపశమనంబు సేయుట

యంకిలి తేరు నయ్యంధ భూవిభుని । నంకించి విదురుఁ డిట్లను: " నేల నీవు
పొరలెదు? లేలెమ్ము; భూమిలోపలను । బెరుగుట ప్రగ్గుట [4] పిదపఁబుట్టుటయుఁ
దరమిడి నైజంబు; తప్పింపఁ దగునె! । బిసుముల నైనను బిఱుకులనైనఁ
జంపుచోఁ గడవఁడు శమనుండు; నేర్పు । సొంపును లావును జూపి మాన్పంగ
రాదు; పోరునఁ గాని [5] రాదె పంచత్వ! । మాదట నెల్లవారవనిలోపలను
గసిమసిఁ దెఱవారె కాకది గడవ । వసముగా; దీరీతి వగవంగ నేల?
అదియును గాక నీ యాత్మనందనులు । కదనంబు చేసి యాఖండలు కడకుఁ
జనిరి; [6] యాగంబుల సకల దానముల । ఘనతపో మహిమలఁ గనినట్టిగతుల
సరవి యుద్ధంబులఁ జచ్చినవార । లరిగిన గతికిఁ జయ్యన నరిగావు
పెను పొంద నది గానఁ బితురు మాత్రాది । తనయాదు లెల్లను ధరణిలోపలను
పరికింపగ ఋణాను బంధరూపమున । గరిముతోఁ దుది ఋణక్షయమైనఁ జెడును.
నెఱిమీఱ [7] నిందెవ్వఱికి వగచెదవు? । మఱియు జవ్వనమును మహితరూపంబు
ప్రాణంబులును మహాద్రవ్యసంచయము । త్రాణతో విను [8] మనిత్యంబులు గావె!
వగపేల యిందుకై వసుధాతలేశ? । వగవ [9] వివేకమా వసుధలోపలను?
తలకొని పండితోత్తము [10] లేల వగవఁ? । గలితపాండిత్యమ్ము గలనీకుఁ దగునె?"

---

1. కాట. (క) 2. కవఁగూడి యెంతయుఁ గఠినతతోడ. (చ) 3. కోపంబు సువహ్ని. 4. పెద్ద.
5. రాజా. (క) 6. దానంబుల. (క) 7. నిట్టిపనికి. 8. మ నిత్యంబు గావు.(చ) 9. వివేకమి.
10 లెల్ల (క.)

అని యిట్లు [1] బుద్ధి యయ్యంధభూపతికి । ఘనముగాఁ దెలిపినఁ, గడఁగి యవ్విభుఁడు
నలవడ నతని మొగంబుగా నిలిచి । "చెలువగు నీ సుభాషితముల వలన
ఘనతరంబైన శోకము డిందువడియె. । అనఘ, పండితులు ప్రియంబ ప్రియమ్ము
గని వస్తునాశయోగంబుల వలన । జనియించు మానస చటుల దుఃఖంబు
పుడమి నేమిటఁ జేసి [2] పొరయకుందురు? । తడయక యెఱిఁగింపు దయతోడ" ననిన
జనపాలకునిఁ జూచి సంజయుఁడపుడు । వినుమని చెప్పెఁ దద్వృత్తాంత మెల్ల :
"అనఘాత్మ, యీలోక [3]మ త్యసారంబు । [4] ననఁటియట్టుల యని యట మమత్వంబు
చెందని పురుషుండు చెలిమి దీపించి । పొందుగా [5] శోకంబు పొందఁడు వినుము.
ఒకయింటినుండి వేఱొక గృహమునకు । వికటితగతిఁ బోవు విధమున, మఱియు
వస్త్రంబు విడిచి పావనవృత్తి నొందు । వస్త్రంబు గట్టిన వడువున నుండు
నురుతరంబైనట్టి యొడలు [6] దొఱంగి । తరమిడి యొండొక్కతనువు గైకొనుట.
కడఁకతో [7] సారెపైఁ గడవకై మంటి । నిడినచో విరియుట, యొలమిఁ బట్టంగఁ
జెడుటయు, వాని సుస్థితి నెత్తు నెడను । ఉడుగక వ్రయ్యుటయును, ఎత్తిదింప
నెడలుటయును, ఎండి యిడియుట, గఱియు । నెడపకెంతయు నావమిడినఁ బోవుటయుఁ
జలముతో వాడిన [8] జనములచేతఁ । బొలియుటయును [9] బోలెఁ బొలియు దేహములు.
అదియటులుండె గర్భాధాన వేళ । మొదలఁ బిండావస్థ, మును, [10] ప్రసవమున
నరయ బాల్యంబున యౌవనంబునను । సరవితోఁ బ్రౌఢత్వ సమయంబునందు
భూపాల, వార్ధక్యమునను గర్మాను । [11]రూపమౌ నాశంబు రూఢితోఁ గల్గు ;
తిరముగా నిదియని తెలియంగరాదు ; । పొరిదమైఁ దమతమ సుకృతపాపముల
తెరువునఁ బోయిన దీనికి వగవ । సరవి [12] తోడుతఁ బ్రయోజన మేమిలేదు."
అనిచెప్ప విని యంత నాంబికేయుండు : । "ఘనుఁడ, సంసారదుఃఖబహుళతయును
ఎనయఁ దద్గహనత్వ మెఱిఁగింపు." మనిన । వెనుకొని రాజుతో విదురుఁ డిట్లనియె :
"పొరిది సక్తంబులై శుక్లరక్తములు । కరుడుగాఁ గట్టి తక్కొకయమేధ్యమున
సరవితో నెంతయు సంవృద్ధిఁ బొంది । వరమతిమైఁ గాలవశత నప్పిండ
మంగముల్గలిగి పాయక శిశువగుచు । సంగతి వెడలెడు సమయంబు నందుఁ

---

1. విదురుఁడ(చ) 2. పాయ. 3. మర్త్య. 4. ఎన సెట్టులన విని. 5. లోకంబు. (క) 6. పెరింగి. 7. సారెకుఁ గడవపై. 8. జలముల. 9. గల్గుఁ బుణ్యదేహికిని. 10. బ్రసూతియును.(క) 11. రూపమై. 12. తోడఁ బ్రయోజనమ్మేమి.

బెనుపొందఁగా గాఢపీడల నొచ్చి । యొనరంగ మిక్కిలి యోనియొత్తులను
బడి యొకభంగి యేర్పడి వెలంగఁ । బుడమి బాలగ్రహ భూతముల్ దొడఁగి
పట్టి ఘోరంబైన బాధలఁ [1] బెట్టు. । అట్టు జనించి పాయక మనుజుండు
పొలుపొంద బాలత్వమున నవివేక । [2] ముల శుచి నశుచియు మొగి సమంబగుచుఁ
జెలసి యెంతయు [3]జుగుప్సిత విధంబునను । జనవేది దుర్విచేష్టలఁ [4]జయించు.
భువిలోన [5] యౌవనంబును విషయాను । భవ దుఃఖకారియై పరగ నిందలకుఁ
దావలంబై యుండు; [6] దగవార్ధకమున । భావంబు వీఁకయు బలమును దఱుఁగఁ
బొలుపెల్లఁ దక్కి దుర్బుద్ధి వాటిల్లఁ । జలితేంద్రియములు [7] విశక్తతఁ బొంద
రుజ లుద్భవిల్లంగ రూపంబు దక్కి । [8] భజనేది యమ పాశ [9] బద్ధుఁ డౌఁ దుదిని ;
కాన సంసారదుఃఖము బహుళంబు. । పూని కామక్రోధ [10] మోహబాధలను
అంది యొండొరులను నటు చెఱుపంగ । నందందతలఁచి చయ్యన ధర్మపథము
క్రమమును దక్కి దుర్మదవృత్తులగుచు । యమకింకరులచేత నధికంపుబాధ
పడుదురు; నిర్మలభావ నన్మార్గ । మడరి చేకొన్న పుణ్యాత్ములు పుణ్య
కలితాత్ములగుదురు గాంభీర్యధుర్య ! । వెలయఁ దద్గహనత్వవిధము చెప్పెదను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు సంసారగహనము తెఱఁగెఱిఁగించుట

అనఘాత్మ, వినవయ్య యతిదుర్గమైన । వనమున భూసురవర్యుఁ డొక్కరుఁడు
చనుచుండి శార్దూలశరభ మదేభ । నవలులాయ మృగేంద్ర వారాహఖడ్గ
వివిధమృగంబులు వెనువెంటఁ దిరుగ । నవిరళ సాధ్వసం బధికంబుగాఁగ
దిక్కేమియును లేక దెసలెల్లఁజూచి । గ్రక్కునఁజని కనుగానక తిరిగె.

... ...

ఒనరంగ నొడ్డిన యురులును దోఁచె ; । మునుకొని యత్యుగ్రమూర్తియైనట్టి
వనిత యొక్కతె తనవక్షస్థలమునఁ । దనరంగఁజొచ్చె ; నంతట భీకరముగఁ
బంచశిరంబులఁ బ్రబలునాగంబు । లంచితనూర్తితో నలమిన, నతఁడు
తలకొని యాలోనఁ దత్ప్రదేశమున । వలనుగా మిక్కిలి[11] వల్లీవితాన

1. బెట్టి. 2. ములు. 3. జిగీప్సిత. 4. జనియించు. 5. యౌవనంబున విషయాన. 6. దవ్వార్ధికముగ
7. విశత. 8. భజనదియను. 9. బంధుఁడా. 10. లోభమోహాదు. (క) 11. వచ్చి.

ముల సంవృతంబయి మునుకొని మీఁద । నలిమీఱి గాఢతృణంబులు పెరిగి
కడఁగి [1] గూఢంబయి కనరాని నూఁతఁ । బడి యొక్క బలుతీఁగె బలువిడిఁదగిలి
వెనఁదలక్రిందుగా వ్రేలుచుఁ గొమ్మఁ । బసనారఁ బండిన పనసపండనఁగ
[2] నుండె; నట్లుండియు నొకభుజగంబు । పండి నోల్కలు గ్రోయుఁ, దద్దయునంతఁ
బరఁగ షట్కీరములు పండ్రెండు కాళ్లు । ధరఁగలిగిన మదదంతి యుత్తరువు
[3] చేరియుండంగ, నాక్షితిజశాఖలను । వారక బహువిధ వర్ణంబులగుచు
సదమలమైనట్టి షట్పదంబులును । [4] మధుధారలొగిఁ [5] గ్రోలి మత్తిల్లి తిరుగ,
[6] నలుపువెల్ల నెలుక లల మహీరుహము । విలసితమూలంబు వెసనఱకంగ,
ధరణీశ, విను [7] మధుధార లేప్రొద్దు । నొరఁగుచునుండంగ దోహలంబొని
పరికింపఁ బొరఁడుఁడు పరితృప్తి; [8] నద్ది । గురు దుస్తరంబైన ఘోరంపుటునికి.
అవనీశ, యిట్లున్న యాతండు నట్టి । వివిధనాగంబుల విరివైన యురగల
మెఱసిన యుగ్ర [9] కామిని కారణమునఁ । గఱకఱిఁ బంచముఖములున్న యట్టి
గజముల నందడిఁ, గడఁగికూపమున । నజగరంబుండుట, నాదరినున్న
మదగజభయమున, మఱిమూషికముల । పదపడి భూరుహ పతనహేతువున
భావింప నాభృంగపంక్తి గారింప । భావంబు వికలమై [10] వడి జీవితాశ
విడువఁడో ధృతరాష్ట్ర, వినుము నీవలెను । మడవక." యనిన నమ్మనుజేశుఁడనియె :
"కటకటా! యీకీతిఁ గష్టంపుటునికి । నెటువలె వేగించె? నెన్నాళ్లకతఁడు
విడువంగనయ్యె? నీవృత్తాంత మెల్లఁ । దడయక [11] వినిపింపు ధన్యవివేక!"
యనవుడిట్లను నాతఁడాంబికేయునకు : । "అనఘాత్మ, కైవల్య మవని మర్త్యులకుఁ
బుట్టుటగోరి యద్భుతముగా మెలఁగి । నట్టి యుత్తెఱఁగు వ్యక్తంబుగావినుము [12] (?)
మహిలోన నాదుర్గమంబు సంసార । గహనంబు; వాలుమృగములు రాగములు;
ముదిత తా జర; పంచముఖములఁ బోల్చు । మదగజంబులు వినుమహితేంద్రియములు;

---

1. గూఢంబయి గానక. 2. నుండిన మఱియు నేకొనిభుజంగంబు (క) 3. బెరయంగ బరుసున. 4. మద. 5. గ్రాలు మహనీయమహిమ. (క) 6. సితాసితంబులగు మూషికంబులని తిక్కన భారతము. 7. మద. 8. నట్టి. 9. కామి. (క) 10. పరగుజీవంబు. (చ) 11. వివరింపు. (చ)
12. కవిరాజ విరాజితము :—

అనవుడు నిట్లను నన్నరపాలున కాతఁడు మోక్షము నర్థిజగ
జ్జనులకుఁ బుట్టుట సన్మతిఁగోరి విశారదు లాదరసంభృతులై
యనఘ, సుదుస్తరమైనభవంబునకచ్చగు నీయితిహాసము శో
ధనమహనీయ విధంబునఁ జెప్పిరుదాత్తగుణాశ్రయతా మహితా. స్త్రీ. ప. 1-51

నలిమిఁ గూపంబు నందున్న పాము । కాలదండధారుండు ; లతజీవితాశ ;
వృక్షమాయువు ; దాని వెసఁదాయుఁగజము । నీ క్షోణిలోపల నెసఁగు హాయనము ;
మతికెక్కునట్టి తన్ముఖములు నాఱు । ఋతువులు ; పాదముల్ సృష్టిఁబ్రాఁడెందు
మాసముల్ ; భుజంబు మసలక నలుకు । భాసుర మూషికప్రవరంబులెల్ల
నరినహోరాత్రముల్ ; షట్పదవితతి । సరవిఁ గామంబులు జననాథతిలక !
ఘనమధుధారలు కామరసములు ; । మననూర నాయువు మధుసంచయంబు ;
వలనొప్పఁగా వానివలన మానవులు । పొలుపొంద నాసక్తిఁ బొందుదు ; రట్టి
సంసారచక్రంబు జగతిలో బుధులు । కంసారికృపవల్ల ఘనముగా నెఱిఁగి
తెలివితో నెంతయు దీనిపాశములు । చలమునఁ దెంపఁగఁజాలుదు." రనిన
విని యాంబికేయుండు విదురుకిట్లనియె : । "ఎనయంగ నాకిట్టి హితవుచెప్పితివి ;
వరధృతి కారక వాక్యపద్ధతుల । నెఱిఁగింపు." మనుటయు నిట్లనిపలికె :
"అనఘాత్మ, విషయసంహతి కర్దమమున । మునుకొని తేలుచు మునుఁగుచునుండ
రూఢిఁగాలము మట్టి గజయును జరయుఁ । గూడంగఁ, జెలువును గొవ్వునుబాపి
భావంబులోన సపాత్రమైనట్టి । చావొనరించు, నిశ్చలవృత్తివినుము.
తేరుశరీరము ; దీనికిఁదగిన । సారథిసత్త్వంబు ; చటులాశ్వసమితి
యింద్రియములు ; ధరనిట్టివిధమున । సాంద్రతఁజరియించు జనుఁడు తా వివశ
భావభరప్రాప్తిఁ బరఁగఁగ వాని । నేవిధిఁ బోనీక యెలమివర్తించు
పురుషుండు సంసారమున జరామరణ । నిరుపమ భయమును నెఱినుజ్జగించి,
గరిమతోఁ బరమ సుఖంబునుబొందు । నిరవుగా నిత్తెఱంగెఱిఁగి ప్రశాంతిఁ
బొంది బాంధవులకుఁబుత్రుల కిపుడు । అందంద నెంతయు నౌర్ధ్వదైహికము
గావించి [1]సుఖయింపు ధాత్రీనాథ." యనిన । 'భావించి వాక్యముల్ పరఁగఁ బోవిడిచి
సొలపుతోఁ [2]నుదిఁ జెవినూడినట్లైనఁ । దెలివి[3]లే కాతండు ధృతి మూర్ఛవోయె.
ఆసమయంబున నమల మానసుఁడు । వ్యాసు లేతెంచిన వసుధేశ్వరునకు
శిశిరోపచారముల్ [4]చేసిన యంత । వశముగాఁ దెలివొంది వ్యాసులరాక
యెఱిఁగింప సతనికి నిల జాఁగి మ్రొక్కి । వఱలుచు గద్గద స్వరమున ననియె :
"మానుషజన్మంబు మహిత వివేక ! । [5]మానస దుఃఖ [6]సమ జంబుఁ జేయు ;
తాపంబు [7]నొందించు; దైన్యంబుదెచ్చు; । పాపంబు [8]సంధించు. బాంధవతనయ

1. సుఖివిగా. 2. దూదిచెవిఁజొచ్చిన కైన. 3. గాకాతండు. 4. 'విదురాదు' లనుట అధ్యాహార్యము
5. మానుష. 6. కర్మంబు ఖండించు. 7. నొందుచు. 8. సిద్ధించు.(క)

మిత్రాదులెల్లను [9]మృతులైన కతన । గాత్రంబు మిక్కిలి కందంగఁజొచ్చె;
శోకమగ్గల మయ్యె శోభితాకార ! । ఏక్రియ వర్తింతు నెఱిఁగింపవయ్య. ”
అనిన వేదవ్యాసుఁ డాత్మసంభవునిఁ । గనుఁగొని పలికె: “నఖండప్రతాప !

వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖోపశమనంబు సేయుట.

తఱల కెంతయు నీవు ధర్మవర్తనము । లెఱుఁగంగ నేరుతు; వే భవచ్ఛోక
ముడుపంగ వచ్చితి నుడుగు మింతటను; । తొడరంగఁ దనువులు ధ్రువములు గావు.
క్రచ్చఱ నీవెఱుంగకయ యుండంగ । వచ్చెనే యీరీతి వైరబంధంబు
పరికింపఁ గౌరవ పాండుసూనులకు ? । నరయ నీపుత్రుఁడే యనికిఁ గారణము;
నెఱయంగ నిది [10]విధినిర్మితంబైన । తెఱఁగు; వారలు నాజిఁ దెగి మోక్షపదవిఁ
బడసిరి; వారికిఁ బనిలేదు ఎగవ; । విడువకెంతేనియు; విమల చిత్తమునఁ
జెలరేఁగి విదురుండు చెప్పినబుద్ధి । వెలయంగ నీవును విననొల్లవైతి.
దేవకృతంబులు ధీరులకైన । భూవర, మాన్పంగఁ బోలునె యెందు ?
లలిమీఱ దేవతలకుఁ [11]గృత్యమైన । కలితవర్తన [12]వింటిఁ గడఁకతో వినుము.
[13]ఎందైనఁ జరియింతు నే నశ్రమమునఁ; । బొందుగా నొకనాఁడు పురుహూతు సభను
[14]గ్రమముతో వింటి భూకాంత హరిఁజేరి । “ప్రమదంబుతోడ మద్భారంబుఁ బాప
నెనయంగఁ బనిపూని యేకారణమునఁ । దనర మీరిప్పుడు తడసితి రిట్లు ?
ఏమిటఁ బాయుదు నిమ్మహాభరము । ప్రేమతో” ననిన యాపృథివిని జూచి
నారాయణుండు తానవ్వుచు ననియె: । “ధారుణి, ధృతరాష్ట్ర ధరణీవిభుండు
తరమిడి పుత్రశతంబును బడయు ; । నరయంగ నందులో నగ్రజుఁడైన
దుర్యోధనుండు నీ దుస్తరంబైన । కార్యభారము మాన్పఁగలఁడు. పొ” మ్మనుచు
నద్దేవి వీడ్కొల్పె ; నంతటిలోన । గద్దరియై నాశకారణంబుగను
గలియంశమునఁ బుట్టె ఘనుఁడు నీసుతుఁడు; । బలిమిని నొరుల సంపద చూడలేఁడు;
చెలఁగి యెవ్వరు బుద్ధి చెప్పిన వినఁడు; । [15]వలనేది కడుఁగ్రొవ్వి వైరంబు విడఁడు ;
తమ్ములు శకునియుఁ దరణిసందనుఁడు । నమ్మానవేంద్రున కనుచర [16]వరులు;

---

9. మృతమైన, (క) 10. ధర్మనిందిత. (చ) 11. గృత. 12. వింటె. 13. ఎంతైన. (క) 14. బోయిన నారదముఖ్యులే తెంచి యాయెడనున్నచో నవనియే తెంచి రమణమీఱంగ మీరలు బ్రహ్మసభను. (చ) ప్రమదంబు 15. వలసెంది. 16. పరులు. (క)

తమతమ తప్పులఁ దారెరియంగ । విమలాత్మ, శోకింప వీరికిఁ గాఁగఁ
బనిలేదు పనిలేదు; పాండునందనులు । ఘనపుణ్యవంతు లకల్మషాత్మకులు;
నొగి వారివలనఁ గీడొక్కటి లేదు. । జగతి బ్రదికిరి నీదు సత్కుమారకులు;
ఇంతకు మున్న నేనెఱుఁగుదు దీని । నంతయు; నదిగాక యుత్తెఱంగెల్ల
నారదుఁ డా ధర్మనరలోకపతికి । ధీరత నెఱిఁగించెఁ దెలివిగా మున్న.
అదిగాన హింసకు నాతండు చొరక । కొదలేక కౌరవకులముతోఁ బొందు
సేయఁ దలంచి నిశ్చింతుఁడై యున్న । పాయక యొడఁబడెఁ బరితాపమేల?
నీవిట్లు దుఃఖింప నెఱి ధర్మసుతుఁడు । భావంబులోపల[1] వగవింపకున్నె!
దైవకృతంబును దనర నాపంపు । వావిరి మనసున వదలక నిలిపి
పాండుసూనులు నిన్ను భక్తి సేవింప । నుండుము; ధైర్యంబు నొప్పుగా నిలుపు.
అలవడ నెన్నాళ్ళకైనఁ జావంగ । వలయు ధారుణి నెంతవారలకైన.
ఎఱిఁగి యెఱింగియు నెఱుఁగనివాని । తెఱఁగున వర్తింపఁ దేఁకువ గలదె!
సొలవక యెంతయు శోకపావకము । నలరంగ సుజ్ఞానమను నీట నార్పు.
మాటి మాటికి నిట్టి మమత పోవిడువు; । నేఁటినుండియు ధర్మనిత్యుండవగుము;
తనువునఁ బ్రాణముల్ ధరియింపు." మనుచు । మునినాథుఁ డెఱిఁగింప మునుకొని కొంత
తడవు మిన్నకయుండి తదనంతరంబు । తడయక యత్తపోధనున కిట్లనియె:
"మునినాథ, వినవయ్య మును శోకతాప । మునుబొంది యూరక పొగులంగ[2]వలసె.
ధనమును సుతులును దల్లిదండ్రులును । వనజాత ముఖులును వసుధయు ననుచుఁ
జలమున నెఱుఁగక జాలిఁబొందితిని; । నెలకొని తెలిసితి నీకృప నిపుడు.
అదిగానఁ బాండుపుత్త్రావళి తోడ । వదలని సద్బాంధవమున వర్తింతు.
మనసు దృఢంబయ్యె; మహిమసుజ్ఞాన । ఘనుఁడనైతి." నటన్నఁ గడు సంతసిల్లి
"ధృతరాష్ట్ర, చిత్తంబు తిరుగకు" మనుచు । నతనిఁ బ్రబోధించి యరిగె నందేని.
అటు ప్రబోధితుఁడైన యాంబికేయుండు । చటుల బుద్ధులు మాని సంజయు కనియె:

ధృతరాష్ట్రుఁడు సపరివారముగాఁ బొలికలనికిఁ బోవుట

"[3] పొలికలనికి నింకఁ బోవంగ వలయు । నెలమితోఁ బయన మాయత్తంబు సేయుఁ.
గాంధారిఁ గుంతిఁ దక్కటి పద్మముఖుల । బంధుసగతిఁ గొని వదఁడు వేర్వేఱ.

1. పరికింపకున్నె (క) 2. వళసె 3. పొలని. (క)

విదుర, తామసమేల వెలువడు." మనిన । నదనుగా నిరువురు నట్టు సేయఁ
బుత్రశోకంబునఁ బొగిలి గాంధారి । గాత్రంబు ధూళిచేఁ గదిసి [1] వర్తింప
గరిమఁ గుంతీప్రముఖలయిన వృద్ధ । తరుణీ జనంబులు తనవెంట రాఁగ,
నందంద దొరఁగెడు నశ్రుబిందువులు । క్రందుగా ముఖమునఁ గప్పి నిండంగ,
విరిసిన వెండ్రుకల్ వెన్నునఁ గటిని । [2] నిరతమై దృష్టులు నీఱుసేయంగ,
నలిరేఁగి హస్తముల్ నమతల యందు । బలువడిఁ జేర్చి తప్పక తనూభవులఁ
దలపోసి పోసి గాంధారి యేతేరఁ, । బలు దుఃఖములఁ గుంది పైపయిఁ బడుచుఁ
బతులను హితులను బంధు వర్యులను । మతిఁ జేసికొని శోక [3] మగ్నలై యంతఁ
గురుకుమారక సతీ కోటి యేతేర, । సొరిది వయస్యలుఁ జూడఁ బయ్యెదలు
తొలఁగిన సిగ్గులఁదొడరు భామినులు । తలఁకొని యేకవస్త్రముతోడ నడున,
విదురుఁ డంతటిలోన వెలఁదుల నెల్ల । వదలక యూరార్చి వరవాహనముల
నునిచి యేతేరంగ నుర్వీశ్వరుండు । నొనరంగ నట నిజయోగ్య [4] యానమునఁ
జనియె, గాంధారియు [5] సతియైన కుంతి । యును మొదలయినట్టి యుత్పలనేత్ర
లను దోడుకొని దిశల్గలఁగి ఘూర్ణిల్లఁ । జనుదెంచె విదురుండు సంజయుఁ గూడి.
మఱియును [6] బురిగల మనుజులందఱును । వఱలు బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్య శూద్రులును
నరవి శిల్పకులును స్వర్ణకారులును । గుఱుతు మించిన యట్టి కుంభకారకులు
రజకులు క్షౌరక ప్రముఖ వర్ణములు । సజితలీలలఁ బెద్దలనఁ బిన్నలనక
చనిరి యివ్విధము క్రోశం బంతలోనఁ । దనరంగఁ గృపవర్మ ద్రౌణియుఁ గృపుఁడు
వరమతి నెదురుగా వచ్చి యల్లంత । నరదముల్ డిగ్గి శోకార్తి సంగములు
తూల బొమ్మంబులు తొరఁగుచునుండ । నోలిమై నాంబికేయునిఁ గాంచి యనిరి :
"వినవయ్య ధృతరాష్ట్ర, వెలయంగ నీదు । తనయుండు భుజబలదర్పంబు మెఱసి
యురువడి సంగర మొనరించి దివిజ । వరుల మెప్పించి పావనమైన పదవి
కలవడఁ జనియె సైన్యములతోఁ గూడి, । పొలుపొందఁగా నేము మువ్వుర మర్థి
బ్రదికితి మతుల దోర్బలవృత్తి" ననుచు. । తదనంతరంబునఁ దప్పక కృపుఁడు
సొలవక గాంధారి శోకంబు మాన్పఁ । దలపోసి యిట్లను: " తరుణీలలామ !

---

1. వర్ణింప. (క) 2. నిరతమై తనదృష్టు. (చ) 3. మగ్నలై. 4. మానము 5. సతి.
6. బరిగల. (క)

కృపుఁడు గాంధారి నూరార్చుట

భవదీయ పుత్రులు బవరంబులోన । వివిధాస్త్రవహ్నిచే విమతులఁ బొదివి
దివిజులు వినుతింప దివ్యాస్త్రవృష్టి । నవలీల్మై నాఁగి నిశ్చలదివ్యపదము
గైకొనియున్నారు; కడఁకతో వారి । కై కాంత, శోకింపఁగాఁ బనిలేదు ;
సకల దానంబుల జపతపంబులను । సకల యాగంబుల సరి గాంచు పదవి
ఘనతర సంగరాంగణమునఁ దెగిన । యనుపమ పుణ్యాత్ము లరిగినగతికి
సరిగాదు; కావున సంభావ్య [1] తరము । ఉరువడి నదియటులుండె; పాండవుల
కలవడ 'గెలిచితి' మనిన సంతోష । ములు [2] లేవు చెప్పెద ముదముతో వినుము.
పవనతనూజుండు పార్థివు గదను । అవిరళగతిఁ గూల్చినట్టి యారాత్రి
యెలమి దీపింపంగ నేము మువ్వురము । చెలరేఁగి పాండవశిబిరంబు చొచ్చి
సకల రథంబుల సకల నాగముల । సకల రాజన్యుల సకలయోధులను
సకలాశ్వముల మఱి సకలాయుధముల । సకలంకగతిఁ ద్రుంచి యంతటఁ బోక
శ్వేతునిఁ జెండాడి సేనల నఱికి । యాతపత్రంబుల నవనిపైఁ గూల్చి
ద్రౌపదీపుత్రులఁ దక్కటి దొరల । నేపుమైఁ జంపి యేమిటకు వచ్చితిమి.
అదిగాన సంతోష మాపాండవులకు । హృదయ నిర్మలము లేడించుకంతైన.
తరమిడి మాకును దప్పిపోవలయు । నరయ ననుజ్ఞయిం" డని మహీపతికిఁ
గృతమతి గాంధారికిని బ్రదక్షిణము । లతులితగతిఁ జేసి యరదంబులెక్కి
యిలలోన భయమున నించుకతడవు । నిలువక వేచని నెఱి నంతలోన
పౌనఁగ గంగాతీరమున నొక్కచోట । వసియించి యన్యోన్య వచన పద్ధతులఁ
బాసిరి ; కృతవర్మ పరువడి నంత । భాసుర ద్వారకాపట్టణంబునకుఁ
జనియెఁ ; గృపుండును సామజపురికి । ఘనముగా నేతెంచెఁ ; గడఁకనాద్రోణి
వ్యాసాశ్రమంబున కనతి దూరమున । నోసరిల్లక చేసె నుగ్రతపంబు.
తదనంతరంబున ధర్మజార్జునులు । వదలక దాడిమై వచ్చి యాద్రోణి
వెలయంగఁ దాఁకిన వృత్తాంతమెల్ల । నెలకొన్న ప్రీతితో నీవు విన్నదియె.
ఘనతతోఁ దరువాతికథ విను మనఘ ! । మునుకొని రథికులు మువ్వురు చనిన
నాంబికేయుఁడు క్రొత్తయైన నెవ్వగలఁ । బంబి పోవును నుండెఁ ; బరఁగంగ నచట

---

1. దనము. 2. లేపు. (క)

శమనశూనుండు పాంచాలికి ద్రౌణి । విమల శిరోమణి వెలయంగనిచ్చి
యూరార్చి యుడుకార్చి [1] యున్నంతలోన । వారక ధృతరాష్ట్ర వసుధీశ్వరుండు
మునుకొని కలనికిఁ బోయెడువార్త । విని శోకమునఁ జాలవిహ్వలుఁడగుచుఁ
దనతమ్ములందఱు ద్రౌపదీదేవి । తన వెంటరాఁగ నద్ధరణీతలేశుఁ
గనుఁగొన నేతేరఁగా, దవ్వులందె । వనివడి ధర్మజుఁ బరికించిచూచి
కౌరవ కాంతలు కన్నీరునించి । యీరసంబునఁ జేతులెత్తి యేడ్చుచును
"ధర్మవేదిత్వ మీధరణీశ్వరునకు । నస్మిలినెక్కడి! దక్కటా తగునె!
దయలేక మామలఁ దండ్రుల సుతుల । జయ [2] మెన్ని తాతల సచివులగురులఁ
దమ్ముల మిత్రులఁ దగినబాంధవుల । నిమ్ములఁ జంపించె నిట్టిదిగలదె?
నాశనంబుగఁజేసి నవ్యదుఃఖముల । వాసిలేకెంతయు వచ్చుచున్నాఁడు."

ధర్మరాజు తమ్ములతో ధృతరాష్ట్రునొద్దకుఁ బోవుట

అని బహువిధముల నందఱుఁబలుక । విని ధర్మసూనుండు వేదనఁబొంది
పుత్రశోకంబునఁ బొగులుచునున్న । ధాత్రీశుకడకేఁగి తత్పార్శ్వవర్తు
లైనవారలచేత నటనెఱిఁగించి । భూనాథు పాదాబ్జములకు మ్రొక్కుటయుఁ,
బెనుపొంద నల్లమప్రియమంద వగల । వనరుచు నట దీనవక్త్రుఁడై నృపతి
యాలింగనముచేసె; నంతభీముండు । శైలభేదిసుతుండు సరవిమైఁగవలు
నెఱిఁగిన వారల [3] నెఱిఁగించుటయును । మఱి భీముఁ డనునట్టిమాట కర్ణముల
సోఁకిన మిక్కిలి శోకరోషముల । భీకరంబుగనున్న పృథివీశుఁ జూచి
మనమున నెఱిఁగి యమ్మధుసూదనుండు । తనర 'నిసీపీని తలఁపొప్ప' దనుచుఁ
జెలరేఁగి ధృతరాష్ట్రుచిత్తంబు మున్నె । వలనొప్ప నెఱిఁగినవాఁడు గావునను
అనుపమ మాయామయంబుగా వాయు । తనయుని రూపంబు ధరణిలోహమునఁ
గొనకొని సేయించి గూఢప్రకార । మున నచ్చటికిని నిమ్ముగ మహామహిమ
వరుసఁ దెప్పించినవాఁడు గావునను । బరఁగ నాలోహరూపము జగదీశు
ముందట నిలిపిన, బోరన నతఁడు । పొందుగా మారుతపుత్రుఁగా దలఁచి
యాలింగనము సేయ నదిపొడియయ్యె. । ఆలోన హర్షించి [4] యంధభూవిభుఁడు
మెఱమెచ్చునై భీమునెఱి పేరుకొనుచుఁ । దఱలక బహుళరోదనము సేయంగఁ

1. యున్నతిలోన. 2. మేడి. 3. 'అచ్చటివాడు' అసుకర్త అధ్యాహార్యము. 4. యంత. (క)

జిఱునవ్వు నవ్వుచుఁ [1] జెలఁగియాశౌరి । మఱియు నా ధృతరాష్ట్ర మనుజేశుకనియె:
"అడలంగనేటికి ననిలసూనుండు । బడిబడి నీచేతఁ బడఁడు నిక్కువము.
పదపడి నీచేత భంజింపఁబడిన । యది యినుమింతెపో యవనీశతిలక!
గొనకొని యే నీదు కోపమెఱుంగఁ । బెనుపొంద భీముని వెనుకకుఁదిగిచి
యేను నీముందట నిడితిని దీని. । పూని యెవ్వండు నీ భుజశాఖలెదుట
నిలువంగఁ గలవాఁడు నిక్కమూహింప. । పొలుపేది మిక్కిలి పుత్రశోకాతు
రుండవై ధర్మంబుమాఢిఁ బోకార్చి । దడిగా బాపంబు దలఁచితి వకట!
వేదశాస్త్రంబులు వింటివి మిగుల; । నాదిపురాణంబు లఖిలధర్మములు
నెఱుఁగుదు; వీ విప్పుడీతప్పు దలఁప । నఱలేని వగపొంద నక్కటా తగునె!
వెలయు గురుండును విదురుండు భీష్ముఁ । డల సంజయుండు నే నాదిగాఁగూడి
చెప్పిన బుద్ధులు చెవిఁబెట్టవైతి; । చెప్పుమా యిఁకనేమి సేయంగవచ్చు?
పోల్కి యెఱుంగక పాదివికోపమున । నూల్కొని భీమార్జునుల సత్త్వమెఱిఁగి
పలుకులేటికి నేలపన్నిరి రణము । ... ...
గిరికొని ద్యూతంబు గెలుచుకతమున । ధరణీను త్తమసాధ్విఁ దలపట్టి యీడ్చి
యొనరంగవస్త్రంబు లొలుచుట యెఱిఁగి । [2] యును దనూజులఁజంపె నొగిభీముఁడనుచుఁ
దెంపుమై సుజ్ఞానధీరత్వ మెడలి । చంపంగఁ దలఁచితి నరవిభుయకట!
నెలకొని నీయవినీతియు సుతుల । కలితనంబును జూచి ఘనతరరోష
శోకముల్ మాని మెచ్చుగ శాంతబుద్ధిఁ । గైకొను" మనిన నక్కమలాక్షుకనియె:
"నీదు సద్వాక్యముల్ నిత్యంబు లనఘ! । ఆదట నేఁగ్రోధి నదిచెప్పనేల?
నొగడంగఁ దెలిసితి నీదువాక్యముల । వగపెల్లమానెఁ బావనుఁడ నేనైతి.
నాతమ్ముఁడగు పాండునరపతి సుతులు । ప్రీతియొనర్పంగఁ జేస్మివర్తింతు."
ననుటయు శౌరి భీమార్జునయములు । ఘనముగాఁ గ్రమమునఁ గానుపించుటయుఁ
గరమొప్ప వారలఁ గౌఁగిటఁజేర్చి । వరుసతో దీవించె; వారిజోదరుఁడు
తగయుయుత్సునిఁ జూపఁ దద్దహర్షమునఁ । బిగియఁ గౌఁగిటఁజేర్చి ప్రియములు పలికి
ధర్మనందనుతోడ "ధర్మాత్ములార! । యుగ్మలి గాంధారి నటపోయి కనుఁడు,

---

1. శ్రీవిభుండపుడు. (చ)

2 మనమునఁ గలుగు నుమ్మలికదీఱంగ.
దెంపుమై ... ... (క)

ధర్మజుని శపింపఁబూనిన గాంధారిని వ్యాసుఁ డుపశమింపఁజేయుట

అరయుంగ నీవేళ." యనినఁ బాండవులు । హరిపురస్సరముగా నటఁజని మ్రొక్కి-
కరములఁ బాదముల్ గజగజవణఁకఁ । గరములు మొగిడింప గాంధారివారి
దీవింపనొల్లక తీవ్రకోపమున । భావంబులోన శాపంబీయఁ దలఁచి
యున్నచో, వ్యాసుఁ డత్యురు కృపావాసుఁ । డున్నతాజినవాసుఁ డొగిఁ జనుదెంచి,
సకలజనంబులు సాష్టాంగ మెఱఁగి । ప్రకటనమస్కృతుల్ పరఁగంగఁజేయఁ
గనుఁగొని, యవ్వి డా గాంధారిఁజూచి । 'యెనయ నోహో శపియింపక వినుము.
[1] పాండవే యాగ్రజుపై నల్కగూను ; । చండతర స్ఫూర్తి చనునమ్మ నీకు ?
ధర్మ తనూజుండు ధర్మాత్ముఁ డతుల । నిర్మల విజ్ఞాని నీకుఁ జెప్పెదను.
కౌరవనాథుండు కదనరంగమున । కారయఁ బోవుచు నంబ దీవింపు
జయమగుఁ గాకని సరవితోఁ బలుక । రయమున నీవు 'ధర్మము గల చోటఁ
గలుగు జయం' బని కడఁకతో ననవె! । పొలుచు ధర్మంబునఁ బొడవైన పాండు
తనయుల వీరిని దయఁ జూడ వలయును ; । మనమున మానుము మాత్సర్య మబల!"
అనవుడు గాంధారి వ్యాసమునీంద్రుఁ । గనుఁగొని పల్కె : "దుఃఖంబునఁ జేసి
కలఁగితిఁ గాక యీ కౌంతేయవర్గ । మలవడఁ గుంతి కె ట్లట్టులె నాకు.
తులువతనంబున దుర్యోధనుండు । కలనిలోఁ బోరాడఁగాఁ బాండుసుతులు
సరవిఁ గయ్యపుఁ బాడిఁ జంపి రందఱిని । [2] గురుమతి నందు కేఁ గోపింపఁగాని
హరిచూడ భీముఁడన్యాయమార్గమునఁ । గురురాజు తొడలు నుగ్గులు చేసె నకట !"

భీముఁడు వినీతుఁడై గాంధారికిఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగుట

అన విని వాయుజుఁ డతి భయంబునను । ఘన కంపితాంగుఁడై గాంధారికనిమె :
"తలఁకొని చూడంగ ధర్మమె యైన । [3] నలి నధర్మంబె యైనను బ్రాణభీతిఁ
జేసితి నీతప్పు క్షితియెల్ల నెఱుఁగ । వాసిగా సైరింపు వనజాతవదన !
ఎలమితో ద్రౌపది నీడ్చి తేఁ బనిచి । తలఁకొని యూరుల త్తరుణికిఁ జూపఁ
గనుఁగొని 'యూరు భగ్నము సేతు' ననుచుఁ । బనివడి యే నాఁడు ప్రతిన చేసితిని.
తఱి నుత్తమక్షత్ర ధర్మజ్ఞు లెల్ల । నెఱిఁ బ్రతిజ్ఞాహాని నిందింతు రెపుడు.

---

1. పాండవ యగ్రజు. 2. గరమతి నందుకై కపటమి లేదు. 3. నెలమి నధర్మమైన. (క)

కావునఁ బూనిక కడఁగి చేసితిని । సావధానముతో విచారింపు." మనిన
నద్దేవి యిట్లను: "నానీచుఁబట్టి । తద్దయుఁ [1]జంపుట తగవు ధర్మంబు.
అరయంగ వైరిని అనిలోనఁ జంపు । దురుగాక పచ్చినెత్తురుగాని గ్రోలు
నట్టి క్రూరాత్ము లెవ్వెడ నైనఁగలరె (?) । గట్టిగా." ననవుడు గాంధారికనియె:
"ఆసభలోని కయ్యబలఁ బాంచాలి । గాసిగా నీడ్చి తక్కక చీరలొలువ
నలుకమైఁ జేసిన యా పాపకొఱకుఁ । గలనిలోఁ బట్టి యాఖలు దుస్ససేను
రక్తంబు ద్రావుదు రణములో ననుచుఁ । బ్రాక్తన స్మరణచేఁ బట్టితిఁ బ్రతిన;
యదిగానఁ ద్రావితి; నన్యమానవుల । మదముతోడుతఁ బట్టి మఱి శీఘ్రవృత్తి
శోణితం బానుట చూడఁ బాతకము । క్షోణిలోపల నని శ్రుతి వినఁబడును.
తరమిడి యనుజురక్తం బానునంత । దురిత చిత్తుండనే! ద్రోహినే!" యనిన
"నాఁగి నూఁతకోలగా నొక్కని నైన । జగతిలో నిల్పక సవడి నూర్వురను
ద్రుంగితి; వందులో మీకెవ్వఁడైన । సంగతి [2]నెగ్గులాచరియింప నట్టి
వాఁడు లేఁడయ్యెనే! వదలక [3]యొకనిఁ । బోఁడిమి దీపింప భువిఁ జంపకున్న
నంతటఁ దప్పునే యకట నీప్రతిన! । ఎంతయు మీయన్న నిల యేలనీఁడె?
ఎటువంటి వారైన నీరీతిఁ జంపు । కుటిల చిత్తులు గలుగుదురె ధారుణిని?"
అని యని చింతించి యమసూతిమీఁద । ఘనమైన కోపంబు గదుర 'నారాజు
నెచ్చట నున్నవాఁ డేమిచేసెడిని । క్రచ్చఱ?' ననవుడు కంపించి ధర్మ
సుతుఁడు చేతులు మోడ్చి సువినయంబెసఁగఁ । గృతమతితోఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి
మృదుభాషణంబుల మెల్లనఁ గదిసి । పదముల కెఱఁగి యప్పాండవాగ్రజుఁడు
"కుంభిని నీ పుత్రకులఁ జంపినట్టి । దంభుండ శపియింపఁ దగదె యోతల్లి!
తమ్ముల బంధులఁ దాతల సుతులఁ । గ్రమ్మి చంపించిన ఖలునకు నాకు
నేటికి జీవనం బేటికి రాజ్య । మేటికి భోగంబు లేటికి?" ననిన
మఱుమాట లాడంగ మాని గాంధారి । దొఱఁకొని నాలుక తొట్రుపడంగ
నెట్టన నిట్టూర్పు నిగిడించె; నేత్ర । [4]పట్టంబు సందునఁ బరువడి వెడలి
యా పతివ్రత దృష్టి యందంద పోయి । భూపాలు పదనఖంబులఁ జెందుటయును
గందినఁ జూచి యాఖండలసూతి । యందంద చనియె శ్రీహరివెనుకకును;

1. జేసిన. (క) 2. నెగులార్పఁ జాలినయట్టి. 3. పట్టి. (క) 4. పట్టాకృత సృసంగు. (మా)

మారుతసూనుండు మాద్రినందనులు । వారక తిరుగుచుపడి; రంతలోనఁ
దలకొన్న క్రోధంబు దక్కి గాంధారి । యలవడ ధర్మపుత్రాదులయందు
మాతృభావంబున మసలక పలికె: । 'మీ తల్లిఁ గనుఁగొన మెలపునఁబొండు.'

పాండవులు కుంతియొద్ద కేఁగుట

అనునంత నందఱు నంతరంగమున । ననిచిన కలఁక తామొయ్యన డిందు
పఱచి యచ్చట వోయి పరఁగంగఁ గుంతి । చరణాబ్జములమీఁదఁ జయ్యనవ్రాలి
కన్నీరు నిగిడింపఁగా, నేడ్చి కుంతి । యెన్నిక వారలనెత్తి వేర్వేఱఁ
దనువులు నిమురుచు దారుణశస్త్ర । ఘనతర వ్రణములు గాంచి, నిట్టూర్పు
నిడిగించి, యందఱ నెదఁ గౌఁగిలించి । యెగులుచుఁ బొగులుచు విహ్వల యయ్యె.
ఆసమయంబున నతివ పాంచాలి । యాసమీపముఁజేరి యధిక దుఃఖమునఁ
బదములపై వ్రాలి బాష్పంబులురల । నదనుగా వికలాంగియై త్రుంచివైవ
ధృతి నెండతాఁకిన తీఁగచందమున । క్షితిమీఁదఁ బొరలుచుఁ జెలఁగి యేడ్చుచును
'అకట! సౌభద్రాదులైన నీమనుమ । లకలంక వృత్తి నెందరిగిరో!' యనుచుఁ
బలవింపఁ బలవింప, భామకుంతియును । బలు రోదనమ్మున భామలుఁదాను
నొసరంగ గాంధారి యున్న చోటికిని । బనవుచుఁ జనెఁ; దన పాదపద్మముల
కెఱఁగి పాంచాలియు నేడ్చుచు నున్న । తఱి, నడలుచును గాంధారి యిట్లనియె:
"పుత్రశోకంబునఁ బొగులు నీదైన । గాత్రంబు కృశమయ్యెఁ; గందువాటిల్లె;
పుత్రవర్గముచావఁ *బొందెదు దుఃఖంబు । పౌత్రహీనతఁగుంతి పాయునే వగవు!
నిన్ను నూరార్చెద నీరజవదన, । నన్ను నూరార్పు; మున్నతి నిద్దఱకును
నమమయ్యె దుఃఖంబు; జగతిలో నీవు । శమియింపు మింక విచారింపఁదగదు.
పుడమి 'నవశ్యమనుభోక్తవ్య' మనుచు । నుడుగక మ్రోయుచు నుండు వేదములు.
వసుమతి నొసటను వ్రాసిన[1] వ్రాలు । నుసిగినఁబోవునే యూరకంబుకంఠి!"
అని యిట్లు భాషించె నర్థితో ననుచు । వినిపించుటయు మునుల్ వేడుకఁబొంది
యనఘాత్మ, తరువాతనైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే యని యడుగుటయుఁ
బద్మపత్రాక్ష, గోపాలక, కృష్ణ, । పద్మాలయానాథ, పాపసంహార,

* 'పాండవవర్గము' అనుట కర్త అభిప్రాయము. 1. వ్రాఁత. (చ)

హరిహరబ్రహ్మాత్మ, హరనుతచరిత, । హరిముఖ్యదిక్పాలకానీక వంద్య
చరణ సరోరుహ, సత్యస్వరూప, । పరమాత్మ, పరమేశ, భక్తమందార,
అణురూప, ఘనరూప, యాద్యంతరహిత, । మణివక్షు, కేశవ, మధుదైత్యహరణ,
ఘనమాని హృద్గేహకలిత సందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీవేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెద నీకు.
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్యతనూజ । సుగుణాఢ్య సోమనసుకవీంద్ర వర్య
రచితమా స్త్రీపర్వ రమ్యకావ్యమున । నుచితమై యాశ్వాస మొక్కటి యయ్యె.

ద్వితీయాశ్వాసము

శ్రీభోగిగిరివాస, చిరతరోల్లాస । వైభవనిలయ, శ్రీవర, వాసుదేవ,
ఆదినారాయణ, యాద్యంతరహిత, । వేదాంతవేద్య, శ్రీవేంకటాధీశ !
జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు । ఘనతతో భారతకథ చెప్పుచుండఁగ :
"ఆరీతి గాంధారి యబల ద్రౌపదిని । నూఱడఁ బల్కి యత్యున్నతస్ఫూర్తి
వ్యాసమునీంద్రుని వరలబ్ధమగుచు । భాసుర దివ్యవైభవదృష్టి తనకు
నాపొద్దు నిజవ్రత హాని లేకుండఁ । బ్రాపింప సంగరావని యఖిలమును
గాలఁదితో లోచన గోచరంబైన । బలువిడిఁ దెగిపడ్డ భద్రేభములును,
దెలియంగ నడుములు తెగిపడ్డ హరులు, । నలవోక నుగ్గునూచైనట్టి [illegible],
ఘనశరములు గాఁడఁగాఁ గాలుఁగాలుఁ । జెనఁచుక పడియున్న పృథుపదాతులును,
దోకొని యప్పదాతుల నేమి గాన । రాక మీఁదను జాలఁ గ్రమ్ముక పడిన
కేతనంబులు, విఱిగియుఁ గాలిఁదూలు । నాతపత్రములు, నుగ్గైయున్న జోళ్లు,
గొడుగులపైఁ దమగుఱుతులు వారసి (?) । విడువక పడియున్న వింజామరములుఁ,
గేతనంబుల మీఁదఁ గ్రిందను నిండి । జాతిగాఁ బడియున్న శస్త్రాస్త్రచయము,
నాదవుశస్త్రములచే నుక్కడఁదునిసి । నెదగాఁగఁ బడియున్న వీరమస్తములు
నలిసినపదములు, నలినలియైన । తలలును, జెదరిన దంతతండములు,
బొరలు మొండెములును, బొట్టలవెలికి । నుఱికిన ప్రేగులు, నొగిఁబడ్డ మాంస
ఖండములును, బెనుకాల్వలై పాఱు । చుండు శోణితముల నొడ్డొండ దొరఁగు
మకరకుండల హార మంజీరవలయ । మకుట కేయూరాది మణిభూషణములుఁ,
బలల ఖాదనములఁ బరితృప్తిఁ బొంది । చెలఁగి నర్తనములు సేయుచున్నన్న
శాకినీ భూత పిశాచ వేతాళ । డాకినీ కరతాళ డమరు ధాంకృతులు,
కాక జంబుక వృక కంక గృధ్రాది । భీకరస్వరములు పెల్లుగాఁ గలిగి
కడు ఘోరమైయుండు కదనరంగంబు । పడఁతి గాంధారి తప్పక కనుఁగొనియె.
తదవసరమున సాత్యవతేయమౌని । విదితంబుగాఁ బాండవేయులఁజూచి,
'సరవిమై బాంధవశవములకెల్ల । విరివిఁ గాలోచితవిహితంబు గాఁగ

ననల సంస్కారంబు నటసేయుఁ డనుచుఁ । బనిచి యంతర్ధానపరుఁడైన, వారు
దేవదేవుని సర్వదేవతామయుని । భావజజనకు శ్రీపతి హృషీకేశు
నారాయణుని జగన్నాథు ముకుందు । వారిజోదరు భక్తవత్సలుఁ గృష్ణుఁ
గూడి యాధృతరాష్ట్రుఁ గూర్మితోఁ బోదివి । యాడకుఁ జనుచు నత్యంత వేగమునఁ
గడకతోఁ గౌరవ కామినీమణుల । నడపింప, నప్పుడనాతులు, పతులు
సుతులును మిత్రులు సోదరచయము । క్షితిమీఁద నెంతయుఁ జేష్టలుదక్కి
శవములై యుండంగ సవడిమైఁ జూచి । ప్రవిపులమతిలేక పలవించువారు,
నురుపడి ధరమీఁద నొరఁగెడివారు, । పురపురమనుచును బొగిలెడువారు,
పొరలాడువారును బొక్కువారలును । మఱచి దేహంబులు ప్రమాన్పడువారు,
కచభారములువీడఁ గమనీయరత్న । ఖచిత నానావిధ ఘనభూషణములు
చెదరంగ ముత్యాలసేసలు రాలఁ । దుద మొద లెఱుఁగక దుఃఖించువారు,
మునుకొని తలలును మోములు మోదు । కొనువారు నై రంత గోవిందుఁ జూచి
యతివ గాంధారి రమ్మని చేరఁబిలిచి । యతుల శోకాక్రాంతయై యిట్టులనియె :

గాంధారి పొలికలనుఁజూచి కృష్ణునితోఁ జెప్పి దుఃఖించుట

“హరి, జనార్దన, కేశ, వానంత, కృష్ణ, । మురహర, నగధర, పుండరీకాక్ష,
యనఘ, పరాకుసేయకచూడు వారె । గొనకొని ధృతరాష్ట్రుకోడండ్రు, మిగులఁ
గన్నీరు మున్నీరుగాఁగ నేడ్చుచును । గ్రన్నన యుద్ధరంగంబునఁ దెగిన
తమ పురుషులమీఁదఁ దగిలి కాకములు । ప్రమదంబుతో నెక్కి బలువిడిఁ [1] బొడువ
నడఁపంగ మఱి చేతులాడక చేష్ట । లుడిగియున్నారు దామోదర, కంటె!
అవని నిచ్ఛామృతుండనఁ బొగడొంది । వివిధ శౌర్యప్రభా విస్ఫూర్తి మెఱసి
పరశురాముని భుజాబలమున గెలిచి । పరమవైష్ణవుఁడనఁ బ్రజ్ఞదీపించి
శరతల్పగతుఁడయ్యె సగవిఁ బ్రాణములు । ధరియించినాఁడు శాంతనవుఁ జూడు.
కురుకుమారులకు మక్కువ ధనుర్విద్య । పరఁగంగ నేర్పిన భవ్యవిక్రముఁడు
ద్రోణుఁ జూచితే రూపెల్లఁ బాసి । క్షోణిపైఁ బడినాఁడు గోపికారమణ!
తొలఁగ కెంతయు హంసతూలికాతల్ప । ములమీఁద శయనించి పొలఁతులు వేడ్కఁ
బాదపద్మములొత్త భాగ్యభోగముల । నాదట వర్తిల్లునట్టి యా ఘనుల

1. బొడవ - నడచుకో. (క)

తనువులు చూచితే! ధరణిపైఁగూలి । యొనరంగ నున్నవి యుల్లంబులుమఁక.
చెవులకునింపుగా శ్రీరాగముఖ్య । వివిధగానంబులు వీణారవములు
నిత్యంబు వినుచుండు నృపులసన్నిధిని । అత్యంతముగ నక్కలఁజుచున్నవియు.
కర్పూర కస్తూరికాగంధ మెలమి । నేర్పుతోఁజూసెడి సఖలభూపతులు
తెలియ శోణితపంక దిగ్ధాంగులగుచు । బలమఱ భూమిపైఁ బడియున్నవారు.
ప్రాణముల్ విడిచియుఁ బరఁగహస్తములఁ । ద్రాణఁ గృపాణముల్ తగవిడువకయుఁ
బ్రథనరంగమున సప్రాణులువోలెఁ । బ్రథితులై యున్న సద్భటులను గంటె!
అట్టలకడ నుత్తమాంగంబు గాన । కట్టిట్టు దిక్కుల కరిగెడువారు,
తలలు చేతులఁగొని తనువులఁబొదివి । పొలుపఱ ధరమీఁదఁ బొరలెడువారు,
శిరములు మేనులఁజేర్చి భావించి । గురుతర శోకాబ్ధిఁ గ్రుంగెడువారు,
తునియలుపైకొనఁ దోడఁబడఁగూర్చి । జనితశోకముల మూర్ఛలఁ బొందువారు
హాయని యెలుఁగెత్తి యందందవగలఁ । బాయక మిక్కిలి వలవించువారు,
'ఇదెశిర మిదెపాద మిదెహస్తమనుచు । వెదకెడువారు నిర్విణ్ణులౌవారు
నై యున్నవారల నంబురుహాక్ష! । వేయువిధంబుల వీక్షింపవయ్య.
నాపూర్వకర్మంబు నన్నింతసేయఁ । బాపపుఁగన్నులఁ బరికింపవలసె."

దుర్యోధనుని కళేబరము గాంచి గాంధారి విలపించుట

అనిపల్కి దుర్యోధనావనీశ్వరుని । ఘనకళేబరము దృగ్గతమైనఁ దరుణి
యరుదార నఱకిన యనఁటియుఁబోలె । ధరమీఁదఁబడి మూర్ఛ తద్దయుఁబొంది
కొంతసేపునకు నక్కోమలి దెలిసి । యంతటఁ బరిచారికాంగన లూఁది
కొనిపోవఁ బోయి యక్కురుపతిఁ జేరి । కనుఁగవ సోనలై కన్నీరుదొరఁగఁ
బరఁగ నాతని కళేబరముపైఁ ద్రాలి, । "కురురాజశేఖర! గురు [1] మూర్తిధార!
హా మేరుసమధీర! హా రణశూర! । హా మానినీమార! హాభుజసార!
నీవిక్రమము పెంపు నీప్రతాపంబు । నీవైభవస్ఫూర్తి నీభోగమహిమ
నేఁడెందుఁబోయెనో నృపసార్వభౌమ! । పోఁడిమిచెడి యిట్లు పొరలంగ వలసె.
తలఁకొని నూర్వురు తనయులలోన । వెలసినవాఁడవు వీరాగ్రగణ్య!

1. శక్తిథామ. (చ)

పుత్రశోకంబునఁ బొరలుచున్నాఁడు । ధాత్రి నీ ధృతరాష్ట్రుఁ దగఁ జూడవయ్య!
నీ కులకాంతలు నేఁ డింత వంత । దాఁకొని తమ తమ తనువులు మఱచి
యిలమీఁద నెలుఁగెత్తి యేడ్చుచున్నారు । వలదని వారల వారింపవయ్య!
పనివడి యెంతయుఁ బరలోకవిధులు । తనయులు సేతురు తల్లిదండ్రులకు;
కలఁగొని యదియెల్లఁ గల్లగాఁజేసి । యెలమి నేలోకంబు కేఁగితి తండ్రి!
జగతి 'దుర్యోధనసంపద' యనఁగఁ । బొగడొంది యెంతయు భూమిలోఁ గలుగు
రాజులు నీపంపు రమణఁజేయంగ । రాజరాజను పేరఁ బ్రజ్ఞ దీపించి
కడపట నీరీతిఁ గష్టంబునొంది । పుడమిపైఁ గూలితే భువనైకవీర!
దిక్కెవ్వ రిట మాకు! తెఱచిన యిల్లు । కుక్క చొచ్చినయట్లు కురుభూమి నింక
నెవ్వరు రక్షింతు రేమనఁగలము! । ఎవ్వరిఁ జేరుదు? మేమిసేయుదుము!"
అని బహువిధముల నధికశోకాబ్ధి । మునుఁగుచు మఱియు న మ్మురవైరిఁ జూచి
"అన్న, ముకుంద, దైత్యాంతక, కృష్ణ, । పన్నగపర్యంక, పద్మపత్రాక్ష,
ఈతఁడు రణమున కెత్తిపోవుచును । ఆతత భక్తి సాష్టాంగ దండంబు
పెట్టి చేతులు మోడ్చి ప్రేమ రెట్టింప । "గట్టిగా జయసిద్ధి గలుగ దీవింపు"
మని పల్క 'ధర్మ మెయ్యెడఁ గల దచట(?) । ఘనతర జయసిద్ధి గలిగెడు' నంటి.
అది యెటులనినఁ బాయక జూద మెపుడు । గదన హేతువు; భూపగణముల[1] కెపుడు
మృత్యువు గావున మేదినిలోన । నత్యంతభక్తితో నాత్మజుఁ డనుచుఁ
బ్రియములు పలికినఁ బెంపెల్లఁ జెడదె! । నయ మొప్ప నదిగాన నందనుఁ బ్రేమ
దీవింపఁ జొరక సుస్థిర ధర్మయుక్తి । భావించి మధ్యస్థ భాషలాడితిని.
మఱియు నాతనితోడ "మహితాహవమున । నెఱిమీఱ నెంతయు నిలిచి పోట్లాడి
వెలయంగ శస్త్ర జీవితఁ బరలోక । కలిత సౌఖ్యస్ఫూర్తి గనుఁగొను మనఘ!"
యని చెప్పి పనిచిన నంబురుహాక్ష! । పనివడి యతఁడు నాపని సేసి యరుల
దండిగా నెదిరించి తఱిమి ఖడ్గమున । ఖండించి పుణ్యలోకమునకుఁ బోయె
ననియుండఁగా నోప దంతరంగంబు । ఘనతర శోక సంకలితమైనదియు.
తక్కక ధృతరాష్ట్ర ధరణీవల్లభుఁడు । దిక్కులేమి తలంచి ధృతి పొక్కకున్నె!
చెలిమితో నవరత్నసింహాసనమునఁ । గలకంఠు లెంతయుఁ గరకంకణముల

1. కెల్ల. (చ)

ఝుణఝుణత్కారముల్ సంచలింపంగ । బ్రణుతిమై వింజామరమ్ములు వీవ
సుమహితాష్టైశ్వర్య శోభితుం డగుచున్ । గ్రమము దీపించిన కౌరవేశ్వరుండు
ఘన జంబుకంబులుం గాకగృధ్రములుం । దను బరివేష్టింప ధరం బడినాండు.
విదురుండుం దండ్రియు వేయిచెప్పినను । గుదమున వినక యున్మత్తుండై కూలె.
అనఘాత్మ, విధిమూడినట్టి మర్త్యుండు । వినునె హితోక్తులు విశదంబు గాంగ?
కొలంది నేకాదశాక్షోహిణీ బలము । గలుగు మహారాజు కౌరవేశ్వరుండు
గద చేత నూరు భగ్నంబయ్యె నేల । నిదె యొంటిమైం జిక్కియాల్గినవాండు.
మఱియును వినవయ్య మధుదైత్యహరణ, । గుఱి గలిగిన యట్టి కొడుకు మృతంబు
కంటేం గోడండ్ర దుఃఖంబులు చూడ । నంటునే చిత్తంబు! హా విధి గడవ
రాదెవ్వరికినైన; రారాజు కొంత । నాదటం జూడుమో యంబుజనాభ!
సొలపుతో నీంగల సుతుం జూచి వదన । జలజ మల్లాడంగ సరవిం బ్రాణేశు
పైం దనచూడ్కి దవ్వక నిల్పి మొగము । మోందుకొనుచుం బుత్రు మోమున మోము
మోపి ప్రాణేశ్వరు మోమును జూచి । తాప మగ్గలమైన ధరణిపైం ద్రెల్లి
తెలివొంది కన్నీరు దేహంబు నిండం । జెలులతో నెంతయుం జేష్టలు దక్కి
యున్నది యకట యీ యుగ్మలిం జూడు! । పన్నగతల్ప, యీవట్టునం బుత్రు
మనుమనిం జూచి నామది నిలుగాదు. । గొనకొని యెంత ఱాగుండె నాగుండె!"
అని యిట్లు గాంధారి యధికశోకమున । మునుంగుచు మఱియు నమ్మురవైరి కనియె:
"కమలాక్ష, భీముని గద [1] బెట్టుదగిలి । ప్రమద మింతయు లేక ప్రాణముల్ వోయి
ఆతనిచేత సర్వాంగ రక్తంబు । ప్రీతిం ద్రావంగం బడి పెంపెల్లం దక్కి
పడియున్నవాండు; ద్రౌపది నీడ్చి తెచ్చి । పుడమీశ్వరుండు భానుపుత్రుండుం బొగడ
దూరవివేకి యీ దుశ్శాసనుండు । చీరలొల్చుచు గాసి చేసెడువాండు
ఉరువడి నేను దుర్యోధను కంటి: । "హరిచేత రక్షితమైన పాంచాలిం
బరిభవ దుఃఖంబుపాలు సేయంగం । బరికింపంగాం గీడు పాటిల్లకున్నె!
అరిగజ పంచాస్యుండైన వాయుజుని । సురుచిరప్రతినలు చూడ భయంబు;
వెరవేది వేవేగ విడువు వీరలను । బరువడి మన్నింపు బ్రతికింపు కులము."
అని పెక్కుభంగుల నాత్మజు కేను । వినిపించుటయు వాండు విధివశంబునను

---

1. పెట్టు గదలి. (మూ)

వినవొల్లఁడయ్యె; నెవ్విధినైన నాఁటి । ఘనమైన పగనాఁటి కసువలిపట్టి
పగదీర్పఁదగును; ఇప్పరుసునఁ బట్టి । తగవె నెత్తురుద్రావ ధరణీశులకును!
గొనకొని శుభ్రాంశుకులమునఁ బుట్టి । కనలుచు మిగుల దుష్కార్యంబు నెఱపె.
వీఁడె వికర్ణుండు విశ్వేశ, చూడు । వాఁడి శౌర్యంబున వ్రాలినవాఁడు.
మహిలోన నెవరికి మార్కొనరాని । విహితప్రతాపుఁడు వీఁడె దుర్ముఖుఁడు.
భూరజంబున గ్రుంగి పొలుపఱినాఁడు । శూరసేనుని వీనిఁ జూడు శ్రీకృష్ణ!
అంగజకోమలుఁ డతిసాహసుండు । సంగతిగా వివింశతి యల్లవాఁడె!
ఘనముగా నప్సరోగణములు నింద్రుఁ । జనవునఁ గొలిచెడి చాడ్పున సతులు
చందనాద్యనులేప శాలినుల్ గొలువ । నందంద వర్తిల్లునట్టి దుష్ప్రహుఁడు
కాకులు గ్రద్దలుఁ గదిసి కారింప । నీకష్టదుర్దశ నిట్లీల్గినాఁడు.
విందానువిందులు వీరె శ్రీకృష్ణ, । మందరధీరులు మహితవిక్రములు.
వాఁడె దుర్ధర్షుఁ డల్లవాఁడె వృథుండు । వాఁడె జలాసుండు వాఁడె సముండు
వాఁడె [1]ప్రశాంతుండు వాఁడె దీర్ఘుండు । వాఁడె చిత్రాఖ్యుండు వాఁడె వర్మండు.
తనయులు నూర్వురు ధర వాయుపుత్రు । ఘనగదాహతిచేత ఖండింపఁబడిరి.
తనరంగ నీరీతి ధర్మసూనునకుఁ । జనవేసి యుండఱఁ జంపింపఁ దగునె!

గాంధారి యభిమన్యు కళేబరముఁ గాంచి దుఃఖించుట

కరితురగాదులఁ గర్ణుండు కృపుఁడు । గురుఁడు మద్రేశుండు గురుతనూభవుఁడు
మొదలైన రథికు లిమ్ములఁ జుట్టుముట్టి । వదలక శౌర్య సత్త్వోష్ఠిమ మెఱయఁ
బలువుగ పొదవినఁ, బ్రధనరంగమునఁ । గలఁగించి యుగ్రసంగర మొనరించి
యుత్తర విలపింప నుర్విపైఁ బడిన । యుత్తము నభిమన్యు నోకృష్ణ, కంటె!
విరస భంజనుఁడును వినుత ప్రతాపి । విరటభూపాలుండు వీఁడె ముకుంద!
ఘనుఁ డుత్తరుండును, కాంభోజవిభుఁడు, । తనరు బాలకు లద్భుతంబుదీపింప
వివుతులఁ జెండాడి వెస రక్తసిక్త । సమధిక దేహులై సరిఁ బడినారు.
పాండుపుత్రుల భుజాబలగర్వమునను । మండలేశ్వరులెల్ల మహిమతోఁ బొగడఁ
గురురాజు సంగరక్షోణి నుద్వృత్తిఁ । బరఁగి యే వీరుని ప్రాపున నెదిరె,
దాపైన యర్థార్థితతులకు నెల్ల । నేపుణ్యుఁ డిచ్చె నభీప్సితార్థములు,

---

1. విక్రాంతుండు (చ)

మహిలోన సూర్యసమానప్రకాశ । విహిత తేజంబున వెలసె నేఘనుఁడు,
అంగదేశంబున కధినాథుఁ డగుచు । సంగతిగాఁగ నే [1]నరసుండు మించె,
అదనుగా ధాత్రిలో యమతనూజునకు । హృదయశల్యంబుగా నెవ్వఁడు నెగడె,
అనిమిషవల్లభుఁ డర్థియై [2]వచ్చి । ఘనముగా నడిగినఁ గవచకుండలము
లదె కొనుమని మహాహర్షంబుతోడ । వదలక యే దానవంతుఁ డొసంగె,
సమరంబులో జరాసంధుని గెలిచి । సమధిక విస్ఫూర్తి సఖ్యంబు చేసి
మమత దీపింపంగ మాలినీనగర । మమరంగ వేడుక నాతఁడీయంగ
నేలుచుఁ గీర్తిఁ జెంపెక్కిన దాన । శాలియై వెలసిన చతురుఁ డీఘనుఁడు.
అట్టి భాస్కరపుత్రు నతిశుభగాత్రు । నెట్టన చూచితే నీరజనాభ !
నతులెల్లఁ దివిరి రా సనడి శోకింప । నతుల రజశ్శోణితాంగుఁ డైనాఁడు.
నలిమీఱ మేనఁ బ్రాణంబు వాసియును । వెలయు మొగంబున విలసిల్లువాఁడు
వర శరచాపముల్ వదలనివాఁడు । కురువృద్ధుఁడగు బాహ్లికునిఁ గనుఁగొంటె !

సైంధవు కళేబరముఁ జూచి గాంధారి దుఃఖించుట

పలికి తప్పమి నెఱపంగఁ దలంచి । బలభేదిసూనుండు బలువిడిఁ బొదువ
నారయ దుర్యోధనాది భూపతులు । తారడ్డపడగ నుద్ధత భుజాబలిమిఁ (?)
దల ద్రెవ్వనేయ సైంధవుఁడు కబంధ । కలితుఁడై యున్నాఁడు ; కౌంతేయు లలమిఁ
దొల్లి ద్రౌపదిఁ బట్టి తోడిఁ బడఁ బోవ । "[3]బల్లిదంబునఁ జంపఁ బాడిగా దితఁడు
మన దుస్సలకు భర్త మన్నింపవలయు । ననుమాన మింకేల ?" యని దయతోడఁ
గాచిరి నాఁడు; సంగ్రామ రంగమున । నేచి చంపిరి నేఁడు ఇభరాజవరద !
నాఁటి కారుణ్య మీనాటికిఁ బోయె ! । నేటికిఁ జింతింప నిది దైవకృతము.
వలనొప్ప మనమున వగలేనియట్ల । తెలియక యటునిటు తిరుగుచున్నదియు.
కలయంగ నఖిల దుఃఖముల నడంచి । జలజపత్రాక్ష, దుస్సలఁ గనుఁగొంటె !
చెలరేఁగి పార్థుండు చేసిన ప్రతిన । వలనుగా వేగుల వారిచే నెఱిఁగి
నరపితోఁ బలికి దుస్సల చెప్పినట్టి । విరివైనబుద్ధులు వినుము శ్రీకృష్ణ !
"త్రిజగంబులోపల [4]దీప్తమైనట్టి । విజయు ప్రతిజ్ఞకు విను [5]మడ్డమెద్ది ?
కురురాజు సైన్యంపుఁగోట్ల [6]నమ్మకుము ; । గురుఁ డర్జునుని మారుకొనఁడు నిక్కంబు

1. సరగున. 2. మెచ్చి. (క) 3. బల్లిదుండై. (క) 4. దీవ్ర. 5. మడ్డపెట్టి. 6. నమ్మకయు. (చ)

సమరంబు నీకు నసాధ్యంబు; వేగ । యమతనూజుఁడు గాచు [1]నటకును బొమ్ము;
నామాట వినఁగదే! నాథ, సర్వజ్ఞ, । భామినీ పాంచాల, భానుప్రతాప!
శరణాగతార్తరక్షణ ధురీణుండు । కరుణ గల్గినవాఁడు గాంభీర్య జలధి,
ధర్మతనూజుండు ధర్మాత్ముఁ డతుల । నిర్మలవిజ్ఞాని నృపచక్రవర్తి
మఱిదివిగాయని మన్నింపఁగలఁడు । అఱలేనిభక్తితో నని పలుమాఱు
చెప్పినబుద్ధులు చెవిఁ బెట్టవైతి! । విప్పాట నింక నేనేమిసేయుదును!
పరికింప నానోముఫల మిట్టిదయ్యె! । ధరణి విశ్వస్తగాఁ దలఁచి యీ పాండు
ధరణీశతనయులు దయమాలి యకట! । దురములోఁ గూల్చిరే దుర్దామశౌర్య!"
అనిపాండునృపాసుల నటదూఱఁదొడఁగెఁ, । గనుఁగొంటె దుస్సల కంజదళాక్ష!

శల్యుని కళేబరము గాంచి గాంధారి దురపిల్లుట

మొగిఁ గపోలము నేలమోవ బోరగిల । వగచెడి పడియున్నవాఁ డుత్తముండు
పూని యంబాలికాపుత్ర సూనులకు । మేనమామయ్యును మెఱసి రారాజు
చేపట్టి శౌర్యసుస్థితి విలసిల్లి । ప్రాపుగాఁ గర్ణసారథ్యంబుచేసి
కర్ణశల్యంబులుగాఁ బల్కునట్టి । యర్ణవగంభీరుఁ డదె మద్రవిభుఁడు
మఱవక యిటువంటి మహీపతినాల్క । యుఱక కాకులు తినుచున్నవి కృష్ణ!
భగదత్తుఁ జూచితే! ప్రాగ్జ్యోతిషేశు । మగఁటిమిఁగల మహామహు శౌర్యధుర్యు.
బలమునఁ దనపాటి పార్థివుల్గలరె! । కలితయశోరాశి కారుణ్యజలధి
భూరిశ్రవుని జూడు పుండరీకాక్ష! । వారక గ్రద్దలు వానిపై మునరె." *
అనియిట్లు వేర్వేఱ నఖిలభూవిభుల । వనజాక్షి గాంధారి వారిజాక్షునకుఁ
జూపుచు నందంద శోకంబునిగుడఁ । గోపించి శ్రీకృష్ణుఁ గుత్సితవృత్తి

గాంధారి శ్రీకృష్ణునకు శాపంబొసఁగుట

పరఁగ వీరల కడ్డపడక యీరీతి । సరసి చంపించితి వక్కటా తగునె!
నిన్నేమిచేసిరి నిఖిలకౌరవులు? । పన్నగాధిపతల్ప, భావింపవైతి!
అన్నదమ్ములలోన నటుపదివేలు । ఎన్నికఁ గలహంబు లిలవచ్చుఁబోవు.
అటిమటి వారలేమైనఁగానిమ్ము; । అఱలేకమనక నీవాజిలోపలను

1. నకట పోనిమ్ము. (క) * భీష్మాదులఁగూర్చి చెప్పు విషయ మిట లుప్తము.

విదితంబుగాఁ బాండవేయులచేతఁ । జెదరకపట్టి చంపించితి గాన
* నవనిలో ముప్పదియాఱవ యేఁట । భవదీయపుత్రులుఁ బౌత్రులుసఖులు
భ్రాతలు జ్ఞాతులు బంధువర్గములు । ఖ్యాతిగా నన్యోన్య కలహంబుచేసి
మడియంగఁగలవారు మాధవ, వినుము ; । ఎడపకనీవు దిక్కెవ్వరు లేక
ధరఁగూలువాఁడవు ; తరుణులందఱును । గురుభామినులరీతిఁ గుందంగఁగలరు."
అని శాపమిచ్చిన హరినవ్వి యపుడు । ఘనముగా గాంధారిఁ గనుఁగొని పలికె:
"ఏమమ్మగాంధారి, యిట్లుకోపించి । భీమంబుగాఁబల్కఁ బెద్దలకోఁదగునె!
తెలియవు మున్నుగా దే యాదవులకుఁ । గలదుశాపము ; మునిగణవర్యుఁ డొసఁగె.
సరవిమైఁ [1] చర్విత చర్వణ మిట్లు । నిరతిఁ జేసితి విందు నీకేమికూడ!
చలముతో యదువంశ జాతులకెపుడుఁ । గలదు [2] నాశము ; వారిఁ గదనరంగమున
మద [3] మెత్తి సురలును మార్కొనలేరు. । అదికారణంబుగా నన్యోన్యహతుల
మడియుట నిక్కంబు మచ్చరంబేల! । కడు వేగిరపడంగ గాంధారి!" యనిన
పలుకులెంతయువిని పాండునందనులు । కలఁగొని దేహముల్ కంపించుచుండ
నవనిలో బ్రదికెడియాస వోకార్చి । తవిలి యేతెంచి యత్యంతదుఃఖమున
నచటఁగూర్చుండ, నయ్యాంబికేయుండు । సుచరిత్రుండగు ధర్మసూనుకిట్లనియె:
"ధర్మతనూభవ, ధర్మస్వరూప, । నిర్మలవిజ్ఞాన, నీతి ప్రసిద్ధ,
లీలఁ జచ్చినవారి లెక్క యంతయును । నీలోన నాకు నీ వెఱిఁగింపు." మనిన
"వినుము [4] తలనాథ, విన్నవించెదను ; । ఎనయంగ నిప్పు డీనెఱిఁగినవారు
ధారుణిలోన నుత్తర మిపతులు । కోరి ముప్పదియారుకోటులు మఱియు
నిరువదివేలును ; ఇక్కడి మూఁడు । యిరువదినాల్గువే లిన్నూటఁబదియుఁ
డెగి" రని చెప్పిన ధృతరాష్ట్రుఁ డనియె: । "పొగడంగ నేగతి పొందంగఁ గలరు
వీర లాతెఱంగెల్ల [5] వివరింపు". మనిన । నారూఢ విస్ఫూర్తి నాతఁ డిట్లనియె:
"చెలఁగి శరాగ్ని వేల్చినవారు దివికిఁ । జలమునఁ బోయి యచ్చరలు సేవింపఁ
బ్రాజ్య కల్మషులయి యాఖండలునకుఁ । బూజ్యులై యుందురు భూలోకనాథ!

---

* 'నేఁడాదిగా ముప్పదాఱగునేఁడైన యద్దినమున.' అని. తిక్కన. 1. జర్వితచర్విత. (క) 2. శాపము. 3. మేది. (చ) 4. భూపాలకా. 5. వినిపింపు. (చ)

పొందుగా శస్త్రాస్త్రములు తమ్ముఁగాడ । నందంద భయపడినట్టి భూపతులు
పొగడ గుహ్యక లోకమున కేఁగి సౌఖ్య । మగణితంబుగఁ గాంచి యతిశయిల్లుదురు.
స్వామికార్యార్థమై చచ్చినవారు । ఆ మహేంద్రసమానులగుచు [1] నుండుదురు.
విదితంబుగా నెట్టివిధమున నైనఁ । గదనరంగంబునఁ గాయముల్ విడిచి
వెలసినధన్యులు విశ్వసన్నుతులు । కలిత గాంభీర్యులు ఘనపుణ్యనిధులు."
అనవిని ధృతరాష్ట్రుఁడనె: "సనాథులకు । ననఘ! యనాథుల కగ్నికార్యములు
సేయంగవచ్చునే! చెప్పవే!" యనినఁ । బాయక పలికె నప్పాండవాగ్రజుఁడు:
"నరనాథ, నిఖిలజనంబులు వీర । లరుదుమీఱఁగ నాహితాగ్నుల" ట్లనుచుఁ
జెప్పి పురోహితు శేష సమానుఁ । దప్పక ధౌమ్యునిఁ దగ నిరీక్షించి
సరవితో విదురసంజయ యుయుత్సులను । బరికించి యిట్లను: "భరతవంశ్యులకుఁ
దలఁగక నాథ యుక్తముగ నందఱకుఁ । గలఁగక యగ్ని సంస్కారముల్ సేయుఁ"
డని యానతిచ్చిన యంతట వారు । పనిఁబూని సామముల్ బ్రాహ్మణుల్ చదివి
పనివడి ఋగ్యజుఃపఠనంబు [2] సేయ । నునుకొని రారాజు మొదలుగాఁ గల్గు
వారికి నగ్ని పావనవృత్తి నీయ । భూరితరంబుగాఁ బొగలుప్పతిల్లఁ
బనిగొని బ్రహ్మాండ భాండమంతయును । ఘనమైన మంటలు గప్ప నాలోన
యమతనూజాతుండు నంధభూపతినిఁ । గ్రమమొప్ప ముందఱ గదలించి తాను
వెనుకొని సతులతో వేగంబె కదలి । చని గంగలోపల స్నానంబు చేసి
పొనఁగఁ దిలోదకంబులు పోయునంతఁ । గనుగొంది పృథయును గన్నీరు గ్రమ్మ
నల్లంత నెలుఁగెత్తి హా కర్ణ! యనుచు । నెల్లవారును విన నిట్లని పలికె:

కర్ణుఁడు తన కొడుకని కుంతి ధర్మజున కెఱిఁగించుట

"ధర్మనందన, వీను తరణితనూజుఁ । డర్మిలి మీకును నగ్రజుం; డతఁడు
కరమొప్ప నాకు భాస్కరుని యంశమున । సరవితోఁ బుట్టిన సత్యసంధుండు
పోయు తిలోదకంబులు వేగ." ననుచు । నాయెడ నంతయు నతని జన్మంబు
వివరింప నంతయు విని ధర్మజుండు । చెవులు మూడినయట్లు చేష్టలు దక్కి
ఘన శోకమునఁ బొంది కన్నీరునించి, । "యినకోటి సమ తేజ! యినతనూజాత!

---

1. చుందురనయ! 2. సేయ. (చ)

యొనయ నీవృత్తాంత మెఱుఁగలేనైతి! । ... ...
[1]పాండుని మాఱుగాఁ బరికించి కొలిచి । యుండలేనైతిగా యుర్విలో నిన్ను!"
అని ధర్మజుఁడు గుంద ననిలనందనుఁడు । ఘనుఁడైన విజయుండుఁ గవలుఁ బాంచాలి
కన్నీరు దొరఁగ గద్గద కంఠులగుచు । విన్ననై తలవాంచి వెలవెల నగుచుఁ
దల్లిని దూఱుచు ధరఁ బొరలుచును । ... ...
"హా భానునందన! హాకులోద్ధార! । హా భుజబలశూర! యబ్ధిగంభీర!
నిత్యదానవినోద! నీతిప్రసంగ! । సత్యసంధుఁడ! వైరి సంహారకార!"
యని వారు శోకింప, నంత ధర్మజుఁడు । కనుఁగొని తల్లితోఁ గనలుచు ననియె:
"అనిల జార్జునుల ఘోరాహవంబునను । గొనకొని మిగుల మార్కొన నెవ్వఁడోపు,
పనివడి వైదేహ [2]పౌంన్డ్రాధిపతులు । అసిశంబు నెవ్వని కరిగాపులైరి,
పరఁగంగ నెవ్వని బలశౌర్యములకు । నురువడి మనసేన లొదుఁగుచునుండు,
అట్టి మార్తాండజు నగ్నిఁ గొంగునటు । లెట్టుదాఁచితివమ్మ! యేమిసేయుదును!

---

1. పాండునిమాఱుగాఁ బరికించి నిన్ను । నిందు వేడుకఁ గొల్వ నీపంపుచేసి
మెలఁగంగ నెంతయు మేదినిలోన । తలయంగ నాపాలి విధియాయె నిట్లు.
ఎఱుఁగంగ వచ్చునే! యేమిసేయుదును! । కలకతి నృపజాతి కాల్పనా యకట!
క్షితిలోనఁ బితృసహోజ్యేష్ఠయన్ వాక్య । మతులితంబుగఁ జెప్ప నామ్నాయమందు.
అటువంటివాని నే నాహవభూమిఁ । దటుకునఁ జంపుమో ధవళాక్ష, నీవు
నెఱిఁజంపకున్నను నీ ముఖంబర్థి । నతిముఱిఁజూడ నేనంచుఁ బల్కితిని.
భ్రాతృఘాతకమును బంధుఘాతకము । మాతృఘాతకమును మఱి పితృఘాత
మును గురువధయును మొగిఁ జేసినట్టి । ఘన కల్మషుండ, నాశతమునఁ గూలె.
పరగంగ నేనిటు పాపంబుచేసి । ధరలోన నున్నాఁడ దైవమా యనుచు.
హా విక్రమాకార, హాకులోద్ధార, । హావార్ధిగంభీర, హా కురుధీర,
పోయితే రాధేయ, పుణ్యవిధేయ, । పోయితే భానుజ, పోయితే యకట;
నీ దయావిభవంబు నీవిక్రమంబు । నీ దానచాతురి నీ ప్రతాపంబు
కొలఁది ధాతకునైనఁ గొనియాడ వశమె! । జల ......విపక్షప్రదీపుఁడవు
అని యని దుఃఖింప నా వాయుసుతుఁడు । ననిమిషేశ్వరపుత్త్రుఁ డట మాద్రిసుతులు
తెలఁగంది బాపురే విధి గడవంగ । ధరణిలోపల రాదు తథ్య మెంతయును.
ఇట్టివృత్తాంతంబు లెఱుఁగక యుఱక । పట్టిపోరితి మింత పాపంబు గలదె!
అని వారుశోకింప. (అదిగా మూలము)
2. పౌన్ఢ్రాది. (క)

ధర నభిమన్యుండు ద్రౌపదేయులును । సగవితో దురమునఁ జచ్చినయపుడు
ఇంతదుఃఖము గాదు; ఇఁక నేటి బ్రదుకు ! । వంతమై [1]మాటికి వగవంగ వలసె. ”
అని పలుతెఱఁగుల యమతనూభవుఁడు । పనవించి పనవించి భానుసూనునకు
నుదక ప్రదానంబు [2]లొనరించునంత, । వదలక వాయుజ వాసవుల్ కవలు
పొనఁగఁ దిలోదకఁబులు పోసి; రంత । మసలక ధృతరాష్ట్ర మండలేశ్వరుఁడు
తానును నుదకప్రదానంబు చేసె. । మానక మఱియు ధర్మజుఁడు దుఃఖించి
రవిపుత్రువలన సౌభ్రాత్రమ్ము పొసఁగఁ । బ్రవిమలమతి వాని భార్యలఁ బిలిచి
పొలుపుగా బహువిధంబుల గారవించి । వెలయుఁ గర్ణునికిఁగా వివిధ [3]పుణ్యాములు
గావించి విప్రసంఘమ్ముల నెల్ల । రావించి దానముల్ రమణతోఁ జేసె. ”
అనియిట్లు జనమేజయ క్షితీశునకు । ముని చెప్పెననిచెప్ప మోదించి మునులు
“ అనఘాత్మ, తరువాత నైన వృత్తాంత । మనువొప్పఁ జెప్పవే” యని యడుగుటయు,
నిరవద్య, సర్వేశ, నీరజనాభ, । పరమేశ, పరమాత్మ, భక్తమందార,
ఫణిరాజశయన, గోపాలక, శార్ఙ్గి, । మణివక్షు, కేశవ, మాధవ, కృష్ణ,
ఘనమాని హృద్గేహకలిత సందోహ । వినుతప్రకాశ, శ్రీ వేంకటాధీశ,
భక్తవత్సల, జగత్పావనమూర్తి, । ముక్తిప్రదాయక, మ్రొక్కెదనీకు,
ఇది వేంకటాచలాధీశ్వర దివ్య । పదపద్మ మకరంద పానద్విరేఫ
మగు నాతుకూరి తిమ్మార్య తనూజ । సుగుణాఢ్య సోమన సుకవీంద్రవర్య
రచితమా స్త్రీపర్వ రమణ కావ్యమున । నుచితమై యాశ్వాసమొప్పె రెండవది.

1. నిమ్మాత్మ్య... 2. శౌసఁగ నంతంత. 3. దానములు. (చ)

వరుసతో నెక్కించి వాయునందనుఁడు । వరమతిఁ జనిసత్త్రోవనె పోయిపోయి
భీమసేనుని గాంచి ప్రేమతో నతని । నేమించి నిలుపంగ, నిలువక యతఁడు
తెలియ భాగీరథీ తీరంబునందు । నలలిత విస్ఫూర్తి సంయముల్ గొలువ
నక్షత్రములలోని నలినారి వోలె । నక్షీణగతినున్న వ్యాసునిఁజూచి,
యచ్చోటికరుగక యంతరంగమున । మచ్చికతో మ్రొక్కి మసలకపోయి
కెలఁకులు వరికించి గిరులు శోధించి, । పొలుపొంద వనములుఁ బొందుగాఁజూచి,
ఘనతపో విభవంబు గైకొని భూతి । తనువున నలఁది [1]సుస్థైర్యంబు గలిగి
నలిమీఱఁ బద్మాసనమునఁ గూర్చుండి । యలవడ నున్నట్టి యాద్రౌణిఁగాంచి
మగఁటిమి దీపింప మహనీయ మహిమఁ । దగిలి చాపము గుణధ్వనిచేసి యార్చి,
" యోరి పాపాత్మక! యోరి దుర్మార్గ! । యోరి విప్రాధమ! యుగ్రత మీఱి
మఱి నిద్రచే నొడల్ మఱచినవారిఁ । దఱలక వే చంపి తాపసి వైతి.
ఈవిధంబున మూల నిట నొదిఁగినను । జావు తప్పునె! లెమ్ము చాలుఁ దపంబు."
అనియిట్లు కఠినోక్తులాడిన, ద్రౌణి । విని కోపమున వానివెనుక నేతెంచు
హరి ధనంజయులను యమతనూభవునిఁ । బరిపరి విధములఁ బరికించి చూచి
తెలియ దివ్యాస్త్ర వేదిత్వంబు మదిని । దలపోసి తలపోసి తలఁకి యంతటను
రాజితబ్రహ్మశిరంబను శరము । నోజతో వహియించి యుజ్జ్వలలీల
నపుడ యపాండవంబనుచు నేయుటయు । విపరీతగతిమిన్ను విశ్వంభరయును
నిండినమంటలు నెఱయబ్రహ్మాండ । భాండంబు తానదై పరగినఁజూచి
హరిహయసుతుతోడ హరియిట్లులనియె : । " సురరాజనందన, శోభితా,
యిదిబ్రహ్మశిరము నీవిందుకుఁదగిన । విదిత శరంబేయ వెసనొండులేదు
రాజిత బ్రహ్మశిరంబును నీవు । నోజతో నిప్పుడేయుము శీఘ్రవృత్తి. "
ననుచు సర్వేశ్వరుం డాదిదేవుండు । వనజదళాక్షుండు వాసుదేవుండు
తనకానతిచ్చిన, ధవళవాహనుఁడు । గొనకొని లోలోన గురునకు మ్రొక్కి
యరదంబు డిగ్గి పాయక నమంత్రముగ । శరము చాపంబున సంధించి యపుడు
' క్షితిలోన ద్రౌణికిఁ గీడొందకుండ । నతులితంబుగ వలె, నటు మత్సహోద
రులకు శుభంబును రూఢిగఁ గలుగ । వలయుఁ గావుత ' మని వరభక్తియుక్తి

1, సుస్థిరమున నిలిపి (క)